REIS
DOOR
NOORD
AMERIKA.
EERSTE DEEL.

C. Philips, Jacobsz. inv. del. et fec. 1772.

Te UTRECHT *by* J.v. Schoonhoven & Comp. *en* G.v. de Brink Jz.

REIS
DOOR
NOORD
AMERIKA,
GEDAAN DOOR DEN
HEER
PIETER KALM,
Professor in de Huishoudingskonst op de Hoge School
te Aobo, en Medelid der Koninglyke Zweedsche
Maatschappy der Wetenschappen.

Vercierd met koperen Platen.

EERSTE DEEL.

Te UTRECHT.

By J. VAN SCHOONHOVEN en Comp.
EN
G. VAN DEN BRINK JANZ.
MDCCLXXII.

AAN DEN

WEL EDELEN HEER

PIETER CRAMER,

KOOPMAN

TE AMSTERDAM,

DIRECTEUR VAN HET ZEUW-
SCHE GENOOTSCHAP DER
WETENSCHAPPEN TE
VLISSINGEN,

BEMINNAAR VAN

KONSTEN EN WETENSCHAPPEN,

WORDT

DE NEDERDUITSCHE VERTALING

DEZES WERKS,

TEN BLYKE

VAN ERKENTENIS

EN

HOOGAGTING,

OPGEDRAGEN

DOOR

ZYN WEL EDELENS

ZEER OOTMOEDIGE DIENAREN,

JOANNES VAN SCHOONHOVEN EN COMP.

VOORREDEN
VAN DEN
VERTALER.

Het was de Baron BIELKE, *Vice president van het Hofgerigt van Finland*, die den eerſten voorſlag deed aan de *Koninglyke Maatſchappy der Wetenſchappen* te *Stokholm*, om enen man van bekwaamheid naar *Siberie*, *Ysland*, en andere geweſten, die op dezelve breedte met *Zweden* leggen, te zenden, ten einde daar zodanige waarnemingen te doen, en zulke verzamelgen van in zaden en planten te maken, als dienſtig zouden kunnen zyn om den landbouw, de handwerken, de konſten en wetenſchappen in *Zweden* te volmaken. De Ridder LINNÆUS keurde den voorſlag goed, dog oordeelde dat ene Reis door NOORD AMERIKA van nog uitgebreider nut wezen zoude, dewyl de *Amerikaanſche* gewaſſen in dien tyd weinig bekend' en niet volgens de konſt beſchreven waren, en om verſcheiden redenen ſcheen het zeer waarſchynlyk te zyn, dat de *Noord Amerikaanſche* planten zeer wel de winters in *Zweden* zouden kunnen uitſtaan; dus dat zeer velen van die gewaſſen van een zeer groot gebruik ſchenen te zullen zyn voor den landbouw en de geneeskonſt.

TOT

Tot dus verre was die Reis niet meer dan een ontwerp, dat egter op nieuws op het tapyt gebragt werd by gelegenheid dat de Kapitein Triewald, een Man in *Engeland* van wegens zyne bekwaamheden wel bekend, zyne waarnemingen omtrent de zydeteelt uitgaf, en daarin gewag maakte van een foort van Moerbeziebomen, door den Heer Linnæus ontdekt, die de geftrengheden van de lugt in *Zweden* zo wel konden doorftaan als een fparreboom. En de Graaf Tessin, een Heer van ene alomme bekende verdienfte zo wel in de ftaatkundige als geleerde wereld, Voorzitter van de Koninglyke Maatfchappy geworden zynde, bragt te wege dat men eenpariglyk befloot den Heer Pieter Kalm, *Profeffor in de Huishoudingskonft te Aobo*, en *Medelid van de Koninglyke Zweedfche Maatfchappy der Wetenfchappen*, naar *Noord Amerika* te zenden. De koften, die op zulk ene reis lopen zouden, waren in 't eerft een grote hinderpaal; dog de Koninglyke Maatfchappy fchreef aan de drie Hoge Scholen in het Ryk om onderftand tot ene zo grote en nuttige onderneming. *Aobo* zond ene geringe fomme, *Lund* kon niets geven, maar *Upfala* maakte dit gebrek goed door ene ryke gift.

De Graaf Piper werd verzogt ene fomme gelds, die uit zyn geflagt jaarlyks aan de Hoge School van *Upfala* gemaakt was, tot onderftand van deze onderneming ten behoeven van den Heer Kalm te beftemmen. De Graaf ftond het verzoek gereedelyk toe. Dog de Maatfchappy van de Hoge School van *Upfala* nog ene jaarlykfche fomme gelds, door het geflagt van Helmsfield aan dezelve gemaakt, ten behoeven van den Heer Kalm verkregen hebbende, weigerde de Graaf Piper zyne belofte geftand te doen, als zynde het ftrydig met de wetten der Hoge School, en zonder enig voorbeeld, dat een de zelve perfoon twee jaargelden genieten zoude. De laatft overleden Koning van *Zweden*, toen Kroonprins en Kanfelier der Hoge School, fchreef over deze zaak, en verklaarde te wenfchen dat uit de Schatkift der Hoge School ter bevordering van zo nuttige onderneming duizend *Platen*, dat is omtrent zeftienhonderd guldens

dens *Hollandsch* geld, geschikt werden. Het verzoek van den Prins werd door de Hoge School ingewilligd, en het geld der Koninglyke Maatschappy ter hand gesteld. Het *Komptoir der Handwerken* gaf driehonderd *Platen*, of omtrent vierhonderdentagtig guldens. De Heer KALM verteerde op zyne Reis zyne onderstandgelden, behalven nog wel vyfduizend daalders koperen munt, dat is ruim dertienhonderd guldens, uit zyn eigen zak, zo dat hy op zyne terugkomst zyne huishouding op enen zeer bekrompenen voet moest inrigten. De overige kosten moest de Maatschappy uit hare eigene schatkist goed maken.

ZIE daar in korte woorden een uittreksel uit de breedvoerige *Voorreden* van den Heer KALM zelven, waaruit men zien kan, met welken yver voor het gemene belang men in een land is aangedaan geweest daar het geld zo schaarsch is, en welk ene loffelyke drift voor de bevordering der wetenschappen in 't algemeen, en voor de Natuurlyke Historie en de Huishouding in 't byzonder, de Hoge Scholen in *Zweden*, en zelfs byzondere personen in dat Ryk bezield heeft, zo dat zy hunne eigene inkomsten liever hebben willen verteren, dan zulk een nuttig ontwerp optegeven. Diergelyk een voorbeeld hebben wy gezien omtrent den Heer HASSELQUIST, die, met een ziekelyk en teringagtig lichaam naar *Klein Asia*, *Egypte* en *Palestina* reisde, en zulke schatten van nieuwe planten en dieren verzamelde, dat het *Zamenstel* van den Heer LINNÆUS noit zo vele soorten zou bevat hebben, indien die grote Natuurkundige deze rykdommen niet tot zyn gebruik had kunnen aanwenden, welken de Koningin van *Zweden* zeer milddadiglyk gekoft heeft door het betalen van de nagelaten' schulden van den Heer HASSELQUIST, die overleed in 't midden zyner nuttige navorschingen. De Heer OSBECK heeft ook op zyne Reis naar *China* zeer vele nuttige navorschingen op zyn' eigen' kosten gedaan, en die wereldkundig gemaakt op kosten van zyn Kerspel. De Heer TOREEN stierf op de Reis, en heeft zyne brieven, in het werk van den

** Heer

Heer Osbeck, tot bewyzen van zyn uitmuntend vernuft en zyne pryswaardige begeerte ter bevordering van nuttige weten-ſchappen, nagelaten. In dit Land ziet men op het verſpillen van ene matige ſomme gelds als op niets, dog zo is het niet in *Zweden*. Zo dat men deze pogingen moet beſchouwen als zeer roemrugtig voor het *Zweedſche* Volk en den groten Linnæus, die in alles wat opzigt heeft op de Natuurlyke Hiſtorie de eerſte dryfveer is in dat Ryk.

De Heer Kalm, verlof van den Koning verworven hebbende om voor enigen tyd ontſlagen te zyn van het waarnemen van zyn ampt als Hoogleraar, en paspoorten, nevens brieven van voorſchryving aan verſcheiden' Staatsdienaars van wegen *Zweden* aan de Hoven van *Londen*, *Parys*, *Madrid*, en in den *Haag*, gekregen hebbende, vertrok van *Upſala* den 16. October 1747. Den 11. December ging hy onder zeil van *Gothenburg*, dog wierd door enen geweldigen ſtorm gedwongen te *Gromſtad* in *Noorwegen* intelopen, van waar hy den 8. Februari 1748. onder zeil ging, en den 17. van die maand te *Londen* aankwam. Hy bleef in *Engeland* tot den 15. Auguſtus, doende ondertuſſchen een reis-je naar *Woodford* in *Eſſex*, en naar *Little Gaddesden* in *Hertfordshire*, de verblyfplaats van William Ellis, enen Man zeer bekend door zyne uitgegeven' werken over den Landbouw, dog wiens werkdadige Huishouding de Heer Kalm niet vond te beantwoorden aan zyne leerſtellingen daaromtrent in zyne werken. Ook bezogt hy *Ivinghoe* in *Buckinghamshire*, *Eaton*, en verſcheiden andere plaatſen, en beſchouwde alle de zeldzaamheden en de tuinen in en omtrent *Londen*. Eindelyk ging hy naar *Philadelphia*, waar hy den 26. September aankwam. Het overige van dat jaar beſteedde hy tot het verzamelen van zaden, en het doen van verſcheiden ſpringtogtjes rondom *Philadelphia*. Den winter bragt hy onder de *Zweden* door, die te *Rakoon* in *New Jerſey* woonagtig waren. Het jaar 1749. reisde hy door *New Jerſey* en *New York*, langs de Rivier *Hudſon* naar *Albany*, en van daar naar *Montreal* en *Quebec* in *Kanada*, toen in de magt der *Franſchen*

ſchen. Tegens den winter van dat zelve jaar keerde hy weder terug naar *Philadelphia*, en zond ene nieuwe lading van zaden, planten, en andere zeldzaamheden naar *Zweden*. In 't jaar 1750. bezogt hy de weſtelyke delen van *Penſylvanie* en de kuſt van *New Jerſey*. Zyn Reisgezel LARS JUNGSTROM bleef den gehelen zomer over in het eerſt genoemde Landſchap om zaden te vergaderen, terwyl de Heer KALM zelf door *New York* en over de *Blauwe Bergen* heen naar *Albany* toog, en van daar, langs de Rivier de *Mohawk*, naar het Land der *Iroquoizen* of der *vyf Volken*, waar hy kennis maakte met de *Mohawks*, de *Oneidas*, de *Tuskaroras*, de *Onandagas* en de *Kayugaws*. Hy bezogt en bevoer toen het grote Meer *Ontario*, en zag den beroemden *Waterval van Niagara*. Op zyne terugreis trok hy de *Blauwe Bergen* op ene andere plaats op nieuws over, en bereikte *Philadelphia* weder in de maand van October.

IN het jaar 1751. den 13 Februari begaf onze Reiziger zig te *Newcaſtle* aan boord, en landde, naar enen zeer gevaarlyken togt van wegens allergeweldigſte ſtormwinden, den 29. Maart te *Londen* aan. Den 5 Mai ging hy op reis naar *Gothenburg*, bereikte die plaats den 16. van die zelve maand, en den 13 Juni *Stokholm*, na op dezen waarlyk nuttigen togt drie jaren en agt maanden te hebben toegebragt. Hy keerde van daar weder naar *Aobo*, waar hy in zynen eigenen tuin enige honderden van *Amerikaanſche* planten aankweekt, dewyl 'er nog in die plaats geen openbare tuin is ten dienſte der Hoge School Hy gaf het verhaal van zyne Reis by tuſſchenpozingen uit, ter oorzake van de koſten, die te hoog lopen zouden indien hy het gehele werk op eens gemeen maakte, in een Land daar men ſlegts weinig Boekverkopers vindt, en daar de Schryver zelf dikwyls het werk van den Boekverkoper doen en merkelyke ſommen ſchieten moet.

DE Reis van den Heer KALM kwam oorſpronglyk in het *Zweedſch* in 't ligt. De Voorreden van zyn eerſte Deel was gete-

tekend te *Aobo* den 13. Juli 1753. Twee Broeders, MURRAY genoemd, zetteden het Werk in het *Hoog Duitsch* over, in drie Delen in groot *Octavo*, waarvan het eerste in 't jaar 1754. het twede in 1757. en het derde in 1764. te *Gottingen* het ligt zagen. De Heren MURRAY zyn *Zweden*, en een van hun is Leerling geweest van den Ridder LINNÆUS; zo dat men op hune overzetting zo wel als op het oorspronglyke kan staat maken. In *Engeland* vond deze fraye Reisbeschryving enen uitmuntenden Vertaler, in den persoon van den Heer JOHN REINHOLD FORSTER, enen Man wiens kundigheden, byzonderlyk in de Natuurlyke Historie, en alle de Wetenschappen daartoe betrekkelyk, uit meer dan een van zyne Werken bekend zyn. Deze gaf deze Reisbeschryving insgelyk in drie Delen in groot *Octavo* in het jaar 1770. en 1771. uit, voorzien met verscheiden fraye en geleerde aantekeningen, en met agterlating van vele zaken, die den *Engelschen* Lezer niet zeer aangenaam of nuttig zouden geweest zyn. De Heer KALM geeft in zyn *Eerste Deel* ene zo breedvoerige beschryving van den Landbouw en de Huishoudingskonst in *Engeland*, dat de Reis naar *Noord Amerika* eigenlyk niet dan op *Bladzyde* 112. van het *Twede Deel* der *Hoog Duitsche* Overzetting begint. Dit was van veel nut voor zyne Landsgenoten de *Zweden*, dog zou van gering voordeel voor den *Engelschen* Lezer geweest zyn. Ook is de Heer KALM vry wydlopig in het beschryven van zyne overvaart uit *Engeland* naar *Amerika*, tekenende, ten gevallen zyner Landslieden, tot de minste omstandigheden der Reis aan, welken hun, die deze togten zelden doen, nieuw en van belang konden wezen, dog die in *Engeland* vervelend zouden geweest zyn. De Heer FORSTER heeft om die reden alle die byzonderheden rakende *Engeland*, en verscheiden' anderen, aangaande den overtogt over den *Atlantischen Oceaan*, agtergelaten. Van de aankomst des Reizigers te *Philadelphia* af heeft hy den Schryver stipt gevolgd, alleen in enige weinige byzonderheden uitgenomen, die van zeer weinig belang waren, als, by voorbeeld, de manier van oesters te eten, van appelen in te leggen, en diergelyken.

Wy

Wy hebben ons van beide de Uitgaven, de *Hoog Duitsche* en de *Engelsche*, naarstiglyk bediend, de ene met de andere zo nauwkeurig vergelykende als het ons mogelyk was. De redenen, waarom de *Engelsche* Vertaler het Werk omtrent een derde bekort heeft, zo wel van kragt ten opzigte van den *Neder Duitschen* als van den *Engelschen* Lezer zynde, zyn wy daarin voor 't grootste gedeelte het voorbeeld van den Heer Forster gevolgd, en hebben onzen Lezer het verdriet willen sparen van breedvoerig de beschryvingen te moeten lezen van het maaksel van enen ploeg of ene egge in *Engeland*, en diergelyke dingen meer. Wy hebben maar een kort berigt gegeven van des Schryvers Reis van *Upsala* tot *Londen*. Zynen overtogt uit *Engeland* naar *Pensylvanie* hebben wy ook verkort, dog egter enigsins breedvoeriger dan de Heer Forster doet gelaten. Maar sedert de aankomst van den Reiziger te *Philadelphia* hebben wy niets overgeslagen, of het moest de ene of andere byzonderheid wezen die ons van geen belang ter wereld toescheen, of die de Schryver by herhaling zynen Lezer geeft, gelyk ettelyke reizen gebeurt, en waartoe zyne wyze van schryven by een Dagverhaal aanleiding gegeven heeft.

De Heer Kalm ontschuldigt zig in zyne Voorreden aangaande de geringe sierlykheid van zynen styl. „Deze toont," zegt hy, „op vele plaatsen de afgematheid aan met de welke ik „dikwyls zeer laat des avonds de pen gevoerd hebbe." Het afbreken van 't verhaal, dat noodwendig door op iederen dag het aangemerkte te gewagen moest veroorzaakt worden, en de herhalingen die daar uit ontstaan moesten, dienen voorzeker niet om den styl enen aangenamen zwier by te zetten. Wy hebben egter hierin gene verandering willen maken, alleenlyk hebben wy het melden van den dag op zulke plaatsen agtergelaten, waar het van genen dienst tot verstand des verhaals was den juisten dag te weten waarop elke zaak is aangetekend.

De Heer Kalm heeft zig by het meten bediend van *vademen*, *ellen*, en den *Zweedschen voet*, die tot den *Engelschen voet*

ſtaat als 1134. tot 1350. en de *Engelſche voet* ſtaat tot den *Rheinlandſchen* als 11264. tot 11599.

Tot het doen zyner Waarnemingen aangaande het Weder, welken wy aan 't einde van ons *Twede Deel* by malkander geplaatſt hebben, gebruikte hy den Thermometer van Celsius, van den welken men zig in *Zweden* gemeenlyk bedient, en de zyne was door den Heer Celsius zelven gemaakt. De tuſſchenruimte op den zelven tuſſchen het punt van vorſt en dat van kokend water is in 100. gelyke delen verdeeld.

Op het voetſpoor van den *Engelſchen* Overzetter hebben wy in 't noemen der Planten ons van de namen bediend die men in het *Specimen Plantarum* en 't *Syſtema Naturæ* van den beroemden Linnæus vindt. Wy hebben niet dan by de allerbekendſte Planten de *Neder Duitſche* namen gebruikt, eensdeels om dat de namen van Linnæus by de Kruidkundigen, voor wie voornamelyk dit gedeelte des Werks van belang is, het beſt bekend zyn, en dat de Planten, by hare gemene namen genoemd, evenwel den meeſten anderen daarom niet beter bekend zouden wezen, en anderdeels om dat de konſtnamen, ſedert het algemene aannemen van het zamenſtel van Linnæus, by de meeſte Kruidkundigen ook de algemene namen geworden zyn, daar de gemene namen der gewaſſen dikwyls niet dan op ene zekere plaats verſtaan worden.

De beſchryvingen, die de Heer Kalm van Dieren, Planten en Delfſtoffen geeft, ſchoon vry breedvoerig, dog egter, in 't oog van zulk enen Natuurkundigen als hy is, niet zo uitgebreid zynde als hy ze oordeelt te moeten wezen, verontſchuldigt hy zig daar omtrent, met den Lezer naar een *Latynſch* Werk te wyzen, waarin hy dat gebrek belooft opzettelyk te vergoeden.

Wy hebben gedagt den Verzamelaars van Reisbeſchryvingen vermaak aan te doen met dit Werk in groot *Quarto* uitte-

tegeven, vermits de meeste Reisbeschryvingen in het *Neder Duitsch* in dat formaat gedrukt zyn.

In de *Hoog Duitsche* Uitgave ontbreekt ene Landkaart, een hoog nodig vereischte om ene Reisbeschryving wel te verstaan. De Heer Forster heeft ene grote en uitmuntende Landkaart in zyne Overzetting ingevoegd, welke men nagesneden en vertaald aan 't hoofd van onze Uitgave vinden zal. Ook heeft men in ons Werk verscheiden' Platen geplaatst, die insgelyks, alleen de Waterval van *Kohoes* uitgenomen, in de *Hoog Duitsche* Uitgave gemist worden, en uit de *Engelsche* overgenomen zyn.

Wat de aantekeningen onder aan de Bladzyden aangaat, dezen zyn meest allen van den Heer Forster, alleen enige weinigen uitgenomen. Onderscheidshalven hebben wy die welken van dien Heer zyn met een F. getekend.

Dit *Eerste Deel* staat binnen kort van het *Twede* gevolgd te worden, het welk reeds geheel vertaald, en voor een gedeelte afgedrukt is.

BERIGT

BERIGT
AAN DEN
BINDER.

De Kaart moet geplaatſt worden tegen over Bladz. 1.
van 't Eerſte Deel.

Plaat I. tegen over . . . Bladz. 140.

Plaat II. tegen over . . . Bladz. 204.

Plaat III. tegen over . . . Bladz. 206.

REIS

rt

Uitgegeven te UTRECHT by de Boekverkoopers J. v. SCHOONHOVEN & COMP. en G. v. d. BRINK. JZ.

Het oorspronglyke volgens acte van 't Parlement den 7 Maart 1771.

REIS DOOR NOORD AMERIKA.

IK vertrok den 16. October 1747 van *Upsal*, met my nemende den Tuinier LARS JUNGSTROM, enen man die zig in de kennis der bomen en planten zeer geoeffend had, en daarenboven de tekenkonst en de werktuigkunde verstond. Ook geloof ik niet dat oit iemant hem in onvermoeidheid op de reis en in trouw overtreffen kan. Wy spoedden ons van *Upsal* naar *Gothenburg*. Hier hield ons een aanhoudende tegenwind tot den 11. December op. Dien dag gingen wy onder zeil; dog een gevaarlyke storm dwong ons te *Gromstad* in *Noorwegen* intelopen, van waar ik een togtje naar *Christiansand* deed. Den 8. Februari 1748 gingen wy weder onder zeil naar *Engeland*, en bereikten *Londen* den 17. derzelver maand. Dog wy konden gene gelegenheid vinden om naar *Amerika* op reis te gaan voor de maand Augustus. Den tyd van ons verblyf in *Engeland* besteedden wy om enige delen van dat Ryk te bezien. Eindelyk gingen wy den 5. Augustus aan boord van de MARY GALLY, Kapitein LAWSON, bestemd naar *Philadelphia* in *Noord Amerika*. Om zes uren na den middag ligtten wy het anker van voor *Gravesend*, en zeilden een goed eind de *Theems* af eer wy het anker vallen lieten. Vertrek van *Upsal*.

WY bereikten den 6. na enige uren zeilens den mond der *Theems*, wendden naar het *Kanaal*, houdende gestadig de kust van *Kent* in 't gezigt, die wy somtyds onder 't laveren zeer naby kwamen. Zy bestaat uit hoge en genoegzaam loodregt steile krytbergen, waarin men vele bedden van vuurstenen ontdekken kan. Op deze bergen leggen voortreffelyke akkers, meest van weit, dewelke reeds begon ryp te worden. Vertrek uit *Engeland*.

OM zes uren des avonds kwamen wy voor *Deal* ten anker, ene klei- *Deal.*

ne Stad of een vlek, gelegen aan het inkomen ener Bai, welke, voor de zuiden en oosten winden openleggende, gene zeer goede Haven maakt. De Schepen voorzien zig hier gemeenlyk van voorraad. Deze handel, de visschery, en de kapery in den laatsten oorlog, hebben de inwoonders merkelyk verrykt. De Schepen die naar *Londen* willen nemen hier lootsen in.

Log-worms.

Den volgenden dag zag ik ene menigte van Visschers, by ebbende zee, naar sommige ondiepe plaatsen varen, waar men een fyn zand op den bodem vindt, om een soort van *Zeewormen* (*) te vangen, die onder 't zand hun verblyf hebben, somtyds agttien duimen diep, en welken de Visschers uit het zand graven met ene kleine drietandige yzeren vork. Deze wormen, hier *Logworms* geheten, gebruikt men tot een aas voor de visschen.

Het *Kanaal.*

Den 8. Augustus, 's morgens om drie uren, volgden wy den stroom het *Kanaal* in, voeren voorby *Dover*, en zagen duidelyk de gedagte van den vermaarden Camden in zyn *Britannia* bevestigd, dat op die plaats *Engeland* voorheen door ene landengte aan *Frankryk* en *Vlaanderen* vast geweest is. Beide de kusten maken hier tegen overmalkander twee uitstekende punten; beiden bestaan uit het zelve soort van krytbergen, die dezelve gedaante hebben, zo dat men de *Engelsche* kust kennende, en naderhand de *Fransche* naderende, zonder te weten waar men was, dezelven voor de *Engelsche* kust nemen zou. (†)

Dungness, enz.

Van den 9. tot den 12. Augustus dreven wy voor stroom en zeilden by beurten door het *Kanaal* voorby *Dungness*, *Fairlight*, het Eiland *Wight*, *Portsmouth*, *Portland*, en *Bolthead*.

De Bai van *Biskaye.*

Den 13. geraakten wy buiten 't *Kanaal*, en kwamen in de *Bai van Biskaye.*

Zware Golven.

Den 14. hadden wy tegenwind, het welk het stampen van 't Schip vermeerderde, want men merkt in 't algemeen aan, dat in de *Bai van Biskaye* de zwaarste en breedste baren gaan, van gelyke grootte als in de zee tusschen *Europa* en *Amerika*; zy zyn dikwyls ene halve *Engelsche* myl breed en hoog naar evenredigheid. De *Oost* en *Noord Zee* integendeel hebben korte en gebroken golven.

Wanneer 'er een beest aan boord geslagt wordt, hangt het boots- volk

(*) *Lumbrici.* De Ridder Linnæus heeft dezen Worm beschreven in zyne *Westgothische Reisbeschryving* Bl. 109. en in zyne *Fauna Suecica* No. 1279. afgebeeld.

(†) Deze gedagte heeft ook de Heer Buffon bevestigd in zyne *Histoire Naturelle.*

volk enige varſche ſtukken enigen tyd in zee, het welk het vleeſch, zegt men, goed houdt.

Kleinder Golven

Den 15. begonnen de golven wat zagter te gaan, en een ſchuim, dat zig 'er op vertoonde, wierd gehouden by ſtil weder een voorbode te zyn, dat zy enige dagen agtermalkanderen in den zelven toeſtand blyven zullen.

Omtrent den middag ſtak een noordooſten koeltje op, 't welk nadenmiddag aanwakkerde, en ons ene fraije vertoning gaf, dewyl de zware golven het water naar ene ſtreek dreven, en de noordooſten wind de baren in ene geheel andere rigting boog. Door het geweldig ſlaan van de ene tegens de andere baar, konden wy merken dat wy door enen ſterken ſtroom voeren, welks ſtreek de Kapitein niet bepalen kon.

Aanmerking.

Van den 16. tot den 21. bleef dezelve gunſtige koelte aanhouden tot ons groot genoegen en onze verwondering, want de Kapitein merkte aan, dat het iets zeer ongewoons is, enen ooſten of noordooſten wind tuſſchen *Europa* en de *Azores*, welken het Scheepsvolk de *Weſter Eilanden* noemt, langer den twee dagen aan een te ontmoeten, dewyl de gewone wind hier de weſten is. Dog aan gene zyde der *Azores* waijen allerhande winden, vooral om dit jaargetyde, ook houden daar de weſten winden niet lang aan; waarom de Zeelieden rekenen, dat als zy de *Azores* voorby zyn, zy de helft van den weg tuſſchen *Europa* en *Amerika* hebben afgedaan, ſchoon het inderdaad nog maar een derde van den weg is. Men krygt deze Eilanden zelden in 't gezigt, want men houdt 'er van af ter oorzaak van de gevaarlyke verborgen klippen, die 'er rondom heen leggen.

Tekens aangaande den wind.

Den 22. Auguſtus verzekerde ons de Kapitein omtrent den middag, dat wy binnen vierentwintig uren enen zuidweſten wind hebben zouden. Ik vroeg hem de reden van deze voorzegging, en hy wees op zekere wolken in 't zuidweſten, welker ſpitſen zig naar 't noordweſten keerden, en zeide my dat zy veroorzaakt wierden door enen wind komenden uit de overgeſtelde ſtreek. Ik hoorde dat wy thans omtrent half weg van *Penſylvanie* waren.

Den 23. omtrent 's morgens ten zeven uren ontſtond de verwagte zuidweſten wind, en verſnelde onze vaart zo zeer, dat wy omtrent agt *Engelſche* mylen wegs in een uur afleiden. Dog den volgenden dag ging de wind leggen en was ons tegen, zo dat wy nauwlyks iets vorderden. Men voorzei ons een ſtormpje, dewyl de bovenſte wolken zeer dun en als in ſtrepen verdeeld waren, gelyk uitgekamde wol of garen, het welk men altyd voor een teken van ſtorm houdt. De ſtrekking van deze wolken was noordooſt en zuidweſt, volgens de ſtreek van den wind dien wy hadden. Tegen den nagt ging de wind leggen, en wy hadden

ene volmaakte ſtilte, het welk een teken is van ene aanſtaande verandering van wind.

Den 25. en 26. ontſtond de weſten wind en wierd hoe langer hoe ſterker, zo dat de Zee op ons dek ſloeg. Den morgen van den 27. kregen wy enen beteren wind, die verſcheiden ſtreken doorliep, en tegen den avond enen ſtorm gaf uit het noordooſten.

Waarnemingen. De Kapitein deelde my ene waarneming mede, die op ene langdurige ondervinding gegrond was. Namelyk, dat, ſchoon de winden in den *Atlantiſchen Oceaan* dikwyls veranderen, vooral des zomers, egter de gemeenſte wind de weſten is; en dit is de reden dat de overtogt uit *Amerika* naar *Europa* gemeenlyk in korter tyd geſchiedt, dan van *Europa* naar *Amerika*. Behalven dat zyn de winden in den *Atlantiſchen Oceaan* gedurende den Zomer zeer aan ſommige oorden bepaald, zo dat het op de ene plaats kan ſtormen en op den afſtand van enige mylen geheel ſtil zyn. 's Winters zyn de winden veel ſtandvaſtiger, ſtrekken zig verder uit, en zyn heviger; zo dat dan dezelve wind langen tyd over den gehelen Oceaan regeert, en zwaarder golven doet gaan dan des Zomers.

Den 30. Auguſtus, den nagt te voren enige zware weerligten gezien dog geen donder gehoord hebbende, vroeg ik den Kapitein, of hy my daar enige reden van geven konde. Hy zeide my, dat dit verſchynſel zeer gemeen en een gevolg van ene voorgaande hette in de lugt was; maar dat, wanneer men het in den winter zag weerligten, voorzigtige Zeelieden gewoon waren zeil te minderen, dewyl zy binnen weinig uren enen geweldigen ſtorm verwagten. Even zo is het ook als in deze wateren om dit Jaargetyde zig een wolk in 't noordweſten komt opdoen, want de ondervinding doet hen dan ook enen gewiſſen ſtorm te gemoet zien.

Den 1 September hadden wy tegenwind; den 2. liep de wind noordelyk, was ons den 3. weder tegen, en den 4. en 5. was hy goed. Wy bevonden ons den 5. op 40. *graden* 3. *minuten Noorderbreedte* en tusſchen 53 *en* 54. *graden Weſt van Londen.*

Behalven de golven die met den wind voortgingen, ontmoetten wy 'er den 4. en 5. die uit het zuidweſten kwamen, het welk de Kapitein aanmerkte als een teken van enen voorbyzynden ſtorm, naar den zuidweſter hoek in de nabuurſchap.

Den 8. September waren wy op de hoogte van 38. *gr.* 24. *min. N.* en omtrent 65. *gr. W. van Londen.* Wy ontmoetten met tamelyken wind de zwaarſte golven die wy op den gantſchen togt hadden, waaruit de Kapitein opmaakte, dat hier de ſcheiding wezen moeſt tusſchen den *Oceaan* en de *Amerikaanſche Zeeboezems*, en kort daaraan kregen wy kleine baren, ſchoon de wind even ſterk bleef.

Den 9. wierden wy gewaar dat op sommige plaatsen de kleur van 't water, dat tot nog toe van een donker blauw geweest was, wat bleker wierd. Somtyds troffen wy lange dog smalle strepen aan, omtrent van twaalf of veertien vademen in de breedte, waar het water helder groen, en daardoor van het overige geheel onderscheiden was. Men schryft dit toe aan het zand der zee of aan een zeker wier. Kleur van 't Zeewater.

Den 12. ontdekten wy met stilte een zeil, dat wy voor enen *Spaanschen* Vrybuiter hielden, dus wy niet weinig in angst waren; dog wy zagen het zelve Schip enige dagen na ons te *Philadelphia* aankomen, hebbende het Scheepsvolk van hetzelve de zelve vrees voor ons als wy voor hun gehad.

Kapitein Lawson, die den meesten tyd van de reis het bed om ziekte had moeten houden, zeide ons dat wy niet ver van *Amerika* konden wezen; dog de Stuurman was van ene andere mening, en men vernam den volgenden dag des avonds nog geen Land van de grote mast; ook vond men geen grond op de diepte van verscheiden vademen. Dus moest het de Kapitein opgeven. Wy vervolgden dan des nagts langzaam onze reis. Om drie uren des morgens beval de Kapitein het lood uittewerpen, en de matroos riep ten eersten *tien vadem*, waarop een geweldig geschreeuw aan boord ontstond. De Stuurman peilde zelf, dan tien dan veertien vadem, maar hoe hy gemeten heeft weet ik niet, want een ogenblik nadat hy *veertien vadem* geroepen had stiet het Schip, en daarop kreeg het agtermalkander nog vier zeer hevige stoten. De onsteltenis was onbeschryflyk. Het was nu 's morgens om half vyf, 't was nog donker, schoon de maan een weinig ligt gaf. Daar waren meer dan tagtig menschen aan boord, en wy hadden maar enen boot. Gelukkiglyk geraakten wy weder los. Wy wendden, en ontkwamen dus het gevaar. Toen het dag wierd zagen wy het vaste Land van Amerika voor ons. De kust ziet 'er witagtig uit, is laag, en wat hoger op met dennebomen bedekt. Wy wierden gewaar dat de bank, waarop wy gestoten hadden, vlak over *Arkadie* in *Maryland* lag, op 37. *gr.* 50. *min. N.* omtrent ene kleine *Zweedsche* myl van de kust. Het Schip stoot.

Wy volgden de kust van *Maryland*, die wy steeds in 't gezigt hielden; dog Kaap *Hinlopen* dien avond niet kunnende bereiken, daar wy enen loots dagten intenemen, kruisten wy den gantschen nagt voor de *Bai van Dellaware*. Wy verwagtten regen, om dat het zo donker was, maar na den ondergang der Zon viel 'er alleen een zware dauw, zo dat onze klederen, zo wel als enige boeken, die 't Scheepsvolk op 't dek had laten leggen, zo nat wierden als of 'er water op gegoten was. De *Engelschen* voorspellen hieruit in *Enge-* Aankomst in *Amerika*.

land ene zware hitte voor den volgenden dag, en dit, zeide de Kapitein, had ook plaats in *Amerika.*

De Kust. Den 14. zetteden wy met eenen gunstigen wind onze reis voort; wy hadden aan bakboord altyd land. De Kust was laag en bedekt met een fyn wit zand. Dieper landwaards in was het vol van dennebomen. Om half agt des morgens kwam de loots aan boord, die van zelven van Kaap *Hinlopen* gekomen was. Dit is een uitstek lands ten westen der Bai van Dellaware, waarop een Dorp legt. Het land behoort hier geheel tot Pensylvanie, dog het geen ten oosten de Bai is tot New Jersey. Van Kaap *Hinlopen* tot *Philadelphia* rekent men honderd en vyftig *Engelsche* mylen, dog van den mond der *Dellaware* af maar negentig. Wy staken de Bai over, hebbende nu vier en dan elf vadem waters. Hier leggen verscheiden banken, waarop menig Schip verongelukt is.

Scheeps-timmer-hout. De Oever was landwaards in met schone Bomen bedekt, en de Loots zo wel als de Stuurman, die te *Philadelphia* geboren was, verzekerden, dat het land hierom heen vol is van het schoonste Scheepstimmerhout. De *Engelschen*, vooral de Kooplieden, laten in deze Volkplantingen zeer veel Schepen bouwen. Dit geschiedt gemeenlyk des Winters, zo dat de Schepen met het Voorjaar in Zee kunnen gaan.

De *Dellaware.* Een weinig na den middag kwamen wy aan den mond der *Dellaware*, daar wel drie mylen breed, dog die hoe langer hoe smaller wordt, zo dat zy voor *Philadelphia* nauwlyks ene *Engelsche* myl breedte heeft. Zy ontspringt veel hoger landwaards in. Het land was laag, en op den Oever met zware Eiken en andere Bomen bedekt. Tusschen de Bosschen vertoonden zig Akkers, Landhoeven, en Weiden voorzien van vee. Hier en daar stonden Hofbergen. De wind voerde ons van het strand enen aangenamen reuk toe, ontstaan uit het gemaide gras en andere kruiden.

Newcastle. Wy zeilden vry diep in den nagt de Rivier op, en voeren by het vallen van den avond voorby *Newcastle*, ene kleine Stad, op den westelyken Oever der *Dellaware* Zy is de oudste Stad van het gehele Land, en is door de *Hollanders* aangelegd. Zy heeft minder handel dan *Philadelphia*, schoon zy boven die plaats vele voordelen heeft, waar onder dit geen van de minsten is, dat de Rivier voor haar zelden toevriest, daar zig voor *Philadelphia* elken Winter het Ys vastzet, zo dat 'er de Scheepvaart voor enige weken door afgebroken wordt. Maar rondom *Philadelphia* is het Land zeer sterk bebouwd, en de meeste waren vlieten daar te zamen.

Voorgaande bezitters. De *Hollanders* drongen zig hier uit nyd in, ten tyde dat het Land *Zweden* nog toekwam. Het gelukte hen den *Zweden* allengskens den voet

voet te ligten. Het kwam zelfs tot enen openlyken kryg, waarin de *Hollanders* den zegen behaalden. Dog hunne vreugd was van korten duur; want enige jaren daaraan namen hun de *Engelschen* het Land weer af. Wy wierpen het anker een weinig later.

Den 15. Sept. voeren wy al hoger den stroom op. Het Land was aan beide de Oevers byna overal bewoond, dog de Landhoeven lagen tamelyk wyd van malkander. Om agt uren des morgens zeilden wy voorby *Chester*, ene kleine Stad op den westelyken Oever der Rivier. De Stuurman wees ons al de plaatsen aan waar nog *Zweden* woonden. *Chester.*

Eindelyk kwamen wy om tien uren te *Philadelphia*, na tusschen *Gravesend* en deze plaats nog niet een en veertig volle dagen onderweg geweest te zyn. Onze reis werd voor zeer gelukkig gehouden, want men brengt anders in den Winter dikwyls veertien, ja negentien en meer weken, in den overtogt door. Wy hadden weinig stormen en veel schoon weder gehad. Kapitein *Lawson* verklaarde het noit zo gezien te hebben. De Zee sloeg noit over de kajuit heen, en de vensters bleven altyd open. Verscheiden *Duitschers*, die aan boord waren, sliepen op het dek. En Kapitein *Lawson's* vriendelykheid, die hy niet groter aan enen bloedvriend had kunnen betonen, vermeerderde my zeer het aangename van de reis. *Philadelphia.*

Wy hadden op reis verscheiden aanmerkingen gemaakt rakende de Natuurlyke Historie. (*) Wy zagen den 16. en 17. Aug. een soort van Zeewier, *Fucus* by Linnæus, dat veel geleek naar ene rist uyens, zo dik als een vuist, en wit van kleur. Digt by *Amerika* en in de *Amerikaansche Golf* ontmoetten wy den 11. Sept. nog verscheiden soorten van wier, een van welke soorten het Scheepsvolk *Rockweed* noemde. Een ander zag 'er uit als een snoer parelen, en een ander was wit, omtrent een voet lang, smal, overal even breed en regt. Van den 24. Aug. tot den 11. Sept. zagen wy geen ander wier, dan het geen gemeenlyk *Golfwier* genoemd wordt, (**) om dat men veronderstelt dat het uit de Golf van *Florida* komt. Anderen noemen het *Sargazo*, en Linnæus *Fucus natans*. De steel is zeer teder, rondagtig hoekig, van een donker groen; het heeft verscheiden takken, en ieder tak heeft vele bladeren staande op ene ry, zeer dun, getand, en ene of anderhalve lyn breed, zo dat zy veel gelyken naar de bladen van het *Yslandsch* mos; de kleur is geelagtig groen. Natuurkundige waarnemingen.

De

(*) In de *Hoogduitsche* Uitgaaf vindt men die aanmerkingen hier en daar verspreid. Wy hebben, op het voetspoor van den *Engelschen* Vertaalder, het gevoeglyker gedagt, dezelve hier by malkander te geven.

(**) *Gulfweed.*

De vrugt heeft veel gelykenis naar de onrype Jeneverbes, is rond, groenagtig geel, glad van buiten; en wast onder de bladen op korte steeltjes van twee of drie lynen lengte; onder ieder blad zyn van een tot drie bessen; ik zag 'er noit meer aan. Sommige bessen waren klein, en doorgesneden zynde geheel hol, en bestonden alleen uit ene dunne schil. Dit scheen de plant des te bekwamer te maken om op 't water te dryven. De bladeren worden aan 't einde der takken al smaller en smaller. De bovenste zyde is glad, de beneden zyde heeft ribben; (†) en hier vindt men dunne worteltjes, twee, drie of vier lynen lang. Men zeide my dat dit Golfwier, gedroogd en tot poeder gestoten, barende Vrouwen gegeven wierd. Ook bediende men 'er zig van in koortsen; dog waarom en op welke wyze, kon ik niet te weten komen. Wat meer zuidwaards is de Zee op sommige plaatsen vele mylen ver geheel van dit Zeegras bedekt. Veel kleine gepunte hoorns en Hoornwier vindt men op dit gewas; en zelden ontmoet men 'er ene rist van waarin niet enige kleine garnaal of een klein krabje, by LINNÆUS *Cancer minutus*, gevonden worde. Ik vergaderde 'er agt van de laatsten en drie van de eersten, en zettede ze in een glas met water. De garnaaltjes bewogen zig zo gauw als alen, rondom in 't glas, maar somtyds langzaam en hielden zig stil op den grond of aan den kant van 't glas. Wanneer 'er een der kleine krabjes by kwam, namen zy het by de voorste pootjes, doodden het, en aten 't op. Dezen vermydden daarom hunne vyanden. De krabjes geleken veel naar de garnalen; zy zwommen altyd op ene zyde, de zyden en de staart zig beurtelings bewegende. Zy konden hunne voorpoten in den mond steken; de sprieten waren in gedurige beweging. 's Morgens daaraan vond ik alle de krabben opgegeten van de garnalen. Als deze laatsten op den grond van 't glas waren, kwamen zy dikwyls, met ene beweging gelyk die van ene Waterluis of de *Podura* van LINNÆUS, in een ogenblik boven op het water. In 't zwemmen bewogen zy al hun poten digt by een, en zodra zy die stil hielden zonken zy. De overgebleven garnalen bewaarde ik in sterk water, en 't verlies van myn krabjes werd haast geboet door anderen, die men menigvuldig in de Bossen van 't Zeewier vind. Ik wys den Lezer naar een ander Werk, dat ik voor heb uittegeven, waar ik deze Dieren nauwkeuriger beschryven zal. Op sommige plaatsen zagen wy ene krab zo groot als ene vuist, welke zwom door de gestadige beweging van hare poten, die zy zodra niet stil hield of het Dier begon te zinken. Eens zag ik enen groten kreeft, zwemmenden op de oppervlakte van het water.

Blubbers. WY vonden drie soorten van de *Medusæ* van LINNÆUS, by de *Engel-*

(†) *Nervi longitudinales.*

Engelſchen Blubbers genaamd. De eerſte is de *Meduſa Aurita*; zy is rond, purperagtig, opent zig gelyk een zak, waar, als ware het, drie witte kringen binnen in zyn; hare grootte verſchilt van een tot zes duimen middellyns. Zy hebben die ſtekende en brandende eigenſchap niet die de andere *Meduſæ* bezitten, gelyk by voorbeeld die welken men op de Kuſt van *Noorwegen* en in den *Oceaan* vindt. Dezen vonden wy voornamelyk in het *Kanaal* en de Bai van *Biskaye*.

Na meer dan de helft van den *Oceaan* te zyn doorgelopen ontmoetten wy een ander ſoort van *Blubbers*; bekend onder 't Zeevolk by den naam van het *Spaanſche* of *Portugeeſche Oorlogſchip*. Zy zien 'er uit als ene grote blaas, of als de longen van een Beeſt, plat op beide de zyden, omtrent zes duim over 't kruis, ſchoon purperrood van kleur; en wanneer men ze met de blote hand aanraakt veroorzaken zy ene groter branding dan enige andere *Meduſæ*. Zy worden dikwyls van de golven het onderſte boven gekeerd, dog regten zig in een ogenblik weer op, met het ſpitſe eind naar boven.

In de *Amerikaanſche* Golf zagen wy behalven dit nog een ander ſoort, het welk het Zeevolk genen anderen naam gaf dan dien van *Blubber*. Het was van de grootte van een tinnen bord, bruin in 't midden. De rand was ligter van kleur, en in ene gedurige beweging.

Den 30. Aug. zag ik in den Oceaan een ſtuk houts dryven geheel bedekt met de *Ganzemoſſel*, de *Lepas anatifera* van Linnæus (*). In 't *Kanaal* zag ik in 't gezigt van 't Eiland *Wight* verſcheiden witte Kapellen, zeer gelyk aan de Koolkapel, de *Papilio braſſicæ* van Linnæus. Zy gingen noit zitten, en wy verwonderden ons dat zy zig zo ver van land waagden. De Ganzemosſel.

Sommige gemene Vliegen bleven in onze kajuit de gehele reis over in 't leven; en gevolglyk kan men niet beſliſſen of dit ſoort ook oorſpronglyk aan *Amerika* eigen, dan door de *Europeanen* derwaards medegebragt is. Vliegen.

Den *Delphinus Phocæna* van Linnæus, by de Zeelieden het *Zeevarken* geheten, (†) ontmoetten wy eerſt in het *Kanaal*, en vervolgens Bruinviſſchen.

(*) Zie *de Uitgezogte Verhandelingen*. 2. D. bl. 576.

(†) De *Italianen* noemen dezen Viſch *Porcopeſce*, waarvan daan de *Engelſchen Porpeſſe*, en de *Duitſchers Purpoiſen* gemaakt hebben. De meeſte volken van *Europa* noemen hem *Zeezwyn*. In de *Duitſche Zee* heet hy *Schwein*, by de *Hollanders Zeevarken* of *Bruinviſch*; by de *Zweden*, *Denen* en *Noorwegers*, *Marſuin*, waarvan de *Franſchen Marſouin* gemaakt hebben. De *Yslanders* noemen hem *Suinhual*, dat is *Zwynwalviſch*. De *Sklavoniſche* volken zeggen *Swinia Morskaya*. Of deze algemene benaming daar van daan komt dat hy in 't zand der Zee wroet om Zandwormen en ander aas te vinden gelyk het Varken, dan om dat hy zo ſpekagtig is, is onzeker. F.

volgens overal aan deze zyde de *Azores*; maar voorby die Eilanden ziet men hem zelden, tot dat men op de Kuſt van *Amerika* komt, daar wy hem in den mond der *Dellaware* menigvuldig zagen. Zy verſchynen altyd in ſcholen, zomtyds meer dan honderd ſterk. Zy zwemmen zeer ſnel; en ſchoon zy veel langs het Schip zwommen, als hadden ze vermaak in 't bruiſſchen van het water tegens het Schip, verdwenen zy in een ogenblik daarna. Zy hebben de lengte van vier tot agt voeten; hun ſnoet gelykt naar de ſnep van een Gans; de buik is wit. Somtyds ſpringen ze vier voet in de hoogte en van vier tot agt voet in de langte uit het water; maar hun geblaas toont dat hun dit moeite koſt. De Matrozen tragtten dikwyls te vergeefs hun van den boeg met een harpoen te treffen, dog hun gauwigheid was groter dan de handigheid van 't bootsvolk.

De *Bottlenoſe*. Een ander Viſch van het ſoort der Zeevarkens, (*) welken wy ontmoetten, wordt by de *Engelſche* Matrozen *Bottlenoſe* genoemd, en zwemt in grote ſcholen. Men doodt hem dikwyls met den harpoen, en eet hem. Hy is ſomtyds ruim twaalf voet lang. Van gedaante en wys van zwemmen gelykt hy zeer naar het Zeevarken. Men vindt ze overal, van het *Kanaal* af tot in *Amerika* toe.

Andere viſſchen. Enen Walviſch zagen wy op enigen afſtand water ſpuiten.

Een grote Hai volgde het Schip enen korten tyd, en was ſchielyk uit het gezigt, zonder dat wy in ſtaat waren te bepalen tot welk ſoort hy behoorde. Dit was de enige Viſch van het kraakbenige geſlagt, dien wy zagen.

Van het Beenagtige zagen wy 'er velen aan gindſche zyde der *Azores*, dog genen aan deze zyde dier Eilanden. Enen zagen wy op enigen afſtand die zeer groot was. De Matrozen noemden hem *Albecor*; het is de *Scomber Thynnus* van Linnæus.

De *Dolphin*. De *Dolphin* der *Engelſchen* is de *Dorado* der *Portugezen* en de *Coryphœna Hippuris* van Linnæus. Hy is omtrent twee en enen halven voet lang, by den kop zes duimen dik en drie duim breed. Hy wordt van den kop naar den ſtaart toe aan ſmalder, waar zyn dikte over 't kruis anderhalven, en zyn breedte pas enen duim is. Digt by 't hoofd is hy van een ſchoon zilveragtig groen, maar by den ſtaart donker blauw. De buik is wit, ſomtyds gemengd met een donker geel. Op de

(*) De Heer Kalm vergiſt zig zekerlyk als hy den *Bottlenoſe*, den *Bottelneus*, tot het geſlagt der Bruinviſſchen brengt. Hy heeft geen tanden, gelyk alle die tot dat geſlagt behoren hebben. En derhalven hoort hy onder de Walviſſchen van het eerſte of tandeloze ſoort. Zie Pennant's *British Zoology* vol. 3. p. 40. Miſſchien zou men hem gevoeglyk noemen de *Balæna ampullata*. F.

de zyden vindt men enige ronde ligt bruine vlakken. Hy heeft zes, en niet zeven vinnen, gelyk men dagt; twee op de borst, twee aan den buik, ene aan den staart strekkende tot aan den aars, en ene langs den gehelen rug van een frai blauw. Hunne beweging in het water digt by het Schip was niet snel, en gaf gelegenheid ze met den harpoen of met een angel, waar men een stuk ingewand, een klein Vischje, of enen vliegenden Visch, aan deed, te vangen.

De *vliegende Visch* is hun voornaamste voedsel; en de vrees voor den *Dolphin* dwingt dien zyn natuurlyk element te verlaten, en in de lugt zyne veiligheid te zoeken. De *Dorado* springt somtyds een vadem hoog uit het water, en houdt veel van by stukken houts of tonnen, die in zee dryven, te zwemmen. Men kookt of fruit hem, en eet hem met boter, wanneer hy tamelyk goed, dog wat droog van smaak is. In den buik van enen dezer visschen vonden wy verscheiden andere visschen, byzonderlyk een visch *Ostracion* geheten, die nog leefde, moetende het ogenblik te voren eerst ingezwolgen zyn. Hy had blauwe ogen, en was twee duim lang. Nog vonden wy 'er een ander klein vischje, een zeldzaam zeeinsekt, en enen vliegenden visch in. Alle dezen, nog niet verteerd en geheel onbeschadigd zynde, heb ik in sterk water bewaard.

De *Vliegende visch*, *Exocœtus volitans* by Linnæus, zwemt altyd by grote scholen, somtyds van meer dan honderd stuks, allen te gelyk uit het water opvliegende, wanneer zy door andere visschen, inzonderheid den *Dolphin* gejaagd worden. Zy verheffen zig wel een vadem hoog uit het water, wanneer zy van het hoogste van een golf afvliegen; en men zegt dat ze somtyds op het dek der Schepen vallen. De grootste afstand dien zy in de lugt blyven is een goede snaphaanschoot, en dien doen zy af in minder dan ene halve minuut. Ik vond dat zy altyd tegens den wind in vlogen; en schoon my hier in het bootsvolk tegensprak, bewerende dat zy in allerhande strekkingen hunne vlugt namen, wierd ik in myne mening bevestigd door de ondervinding gedurende de gantsche reis. Vliegende Visschen.

Wy zagen insgelyks den visch genoemd *Bonito*, *Scomber Pelamys* by Linnæus. Zy zwommen ook in scholen, jagt makende op kleine visschen, welke jagt een geluid in 't water maakte als dat van enen waterval, vermits zy als in een lichaam op een gedrongen zwemmen. Dog zy hielden zig altyd buiten 't bereik van het harpoen. De *Bonito*.

Uit die Dieren welken op 't land en in 't water leven, ontmoetten wy tweemalen ene Schilpad. Zy waren beiden omtrent twee voet in de middellyn.

Vogels ziet men genoeg in de *Atlantische Zee*, maar meerder Zee- dan Landvogels. Vogels.

De *Stormverkondiger*, by de *Engelschen Petrel*, by Linnæus *Procellaria Pelagica*, verzelde ons van het *Kanaal* af tot in *Amerika*. Gantsche vlugten van dezelven waren gestadig rondom het Schip, voor al daar de Zee, door het Schip gesneden, ene gelyke oppervlakte maakte; alwaar zy schenen neer te vallen, hoewel ze altyd aan 't vliegen bleven. Zy pikken op alles wat buiten boord valt, of bekyken het ten minsten. Kleine vischjes schynen hun voornaamste voedsel te wezen. By dag maken zy geen geluid, maar schreuwen des nagts geweldig. Men houdt ze voor voorbodens van storm, dus het bootsvolk hun gezelschap niet gaarne heeft en ze *Heksen* noemt; maar men ziet ze niet minder by schoon weder als anders, zonder dat 'er storm opvolgt. 'T kwam my voor, en men zeide my dat het ook zo was, dat zy somtyds langer dan een half uur onder water bleven. Zy gelyken naar Zwaluwen; en 't was als of zy iets van de oppervlakte des waters oppikten.

De *Shearwater* der *Engelschen*, by Linnæus *Procellaria Puffinus*, is een andere Zeevogel, dien wy overal op onze reis zagen van het *Kanaal* af tot op de Kust van *Amerika*. Hy heeft de grootte en gedaante byna van een Zeemeuw of een End. De rug is bruin. Hy heeft gemeenlyk om den hals een witten ring. Zyn vlugt is zonderling en langzaam. Wy zagen duidelyk sommigen van deze vogels op visch azen.

Den *Phaëton Æthereus* van Linnæus, anders den *Keerkringvogel*, zagen wy het eerst omtrent den 50. *gr. N.* en 49. *of* 50. *gr. ten west. van Londen*. Hy is van gedaante als een Meeuw, en heeft twee lange vederen in zyn staart, die hem genoeg van alle andere vogels onderkennen doen. Hy vliegt dikwyls zeer hoog.

De gemene *Meuw*, by Linnæus *Larus canus*, zagen wy op de hoogte van *Ierland*.

De *Zeezwaluw*, by Linnæus *Sterna*, schoon wat donkerder van kleur dan de gemene, vonden wy menigvuldig zodra wy op 41. *gr. N. en* 47. *gr. ten westen Londen* waren. Somtyds waren het troepen van enige honderden, waarvan er enigen op het Schip kwamen zitten.

In de *Amerikaansche* Golf zagen wy enen Zeevogel digt by het Schip, dien 't bootsvolk een *Zeehen* noemde.

Landvogels ziet men nu en dan, en somtyds zeer ver van land, zo dat men dikwyls moeite heeft te begrypen hoe zy zo ver komen. Den 18. Aug. kwam 'er een vogeltje op 't Schip zitten, gelykende volmaaktelyk ene *Mees*, by Linnæus *Parus major*.

Den 4. Sept. vlogen 'er enige Landvogels rondom het Schip, die de *Strandzwaluwen*, by Linnæus *Hirundines ripariæ*, zeer gelyk zyn.

Zy

Zy kwamen somtyds op de zeilen zitten. Op den rug waren ze grysbruin, op de borst wit, de staart was een weinig verdeeld. Een zware regenbui dreef ze van ons van daan. Den 2. Sept. zworf ene zwaluw tegens den avond rodom het Schip, en kwam somwylen op de mast zitten. Zy scheen zeer vermoeid te zyn. Enige malen kwam zy aan de vensters der kajuit, als zogt zy daar hare toevlugt.

Den 10. Sept. zettede zig een grote vogel, dien wy voor een Uil hielden, op onze zeilen. Het zelve deed ook een klein vogeltje.

Den 12. kwam 'er een Boomspegt op ons want zitten. Zyn rug was grauw gespikkeld. Een andere landvogel uit het mosschengeslagt kwam ook ene toevlugt by ons zoeken.

In het *Kanaal* en in den *Oceaan* zagen wy des nagts het water ligt geven, vooral daar het in beweging werd gebragt; somtyds zwom een enkelde vonk meer dan een gehele minuut lang voor datze verdween. Men ziet dit het meest gedurende of kort na enen storm uit het noorden. Dikwyls is de zee als ware het vol vuurs; en deze blinkende vonken zetten zig niet zelden tegens de masten of de zeilen. Somtyds heeft dit ligt niet de gedaante van vonken, maar gelykt eer naar het ligt dat verrot hout geeft. (*). Zeevuur.

Het *Theemswater*, dat onzen voorraad van varsch water uitmaakte, wordt gehouden voor het beste dat men hebben kan. In eiken tonnen opgesloten wordt het schielyk een weinig stinkende en bezinkt, dog die kwade reuk gaat 'er schielyk af, wanneer men het in grote stenen kruiken twee uren lang in de open lugt laat staan. Dikwyls vatten de dampen welken uit een ton komen, die lang toegeweest is, vuur, als 'er een kaars by komt wanneer men de ton opent; en het Theemswater wordt geagt dit meer te hebben dan enig ander, schoon my gezegd wierd dat het met alle ander water even eens is.

Maar om den draad van het verhaal weer optevatten. Zodra wy 't anker voor *Philadelphia* hadden gesmeten, kwamen velen van de Inwoonders aan boord, om te horen of 'er ook brieven voor hun waren. Ik ging met den Kapitein aan den wal. Eer hy 't boord verliet, beval hy den Onderstuurman striktelyk, van genen der *Duitsche* Vlugtelingen naar land te laten gaan, voor hy zyne vragt, of zelfs, of iemant anders voor hem, betaald, of dat hem iemant gekoft had. Vervolg van het Dagverhaal.

By myn vertrek van *Londen* had ik brieven van voorschryving gekregen van de Heren *Abraham Spalding*, *Peter Collinson*, *Doctor Mitchell* en anderen aan hunne Vrienden alhier. Dus was het my ligt kennis- Brieven van voorschryving.

(*) Hierover kan men nazien de *Uitgezogte Verhandelingen* D. 6. Bl. 405. en D. 7. bl. 106. en 255.

nissen te maken. De Heer BENJAMIN FRANKLIN, aan wien *Pensylvanie* voor hare welvaart, en de geleerde wereld voor zyne nieuwe ontdekkingen in de Elektriciteit, zo grote verpligting hebben, was de eerste die my bekend deed worden. Hy gaf my alle nodige onderrigtingen, en bewees my alle mogelyke diensten.

De Landsgestelte. IK ging, vergezeld van den Heer *Jakob Bengtson*, een lid van den *Zweedschen* Kerkeraad, en den Schilder *Gustavus Hesselius*, om de Stad en het land te zien. Ik bevond my in ene nieuwe wereld. Waar ik op den grond myne ogen sloeg vond ik planten die ik niet kende. Wanneer ik enen boom zag, moest ik blyven staan, en vragen hoe hy heette. De eerste plant die myn ogen trof was een *Andropogon*, of een soort van gras; en het gras is dat stuk der Kruidkunde waarin ik altyd het grootste vermaak vond. Ik schrikte als ik bedagt dat ik zo veel nieuwe en onbekende stukken der Natuurlyke Historie in order brengen moest. In 't eerst bezag ik alleen de planten, zonder het te wagen my in een nauwkeuriger onderzoek in te laten.

IK nam by een Winkelier, die een *Quaker* was, myn intrek. Ik ontmoette daar in huis goede en eerlyke menschen, gelyk my de meesten van die sekte schenen te zyn. Ik had hier, nevens mynen *Jungstrom*, kamer, ligt, bed, oppassing en driemaal eten, indien wy wilden, voor twintig schellingen, naar den loop van 't *Pensylvanisch* geld, in de week. Maar brand, waschgeld en wyn, moest buiten dat betaald worden.

Beschryving van *Philadelphia* EER ik verder myne reis verhale, wil ik ene korte beschryving geven van de Stad *Philadelphia*, van de welke ik in 't vervolg dikwyls gewagen zal.

PHILADELPHIA, de hoofdstad van PENSYLVANIE, een Landschap dat voorheen een deel van NIEUW ZWEDEN uitmaakte, is ene der voornaamste steden van NOORD AMERIKA, en naast *Boston* de grootste. Zy legt genoegzaam in 't midden der *Engelsche* Volkplantingen, op de breedte van 29. *gr.* en omtrent 50. *min. N.* en de lengte van 75. *gr. West van Londen.*

DEZE Stad werd in den Jare 1683. of zo als anderen willen 1682. door den bekenden *Quaker* WILLIAM PEN het eerst aangelegd, die dit gantsche Land van Koning *Karel den II.* van *Engeland* ten geschenk verkreeg, nadien *Zweden* van zyn regt op het zelve had afgestaan. Zy moest, volgens *Pens* ontwerp op een punt leggen, dat de Rivieren *Dellaware* en *Skilkull* by hare t'zamenvoeging maken, in ene vierkante gedaante, en twee *Engelsche* mylen lang en ene breed zyn. De oostzyde moest tegens de *Dellaware* en de westzyde tegens de *Skulkill* geraakt hebben. Men had werkelyk op beide de

Ri-

Rivieren begonnen te bouwen. Agt hoofdſtraten, ieder twee *Eng.* mylen lang, en zeſtien dwarsſtraten, elke van ene myl, werden afgeſtoken, allen lynregt, en zeer breed. De oord was toen genoegzaam ene volkomene woeſteny, bedekt met zware boſſchen, en hoorde drie *Zweedſche* Broeders, *Svensſon* genoemd, toe, die 'er zig hadden neergezet. Zy verlieten met tegenzin de plaats wegens hare voordelige legging. Dog op 't laaſt bewoog *Pen* 'er hun toe, die hun enige mylen verder tweemaal zo veel gronds gaf dan zy bewoond hadden. In 't vervolg heeft *Pen* zelf, en zyne opvolgers na hem, den gegevenen grond merkelyk ingekort, onder voorgeven dat de *Svensſons* zig meer toegeëigend hadden, dan hun was toegeſtaan.

Maar voor zulk ene uitgeſtrekte plaats, als de Stad volgens het ontwerp wezen moeſt, was het onmogelyk een genoegzaam getal van Ingezetenen te vinden. Het ontwerp derhalven van op de *Skulkill* te bouwen wierd ter zyde gelegd, tot dat 'er beter kans zoude zyn om het te vervullen, en men bouwde alleen langs de *Dellaware.* Deze Rivier, die langs de ooſtzyde der Stad ſtroomt, brengt haren handel groot voordeel toe, en maakt een ſchoon gezigt. De huizen die reeds langs de *Skulkill* gebouwd waren, wierden allengskens naar de *Dellaware* verplaatſt. De Stad legt in enen zeer aangenamen oord, van 't noorden tot het zuiden langs het water. Zy is iets meer dan ene *Eng.* myl lang, en op ſommige plaatſen ene halve myl of iets meer breed. De grond is gelyk, en beſtaat uit zand gemengd met een weinig klei. De ondervinding heeft getoond dat de lugt hier zeer gezond is.

De ſtraten zyn regelmatig, frai, en de meeſten vyftig *Eng.* voeten breed. *Archſtreet* is zes en zeſtig, en *Marketſtreet*, welke de voornaamſte ſtraat is, waar de markt gehouden wordt, byna honderd voeten breed. Zeven lopen 'er van het noorden naar het zuiden, of naar de langte der Stad, uitgenomen ene, die langs de Rivier, ten zuiden van de markt loopt, en *Waterſtreet* genoemd wordt. Agt waren 'er geſchikt om in 't dwars van de ene Rivier naar de andere te gaan. Zy lopen niet volkomen ooſt en weſt, maar een weinig van die ſtrekking af. Al de ſtraten zyn lynregt, en maken te zamen regte hoeken op de ſnydingen, uitgenomen twee, die naaſt aan 't water zyn. Sommigen zyn beſtraat, anderen niet, en dit ſchynt minder noodzakelyk om dat de grond zandig is, en dus het water intrekt. Dog in de meeſten is 'er een beſtrating naaſt de huizen van gelyke ſtenen, volgens *Engelſch* gebruik, een vadem, en ſomtyds meer, breed, met palen op den afſtand van drie of vier vadem afgezet. Op de ſteenen gaan de voetgangers, rytuigen en paarden moeten midden op de ſtraat blyven. Onder de daken lopen goten

ten met pypen daaraan, zo dat de menſchen die langs de ſtraat gaan, by regen of 't ſmelten der ſneeuw niet kunnen bedropen worden.

De Huizen. De huizen geven een goed aanzien, zyn gemeenlyk enige verdiepingen hoog, en van gebakken of gehouwen ſtenen gebouwd; dog de eerſten worden het meeſt gebruikt, en worden even buiten de Stad en zeer wel gebakken. De gehouwen ſteen, dien men voor andere huizen gebezigd heeft, wordt in menigte in het Land gevonden, is ligt te bearbeiden, en heeft de goede eigenſchap van in nat weder het vogt niet aantetrekken. (*) Men brandt hier overal enen zeer goeden kalk om te metſelen.

De huizen zyn met planken gedekt. Het hout neeemt men van een boom dien de *Zweden* den *Witten Jeneverboom*, en de *Engelſchen* den *Witten Ceder* noemen. (§) De moeraſſen waren 'er voorheen vol van, dog tegenwoordig zyn deze bomen meeſt gekapt, en men heeft nog gene nieuwen geplant. (†) Het hout is zeer ligt, rot niet zodra als ander hout in dit Land, maar duurt een 's menſchen leven lang, en is daarom uitmuntend voor de daken. Ook bezwaart het de muren niet. Dog velen beginnen te vrezen, dat men met den tyd deze daken zal aanzien als zynde de Stad zeer nadelig, om dat, dezelven zo ligt zynde, de meesſte muren ook zeer ligt zyn opgemetſeld, en dat hout nu begint te ontbreken, zo dat men in 't toekomende genoodzaakt wezen zal gebruik te maken van zwaarder ſtoffen, pannen, of iets diergelyks, welke zwaarte de muren niet zullen kunnen dragen. Om deze reden hebben reeds velen ſedert enigen tyd begonnen zig van pannen te bedienen.

Kerken. Onder de openbare gebouwen zullen wy eerſt ſpreken van de Kerken, waarvan 'er verſcheidenen zyn, want God wordt hier op velerhande wyzen gediend.

De *Engelſche Kerk* ſtaat in 't noorden der Stad, een weinig van de markt af. Zy is de fraiſte van allen. Zy heeft enen kleinen toren, die niet veel zeggen wil, waarin ene klok hangt om te luyen by kerktyd of begrafeniſſen. Ook heeft zy een uurwerk. Dit gebouw, genoemd *Chriſt Church*, wierd geſtigt omtrent het laaſt der voorgaande euw, dog is

(*) Dit is niet al te wysgerig uitgedrukt. Geen ſteen trekt het vogt uit de lugt tot zig, ten zy bezwangerd met zoutdeeltjes. Maar als de ſteen kouder is dan de lugt, verdikt hy het vocht van de lugt op zyn oppervlakte. De pooragtige ſtenen ſlorpen het vogt terſtonds in, maar zy die geſlotener zyn, gelyk het marmer, behouden 't op hun oppervlakte, tot dat het door uitwaasſeming verdwynt. F.

(§) *Cupresſus thyoides* Linn.

(†) Evenwel gebruikt men nu, meer dan twintig jaar na dat dit geſchreven is, dit hout in *Penſylvanie*, en heeft 'er genoeg van om het naar de *Weſt Indiſche* Eilanden uittevoeren. F.

is onlangs herbouwd en verbeterd. Zy heeft twee Predikanten, die hun jaargeld grotendeels uit *Engeland* krygen.

De *Zweedſche Kerk*, anders de Kerk van *Weekacko*, ſtaat in 't zuiden der Stad, genoegzaam buiten dezelve, aan de Rivier, 't welk hare legging de aangenaamſte van al de Kerken maakt. Ik zal 'er breder van handelen wanneer ik van de *Zweden* hier woonagtig ſpreken zal.

De *Duitſche Lutherſche Kerk* ſtaat aan het noordweſten der Stad. By myn aankomſt in *Amerika* had zy een klein torentje; dog het zelve gebouwd zynde voor dat de muren van de Kerk volkomen droog waren, begonnen die te zakken, zo dat men den toren in den herfſt van het jaar 1750. moeſt afbreken. Omtrent dien tyd kreeg de gemeente een frai orgel uit *Duitſchland*. Zy heeft maar enen Predikant, die den enen zondag in de *Lutherſche* Kerk te *Germantown*, en den anderen te *Philadelphia* preekt. De eerſte Predikant der *Lutherſchen* alhier was de Heer *Muhlenberg*, die in 't Jaar 1743. den grond voor deze Kerk gelegd heeft, en ſedert van daar naar ene andere gemeente geroepen zynde, opgevolgd is door den Heer *Brunholz*, van *Sleeswyk* geboortig, die hier nog ſtaat. Beiden zyn zy van *Halle* in *Saxe* herwaards gezonden, en hebben, door hunne byzondere gaven van ſtigtelyk te preken veel nuts gedaan. Kort voor dat deze Kerk gebouwd was, hadden de *Duitſchers* genen Predikant voor hun zelven, zo dat de *Zweedſche* Predikant, de Heer *Dylander*, te *Weekacko* voor hun predikte. Na zynen dood in 1741. ſchreven zy naar *Duitſchland* om een Predikant. Deze gemeente is thans zeer talryk, zo dat alle zondagen de Kerk zeer vol is. Zy heeft twee koren, dog geen Sakriſtie. Voor den altaar wordt niet gezongen, maar alles gelezen.

De *Oude Presbyteriaanſche Kerk* is niet ver van de markt op zuidzyde van *Marketſtreet*. Zy heeft ene middelmatige grootte, en is gebouwd in 't jaar 1704. gelyk het opſchrift in den gevel aan de noordzyde aantoont. Het dak is van buiten een halve cirkel, of maakt ten minſten enen halven zeshoek. Het gebouw zelf ſtaat noord en zuid, want de *Presbyterianen* zien 'er niet op, gelyk anderen, naar welke windſtreek hunne Kerken gebouwd zyn.

De *Nieuwe Presbyteriaanſche Kerk* wierd in 't jaar 1750. in het noordweſten der Stad, door de zogenaamde *Nieuwverligten* (*) gebouwd. Deze *Nieuwverligten* zyn menſchen, die uit verſcheiden Godsdienſten leerlingen geworden zyn van den welbekenden Whitefield, die in de jaren 1739. en 1740. en naderhand wederom in 1744. en 1745. genoegzaam alle de *Engelſche* Volkplantingen doorreisde. Zyne welſpre-

(*) *Newlights*

ſprekendheid, zyn ongemene yver, en andere gaven, maakten, dat hy dikwyls, vooral in de twee eerſte jaren, agt, ja zelfs twintigduizend toehoorders, in 't open veld had. Zyn inzigt met zyn reizen was geld voor een Weeshuis te verzamelen, dat in *Georgie* zou worden opgeregt. Hy kreeg dikwyls op ene reis zeventig ponden Sterlings by een; zelfs verzamelde hy by twee predikatien, die hy in 't jaar 1740. op enen zondag deed, honderd en vyftig pond. De aanhangelingen van dezen man, nu de *Nieuwverligten* geheten, zyn tegenwoordig ene ſekte van *Presbyterianen.* Want ſchoon *Whitefield* eigenlyk een Geeſtelyke van de *Engelſche Kerk* was, week hy allengskens af van derzelver leer; en, in 't jaar 1744. te *Boſton* zynde aangekomen, zintwiſtte hy zo lang met de *Presbyterianen*, tot dat hy zelf hunne gevoelens aannam. *Whitefield* was geen groot zintwiſter, en kon dus door deze doorſlepene lieden geleid worden waar zy hem hebben wilden. Dit veroorzaakte ook dat gedurende zyn laatſte verblyf in *Amerika* zyn' toehoorders zo talryk niet waren als de eerſte maal. De *Nieuwverligten* bouwden het eerſt in 1741. een groot huis in 't weſten der Stad, om den Godsdienſt daarin waartenemen. Dog alzo zy na het vertrek van *Whitefield* onder malkander in ſcheuring geraakten, behalven om nog andere redenen, wierd het gebouw in het jaar 1750. aan de Stad verkoft, en tot een ſchool geſchikt. De *Nieuwverligten* bouwden toen ene Kerk, die ik de *Nieuwe Presbyteriaanſche* genoemd heb. Voor den ooſtelyken gevel zyn de volgende woorden in 't Latyn in vergulde letters te lezen, *Presbyteriaanſche Kerk, onder Gods zegen in 't jaar des Heren* 1750. *geſtigt.*

De *Oude Duitſche Hervormde Kerk* ſtaat in het weſtnoordweſterdeel van de Stad, en gelykt veel naar de Kerk in *Ladugaordslande* te *Stokholm.* Zy is nog niet geheel af, ſchoon 'er al verſcheiden jaren dienſt in gedaan is. Deze *Duitſchers* gingen by 't leven van den Heer *Dylander* in de *Zweedſche* Kerk. Dog toen, na den dood van dien Heer, de *Lutherſchen* enen Predikant uit *Duitſchland* komen lieten, maakten de *Hervormden* ook toeſtel om 'er een van *Dordrecht* te ontbieden, en de eerſte dien men hun zond was de Heer *Slaughter*, dien ik daarby myn aankomſt ontmoette. Maar deze had in 't jaar 1750. het ongenoegen, dat een ander Predikant, die nieuwlings uit *Holland* aangekomen was, zig, door liſt, zo by een gedeelte der Gemeente wiſt intedringen, dat meer dan de helft 'er van gewonnen werd. De twee Predikers betwiſtten malkanderen verſcheiden zondagen den Predikſtoel. Men verhaalt, dat de laatſtgekomene eens des zaterdags avonds reeds op ſtoel ging, en 'er den gantſchen nagt op bleef. De ander dus voorgekomen zynde, geraakte de beide partyen handgemeen, en klopten malkander wakker af, ten algemenen ſpotte en tot ergernis der gehele Stad. De

zaak

zaak kwam voor den Magiſtraat, die ze ten voordele van den Heer *Slaughter* uitwees.

De *Nieuwe Hervormde Kerk* wierd niet ver van de Oude gebouwd door de aanhangelingen van den laatſt gekomenen Prediker, nadat zy in het ongelyk geſteld waren. Egter wiſt deze het zo ver te brengen, dat genoegzaam het gantſche gehoor van zynen tegenſtrever verliep. De *Quakers* hebben twee kerken of zogenoemde *Vergaderplaatſen*, (*) de ene op de markt, en de andere in het noorden der Stad. Men vindt hier, volgens 't gebruik van deze menſchen, nog altaar, nog predikſtoel, nog enig ander Kerkſieraad, maar alleen zitplaatſen en enige armblakers. Zy verzamelen zig elken zondag driemalen, en behalven dat nog ieder week en maand op zekere tyden. Ik zal in 't vervolg breder van hun ſpreken.

De *Wederdopers* komen te zamen in het noordelyk gedeelte der Stad.

De *Roomsgezinden* bezittten tegens het zuidweſten een tamelyk groot huis, dat van binnen frai verſierd is, en een orgel heeft.

De Aanhangers des Graven van *Zinzendorf*, anders *Hernhutters*, hebben een huis in het noorden der Stad gehuurd, waar zy in het *Hoog Duitſch* en 't *Engelſch* dienſt plegten te doen, niet alleen twee of driemaal ieder zondag, maar ook elken avond in de week als het donker was. Dog in den winter van 1750. werden zy genoodzaakt van hunne avondbyeenkomſten af te laten, door enige dartele jongens, die hun verſcheiden malen kwamen ſtoren, door uit een donkeren hoek, by 't ſlot van elk vers, met een werktuig dat het geluid van een Koekoek maakt, waarmede de kinderen gewoon zyn te ſpelen, zulk een geweld onder het zingen te maken, dat de Gemeente ſchrikkelyk geërgerd werd.

Die van de *Engelſche Kerk*, de *Nieuwverligten*, de *Quakers* en de *Duitſche Hervormden* hebben ieder hunne begraafplaatſen buiten de Stad, en niet by hunne Kerken, ſchoon de eerſten ſomtyds wel eens ene uitzondering hier van maken. De anderen begraven op hunne Kerkhoven, en de *Hernhutters* waar zy maar konnen. De *Zwarten* worden op ene zekere plaats buiten de Stad begraven.

Andere Openbare Gebouwen.

Ik ga nu over om van de overige openbare gebouwen te gewagen. Het *Stadhuis*, of het huis voor de Vergaderingen der Provincie, legt in het weſten der Stad, is een ſchoon gebouw, dat het grootſte ſieraad van de Stad uitmaakt. Het heeft enen toren met ene klok. In het zelve komen de Afgevaardigden van het geweſt gemeenlyk in October t'zamen, of wel dikwyler, indien het de nood vereiſcht, om over

(*) *Meetings*.

't algemene welzyn raad te plegen, en hunne kleine Parlemente of Ryksdagen te houden. Hier overzien zy de oude wetten, en maken des noods nieuwen.

Terzyde van dit gebouw ſtaat de *Boekery*, die in 't jaar 1742. eerſt is aangelegd geworden, volgens een beſtek van den Heer *Franklin*. Deze bewoog eerſt de vermogendſte lieden van de Stad om veertig Schellingen voor een begin te geven, en vervolgens jaarlyks tien Schellingen, om allerhande ſoorten van boeken te kopen. De Intekenaars hebben het regt de boeken te gebruiken. Anderen mogen ze ook voor enen zekeren tyd lenen, dog moeten een onderpand geven, en 's weeks agt *pence* voor een *folio*, zes voor een *quarto*, en vier *pence* voor een kleinder boek betalen. Zodra de tyd dat men een boek houden mag om is, moet het 'er weder zyn, of men wordt beboet. Het geld dat op deze wys verzameld wordt, is geſchikt om den *Bibliothecarius* te betalen en nieuwe boeken te kopen. Daar is reeds ene fraije verzameling van uitmuntende werken, meeſt *Engelſchen*, verſcheiden *Franſchen* en *Latynſchen*, dog weinigen in andere talen. De Intekenaars hadden de beleefdheid van den *Bibliothecarius* te bevelen my, zo lang ik hier zyn zoude, alle de boeken te lenen, die ik begeren zou, zonder enig geld 'er voor te nemen. De Boekery ſtond open alle zaterdagen 's namiddags van vier tot agt uren. Behalven de boeken is 'er ene ruime verzameling van natuurlyke zeldzaamheden en van wiskundige en natuurkundige werktuigen. Verſcheiden andere kleine boekeryen zyn 'er in de Stad aangelegd, op den zelven, of byna den zelven voet als deze.

Het *Raadhuis* (*) ſtaat in het midden van *Marketſtreet*, ten westen der Markt. Het is een frai gebouw, met een klein torentje, waarin een klok is. Rondom en onder het zelve wordt eigenlyk de markt iedere week gehouden.

De *Akademie* ſtaat in het weſten der Stad. Het was voorheen, gelyk gemeld is, ene verzamelplaats voor de aanhangers van *Whitefield*; maar zy verkoften het in 't jaar 1750. en het wierd tot ene Akademie, of liever tot een ſchool geſchikt. De jeugd wordt hier alleen in zulke dingen onderwezen, die zy by ons in de lage ſcholen leert; maar men denkt hier met den tyd zulke leſſen te zullen geven, als eigenlyk aan ene Akademie paſſen.

Op het einde van den laatſten oorlog wierd hier op de zuidzyde der Stad aan de Rivier ene ſchans aangelegd, om den *Franſchen* en *Spaanſchen* Kapers het landen te beletten. Dog dit geſchiedde niet dan na een hevigen twiſt. De *Quakers* verwierpen alle veſtingwerken, als ſtrydende met hunnen Godsdienſt, die den Chriſten allen kryg

(*) *The Court-Houſe.*

kryg verbiedt, het zy aanvallenden of verwerenden, maar alleen wil dat men op God vertrouwen zal. Men wiſſelde verſcheiden ſchriften voor en tegen. Dog de vyandlyke Kapers enige vaartuigen de Stad toebehorende hebbende weggenomen, vonden de meeſte, zo niet alle de *Quakers*, het raadzaam de verſterking, ten minſten door geld te ſchieten, te bevorderen.

Onder alle de voordèlen dezer Stad is hare aangename lugtgeſteldheid het voornaamſte. De Winter is niet zeer geſtreng en tamelyk kort, en de Zomer niet te heet. Het land rondom brengt allerhande akkervrugten in grote menigte voort. De September en October zyn hier gelyk aan het begin van Auguſtus in *Zweden*, en de eerſte dagen van Februari zyn veeltyds al zo aangenaam als het laatſt van April en het begin van Mai in *Zweden* is. Zelfs zyn de koudſte dagen in ſommige Winters niet kouder dan de laatſte herfſtdagen in het midden van *Zweden* en het zuiden van *Finland*. Lugtsgeſteldheid.

Philadelphia heeft ſchoon en helder water. Want ſchoon 'er in de Stad gene bronnen zyn, vindt men in ieder huis enen put, en op de ſtraat zyn 'er ook verſcheiden, die zeer goed water geven om te drinken, te waſſchen, te koken, en voor ander gebruik. Gemeenlyk moet men veertig voet diep graven eer men water vindt. Het water der *Dellaware* is ook goed. Maar by het maken van putten begaat men dikwyls enen misſlag, die het water op verſcheiden plaatſen der Stad bederft. In 't vervolg zal ik gelegenheid hebben hier verder van te gewagen.

De *Dellaware* bevordert den Koophandel uitermate. Het is ene der grootſte Rivieren van de Wereld. (*) Zy is drie *Eng.* mylen breed aan haren mond, twee mylen voor de Stad *Wilmington*, en drie vierden van ene myl voor *Philadelphia*, het welk tuſſchen de negentig en de honderd mylen van Zee, of van de plaats waar zig de *Dellaware* in den zeeboezem van dien naam ſtort, aflegt. Egter is zy nergens minder dan vyf of zes vadem diep, dus de grote Schepen tot voor de Stad kunnen komen, en naaſt aan de brug op vyf vadem ankeren. Hier is het water niet meer brak. Dit maakt dat al de wormen, die op Zee aan het Schip gekomen zyn, en 'er gaten in gemaakt hebben, ſterven of afvallen, zodra het hier enigen tyd gelegen heeft. De *Dellaware*.

Het enige ongemak, waaraan de handel hier onderworpen is, is dat de Rivier alle Winters ene maand of meer toevrieſt. Gedurende dien

(*) Hier ſchynt de Schryver om verſcheiden Rivieren die veel groter zyn niet te denken. F.

dien tyd is de vaart geſtopt. Dit gebeurt niet te *Boſton*, te *New-York*, en op andere plaatſen digter aan Zee.

De vloed doet zig zelfs nog dertig *Eng.* mylen boven de Stad te *Trenton* bemerken. Het verſchil van hoog en laag water te *Philadelphia* is agt voet.

De watervallen, die by *Trenton* in de *Dellaware* en een weinig boven *Philadelphia* in de *Skulkill* zyn, maken die Rivieren meer landwaards in onbruikbaar om goederen naar of van *Philadelphia* te voeren. Men moet dan daartoe Wagens of Karren gebruiken. Men heeft al op middelen gedagt om beide die Rivieren, ten minſten voor grote Schuiten, vaarbaar te maken.

Scheeps-timmer-werven. Alle jaren worden 'er verſcheiden Schepen gebouwd van *Amerikaanſch* eikenhout op de werven, die in en nevens de Stad aangelegd zyn. Dog zy kunnen in deugd en duurzaamheid by die welken van *Europiſch* eikenhout gebouwd zyn niet vergeleken worden.

De Stad dryft enen zwaren handel, zo wel met de Inwoonders van het Land, als naar andere geweſten, vooral op de *Weſt Indien*, of *Zuid Amerika*, de *Antilles*, naar *Engeland*, *Ierland*, *Portugal*, en verſcheidene *Engelſche* Volkplantingen in *Noord Amerika*. Dog gene andere dan *Engelſche* Schepen mogen in de Haven komen.

Koop-handel. Philadelphia trekt de grootſte winſt uit haren handel op de *Weſt Indien*, waar heen de Inwoonders dagelyks ene menigte van meel, boter, vleeſch, en andere eetwaren, timmerhout, planken, en diergelyken zenden. Daar tegen ontvangen zy ſuiker, ſyroop, *rum*, *indigo*, *mahoganyhout*, en andere waren, of baar geld. Het regte *Mahoganyhout*, 't welk in *Jamaika* valt, is tegenwoordig meeſt al weg.

Naar *Engeland* worden ten dele waren die in de *Weſt Indien* vallen, ten dele die het Land voortbrengt, gezonden. Tot de laatſten behoren allerlei hout, inzonderheid zwart walnotenhout, en eiken planken voor den Scheepsbouw, gehele hier gebouwde Schepen, yzer, pelteryen, en teer. De teer word eigenlyk te *New-Jerſey* gemaakt, zo dat de boſſchen in dat geweſt meeſt weg zyn. Eindelyk zendt men ook veel baar geld naar *Engeland*. Hier voor krygt men daar van daan allerlei daar gemaakte goederen, fyne en grove lakens, linnens, yzer- en ander metalenwerken, en *Ooſt Indiſche* waren. Want men moet aanmerken dat *Engeland Philadelphia* van byna alle de handwerken en ſtoffen voorziet, die daar gebruikt worden.

Naar *Ierland* gaat jaarlyks een grote menigte van lynzaad, te gelyk met verſcheiden hier gebouwde Schepen. *Portugal* trekt koorn, meel en ongemaalde *mais*. *Spanje* ook enig koorn. Maar

al

al het geld dat men uit die landen krygt moet ten eersten naar *Engeland* ter betaling der waren die men van daar trekt, en die veel meer bedragen dan dit geld.

Dog om te nauwkeuriger te tonen wat de Stad en het gantsche Landschap jaarlyks uit *Engeland* ontvangen heeft, zal ik hier een getrouw uittreksel uit de *Engelsche* Tolboeken invoegen, dat ik van den Ingenier *Lewis Evans* te *Philadelphia* gekregen heb. Deze Heer had iemant zyner vrienden te *Londen* verzogt hem ene lyst te zenden van alles wat in verscheiden jaren uit *Engeland* naar *Pensylvanie* gezonden was. Hy kreeg die lyst, en schoon de waren 'er niet op waren uitgedrukt, is derzelver waarde in geld berekend. Diergelyke uittreksels uit de Tolboeken heeft men voor alle de *Amerikaansche* Provincien gemaakt, om daardoor het Parlement in *Engeland* te overtuigen, dat deze gewesten meer waren uit het Ryk getrokken hebben, sedert zy hun geld in briefjes veranderd hebben.

Ik heb het uittreksel uit het oorspronglyke zelf afgeschreven. Alleen moet men daarop aanmerken, dat het met Kersmis van het jaar 1722. begint en eindigt om dien zelven tyd in 1747. Deze tafel begrypt de waren niet die jaarlyks, in grote menigte, uit *Schotland* en *Ierland* naar *Pensylvanie* gezonden worden, waaronder byzonderlyk veel linnen is.

* * * *
* * *
* *
*

Waarde

Waarde der goederen jaarlyks uit *Engeland* naar *Pensylvanie* gezonden.

	Vreemde waren, waarvan de regten betaald zyn, en maar de quitanties gevorderd worden.			*Engelsche* Handwerken.			Somme der twee kolommen t'zamengeteld.		
Jaren.	L.	S.	D.	L.	S.	D.	L.	S.	D.
1723.	5199.	13.	5.	10793.	5.	1.	15992.	19.	4.
1724.	9373.	15.	8.	20951.	0.	5.	30324.	16.	1.
1725.	10301.	12.	6.	31908.	1.	8.	42209.	14.	2.
1726.	9371.	11.	6.	28263.	6.	2.	37634.	17.	8.
1727.	10243.	0.	7.	21736.	10.	0.	31979.	10.	7.
1728.	14073.	13.	9.	23405.	6.	2.	37478.	19.	11.
1729.	12948.	8.	5.	16851.	2.	5.	29799.	10.	10.
1730.	15660.	10.	11.	32931.	16.	6.	48592.	7.	5.
1731.	11838.	17.	4.	32421.	18.	9.	44260.	16.	1.
1732.	15240.	14.	4.	26457.	19.	3.	41698.	13.	7.
1733.	13187.	0.	8.	27378.	7.	5.	40565.	8.	1.
1734.	19648.	15.	9.	34743.	12.	1.	54392.	7.	10.
1735.	18078.	4.	3.	30726.	7.	1.	48804.	11.	4.
1736.	23456.	15.	11.	38057.	2.	5.	61513.	18.	4.
1737.	14517.	4.	3.	42173.	2.	4.	56690.	6.	7.
1738.	20320.	19.	3.	41129.	5.	0.	61450.	4.	3.
1739.	9041.	4.	5.	45411.	7.	6.	54452.	11.	11.
1740.	10280.	2.	0.	46471.	12.	9.	56751.	14.	9.
1741.	12977.	18.	10.	78032.	13.	1.	91010.	11.	11.
1742.	14458.	6.	3.	60836.	17.	1.	75295.	3.	4.
1743.	19220.	1.	6.	60120.	4.	10.	79340.	6.	4.
1744.	14681.	8.	4.	47595.	18.	2.	62214.	6.	6.
1745.	13043.	8.	8.	41237.	2.	3.	54280.	10.	11.
1746.	18103.	12.	7.	55595.	19.	7.	73699.	12.	2.
1747.	8585.	14.	11.	73819.	2.	8.	82404.	17.	7.
Somme	343789	16.	0.	969049	1.	6.	1312838.	17.	6.

Hoe ſterk de gehele handel in *Penſylvanie* is kan men omtrent uit het getal der grote en kleine Schepen opmaken, die jaarlyks voor de Stad komen of 'er van afvaren. Ik zal hier maar ene lyſt van enige weinige jaren plaatſen, die ik uit de Koeranten dier Stad getrokken heb. De Schepen worden gerekend van den 5. Maart van het ene tot den 5. Maart van het volgende jaar.

'T jaar.	Ingekomen Schepen.	Uitgevaren Schepen.
1735.	199.	212.
1740.	307.	208.
1741.	292.	309.
1744.	229.	271.
1745.	280.	301.
1746.	273.	293.

Maar het is zeer te vrezen dat de handel van *Philadelphia* en al de *Engelſche* Volkplantingen eer af dan toenemen zal, indien men daar geen zorg voordraagt. Ik zal dit in 't vervolg duidelyk aantonen.

De Stad voorziet niet alleen de meeſte Inwoonders van *Penſylvanie* van de waren die zy van noden hebben, maar 'er komen hier nog dagelyks vele menſchen van *New-Jerſey*, die hier enen ſterken handel dryven.

Ieder jaar, in Mai en November, worden 'er twee grote markten gehouden, ieder den 16. der maand. Behalven deze grote, zyn 'er nog twee gewone markten, 's Woensdags en 's Zaterdags, wanneer de Boeren van *Penſylvanie* en *New-Jerſey* allerhande eetwaren en voortbrengſelen des Lands komen te koop veilen, het welk een groot voordeel voor de Stad is. Het zou te wenſchen zyn dat zulk ene nuttige zaak ook in de *Zweedſche* Steden konde ingevoerd worden. Men is hier verzekerd op de marktdagen alles wat men van de landwaren nodig heeft te zullen vinden. Dog tuſſchen beiden zoekt men 'er vergeefs naar. Markten.

Men kan hier altyd varſſchen voorraad krygen, en om die reden koopt niemant op eens meer dan wat genoeg zal zyn tot den volgenden marktdag. Des Zomers is het byna alle dagen markt, want dan kunnen de waren om de hitte niet lang duren. Daar zyn twee plaatſen in de Stad waar deze markten gehouden worden, dog de voornaamſte is by het *Raadhuis*. Zy beginnen 's morgens om vier of vyf, en eindigen om negen uren.

De Stad legt open; en 'er is geen ander Tolhuis dan de grote Zeetol.

Gouverneurs. De *Gouverneur* van het gantfche Landfchap woont hier. Hy wordt door de nakomelingen van *Pen* benoemd, dog kan zyn ampt niet aanvaarden, zonder door den Koning van *Engeland* bevestigd te zyn.

De *Quakers* uit genoegzaam alle de delen van *Noord Amerika* houden hier eens in 't jaar hunne grote vergadering.

Maatfchappy van Wetenfchappen. In 't jaar 1743. wierd hier ene *Maatfchappy van Wetenfchappen* opgerigt. Haar voorwerp waren alle de zeldzaamheden uit de drie Ryken der Natuur, de Wiskunde, Natuurkunde, Scheikunde, Huishoudingskonst, en Handwerken. Dog de daarop volgende kryg stuitte alle oogmerken van dezen aard; en federt heeft men niets van deze natuur op nieuws ondernomen.

Afwyking der Naald. De afwyking der Naald was hier in het jaar 1750. den 30. October O. S. 5. *gr.* 45. *min. West.* De waarneming gefchiedde volgens de nieuwe middagslyn, die in den herfst van dat jaar te *Philadelphia* getrokken werd, en ene *Eng.* myl lang was. De ondervinding heeft geleerd dat de afwyking omtrent in agttien of twintig jaren enen graad vermindert.

Hoogte van den Barometer. Het grootste onderfcheid tusfchen de hoogte en de laagte van den Barometer is, volgens de waarnemingen van vele jaren door den Heer *James Logan* gedaan, 28″ 59 en 30″ 78. gevonden.

Boekdrukkeryen. Hier zyn drie Boekdrukkeryen; en alle week komen 'er twee *Engelfche* en ene *Hoog Duitfche* Koerant uit.

Aardbevingen. In het jaar 1732. den 5. September O. S. gevoelde men hier, omtrent den middag, ene ligte aardbeving, de welke men op den zelven tyd ook te *Boston* in *Nieuw Engeland* en te *Montreal* in *Kanada* gewaar wierd, welke plaatfen meer dan zestig *Zweedfche* mylen van malkander leggen.

Prins van den Berg *Libanon*. In November 1737. kwam de wel bekende Prins van den Berg *Libanon*, *Scheich Sedi*, te *Philadelphia*, bezig zynde een groot deel der *Engelfche* Volkplantingen te doorreizen. Dat zelve jaar werd 'er wederom ene aardbeving gevoeld, 's morgens om elf uren, op den 7. December. Zy duurde niet boven ene halve minuut. Volgens de Koeranten had men ze op den zelven tyd ook gevoeld te *New-castle*, *New-York*, *New London*, *Boston*, en andere plaatfen in *Nieuw Engeland*. Dus had deze zig ook vele mylen uitgestrekt.

Graaf van *Zinzendorf*. De Graaf van *Zinzendorf* landde hier in December 1741. aan, en verbleef 'er tot de volgende Lente. Zyn vreemd gedrag deed velen, zelfs uit de voornaamste *Engelfchen*, vermoeden, dat zyne harsfenen ontsteld waren.

Inwoonders. Ik heb het juiste getal van de Inwoonders van *Philadelphia* niet konnen te weten komen. In 't jaar 1746. rekende men 'er meer dan tien duizend. Sedert is de Stad ongelooflyk sterk toegenomen. Uit

de

de lyſten der geſtorvenen kan ook niets zekers beſloten worden, dewyl zy in alle de Kerken niet juiſt worden opgemaakt. Ik zal die hier plaatſen welken in de Koeranten of afzonderlyk zyn uitgegeven.

In 't Jaar.	Geſtorven	In 't Jaar.	Geſtorven	In 't Jaar.	Geſtorven.
1730.	227.	1741.	345.	1745.	420.
1738.	250.	1742.	409.	1748.	672.
1739.	350.	1743.	425.	1749.	758.
1740.	290.	1744.	410.	1750.	716.

Het blykt ook uit deze lyſten dat de ziektens, waar hier de meeſte menſchen aan ſterven, zyn teringen, koortſen, ſtuipen, borſtontſtekingen, bloedvloeyingen, waterzugt.

Het getal der Geborenen kan men niet bepalen, aangezien in enige Kerken daar geen ordentelyke lyſten van worden gemaakt. De *Quakers*, die hier het grootſte getal uitmaken, dopen hunne Kinderen noit, ſchoon zy nauwkeurig genoeg de geborenen aantekenen.

Insgelyks is het onmogelyk uit het getal der geſtorvenen naar het getal der levenden te giſſen, om dat ieder jaar de Stad zulk enen toevloed van vreemden heeft. In den Zomer van het jaar 1749. kwamen 'er byna twaalf duizend *Duitſchers* over, waarvan 'er velen te *Philadelphia* zig nederzetteden. Dat zelve jaar telde men daar de huizen, en bevond het getal te zyn twee duizend zes en zeventig.

Verſcheidenheid.

De Stad is nu vol van Ingezetenen, die ten opzigte van hun vaderland, van hunnen godsdienſt, en van hunne neringen geheel verſchillend zyn. Men vindt 'er byna in alle konſten voortreffelyke meeſters, en vele dingen worden hier zo goed gemaakt als in *Engeland*. Dog Fabrieken, byzonderlyk van fyne lakens, zyn 'er nog niet. Miſſchien is hier van de reden, dat men ze zo gemakkelyk uit *Engeland* krygen kan, en dat de Schapen, die in dit Land overgebragt worden, allengskens veraarden.

Aan etenswaren is hier een grote overvloed, en zy zyn redelyk goedkoop. Men weet hier geen voorbeelden van enen duren tyd.

Vryheid.

Een ieder die maar God voor den Schepper, den Onderhouder en Regeerder aller dingen erkent, en niets ſtrydigs met de algemene ruſt leert of onderneemt, heeft vryheid zig hier neder te zetten, en zynen handel te dryven, hoe vreemd ook zyne beginſelen mogen zyn. Niemant wordt om zyne dwalingen gemoeid, als hy de bovengeſtelde grenzen maar niet te buiten gaat. En hy is zo wel, door de wetten, voor zynen perſoon en zyne goederen in veiligheid, en geniet

zulk ene vryheid, dat men zeggen kan, dat een Borger van *Philadelphia* in zyn huis gelyk een Koning leeft.

Luifter. Uit al het geen ik tot nog toe gezegd hebbe, kan men ligtelyk begrypen hoe deze Stad zo fpoedig uit het niet kon opkomen en tot zulk ene aanzienlykheid geraken, zonder dat 'er enig magtig Vorft ware die 'er de hand toe leende, het zy door de zulken die 'er hinderlyk in waren te ftraffen, of geld te fchieten. En evenwel wykt zy voor weinigen, zelfs van de oudfte Steden in *Europa*, ten opzigt van een fchoon voorkomen, goede inzettingen, aangename legging, natuurlyke voordelen, handel, rykdommen en vermogen. 'T was niet nodig de menfchen te dwingen om hier te komen wonen; integendeel, vreemden van verfchillende talen hebben hun land, huizen, eigendom en vrienden verlaten, en zig op ene gevaarlyke zee gewaagd, om hier te komen. Andere landen, fchoon al over lang bevolkt, klagen over gebrek van inwoonders; en *Penfylvanie*, dat in 't jaar 1681. niets anders dan ene woefteny was, en nauwlyks vyf honderd menfchen bevatte, wykt nu in getal van bewoonders niet voor fommige Koningryken van *Europa*. Het heeft troepen van menfchen opgenomen, die andere landen, tot hunne onherftelbare fchade, veragt of verftoten hadden.

Oud Overblyffel. Een bedroefd oud houten huis, op ene hoogte digt by de Rivier, wat ten noorden de *Weekacko Kerk*, toebehorende aan enen van de *Svensfons*, wordt nog als een gedenkteken bewaard van den armoedigen ftaat dezer plaats, eer dat de Stad gebouwd was. De oudheid van dit gebouw geeft het een foort van voorrang boven de andere huizen in de Stad, fchoon het het flegtfte van allen is. Deze hut was bewoond, toen nog de herten, elanden en bevers by ligten dage op de aanftaande markten, ftraten en kerkhoven van *Philadelphia* verkeerden. In dit huis hoorde men reeds het geluid van 't fpinnewiel, eer men om de handwerken, die hier federt geoeffend zyn, dagt, en voor dat *Philadelphia* zelfs beftond. Maar met dit alles ftaat dit huis om te vallen; en binnen weinig jaren zal het al zo moeilyk zyn te vinden waar het ftond, als het onwaarfchynelyk was in den tyd dat het gebouwd wierd, dat ene van de grootfte fteden van *Amerika* in 't kort daar vlak by ftaan zoude. Maar laat ons ons dagverhaal hervatten.

Een vogel door een flang betoverd. Den 7. September verhaalde my de Heer *Peter Kock*, een Koopman in deze Stad, dat hy de vorige week zelf gezien had hoe ene flang enen vogel inzwolg. Deze vogel, om zyn gefchreeuw de *Katvogel* genoemd, (*) vloog van den enen tak op den anderen, en maakte, naar zyn

(*) *Muscicapa Carolinenfis*. Linn.

zyn gewoonte, een naar geluid. Onder den boom, omtrent enen vadem van den ſtam, lag ene grote zwarte ſlang, haren kop geſtadig om hoog houdende, kykende naar den vogel, die gedurig heen en weer vloog, en nu en dan op enen tak ging zitten. In 't eerſt hield hy zig op de bovenſte takken. Allengskens kwam hy lager en lager, en eindelyk ſtortte hy zig op den grond neder, en huppelde naar de plaats daar de ſlang lag, die terſtonds haren bek opende, den vogel greep en doorzwolg. Dog de Heer *Kock* overviel en doodde ze op 't ogenblik. Men verhaalde my naderhand dat men dit van dit ſoort van ſlangen dikwyls waargenomen heeft. Het zelve is al lang van de Ratelſlang bekend geweeſt.

Ik wandelde dien dag naar buiten, om naar planten te zoeken. Ik vond 'er verſcheiden *Europiſchen* en zelfs *Zweedſchen*, maar zulken die aan *Amerika* alleen eigen zyn, waren de talrykſten.

Bomen en planten.

De *Virginiſche Ahorn* (†) is zeer gemeen op de oevers van de *Dellaware*. De *Engelſchen* noemen hem *Buttonwood* of ook *Waterbeuk*, welke laatſte naam de gemeenſte is. Hy groeit meeſt maar op lage plaatſen, vooral op den kant van rivieren of beken, maar kan ligt op droger plaatſen verplant worden, als 'er de grond maar goed is. En, om dat zyn blad groot en dik is, plant men hem veel omtrent de huizen en in tuinen, om 'er in de hitte ene aangename ſchaduw onder te vinden. Met dit inzigt zet men 'er wel banken onder. Sommigen van de *Zweden* hadden dozen, emmers, en diergelyke dingen, gemaakt door de *Amerikaanſche Wilden* uit den baſt van dezen boom. De ſchors is ene lyn dik. Deze boom groeit ook in moeraſſen en vogtige weiden, waar de Eſſchen en de rode Ahorn waſſen. Hy is gemeenlyk al zo hoog en dik als de Denneboom. Het zaad blyft 'er tot in de lente op zitten; in 't midden van April gaan de huisjes open en verſpreiden de zaden. Misſchien om dat het zaad niet eerder ryp is. Deze boom is aanmerkelyk om zyn ſpoedig groeijen, waarin hy alle andere bomen overtreft. Daar is zulk ene menigte van op vele plaatſen in de lage weiden tuſſchen *Philadelphia* en het veer te *Glouceſter*, op beide zyden van den weg, dat men daar des zomers als door ene digte laan rydt. Ik zag in 't jaar 1750. den 15. Maart de knoppen 'er nog aan zitten, en in 't jaar 1749. begonden zy den 8. Mai te bloeijen. Men vindt verſcheiden van deze bomen te *Chelſea* by *Londen* geplant, die in hoogte en dikte voor den eik niet wyken.

De Landſtreek.

Den 18. ging ik 's morgens vroeg met den *Zweedſchen* Schilder,

(†) Linn. *Platanus Occidentalis*. Catesby *Nat. Hiſt.* of *Carolina*. vol. 1. p. 56. t. 56.

den Heer *Hesselius*, naar het Landgoed van den Heer *Bartram*, vier *Eng.* mylen ten zuiden *Philadelphia*, een weinig bezyden den groten weg naar *Maryland*, *Virginie* en *Karolina* gelegen. Nu had ik eerst gelegenheid den staat des Lands te leren kennen, welk ene vlakte was, bedekt met allerhande soorten van bomen, die hun blad laten vallen. De grond was zand vermengd met klei, dog het zand had de overhand. Hier en daar zag men plaatsen waar het hout weggehakt was, bewoond door boeren, die hunne akkers rondom hunne huizen hadden. De bosschen waren vol moerbezie- walnoot- kastanje- sassafras- en andere bomen; verscheiden soorten van wilden Wyngaard slingerden zig tot in de toppen van het hoogste geboomte. Op andere plaatsen omvlogten zy de heiningen zo sterk, dat die byna onder de zwaarte bogen. De *Persimon*, een soort van Mispelboom, groeide in natte gronden en omstreeks watersprongen. Zyn kleine appeltjes zagen 'er reeds wel uit, dog zyn niet eetbaar voor dat ze bevroren zyn, en dan zyn ze zeer smakelyk. De Heer *Hesselius* vergaderde 'er sommigen van, en verzogt mynen *Jungstrom* van de vrugten des Lands te proeven; dog de goede hals had 'er pas in gebeten, of hy gevoelde wat eigenschap zy hebben voor dat zy tot hare volle rypheid gekomen, en door de vorst aangedaan zyn. Zy trokken zyn mond t'zamen, zo dat hy kwalyk spreken kon. Dit maakte hem 'er zo afkerig van, dat hy met moeite bewogen worden konde om 'er, gedurende ons verblyf in *Amerika*, van te proeven, schoon zy in den herfst en tegens den winter al hare bitterheid verliezen.

Bomen en planten.

Om de nieuwsgierigheid te voldoen van zulken die gaarn weten willen wat hout in deze gewesten valt, en of men 'er bomen vindt die ook in onze bosschen wassen, zal ik hier ene korte lyst invoegen van die bomen welken in de bosschen het digst by *Philadelphia* in 't wild groeijen. Ik zal dien boom de eerste plaats geven die de menigvuldigste is, en zo vervolgens, zo dat zulke bomen waarvan men maar enen enkelden, schoon digt by de Stad, vindt, de laatsten zullen zyn.

1. *Quercus alba*, de Witte Eik, wast in goede gronden.

2. *Quercus rubra*, Zwarte of Rode Eik.

3. *Quercus Hispanica*, de Spaansche Eik, een soort van den voorgaanden.

4. *Juglans alba*, de *Hickory*, een soort van walnoot. Men vindt 'er drie of vier soorten van.

5. *Rubus occidentalis*, de *Amerikaansche* Braamstruik.

6. *Acer rubrum*, de Ahorn met roden bloeisem. Hy wast in moerassige gronden.

7. *Rhus*

(*) *Diospyros Virginiana* Linn. Spec. plant.

7. *Rhus glabra*, de gladbladige *Sumach*. Men vindt deze plant in de bosſchen, en op oude koornvelden.

8. *Vitis Labrusca & Vulpina*, wilde Wyngaarden van verſcheiden ſoorten.

9. *Sambucus Canadenſis*, de Amerikaanſche Vlierboom. Deze groeit langs de hagen en betuiningen.

10. *Quercus Phellos*, de Moeras eik.

11. *Azalea lutea*. Zy waſt in de bosſchen en op droge plaatſen.

12. *Crategus Crus galli*. Men vindt hem in de bosſchen.

13. *Vaccinium*, een ſoort van blauwbesſeſtruik.

14. *Quercus prinus*, de Kaſtanje eik. Hy waſt op goede gronden.

15. *Cornus florida*, de Kornoeljeboom. Men vindt hem in allerlei gronden.

16. *Liriodendron Tulipifera*, de Tulpeboom. Hy groeit in allerlei aarde.

17. *Prunus Virginiana*, de wilde Kersſeboom.

18. *Vaccinium*, een Blauwbesſeſtruik. Hy vereiſcht enen goeden grond.

19. *Prinos verticillatus*. Hy groeit in moerasſen.

20. *Platanus occidentalis*, de *Waterbeuk*.

21. *Nysſa aquatica*, (*) groeijende op de velden en de bergen.

22. *Liquidambar ſtyraciflua*, ſtaande aan fonteinen.

23. *Betula Alnus*, de Els, ene verſcheidenheid van den *Zweedſchen*. Het was maar een ſtruik.

24. *Fagus Caſtanea*, de Kaſtanjeboom, voortkomende op koornvelden, weiden, en in kreupelbosſchen.

25. *Juglans nigra*, de zwarte walnootboom. Hy waſt op de zelve plaatſen als de voorgaande.

26. *Rhus radicans*, de zig omwindende *Sumach*. Deze klimt tegens de bomen op.

27. *Acer Negundo*, de Ahorn met Esſcheloof. Hy groeit op moerasſige plaatſen.

28. *Prunus domeſtica*, de wilde Pruimboom.

29. *Ulmus Americana*, de witte Olm.

30. *Prunus Spinoſa*, de Doornſtruik. Deze komt voort op lage gronden.

31. *Lau-*

(*) LINNÆUS gewaagt maar van een ſoort van *Nyſſa*, namelyk de *Nyſſa aquatica*. De Heer KALM noemt den naam niet van het ſoort. Maar indien de zyne niet een verſchillend ſoort is, moet het ten minſten ene verſcheidenheid zyn; dewyl deze, volgens hem, op de bergen, en de *aquatica* in 't water groeit.

31. *Laurus Sasſafras*, de Sasſafrasboom, groeijende in ene losſe met zand gemengde aarde.

32. *Ribes nigrum*, een ſoort van Mispelboom, waſſende op lage gronden en in moerasſen.

33. *Fraxinus excelſior*, de Esſche. Deze groeit op lage gronden.

34. *Smilax laurifolia*, waſſende in de bosſchen en om de tuinen.

35. *Kalmia latifolia.* Deze plant groeit tegens de noorder zyden der bergen.

36. *Morus rubra*, de Moerbezieboom. Men vindt hem op 't veld, op de bergen, en by de huizen.

37. *Rhus vernix*, de vergiftige *Sumach*, wasſende op vogtige plaatſen.

38. *Quercus rubra*, de rode Eik; een byzonder ſoort.

39. *Hamamelis Virginica*, de toveragtige Hazelaar.

40. *Dioſpyros Virginiana*, de *Perſimon*, of Mispelboom.

41. *Pyrus coronaria*, de Ankerboom.

42. *Juniperus Virginiana*, de Rode Jeneverboom. Deze groeit op ſchrale gronden.

43. *Laurus æſtivalis*, *Spiecewood* by de *Engelſchen*, groeijende overal.

44. *Carpinus oſtrya*, de Steenbeuk, vereiſchende enen goeden grond.

45. *Carpinus betulus*, de Haagbeuk, vorderende enen goeden grond.

46. *Fagus ſylvatica*, de Beuk. Deze komt voort op alle gronden.

47. Een ſoort van Walnootboom, wasſende op de bergen by de Rivieren, by de *Zweden* genoemd *Butternutſtrae.* (*)

48. *Pinus Americana*, de *Penſylvaniſche* Pynboom, waſſende op de noordelyke zyden der bergen en in de vallyen. (†)

49. *Betula lenta*, een ſoort van Berk. Op de oevers der Rivieren.

50. *Cephalantus occidentalis.* Deze groeit op natte gronden.

51. *Pinus Taeda*, de Den van *New-Jerſey.* Men vindt hem op dorre heiden.

52. *Cercis Canadenſis*, de Salaadboom. Hy vereiſcht goede gronden.

53 *Robinia pſeudacacia*, de Krekelboom. Men vindt hem op de koornvelden.

54. *Magnolia glauca*, op natte gronden.

55. *Tilia Americana*, de Linde. In goede aarde.

56. *Gleditſia triacanthos.* Hy waſt in goede aarde.

57. *Cel-*

(*) Is dit de *Juglans Baccata* van LINNÆUS? F.
(†) Dit ſoort vindt men niet in LINNÆI *Spec. Plant.* F.

57. *Celtis occidentalis.* Op vrye velden.

58. *Annona muricata*, by de *Zweden Papawtrae.* Deze waſt in ene vrugtbare aarde.

Wy bezogten enige *Zweden*, die hier zig in vry voordelige omſtandigheden bevonden. Wy zagen gene andere tekens van den herfſt dan dat ſommige vrugten van dat jaargetyde reeds ryp waren, want al de bomen waren nog zo groen, en de grond nog zo bedekt met bloemen, als in *Zweden* in den zomer. Duizenden van kikkers ſchreeuwden den gantſchen nagt over in de poelen en moeraſſen. De krekels en ſprinkhanen maakten ook zulk een geraas dat men malkander kwalyk verſtaan kon. De bomen waren ook vol van allerlei ſoorten van vogels, die door de verſcheidenheid hunner vederen het oog ſtreelden, terwyl zy de lugt aan alle kanten van hun gezang deden weergalmen. De Landsdouwe.

De *Boomgaarden*, die wy voorbykwamen, waren alleen afgeſloten met lage tenen horden, ſchoon 'er de fynſte ſoorten van vrugten in wieſſen. Wy waren in 't eerſt verwonderd onzen geleider over de heining te zien henen ſpringen, en ſommige vrugten voor ons halen; maar wy waren nog meer verwonderd, toen wy zagen dat de menſchen in den boomgaard dat niets agtten, en zelfs niet eens naar ons keken. Dog men zeide ons dat men hier niet zo veel zag op, een weinigje vrugten als in andere landen, daar zulk een overvloed niet is. Wy ondervonden naderhand dat de boeren in *Zweden* en *Finland* hunne rapen zorgvuldiger bewaarden, dan men hier de keurigſte vrugten doet. Boomgaarden.

Ik merkte den 19 Sept. 's morgens vroeg wandelende, dat 'er een ſterke dauw gevallen was, want het gras was zo nat als of het geregend had. De bladen van de bomen en de planten dropen. Ik vond by die gelegenheid dat de dauw niet alleen boven op, maar ook onder aan de bladeren zat. Ik beſchouwde dan zorgvuldig verſcheiden bladeren, zo van de bomen als van de planten, zo die ver van den grond als die 'er digt aan waren. Dog ik vond by allen, dat beide de oppervlaktens der bladeren, uitgenomen die van het *Verbascum Thapſus* of het witte wollenkruid, welken, ſchoon de bovenzyde vry nat was, maar weinig water van onderen hadden. Dauw.

By elke landhoeve, al was zy maar van enen gemenen Boer, had men enen groten of kleinen boomgaard, waarin allerhande vrugten, als perſiken, appelen, peren, kersſen en anderen in overvloed wieſſen. De perſiken waren nu byna ryp. Zy zyn zeldzaam in *Europa*, vooral in *Zweden*, waar het niemant dan den ryken gebeuren mag 'er van te proeven. Maar hier heeft ieder landman enen boomgaard vol perſikebomen, die zo vol waren, dat wy nauwlyks in den boomgaard wandelen konden zonder op de afgevallen perſiken te trappen, waarvan men altyd een gedeelte maar leggen laat, want men konde zulk ene menigte 'er van niet Vrugten.

nuttigen. Een deel wordt in de Stad verkoft, en de overigen worden gegeten, niet alleen van de eigenaars, maar ook van anderen, want ieder voorbyganger mag in den boomgaard komen en 'er zo velen afplukken als hy luft. Zelfs fmyt men hier die fchone vrugt voor de varkens.

Perfiken ingemaakt. MEN bewaart de perfiken op de volgende wys voor den winter. Men fnydt de vrugt in vier delen, fmyt den fteen weg, en rygt de ftukken aan enen draad, hangt ze in de zon, tot dat ze droog zyn. Dan legt men ze in een aardenvat. Dog dit is de befte manier niet. Anderen doen het op deze wys, en die is beter. Men fnydt, gelyk te voren, de perfiken in vier ftukken, rygt ze aan enen draad, of legt ze op een bord in de zon te drogen. Droog zynde, en hare fappen zynde kwyt geraakt, worden zy in den oven gezet, na dat 'er zo even het brood is uitgenomen, waar men ze enen korten tyd in laat. Dan neemt men ze 'er uit, en brengt ze in de open lugt. Daar na zet men ze nog eens in den oven, en dit wordt zo dikwyls herhaald, tot dat zy zo droog zyn als zy wezen moeten. Want als ze op eens in den oven gedroogd wierden; zouden ze rimpelen, en een deel van hare aangenaamheid verliezen. Men maakt 'er taarten van, of kookt en maakt ze gereed als de peren en appelen in *Europa*. Sommige menfchen drogen, en bewaren hier hun appelen op de zelve wys als hun perfiken.

DE Perfikeboom is hier, gelyk men my zeide, het eerft door de *Europers* geplant. Tegenswoordig vereifchen zy gene grotere zorg dan een Appel of Peerboom.

Andere vrugten. IN de boomgaarden vindt men zelden andere vrugten dan appelen en perfiken. Perebomen vindt men hier weinig, en zy, die ze hebben, hebben ze in hunne boomgaarden geplant. Men vindt in de zelven ook Kersfebomen, dog het meeft digt by de huizen of langs de heiningen. De moerbeziebomen ftaan op heuveltjes digt by de huizen. De zwarte Walnoot (*) waft gedeeltelyk op hoogtens en velden digt by de Landhoeven, en gedeeltelyk langs de heiningen, dog het meeft in de bosfchen. Buiten dezen heeft men hier ook gene anderen van dit foort ten gebruike. De Kaftanjebomen had men op de akkers laten ftaan. Hier en daar ftond 'er ook een enkelde op een fchraal land of in een bofch.

De Okra. DE *Hibiscus esculentus* of de *Okra*, (†) ene bloem, waft in de *West Indien* in 't wild, dog hier wordt ze in de tuinen gekweekt. De vrugt, die uit ene lange fchel beftaat, wordt, terwyl ze nog groen is, in ftukken gefneden, en in foepen gekookt, die 'er zo dik van worden als bry.

Dit

(*) *Juglans nigra.*

(†) In MILLER's Tuinwoordeboek hiet zy *Ketmia Indica, folio ficus, fructu pentagono recurvo esculento, graciliori & longiori.*

Dit geregt wordt by enigen, en vooral by de zwarte ſlaven, voor iets lekkers gehouden.

De *Spaanſche Peper* (*) wordt insgelyks in de tuinen geplant. Als de vrugt ryp is ziet zy 'er meeſt geheel rood uit. Men gebruikt ze by 't gebraad of by gekookt vleeſch, waarop men 'er een weinig van ſtroit, of in de ſaus mengt. Men doet ze ook by ingemaakte augurken. Ook ſnydt en ſtampt men de ſchil, terwyl ze nog zagt is, geheel klein; mengt dat met zout, en bewaart het in enen pot. Men beſtroit 'er gekookt of gebraden vleeſch, of geſruiten viſch mede. De vrugt in haar zelve is ſcherp gelyk de gemene peper. *Spaanſche Peper.*

Men vindt hier verſcheiden byzondere ſoorten van de plant, welke Linnæus *Rhus* noemt. De gemeenſte is die met gladde bladeren. (†) De *Engelſchen* noemen ze *Sumach*. De besſen, of hare vrugten, zyn rood. Men gebruikt ze om rood te verwen. Men ziet hier deze plant aan als een onkruid; want als een akker enige weinige jaren onbebouwd blyſt leggen, groeit zy 'er in menigte op, vermits de vogels de beſſen overal heen verſpreiden. Wanneer men het land dan wil omploegen, hinderen de wortels den ploeg niet weinig. De vrugt blyft den gantſchen winter over op den boom zitten, maar de bladen vallen vroeg in den herfſt af, nadat zy roodagtig geworden zyn. De takken, met de besſen 'er aan gekookt, geven ene verw als inkt. De kinderen eten de besſen, die zeer zuur, dog niet ongezond zyn. De boom wordt zelden hoger dan vierde halve el. Als men den ſtam doorſnydt vindt men 'er byna niets in dan merg. Ik heb dit aan velen gedaan, en gevonden dat ſommigen meer dan tien, de meeſten meer dan een jaar oud waren. Als men 'er inſnydt, komt 'er een geel ſap van tuſſchen den baſt en het hout voort. Een of twee van de buitenſte kringen zyn wit, maar het binnenſte is geelagtig groen; 't is gemakkelyk ze van malkander te onderkennen. Zy hebben een groot merg, welks middellyn dikwyls een halven duim is, en meer. Het is bruin, en zo los, dat het met enen ſteek uitgeſtoken kan worden, gelyk in den Vlierboom. Deze *Sumach* groeit digt by de heiningen rondom de koornvelden, dog vooral op braaklanden. Het hout ſcheen wel te branden, en geen groot gekraak in 't vuur te maken. *Sumach.*

Den 20. Sept. gingen wy des morgens op de velden en in de boſſchen digt by de Stad wandelen, ten dele om zaden, en ten dele om planten voor myn' verzameling te zoeken, het welk onze groot-

 ſte

(*) *Capſicum annuum* Linn.

(†) *Rhus glabra*, of *Rhus foliis pinnatis ſerratis lanceolatis, utrimque nudis.*

ſte bezigheid was. Wy zonden in den herfſt dezes jaars een deel onzer verzameling over *Engeland* naar *Zweden.*

Vergiftboom. Een ſoort van *Rhus*, gemeen in de moeraſſen hieromſtreeks, werd door de *Engelſchen* en *Zweden* den *Vergiftboom* genoemd. Ook noemde men hem wel *Swamp-ſumach* (*). Als men 'er in ſnydt komt 'er tuſſchen den baſt en het hout een wit geelagtig ſap voor den dag, dat enen lelyken reuk geeft. Deze boom is bekend, niet om zyne goede hoedanigheden, maar om zyn vergift, het welk dit zonderlinge heeft, dat, ſchoon het ſommige menſchen kwaad doet, het op anderen gene uitwerking in 't geheel heeft; zo dat de een den boom kan behandelen zo als hy maar wil, 'er in ſnyden, hem ſchillen, den baſt of het hout tuſſchen de handen wryven, het ſap op de hand ſtorten, het ruiken, en 'er andere proeven mede doen, zonder het minſte ongemak; daar integendeel een ander den boom niet durft te behandelen zo lang zyn hout nog friſch is; zelfs kan hy gene hand aanraken die het hout behandeld heeft, of zig aan den rook van het brandende hout bloot ſtellen, zonder daar ten eerſten de kwade uitwerking van gewaar te worden; want zyn aangezigt, zyne handen, en dikwyls zyn gantſche lichaam zwelt ſchrikkelyk, en wordt zeer pynelyk. Somtyds ontſtaan 'er vele blazen, welken 'er den lyder doen uitzien als of hy ſchurftig was. By ſommigen vervelt de opperhuid geheel in weinige dagen, als of men zig gebrand had. Zelfs kunnen ſommige menſchen de plaats niet naderen daar de boom ſtaat, of zig aan den wind bloot ſtellen die de uitwaaſſemingen van denzelven naar hun toejaagt, zonder hun het ongemak van het zwellen te doen ondervinden. Somtyds wordt hun aangezigt zo dik, dat zy twee of drie dagen hunne ogen niet openen kunnen. Ik ken twee broeders, waarvan de een den boom zo veel als hy maar wil behandelen kan, daar de ander 'er niet omtrent kan komen zonder te zwellen. Somtyds weet men niet dat men den boom heeft aangeraakt, of 'er digt by geweeſt is, voor dat de handen en het aangezigt het door hun zwellen tonen. Ik heb oude menſchen gekend die banger voor dezen boom waren dan voor enen adder; en ik weet dat iemant door deze kwade uitwaasſemingen zo is gezwollen geweeſt, dat hy zo ſtyf was als een paal, en men hem in een laken omkeren moeſt.

Toen ik in den Winter van 1750. mynen *Jungſtrom* de vergiftige eigenſchappen van dezen boom verhaalde, lachte hy 'er om, en hield het voor een vertellingje, wordende in zyn gevoelen beveſtigd doordien hy den laatſten herfſt den boom dikwyls behandeld, 'er takken afgeſneden, en die lang, om het zaad te bewaren, in zyn hand gedra-

(*) Linnæus noemt hem *Rhus Vernix* Spec. Plant.

dragen, en 'er vele zaden van in zyn kruidboek gelegd had, zonder het minſte ongemak. Hy wilde dan, als een Wysgeer op zyn' manier, niets voor waar aannemen, waarvan hy gene genoegzame bewyzen had, vooral daar zyne ondervinding voor het tegendeel pleitte. Dog den volgenden Zomer begon zyne Wysgeerte te wankelen. Zyn' handen zwollen, zyn' ogen wierden pynlyk en begonnen ſterk te jeuken, zo dikwyls hy iets van den boom aantaſtte. Zelfs had hy dat ongemak niet alleen van dit ſoort van *ſumach*, maar nog van dat ſoort dat zig om de ſtammen ſlingert, en op verre na zo vergiftig niet is als de eerſte. (*) Hier door wierd hy van de kragt des *Vergiftbooms* zo overtuigd, dat ik op 't laatſt moeite had hem te bewegen my 'er meer zaad van te verzamelen. Hy beſpeurde dit ongemak niet alleen des zomers als hy zweette, maar ook des winters als hy en de boom koud waren. Hieruit ziet men dat iemant, ſchoon hy lang voor dat vergift onaandoenlyk geweeſt is, ten laatſten, zo wel als een zwakkere, daar van kan worden aangedaan.

Ik heb ook op my zelven allerlei proeven met den *Vergiftboom* genomen, en niets verzuimd om zelf zyne werking te beproeven. Ik heb my met zyn ſap beſtreken, de takken 'er van afgebroken of afgeſneden, de ſchel 'er afgeplukt, dezelve tuſſchen de handen gewreven en 'er aan geroken, de ſtukken lang in myn' blote handen gedragen, en dit alles dikwyls herhaald, en ben egter van alle ſchadelyke gevolgen vry gebleven, ſchoon ik eens ondervond dat het vergift niet gantſch kragteloos op my was. Ik had namelyk, op enen heten zomerdag, terwyl ik zweette, een takje van den boom afgeſneden, het omtrent een half uur in de hand gehouden, en 'er onderwylen aangeroken. Ik gevoelde dien dag geen ongemak, als een weinigje des avonds. Des morgens daar aan beſpeurde ik ene ſterke jeukte aan myn' oogleden en daar rondom, zo dat ik nauwlyks 'er de handen van afhouden konde. Dog het verdween toen ik de ogen enigen tyd met yskoud water gewaſſchen had. Myn' oogleden waren egter den gehelen dag nog ſtyf. Tegen den avond voelde ik de jeukte een weinigje; dog den volgenden morgen, toen ik wakker wierd, had ik de jeukte weer zo ſterk als den eerſten dag. Ik gebruikte het zelve middel 'er tegen. Evenwel hield het byna ene geheele week aan; myne ogen waren zeer rood en de leden byna onbeweeglyk. Het ongemak ging daarna geheel over. Ik ſtreek naderhand ene menigte van het ſap om myn' hand, zo dat het 'er dik op zat. Drie dagen daarna kwamen 'er kleine blaasjes op te voorſchyn, dog zy verdwenen ſpoedig zonder nadeel te hebben gedaan. Meer heb ik van de werkingen van dit wonderlyke gewas

(*) *Rhus radicans* Linn. Spec. Pl.

was niet ondervonden, en ook geen verlangen gehad om 'er meer proeven mede te doen. Dit had ik beproefd dat het zyne kragt op my oeffenen konde wanneer ik zweette.

Ik heb noit gehoord dat iemant van dit vergift gestorven is. De pynen gaan gemeenlyk na enige dagen over. De *Wilden* waren voorheen gewoon hunne fluiten van dit hout te maken, om dat het zo groot een merg heeft. Enigen verzekerden dat een middel tegens de uitwerkingen van dit hout is, daarvan wat tot kolen te branden, en die met spek gemengd op de gezwollene plaatsen te leggen. Sommigen zeiden het zelve beproefd te hebben. Op enige plaatsen roeit men den boom vlytig uit, op dat zyn vergift de arbeidslieden niet hindere.

Delfstoffen. Ik kreeg dien dag verscheidene stukken uit het *Ryk der Delfstoffen*, die in het land verzameld waren, ten geschenke. De volgenden zyn de aanmerkelykste. Het eerste was een wit en gantsch doorschynend *Bergkrystal.* (*) Diergelyk vindt men veel in *Pensylvanie* in verscheiden soorten van steen, byzonderlyk in den ligtgrauwen kalksteen. De stukken zyn meest van de dikte en langte van den pink, en somtyds volmaakt doorschynend. Dog ik heb 'er ook gekregen die omtrent een voet lang en zo dik waren als het been van een middelmatig man. Zy waren zo doorschynend niet als de kleinen.

De *Teerlingsche Pyrites* (†) van den Bisschop Browallius was van een zeer regelmatig beloop, dog de grootte was onderscheiden, want in enigen waren de zyden maar een vierde van een duim, en in de groteren waren zy twee volle duimen. Sommigen waren zeer glinsterend, zo dat men zien kon dat zy uit ene zwavelige stof bestonden. Maar in anderen glom maar ene der zyden, en de anderen waren donker bruin. Dog de meesten van deze Markasieten hadden die kleur op alle hare zyden. Als men ze aan stukken sloeg vond men 'er den zuiveren *Pyrites* in. Men vindt ze hier digt by de Stad *Lancaster*, dikwyls boven den grond. Maar gemeenlyk ontmoet men ze in 't graven van putten of andersins, op de diepte van agt en meer voeten. De Heer *Hesselius* bezat verscheiden' stukken van dit soort van stenen, waarvan hy zig in zyn werk bediende. Eerst brandde hy ze, stampte ze dan tot poeder, en wreef ze vervolgens nog fynder op de gemene manier; en dit verschafte hem ene schone roodagtige bruine kleur.

Zwar-

(*) *Nitrum Chrystallus montana* Linn. Syst. Nat. *Chrystallus hexagona, pellucida, non colorata.* Waller. Mineral. *Crystallus montana*, colourless crystal. Forster's Introd. to Mineralogy p. 13.

(†) *Pyrites cubicus. Marchasitæ hexaedricæ tessełares.* Waller. *Mineral.* p. 211. *Pyrites crystallinus* Linn. Syst. Nat. *Marcasitæ vel crystalli pyritacei*, Marcasites. Forster's Introd. to Mineral. p. 39.

Zwarte Keiſtenen worden hier ook, dog zeldzaam gevonden. Maar het land levert meer dan een ſoort van *Marmer*; byzonderlyk vindt men op den afſtand van enige *Eng.* mylen van *Philadelphia* een wit Marmer, met bleekgrauwe blauwe vlakken. Dit Marmer laat zig wel bewerken, ſchoon het niet van het fynſte ſoort is. Men houwt 'er grafzerken, tafels, ſchoorſteenmantels en deurramen, vloerſtenen, en diergelyke dingen uit. Ene menigte van deze waar wordt naar verſcheiden oorden in *Amerika* verzonden. Marmer.

Het Marieglas (*) vindt men hier op verſcheiden plaatſen; en ſommige ſtukken 'er van zyn tamelyk groot, en zo ſchoon als het *Rusſiſche* zyn kan. Ik heb 'er enigen gezien die een halve el en meer lang waren; en ik bezit 'er die byna negen duimen lang en even zo breed zyn. De *Zweden* gebruikten dit natuurlyke glas by hunne eerſte aankomſt in de venſters. *Moskoviſch* glas.

Een ligt grauwe en digte *Kalkſteen*, waaruit men enen goeden kalk brandt, legt op verſcheiden plaatſen. Enige ſtukken daarvan zyn zo vol van een fyn doorſchynend bergkryſtal, dat de halve ſteen byna daaruit beſtaat. Behalven dit brandt men langs de zeekuſten nog ene grote menigte van kalk uit oeſterſchelpen, en 's winters brengt men ze hier naar toe. Deze laatſte kalk is zo goed niet om te metſelen als de ſteenkalk, dog beter om wittepleiſteren. Kalkſteen.

Steenkolen heeft men nog in *Penſylvanie* niet gevonden. Men beweert ze egter verder landwaards in onder de *Wilden* gezien te hebben. Daarentegen worden zy hoger op naar 't noorden omtrent *Kaap Breton* (†) in overvloed gevonden. Steenkolen.

Sommige Vrouwen maken *Wyn* uit enigen van de vrugten des lands. Daartoe worden gewoonlyk de rode en witte Aalbeſſen gebruikt, die men zeer overvloedig heeft. Een oude Zeeman, die dikwyls in *Newfoundland* geweeſt is, verhaalde dat de rode aalbeſſen daar in menigte in 't wild waſſen. Ook perſt men wyn uit Aardbeſſen, die zeer talryk in de boſſchen zyn, dog wat zuurder dan de *Zweedſchen*. Nog gebruikt men daartoe de *Amerikaanſche* Braam, (§) die overal op de koornvelden in zo grote menigte als by ons de diſtelen waſt, en zeer aangenaam Wyn.

(*) Of *Moskoviſch glas*, *Mica membranacea* by Linn. Syſt. Nat. V. 3. p. 58. *Mica membranacea pellucidiſſima flexilis alba*, by Wallerius Min. p. 120. *Vitrum Ruthenicum*, *vitrum Mariæ* by Forster Intr. to Min. p. 18.

(†) Dit is beveſtigd geworden ſedert dat *Kaap Breton* in de handen der *Engelſchen* is. Men zegt dat de beddingen der Kolen het gantſche Eiland doorlopen; zo dat men hiervan daan enen groten overvloed zou kunnen krygen, indien de Regering het oorbaar agtte ze te laten graven. F.

(§) *Rubus occidentalis* Linn.

naam is. In *Maryland* wordt ook een wyn gemaakt uit de wilde Druiven, die daar de bosſchen voortbrengen. Eindelyk gebruikt men hier ook Kersſen en Brambozen toe, die men vlytig aankweekt. De Wyn dien zy geven is ſchoon. Ik behoef niet te beſchryven hoe men den Aalbesſewyn maakt; die konſt verſtaat men in *Zweden* zelfs beter dan in *Amerika*.

Ligustrum. Het gemene *Liguſtrum* waſt tuſſchen het lage hout. Dog ik kan niet bepalen of het een inlandſch gewas, dan of het uit *Engeland* overgebragt, en door het verſtroijen van het zaad door de vogels gemeen geworden is. De meeſte ſchuttingen en heiningen om tuinen en akkers zyn hier van planken en palen. Dog ſommigen, bedagt op het ſparen van het hout, hebben hier en daar begonnen hagen te planten, en hier toe nemen zy 't Liguſtrum, dat zy op ene daartoe opgeworpene hoogte zetten. De grond is hier klei, met wat zand vermengd, en dus tamelyk ligt. De liguſtrumhagen zyn alleen hier goed daar het vee zeer tam is, want de varkens moeten hier allen een driekantig juk dragen, en 't andere vee is zeer mak. Maar als zy gewoon waren door de heiningen doortebreken, zouden hagen van dit ſoort weinig baten. Digt by *Philadelphia* mogen gene varkens los lopen.

Bomen. Des namiddags van den 21. Sept. reed ik, met den Koopman *Peter Kock*, geboortig van *Karlskron* in *Zweden*, naar zyn' landhoeve, omtrent negen *Eng.* mylen van de Stad noordweſtwaards. De bomen waren allen van het ſoort die hunne bladeren verwiſſelen; ik ontdekte niet enen enigen denne- of pynboom; ſchoon de weg aan beide zyden door bosſchen loopt. De meeſte bomen waren Eiken, van verſcheiden ſoorten, waartuſſchen egter Kaſtanjebomen, Walnoot- Kornoelje- Appelbomen, Hickory, Braamſtruiken, en diergelyke gevonden werden. De grond begon hier wat heuvelagtig te worden. Dan reden wy ene hoogte op en dan weer af, en zo vervolgens. Bergen en grote ſtenen trofſen wy niet aan, en het hout was van onderen dun en de grond zo vlak, dat wy ver van ons afzien en tuſſchen de bomen doorryden konden, want daar waren geen ſtruwellen. Op ſommige plaatſen, daar de grond opgegraven was, en ook hier en daar boven op, lagen van die kleine glinſterende ſtenen, waarvan men hier de huizen bouwt. Ik denk ze in 't vervolg te beſchryven.

Landsdouwe. Wat verder in het boſch gevorderd zynde, zagen wy gemeenlyk kleine ſtukken lands, waar men het hout weggehakt, en ene landhoeve of weide aangelegd had. De landhoeven waren voor een gedeelte zeer ſchoon, en dikwyls ging 'er ene laan van den groten weg naartoe. De huizen waren allen van dien ſteen, waarvan wy zo even ſpraken. Ieder Landman, zelfs de geringſte Daghuurder, heeft om zyne woning enen boomgaard van appelen, kersſen, perſiken, kaſtanjes, walnoten, en andere ſcho-

ſchone vrugten. Daar tuſſchen zag men ook wynranken. In de dalen ſtroomde heldere beekjes. De akkers waren meeſt gemaid, alleen ſtond 'er nog wat *Mais*, anders *Turkſch koorn*, en Boekweit. De Mais wierd meeſt, in groter of kleiner hoeveelheid, digt by de hoeven gevonden; wies friſch, van zes tot tien voeten hoog, en had boven aan kleine groene blaadtjes. Boekweit was 'er ook op vele plaatſen gezaid, en zy was ook op ſommigen al ryp. In 't vervolg zal ik van den aard en het gebruik dezer gewaſſen breder handelen.

Na zes *Eng.* mylen ver gereden te zyn kwamen wy te *Germantown*. Deze Stad heeft maar ene ſtraat, dog is byna twee *Eng.* mylen lang. Zy wordt voor 't grootſte deel bewoond door *Duitſchers*, die van tyd tot tyd overkomen, en zig hier neer zetten, om dat zy hier zulk ene vryheid genieten als zy bezwaarlyk ergens in de wereld vinden zouden. Zy zyn meeſt allen handwerkslieden, en maken alles in zulke menigte en volkomenheid, dat dit geweſt binnen kort weinig meer uit *Engeland* zal behoeven te trekken. De huizen waren meeſt allen van den glinſterenden ſteen gebouwd, die naar den kant van *Philadelphia* overal gevonden wordt, dog anders zeldzamer is. Sommigen waren evenwel van gebakken ſtenen. De meeſten waren van twee verdiepingen, anderen nog hoger. De daken waren met planken van den witten Ceder beſchoten. Van gedaante geleken zy naar de daken in *Zweden*, maar de hoeken die zy boven aan maakten waren of ſcherp, of regt, of ſtomp, naar mate zy meer of min hoog waren. Gedeeltelyk maakten zy enen halven agthoek of enen halven twaalfhoek uit. Sommige daken waren zo gemaakt dat men 'er op kon gaan wandelen, hebbende ene leuning rondom. Ook hadden ſommigen balkons, waar van men op ſtraat zien kon. De venſters, zelfs omhoog, hadden luiken. Ieder huis had enen ſchonen tuin. De Stad heeft drie kerken, ene *Lutherſche*, ene *Hervormde*, en ene *Quakerkerk*. Zy was zo volkryk dat de ſtraten van volk grimmelden. Ook hebben hier de *Mennonieten* hunne vergaderplaats. *Germantown.*

Den 22. na den godsdienſt by gewoond te hebben, bragt ik den dag door in het gezelſchap van de voornaamſte lieden der Stad, die hier lang gewoond hadden, by wie ik naar de byzonderheden der plaats vernam.

De Heer *Kock* had enen fraijen put vlak by zyn landhuis, die uit enen zandheuvel komt, en water genoeg verſchaft voor ene kleine beek. Over dezen put had hy uit den glinſterenden ſteen een gebouw doen maken, geſchikt om eetwaren te bewaren. In de beek zelve, die langs het huis heen liep, ſtonden kruiken en aardenvaten vol melk, welke zig in 't koude water by de grote zomer hette zeer goed houdt. Ik vond in 't vervolg nog meer gebouwen boven putten, geſchikt om ſpyzen te bewaren. Putten.

Byna alle de heiningen om de koornvelden en de weiden waren Heiningen.

hier

hier overal van planken in de langte geslagen. Maar op ene plaats vond ik ene haag, die meest van ligustrum was. De heiningen waren niet gemaakt gelyk de onzen. Men had palen genomen van vier tot zes voeten langte, daar vier of vyf gaten in geboord, zo dat 'er een tusschenwydte overbleef van twee voeten of meer. Zulk een paal doet den dienst van twee of drie by ons. De palen stonden op ene ry in den grond, op twee of drie vadem afstands. In de gaten lagen de dwarsplanken, die negen duim of een voet breed waren, en boven malkander tot de hoogte van den paal lagen. Dus zag 'er zulk ene schutting van verre uit, als onze heiningen om de Schapen in te sluiten. Ook waren ze niet digter als die, want zy dienden alleen voor koeijen, paarden en schapen. De varkens worden omstreeks *Philadelphia* digt by de hoeven gehouden, en daarom behoeven de tuiningen niet digter te zyn. Men gebruikte daarvoor gemeenlyk kastanjenhout, om dat dat zeer lang duurt, en ene schutting daarvan kan dertig jaren en meer staan. Dog waar men dat hout niet krygen kon, bediende men zig van eikenhout. Van alle soorten duurt het rode cederenhout het langste. Het meeste daarvan wordt hier gekoft, want digt by *Philadelphia* wast 'er niet genoeg van. Evenwel zyn 'er rondom die Stad vele tuinen van gemaakt.

Brandhout. HET beste brandhout dat hier valt is de Hikory, een soort van Walnoot. Het geeft enen sterken gloed. Dog om te omtuinen deugt het niet, om dat het in de open lugt gauw verrot. Daarna volgen in deugd om te branden de witte en zwarte Eik. Men zou denken dat te *Philadelphia*, rondom in bosschen gelegen, het hout goed koop wezen moet, maar het tegendeel is waar. Dit komt daarvandaan, dat het hoge hout, 't welk om de Stad staat, aan vermogende menschen toebehoort, die om geen geld verlegen zyn. Zelfs laten zy zo veel niet vallen als voor hun eigen gebruik vereischt wordt, zo veel te minder zullen zy het anderen verkopen. Zy sparen de bomen voor het toekomende, wanneer misschien het hout nog duurder worden zal. Evenwel verkopen zy het aan schrynwerkers, rademakers, en diergelyke konstenaars, die 'er rykelyk voor betalen. Men gaf toen voor enen stapel Hikoryhout, van agt voet lang en vier hoog, agttien Schellingen, *Pensylvanisch* geld. Voor zulk enen stapel van eikenhout betaalde men 'er maar twaalf. Die genen, die hout ter markt bragten, waren boeren die ver af woonden. Men klaagde overal dat de brand zo veel duurder was dan voorheen. En hiervan zeide men de oorzaak te wezen, dat de Stad zelve in korten tyd zo aanzienlyk toegenomen was, dat zy thans vier of zesmaal groter en volkryker is dan vele menschen in hunne kindschheid ze hadden gezien. Voorts zyn 'er veel tegelbakkeryen aangelegd, die veel houts ver-

flin-

ſlinden. Ook is het land meer bebouwd, zo dat 'er gehele boſſchen omgehakt zyn, om 'er koornvelden en landhoeven van te maken. Die landhoeven vernielen ook veel houts. Eindelyk, 'er zyn verſcheiden yzerhutten opgeregt, en dezen zyn in gedurigen arbeid. Men maakte hier uit op, dat het hout met den tyd te *Philadelphia* zeer duur worden moeſt.

De *Wyn van braambeſſen*, die zeer aangenaam is, wordt op deze wys gemaakt. Men perſt het ſap uit de beſſen, en vergadert dat in een vat. By ene kan daarvan doet men ene kan waters, en mengt het wel. Men doet 'er dan drie pond bruine ſuiker by, en laat het zo enigen tyd ſtaan. De drank is dan goed. *Wyn van kersſen* maakt men op dezelve manier; alleen moet men oppaſſen dat de ſtenen onder 't persſen niet mede gebroken worden, want zy geven den wyn enen kwaden ſmaak. Braambeſſe-wyn.

Uit de *perſiken* maakt men *brandewyn* op deze wys. Men ſnydt de vrugt in twee ſtukken en goit den ſteen weg. De ſtukken legt men in een vat, en laat ze 'er drie of vier weken in, zo dat zy regt aan 't verrotten zyn. Dan doet men ze in de diſteleerketel, en ſtookt'er den brandewyn uit, die daarna nog eens overgehaald wordt. Dog men kan hem genen lieden van enen fynen ſmaak voorzetten, maar hy is goed genoeg voor het werkvolk. Perſike-brandewyn.

Op dezelve wys maakt men brandewyn uit *appelen*. Hiertoe neemt men vooral zulken, die afgevallen zyn voor dat ze volkomen ryp waren.

De *Amerikaanſche Nagtſchaduw* (*) waſt by de landhoeven, op de wegen, in de hagen, de boſſchen, en in 't open veld hier en daar, in overvloed. Overal door 't gehele Land vindt men ze rykelyk. De meesten hadden zeer ſchone beziën, die aan troſſen groeiden, en 'er zeer wel uitzagen, ſchoon zy niet eetbaar zyn. Dog ſommigen waren nog eerſt in bloei. Op ſommige plaatſen, als in de hagen en by de huizen, klimmen zy tot twee vadem hoogte. Maar in 't veld blyven ze altyd laag; dog ik kon nergens merken dat 'er het vee van gegeten had. Een *Duitſcher*, zynde een ſuikerbakker, verhaalde my, dat de verwers de wortelen 'er van vergaderden, en 'er ene rode verw uit trokken. *Nagtſchaduw.*

Men vindt hier verſcheiden' ſoorten van *Eekhoorns*. De kleinen (†) worden veel in koijen gezet, om dat ze zeer aardig zyn, dog zy worden noit geheel mak. De groten (§) doen den landlieden veel ſchade op de akkers, voornamelyk in de mais. Zy klouteren tegen de ſtelen der Eekhoorns.

(*) *Phytolacca decandra.* Linn. Syſt. Nat.
(†) *Groundsquirrel*, by de *Engelſchen*; *Sciurus ſtriatus* by Linn. Syſt. Nat.
(§) *Sciurus cinereus* Linn. Syſt. Nat.

der mais op, byten de airen aan ſtukken, en eten maar alleen de loſſe en zoete kern, die in het midden zit. Dikwyls komen zy met enige honderden op zulk een veld, en dan kunnen zy in enen nagt den gantſchen oogſt vernielen. Om deze reden is ieder in *Maryland* verpligt 's jaars vier eekhoorns te brengen, die men den kop affnydt, welken de Opzigter behoudt, om bedrog voor te komen. Op andere plaatſen krygt men voor elken geſchoten eekhoorn twee *pence*. Hun vleeſch wordt gegeten en voor lekkerny gehouden. De huid wordt verkoſt, dog niet veel geagt. De eekhoorns zyn hierde voornaamſte ſpys der ratel- en andere ſlangen. Ook was het een algemeen gevoelen hier te lande, dat wanneer de ratelſlang, op den grond leggende, hare ogen op enen eekhoorn geveſtigd hield, deze daardoor als betoverd wierd, en, ſchoon hy op de bovenſte takken van enen boom zat, langzamerhand naar beneden komen en der ſlange in den mond ſpringen zou. Dan likt de ſlang het diertje 't gehele lyf, en maakt het door haar ſpeekſel geheel nat, op dat het haar des te gemaklyker door de keel glijen mogt. Dit gedaan zynde zwelgt zy in eens den gehelen eekhoorn door. Na zulk een maal legt de ſlang als dood te ruſten.

De *Rakkoon* of *Heſpan*. HET viervoetige dier, dat de Heer LINNÆUS in de *Verhandelingen der Koninglyke Maatſchappy der Wetenſchappen* onder den naam van *Langgeſtaarten Beer* (*) beſchreven heeft, noemt men hier *Rakkoon*. Het wordt veel gevonden, en vernielt veel hoenders. Men jaagt het met honden, wanneer het op enen boom gewoon is te klouteren; in welk geval iemant het na klimt, en het van de takken afſchudt, zo dat het van de honden wordt doodgebeten. Het vleeſch wordt, als ene goede ſpys, gegeten. Het been der roede gebruikt men voor tabaksſtoppers. De hoedemakers maken hoeden van het hair, welken byna zo goed zyn als de beverhoeden. Den ſtaart draagt men 's winters om den hals, en is dus ook iets waard. De *Rakkoon* wordt ook veel van de ſlangen gegeten.

Hopen van Schelpen. ENIGE *Engelſchen* verzekerden dat by de Rivier *Potemack* in *Virginie* ene grote menigte van *Oeſterſchelpen* gevonden wordt, en dat zy 'er zelfs gantſche bergen van gezien hadden. De plaats zou twee *Eng.* mylen van zee af zyn. De eigenaar der zelver brandt 'er kalk uit. De beddingen dezer ſchelpen zyn twee vadem en meer diep. Zulke hopen van ſchelpen heeft men ook op andere plaatſen, byzonderlyk in *New York*, by 't graven gevonden; en op ene zekere plaats, vele mylen van zee, was men op ene ſchrikkelyke menigte van ſchelpen, ten dele van oeſters, ten dele van andere zeedieren, gekomen. Sommigen war-

(*) *Urſus cauda elongata*, in *de Verhand.* *van* 1747. *Urſus lotor* in 't *Syſt. Nat.*

waren van oordeel, dat de *Wilden* daar voorheen gewoond, en de fchelpen der oefters, die ze gebruikt hadden, op zulke hopen hadden gefmeten. Dog anderen konden niet begrypen, waarom die in ene zo verbazende menigte alleen op ene plaats zouden weggeworpen wezen.

Allen ftemden daarin over een, dat de *Wilden* van dit land goedaardige menfchen zyn, indien zy niet worden beledigd. Niemant houdt getrouwer zyn woord dan zy. Wanneer vreemdelingen, die hunne bondgenoten zyn, onder hen komen, betonen zy hun meer goedheid en grotere dienftvaardigheid, dan zy van hunne eigene landsgenoten verwagten kunne. De Heer *Kock* verhaalde my, ten bewyze hunner opregtheid, het volgende geval. Een *Engelfch* Koopman voor twee jaar onder de *Wilden* reizende, om handel te dryven, wierd daar dood geflagen, zonder dat men wift van wien. Maar byna een geheel jaar daarna ontdekten de *Wilden* wie het uit hun gedaan had. Ten eerften grepen zy den moordenar; bonden hem de handen op den rug, en zonden hem onder een geleide naar *Philadelphia* aan den Gouverneur. Zy hadden, lieten zy zeggen, enen booswigt, die zulk een ftuk aan enen *Engelfchman* begaan had, niet langer voor hunnen Landsman kunnen erkennen, en wilden ook niets meer met hem te doen hebben; dog gaven hem den Gouverneur over, om hem volgens de *Engelfche* wetten naar verdienfte te ftraffen. De moordenaar werd daarop te *Philadelphia* gehangen. De *Wilden.*

Hunne natuurlyke fcherpzinnigheid blykt uit het volgende, het welk my vele menfchen verzekerd hebben waar te zyn. Wanneer zy afgevaardigden naar de *Engelfche* Volkplantingen zenden, om over zaken van gewigt met den Gouverneur te handelen, gaan zy, zo dra zy tot zyn gehoor gekomen zyn, op den grond zitten, en horen zyne voorflagen met aandagt aan, die fomtyds een tamelyk groot getal uitmaken. Zy hebben maar een ftokje in de hand, en maken daar met een mes enige tekens op, zonder verder iets optefchryven. Maar wanneer zy den volgenden dag wederkomen, om hun antwoord op de gedane voorflagen te geven, beantwoorden zy den Gouverneur ieder punt, in die order waarin hy ze hun voorgefteld heeft, zonder 'er een overteflaan, of van de order aftewyken, en dat alles zo nauwkeurig, als of zy 'er een fchriftelyk opftel van gehad hadden. Hunne natuurlyke vermogens.

De Heer *Sleidorn* verhaalde my nog een voorval, dat my zeer veel genoegen gaf. Hy had te *New York* onder andere *Wilden* een eerwaardig oud man in ene herberg gevonden. Deze een weinig door den drank verheugd liet zig in een gefprek met *Sleidorn* in, en beroemde zig *Engelfch* te kunnen fpreken en lezen. *Sleidorn* vroeg hem daarop verlof hem ene vraag te doen, het welk de oude man geredelyk toeftond. Hy vroeg hem toen of hy wel wift wie zig het eerft had laten befnyden. De gryzaard antwoordde ten eerften, *Vader Abraham.* Toen ver-

verzogt hy ook ene vraag te mogen doen. *Sleidorn* bewilligde, en de vraag was, "wie de eerste *Quaker* geweest was." *Sleidorn* antwoordde dat de een dezen, en de ander genen daarvoor hielden. "Neen," zeide de oude slimme gast, "*Mordechai* was de eerste *Quaker*, want " hy wilde den hoed voor *Haman* niet afnemen." Velen van de nog *Heidensche Wilden* worden gezegd ene verwarde kennis van den zondvloed te hebben, dog men vindt ze by allen niet, gelyk ik zelf ondervonden heb.

Reuzen. DAAR waren hier menschen die zig voor vast overtuigd hielden, dat 'er eertyds Reuzen in deze landen moesten gewoond hebben, en zy gaven deze redenen op voor dat gevoelen. Voor enige jaren had men in 't delven een graf gevonden, waarin menschebeenderen van ene ontzaglyke grootte lagen. Het schéenbeen alleen zou omtrent viertien, en het dybeen ook zo veel voeten lang geweest zyn De tanden waren naar evenredigheid geweest. Dog meerder wierden 'er niet gevonden. Lieden, die de Ontleedkunde verstonden en die benen gezien hadden, verzekerden dat ze van menschen waren. Een van de tanden wierd naar *Hamburg* aan enen Verzamelaar van natuurlyke zeldzaamheden gezonden. Onder de *Wilden*, die in de nabuurschap, daar deze gebeentens gevonden zyn, wonen, was een oud zeggen, dat daar omstreeks aan ene Rivier een zeer groot en sterk man in overoude tyden zig opgehouden had, die de menschen, die over den stroom wilden, op zynen rug door het water plegt te dragen, en, schoon het zeer diep was, het door waadde. Elk gaf hem voor dezen dienst wat Mais of enige vellen. Op deze wys won hy den kost, en speelde voor veerman van dezen stroom.

Beenderen.

De grond. DE grond is hier meest zand, hierendaar meer of min met klei vermengd. Het zand en de klei zyn beiden van ene bleke steenkleur. Op 't uiterlyke schynt de aarde niet zeer vet te zyn. Dit bekragtigen ook de inwoonders. Wanneer een akker drie jaren aan een met het zelve soort van koorn bezaid wordt, brengt het niets van belang op, indien het niet wel gemist wordt of een jaar braak leggen blyft. Dog de mist is hier bezwaarlyk te krygen. Om die reden laat men het liever onbebouwd. In dien tusschentyd bewast het met allerlei planten en kruiden, en de landman bebouwt een veld dat enigen tyd braak gelegen heeft, of kiest van den nog onbebouwd leggenden grond ene nieuwe streek om te bearbeiden. In beide gevallen kan hy zig enen goeden oogst beloven. Deze handelwys slaagt hier zeer wel, want de aarde is lugtig, zo dat ze gemakkelyk kan omgeploegd worden, en ieder landman heeft gemeenlyk ene grote ruimte in eigendom. De gewoonte, die men hier heeft, van het vee de winters over in 't land te laten lopen, maakt dat men niet veel mist winnen kan.

Vee. AL het vee dat men hier kweekt is oorspronglyk uit *Europa*. De

Wil-

Wilden hadden noit enig vee; en nog geven zy 'er niet om. Ook veraardt het vee hier allengskens, en wordt kleiner. De ossen, paarden, schapen en varkens zyn in *Engeland* groter; en 't zyn dezen evenwel die herwaards zyn overgebragt. Het eerste geslagt neemt een weinig af, en het derde of vierde is reeds van die grootte welke hier het vee gemeenlyk heeft. De lugtsgesteldheid, de grond en het voedzel zullen hier elk het zyne te zamen toe doen.

Het is ook aanmerkelyk, het geen men eenparig van de Inboorlingen des Lands zegt, namelyk dat zy gemeenlyk eerder tot hunne rype jaren komen, eerder verstand krygen, dog ook eerder oud worden, dan in *Europa*. Het is hier niet zeldzaam kleine kinderen te zien, die op de gedane vragen zo levendige en aardige antwoorden weten te geven, dat men 'er niet genoeg over kan verwonderd staan, ja zo als of zy oude menschen waren. Dog zy komen noit tot de jaren waartoe de *Europeanen* wel geraken. En 'er is hier geen voorbeeld dat een inboorling tagtig of negentig jaar bereikt heeft. Dog ik spreek alleen van zulken die uit *Europa* oorspronglyk zyn; want de *Wilden*, of de eerste inwoonders van het land, worden dikwyls zeer oud. Maar dit is tegenwoordig onder hen ook zeldzamer dan voor dezen. Men kan het sterk brandewyn drinken, dat zy van de *Europeanen* geleerd hebben, als ene hoofdoorzak hier van aanmerken. Die in *Europa* geboren zynde, zig hier nedergezet hebben, bereiken ook gemeenlyk hogere jaren, dan die van *Europische* Ouders hier te lande geboren zyn. In den laatsten oorlog heeft men ook ondervonden, dat de menschen in *Amerika* geboren zo wel de ongemakken van den oorlog, by belegeringen en lange togten, niet uithouden als die uit *Europa* komen, maar in menigte sterven. Zy kunnen zig aan gene vreemde lugtstreek gewennen. De Vrouwen houden hier ook vroeger op te baren als in *Europa*, na haar veertigste of vyfenveertigste jaar zyn zy gemeenlyk niet meer vrugtbaar, en sommigen reeds na haar dertigste. Ik vernam naar de oorzaak hiervan, dog men wist 'er de ware niet van aantewyzen. Enigen schreven dit toe aan den overvloed dien men hier heeft. Anderen aan de onbestendigheid van het weder, gelovende dat 'er bezwaarlyk een land in de wereld te vinden is daar het weder op denzelven dag zo dikwyls verandert als hier. Op de zwaarste hette volgt somtyds binnen weinige uren ene gevoelige koude. Ja, het weder verandert den zelven dag dikwyls vier, vyf en zesmalen. *Vroegtydigheid der Inboorlingen,*

Met de bomen is het hier even eens als met de menschen gelegen. De Schepen van *Amerikaansch* hout gebouwd zyn niet te vergelyken met die welken in *Europa* getimmerd worden. Dit erkent men eenparig. Een schip hier gebouwd deugt niet veel meer zo dra 't een jaar of twaalf oud is; en vindt men 'er een ouder dat nog bruikbaar is, zo word het voor een wonder gehouden. *En der bomen.*

Het

Het is niet gemakkelyk de reden hiervan uittevinden. Enigen gaven de ſchuld hier van aan het hout, anderen aan de manier van bouwen, om dat men zig hier meeſt van nieuw gehakt hout bedient, dat nog niet volkomen droog is. Ik denk dat beide deze oorzaken t'zamenlopen, want ik vond eikebomen, die op zyn beſt twaalf jaren gehakt waren geweeſt, welken met enen harden baſt overtrokken waren, onder den welken het hout byna verrot en tot een meel geworden was, zo dat men 't tuſſchen de vingers tot poeder wryven kon. Hoe lang daarentegen duren onze eiken ſtammen niet eer zy vermolmen?

Des avonds keerden wy naar *Philadelphia* terug.

Hazen.

Hazen zyn 'er eigenlyk in dit land niet, maar wel een ſoort van dieren, die tuſſchen onze Hazen en de Konynen een middelſoort zyn, en in de kool- en raaplanden ene ſchrikkelyke verwoeſting aanregten.

Waarom vele planten hier zo laat bloeijen.

Velen hebben zig verwonderd, dat de planten, die uit *Noord Amerika* naar *Europa* gevoerd en daar geplant worden, grotendeels zo laat bloeijen, en zelden rype vrugten voortbrengen voor dat de vorſt ze overvalt, daar het uit de Reisbeſchryvingen bekend is, dat in *Penſylvanie*, en nog meer in *New York*, in *Nieuw Engeland* en in *Kanada*, de winters wel zo geſtreng als in *Zweden*, en geſtrenger dan in 't *Europiſch Engeland* zyn. Het wierd my door verſcheiden verſtandige lieden opgelegd dit te onderzoeken; maar in plaats van te antwoorden, wil ik hier enige aanmerkingen opgeven, die ik over de lugtſtreek en de gewaſſen van *Noord Amerika* gemaakt heb, en het mynen Lezer overlaten zelf daar gevolgen uittetrekken.

Het is waar, dat de winter in *Penſylvanie*, en nog meer in de noordelyker Landſchappen, al zo geſtreng als in *Zweden*, en bygevolg veel kouder dan in *Engeland* en de zuidelyker landen van *Europa* is. Ik vond dat in *Penſylvanie*, het welk nog meer dan twintig graden zuidelyker legt dan verſcheiden landſchappen van *Zweden*, de Thermometer van den Heer Celsius des winters tot op 24. *gr.* onder het punt van vorſt viel; en die winter was, zo als men my verzekerde, niet buitengewoon koud. Dit konde ik daaruit ook opmaken, dat de *Dellaware*, ten tyde ik daar was, niet zo ſterk toevroor dat men 'er te *Philadelphia* over ryden kon, het welk dikwyls genoeg gebeurt. Als men nu de breedte van de Rivier overweegt, en dat het gewoonlyk verſchil van eb en vloed daar agt voeten bedraagt, zal men ligt beſeffen, dat 'er een geſtrenge vorſt vereiſcht moet worden om de *Dellaware* met zo ſterk een ys te bedekken.

Dog het is te gelyk waar, dat, zo de winters hier ſomtyds hard zyn, zy niet lang duren. Men kan zeggen dat zy in *Penſylvanie* zelden

zelden meer dan twee maanden, en somtyds niet boven ene maand aanhouden; want het is iets zeer ongewoons als zy drie maanden duren, en dan wordt het in de Koeranten als iets byzonders aangetekend. Digter by den Pool zyn de winters wat langer, en in de Noordelykste delen zullen zy onze *Zweedschen* in lengte niets toegeven. De waarnemingen aangaande het weder, die ik in myn verblyf in *Amerika* dagelyks voor alle maanden gemaakt heb, en die ik hier agter zal invoegen, zullen hier meer ligts omtrent geven.

Des zomers is de hitte hier doorgaans zwaar en aanhoudend. Ik beken dat ik den Thermometer te *Aobo* byna zo hoog heb zien ryzen als in *Pensylvanie*, dog dit onderscheid was 'er in, dat, zo de Thermometer van Celsius in *Finland* in twee of drie jaren misschien eens tot den 30. *gr.* boven het vriespunt ryst, dezelve niet alleen in *Pensylvanie*, maar ook in *New York*, te *Albany*, en in een groot deel van *Kanada*, meest dagelyks, drie maanden lang, tot dien graad, zo nog niet hoger, stygt. Te *Philadelphia* is hy in de zomers, die ik daar heb doorgebragt, twee of driemaal tot 36. *gr.* gestegen. Men kan dan zeggen dat in *Pensylvanie* een groot deel van April, Mai, en de volgende maanden tot October toe, aan de maanden van Juni en Juli in *Zweden* gelyk zyn. Ene zo sterke en aanhoudende hette moet noodzakelyk grote uitwerkingen voortbrengen. Aan deze doordringende en langdurige warmte moet men het ook toeschryven dat de gemene meloenen, de watermeloenen, en de pompoenen van velerlei soorten op het open veld gezaid worden, en zonder enige bedekking of glazen in Juli volkomen ryp zyn, dat de kerssen te *Philadelphia* den 25. Mai reeds goed zyn, en dat men dikwyls in *Pensylvanie* de weit in 't midden van Juli mait.

De gantsche maand van September, en de halve maand van October, of wel geheel October, maken in *Pensylvanie* het aangenaamste jaargetyde uit. De vroegere zomermaanden zyn al te heet. Dezen zyn gelyk in warmte aan onzen Juli en half Augustus. Ook staan in September de meeste gewassen in den besten bloei, en velen beginnen al diep in die maand eerst te bloeyen. En ik twyffel niet of dit onvergelyke jaargetyde, geholpen door enen helderen hemel en enen matiglyk warmen zonneschyn, doet hier veel toe. Maar schoon de gewassen zo laat eerst beginnen, krygen zy dog hunne volkomenheid voor dat het grootste deel van October verlopen is. Dog waarom ze zo laat in den herfst eerst voortkomen, is iets dat ik niet kan beantwoorden, en vraag veel liever, waarom bloeyen de *Centaurea Jacea*, de *Gentiana*, de *Amarella* en het *Centaureum* van Linnæus in *Zweden* eerst op het laatst van den zomer? Waarom vertonen

 het

het Leverkruid, (*) de violier, (†) het *Daphne Mezereum*, en andere planten zig reeds in de lente in allen haren luister? Het heeft den Schepper van alle dingen behaagd de zaak dus vast te stellen. Wat weder het te *Philadelphia* in die maanden is, kunnen myne waarnemingen aanwyzen. Ik heb omtrent dezelven alle zorgvuldigheid aangewend, en, zo veel ik kon, vermyd, den Thermometer op zulke plaatsen te hangen, waar hem de zonnestralen of lynregt of door weeromkaatsing verwarmen konden.

Daar zyn nog in *Pensylvanie* onder de wilde gewassen enigen, die niet alle jaren hun zaad tot rypheid brengen voor dat de koude invalt. Hiertoe behoren enige soorten van de *Gentiana*, van *Asteres* en anderen. Dog de wysheid des Scheppers heeft het een naar het ander geschikt. Byna alle die gewassen welken de eigenschap hebben van zo laat hunne bloemen voort te brengen zyn *overblyvende*, (§) of zulken die by gebrek van zaad door uitspruitsels kunnen voortgeplant worden. Veelligt kan men egter van deze vertraging in de planten ene natuurlyke oorzaak opgeven. Voor dat de *Europeanen* herwaards kwamen werd het Land door wilde volken bewoond, die geen of weinig land bebouwden, dog zig voornamelyk van de jagt en de visschery geneerden. De bosschen wierden dan niet aangeraakt; alleen verteerde het vuur, by toeval in de wouden ontstoken, 'er een gedeelte van. Ook vonden de eerste hier aanlandende *Europeanen* al het land met zware bosschen bedekt. Hieruit volgt, dat, als men de grote bomen, en de gewassen die in of aan 't water staan, uitzondert, de overigen merendeels enige duizend jaren lang in de schaduw, onder of tusschen 't geboomte hebben moeten groeyen, en dit maakt dat zy natuurlyk tot die behoren welken boschryke en schaduwagtige oorden vereischen. Nu laten de bomen hier in den herfst hunne bladeren in zulk ene menigte vallen, dat zy den grond onder zig vier of vyf duim dik bedekken. Dit loof blyft tot diep in den volgenden zomer leggen eer het vergaat. Het moet dan de planten, die onder het zelve wassen, zeer vertragen. Daarby berooft het ze van die weinige zonnestralen, welken 't geboomte nog doorlaat. Deze omstandigheden t'zamengenomen maken dat de gewassen veel later bloeyen, dan zy anders doen zouden. En zou men niet zeggen konnen, dat zy op deze wys de hebbelykheid aangenomen hebben van zo laat voort te komen, zo dat zy nu enen langen tyd nodig hebben om zig te gewennen spoediger te groeyen?

DEN

(*) *Anemone Hepatica*. LINN. Fl. Suec.
(†) *Viola martia* LINN. Fl. Su.
(§) *Perennes*.

Den 24. Sept. bragten wy door met planten te verzamelen, en de zeldzaamsten in het Kruidboek te leggen.

Den 25. schonk my de Heer *Hesselius* een klein stuk versteend hout, dat men hier in den grond gevonden had. Het was vier duimen lang, enen duim breed, en drie lynen dik. Men kon zeer duidelyk zien dat het voorheen hout geweest was, want daar men het glad gemaakt had kon men alle de langwerpige draden onderkennen, zo dat het scheen een glad gesneden stuk eiken hout te wezen. Het was een stuk van enen groteren brok. Men hield het hier voor een stuk *Hikory*. Ik kreeg naderhand van anderen meer daar van. De Heer *Lewis Evans* verhaalde my, dat men op de grenzen van *Virginie* in den grond een groot blok van versteenden *Hikory* gevonden had, waaraan men de schors nog onderkennen konde, die egter ook steen geworden was. Versteend hout.

De Heer *John Bartram* is een *Engelschman* die omtrent vier *Eng.* mylen van *Philadelphia* op het land woont. Hy is zeer ervaren in de Natuurkunde en de Natuurlyke Historie, en schynt voor die wetenschappen regt geboren te zyn. In zyne jeugd heeft hy gene gelegenheid gehad van regelmatig te studeren. Maar door zyne vlyt en enen onvermoeiden arbeid is hy, zonder vreemde wegwyzing, zo ver in het *Latyn* gekomen, dat hy al de boeken in die taal lezen en verstaan kan, zelfs die waarin men veel kruidkundige konstwoorden vindt. Hy heeft gedurende verscheiden jaren dan naar het ene nu naar het andere gewest van *Amerika* gereisd, alleen met inzigt om allerlei weinig bekende planten te verzamelen. Hy heeft 'er sommigen van in zynen tuin geplant, en vele zaden of frissche wortels naar *Engeland* gezonden. Men is hem voor de kennis aan verscheiden' der zeldzaamste gewassen verpligt, die hy het eerst gevonden heeft. Dog men kan hem van traagheid en nalatigheid beschuldigen, daar hy verzuimd heeft zyne velerhande en aanmerkelyke waarnemingen op 't papier te brengen. Zyne vrienden te *Londen* verzogten hem eens hun een kort begrip zyner reizen toe te zenden, en zy waren, 't is waar, met een goed oogmerk, dog met geen genoegzame omzigtigheid, zeer haastig om het afgedwongene handschrift ter drukpers te bezorgen. Daardoor benadeelden zy den Man merkelyk, want, daar hy niet houdt van het geen hy weet aantetekenen, vond men zyn werk mager in nieuwe ontdekkingen. Dog men zou hem groot ongelyk doen hem hiernaar te beoordelen. Hy heeft in dat werk niet het duizendste deel van het geen hy weet, vooral aangaande *Noord Amerika*, gezet. Ik ben hem zeer verpligt; want hy bezat de pryslyke eigenschap van het geen hy wist anderen wel te willen mededelen. Ik wilde van hem gewagen, op dat men my niet mogt konnen verwyten, dat ik my zelven had De Heer *J. Bartram.*

willen toeeigenen het geen ik van hem geleerd heb, en zynen naam verzwygen.

Mosselen. In de kleiputten, ten noordwesten der Stad, waaruit men aarde voor de tegelbakkery haalt en die thans vol water stonden, wierden vele Mosselen gevonden. Zy schenen daar door den vloed, langs een beekje dat in de putten komt, heen gevoerd te zyn, want deze putten zyn maar onlangs gemaakt. Somtyds gaan de arme jongens uit de Stad in het water om de mosselen te zoeken, waar voor zy kopers genoeg vinden, alzo zy voor ene lekkerny gehouden worden.

De *Cratægus crus galli* van Linnæus is een soort van Hagedoorn, en wordt, aan sommige oorden daar men de regte Hagedoorn niet heeft, voor hagen gebruikt. De bessen zyn rood, en hebben de grootte, den smaak en de gedaante als onze hagedoornbessen. Dog deze boom schynt niet de beste hagen te geven, want hy was zyn blad al kwyt, schoon de andere bomen nog allen groen waren. Anders heeft hy ontzaglyk lange doornen, van wel twee of drie duim. Men maakte 'er een gering gebruik van. Iedere bes heeft twee korrels.

De Eiken. De Heer *Bartram* verzekerde my dat de *Amerikaansche* Eiken op ver na zo duurzaam niet zyn als de *Europischen*. Om die reden worden de Schuiten, die langs de *Hudson Rivier* de waren van de bovenlanden afvoeren, van twederlei hout gemaakt. Voor het deel dat altyd onder het water is neemt men den zwarten Eik; voor het andere dat nu onder dan boven 't water is, en des te meer voor het vergaan bloot staat, gebruikt men den zogenaamden Roden Ceder, (*) welks hout van byna alle de bomen des lands voor het duurzaamste gehouden wordt. De kiel maakt men deswegens van zwarten Eik, dewyl dit een tai hout is. Want daar de stroom zeer vol van stenen is, en de vaartuigen dikwyls stoten, geeft het eikenhout mede, en bekomt dus zo ligt geen scheuren. De Ceder zou daartoe niet deugen, om dat hy te hard is en ligt in stukken springen zou. Ook vergaat het eikenhout zo ligt niet als het altyd onder water blyft.

Peren. Men kan hier in den herfst goede *Peren* kopen; dog men zeide overal dat die vrugt in dit Land niet wel slagen wilde.

De Ratelslang. Al wat ik aangaande de *Ratelslang* by myn verblyf in *Amerika* heb opgemerkt, staat in de *Verhandelingen van de Koninglyke Zweedsche Maatschappy der Wetenschappen* voor de jaren 1752. en 1753. werwaards ik den Lezer wyze.

Beren. Beren worden 'er hoger op in het Land in tamelyke menigte gevonden, en doen dikwyls schade. De Heer *Bertram* verhaalde my, dat

(*) *Juniperus Virginiana* Linn. Spec. Pl.

dat als een Beer enen Os gevangen heeft, hy hem een gat in de huid byt, en daar zo lang met al zyn kragten inblaast, tot dat het beest geheel opzwelt en sterft, want de lugt zet zig tusschen het vleesch en 't vel kragtig uit (*). Een oude *Zweed*, een man van een en negentig jaren, vertelde dat in zyne kindschheid hier ongemeen veel Beren geweest zyn, dog zy deden het vee zelden schade. Als men 'er enen geschoten had leefde men met zyn vleesch als met dat van een zwyn. Het was zeer goed van smaak. Aan de Rivier *Morris* maakt men van het Berevleesch hammen. Tegenwoordig vindt men omstreeks *Philadelphia* en in geheel *Pensylvanie* weinig Beren, vermits zy allengskens uitgeroeid zyn. In *Virginie* doodt men ze op verscheidenerlei wyzen; en hun vleesch eten zo wel de Ryken als de Armen, om dat men denkt dat het ruim zo goed is als varkens vleesch. Op vele plaatsen van dat Landschap, waar men gene varkens houden kan, om dat 'er zoo veel Beren zyn, jaagt men op die dieren, om hun vleesch in plaats van varkens vleesch te gebruiken. Men wil dat de *Amerikaansche* Beren zo boosaardig en gevaarlyk niet zyn als de *Europischen*.

Den 26. Sept. zagen wy het *Weegbree* (†) in overvloed op de wegen, in de weiden en in de boomgaarden wassen. De Heer *Bartram* had deze plant op zyn reizen dikwyls aangetroffen. Egter wist hy niet of zy tot de *Amerikaansche* gewassen behoorde, dan of ze uit *Europa* overgebragt was. Deze twyffeling was daaruit by hem ontstaan, dat de *Wilden*, die van oudsher grote kennis hadden gehad van de gewassen des lands, beweerden, dat voor de komst der *Europeanen* deze plant in 't land niet wies. Zy noemen haar daarom ook den *Engelschmans voet*; want daar de *Europers* heen gingen, zeggen zy, daar wies deze plant in zyne voetstappen. Weegbree.

De *Ganzevoet met uitgesneden bladeren* (§) stond rykelyk in de tuinen, dog zy was zeldzaam by de huizen, op de wegen, en koornvelden. Dit schynt te bewyzen, dat zy ook niet oorspronglyk uit *Amerika* is, maar met andere zaden uit *Europa* is overgevoerd. Het zelve denkt men van het *Tanacetum vulgare*, 't welk hier en daar aan de hagen, op de wegen, en om de huizen wies. Andere gewassen.

(*) Dit schynt een volksspreukje te zyn. Ook beweren sommige Reizigers dat de Beren niet verscheurende zyn. Dog dit kan men t'zamen overeenbrengen. In *Europa* heeft men drie soorten van Beren, een daarvan is verscheurend, de anderen leven van gras. De grote bruine Beren worden voor vleeschvretend gehouden, de zwarten niet. Zo 'er nu van beide de soorten in *Noord Amerika* zyn, kan men ligt de verhalen overeenbrengen.

(†) *Plantago latifolia glabra.* Linn. Fl. Suec.

(§) *Chenopodium album, folio sinuato.*

Het gemene *Yzerkruid met blauwe bloemen* (*) wierd my door den Heer *Bartram* getoond, ſtaande niet ver van zyn huis op ene vlakte by *Philadelphia*. Dit was de enige plaats waar het in *Amerika* te vinden is. En dus moet het te gelyk met andere zaden uit *Europa* zyn overgekomen.

Beddingen van aarde. De Heer *Bartram* was voornemens een huis te *Philadelphia* te doen bouwen. Men was bezig met een kelder te graven. Ik bemerkte daar de volgende beddingen. De bovenſte lugtige aarde was ene tuinaarde, maar enen halven voet dik, en donker bruin. Daar onder lag ene klei, ſterk met een zeker zand vermengd, zo dat het meeſt zand was, ter diepte van agt voeten. Dit zag 'er ſteenkleur uit. Daarop volgden kleine keizelſteentjes, zo groot als een vingerlid, vermengd met grof zand. De ſtenen beſtonden uit een deel donkeren en uit een deel helderen quarts, (†) waren van buiten geheel glad en rond, en lagen een halve el hoog. Eindelyk kwam de met zand vermengde ſteenkleurige klei weer boven. Hoe diep deze reikte, kon men niet bepalen. Zoude ook de Rivier zig voorheen tot hier toe uitgeſtrekt en de beddingen gemaakt hebben?

Zeeſchelpen in de aarde. De Heer *Bartram* had niet alleen oeſterſchelpen in menigte op het veld gevonden, maar had ook moſſelſchalen en andere ſchelpen, die ongetwyffeld tot de zee behoren, meer dan honderd *Eng.* mylen ver van de zee af aangetroffen. Zelfs had hy ze op de bergen waargenomen, die de *Engelſche* planteryen van de woonplaatſen der *Wilden* afgeſcheiden.

De Blauwe Bergen. Dit gebergte, by de *Engelſchen de Blauwe Bergen* genoemd, is vry hoog en ſtrekt zig in ene keten uit van het Noorden naar het Zuiden, of van *Kanada* naar *Karolina*. Op ſommige plaatſen zyn openingen, die met voordagt ſchynen gemaakt te zyn, om aan de grote ſtromen uit de hoger landen enen doortogt te geven. De Heer *Bartram* verzekerde dat de lugt op deze bergen genoegzaam altyd kouder was dan in de dalen.

De *Caſſia Chamæcriſta* wies op de paden door de boſſchen, en ſomtyds ook op onbebouwde akkers, vooral als zy met klein hout bezet waren. Haar blad gelykt veel naar die van de *ſenſitiva* (*), en heeft de zelve eigenſchap, van zig op 't aanroeren t'zamen te trekken.

De Kraijen zyn hier weinig van de *Zweedſchen* onderſcheiden; dog haar geſchreeuw is zo grof niet, maar wat meer kirrende.

Reuzepotten. De Heer *Bartram* verhaalde, dat hy, op zyne reizen naar de noorde-

(*) *Verbena communis flore excoeruleo.*
(†) *Quartzum hyalinum* Linn. Syſt. Nat. *Quartzum pellucidum* Waller. Min.
(§) *Mimoſa*; *Senſitiva.*

delyke Volkplantingen, by de Rivieren zekere holen in de bergen ontdekt had, welken, volgens zyne beſchryving diergelyke *Reuzepotten* moeten geweeſt zyn, gelyk men in *Zweden* vindt, en ik 'er enigen van in de *Verhandelingen der Koninglyke Maatſchappy* beſchreven heb. (*) Hy had over dit onderwerp enige brieven aan de Koninglyke Maatſchappy geſchreven. Enigen beweerden dat deze holen door de *Wilden* gemaakt waren, om in tyd van oorlog hun koorn en andere goederen te bergen. Dog dit gevoelen zogt hy te wederleggen. Volgens hem waren zy op deze wys ontſtaan. Wanneer zig des winters het ys vaſtzet, blyven 'er vele keizelſteentjes inzitten. Als dan in de lente de ſneuw ſmelt, zo zwelt het water in de Rivieren zo ſterk, dat het hoger komt dan de plaatſen daar nu deze gaten gevonden worden. Het ys moet gevolgelyk ook zo hoog komen; en dan gebeurt het dikwyls dat enigen der keizelſtenen, die in het ys vaſtgevroren waren, uit het ys zelve op den berg vallen, en daarna door het water in ene kloof of kleine ongelykheid van den grond gevoerd worden. Het water drait deze ſteentjes vervolgens in die kloven rond, en holt ze dus, allengskens hoe meer, uit. Het water ſlypt te gelyk, door zyne kringswyze beweging, den ſteen glad, en helpt het hol rond maken. 'T is zeker, dat door dit drayen en ſtoten de ſteen hiertoe op het laatſt onbekwaam wordt; dog de ſtroom werpt alle voorjaren weder andere ſtenen in derzelver plaats, die even op de zelve weder rond gedraid worden. Het gene dus van de bergen of de ſtenen afgeſlepen wordt is een meer of min grof zand, 't welk door het water, wanneer het hoog ſtaat, en zyne golven in de holen ſlaat, weg gevoerd wordt. Dit waren de gedagten van den Heer *Bartram*. De *Londenſche* Maatſchappy had dezelve goedgekeurd. (†) De aanmerkingen, die ik by myn verblyf te *Landſort* in 't jaar 1743. gemaakt heb, tonen dat ik toen van 't zelve gevoelen was. Ik heb het zelve in enen brief aan de Koninglyke Maatſchappy, die onder hare ongedrukte ſchriften bewaard wordt, verder ontwikkeld. Evenwel is 'er grote reden om te twyffelen of alle de holtens van dit ſoort op deze wys wel ontſtaan zyn.

VAN de *Moerbeziebomen* treft men hier verſcheiden ſoorten aan, die in *Moerbeziebomen.*

(*) De Heer FOTSTER tekent hier op aan: "In *Zweden* en het noorden van " *Duitſchland* worden zekere ronde holen in de Rivieren, wier bed ſteen- of " rotsagtig is, door het draijen van het water op ene en de zelve plaats daarin " gemaakt, *Reuzepotten* genoemd. Van deze holen vindt men ook gewaagd " in GROSLEY's *New obſervations on Italy* Vol. 1. p. 8.

(†) Hoe ver dit verſtaan moet worden, kan men opmaken uit de Bekendmakingen geſteld aan 't hoofd van ieder nieuw deel van de *Philoſophical Transactions* F.

in *Noord* en *Zuid Amerika* in de bosfchen wasfen. Hier zyn de roden zeer menigvuldig. De Heer *Bartram* verzekerde egter dat hy de witten ook in 't veld gezien had, fchoon zy zeldzamer zyn. Ik vroeg, waarom men hier gene zydefabrieken aanlag, daar hier de moerbeziebomen zo wel tierden; dog het antwoord was dat de daglonen 'er te duur toe waren. Een mansperfoon wint dagelyks drie *Eng.* fchellingen en meer, en de vrouwlieden winnen naar evenredigheid. Dus dagt men dat het telen van allerlei koorn, hennip en vlas, beter betaald werd, en zo veel oppasfens niet vorderde als het kweken van zydewormen. Dat evenwel de zydewormen hier wel voort willen, en dat deze moerbeziebomen zeer goed voor hun zyn, bleek uit de proeven door enen Gouverneur van *Konnektikut*, dat nog noordelyker dan *New York* legt, genomen. Deze fokte zo vele zydewormen aan, dat zy hem met zyn huisgezin van hunne zyde kleedden.

Wyngaarden. VERSCHEIDEN foorten van *Wyngaarden* wasfen hier ook. Zy omwinden op zeer vele plaatfen de bomen, zo dat zy ze byna geheel bedekken, en 'er aan de zyden by neer hangen. Dit maakt omtrent de zelve vertoning als wanneer by ons de hopranken tegens de bomen opklimmen. Ik vroeg ook, waarom men hier gene wynbergen aanleide en uit de wilde druiven wyn maakte, dog ik kreeg het zelve antwoord, als omtrent de zydefabrieken. De menfchen willen te duur betaald zyn. Dus was het voordeliger zig op den akkerbouw boven al toeteleggen. Dog de voornaamfte oorzaak is wel deze, dat de wyn, die uit de *Amerikaanfche* druiven geperft wordt, zuur en fcherp is, en in lang zo aangenaam niet fmaakt als de *Europifche*.

Het *Arum.* DE *Virginifche Kalfsvoet* (*) waft op natte plaatfen. De Heer *Bartram* verhaalde, dat de *Wilden* den fteel der bloem en de besfen kookten, en als iets lekkers aten. Zo lang de besfen nog rood zyn zyn zy fcherp en wreed, dog dit gaat 'er in het koken af.

Sarothra. DE *Sarothra Gentianoides* waft overvloedig buiten *Philadelphia* op de velden, onder 't hout, in ene droge zandige aarde. Zy geleek onze blaauwbesfeftruiken zeer wel als zy eerft beginnen groen te worden en de fpitfen der bladeren nog rood zyn. De Heer *Bartram* had deze plant aan *Doctor Dillenius* gezonden, dog deze wift niet tot welk een foort hy ze brengen moeft. Men wil dat zy wondhelend is, en dit heeft de Heer *Bartram* zelf ondervonden, toen hy, eens van 't paard gevallen en daarvan geflagen zynde, de beide dyen zwaar gekneufd had. Hy kookte de *Sarothra*, en lag ze op de gekneusde plaatfen. De pyn, die in 't eerft zeer heftig geweeft was, verdween fpoedig, en hy was binnen kort volkomen herfteld.

IN

(*) *Arum Virginicum.*

In het *Kruidkundig Woordenboek* van den Heer *Miller* gelezen hebbende, dat de Heer *Peter Collinson* in zynen hof enen *Lorkeboom* gehad had van een byzonder soort, die hem uit *Amerika* gezonden was, vroeg ik den Heer *Bartram* of die boom by hem bekend was. Hy antwoordde my, dat hy zelf dien boom aan den Heer *Collinson* gezonden had; dog dat hy in 't oostelyke deel van *Jersey* in 't wild groeide; dog dat hy hem anders nergens in de *Engelsche* Volkplantingen voorgekomen was. Hy is daarin van de andere Lorkebomen onderscheiden dat zyn zaadhuisjes veel kleinder zyn. Dog ik heb naderhand dezen boom in grote menigte in *Kanada* gezien. Lorkeboom.

De Heer *Bartram* dagt dat de *Appelboom* uit *Europa* herwaards overgevoerd was, dog hy hield de *Persik* voor ene *Amerikaansche* vrugt, die daar in 't wild wast. Anderen daarentegen meenden dat de *Europeanen* ze mede gebragt hadden. Dog de *Franschen* in *Kanada* zeiden dat de Persiken in menigte omstreeks de Rivier de *Missisippi* in 't wild gevonden wierden. Appelbomen.

De *Persimon* der *Engelschen*, *Dyospyrus Virginiana* by Linnæus, noemen de *Zweden Mispelboom.* Hy wast op de meeste vogtige plaatsen. Ik heb reeds boven gezegd dat de vrugten van dezen boom, eer dat ze volkomen ryp zyn, bitter en t'zamentrekkend waren, dog wanneer ze volkomen hare rypte hebben, het geen niet eer geschiedt dan wanneer de vorst ze aangedaan heeft, zyn zy zeer aangenaam om te eten. Men eet ze zeldzaam anders dan rauw. Dog uit een groot boek, behelzende ene beschryving van *Virginie*, onder het woord *Persimon*, kan men zien dat de Mispelen op meer dan ene wys bereid worden. De Heer *Bartram* verhaalde, dat men ze hier tot een schoteltje op het nageregt gebruikte, en dat 'er menschen waren die 'er enen zeer aangenamen wyn uit maakten. By hem waren 'er verscheiden op den grond gevallen, die door de zonnestralen byna ryp geworden waren. Wy proefden 'er enigen van, en ik moet bekennen, dat zy gelyk hebben die zeggen dat zy aangenaam zyn. Zy verdienen onder de smakelykste vrugten van dit land gerekend te worden, wanneer de vorst haar scherpte heeft weggenomen. De Mispelboom.

Het *Verbascum Thapsus*, of *grote witte Wolkruid*, staat overal in menigte, op de wegen, aan de tuinen, in droge gronden, op hoge weiden, die enen zandigen bodem hebben. De *Zweden* noemden het *Tabak der Wilden*; egter erkenden zy niet te weten of de *Amerikanen* dit kruid als Tabak gebruikten. De *Zweden* plegten in hete koortsen de bladeren 'er van om de armen en voeten der zieken te binden. Men maakte ook een thee van de bladen tegens den buikloop. Ook zeide my een *Zweed*, dat men den wortel in water Wolkruid.

 kook-

kookte, en het dan in de wonden van het vee ſpoot, dat vol van wormen was, waardoor de wormen ſtierven en 'er uit vielen. (*)

Het gras. Den 28. Sept. hadden de tuſſchen de bosſchen gelegen, afgemaide weilanden nog een levendig groen gras. In tegendeel op zulke weiden, die tegens de hoogtens, in 't vlakke veld, en zeer voor de zonne bloot lagen, zag het gras 'er bruin en droog uit. Verſcheiden menſchen uit *Virginie* verhaalden my dat daar, wegens de grote hette, de weiden 'er meeſt altyd bruin en verbrand uit zagen. Dus heeft men daar het vermaak niet, gelyk in *Europa*, van de weiden met een ſchoon groen bekleed te zien.

Nagtſchaduw. De *Amerikaanſche Nachtſchaduw* (†) waſt overvloedig onder het geboomte en op kleine heuvelen. Hare zwarte beſſen waren reeds ryp. Wy bemerkten dat kleine blauwe vogeltjes, van de grootte als onze *Emberiza citrinella* uit de bomen op de Nagtſchaduw kwamen vliegen en hare bladeren aten.

Tegens den avond ging ik naar het Landgoed van den Heer *Bartram*.

Gnaphalium. Het *Gnaphalium margaritaceum* ſtaat in verbazende menigte op alle onbebouwde velden, heuvels, en anders. Men vind deze plant van verſchillende langte naar mate van den grond. Somtyds heeft zy veel en ſomtyds weinig takken. De reuk is ſterk dog lieflyk. De *Engelſchen* noemen ze het *Euwige leven*, (§) om dat hare bloemen, die grotendeels uit droge, glinſterende, zilveragtige blaadjes (**) beſtaan, niet veranderen als ze gedroogd worden. Deze plant was thans overal in haren vollen bloei; hoewel 'er waren die al hare bloemen verloren en begonnen hadden haar zaad te ſtroijen. De *Engelſche* vrouwen vergaderden veel van deze plant, plukten ze met den ſteel af, en zetteden ze, met andere ſchone bloemen, die zy van de velden of uit de tuinen hadden, in potten, tot een ſieraad voor de kamers. In 't algemeen waren zy daar zeer op geſteld van den gehelen zomer over, allerlei zo voor het oog als den reuk aangename bloemen onder of op den ſchoorſteen, ook wel op de tafel of in de venſterbanken te hebben. Het *Gnaphalium* hielden zy den winter in hare kamers over, om dat de bloemen

(*) Deze wormen zyn de popjes van den *Oeſtrus*, of *Paardevlieg*, die hare eitjes in 't hair van 't vee legt. De eitjes zynde uitgekomen, maken de popjes grote holen, waarin zy blyven tot dat zy veranderen. In 't zuiden van *Rusland* gebruikt men ten zelven einde een afkookſel van *Veratrum* of *witten Nieswortel*. F.

(†) *Phytolacca decandra*.

(§) *Life everlaſting*.

(**) Foliis calycinis.

men 'er van niets veranderen. De Heer *Bartram* verhaalde my nog een ander gebruik van deze plant; te weten, men bedient zig van een afkookſel van de bloem en den ſteel, of van de plant zelve in enen zak gebonden, om 'er kneuzingen mede te beſtryken.

In plaats van vlas gebruiken vele menſchen hier een ſoort van het *Apocynum cannabinum* van Linnæus. Men bereidde den ſteel gelyk het hennip en het vlas. Men ſpint het en weeft 'er allerlei goed van. Men wil dat de *Wilden*, van overoude tyden af, zakken, viſchnetten, en diergelyke dingen 'er van gemaakt hebben. Wilde hennip.

Ik vroeg den Heer *Bartram* of hy ook opgemerkt had of de zee lager geworden was, en voorheen plaatſen bedekt had die nu land waren. Hy zeide my, dat naar zyne waarnemingen het grootſte deel van dit Land, vele mylen ver, voorheen moeſt onder water geſtaan hebben. De redenen voor dit gevoelen waren dezen. Aanwas van het land.

I. In 't graven op de *Blauwe Bergen*, die meer dan drie honderd *Eng.* mylen van de zee af zyn, had men hier en daar loſſe moſſel- oeſteren andere ſchelpen gevonden; welken men insgelyks in de vallyen tusſchen die bergen ontmoet.

II. Men vind daar ook in kalkſtenen, vuurſtenen en anderen, ene verbazende menigte van verſteende moſſelſchelpen. Hy verzekerde dat het nauwlyks te geloven was hoe vele duizenden daarvan in de verſchillende ſoorten van ſtenen, waaruit het gebergte beſtond, zaten.

III. Even zulke ſchelpen graaft men geheel en onveranderd op in *Virginie*, *Maryland*, *New York* en *Penſylvanie*.

IV. By 't graven naar wellen, niet alleen te *Philadelphia*, maar ook op andere plaatſen, ter diepte van agttien voeten, zyn ſtammen, wortelen van bomen, ja zelfs eikenbladeren, voor 't groter deel nog onverrot gevonden.

V. De vetſte en beſte aarde legt hier in de dalen. Dezen worden gemeenlyk door enen kleinen ſtroom of ene beek doorſneden. Aan derzelver afdalende zyde ryſt merendeels een berg, die, waar 'er het water tuſſchen door vliet, 'er uitziet, als of hy met voordagt zo doorgraven was. De vallyen waren, dagt de Heer *Bartram*, voorheen allen meren geweeſt, en het water had allengskens de bergen uitgehold, en 'er zig enen weg door gemaakt. De menigte van modder, dien men in 't water vindt, en die eertyds op den grond van het meer gelegen had, was, naar zyn oordeel de aarde van de tegenwoordige landen, die zulk ene vrugtbaarheid bezit. Zulke dalen en doorgeſneden' bergen vindt men hier te lande zeer veel. Dusdanig is de zonderlinge opening tusſchen twee bergen, door de welke een rivier op de grenzen van *Penſylvanie* en *New York* doorſtroomt. Men zegt hier ſchertsgewyze, dat

de Duivel die opening gemaakt heeft om uit het ene landſchap in het andere te komen.

VI. Men kan aan de *Blauwe Bergen* duidelyk beſpeuren dat zy voorheen ten dele onder water zyn geweeſt, want velen van dezelven zyn op ene zonderlinge wys afgebroken, dog de hoogſten niet.

VII. Wanneer men de *Wilden* zegt dat 'er op deze hoge bergen mosſelſchelpen gevonden worden, en dat men daaruit opmaakt dat de zee voor dezen daarover heen gegaan heeft, antwoorden zy, dat dit hun niet verwonderbaar voorkomt, vermits 'er onder hun ene overlevering is, dat de zee in oude tyden rondom deze bergen geſtaan heeft.

VIII. Het water in de Rivieren en de poelen neemt ook af. Molens, die zeſtien jaar geleden op de Rivieren gebouwd waren, en waters genoeg hadden, hebben nu zo weinig water dat zy niet malen konnen, ten zy na enen zwaren regen, of in 't voorjaar als de ſneeuw ſmelt. Dit afnemen van het water komt daarvan daan, dat 'er thans zo veel land bebouwd wordt, en 'er zo vele boſſchen zyn uitgeroeid.

IX. Het ſtrand neemt ook jaarlyks toe. Dit komt van de grote menigte van zand, 't welk de golven uit den bodem der zee op het ſtrand werpen.

De Heer *Bartram* agtte dat het opmerking verdiende, dat de ſchelpen, die op de noordelyke gebergtens verſteend gevonden worden, van een ſoort zyn diergelyken men in de zee op die Poolshoogte vindt, en niet gezien worden voor dat men in *Zuid Karolina* komt. Hierin meende hy grond te vinden om de mening van Dr. Thomas Burnet te verdedigen, dat namelyk de aarde voor den zondvloed ene andere neiging jegens de zon gehad heeft. Bewyzen dit ook niet, zeide hy, de zware beenderen die men in *Siberie* vindt en voor Elefants beenderen houdt? Tegenwoordig kunnen die dieren in zulk een koud land niet in 't leven blyven. Maar indien volgens *Burnets* ſtelling de zon voorheen gantſch anders ten opzigte der verſcheiden landen van den aardbodem geſtaan heeft, kan men ligt begrypen dat de Elefant in *Siberie* heeft geleefd. (*) Egter ſchynt

(*) De beenderen van Elefanten worden niet alleen in *Rusland*, maar ook in het *Zwitſerſche Canton Baſel*, in 't gebied van den Markgraaf van *Bareuth*, en op andere plaatſen gevonden, gelyk men zien kan in de *Protogæa* van den beroemden Leibnitz. Onlangs heeft men digt by de Rivier de *Ohio* een groot getal van Elefants tanden en geraamtens ontdekt, en zeer grote kiezen, nog in hunne kaakbenen zittende, zyn in het *Britſch Muſeum* te zien. De Heer *Littleton*, Biſſchop van *Carliſle*, heeft ook verſcheiden tanden met de kaakbenen in het *Muſeum* der Koninglyke Maatſchappy geplaatſt, die uit *Peru* geko-

ſchynt het dat van dit alles verſcheiden oorzaken kunnen worden opgegeven. Hiertoe behoort de algemene Zondvloed, de aanwas van land, het welk een zuiver werk van den tyd is, en de veranderingen in den loop der rivieren, die by het ſmelten der ſneeuw of in grote overſtromingen hare oude beddingen verlaten en zig nieuwe maken.

Op enigen afſtand van het huis van den Heer *Bartram* loopt een beekje door het boſch, het welk over ene rots henen ſtroomt. Hier toonde my myne opmerkzame Geleider verſcheidene kleine zo genaamde *Reuzepotten.* En wy konden duidelyk zien dat zy op die wys, welke ik boven beſchreven heb, moeten ontſtaan zyn. Want als wy de hand in die holen ſtaken, bemerkten wy dat 'er vele keizelſteentjes in zaten, die van bui- *Reuze-potten.*

komen waren. Op de Rivieren *Khatunga* en *Indighirka* in *Siberie* heeft men ene ontzaglyke menigte van Elefants tanden en beenderen gevonden, die daar door de ſterke vorſt voor bederf bewaard worden, terwyl in de korte zomers van maar enige weken daar weinig regen valt; dus deze tanden gemeenlyk zo friſch zyn, en in *Rusland* zo menigvuldig gebruikt worden als het gemene yvoor, aangezien 'er zo grote menigte van wordt aangevoerd. Sommigen van deze tanden zyn agt voeten lang, en wegen drie honderd ponden. Men heeft kiezen gevonden van negen duim middellyns. Maar de kiezen by de *Ohio* gevonden zyn nog aanmerkelyker, vermits derzelver toppen veel gelyken naar die van vleeſchvretende dieren, daar die der Elefanten, welken tegenwoordig van gras leven, gantſch andere toppen hebben. Livius, 't is waar, maakt een onderſcheid tuſſchen *Afrikaanſche* en *Aſiatiſche* Elefanten, en merkt aan dat de eerſten kleinder zyn dan de laatſten; dog men heeft nimmer onderzogt of de tanden van die twee ſoorten zo veel verſchillen. Dit verſchil tuſſchen de gegraven Elefants kiezen en die welken men in de Elefanten vindt, zo wel als de plaatſen waar die geraamtens gevonden worden, als *Siberie*, *Duitſchland* en *Amerika*, waar tegenswoordig gene Elefanten zyn, dit alles opent een wyd veld voor gisſingen naar de wys hoe deze dieren op die plaatſen gekomen zyn, waar men nu hunne geraamtens ontmoet. Misſchien heeft de Zondvloed hunne lyken derwaards gevoerd. Ook is het ſtrydig nog met de reden, nog met de geſchiedeniſſen, nog met de openbaring, te geloven, dat deze geraamtens overblyffels zyn van dieren, die op de aarde geleefd hebben voor de ſchepping, waarvan Moses gewaagt, de welke men kan aanzien als maar ene zekere verandering in de Schepſelen, waardoor ze bekwaam gemaakt wierden voor hunnen tegenswoordigen ſtaat, waarin zy zullen blyven tot dat de omſtandigheden ene nieuwe verandering vorderen zullen. En dan zal onze aardbol door ene nieuwe ſchepping of omkering geſchikter worden gemaakt voor zynen nieuwen toeſtand, en bevolkt met nieuwe ſoorten van dieren, geſchikt naar dien toeſtand. Ieder, die gewoon is natedenken, zal vinden dat dit beſtek een zeer verheven denkbeeld geeft van den Schepper, en zyne huishouding met de Schepſelen. F. Wy wyzen nopens dit onderwerp onzen Lezer naar een frai ſtukje te vinden in de *Nieuwe Vaderlandſche Letteroeffeningen* 3. Deel. bl. 7, van 't *Mengelwerk.*

buiten zo glad en rond waren als of ze gedraid waren. En diergelyke ſtenen vonden wy in elk gat.

Planten. De Heer *Bartram* toonde my ene menigte van planten die hy in zyn kruidboek verzameld had. Onder dezelven waren de volgenden, die ook in de noordelyke delen van *Europa* wasſen, van de welken hy of de gehele plant bewaard had, of alleen de takken.

De *Betula alba*, of de gemene Berkeboom.

De *Betula nana*, een ſoort van Berk, dat op lage plaatſen tegens de hoogtens aan waſt.

Het *Comarum paluſtre*, of *Watervyfvingerkruid*, groeijende in de weiden tuſſchen de heuvelen in *New Jerſey*.

De *Gentiana lutea* of de *Gele Kruiswortel*, voortkomende op de velden digt by de bergen. Hy gelykt veel naar den onzen, maar heeft zo veel bloemen niet onder elk blad.

De *Linnæa borealis*; deze waſt op de bergen in *Kanada*. Zy kruipt langs den grond.

De *Myrica Gale*; omſtreeks de Rivier *Susquehanna* op natte gronden.

De *Potentilla fruticoſa*, wordende gevonden in moeraſſige ſtreken en lage weiden tuſſchen de *Dellaware* en de Rivier van *New York*.

De *Trientalis Europæa*, wasſende op de *Catshills*.

Het *Triglochin maritimum*, voortkomende by de zoute bronnen naar den kant van 't Land der Vyf Volken.

Een Grafzerk ontdekt. De Heer *Bartram* vertoonde my enen brief uit *Ooſt Jerſey*, behelzenden het volgende verhaal van ene ontdekte *Amerikaanſche* Begraafplaats. In April 1744. was men in het graven eens kelders op enen groten ſteen, gelyk aan een grafzerk, gekomen, welken men ten laatſten met veel moeite boven gehaald, en vier voeten dieper ene menigte van menſchebeenderen en enen gehelen koek van mais gevonden had. De koek was nog onbeſchadigd, zo dat verſcheidenen der omſtanders uit nieuwsgierigheid 'er van proefden. Uit deze omſtandigheden beſloot men, dat hier een aanzienlyk perſoon uit de *Wilden* moeſt begraven wezen. Want zy zyn gewoon eetwaren en andere dingen, daar de overledenen zeer veel van gehouden heeft, met hem te begraven. De ſteen was agt voet lang, vier voet en enige duimen op de dikſte plaatſen breed, en vyftien duim aan het ene en twaalf aan het andere einde dik. Hy beſtond uit een grof ſoort van ſteen, dien men hier vindt. Daar waren gene letters nog karakters op te zien.

De *Mais* en *Squasbes*. Het graan dat de *Wilden* het meeſt bouwen is de *Mais*. Zy bebouwen 'er kleine velden mede. Buiten dat planten zy ook ene menigte van *Squashes*, een ſoort van pompoenen of meloenen, die zy al aangekweekt hebben voor dat de *Europeanen* in dit Land waren. De *Europe-*

pe-

pische Amerikanen hebben ze ook in hunne tuinen geplant, die 'er nu vol van zyn. De vrugt is aangenaam als zy wel klaar gemaakt wordt. Gemeenlyk kookt men ze, stoot ze aan stukken, en doet 'er wat peper en andere speceryen by. De *Wilden* zaijen ook verscheiden soorten van bonen, die zy meest van de *Europeanen* gekregen hebben. Maar de erwten, die zy ook bouwen, hebben zy al gekend voor dat de *Europers* hier waren. De *Squashes* behoren tot de vroege kawoerden. Zy zyn goed, maar duren niet lang. Egter heb ik ze tot vry diep in den winter zien goed houden.

Omtrent het laatste van September zaide men de Weit en de Rogge, en deze granen worden gemeenlyk ryp omtrent het einde van Juli. Somtyds gebeurt het wel dat men ze al in 't midden van Juni maijen kan, zelfs zyn 'er voorbeelden dat dit in 't begin dier maand geschiedde. De Garst en Haver wordt in April gezaid; en zy beginnen gemeenlyk tegens 't einde van Juli. De Boekweit wordt gezaid in 't midden of op 't einde van Juli, en is omtrent het einde van September, of iets later, in staat van ingeoogst te worden. Indien men ze vroeger zait geeft zy wel bloemen, dog weinig of geen koorn. Weit en Rogge. Garst en Haver. Boekweit.

De Heer *Bartram* en anderen verzekerden my, dat het meeste rundvee dat de *Engelschen* hebben afkomstig is van beesten die zy de *Zweden* gekoft hebben, toen die nog in 't bezit van het land waren. De *Engelschen* zelven, wil men, dat 'er maar weinig hebben overgebragt. De *Zweden* bragten hun vee herwaards uit hun Land, of koften het van de *Hollanders*, die toen hier gevestigd waren. Vee.

Digt by de Stad zag ik een *Klimop* of *Hedera Helix* tegens den muur van een stenen huis staan, het welk geheel onder het groen der bladeren onzigtbaar was. Deze plant is zekerlyk uit *Europa* overgebragt, want ik heb 'er nergens anders ene van in *Amerika* gezien. Maar in plaats van dit gewas zag ik dikwyls wilde Wyngaarden die tegens de muren opklommen. Klimop.

Ik vroeg den Heer *Bartram* of hy ook opgemerkt had, dat de bomen en planten verbasteren naar mate ze meer noordwaards gevoerd worden, gelyk Catesby beweert. Hy antwoordde, dat deze mening waar was, indien men ze met onderscheid voorstelde. Daar zyn sommige bomen die beter in de zuidelyke landen voortkomen, en die verminderen naar mate men het noorden nadert. Wanneer hunne zaden door de vogels of by andere toevallen naar kouder lugtstreken worden overgebragt, worden de bomen hoe langer hoe kleinder, tot dat zy op 't laatst in 't geheel niet meer voortwillen. Maar daar zyn ook bomen en planten, welken de wyze Schepper voor de noordelyke landen geschikt heeft, en die daar tot ene verbazende hoogte wassen. Hoe meer dezen het zuiden naderen zo veel te meer nemen zy af, tot dat zy op 't laatst in 't geheel Of de bomen en planten verbasteren als zy het noorden naderen.

heel ophouden te groeyen. Andere planten eifchen ene gematigde lugtftreek; en wanneer zy meer noord- of zuidwaards gevoerd worden, willen zy niet voort, maar nemen af. Dus zyn 'er, by voorbeeld, in *Penfylvanie* bomen die uitermate wel waffen, dog altyd afnemen naar mate zy verder naar het noorden of naar het zuiden gevoerd worden.

Ik heb dit naderhand op myne reizen dikwyls bekragtigd gevonden. De *Sasfafras*, die in *Penfylvanie* op 40. *gr.* N. een tamelyk hoge en zware boom wordt, waft by *Oswego* en *Fort Nicholfon*, tusfchen de 43. *en* 44. *gr.* nauwlyks drie of vier voet hoog, en had nauwlyks de dikte van een pink. Het zelve had plaats omtrent den *Tulpeboom.* Deze wordt in *Penfylvanie* zo zwaar als onze grootfte Eiken, maar by *Oswego* is hy niet meer dan twaalf voet hoog en enen arm dik. De *Suikerahorn* (*) is een der gemeenfte bomen in de bosfchen van *Kanada*, en wordt daar zeer zwaar. Maar in de zuidelyke Landfchappen, als *New Jerfey* en *Penfylvanie*, waft hy alleen maar op de noordelyke zyden van de *Blauwe Bergen*, en op de fteile heuvelen langs de rivieren, welken tegens 't noorden gekeerd zyn. Dog hier komen ze niet tot een derde of vierde van de hoogte die zy in *Kanada* bereiken. Meer voorbeelden wil ik hier niet bydoen.

Muggen.

De *Muggen*, die ons des nagts zeer plaagden, worden hier *Musquetoes* genoemd. Zy zyn volkomen gelyk aan de Muggen in *Zweden*, alleenlyk wat kleinder, en de befchryving, die 'er de Ridder Linnæus van, in zyn *Syftema Naturæ* en zyne *Fauna Suecica*, geeft, paft ook zeer wel op de *Amerikaanfchen.* Zy komen by dag of by nagt in de huizen, en wanneer men te bed is beginnen zy haar onaangenaam gebrom, naderen de menfchen hoe langer hoe meer, en zuigen hun op 't laatft zo veel bloeds af als zy kunnen. Haar beet veroorzaakt bulten by menfchen van een teder geftel. Als het weder enige dagen koel is geweeft verdwynen zy; maar als het verandert, en vooral na enen regen, vergaderen zy dikwyls in zulk ene menigte rondom de huizen, dat het verbazend is. De fchoorftenen der *Engelfchen*, die gene klappen hebben, geven den Muggen vryen ingang. By hete avonden begeleiden zy het vee met grote zwermen van de bosfchen naar de huizen of naar de Stad, en vliegen in de huizen in, als ze maar kunnen. In 't heetfte van den zomer zyn zy zo menigvuldig op fommige plaatfen, dat de lugt 'er vol van fchynt, vooral omtrent poelen en ftaande wateren, gelyk de Rivier *Morris* in *New Jerfey.* Om die onaangename gaften door den rook te verdryven, leggen de Inwoonders vuren voor hunne huizen aan. De oude *Zweden*, die hier waren, zeiden dat de Mug-

(*) *Acer Saccharinum*, foliis quinque partito-palmatis acuminato-dentatis Linn. Sp. Pl.

Muggen voorheen hier nog veel menigvuldiger geweeſt waren; dat zy nog zeer menigvuldig langs het ſtrand zyn, en die van *Philadelphia* van een vergiftiger ſoort zyn dan de anderen. Dit laatſte bleek uit de bulten die zy maakten. In *Zweden* gevoelde ik noit ander ongemak van haren beet dan een weinig jeukte terwyl zy nog zogen. Maar als zy my hier des nagts ſtaken wierd myn aangezigt zodanig met rode vlakken en bulten toegeſteld, dat ik 'er zelf over beſchaamd was.

Betuiningen.

Ik heb alreeds iets van de Tuinen hier te lande gebruikelyk gezegd, ik voeg 'er nu by, dat de meeſte planken die overdwars geſteld worden, en waaruit de ſchuttingen rondom *Philadelphia* voornamelyk beſtaan, van rood Cederhout zyn, dat hier voor duurzamer dan enig ander gehouden wordt. Maar wanneer men dat niet vinden kan, neemt men wit of zwart Eikenhout. Men houdt ook veel van de palen van rood Cederhout te hebben, of anders gebruikt men wit Eiken-of Kaſtanjenhout. Dog het ſchynt dat dit ſoort van hout hier niet lang goed in de aarde blyft. Ik zag palen van Kaſtanjenhout gemaakt, die pas een jaar oud waren, reeds van onderen grotendeels vergaan.

Saſſafras.

De *Sasſafrasboom* groeit hier tamelyk veel, en ſtaat hier en daar in de boſſchen, by de hagen en de tuinen. Op oude akkers, die men onbebouwd laat leggen, is hy een van de eerſten die opkomen, en is zo menigvuldig als de Berkebomen in *Zweden* op de gronden van afgebrande boſſchen. (*) De Sasſafras waſt in ene droge loſſe aarde van ene bleke ſteenkleur, die grotendeels uit zand beſtaat, vermengd met een weinig klei. Die gronden ſchenen vry mager te zyn. De bergen rondom *Gothenburg* zouden op vele plaatſen goed voor dien boom wezen, zo zy nog niet te vet zyn. Ik zag hem hier in de boſſchen onder andere bomen, maar nog meer op zig zelven langs de heiningen ſtaan. Op beide plaatſen ſchynt hy evenwel te tieren. Noit heb ik hem gezien op lage of natte plaatſen. Men verzamelt hier zyn bladeren, en gebruikt ze als thee. Maar het hout deugt nergens toe, want het kraakt te ſterk in 't vuur en brandt niet wel. De boom ſpreidt zyne wortels zeer ver uit, en uit dezelven ſchieten nieuwe ſpruiten op; dog deze ſcheuten zyn niet goed om te verplanten, om dat zy zo

(*) *Laurus Sasſafras* Linn. In de *Uitgezogte Verhandelingen* 7. D. bl. 364. vindt men enige waarnemingen omtrent dien boom.

(†) In de Reis van den Heer Osbeck naar *China* 1. D. wordt in ene aanmerking ene beſchryving gegeven van dit ſoort van land, 't welk de *Zweden Swedjeland* noemen; waar aangemerkt wordt, dat de bomen, dus verbrand zynde, derzelver aſch ene miſt oplevert genoegzaam voor drie jaren, waarna men het land weer woeſt laat leggen, tot dat, twintig of meer jaren daaraan, een nieuw gewas van bomen tot tamelyke hoogte gekomen is, welken de boeren dan weder verbranden, en het land op nieuws drie jaren bebouwen. F.

zo weinig vezelen buiten den ſtamwortel hebben, dat zy zig in de aarde niet regt vaſtzetten kunnen. Om den Sasſafrasbomen te planten moet men de beſſen gebruiken, dat egter ongemakkelyk is, om dat ze de vogels al op hebben eer zy half ryp zyn. De koeyen zyn zeer geſteld op de nieuwe tedere uitſpruitſels van dezen boom, en zoeken ze overal op.

De Vrouwen gebruiken den baſt van dezen boom om de wol ene ſchone oranjekleur te geven, welke in de zon niet verſchiet. Zy gebruiken pis in plaats van ajuin in 't verwen; koken de verw in enen koperen ketel, omdat zy in enen yzeren gekookt zynde zo ſchoon ene kleur niet geeft. Ene Vrouw in *Virginie* had de beſſen van den Sasſafras gebruikt tegens ene pyn in enen harer voeten, die zy drie jaar lang zo ſterk had gehad dat ze niet gaan kon. Men raadde haar de beſſen in ene pan te braden, en de pynelyke plaatſen met de daaruit komende olie te ſtryken. Zy deed het, dog het deed haar braken. Egter hield zy met het middel aan, ſchoon zy, zo dikwyls zy het deed, 'er de zelve uitwerking van gewaar wierd. De pyn verdween op 't laatſt geheel, en zy wierd volkomen herſteld.

Spegten. Een zwarte *Spegt*, met enen roden kop, (*) is menigvuldig in de boſſchen van *Penſylvanie*, en blyft 'er den winter over, gelyk ik zelf ondervonden heb. Hy wordt gerekend onder het gevogelte dat de Mais vernielt, omdat hy zig op de rype airen zet, en ze doorbyt. De *Zweden* noemen hem *Fillkroka*; maar alle andere Spegten, alleen die uitgenomen die goudgele vleugels hebben, heten zy *Hackspikar*. Ik zal ze allen te zamen nauwkeuriger in een byzonder werk beſchryven. Alleen merk ik hier aan, dat byna al de ſoorten van Spegten zeer nadelig voor de Mais zyn, wanneer zy begint te rypen. Zy pikken gaten rondom de airen, waardoor de regen indringt, en het koorn doet rotten.

Reis naar *Wilmington*. Ik vertrok den 3 October 's morgens vroeg naar *Wilmington*, voorheen by de *Zweden Chriſtina* genoemd, dertig *Eng.* mylen zuidweſt van *Philadelphia*. Drie mylen van *Philadelphia* wierden wy over de *Skulkill* gezet. Het land begint hier onophoudelyk uit heuvelen en dalen te beſtaan. De bergen zyn van alle kanten gloyend, en de dalen worden gedurig doorſneden van kriſtallyne beekjes. Het veld is grotendeels bedekt met geboomte dat 's winters zyne bladeren laat vallen, want ik zag nauwlyks enen enkelden boom uit het geſlagt der Dennen, uitgenomen enige weinige rode Ceders. Het hout was hoog, dog van onderen kaal, zo dat het een frai doorzigt aan het oog verſchafte; ook kon men vry tuſſchen de bomen doorryden, zelfs op vele plaat-

(*) *Picus pileatus* Linn.

plaatſen met wagens, te meer daar de grond zeer effen was. Op ſommige plaatſen zag men kleine vlakke velden, waar men weiden, en koornlanden had aangelegd. Van de laatſten waren ſommigen bebouwd, anderen niet. Op enige plaatſen ſtonden verſcheiden huizen digt by malkander, maar de meeſten ſtonden alleen. Een deel der landen was alreeds met Weit bezaid, op zyn *Engelſch*, zonder gruppen, maar met watervoren digt by malkander. Op anderen zag ik het volk wakker bezig om de Rogge in den grond te brengen. Digt by ieder huis was een klein veld met *Turkſch* koorn. De Inwoonders in deze ſtreek waren of *Engelſchen* of *Zweden*.

Ik zag den gehelen dag verſcheiden ſoorten van bomen, Walnootbomen van meer dan een ſoort vol van noten, kaſtanjebomen geheel bedekt met vrugten; Moerbezie-, Saſſafras-, Liquidambar-, Tulp- en andere bomen. Bomen.

Verscheiden' ſoorten van wyngaarden groeiden welig, en klommen op tot in toppen van de bomen, bedekkende de ſtammen met hunne druiſtroſſen en bladeren. Ik zag zelfs enige jonge Eiken, vyf of zes vadem hoog, om de welken zy zig gewonden hadden. De grond is hier, gelyk meeſt in deze ſtreek, een mengſel van zand en klei, bedekt met ene ryke bovenkorſt. De Wyngaarden ziet men meeſt op bomen, die alleen op de koornvelden ſtaan, en daar de boſſchen ophouden, en de weiden of akkers beginnen; ook langs de heiningen, waar zy hunne ranken om de bomen ſlaan die daar groeyen. Het bovenſte droeg zelden vrugten, dewyl de winden dit verhinderen; maar het onderſte is vol van troſſen, die onder de bladen uithangen, en nu byna ryp waren. Zy hadden een aangenaam zuur. De Boeren verzamelen ze in menigte en verkopen ze in de Steden. Men eet ze rauw, en zet ze gemeenlyk voor wanneer men bezoek krygt. Wyngaarden.

De vette aarde ſcheen hier niet zeer diep te zyn, want zy had niet veel meer dan twee duimen diepte. Ik had gelegenheid dit te zien zo wel op zulke plaatſen daar gegraven was, als op anderen, waar de regenvlagen ſcheuren gemaakt hadden, het welk zeer gemeen hier omtrent was. De opperſte aarde was donker van kleur, en die daarop volgde was bleek. Ik heb overal, waar ik in *Amerika* geweeſt ben, gevonden, dat de dikte der bovenſte vette aarde op ver na niet zo groot is als ſommigen rekenen. En nogthans kan men verzekerd zyn dat zy ſedert den zondvloed op ſommige plaatſen niet geroerd is. Ik zal hier van in 't vervolg nader ſpreken (*). De *Datura Stramo-* De zwarte vette aard.

(*) De geleerde Dr. Wallerius, in zyne *Mineralog.* §. 8. in de aantekening op het woord *Humus communis atra*, zegt, dat ſommigen van mening zyn,

monium waſt omtrent alle de dorpen in overvloed. Hy wordt groter naar dat de gronden zyn. In ene vette aarde komt hy tot agt of tien voeten

zyn, dat de mulle tuinaarde van onzen aardkloot by trappen vergroot wordt door het jaarlykſch rotten der planten, byzonderlyk op zulke plaatſen die ſedert den Zondvloed onbebouwd gelegen hebben, en dat dus in honderd jaar een halve duim van tuinaarde wierd voortgebragt. Dog hy merkt te gelyk aan, dat deze waarneming niet juiſt is, dewyl die aarde gemeenlyk niet dieper is dan een voet, en 'er ſedert den Zondvloed meer dan 2400. jaren voorby zyn, ja zelfs, volgens de Tydrekening der H. Schrift, meer dan 4000. jaren. Behalven dat merkt hy aan, dat de mulle aarde altyd hoe langer hoe gepakter wordt waar zy bedekt legt voor ſneeuw en regen; en waar zy bloot legt voor den regen wordt zy naar lager plaatſen gevoerd, en gevolglyk waſt zy aan of neemt zy af naar de gelegenheid der plaatſen. Nog meer. De gewaſſen komen het beſt voort daar deze aarde gevonden wordt. Maar, dewyl 'er gewaſſen over den gehelen aardbodem geweeſt zyn reeds ſedert den Zondvloed, moeten zy overal ene mulle aarde gehad hebben om in te groeyen. Gevolgelyk is het zeer waarſchynlyk dat 'er zulk ene mulle aarde geweeſt moet zyn van den eerſten oorſprong van den aardkloot af. Daar zyn nog andere redenen die my doen twyffelen aan het toenemen van deze vrugtbare aarde. In *Rusland* aan deze zyde der *Volga*, leggen hoge en ruim uitgeſtrekte vlaktens, welken genoegzaam van den Zondvloed af onbebouwd gelegen hebben. Want wy weten uit de Geſchiedeniſſen dat de *Scythen*, de *Sarmaten*, de *Hunnen* en de *Mogols*, na malkanderen, in 't bezit van die landen geweeſt zyn, welken allen wandelende volken geweeſt zyn, die genen akkerbouw oeffenden. Het land is ſedert onheuglyke tyden zonder hout geweeſt, en 'er kan ook geen hout waſſen, om dat de zwervende Inwoonders alle voorjaren het droge gras in brand ſteken, het welk ik in 't laatſt van Mai gevonden heb dat tot myn middel reikte. Nu, deze grote woeſte landen zag ik overal bedekt met ten minſten twee voet tuinaarde, ja, op ſommige plaatſen vier voet. Dan, volgens de voorgaande rekening van enen halven duim ieder honderd jaar, zou dit, in 't eerſte geval als 'er twee voet mulle aarde was, 4800. jaar, en in 't twede als 'er vier voet was, 9600. jaar geven. Hieruit blykt dat deze veronderſtelling van den aanwas der mulle vette aarde op genen goeden grond ſteunt. De ſcheikundige ontbinding der planten wyſt aan, dat zy beſtaan uit water, aarde, een zuur en een alkaliſch zout, olie, en een ontvlambaar beginſel., onafhangelyk van de olie. Deze ſtoffen moeten ieder jaar in de nieuwe planten indringen, om hare zelfſtandigheid uittemaken, en worden, als ware het, tot nieuwe planten herſchapen, na dat ze vry geraakt zyn van 't lichaam der plant van het voorgaande jaar, 't zy door verrotting, 't zy door het verbranden derzelver. De vette mulle aarde, ſcheikundig onderzogt, heeft dezelve eigenſchappen. Een zuur zout en een brandbaar beginſel zyn overvloedig in de lugt, en kunnen dus gemakkelyk aan de mulle aarde teruggegeven worden, en dus in de nieuwe planten komen. Het water komt insgelyks van den regen en de ſneeuw uit den dampkring; alkaliſche en oliagtige deeltjes, of een ſoort van zeep, alleen ontbreken 'er nog aan; welken, wanneer zy, gevoegd by de voorgaanden, aan ene mulle aarde worden medegedeeld, ene zeer goede tuinaarde zullen voortbrengen. Nu, deze beginſels worden voortgebragt uit verrotting

of

ten, maar in ene magere zal hy pas zes duim hoog worden. De *Datura* nevens de *Amerikaansche* Nagtschaduw wast hier op die plaatsen digt by de tuinen, de huizen, en de wegen, waar in *Zweden* de Brandnetels en de Ganzevoet groeyen, welke *Europische* gewassen zeldzaam in *Amerika* zyn. Maar de *Datura* en de Nagtschaduw zyn hier het grootste onkruid, van de welken men geen nut ter wereld weet te trekken.

Hier en daar zag men een veld met rapen bezaid. Op het midden van den groten weg wierd ik ene dode zwarte slang gewaar, die vier voet en zes duim lang, en anderhalven duim dik was. Zy behoorde tot het geslagt der Adders. Rapen.

'S Avonds laat verscheen 'er een kring om de Maan. Het volk voorspelde 'er storm of regen, of wel beiden te gelyk, uit. Hoe kleinder de kring is des te eer verwagt men slegt weder. Dog niets van dit alles volgde 'er op; maar de kring had koude voorspeld. Kring om de Maan.

Ik zag dien dag op de Elzebomen in menigte de *Chermes alni* op de takken zitten, welken daar door geheel wit, en op enigen afstand geheel beschimmeld schenen. *Chermes alni.*

Ik vervolgde den 4. October myne reis in den vroegen morgen, en het land bleef 'er nog al even eens uitzien. Het was een gedurige keten van tamelyk hoge bergen, ligt van alle zyden te beklimmen, en van dalen tusschen dezelven. De grond bestond uit ene steenkleurige tuinaarde, die met klei vermengd was, en hier en daar kleine keizelsteentjes bevattede. Ik reed somtyds door bosschen van allerlei soorten van hout, en somtyds tusschen kleine velden door, daar men het hout vernield had, en die nu tot koornakkers of weiden dienden. De Landhuizen stonden op hun zelven, somtyds digt by de wegen, somtyds 'er wat van daan, zynde dan tusschen dezelven en den weg koornvelden of weiden. Sommige huizen waren van steen, twee verdiepingen hoog, De Landsdouwe.

 en

of verbranding van groeibare of dierlyke zelfsstandigheden, en zyn de grote bevorderaars der groeying.

Maar de grote vraag is, van waar deze voor de groeying zo noodzakelyke beginsels oorspronglyk gekomen zyn. Te zeggen, dat zy van verrotte planten gekomen zyn, is de zelve vraag op nieuws te doen. Daar is dan niets op, dan te stellen dat zy oorspronglyk van den groten Schepper van het Heelal zyn voortgebragt, en met die eigenschappen voorzien, welken hen bekwaam maken om door verschillende mengingen nieuwe lichamen voort te brengen. En wanneer zy door de vogtigheid in de zaden der planten worden ingebragt, ontzwagtelen zy de zaadtjes, en brengen een nieuw wezen voort, bekwaam om de dierlyke schepping te voeden. 'T is klaar, dat de Heer Kalm zag op de gemelde mening van het toenemen der mulle tuinaarde; en dit gaf my gelegenheid om deze grote vraag, waarvan de Landbouw, de nuttigste der konsten, zo zeer afhangt, eens voorteststellen. F.

en gedekt met witte cederplanken. De meeften waren egter van hout, en de fcheuren gevuld met klei. De fchoorftenen hadden nergens klappen, waarvan men hier niet weet. De ovens waren gemeenlyk op enigen afftand van de huizen gemetfeld, en waren fomtyds overdekt, fomtyds niet. De velden ftonden ten dele met Boekweit, die nog niet gemaid was, ten dele met Mais, ten dele met Weit, die eerft gezaid was, en ten dele lagen zy braak. De Wyngaarden klommen tot op de toppen van verfcheidene bomen, en hingen 'er aan beide zyden af. Anderen waren bedekt van den vyfbladigen klimop, (*) die ook zeer hoog opklom. De *Smilax laurifolia* was altyd by den klimop, en wond zig met denzelven te gelyk om de bomen. De bladen van den klimop waren ten dezen tyde meeft roodagtig, dog die van den Wyngaard waren nog groen. De bomen die met deze gewaffen omwonden waren vertoonden zig van verre even gelyk die waarom by ons de Hop waft. Walnoot- en kaftanjebomen kwamen overal voor, en waren vol van vrugten. De *Perfimon* was ook menigvuldig langs de wegen en in de boffchen. Zyne vrugten, nog niet bevroren zynde, waren nog niet eetbaar, dog zy waren overvloedig. Op eenigen afftand van *Wilmington* trok ik over ene brug, die over een klein riviertje legt, het welk zig noordwaards in de *Dellaware* ftort. Voor elken perfoon en zyn paard betaalt men hier twee *pence*. Ik kwam tegens den middag te *Wilmington* aan.

Wilmington. WILMINGTON is een klein Steedtje omtrent dertig *Eng.* mylen zuidweft van *Philadelphia*. Het wierd in 't jaar 1733. aangelegd. Een deel daarvan ftaat op den grond van de *Zweedfche* Kerk, welke jaarlyks daarvoor enige inkomften trekt, waaruit de Predikant zyn jaargeld heeft, en het overige wordt tot iets anders befteed. De huizen zyn van fteen, en zien 'er wel genoeg uit; dog zy ftaan niet digt by malkander. Tusfchen beiden zyn grote open vlekken. De *Quakers* hebben hier ene Vergaderplaats. De *Zweedfche* Kerk, waarvan ftraks nader, ftaat ene halve *Eng.* myl buiten de Stad. De Paftory is met de Kerk onder het zelve dak. Ene kleine Rivier, genoemd *Chriftina-kill*, loopt voorby de plaats, en valt drie mylen lager in de *Dellaware*. Men wil dat ze in ftaat is de zwaarfte fchepen tot voor de Stad te brengen. Zy is by haren uitloop in de *Dellaware* het ondiepft, en nogthans heeft ze daar twee en enen halven vadem waters. Dog hoger op is zy tot vier vadem diep. Dus kunnen de grootfte fchepen met hunne lading by den vloed voor de Stad komen. Voor *Wilmington* ziet men zeer duidelyk een groot deel der *Dellaware* en de fchepen die 'er op zeilen. Aan beide zyden van de *Chriftina-kill*, van de fchans af tot haren uitloop in de *Dellaware*, leggen lage weilanden, die veel hoi

(*) *Hedera quinquefolia* LINN. Sp. Pl.

hoi opleveren. De Stad dryft enen aanmerkelyken handel, en zou groter wezen, indien *Philadelphia* en *Newcastle*, twee Steden die ouder zyn, haar van twee kanten niet zo na waren.

De Schans op de *Christina-kill* wierd dezen zomer eerst opgeworpen, op de tyding dat de *Fransche* en *Spaansche* Vrybuiters voornemens waren de Rivier optezeilen, en ene landing te ondernemen. Zy staat op de zelve plaats waar de *Zweden* hunne Schans hadden. By 't opwerpen dezer versterking vond men een stuk *Zweedsche* zilvermunt. Men vereerde het my. Op de ene zyde stonden de wapenen van het huis van *Wasa*, met het omschrift, Christina D. G. De. Re. Sue. en daarnevens het jaargetal 1633. Op de onderste zyde las men de woorden, Moneta Nova Regni Suec. Ten zelven tyde ontdekte men ook ene menigte van oud yzeren huisraad. De Schans bestaat uit een plankwerk met enen aarden wal van buiten. Het kruidmagazyn is een stenen verwulf. By het opwerpen dezer Schans waren de *Quakers*, wier beginsels allen kryg afkeuren, even zo yverig aan 't werk als de overigen. De vrees van zig ieder ogenblik aangetast te zien had alle gemoederen ingenomen. Velen van hun maakten zwarigheid hunne handen aan het werk te slaan, dog bevorderden het door geld te schieten, en bezorgden alles wat 'er nodig was.

Den 5. October was het myn voornemen de *Dellaware* overtesteken en my naar *New Jersey* te begeven, om dat gewest te zien. Maar alzo 'er geen veer was keerde ik weer te rug naar *Philadelphia*. Ik volgde gedeeltelyk den groten weg, en gedeeltelyk dwaalde ik wat bezyden af, om des te beter het land te leren kennen, en waarnemingen te doen. Vertrek.

Het *Turksch* koorn was op verscheiden' plaatsen gezaid. Op sommigen had men de stelen een weinig onder de airen afgesneden, gedroogd en op smalle dog hoge stapels gelegd, om 's winters tot voer voor het vee te dienen. Het onderste gedeelte van den steel had ook bladeren, maar dewyl die gemeenlyk van zelven drogen, gebruikt men die niet, om dat 'er al de kragt uit is. Dog het bovenste snydt men terwyl het nog groen is. Mais.

De dalen tusschen de bergen hebben meest allen beekjes, dog die zyn niet breed, en wagens en paarden ryden 'er gemakkelyk door. Het water is zelden meer dan zes duim diep. Landsdouwe.

De bladeren van de meeste bomen waren nog volkomen groen, gelyk die van den Eik, den Kastanjeboom, de zwarte Walnoten, de Hikory, den Tulp- en Sassafrasboom. De twee laatste soorten vond men menigvuldig op de zyden van kleine boschjes op de heuvelen, op de braaklanden, by de hagen en op de wegen. De Persimon had ook nog zyn loof, schoon sommigen het al kwyt waren. De bladen Het loof.

den van de *Amerikaanſche* Braam waren thans byna geheel rood, hoewel zy op ſommige ſtruiken nog een levendig groen hadden. De Kornoelje had reeds ook al een mengſel van bruine en bleke bladeren. Het blad van den Roden Ahorn was gantſch rood.

Chichester. Ik zettede myne reis voort tot *Chicheſter*, een Vlek op de *Dellaware*, waar een Veer is. Hier worden alle jaren verſcheiden kleine vaartuigen op den koop getimmerd. Men laadt hier ook veel yzer in, dat uit een yzerwerk komt wat hoger op gelegen.

Kanoos. Kanoos zyn ſchuiten uit een enkeld ſtuk houts gemaakt, en worden het meeſt van de Landlieden op de *Dellaware* en kleine rivieren gebruikt. Ten dien einde holt men enen dikken ſtam uit; de Rode of Witte Ceder, de Kaſtanje, de Witte Eik en de Tulpboom worden hier toe het meeſt genomen; maar den Witten en Roden Ceder houdt men voor het beſt, om dat dat hout ligt dryſt en wel twintig jaren duurt. Dog van dezen is de Rode Ceder nog de beſte. Kanoos van Kaſtanjenhout gemaakt duren ook vry lang. Dog die van den Witten Eik zyn nauwlyks langer dan zes jaar goed, en zinken te diep. De *Liquidambar* (*) is zwaar genoeg, dog niet goed om Kanoos te maken, vermits hy 't water indrinkt. Die van Tulpebomenhout gemaakt zyn duren nauwlyks zo lang als die van wit Eikenhout. De grootte der Kanoos is verſchillend volgens het gebruik dat men 'er van wil maken. Zy kunnen zes menſchen voeren, die evenwel heel ſtil op den grond zitten moeten, om niet om te ſlaan. De *Zweden* in *Penſylvanie* en *New Jerſey* hebben geen andere ſchuiten om mede naar *Philadelphia* te gaan, het welk zy gemeenlyk tweemaal 's weeks op de marktdagen doen, ſchoon zy verſcheiden' mylen van de Stad afwonen, en ſomtyds zware ſtormen ontmoeten. Egter hoort men niet dat 'er zo veel ongelukken gebeuren, als men van zulk een vaartuig verwagten zou. Daar wordt veel voorzigtigheid toe vereiſcht om ze te regeren als het hard wait, want zy zyn ſmal, rond van onderen zonder kiel, en ſlaan dus gemakkelyk om. Om die reden waagt men het niet lang op de *Dellaware* te blyven als de wind wat ſterk opſteekt, maar zoekt het land.

Tuinkers. De gemene *Tuinkers* (*) waſt op vele plaatſen op de wegen naar *Chicheſter*, en komt, naar alle gedagten voort, uit de zaden die uit de tuinen hierom heen weg gevoerd worden.

Braam. De *Amerikaanſche* Braam is hier in overvloed. Als men een land onbebouwd laat leggen, is deze plant ene van de eerſten die opkomt; zelfs heb ik ze gezien op landen die alle jaren omgeploegd en bezaid wier-

(*) *Liquidambar Styraciflua* Linn.
(†) *Naſturtium hortenſe.*

wierden. Waar zy eens geworteld heeft, kan men ze niet ligt uitroeyen. Een ftruik fchiet dikwyls vier vadem van den wortel af langs de aarde voort, maakt dan een nieuwen wortel, zo dat, als men enen ftruik uittrekt, men aan deszelfs beide eindens wortels vindt. Op enige oude akkers, die lang verzuimd zyn, waren zo vele ftruiken van dit foort, dat het zeer moeilyk en gevaarlyk was 'er op te wandelen. De beffen worden gegeten en zyn goed als ze ryp zyn. Men maakt 'er ook enen wyn van, gelyk ik al gezegd heb. Zy dienen tot niets anders.

Den 6. October zagen wy veel van het *Chenopodium anthelminticum* op den groten weg waffen, ook op den oever der Rivier, maar vooral op deze plaatfen in een los zand. De *Engelfchen* noemden het *Wormzaad* (*) of *Jerufalemeik.* (†) Het ruikt onaangenaam. In *Penfylvanie* en *New Jerfey* geeft men het zaad den kinderen tegens de wormen, en het is hiertoe uitmuntend. De plant waft daar in 't wild. Wormkruid.

Rondom *Chichefter* vindt men vele tuinen, die vol zyn van Appelbomen, welker takken onder 't gewigt der vrugten buigen. De meesten zyn winterappelen, en derhalven waren ze nog geheel zuur. Elke Landhoeve en boerdery heeft haren tuin. Zy waren tamelyk uitgeftrekt, en verfchaften den eigenaar het gehele jaar door groten onderftand in de huishouding. Ik was dikwyls verwonderd over de fchrandere behandeling der Inwoonders van dit Land. Zo dra hebben zy niet een ftuk gronds gekoft, dat nog woeft legt, of zy zorgen jonge Appelbomen te hebben en een tuin te maken. Dan gaan zy aan het bouwen van een huis, en dan bearbeiden zy den grond om dien te bezayen. Zy weten dat de bomen enige jaren van noden hebben voor dat ze vrugt dragen, en daarom planten zy die het eerft. Ik zag naby de huizen molens, raderen en andere werktuigen om de appelen te perffen, om 'er vervolgens Cyder van te maken. Boomgaarden.

Van *Chichefter* reisde ik voort naar *Philadelphia.* De Eiken waren de talrykfte van alle de bomen in de boffchen. Dog daar waren 'er verfcheiden foorten van, allen verfchillende van de *Europifchen.* De varkens liepen nu in grote troepen in de eikeboffchen, om de eikels te zoeken. Elk varken heeft een driekantig houten juk om den hals, om het te beletten door de tuinen en heiningen te dringen. Dit is de reden dat men de heiningen zeer ligt en gemakkelyk om op te nemen maakt, zo dat 'er ook weinig hout toe nodig is. In de eikeboffchen ziet men ene menigte van Eekhoorns, ten dele op den grond lopende, en ten dele van den enen tak op den anderen fpringende. Om dezen tyd azen zy meeft op de Eikels. Weg van *Chichester* naar *Philadelphia.*

(*) *Wormfeed* (†) *Jerufalem Oak.*

Beuken zag ik zeer weinig, dog die 'er waren zyn juist de zelven als de *Europischen.*

Mieren. Ik weet niet enige andere dan de *Zwarte Mier* in *Amerika* gezien te hebben. Zy waren zo zwart als kolen en van tweederlei soort, sommigen zeer klein, gelyk de kleinsten by ons, en anderen van de grootte van onze gemene Roodbruinen. Ik had tot nog toe gene hoogtens ontdekt die haar tot nesten dienden, maar alleen 'er enigen zien lopen. In andere oorden van *Amerika* heb ik andere soorten van Mieren gezien, gelyk ik op zyn' plaats zal aantekenen.

Hagen. Het gemene *Ligustrum* diende op vele plaatsen voor hagen om de akkers en boomgaarden. Ook zag ik op deze reis 'er gene anderen als van Ligustrum, schoon men wel wist dat de doornen daar beter toe zyn. De Ligustrumhagen worden zeer digt; dog by gebrek van doornen keren zy de varkens en het ander vee niet wel. En als 'er eens een gat in is, duurt het ene goede wyl eer dat weer toe is.

Chester. Op den middag kwam ik door *Chester*, een klein vlek aan de *Dellaware*, in de welke daar ene kleine rivier, die door het vlek heen loopt, zig uitstort. Over deze was ene kleine brug. De huizen staan hier en daar verstroid. De meesten zyn van steen en twee verdiepingen hoog, enigen ook van hout. Hier is ene kerk en ene marktplaats.

Weit. De Weit was hier al overal in den grond. Op sommige plaatsen was zy al schoon opgekomen, zynde reeds vier weken gezaid geweest. De akkers lagen meest op zyn *Engelsch* zonder gruppen, maar met watervoren vier of zes voet van malkander. Op de akkers zag men grote stompen van omgehouwen bomen, een teken dat dit land eerst onlangs tot bouwland gemaakt was.

De wortels der bomen liepen hier meest langs den grond, gaande niet diep in. Dit had ik gelegenheid op verscheiden plaatsen optemerken. Zelden vond ik enen wortel die boven enen halven voet in den grond gegaan was, schoon de aarde hier zeer los was.

Yzer. Omtrent twee *Eng.* mylen van *Chester* reden wy ene Yzerhut voorby. Zy kwam twee broeders toe. De oer wordt egter hier niet gegraven, maar wel dertig of veertig mylen verder gebroken, gesmolten, en vervolgens herwaards gevoerd. De blaasbalgen waren meest van leder, en, zo wel als de hamer en de vuurplaats, in vergelyking met de onzen, vry klein. Alles ging door middel van 't water. Het yzer werd hier tot staven gesmeed.

Ik merkte op deze reis, en naderhand zag ik het zelve dikwyls, dat de paarden veel van appelen houden. Zy verkozen ze ver boven het frissche gras, als men ze in enen boomgaard, daar afgevallen appelen lagen, lopen liet. Dog men hieldze hun niet zeer dienstig. En behalven dat, dit voedsel valt wat duur.

De

De *Roodbloemige Ahorn* (*) is hier overvloedig, vooral in moerassige gronden. Uit zyn hout maakt men borden, ſpinnewielen, rollen, voeten voor ſtoelen en ledikanten, en ander huisraad. Met den baſt verwt men linnen en wol donker blauw. Ten dien einde kookt men dien in water, en doet wat koperroods, diergelyk de hoede- en ſchoenmakers gebruiken, in den ketel, voor dat 'er de ſtof in komt. Ook maakt men 'er enen goeden zwarten inkt van. Als men in 't voorjaar in den boom hakt, zo loopt 'er een zoet ſap uit, gelyk als uit onze Berken. Dit ſap gebruikt men hier niet, maar in *Kanada* kookt men 'er ſyroop en ſuiker uit. Hier vindt men ene verſcheidenheid van dezen boom welken men den *Bonten Ahorn* noemt, (†) om dat zyn hout van binnen geſpikkeld is. Men gebruikt het veel tot allerlei ſchrynwerk, en men zoekt het geen 'er van gemaakt is boven al ander werk. Het wordt veel duurder betaald dan het geen uit Walnoten of wilde Kerſebomenhout (§) gemaakt is. Dog het koſtbaarſte huisraad is het geen van *Bont Zwart Walnotenhout* gemaakt wordt, want dit is over 't algemeen zeldzaam. De Bonte Ahorn wordt ook niet veel gevonden. Ook vindt men 'er wier buitenſte gemarmeld is, dog het binnenſte niet. Om die reden hakt men diep in den boom, eer men hem laat vallen, ten einde te ontdekken of hy van binnen wel geaderd is. Geboomte.

Des avonds kwam ik te *Philadelphia*. Den volgenden ogtend, zynde den 7. October, zettede ik de *Dellaware* in een ſchuit over. Hier was ik in New Jersey. Men betaalt vier *pence* voor 't overvaren van ieder perſoon. Het Land is hier geheel anders geſteld als in *Penſylvanie*. De Inſekten en planten, welken ik dezen dag ontdekte, denk ik in een ander werk te beſchryven. Reis naar *New Jerſey*.

Men zou miſſchien denken dat op enen zo mageren grond als die van *New Jerſey* is niets waſſen moeſt. Evenwel ſtond 'er de Mais ongemeen wel. Wy zagen 'er gantſche velden van. De aarde was van dat ſoort waarin de Tabak byzonderlyk wel tiert, dog lang zo vet niet. De ſtelen van de Mais waren gemeenlyk agt voeten hoog. Zy waren vol van bladen. Men had de Mais als naar gewoonte, op ryen in vierkante vakken geplant, zo dat 'er ene opening van vyf voet en zes duim tuſſchen ieder kleine hoogte was, waarop zy ſtond, zo wel in de lengte als in de breedte. Uit elke hoogte kwamen drie of vier ſtelen te voorſchyn. Men had ze hier nog niet tot voer van 't vee geſneden. Elke ſteel droeg tot vier airen toe, die groot en vol van koorn waren. Noit had men zulk enen zandigen Vrugtbaarheid.

(*) *Acer rubrum*.
(†) *Curled Mapple* by de *Engelſchen*.
(§) *Prunus Virginiana* Linn. Sp. Pl.

grond beter kunnen gebruiken. Op andere plaatſen was de aarde tuſſchen de Mais omgeploegd om Rogge te zaijen, zo dat, als het *Turkſch* koorn gemaid is, de Rogge op het veld ſtaan blyft.

Aſperſies. WY zagen veel *Aſperſies* in ene loſſe aarde en op onbebouwde zandvelden waſſen. Zy ſtonden ook veel tuſſchen de Mais, en waren vol van beſſen. Dog ik kan niet zeggen of de zaden door den wind uit de naburige tuinen derwaards gebragt waren. Maar dit is zeker, dat ik ze op andere plaatſen in *Amerika* in het wild heb zien waſſen.

Wormkruid. HET *Wormzaad* is ook menigvuldig op de wegen, op enen zandigen grond, gelyk dien vlak over het Veer van *Philadelphia*. Ik heb gezegd dat men dit den kinderen tegens de wormen ingeeft. Dit geſchiedt aldus. Men legt het in brandewyn, neemt het 'er een uur daarna weer uit, laat het drogen, en geeft het dan de kinderen in met wat zoet gemaakt bier, of eenigen anderen drank. Sommigen roemden de uitwerking van dit middel zeer, als dodende de wormen. Dog anderen waren van oordeel dat zy 'er van vermeerderden. Maar by ondervinding weet ik dat het zeer heilzaam geweeſt is.

Porſelein. DE *Porſelein* waſt hier in 't wild overvloedig, in de blote lugtige aarde tuſſchen de Mais in. Zy kruipt daar langs den grond, en hare ſtelen zyn vry dik en ſappig, ſchoon het kwalyk te begrypen was hoe zy in zo droog ene aarde haar voedſel kreeg. Men ziet ze ook in menigte in dat zelve ſoort van aarde op andere plaatſen in dit Land waſſen.

Spaanſche Netels. DE *Bidens bipinnata*, (*) by de Engelſchen (†) *Spaanſche Netels* genoemd, waſt hier en daar, omtrent de landhuizen, op de wegen, by de tuinen, en langs de hagen. Zy bloeide ten dele nog; dog de meeste planten waren haren bloeiſem al kwyt. Als het zaad ryp is wordt het zeer onaangenaam op zulke plaatſen te gaan daar zy ſtaat, vermits het aan de kleren blyft zitten en die zwart maakt, en het is moeilyk die vlakken 'er uit te krygen. Elk zaadtje heeft drie doorns op zyn ſpits, en elke doorn heeft ook vele kleine omgebogene hoeken, waardoor het aan de klederen kleeft.

IN de boſſchen, en langs de heggen kropen hier en daar enige enkelde kleine rode Mieren, (§) wier ſprieten zo lang waren als hunne lichamen.

Philadelphia. TEGENS den avond keerden wy weer naar *Philadelphia*.

OP de kuſt van *Penſylvanie* vindt men zeer veel ſchone *Oeſters*. Men begon nu ze te *Philadelphia* te koop te brengen. Zy worden gehouden zo goed te zyn als de *New Yorkſchen*, van de welken ik hierna byzonderlyk ſpreken zal. My ſcheen het egter, dat de laatſten groter en lek-

(*) By TOURNEFORT. (†) *Spaniſch Needles.*
(§) *Formica rubra, antenna longitudine corporis*, LINN. Faun. Su.

lekkerder zyn. Men merkt aan, dat zy goed worden tegens den tyd dat de hete koortſen beginnen optehouden. Daar reden menſchen met gantſche karren vol oeſters langs de ſtraten, ſchreeuwden die te koop, daar het anders hier iets zeldzaams is waren langs de deuren te koop te zien veilen; dog te *Londen* is dit gemeen. Men eet hier den meesten tyd de Oeſters op gloeijende kolen gebraden, tot dat de ſchelpen een weinig opengaan, en dan eet men den oeſter met wit tarwenbrood met boter beſmeerd. Voorheen brandde men kalk uit de ſchelpen, dog thans heeft men ene betere ſtof daartoe. Men wees my enige huizen in de Stad die met ſchelpkalk gemetſeld waren. De muren hadden de eigenſchap van twee of drie dagen voor dat men regenagtig weder krygt, vogtig te worden, zo dat 'er tamelyk grote droppels aan hangen. Dus dienden zy voor Hygrometers. (*) Over het zelve ongemak klaagden vele menſchen die in huizen gewoond hadden met ſchelpkalk gemetſeld.

Erwten.

Erwten worden 'er in *Penſylvanie* niet veel gezaid, ſchoon voorheen, volgens het geen enige bejaarde *Zweden* ons verhaalden, ieder Boer een veld met erwten plegt te hebben. Even zo is het ook in *New Jerſey* en het zuidelyke van *New York*. Maar in het noorder gedeelte van *New York*, of omtrent *Albany*, en in alle de gedeeltens van *Kanada*, die door de *Franſchen* bewoond worden, zait men 'er veel van, en zy ſlagen ongemeen wel. Alleen is men door een klein gekorven diertje in de eerſtgenoemde Landſchappen genoodzaakt geworden, zo nuttig een gewas niet meer te kweken. Voorheen was dit diertje weinig bekend. Het paart in den zomer, omtrent den tyd van het bloeijen der erwten, en legt dan een eitje in byna iedere kleine erwt. Als de erwten ryp zyn, zoude men van buiten niet zeggen dat 'er wormen in zitten, dog men vindt ze als men de erwten doorſnydt. De worm blyft den gehelen winter en een deel van de lente over in de erwt als men hem laat begaan, en eet al het binnenſte op, zo dat 'er weinig meer dan de ſchil overblyft. Ten laatſten verandert de worm in een ſchaalagtig inſekt, kruipt door een gat, dat hy zelf maakt, uit de erwt, en vliegt weg, om naar nieuwe erwtelanden te zoeken, ten einde daar te paren en zyn geſlagt voorttezetten.

Wormen in de Erwten.

Oorſprong daar van.

Dit ſchadelyk gedierte heeft zig uit *Penſylvanie* naar het Noorden uit-

(*) Gelyk de Oeſterſchelpen een dierlyk voortbrengſel van de zee zyn, en derzelver holtens vol van deeltjes van zeewater, vervliegt wel het nat, dog het zout blyft over. Als nu de ſchelp verbrand en de kalk gebluſcht wordt, vermengt zig het zout met den kalk, en hoe droog ook het geen met zulken kalk gemetſeld is wordt, trekken egter altyd de zoutdeeltjes de vogtigheid der lugt aan, en veroorzaken het zweten der muren. F.

uitgebreid; want *New York*, waar het nu menigvuldig is, wierd 'er voor twaalf of vyftien jaren niet van geplaagd, en voor dien tyd teelde men erwten in overvloed zonder het minste belet. Maar allengskens wierden deze kleine vyanden zo menigvuldig, dat men van het zaijen van erwten moest afzien. Men klaagde hierover op vele plaatsen. De Boeren rondom *Albany* hadden thans het genoegen dat hunne erwten nog vry waren van dit Insekt, maar vrezen 'er altyd voor, dewyl het ieder jaar nader aan die streek komt.

Ik weet niet of dit diertje in *Europa* voortkomen zou; en ik zou denken dat onze *Zweedsche* winters het doden zouden, hoe diep het ook in de erwt zitte. Maar in *New York* is het dikwyls al zo koud, en egter vermeerdert het daar ieder jaar, en nadert allengskens hoe meer het Noorden. Ik was op het punt van enigen van dit ongedierte in *Europa* over te brengen zonder het te weten. Op myn vertrek uit *Amerika* nam ik enige erwten mede naar *Europa* in een papier, welken 'er geheel frisch en groen uitzagen. Maar toen ik het papier den 1. Augustus 1751. te *Stokholm* opende, vond ik al de erwten hol, en zag 'er de koppen der Insekten uitkyken. Sommigen kropen 'er al uit, dog ik haastte my om hen te beletten zig te verspreiden. (*) Ik beken, dat, toen ik ze het eerst zag, ik 'er meer van schrikte dan indien ik enen adder gezien had, want ik besefte op eens al de schade welke myn lieve Vaderland 'er van gehad zou hebben, indien maar twee of drie van deze schadelyke diertjes ontkomen waren. De nakomelingen van verscheiden huisgezinnen, ja zelfs van gehele volken, zouden reden gehad hebben, my te verwenschen, als de oorzaak van zo zwaar enen ramp. Ik zond 'er naderhand enigen, dog wel bewaard, aan den Graaf Tessin en den Ridder Linnæus, tegelyk met een berigt van hunne schadelykheid. De laatste dier twee Heren heeft 'er reeds ene beschryving van gegeven in ene Akademische Verhandeling, onder hem verdedigd. (†) Hy noemt ze daar den *Bruchus van Noord-Amerika.* (§) Het was iets zonderlings

(*) Hoe zorgvuldig ook de Heer Kalm ware om dit gedierte het verspreiden te beletten, verzekert ons egter de Heer Linnæus in zyn *Syst. Nat.* dat de zuidelyke delen van *Europa* alreeds 'er van besmet zyn. Scopoli spreekt 'er van onder zyne *Insecta Carniolica* p. 63. en Geoffroy heeft 'er in zyne *Insectes de Paris* Vol. 1. p. 267. t. 4. t. 9. ene afbeelding van gegeven. F.

(†) Diss. *de Noxa Insectorum.* Amoen. Acad. Vol. 3. p. 347.

(§) *Bruchus Americæ septentrionalis.* In zyn *Syst. Nat.* noemt hy hem *Bruchus Pisi*, of de *Erwtkever*; en zegt dat de *Gracula Quiscula* of de *Purpledaw* van Catesby dit gedierte vernielt; en dat men nu bemerkt, hoe onvoorzigtig het geweest is dien vogel in *Pensylvanie*, *New Jersey*, en *Nieuw Engeland* uitteroeijen, dewyl ene menigte van wormen die deze vogel plegt te verslinden thans de weilanden vernielen. F.

lings dat 'er niet ene erwt in het papier gevonden wierd die niet was opgegeten.

Wanneer men in *Pensylvanie* erwten zait van buiten in het Land gebragt, zyn die gemeenlyk het eerste jaar van dit gedierte vry, maar het twede komt het 'er al in. Het is zeer te wenschen, dat de schepen uit *New York* en *Pensylvanie* dit Insekt niet in *Europa* zullen overbrengen. Men ziet hier uit wat een veragtelyk gering Insekt vermag, en dat de studie van het Huishoudelyke en van de eigenschappen der Gekorvenen niet moet beschouwd worden als maar enkeld tydverdryf en ene nutteloze bezigheid. (*)

De *opklimmende Sumach* of *Rhus radicans* is een struik of boom, die zeer overvloedig in dit Land voortkomt, en heeft dit met den klimop (†) gemeen, dat hy niet groeit zonder enig steunsel te hebben, het zy enen boom, enen muur, of ene heg. Ik heb hem tot op de hoogsten der grote bomen zien klimmen. Zyne takken schoten overal kleine worteltjes, die zig op den boom hegtten, en, als ware het, 'er indrongen. Als men den stam afhouwt komt 'er een bleek bruin sap uit, van enen onaangenamen reuk. Dit sap is zo scherp, dat, als men 'er mede op lynwaat letters of vlakken maakt, die 'er niet uitgaan, maar des te zwarter worden hoe meer men het linnen wascht. De kinderen plegen met dit sap hunne namen op het linnen te tekenen. Als men 'er mede op papier schryft, zo gaan de letters noit uit, maar worden hoe langer hoe zwarter. *Rhus radicans.*

Dit gewas heeft de zelve kwade hoedanigheden als de *Vergiftboom*, dien ik boven beschreven heb, van schadelyk te zyn voor sommige menschen en niet voor anderen; dog de *Vergiftboom* heeft een sterker vergift. Evenwel heb ik menschen gezien die al zo sterk opzwellen van dezen boom. Ik weet ook twee Zusters, waarvan de ene dit gewas behandelen kon zonder het minste ongemak, schoon de andere ten eersten de uitwaasemingen 'er van gevoelde, zodra zy omtrent op den afstand van ene el den boom naderde, en zelfs als zy op ene plaats stond waar de wind over den boom henen naar toe woei. Dog op my had dit soort van Sumach noit enige kragt, schoon ik 'er meer als honderd proeven, zelfs met de zwaarste stammen, mede genomen heb, en het sap zelfs eens in myn oog sprong, zonder my enig letsel te doen. De huid van de hand van een ander mensch, welke ik zeer nat met dit sap gemaakt had, wierd weinig uren daarna zo hard als leder, en vervelde de volgende dagen zo sterk, dat het was als of 'er gantsche schalen van afvielen. Vergiftigheid.

Den

(*) Als men de erwt voor dat 'ze gezaid wordt in loog van kalkwater en enig ontbonden Rottekruid legt, wordt de worm die 'er in zit gedood. F.

(†) *Hedera arborea.*

De bosſchen en 't hout. DEN 10. October des morgens vroeg verzelde ik den Heer KOCK naar zyn Landgoed, het welk omtrent negen *Eng.* mylen noordwaards van *Philadelphia* legt.

SCHOON de boſſchen van *Penſylvanie* vele Eiken leveren, en men 'er meerder ſoorten van vindt dan meer naar het Noorden, bouwt men hier egter zo veel ſchepen niet als in de noordelyke Landſchappen, byzonderlyk in *Nieuw Engeland.* De ondervinding heeft geleerd dat hoe meerder het hout naar het Noorden waſt het des te duurzamer is, en dat de deugd afneemt naar mate men de warmte nadert. Ook is het zeker dat de bomen in het zuiden ſchielyker groeijen, en dikker kringen maken dan in het Noorden. Daarenboven, die in 't Zuiden waſſen hebben grover ſapbuizen voor den omloop der vogten. Om deze reden bouwt men zo veel ſchepen in *Penſylvanie* niet als in *Nieuw Engeland*, ſchoon meerder dan in *Virginie* en *Maryland.* In *Karolina* bouwt men 'er geen in 't geheel, en men laat ze daar uit *Nieuw Engeland* komen. Die men hier, zelfs uit de beſte Eiken timmert, duren nauwlyks meer dan tien of ten hoogſten twaalf jaren, en dan zyn zy zo vergaan dat niemant 'er mede in zee durft ſteken. Daar komen ſchippers uit *Engeland* in *Amerika* om daar ſchepen te doen bouwen. De meeſten gaan naar *Nieuw Engeland*, de noordelykſte Provincie; en zo zy al met ſchepen naar *Philadelphia* geſchikt overkomen, gaan zy egter gemeenlyk van daar naar *Nieuw Engeland.* De *Spanjaards* in de *Weſt Indien*, wil men, dat hunne ſchepen van een byzonder ſoort van Ceders bouwen, die beſtand zyn tegens het water en de verrotting; dog dit ſoort vindt men niet in de *Engelſche* Volkplantingen. Hier zyn meer dan negen verſchillende ſoorten van Eiken, dog geen van die is zo goed als het ene ſoort dat wy in *Zweden* hebben. Om deze reden koſt een ſchip van *Europiſch* veel meer dan een van *Amerikaanſch* Eikenhout.

Beet. VELEN, die zig hier op het tuinieren toeleiden, hadden, verſcheiden jaren ondervonden dat die *Rode Beet*, welke voortkwam uit zaad van *New Jork* gekomen, zeer zoet en aangenaam wierd, dog dat zy alle jaar verminderde als zy uit zaad hier gewonnen werd gekweekt. Men moeſt dan ieder jaar zo veel zaad uit *New York* doen komen als men van noden had. Ook heeft men opgemerkt, dat gewaſſen uit *Engelſch* zaad voortkomende veel beter zyn, dan die uit zaad in *Amerika* gewonnen worden gekweekt.

Radys. IN den tuin van den Heer *Kock* was ene Radys (*) in de loſſe aarde zo groot geworden, dat zy zeven duimen middellyns had. Ieder verzekerde dat het iets zeldzaams was ze hier zo dik te zien.

HET gewas, (*) dat gemeenlyk *Batatas* genoemd wordt, heet men hier

(*) *Raphanus major oblongus.*

(*) *Convolvulus radice tuberoſa eſculenta.*

hier *Bermudische Potatoes.* Aanzienlyken en gemenen planten ze in hunne tuinen. Dit geschiedt op dezelve wys als met de gemene Potatoes. Sommigen zetten ze op bedden. De grond moet een mengsel zyn uit zand en aarde, niet te vet nog te mager. Men snydt, als men ze planten zal, de wortelen, gelyk by de andere Potatoes, in kleine stukken, zo nogthans dat men een uitbotsel of twee aan iedere plant late. Hunne kleur is gemeenlyk rood van buiten, dog van binnen geel. Zy zyn gemeenlyk groter dan de gemene Potatoes. De smaak is zoet en aangenaam, zynde, naar myn gevoelen, de andere Potatoes, de Artisjokken, en zelfs alle andere bekende wortels daarin met hun niet te vergelyken. Zy smelten genoegzaam in den mond. Het is niet lang geleden dat zy hier geplant zyn. Men maakt ze gereed gelyk de andere Potatoes, en eet ze met dezelven of alleen. Zy groeijen hier zeer schielyk en zeer wel; maer het moeilykste is ze den winter over goed te houden, want zy kunnen nog tegens sterke koude, sterke hette, nog vogtigheid. Om die reden bewaart men ze 's winters in kasten met zand op ene warme plaats. In *Pensylvanie*, daar men gene klappen in de schoorstenen heeft, zet men ze in ene zandkast op enigen afstand van het vuur, waar zy veilig zyn voor de vorst en te grote hette. 'T is niet genoeg ze in droog zand in den kelder te leggen, gelyk gemeenlyk geschiedt met de gemene Potatoes. De vogtigheid der kelders zou door het zand heen dringen en ze doen rotten. Het zou waarschynlyk in *Zweden* wel te doen zyn, van ze in warme vertrekken den winter over te houden. Maar de zwarigheid is maar alleen hoe men ze zal overbrengen. By myn vertrek uit *Amerika* nam ik 'er een goed getal van mede, en droeg 'er alle mogelyke zorg voor. Dog wy hadden enen zwaren storm op zee, waardoor het schip zo beschadigd wierd, dat het sterk water in kreeg, zo dat onze klederen, bedden en ander goed zo nat waren dat wy ze uitwringen konden. Dus was het geen wonder dat myn' Potatoes verrotteden. Dog dewyl ze nu in *Portugal*, *Spanje*, en zelfs in *Engeland* aangekweekt worden, zal het niet bezwaarlyk zyn ze in *Zweden* ook te krygen. De drank, welken de *Spanjaards* in hunne *Amerikaansche* bezittingen uit het sap dezer Potatoes maken, is niet in gebruik in *Pensylvanie* (*).

De Heer *Kock* heeft enen Papiermolen op een klein beekje, daar allerlei grof papier gemaakt wordt. Zy wordt 's jaars voor vyftig pond st. *Pensylvanisch* geld verpagt. Papier.

Dit jaar, wierd my verteld, waren de Appelen schaarscher dan naar Schaarschheid van Appelen.

(*) De Heer Miller beschryft dezen drank in zyn *Tuinmans Woordeboek*, onder het woord *Convolvulus*. Soort 17. en 18.

naar gewoonte, het welk door de aanhoudende droogte in de maand van Mai veroorzaakt was, die de bloeisems had doen verwelken. De hitte was zo sterk geweest dat zy de planten en het gras op het veld verbrand had.

Het *Polytrichum commune*, een soort van mos, wast overvloedig in lage en vogtige Weilanden tusschen de bosschen, en bedekt ze op vele plaatsen, gelyk ons mos in *Zweden* doet. Ook was het gemeen op de hoogtens.

Land-bouw. De Landbouw was hieromstreeks in enen slegten toestand. Wanneer iemant een stuk lands koopt, het geen misschien noit is bebouwd geweest, hakt hy een gedeelte van het hout omver, haalt de wortels uit den grond, beploegt dien, zait 'er koorn in, en heeft de eerste reis enen overvloedigen oogst. Dog dat zelve land verscheiden jaren agter een bebouwd wordende, moet het noodzakelyk zyne vrugtbaarheid verliezen. Men laat het dan braak leggen, en ontgint een ander stuk. Op deze wys gaat men voort tot dat men zyne geheele bezitting in koornlanden veranderd heeft, en put dus den grond uit. Dan komt men weer tot het eerste stuk lands, dat zig nu volkomen verhaald heeft, bebouwt het zo lang het iets geven wil, en gaat daarna weder aan een ander.

Gebrek aan Mist. Het is hier onmogelyk veel mist te winnen, om dat men gewoon is het vee, zomer en winter, dag en nagt, altyd in 't veld te laten. Maar wanneer het land enige jaren braak legt groeit 'er velerhande onkruid op, en dit zet 'er zig zo vast op, dat 'er een geruime tyd vereischt wordt om het uitteroeyen. Dit is ook de reden dat 'er altyd zo veel onkruids tusschen het koorn staat. De grote vrugtbaarheid van den grond, die by de aankomst der *Europeanen* noit bebouwd geweest was, deed hen den Landbouw op deze wys veronagtzamen, waarin velen nog blyven voortgaan. Maar dezen bedenken niet, dat als de grond geheel en al uitgeput is, 'er een lange tyd en veel arbeids nodig is om dien weder in staat te brengen; vooral in deze gewesten, die alle zomers door de hitte zo worden uitgedroogd. De grond der koornlanden bestond uit ene dunne laag van tuinaarde, zeer vermengd met een soort van steenkleurige klei, en vele deeltjes van gebroken glinsterende aarde. Deze laatste kwam van de stenen, die men hier overal op de diepte van een voet vindt. Deze stukjes deden den grond glinsteren, als 'er de zon op scheen.

Glinsterende steen. Byna alle de huizen hier omtrent waren van dien steen of van gebakken' steen, dog de eerste was gemeender. In *Germantown*, dat twee *Eng.* mylen lang is, zag men geen ander muurwerk dan van dien steen. Maar daar zyn 'er verscheiden soorten van. Somtyds bestond hy uit enen zwarten of gryzen glimmer, lopenden met golvende

de aderen, die hier en daar tusschen de kromtens met enen gryzen, lossen en fynen kalksteen opgevuld waren, welke ligt kon aan stukken gewreven worden. Sommige doorschynende deeltjes van Quarts waren 'er door verspreid. Dog het glinsterzand maakte het grootste deel van dien steen uit. Hy was vry gemakkelyk te bewerken, en kon met yzeren gereedschap in allerlei gedaantens gehouwen worden. Maar somtyds bestond hy uit enen zwarten glimmer met fyne korrels, enen witten fynen zandsteen, en enige Quartskorrels, zo dat de verscheidene delen wel door malkander gemengd waren. Somtyds vertoonden zig ook brede strepen van den witten kalksteen, zonder enig vermengsel van glimmer, dog meest waren zy sterk vermengd, en van ene gryze kleur. Eindelyk vindt men 'er op enige plaatsen die uit geheel fyne en zwarte glimmerstukken en enen grauwen, lossen en zeer fynen kalksteen t'zamengesteld zyn. Dezen waren ook gemakkelyk te bewerken.

Deze verscheidenheden van stenen vindt men gemeenlyk by malkander. Men trof ze byna overal aan als men een weinig diep groef, dog niet in gelyke menigte en van gelyke deugd. Ook waren ze niet allen even ligt uit den grond te krygen. Als iemant dan een huis wilde bouwen, vorschte hy eerst naar waar hy den besten steen kon vinden. Men vindt dien zo wel op de akkers als op onbebouwde velden, op ene diepte van twee tot zes voeten. De stukken zyn meer of min groot. Sommigen hielden van agt tot tien voeten in de langte, twee in de breedte, en enen in de dikte. Anderen waren veel groter, dog ook enigen kleinder. Zy lagen hier by beddingen op malkander, van omtrent een voet elk bed in de dikte. De langte en breedte waren verschillend, dog gemeenlyk zo als ik gezegd heb. Men moest meest drie of vier voet diep zyn eer men de eerste laag vond. De losse grond boven de lagen is vol van kleine stukjes van dezen steen. Deze grond is de steenkleurige aarde, die hier algemeen is, en uit zand en klei bestaat, schoon 'er het zand de overhand heeft. De losse stukken glimmer, die zo sterk in het zand glinsteren, schynen van den steen onder den grond afgebroken te zyn.

Men moet aanmerken, dat als men dezen steen tot metselen gebruikt men de platte zyde naar buiten keert. Maar de stenen zyn dikwyls ongelyk aan alle kanten, en dan maakt men ze gelyk, dat ligt te doen is. Dog evenwel blyven ze ongelyk in dikte, en kunnen zo net niet op een gevoegd worden als gebakken' stenen. Ook breken 'er wel stukken af als men ze bewerkt, en laten openingen in het buitenste van den muur. Men vult die met kleine stukken steens en kalk, en overpleistert ze, zo dat het niet kan gezien worden, ten minsten niet op enigen afstand. Eindelyk, smeren zy op de buiten- *Gebruik daarvan.*

L 2 kan-

kanten der muren kruisgewys lopende ſtrepen van kalk, zo dat men zeggen zoude dat de muren uit even groten ſtenen beſtonden, en dat die witte ſtrepen de voegen der ſtenen waren. Het binnenſte van de muren wordt glad gemaakt en gewit. Men heeft niet gemerkt dat dit ſoort van ſteen het vogt uit de lugt aantrekt. In *Philadelphia* en daaromſtreeks zyn vele huizen op die wys gebouwd.

De Huizen zyn gemeenlyk op de *Engelſche* wys gemetſeld.

Daſſen. Een der Zwarten van den Heer *Kock* vertoonde my een vel van enen Das, (*) dien hy gedood had, en ik zag 'er uit dat de *Amerikaanſche* Das de zelve met den *Zweedſchen* is. Men noemt hem hier *Aardvarken.* (†)

De *Skulkill.* Tegens den avond keerde ik naar *Philadelphia* terug. Den 12. October gingen wy 's morgens naar de *Skulkill*, ten dele om zaden en planten te verzamelen, en ten dele om allerlei ſoorten van waarnemingen te doen. De *Skulkill* is een ſmalle ſtroom, die omtrent vier *Eng.* mylen ten zuiden van *Philadelphia* in de *Dellaware* valt. Maar hoe ſmal hy ook is, loopt hy wel twee honderd *Eng.* mylen ver, en ontſpringt op de weſtzyde van de *Blauwe bergen.* Het is een groot nadeel voor dit Land dat 'er verſcheiden' Watervallen in deze Rivier zo digt by *Philadelphia* zyn, waardoor zy onbevaarbaar is. Ik ontwierp dezen dag enige beſchryvingen van zulke kruiden daar het vee naar zoekt, en van zulken die het laat ſtaan.

Mollen. Men ontdekte op de velden hier en daar kleine onderaardſche gangen, lopende met allerlei bogten. De opening was groot genoeg voor een Mol. De aarde, die, als het ware, een verwulf 'er boven, en als een kleinen wal maakte, was omtrent twee duimen hoog, ene goede hand breed, en omtrent enen duim dik. Ik zag dikwyls deze onderaardſche gangen op de onbebouwde landen, die zig door de opgeworpen aarde ontdekten, en inzakten als men 'er optrapte, het welk het wandelen laſtig maakte.

Deze gangen worden door een ſoort van Mol (*) gemaakt, dien ik in een ander werk nader beſchryven zal. Zy azen op wortelen. Het diertje heeft groter kragt dan anders vele dieren, naar evenredigheid van hunne grootte, bezitten. Waar het dagt te graven hield het altyd de poten buitenwaards, gelyk men de riemen in een ſchuit houdt. Ik leide het myn neusdoek voor, om te zien wat het 'er mede doen zou, en ik vond dat het dien in den tyd van ene minuut vol gaten had gemaakt. Ik was genoodzaakt enige boeken op het dekſel van de doos te leggen, waarin het diertje zat, of anders lag 'er dat

ten.

(*) *Urſus Meles.* (†) *Ground hog.*

(*) Dit dier is waarſchynlyk de *Sorex criſtatus* van Linnæus.

ten eersten af. Het was zeer kwaadaardig, en beet gaten in alles wat het in den weg lag. Ik hield het enen stalen pennekoker voor, waarin het in 't eerst zeer vinnig beet, maar de hardheid daarvan gevoeld hebbende wilde het nog daar nog ergens anders meer in byten. Deze Mollen maken gene hopen, gelyk de *Europischen*, maar alleen zulke gangen, als ik beschreven heb.

Hier wast ene plant, van welker bessen men een soort van wasch of talk maakt, waarom ze de *Zweden Talkstruik* noemen. De *Engelschen* geven ze den naam van *Candleberrytree* of *Bayberry-bush*, en de Ridder Linnæus heet ze *Myrica cerifera.* Zy groeit overvloedig in ene droge aarde, en schynt byzonderlyk in de nabuurschap der zee wel te tieren, want diep in het land heb ik ze niet gevonden. De bessen groeyen in overvloed op den vrouwelyken struik, en zien 'er uit als of 'er meel opgestroid was. Men verzamelt ze laat in den herfst, wanneer ze ryp zyn, smyt ze in een pot kokend water, zo dat haar smeer smelt, en boven op het water begint te dryven, het welk men dan met een schuimspaan 'er afneemt, en in een anderen ketel doet, zo lang tot dat 'er geen talk meer op het water dryft. Zo dra de talk styf is ziet hy 'er uit als gemene talk of als wasch, maar heeft ene morsige groene kleur. Talk-boom.

Om deze reden wordt hy nog eens gesmolten en gezuiverd, zo dat hy ene schone doorschynende groene kleur krygt. Deze talk is duurder dan de gemene talk, maar beter koop dan wasch. Te *Philadelphia* gaf men ene schelling voor het pond, daar de gemene talk maar ene halve, dog wasch twee schellingen kost. Van dezen talk maakt men hier te lande op vele plaatsen kaarssen, waar men egter wat gemenen talk onder doet. Dit soort van kaarssen breekt niet ligt en smelt zo niet in den zomer als de anderen, brandt byna beter en langer, en geeft zulk enen damp niet, maar zy laten veel eer enen aangenamen reuk na wanneer zy worden uitgedaan. Kaarssen daarvan gemaakt.

Een oude *Zweed* van een en negentig jaar verhaalde my dat zyne Landslieden voorheen dit soort van kaarssen plegten te gebruiken. Tegenwoordig gebruikt men dezen talk zo veel niet, indien men beestevet krygen kan, om dat het zo veel moeite kost de bessen te verzamelen. Dog de arme menschen, die in oorden wonen waar deze bessen veel wassen, en niet veel vee hebben om te slagten, gebruiken dezen talk voor kaarssen. Ook maakt men van het vet van deze plant ene zeep, die aangenaam ruikt, en zeer goed is om den baard te scheren. Nog maken 'er de Heelmeesters pleisters van. Een Koopman van *Philadelphia* zond eens ene menigte van deze kaarssen naar de Roomschgezinde

Landen in *Amerika*, denkende ene goede winst 'er op te hebben; dog de Geestelyken wilden ze niet nemen. Een oude *Zweed* zeide dat de *Wilden* voorheen den wortel van deze plant gebruikten tegens de tandpyn, en dat hy zelf, den wortel, in stukken gesneden, rond om den tand gelegd hebbende, veel baat by dit middel gevonden had. Een andere *Zweed* verhaalde dat de schil van den wortel hem geholpen had. In *Karolina* maakt men van dezen talk niet alleen kaarssen maar ook zegellak.

Penny Royal. *Penny Royal* is de *Engelsche* naam van een gewas, dat enen zonderlingen sterken reuk heeft, en in overvloed op droge plaatsen groeit. De Kruidkenners noemen het *Melissa pulegioides* (*) of *Cunila pulegioides*. Men houdt het zeer gezond om als thee gedronken te worden in verkoudheden, als bevorderende de doorwaasseming. Ook wil men dat deze plant op enige plaats des lichaams, waar men pyn gevoelt, gelegd, dezelve verdryft.

Koopwaren van *Nieuw Engeland.* De *Waren* die men gewoon is uit *Nieuw Engeland* naar *Londen* te zenden zyn de volgenden. Allerlei Visch by *Terre Neuve*, anders *Newfoundland*, of elders gevangen; Traanolie, van verscheiden' soorten, Walvischbaarden, Teer, Pek, Masten, nieuwe Schepen, enige Pelteryen, en somtyds enig hout. De *Engelsche* Eilanden in *Amerika*, als *Jamaik*, en de *Barbados*, trekken uit *Nieuw Engeland*, Visch, Vleesch, Boter, Kaas, Talk, Paarden, Vee, allerlei Houtwerk, als kuipen, emmers, tobben en diergelyken; en zenden terug *Rum*, Suiker, Syroop, en andere voortbrengsels, of ook wel baar geld. Het meeste hiervan, byzonderlyk van 't geld, gaat verder naar *Londen*, om de goederen te betalen die men van daar ontvangen heeft.

Elzen. De Elzen wiessen hier in overvloed op natte en lage plaatsen, en zelfs somtyds nog al op vry hoge gronden, dog kwamen noit tot de hoogte der *Europische* Elzen, en stonden gemeenlyk als struiken van een of twee vadem langte. De Heer *Bartram* en anderen, die veel in deze gewesten gereisd hadden, verhaalden my, dat hoe meer men naar het zuiden trekt de Elzen zo veel te kleinder worden, dog dat zy meer noordelyk hooger en dikker waren. Ik vond zelf naderhand dat de Elzen in *Kanada* die van *Zweden* niet veel weken. Men gebruikt 'er den bast van om rood en bruin te verwen. Een *Amerikaansche Zweed* vertelde my, dat hy zig eens in het been tot op het gebeente toe gehouwen hebbende, zo dat de wonde zeer gevaarlyk was, hy zig daarvan genezen had door de kwetsuur met water te wassen, waarin hy den elzebast had laten koken.

Nagtschaduw. De *Phytocalla decandra* (†) wordt *Poke* by de *Engelschen* genoemd. Als

(*) Linn. Sp. Pl. (†) *De Amerikaansche Nagtschaduwe.*

Als men het ſap der beſſen op papier of iets diergelyks laat ſpringen, wordt het een hoog purper, zo ſchoon als men ergens in de wereld die kleur kan maken; en het is jammer dat men nog geen middel weet om te beletten dat deze verw op linnen of wol ten eerſten verſchiet. De Heer *Bartram* had eens zynen voet tegens enen ſteen geſtoten zo dat hy 'er zeer pynlyk van was, en had 'er een blad van deze plant opgelegd met dit gevolg dat hy zeer ſpoedig genezen was. De beſſen worden om dezen tyd door de vogels gegeten. De *Engelſchen* en *Zweden* eten de bladeren in 't voorjaar, als zy eerſt uitkomen en nog malſch zyn, klaargemaakt, gelyk wy de Kool of de Spinaad doen. Somtyds bereiden zy ze als wy de Kool, wanneer de ſtelen al wat langer zyn geworden, en nemen alleen maar de topjes, die malſch en niet ſtokkig zyn. Maar als men ze als Spinaad wil gebruiken moet men zorgvuldig zyn, dewyl als men de plant eet na dat de bladen al wreed geworden zyn, men ligt zyn laatſten maaltyd doen kan, want dan heeft de plant ene geweldig buikopenende kragt. Ik heb menſchen gekend die dit byna den dood gedaan had. Maar de beſſen worden in den herfſt zonder nadeel van de kinderen gegeten.

Linnen en wollen goed wordt met den baſt van de *Hikory* geel geverwd. Het zelve geſchiedt met dien van den zwarten Eik. (*) De bloemen en bladen van de *Impatiens noli tangere* (†) verwen ook alle wollen ſtoffen ſchoon geel. Verwen.

De *Collinſonia Canadenſis* wordt in kreupelboſſchen op goede gronden overvloedig gevonden. De Heer *Bartram*, die het Land zeer wel kende, hield zig verzekerd dat *Penſylvanie* en alle de plaatſen van *Amerika*, die onder de zelve lugtſtreek leggen, het ware en regte land voor deze plant is. Verder naar het zuiden vond hy, nog de Heren *Clayton* en *Mitchel*, ze noit, ſchoon die laatſten zeer nauwkeurige waarnemingen in *Virginie* en een gedeelte van *Maryland* gedaan hebben. En uit eigene ondervinding wiſt hy dat zy in de noordelyke gedeeltens niet waſt. Ik heb ze noit noordelyker dan op 43. *gr.* 15. *min. N.* gevonden. De tyd van 't jaar dat zy in *Penſylvanie* opkomt is zo laat, dat haar zaad maar juiſt den tyd heeft van ryp te worden, en dus ſchynt zy verder noordwaards onmogelyk te kunnen ſlagen. De Heer *Bartram* was de eerſte die dit gewas ontdekte. Hy zond het naar *Europa*. De Heer Jussieu, gedurende zyn verblyf te *Londen*, en naderhand de Heer Linnæus, noemden het *Collinſonia*, naar den beroemden Peter Collinson, een *Londenſch* Koopman, en Lid van de Koninglyke Maatſchappy *Collinſonia.*

(*) *Quercus Marilandica* Catesby *Nat. Hiſt. of Carolina* vol. 1. tab. 19. *Quercus nigra* Linn.

(†) *Springkraut* heeft de *Hoog Duitſche* Overzetting.

py in *Engeland* en *Zweden*. Hy verdiende de eer wel, dat 'er ene plant naar hem genoemd werd, want 'er zyn weinig menſchen die de Natuurlyke Hiſtorie en alle nuttige Wetenſchappen met zulk enen yver getragt hebben te bevorderen, of die zo veel gedaan hebben als hy om allerhande ſoorten van planten te verzamelen, aantekweken, en te doen kennen. De *Collinſonia* heeft enen byzonderen reuk, die aangenaam, dog zeer ſterk is. Ik had 'er altyd zware hoofdpyn van als ik voorby ene plaats ging daar zy menigvuldig was, vooral als zy in bloem ſtond. De Heer *Bartram* kende ene betere hoedanigheid dan deze in dit gewas, namelyk van een uitmuntend middel te zyn tegens allerlei pyn in de leden en verkoudheden, door de leden met de plant te wryven. En de Heer *Koenraad Weiſer*, een Tolk van de taal der *Wilden*, had hem ene nog wonderbaarder genezing verhaald. Hy was eens onder een troep van *Amerikanen*, waarvan 'er een door ene Ratelſlang gebeten was, en door de *Wilden* reeds opgegeven werd. Dog hy beproefde de *Collinſonia* te koken en den gewonden te drinken te geven, het welk hem behield. Wat meer noordelyk en in *New York* wordt deze plant *Paardekruid* (*) geheten, om dat de paarden ze in de lente eten, voor dat 'er nog andere kruiden opgekomen zyn.

Toeneming van het land. Ik vroeg den Heer *Franklin* en anderen, die het Land wel kenden, of zy 'er enige tekens ontmoet hadden waaruit men opmaken kon, dat voorheen ſommige plaatſen, die nu land waren, onder water geſtaan hebben, en ik kreeg het volgende antwoord.

Wanneer men van hier zuidwaards reiſt komt men op ene plaats waar de grote weg zeer diep tuſſchen twee bergen doorgaat. Aan beide de zyden ziet men niets als oeſter- en moſſelſchelpen, in ene oneindige menigte boven malkander leggende, ſchoon het vele mylen van de zee af is.

Wanneer men in de Stad om putten te maken of om huizen te bouwen graaft, vindt men de aarde in verſcheiden' beddingen boven malkander leggen. Op ene diepte van viertien voet of meer ontmoet men klootronde ſtenen, die van buiten zo glad zyn als die welken aan zee op het ſtrand leggen, en daar zo glad worden door het ſchuren der baren. Als men verders door gegraven en op de diepte van agttien of meer voeten gekomen is, ontdekt men op ſommige plaatſen modder, diergelyken als de zee op 't ſtrand ſmyt, en als gemeenlyk op den bodem der zee en der rivieren legt. En deze modder is vol van takken, bladeren, riet, houtskolen, en andere dingen.

Somtyds is het gebeurd dat de huizen zeer ſchielyk aan ene zyde begon-

(*) *Horſeweed.*

gonnen te zakken, zo dat men genoodzaakt was ze aftebreken. Dieper gravende, om enen vasten grond te vinden, kwam men op dat zelve soort van modder vol van hout, wortels en diergelyken.

Zyn nu deze redenen niet gewigtig genoeg om te doen besluiten, dat die plaatsen in *Philadelphia*, die nu viertien en meer voeten onder den grond zyn, voorheen de bodem der zee waren, en dat by verscheiden toevallen, zand, aarde en andere dingen daar op geraakt zyn? Of dat de *Dellaware* voor dezen breder was dan thans, of haren loop veranderd heeft? Dit laatste doet zy nog tegenwoordig dikwyls, daarzy den oever aan den enen kant afkabbelt en aan den anderen vergroot. En *Zweden* en *Engelschen* wezen my verscheiden plaatsen waar dit geschied was.

Den 18. October kon ik niet boven tien soorten van planten vinden, die nog in bloeisem stonden. Dezen waren de *Gentiana*, twee soorten van *Asters*, de *Solidago-Virga aurea*, een soort van *Hieracium*, de *Oxalis corniculata*, de *Digitalis purpurea*, de *Hamamelis Virginiana*, het *Achillea Millefolium*, en het *Leontodon Taraxacum*. Alle andere planten hadden hare bloemen al laten vallen. Verscheiden bomen, vooral die vroeg in de lente bloeyen, hadden reeds zo dikke knoppen gezet, dat men ze openende alle de delen der bevrugtiging, als de kelk, de bloembladen, de helmstyltjes, en 't stampertje, (*) onderkennen kon. Dus was het gemakkelyk het geslagt te bepalen waartoe deze bomen behoorden. Zodanige waren de Rode Ahorn (†) en de Zomer Laurier (§) en anderen. Dus bereidde zig de natuur, met den aanvang van het aangename weder in het aanstaande jaar, wederom bloemen voorttebrengen. De knoppen waren tegenwoordig geheel hard, en alle derzelver delen op een gepakt, om voor de koude beveiligd te wezen. Bloeyende planten.

De zwarte Walnootboom had zyne meeste bladeren al laten vallen, en velen waren al geheel kaal. De Walnoten zelven waren ook afgevallen, en hare groene schil verwde de handen zwart als men ze behandelde, zo dat men lang werk had eer ze weer schoon waren. Walnoten.

De *Cornus florida* werd by de Engelschen *Dogwood* genaamd, en was overvloedig in de bosschen. Hy maakt ene schone vertoning wanneer hy in de lente vol witte bloemen staat. Het hout is zeer hard, en men maakt 'er weverspoelen, en ander schrynwerk van. Wanneer het gebeurt, dat het vee in de lente uit zwakheid neer valt, binden de Boeren het een stuk van dezen boom om den hals, zig verbeeldende dat dit helpen zal. *Cornus florida.*

De *Tulpeboom* staat hier overal in de bosschen. De kruidkundigen

M noe-

(*) *Calix*, *Corolla*, *stamina*, *Pistillum*.
(†) *Acer rubrum*. (§) *Laurus æstivalis*.

noemen hem *Liriodendron Tulipifera*, om dat zyne bloemen en in grootte en in gedaante en zelfs enigſins in kleur naar den Tulp gelyken. De *Zweden* noemden hem den *Kanoboom*, (*) om dat men 'er veel kanoos van maakt. De *Engelſchen* in *Penſylvanie* heten hem *Poplar*. Men houdt hem voor den grootſten en zwaarſten boom van *Noord Amerika*. Evenwel wyken hem daar de Witte Eik en de Den weinig. Hy ſtrydt met de zwaarſten van de *Europiſche* bomen om den voorrang. Het is zeer aangenaam tegen 't einde van Mai enen der zwaarſte bomen geheel en al veertien dagen lang met bloemen bedekt te zien, die zo groot zyn als Tulpen, en 'er de gedaante en kleur ook meer of min van hebben. De bladen hebben ook iets byzonders, waarom de *Engelſchen* den boom het *Oude wyvehembd* noemen, om dat zy 'er in hunne verbeelding enige gelykenis tuſſchen menen te beſpeuren.

Men gebruikt het hout van dezen boom voor kanoos, delen, planken, blokken, ſchotels, borden, lepels, deurpoſten, en ſchrynwerk. Ik heb ene vry grote koornſchuur gezien, welken geheel en al van enen enkelden boom, tot delen gezaagd, gemaakt was. Sommige ſchrynwerkers houden dezen boom beter dan den Eik, om dat die ligt buigt, dat de eerſte noit doet en zig gemakkelyk laat bewerken. Dog anderen agten hem weinig. Het is zeker dat dit hout in het weder zo zeer krimpt, dat 'er grote reten in de planken komen, en in nat weder zwelt hy zo dat hy byna barſten moet, en nauwlyks is hier een hout bekend dat zo ſterk krimpt en zwelt. Maar de ſchrynwerkers, die 'er veel in werken, zeggen dat 'er twee ſoorten van zyn; dog dit zyn eigenlyk maar twee Verſcheidenheden, waarvan de ene met den tyd van binnen geel wordt, en de andere wit is. De eerſte zegt men een loſſer hout te hebben. De baſt laat zig, gelyk Marieglas, in dunne blaadtjes ſplyten, die veel naar *baſt* gelyken. Men wil dat de bladeren gekneuſd en tegens het voorhoofd gelegd goed zyn tegens hoofdpyn. Men geeſt ook de ſchillen van den baſt tot poeder geſtampt den paarden droog tegens de wormen in. Sommigen beweren dat de wortelen even zo goed tegens de koorts zyn als de *Kina*. De boom waſt in alle ſoorten van gronden, maar al te grote nattigheid is hem niet goed.

Beverboom. De *Beverboom*, by Linnæus *Magnolia glauca*, zo door de *Engelſchen* geheten om dat de Bevers de ſchors van dezen boom gaarn eten, wordt gevonden op verſcheiden plaatſen van *Penſylvanie* en *New Jerſey*, in enen ſchralen moeraſſigen grond, of in natte weilanden. Enige *Zweden* geven hem ook enen anderen naâm, en ſommige *Engelſchen* heten hem wel ook *Swamp Saſſafras* en *Witte Laurier*. Deze bomen

(*) *Canoeträ*, of by verkorting *Knuträ*.

men laten hun loof vroeg in den herfst vallen, uitgenomen enige jonge bomen, die het den gantschen winter blyven behouden. Ik heb ze zelden ten noorden van *Pensylvanie* gevonden, waar ze op 't laatst van Mai beginnen te bloeyen. De reuk der bloeisems is uitmuntend, en doet zig met enen gunstigen wind byna ene *Eng.* myl ver ruiken. De gantsche lugt wordt 'er van vervuld. Men kan niet beschryven hoe aangenaam het op dien tyd, vooral tegen den avond, in de bosschen is te reizen. De bloemen blyven drie weken op den boom, en zelfs meer naar dat de grond is, en al dien tyd verspreiden zy dien aangenamen geur. De bessen zien 'er ook zeer smakelyk uit als ze ryp zyn. Zy hebben een schoon rood, en hangen aan trossen met dunne steeltjes. De deugden van dit middel worden zeer verheven, en men pryst het in teringen aan. De bast op brandewyn gezet, of in andere vogten gekookt, wordt gezegd niet alleen borstkwalen, maar ook allerhande inwendige pynen en steektens te genezen; ook zou hy den buikloop stoppen. In verkoudheden gebruikt men de takken van den Beverboom in water gekookt. Volgens de vertelling van enen *Zweed*, was een van zyne kennissen, een oud man, die een open gat in zyn been had, dat hy te vergeefs door andere middelen getragt had te genezen, door enen *Amerikaan* op deze wys geholpen. Hy brandde wat van dit hout tot kolen, stampte dit tot poeder, mengde dat met varsch spek, en streek 'er de gaten verscheiden' malen mede. Dit droogde de gaten op, die van te voren altyd open geweest waren, en de man had sedert altyd gezonde benen. Men gebruikt dit hout ook tot schrynwerk.

Omtrent de Dieren, welken men in de bosschen van *Noord Amerika* vindt, heeft men bevonden dat de volgenden tamelyk mak gemaakt kunnen worden, zo dat zy weinig van de Huisdieren verschillen. *Dieren die mak gemaakt kunnen worden.*

De wilde *Stieren* en *Koeyen* worden in *Karolina* en andere plaatsen, die zuidelyker dan *Pensylvanie* leggen, gevonden. De Kalveren van deze beesten onder het makke vee opgebragt waren volkomen tam, maar egter dartel, zo dat 'er gene betuiningen digt genoeg voor hun waren als zy 'er door wilden; want zy waren zo sterk van nek dat zy de palen met hunne hoorns omversmeten; en zodra zy enen doorgang gemaakt hadden volgde al het ander vee. Zy teelden met het tamme vee voort, en 'er kwam als ware het een nieuw soort van. (*) *Wilde Stieren.*

De *Amerikaansche Reën* lieten zig ook mak maken, gelyk ik 'er velen gezien heb. Een Landman in *New Jersey* had 'er ene, die hy jong zynde gevangen had, en welke nu zo mak was dat zy by dag in 't bosch ging weiden en 's avonds t'huis kwam, dikwyls ene wilde Ree mede brengende, en haren Heer gelegenheid gevende die te schieten. Vele *Reën.*

(*) De Heer Forster voegt 'er by, „dit soort van Stier is de *Bos Bison* van Linnæus.

le lieden houden jonge makke Reën, en gebruiken ze om andere Reën te vangen, of om de wilden, vooral in den bronſtyd, met zig naar huis te brengen.

Bevers. De *Bevers* zyn dikwyls zo tam geworden dat zy op de viſchvangſt gingen, en den viſch dien zy gevangen hadden den menſchen bragten. Dit gebeurt dikwyls met *Otters*, waarvan ik 'er gezien heb die hunne Meeſters naliepen als honden. Als de Meeſter in ene ſchuit ging, ſprong de Otter in 't water, en kwam dikwyls kort daarna met enen viſch in den bek boven. De *Opoſſum* kan ook zo tam gemaakt worden, dat hy de menſchen als een hond naloopt.

De *Rakkoon*. De *Rakkoon*, dien de Zweden *Sjupp* noemen, kan men met den tyd zo mak maken, dat hy als een Huisdier langs de ſtraat loopt, maar het is onmogelyk van hem zyn ſtelen te ontleren. 's Nagts kruipt hy in de hoenderhokken en byt 'er alles dood. Suiker en andere zoetigheden moet men zorgvuldig voor hem verbergen, en de kaſten en dozen wel ſluiten, of hy ſluipt 'er in, en ſnoept alles op. Dit maakt dat de Vrouwen alle dagen klagten tegens hem te doen hebben, en om deze reden willen vele menſchen dit gedierte niet hebben.

Eekhoorns. De kinderen maken de grauwe en de *vliegende Eekhoorns* zo mak, dat zy hun op de ſchouders ſpringen, en hen overal volgen.

Kalkoenen. In de boſſchen vindt men ook wilde *Kalkoenen*, die van de makken maar daarin verſchillen dat ze groter zyn, en een roodagtiger, dog ook lekkerder vleeſch hebben. Als men de eyeren dezer wilde Kalkoenen onder een makke hen laat uitbroeyen, worden de kiekens ook mak, ſchoon het wel eens gebeurt dat zy groot wordende wegvliegen, waarom men hun de vleugels als ze klein zyn knakt. Maar de makgemaakte kalkoenen zyn gemeenlyk kwaadaardiger dan de tammen. De Inlanders maken hun werk van ze te temmen en by hunne hutten te houden.

Ganzen. Wilde *Ganzen* weet men ook mak te maken. Wanneer zy eerſt in 't voorjaar overkomen, en zig een wyl ophouden, want zy broeijen niet in *Penſylvanie*, ſchiet men ze in de vleugels, als het gelukken wil. Dan roeit men 'er naar toe en vangt ze. Men houdt ze vervolgens enigen tyd binnen. Op deze wys worden zy dikwyls zo mak, dat men ze daarna 's morgens kan uitlaten, en zy 's avonds wederkomen. Dog uit voorzorg kortwiekt men ze. Ik heb van dit ſoort van Ganzen gezien, die de Eigenaar zeide reeds twaalf jaren gehad te hebben. Dog, ſchoon hy 'er agt van had, had hy ze noit met de anderen zien paren, of eyeren leggen.

Veldhoenders. Duiven. Men kan de *Patryzen*, die hier ook menigvuldig zyn, ook zo temmen dat zy met de kippen lopen, en komen om gevoerd te worden wanneer men ze roept. Ook heb ik wilde *Duiven* gezien, die zo mak geworden waren, dat ze met de tammen uitvlogen en wederom kwamen. Sommi-

mige winters is 'er ene schrikkelyke menigte van wilde Duiven in *Pensylvanie.*

VAN alle de zeldzame Vogels van *Noord Amerika* is deze de merkwaardigste dien de *Engelschen Humming bird* (*) noemen. Verscheiden' redenen doen my denken dat men op weinig plaatsen zyns gelyken vinden zal. De *Zweden* en sommige *Engelschen* noemen hem den *Koningsvogel.* (†) De Heer CATESBY heeft hem met zyne natuurlyke kleuren en in zyne volle grootte afgebeeld en beschreven. (§) Hy is niet groter dan een grote Hommel, en gevolglyk is hy een van de kleinste vogeltjes der wereld, zo 'er al een kleinder soort ergens te vinden is. (**) Zyne vederen zyn van de allerschoonste kleuren, de meesten groen, anderen grauw, enigen maken enen glinsterenden roden kring om den hals. De staart glimt, en verandert van groen in koperkleur. Deze vogeltjes komen hier in 't voorjaar, tegens dat het begint warm te worden. Zy maken hun nest in den zomer, dog verhuizen tegens den herfst naar de zuidelyker landen. Zy bestaan louter van de zoete sappen der bloemen, die zy met hunne lange bekjes opzuigen. Van alle de bloemen houden zy het meest van die welken diep zyn en enen langen hals (††) hebben, en ik heb opgemerkt dat zy het meest op de *Impatiens* en de *Monarda met karmozyne bloemen* vliegen. Men kan verzekerd zyn van den gehelen zomer velen van die moye vogeltjes voor zyn venster te hebben, als men 'er een bed met allerlei soorten van bloemen onderplant. Het is zeker een vermakelyk gezigt, deze kleine zeer levendige schepseltjes van de bloemen op en af, gelyk Byen te zien vliegen, en 'er den honing met hunne lange smalle bekjes uit te halen. De bloemen der *Monarda* zitten rondom den steel by iederen knoop, (§§) gelyk aan onze gemene Munte, (***) bastaard Hennip, (†††) *Leonurus*, en *Lamium.* Het is dan zeer vermakelyk hen hunne bekjes in elke bloem rondom den steel te zien steken. Zo dra zy het sap van de ene bloem

De *Hommel vogel*, of het Bloemzuigertje.

M 3 op-

(*) *Hommelvogel*, of *Bromvogel.* Dit vogeltje noemen de *Hollanders* het *Bloemzuigertje.*

(†) LINNÆUS noemt hem *Trochilus Colubris.*

(§) *Nat. Hist.* of *Carolina* Vol. 1. p. 65. tab. 65. Men vindt hem ook in EDWARDS *Nat. Hist. of Birds* p. 38. tab. 38.

(**) Daar is nog een kleinder soort, by LINNÆUS genoemd *Trochilus minimus.* Dit is de kleinste vogel die bekend is. Een dien de Heer HANS SLOANE had woeg levendig maar twintig grein, en een van den Heer EDWARDS vyf en veertig. Dog deze laatste was gedroogd. Hy is in 't werk van EDWARDS afgebeeld, in zyne natuurlyke grootte en met zyn ei. Tab. 150. F.

(††) *Tubus.*

(§§) *Flores verticillati.*

(***) Mentha. (†††) Canabis spuria.

ophebben vlodderen zy naar de naaste. Iemant, die het noit gezien heeft, zou kwalyk kunnen geloven in hoe kort enen tyd zy hunne snepjes in alle de bloemen van ene plant gehad hebben; en als die diep zyn, schynt 'er het vogeltje met zyn halve lyf in te kruipen.

Zo lang zy bezig zyn te zuigen gaan zy noit op de bloem zitten, maar vlodderen altyd gelyk Byen, steken de pootjes agterwaards, en bewegen de vlerkjes zo gezwind, dat men 'er kwalyk een oog op houden kan. Gedurende dat vlodderen maken zy een gebrom gelyk als Byen. (*) Na dus ene wyl zonder rusten gevlogen te hebben, vliegen zy op enen nabystaanden boom of enen paal, om hunne kragten wat te herhalen. Dan gaan zy weer aan 't brommen en 't zuigen. Zy zyn niet zeer schuw. Ik ben nevens meer menschen op minder dan zes voeten by de plaats geweest daar ze vlogen, wy spraken t'zamen en bewogen ons, zonder dat wy ze stoorden. Maar als iemant op hen toeliep vlogen ze, als een pyl, weg. Wanneer het gebeurde dat 'er verscheidenen van hun op dezelve plaats neervielen, ontstond 'er een hevig gevegt als zy malkander op de bloemen aantroffen. Zy vlogen dan met zulke hevigheid tegen elkander aan, dat men denken zou, dat zy malkander met hunne spitse bekjes doorrygen moesten. Zy schenen onder 't vegten in de lugt stil te staan, zig ophoudende door de onbegrypelyke rasheid waarmede zy hunne vleugels bewegen. Als de vensters open zyn vliegen zy dikwyls doormalkander in de kamers in, vegten een weinig, en vlodderen dan weer naar buiten. Somtyds komen zy op een verwelkte bloem, die geen sap meer heeft, en dan byten zy ze, als uit boosheid, af, en smyten ze op den grond, als ware het op dat zy naderhand 'er niet weder door bedrogen worden zullen. Wanneer 'er velen van deze vogeltjes in enen tuin zyn, plukken zy zo vele bloemen af dat 'er de grond van als bezaid legt; en men zoude zeggen dat zy dit uit nyd tegens malkanderen deden.

Gemeenlyk hoort men ze geen ander geluid maken dan het brommen hunner vleugeltjes; maar wanneer zy in de lugt malkander te keer gaan maken zy een geschirp gelyk een mos of een kieken. Zy zyn zo klein dat men ze ligtelyk voor grote hommels of kapellen aanzien zou. Hun vliegen gelykt naar dat van den hommel, en is ongelooflyk snel. Noit heeft men opgemerkt dat zy op vrugten of gekorven diertjes azen; de honing der bloemen schynt hun enig voedsel te zyn. Vele menschen hebben ze om hunne zonderlinge schoonheid gevangen en in koitjes gezet, maar zy stierven by gebrek van voedsel. Evenwel gelukte het den Heer *Bartram* 'er een paar van ene gehele week in 't leven te houden, door ze water te geven waarin hy wat suiker had doen smelten, en ik denk

(*) Dit gebrom is de reden dat zy *Humming bird*, dat zo veel als *bromvogel* zeggen wil, genoemd worden.

denk dat men ze op die wys wel enen gehelen winter over in ene broeikas zou kunnen houden.

Zy maken hunne nesten altyd midden op den tak van enen boom; en dezen zyn zo klein dat men ze van den grond niet zien kan, en dat men in den boom moet klimmen als men ze bekyken wil. Dus wordt het voor ene zeldzaamheid gehouden wanneer een nestje by toeval gevonden wordt, des te meer daar de bomen hier zo zwaar in 't blad zyn. Het nest is ook een van de kleinsten die van vogels gemaakt worden. Ik heb 'er een dat geheel rond is, van binnen van een zagt bruin dons, dat op de bladen van het mannelyke Wolkruid (*) verzameld schynt te wezen, die dikwyls met een zagt dons bezet zyn. Die plant is hier menigvuldig. Het nestje wordt van buiten met een groenagtig grauw mos bedekt, diergelyk men op alle oude bomen ziet. Het heeft over 't kruis nauwlyks enen halven duim boven aan, en onder enen halven. Men weet egter dat de *Humming bird* ook uit vlas, hennip, mos, hair, en andere buigzame dingen zyn nest maakt. Men wil dat zy twee eyeren leggen, elk zo groot als ene erwt.

Ik besteedde den 25. October en den volgenden dag met alle myne verzamelde zaden in te pakken, dewyl ik gelegenheid had ze naar *Engeland* te zenden. Van daar gingen-zy verder naar *Zweden.*

Reis naar *New York.*

Den 27. in den ogtendstond ging ik op een klein togtje naar *New York*, in gezelschap van den Heer *Kock*, met inzigt om het Land te zien, en te vernemen welke de veiligste weg ware om naar *Kanada* te gaan, door de wildernissen die men tusschen de *Engelsche* Volkplantingen en dat Landschap vindt.

De weg.

De weg dien wy langs reden was aan beide zyden vry wel bewoond door *Engelschen*, *Duitschers* en andere *Europeanen.* Wy zagen vlaktens en hoogtens van onderscheiden uitgestrektheid. Bergen en stenen zag ik nergens, enige keyen uitgenomen. By elke Landhoeve genoegzaam was een grote boomgaard van Perzik- en Appelbomen, waarvan sommigen nog vol vrugten zaten.

Heiningen.

De heiningen waren op vele plaatsen zo laag dat het vee 'er gemakkelyk overheen springen kon; om dit voortekomen dragen de varkens houten jukken; ene gewoonte die ik al aangemerkt heb over alle de *Engelsche* Volkplantingen algemeen te zyn. De paarden hadden aan den hals een stuk houts, waaronder een haak aan vast was, die in de heining bleef zitten als het paard zyne voorste voeten opligtte om 'er over te springen; dog ik twyffel of deze uitvinding wel goed is voor de paarden zelven. Hun wierd ook het overspringen belet door een stuk houts, waar van het ene eind aan enen der voorvoeten en het ander aan enen der agtervoe-

(*) *Verbascum Thapsus.*

voeten was vast gemaakt, waardoor zy gedwongen wierden, zeer langzaam te gaan en volstrekt verhinderd te springen. Het kwam my voor dat dit stuk houts de paarden aan velerlei gevaren bloot stelde.

Stenen bruggen. DIGT by *Nieuw Frankfort* reden wy over ene kleine stenen brug, en wat verder, agt of negen *Eng.* mylen van *Philadelphia*, over nog ene andere. Tot nog toe zyn 'er gene mylpalen in het Land opgeregt, en men rekent de afstanden by gissing. Wat later werden wy aan een Veer over enen stroom gezet, waar wy drie *pence* voor ieder mensch met zyn paard betaalden.

Mockingbird. OP ene plaats daar wy pleisterden hadden de menschen enen *Mockingbird* in ene koi. Hy wordt hier voor den besten zanger uit de vogels gehouden. Zyne vederen zyn niet frai. In dit jaargetyde zingt hy niet. De Heer CATESBY heeft, in zyne natuurlyke Historie van *Karolina*, dezen vogel ook naar het leven afgebeeld en beschreven (*) Men zegt, dat hy zyn nest in 't kreupelhout en de bomen maakt; dog daarin zo eigenzinnig is dat als iemant 'er by komt en de eijeren bekykt, hy het nest verlaat en noit weder komt. De Jongen vorderen veel oppassens. Als men ze der Moeder ontneemt en in ene koi zet, komt zy ze daar drie of vier malen 's daags voeren; maar eindelyk geen kans ziende om ze 'er uit te krygen zo verlaat zy ze; en dan sterven de Jongen dikwyls, vermoedelyk om dat zy aan 't voeder niet kunnen wennen dat hun de menschen geven. Maar het volk verbeeldt zig dat de Moeder ze, wanneer zy ze voor de laatste reis voert, weet te vergeven, om ze des te eer uit hunne slaverny en rampzaligheid te verlossen. Deze vogels blyven hier den gehelen zomer over, maar verhuizen tegens den herfst naar het zuiden. Men noemt ze *Mokkingbirds* of *Spotvogels*, om dat ze het geluid van byna alle de vogels weten na te doen. Hun eigen zang is uitmuntend, vol van veranderingen van toon, zo dat vele menschen ze voor de beste zangvogels der wereld houden. Zeker is het dat 'er weinigen zyn die tegen hun aan kunnen, en dit is het dat ze tamelyk duur maakt.

New Bristol. OMTRENT den middag kwamen wy te *New Bristol*, een klein vlek in *Pensylvanie*, op de *Dellaware*, omtrent vyftien *Eng.* mylen van *Philadelphia*. De meeste huizen zyn van steen en staan op hun zelven. De Inwoonders dryven enen kleinen handel, dog de meesten laten hunne waren van *Philadelphia* komen. Aan de overzyde der Rivier, omtrent vlak over *New Bristol* legt de Stad *Burlington*, waar de Gouverneur van *New Jersey* zyn verblyf houdt. *Burlington.*

Schrale grond. WY hadden nu Landhuizen aan beide zyden van den weg, en kwamen in ene laan aan weerszyden met palen afgezet, die tamelyk grote koornvel-

(*) Vol. 1. p. 27. tab. 27.

velden omgaven. Daarop volgde een bosch, en vier *Eng.* mylen ver zagen wy niets dan hout en enen mageren bodem, waarop de *Lupinus perennis* in overvloed wast. Ik was zeer verblyd ene plant zo wel op zo magere gronden te zien tieren, en begon zelfs te overleggen of men deze ontdekking niet ten nutte maken konde. Dog ik had naderhand het verdriet van te vinden dat het vee deze plant niet eten wil, schoon zy 'er zeer groen en frisch uitziet en malsch op het gevoel is. Misschien zal 'er een middel uittevinden zyn om ze het vee smakelyk te maken. Des avonds kwamen wy te *Trenton*, na dat wy aan een Veer de *Dellaware* waren overgezet.

Trenton. TRENTON is een lang smal vlek, wat van de *Dellaware* af, en leggende in ene zandige vlakte. Het behoort tot *New Jersey*, en wordt gerekend dertig *Eng.* mylen van *Philadelphia* te leggen. Daar zyn twee kleine kerken, ene voor de *Bisschoppelyken* en de andere voor de *Presbyterianen.* De huizen zyn gedeeltelyk van steen gebouwd, dog de meesten van hout, gemeenlyk twee verdiepingen hoog, hebbende enen kelder en ene keuken daar naast onder den grond. Zy staan tamelyk ver van malkander, aan den enen kant aan de straat en aan den anderen aan tuinen van verschillende grootte. In elken tuin is een put. De plaats wordt voor zeer gezond gehouden. Onze Waard vertelde ons dat twee en twintig jaren geleden, wanneer hy zig hier eerst nederzettede, 'er nauwlyks meer dan een huis was, maar sedert dien tyd is *Trenton* zo toegenomen, dat 'er nu omtrent honderd huizen zy. De huizen zyn van binnen in verscheiden' vertrekken door plankenbeschotten verdeeld. De Inwoonders dryven enen kleinen handel in waren die zy van *Philadelphia* krygen; maar hun voornaamste voordeel komt van de menigte van reizigers die van *Philadelphia* naar *New York* en terug gaan, want zy worden gemeenlyk met *Trentonsche* Jagten van *Philadelphia* te *Trenton*, of van daar naar *Philadelphia* gebragt. Maar van *Trenton* verder naar *Nieuw Brunswyk* gaat men met wagens, die elken dag op die plaats ryden. Velen van de Ingezetenen bestaan ook van het overvoeren van goederen, die alle dagen in menigte of van *Philadelphia* naar *New York*, of van *New York* naar *Philadelphia* gezonden worden. Tusschen *Philadelphia* en *Trenton* geschiedt dit te water, dog tusschen *Trenton* en *Nieuw Brunswyk* te land; het welk gemeenlyk door menschen van *Trenton* verrigt wordt.

OP de Jagten tusschen *Philadelphia* en *Trenton* betaalt men ene schelling en zes *pence Pensylvanisch* geld voor ieder mensch, buiten zyn pakkadie. Ieder Reiziger moet voor zyn eten en drinken zorgen, of een vast gesteld geld betalen. Tusschen *Trenton* en *Nieuw Brunswyk* is de vragt twee schellingen zes *pence*, de pakkadie daar buiten.

WY zetteden den 28. in den morgen onze reis voort. Het land was meest Landsdouwe.

meest effen, hier en daar egter vertoonden zig enige languitgestrekte hoogtens. Men vond enig hout, dog het meeste veld was zonder geboomte, maar nergens zag ik in *Amerika*, de steden uitgezonderd, het land zo bevolkt. Egter verzekerde my een oud man, die hieromstreeks woonde, en ons een deel van den weg verzelde, dat het hem zeer wel heugde dat 'er tusschen *Trenton* en *Nieuw Brunswyk* maar drie Landhoeven waren; en dit was, dagt hy, nu omtrent vyftig jaar geleden. Den gehelen dag byna hadden wy uitgestrekte koornvelden aan weerskanten van den weg, en gemeenlyk daalde de grond tegens het zuiden. By elke Landhoeve is een schone boomgaard vol van Perzik- en Appelbomen, en in sommigen waren de vrugten in zulk ene menigte afgevallen: dat zy den grond genoegzaam geheel bedekten. Overal mogten wy onze hoeden en zakken, zo veel wy wilden, vullen. Kersfebomen stonden 'er op den weg, by de Landhoeven en elders.

Schuren. DE Schuren waren hier op ene byzondere wys gebouwd. Het gebouw was zo groot als byna ene kleine kerk. Het dak was vry hoog, gedekt met planken, aan beide zyden afhellende, dog niet steil. De muren waren niet veel hoger dan een volwassen mansperfoon, maar de breedte van 't gebouw was aanmerkelyk. In 't midden was de dorschvloer, en daarboven, of op de zolder, leggen zy het ongedorschte koorn, het stroo, of andere dingen. Aan enen kant waren stallingen voor de paarden en de koeyen. Het kleine vee had ook zyne byzondere stalling. Aan beide de einden waren grote deuren, zo dat men de ene in en de andere uit kon ryden. Dit soort van schuren hebben vooral de *Hollanders* en de *Duitschers* (*). En men moet aanmerken dat tusschen *Trenton* en *New York* weinig *Engelschen*, maar vele *Duitschers*, dog vooral *Hollanders* wonen, welken laatsten hier zeer talryk zyn.

De *Wilden.* Eer ik verder ga, moet ik iets aanmerken rakende de zogenaamde WILDEN of Inboorlingen van *Amerika*, want sommige Lezers denken veelligt, gelyk vele menschen van myne kennis, dat geheel *Noord Amerika* byna bewoond wordt van wilde en heidensche Volken, en zouden het vreemd vinden dat ik van dezelven zo weinig gewag make. Anderen wederom zullen zig verbeelden, dat, wanneer ik in myne dagverhalen zeg dat het land wel bebouwd is, en dat op vele plaatsen huizen van steen of hout zyn, waarom heen koornvelden, tuinen, en boomgaarden leggen, ik van de bezittingen der oorspronglyke *Amerikanen* spreke. Om dit misverstand voor te komen, merk ik aan, dat het Land, byzonderlyk langs de kust, in de *Engelsche* Volkplantingen, door *Europeanen* bewoond wordt, die op sommige plaatsen reeds zo talryk zyn, dat wei-

(*) Zulke schuren zyn gemeen in *Holland*, het Noorden van *Duitschland* en *Pruissen*. F.

weinige delen van *Europa* meer volks bevatten. De *Wilden* hebben het Land aan de *Europeanen* verkoft, en zyn landwaards in geweken. Op de meeste plaatsen moet men honderd en twintig *Eng.* mylen (*) ver van de kust reizen eer men aan de eerste woningen der *Wilden* komt. Men kan langer dan een half jaar te *Philadelphia* en in andere zeesteden geweest zyn, zonder enen enkelden *Wilden* gezien te hebben. In 't vervolg zal ik omstandiger van hun spreken, gelyk ook van hunnen godsdienst, zeden en huishouding. Thans keer ik weder tot myn verhaal.

Omtrent negen *Eng.* mylen van *Trenton* begint de grond van kleur te veranderen, tot hiertoe bestaan hebbende uit ene helder grauwe klei. Nu wierd hy roodagtig bruin, somtyds purperagtig, en somtyds van een kleur als *Brazliehout*. Deze kleur kwam van enen roden kalksteen, die veel geleek naar dien welken men vind op den berg *Kinnekulle* in *West Gothland*, en ene byzondere bedding in de rots maakt. Dus schynt de *Amerikaansche* rode kalksteen maar ene verscheidenheid van den *Zweedschen* te wezen. Hy lag in beddingen van twee of drie vingers dik, dog was deelbaar in verscheiden dunner schyven, welker oppervlakte zelden gelyk was maar gemeenlyk oneffen. De beddingen zelven waren dikwyls door horizontale scheuren afgesneden. Wanneer deze stenen aan de lugt bloot gesteld worden, vallen zy allengskens, eerst in stukken, en naderhand tot stof. De menschen heromstreeks wisten 'er geen gebruik van te maken. De grond boven deze stenen is somtyds ryk en somtyds schraal. Op de meeste plaatsen daar men gegraven had kon men merken dat het grootste deel der omgeworpene aarde uit dit soort van steengrond bestond. Wy hadden deze roodagtige aarde overal tot digt by *Nieuw Brunswyk*, waar zy overvloedig is. De oever der Rivier vertoonde op vele plaatsen niets dan beddingen van kalksteen, die niet horizontaal, dog meer of min naar beneden liepen. Kleur van den grond.

Omtrent 's morgens te tien uren kwamen wy te *Princetown*, een vlek gelegen in ene vlakte. De meeste huizen zyn van hout, en staan niet bymalkander, maar hebben tuinen en weiden tusschen beiden. Dit oord wierd eerder door *Europeanen* bewoond dan *Pensylvanie*; en dit is de reden dat de bosschen meer weg gehakt zyn, en dat het land meer bebouwd is, zo dat men denken zoude in *Europa* te zyn. *Princetown.*

Wy waren voornemens voorttereizen, dog een zware aanhoudende regen dwong ons hier tot den volgenden morgen te blyven.

Wy vertrokken den 29. October weder. Het land was tamelyk wel bevolkt. Schoon wy thans grote bosschen zagen, bestonden zy allen uit bomen die hun blad laten vallen, en ik zag niet enen boom van het Landsdouwe.

(*) Dit is omtrent 40. van onze *Hollandsche* Uren gaans.

Dennegeflagt, tot dat ik te *Nieuw Brunswyk* kwam. De grond was effen, en fcheen overal juift niet de rykfte te zyn. Op fommige plaatfen waren kleine hoogtens, die zig ongevoelig in de vlaktens verloren, welken gemeenlyk door beekjes doorfneden werden. Byna elke Landhoeve had haren boomgaard. De huizen waren meeft van hout, en op enigen afftand van de zelven ftonden de bakovens, meeft van klei gemaakt.

Rockhill. Op enen heuvel, die met hout bewaffen en *Rockhill* genoemd was, lagen enige ftukken van rots, zo zwaar dat drie man werk zouden gehad hebben ze naar beneden te rollen. Maar behalven dezen waren 'er weinig grote ftenen in het Land te vinden, want de meesten die wy zagen konden ligt door een man worden opgetild. Op ene andere plaats ontdekten wy vele kleine keizelfteentjes, dog ontmoetten gene bergen of rotfen.

Nieuw Brunswyk. Omtrent den middag kwamen wy te Nieuw Brunswyk aan, een frai klein fteedje in de Provincie van *New Jerfey*, in ene vally op de weftzyde der Rivier *Rareton*. Men kan het, om zyne lage legging, niet zien, voor dat men boven op den berg is, die 'er vlak by legt. De Stad legt zuid en noord, langs de Rivier. De *Duitfche* Ingezetenen hebben twee kerken, ene van fteen, en de andere van hout. De *Engelfche* kerk is ook van hout; dog de *Presbyterianen* waren bezig 'er ene van fteen te bouwen. Het *Raadhuis* heeft een goed aanzien. Sommige huizen zyn van gebakken fteen, dog de meeften zyn van hout, of ten minften van hout en fteen te zamen. De houten huizen zyn los opgeflagen, beftaande uit planken, die van binnen met latten aan malkander vaft zyn. Zulken die uit hout en fteen t'zamen beftaan, hebben alleen ftenen muren aan de ftraat, het overige is maar van planken. Dit zou enen Reiziger, die maar fchielyk doorrydt, ligt doen denken dat alles van fteen was. De huizen waren gedekt met houten berden. Voor elke deur is ene ftoep van enige trappen hoog, met bankjes op zyde, waar de menfchen 's avonds een lugtje fcheppen en de voorbygangers zien. De Stad heeft alleen maar ene ftraat in de lengte, en aan haar noordeinde ene dwarsftraat, beiden tamelyk lang.

De *Rareton.* De Rivier *Rareton* vliet digt by de Stad voorby, en is diep genoeg voor grote Jagten. De breedte by de Stad is een musketfchoot. De vloed komt tot enige mylen boven het fteedtje. De Jagten worden in de langte by de brug geplaatft. De Rivier heeft hoge en fteile oevers, dog by de Stad zyn zy laag. Ene van de ftraten wordt byna alleen van *Hollanders* bewoond, die hier van *Albany* gekomen zyn, waarom zy *Albanyftreet* genoemd wordt. Deze *Hollanders* houden alleen maar gezelfchap onder malkander, en komen zel-

den of noit by de andere Inwoonders. *Nieuw Brunswyk* behoort tot *New Jersey*; dog de meeste zo niet al de handel, dien het dryft, is op *New York*, dat 'er omtrent veertig *Eng.* mylen van daan legt. Men zendt daar koorn en meel in menigte, brood, veel lynzaad, planken, houten vaatwerk en allerhande timmerwerk naar toe. Vele kleine Jagten gaan dagelyks van de ene plaats naar de andere. De Inwoonders winnen ook veel van de Reizigers, die alle uren door het plaatsje trekken.

De steile oevers der Rivier bestaan uit den roden Kalksteen, dien ik alreeds beschreven heb. Men kan hier duidelyk zien dat de beddingen niet horizontaal leggen, maar benedenwaards gaan, vooral tegens het zuiden. De lugt had den steen hier grotelyks ontbonden. Ik vroeg of men 'er geen gebruik van maken kon, en vernam dat hy tot het bouwen van huizen niets deugde, want, schoon hy hard en duurzaam onder den grond is, valt hy in stukken en tot gruis als men hem opgraaft en aan de lugt bloot stelt. Een der Inwoonders had beproefd 'er een huis van te bouwen, dog de buitenmuren begonnen schielyk zo te vergaan dat hy 'er planken overheen moest doen slaan, om te beletten dat zyn gantsche muur in stukken viel. Men wil dat de steen ene goede mist op het land maakt, en om die reden stroit men hem tot gruis geworden over de akkers, waardoor men zegt dat het onkruid sterft. Men gebruikt hem hier toe op de akkers en in de tuinen. (*) Grond-Stenen.

Tegen den avond vervolgden wy onze reis, en wierden over de *Rareton* gezet. In enen drogen zomer en by ebbende zee kan men zonder gevaar den stroom doorryden. Aan de overzyde was de Rode Jeneverboom vry overvloedig. Het land was wel bewoond en de grond keizelagtig. Vervolg der Reize.

Wy zagen op verscheiden plaatsen Poulepintades op enen vry verren afstand van de huizen in 't veld.

Omtrent agt *Eng.* mylen van *Nieuw Brunswyk* scheidde zig de weg. Wy sloegen links in. De weg aan de regterhand loopt naar *Amboy*, de voornaamste zeeplaats van *New Jersey*. Het land had een betoverend aanzien, men zag heuvelen en dalen, en alles zeer wel bebouwd. Van de hoogtens had men het gezigt over landhoeven, boomgaarden, koornvelden, bosschen, meren, eilanden, wegen en weilanden.

De grond was op de meeste plaatsen roodagtig. Ik twyffel niet of 'er waren lagen van den gemelden kalksteen onder. Somtyds zag 'er de aarde uit als Cinnabererts.

(*) Waarschynlyk is dit een steenmergel. Men vindt 'er een blaauw en gruisagtig soort van in het Graafschap *Bamff* in *Schotland*. Men gebruikt hem met veel voordeel tot misting. F.

Woodbridge. WOODBRIDGE is een klein dorp, beſtaande uit weinig huizen, en gelegen in ene vlakte. Wy hielden hier ſtil om onze paarden wat te laten ruſten. De meeſte huizen waren van hout, de muren van planken, die aan een eind rond en allen op dezelve ry leggende van dezelve langte waren. Sommige huizen hadden een *Italiaanſch* dak, dog de meeſten waren met gevels. De daken waren meeſt met houten berden gedekt. Putten en ſchepemmers werden meeſt overal gevonden.

Elizabeth-town. ELIZABETH-TOWN is ene kleine Stad, omtrent twintig *Eng.* mylen van *Nieuw Brunswyk.* Wy kwamen daar even na het ondergaan der zon aan. De huizen ſtaan verſtroid, dog zyn wel gebouwd, gemeenlyk van planken, met daken van houten berden, waarmede ook de muren overdekt zyn. Ook waren 'er enige ſtenen gebouwen. Een kleine ſtroom loopt door de Stad van het weſten naar het oosten, de welke by de eb byna droog is, maar met den vloed kleine Jagten voeren kan. Hier zyn twee fraye kerken, die 'er veel beter uitzien dan 'er ene in geheel *Philadelphia* doet. Die van de *Engelſche kerk* was van ſteen, had enen toren met klokken, en ene leuning rondom, van waar men over het omgelegen land ziet. De vergaderplaats der *Presbyterianen* was van hout, dog had enen toren en klokken, en was, gelyk de andere huizen, met houten berden gedekt. Het *Raadhuis* zag 'er ook wel uit, en had ook enen toren met ene klok. De oever der Rivier was rood van wegens den kalkſteen. In en rondom de Stad zyn vele tuinen en boomgaarden, en men kan met waarheid zeggen dat *Elizabeth-town* in enen tuin legt, zynde de grond rondom effen en wel bebouwd.

DE ganzen op enige plaatſen, daar wy dezen en den volgenden dag doortrokken, hadden drie of vier ſtokjes, van omtrent een voet lang, kruislings om den hals, ten einde ze te beletten door de half gebroken beheiningen te kruipen; het welk ze 'er regt grappig deed uitzien.

WY namen ons verblyf dien nagt in ene herberg, ***Elezabeth-town Point*** geheten, omtrent twee *Eng.* mylen van de Stad gelegen, zynde het laatſte huis aan dezen kant 't welk tot *New Jerſey* behoort. De man, die de herberg met het Veer daar by gepagt had, zeide ons dat hy daar 's jaars honderd en tien pond *Penſylvaniſch* geld voor betaalde.

Voortreize. DEN 30. October waren wy reisvaardig by het opgaan der zon. Digt by de herberg, daar wy dien nagt doorgebragt hadden, wierden wy ene Rivier in een half verrot vaartuig overgezet. Deze Rivier kwam ver van 's binnens lands, en kleine ſchepen konden ze ligtelyk opzeilen, het welk een groot voordeel aan de Inwoonders van het na-

naby gelegen land aanbragt, en hun gelegenheid gaf van hunne waren gemakkelyk naar *New York* te zenden. Zelfs diende zy hun om handel op de *West Indien* te dryven. De landeryen aan weerskanten der Rivier waren laag en bestonden uit weiden. Maar men kon 'er geen ander hoi winnen als dat op moerassige gronden wast, want by den vloed worden deze weilanden somtyds onder water gezet. Men zegt dat de menschen en het vee hier des zomers door ontelbare menigtens van muggen geplaagd worden. Dit wierd aan de laagheid en moerassigheid van den grond toegeschreven, waarin de muggen hare eitjes leggen, die door de warmte worden uitgebroeid.

Zo dra wy den stroom over waren bevonden wy ons op *Staten Eiland*, dat geheel en al van zout water omringd is. Hier begint de Provincie van New York. De meesten der Ingezetenen alhier waren *Hollanders*, of zulken die zig hier hadden nedergezet terwyl de *Hollanders* hier meester waren. Dog tegenwoordig waren zy verspreid onder de *Engelschen* en andere *Europeanen*, en spraken voor het groterdeel *Engelsch*. Het gezigt over het land was zeer aangenaam, wordende niet zeer door bosschen belemmerd, en vertonende vele bebouwde landen. De heuvels en dalen gingen hier voort malkanderen aftewisselen. *Staten Eiland. New York.*

De Landhoeven lagen digt by een. De meeste huizen waren van hout, dog sommigen van steen. Iedere Hoeve had haren boomgaard van appelbomen, wier vrugten reeds meest geplukt waren. Ik zag hier by ieder huis, gelyk op de gehele reis, ene Cyderpers, die op de ene of de andere wys gemaakt was. Het volk was bezig met de appelen te perssen, of had onlangs geleden daar mede gedaan gekregen. Sommigen gebruikten een wiel, gemaakt van dikke eiken' planken, het welk om enen yzeren as door een paard getrokken werd, omtrent op de zelve wys als men wouw maakt, (*) met dit onderscheid alleen, dat het wiel hier over planken loopt. De Kerssebomen stonden rondom de heiningen om de koornvelden. Landhoeven. Cyderperssen.

De koornlanden waren uitmuntend wel gelegen, en met Weit of Rogge bezaid. Zy hadden gene sloten rondom, maar alleen watervoren, op zyn *Engelsch*, meer of min van malkander gelegen.

Wy zagen ergens enen watermolen zo aangelegd, dat wanneer het vloed was het water in enen vyver liep, maar als het ebde ging het verlaat open, en de molen wierd van het water rond gedreven.

Om agt uren in den morgen kwamen wy op ene plaats daar wy het water over moesten om te *New York* te komen. Wy lieten de paarden daar De Stad *New York.*

(*) De Heer Linnæus heeft, in zyne *West Gothische* Reisbeschryving, ene afbeelding van den Wouwmolen gegeven.

daar, en gingen in een Jagt. Wy hadden negen *Eng.* mylen afteleggen; egter waren wy al te elf uren te *New York.* Wy zagen een foort van wilde endvogels in menigte op het water. Het volk noemde ze *Blauwbekken.* (*) Zy fchenen onze Pylftaarten (†) te zyn. Zy waren zeer fchuw. Op het ftrand zagen wy fchone in de fchuinte leggende koornvelden, die gantfch groen waren van het opkomende koorn. Wy zagen verfcheiden' viffchers in fchuitjes bezig met oefters van den bodem der zee optehalen, ten welken einde zy zig van harken met lange yzeren inwaards gebogene tanden bedienden. Zy gebruikten deze werktuigen of maar een alleen, of twee aan malkander gebonden, op zulk ene wys dat de tanden op malkander kwamen.

Oefters. Omtrent *New York* wordt ene grote menigte uitmuntende *Oefters* gevonden, wiergelyken men, en voor de grootte, en voor den fmaak, op weinige plaatfen vindt. Men maakt ze in, en zendt ze naar de *Weft Indien* en andere oorden. Het inmaken gefchiedt op deze wys. Zo dra de Oefters gevangen zyn, maakt men ze open, en waft den vifch fchoon af. Dan giet men wat waters in een pot, waarin men de Oesters ene wyl kookt, daarna op een fchotel legt, tot dat ze enigzins droog zyn. Vervolgens neemt men wat fpeceryen, wat peper, en zo veel azyn, als men oordeelt noodzakelyk te zyn. Dit mengt men met de helft van het vogt waarin de Oefters gekookt zyn, en hangt het over 't vuur. Men moet by 't koken wel op het fchuimen paffen. Eindelyk giet men het al te zamen in een glazen of aarden vat, doet 'er de Oesters in en maakt het wel toe, dat 'er geen lugt by kome. Op deze wys kunnen de Oefters een geheel jaar goed blyven, en naar ver gelegen plaatfen verzonden worden.

De Kooplieden zenden om dezen tyd vele dus ingemaakte Oefters hier van daan naar de *Weft Indien*, waar by zy gemeenlyk ene aanzienlyke winft doen, want Oefters die hun hier ene fchelling koften verkopen zy den meeften tyd voor een piftool, of zesmaal zo veel als zy hun gekoft hebben, en fomtyds nog meer. De Oefters op deze wys ingemaakt zyn zeer lekker, en kunnen ook gebraden worden.

Ene andere manier van ze intemaken beftaat hierin. Men doet ze uit de fchalen, braadt ze in een pan met boter, doet ze in een glazen of aarden vat, en giet 'er de gefmolten boter op, zo dat ze wel bedekt leggen, en 'er geen lugt bykome. Op deze wys ingelegt zyn zy even goed om te eten als op de voorgaande, en worden ook naar de *Weft Indien* en andere oorden verzonden.

Men at ze hier ook rauw, met azyn en peper, dog zelden. Meeft braadt men ze in ene pan met boter, of in de fchalen zelven op kolen. Ook

(*) *Blue bills.* (†) Linn. *Anas acuta.*

Ook kookt men ze in hun eigen water, dat zy in overvloed van zig geven, zo dra zy in de warmte komen. En men hield ze dan veel lekkerder als wanneer men ze in ander water kookte. Zy gingen hier voor ene gezonde ſpys. Arme menſchen eten ze het gehele jaar door met een weinig broods.

De Oeſters worden voornaamlyk op enen modderigen grond gevangen. Zy zyn zo talryk niet op het zand, en men vindt hier zelden rots of ſteen op den bodem der zee. De Oeſterſchelpen worden op grote hopen verzameld en tot kalk gebrand. Wy zagen vele zulke hopen by de Landhoeven leggen, die niet ver van zee waren; en omſtreeks *New York* zagen wy de Boeren ze geheel en ongebroken op het land ryden, dat met weit bezaid was. De zee verſchaft 'er hier ene ſchrikkelyke menigte van.

De *Wilden*, die voor de aankomſt der *Europers* aan de zeekuſten woonden, leefden voornaamlyk van oeſters en moſſelen. Nog vangen zy ze vlytiglyk, wanneer ze op plaatſen komen daar oeſters zyn, en verkopen ze dieper in het land aan de andere *Wilden*. Dit is de reden dat men op die plaatſen daar men weet dat zy voorheen gewoond hebben ongemeen vele oeſter- en moſſelſchelpen op hopen vindt. En dit moet ons omzigtig maken in te beweren dat op alle plaatſen, digt by zee, of dieper landswaards in, waar men zulke hopen ontmoet, dezelven daar gelegen hebben ſedert de tyden dat de zee over die landen ſtroomde.

Zeekreeften worden hier ook overvloedig gevonden, en byna op dezelve wys als de Oeſters ingemaakt en verzonden. Ik heb dikwyls horen verhalen dat de kuſt van *New York* al reeds lang door de *Europeanen* bewoond was, zonder dat 'er kreeften te vinden waren, zo dat zy uit *Nieuw Engeland*, daar ze overvloedig waren, in grote viſchkorven derwaards wierden gebragt. Maar het gebeurde eens dat een dezer korven by *Helgate* kwam te breken, omtrent tien *Eng.* mylen van *New York*, en alle de Kreeften raakten vry. Sedert dien tyd zyn zy hier zo vermenigvuldigd, dat ze in den grootſten overvloed gevangen worden. Kreeſten.

Een ſoort van koude koorts, door de *Engelſchen Fever and ague* genoemd, is zeer gemeen in velen van de *Engelſche* Volkplantingen. Dog in ſommigen weet men 'er niets van. Ik zal in 't vervolg de eigenſchappen dezer ziekte nader beſchryven. Verſcheidenen van de aanzienlykſte Ingezetenen van *New York* verzekerden my, dat deze ziekte daar ver na zo gemeen niet is als in *Penſylvanie*, waar 'er tien tegen een in *New York* van worden aangetaſt. Om die reden waren ze van mening, dat deze ziekte veroorzaakt werd door de dampen van ſtaande wateren, poelen, en rivieren; en dus konden de landſchappen aan de kuſt gelegen zo ligt 'er niet van worden aangedaan. Evenwel wierd het gulzig eten van meloe- Koude Koorts.

loenen, watermeloenen, perſiken, en andere ſappige vrugten, ook gehouden den voortgang van deze ziekte veel te bevorderen; en vele voorbeelden beveſtigden deze mening. De *Kina* wierd 'er een goed middel tegen gerekend. Egter wierd zy dikwyls gevonden ene verkeerde werking te doen, 't zy dan dat ze verbaſterd was, 't zy dat men ze op ene verkeerde wys gebruikt had. De Heer *David van Horne*, een Koopman, vertelde my, dat hy zig en vele andere menſchen van de koorts genezen had met de bladen der Tuinſaly. (*) Hy ſtampte ze in een vyzel, en drukte 'er het ſap uit; dit deed hy zo lang tot dat hy 'er een lepel vol van had, en mengde 'er dan wat citroenſap onder. Dit gebruikte hy tegens dat de huivering begon; en na dat het drie of vier malen genomen was, kwam de koorts niet weder.

Eikenbaſt. DE baſt van den witten Eik wierd voor het beſte middel tegens den loop gehouden. Men maakt hem tot poeder. My wierd van sommigen verzekerd, dat 'er gevallen waren waarin niets had willen helpen, en waar in dit middel ene zekere en ſpoedige genezing veroorzaakt had. In *New York* gebruikte men dezen baſt ook om wol bruin te verwen, zo dat zy naar thee *bohea* gelykt, en in de zon niet verſchiet. Onder de ontelbare ſchelpen en hoorns die men op 't ſtrand vindt, zyn 'er die veel

Clams. naar een menſchenoor gelyken. De Engelſchen noemen ze *Clams*. Zy zyn zeer dik, wit, uitgenomen alleen het ſpitſe eind, dat van binnen en van buiten blauw is, trekkende wat naar het violet en het purper. Men vindt ze in groten overvloed op de kuſt van *New York*, *Long Island*, en andere plaatſen. De ſchaal beſluit een vry groot dier, het welk, niet alleen de *Wilden*, maar ook de *Europers* gaarn eten.

MET dezen ſchelpviſch dryft men enen aanmerkelyken handel onder de *Wilden* binnen 's lands. Toen deze menſchen nog op de kuſten woonden, konden zy zelven hunne *Clams* vangen, waaruit hun voedſel voornamelyk beſtond; maar tegenswoordig doen dit de *Hollanders* en de *Engelſchen*, die op *Long Island* en andere zeeplaatſen wonen. Zo dra de ſchelp gevangen is neemt men 'er den viſch uit, rygt hem aan een draad, en hangt hem dus in de lugt om in de zon te drogen. Dit gedaan zynde, wordt hy in vaten gelegd en naar *Albany* gezonden, waar de *Wilden* deze waar kopen, die zy voor een hunner beſte geregten houden. Behalven de *Europeanen* komen velen van de Inlanders jaarlyks op de zee kuſt om *Clams* te vangen.

Wampum der Wilden. DE *Wilden* gebruiken deze ſchelpen in plaats van geld, en maken 'er hun zo genaamd *Wampum* van. Hunne Vrouwen hangen ze ook om als zy opgeſchikt willen wezen. De *Wampums* worden eigenlyk van het violet der ſchelp gemaakt, want de blauwagtige ſtukken hebben by hun

(*) *Salvia Officinalis* LINN.

hun ene veel grotere waarde dan de witten. Een Reiziger, wel voorzien van deze schelpen, kan 'er ene aanmerkelyke winst mede doen onder de Inlanders; maar als hy geld, goud of zilver medeneemt, zal hy voorzeker verliezen, want de *Wilden*, die verder binnen 's lands wonen, agten deze metalen weinig of niet, gelyk ik dikwyls heb opgemerkt. Voorheen maakten zy hunne *Wampums* zelven, schoon niet zonder veel moeite, maar tegenswoordig worden zy meest van de *Europeanen* gemaakt. Byzonderlyk doen dit die van *Albany*, en winnen 'er aanmerkelyk veel by. In 't vervolg denk ik de wys waarop de *Wampums* gemaakt worden te beschryven.

BEHALVEN de verschillende sekten van *Christenen*, wonen 'er vele *Joden* in *New York*, die daar grote voorregten bezitten. Zy hebben ene *Synagoge*, bezitten huizen en buitenplaatsen in eigendom, en mogen winkel doen in de Stad. Ook hebben ze verscheiden schepen, die ze bevragten. In een woord, zy genieten de zelve voorregten als de overige Ingezetenen. *Joden.*

GEDURENDE myn verblyf te *New York*, zo wel deze reis als de twee volgende jaren, ben ik dikmaals met *Joden* in gezelschap geweest, en vernam onder anderen dat dit volk noit enige spys voor zig op zaturdag bereidde, maar dat altyd den dag te voren deed, en dat zy 's winters den gantschen zaturdag over vuur aanhielden. Zy eten gemeenlyk geen spek; egter wierd my door verscheiden' geloofwaardige menschen verhaald, dat zy op reis zynde, en wel vooral de jonge *Joden*, gene zwarigheid maakten die, of enige andere spys, die hun wierd voorgezet, te gebruiken, zelfs in tegenwoordigheid van *Christenen*. Ik was voor de tweedemaal den 2. November in hunne *Synagoge*, en wierd elke reis op ene byzondere plaats gezet, die voor de *Christenen* geschikt is. Een jonge *Rabbi* verrigtte den godsdienst ten dele in 't *Hebreeuwsch* en ten dele in 't *Rabbynsch*. De mans en de vrouwen waren allen op zyn *Engelsch* gekleed; de eersten hielden allen den hoed op. De galeryen waren voor de vrouwen. De mans wierpen by het bidden enen witten doek over het hoofd, het welk misschien enen *Zak* wilde verbeelden. Maar ik merkte dat de rykeren enen kostbaarderen doek hadden dan de anderen. Velen van de mans hadden *Hebreeuwsche* boeken, waaruit zy by beurten zongen en lazen. De *Rabbi* stond in 't midden der *Synagoge*, met het aangezigt naar het oosten gekeerd; maar hy rabbelde zodanig dat het byna onmogelyk moet geweest zyn hem te verstaan. (*)

NEW YORK, de Hoofdstad der Provincie van dien naam, legt op 40. gr. *De Stad New York.*

(*) Gelyk 'er gene *Joden* in *Zweden* zyn was de Heer KALM onbekend met hunne godsdienstplegtigheden, en om die reden verhaalt hy ze als iets byzonders. F.

gr. 40. *minn. N.* en 74. *gr.* 4. *min. W. van Lond.* omtrent 97. *Eng.* mylen van *Philadelphia.* Hare legging is zeer voordelig voor den handel, want de Stad ſtaat op een punt dat door twee bayen wordt gemaakt, in ene van dewelken de Rivier *Hudſon*, niet ver van de Stad, zig uitſtort. Dus is *New York* aan drie kanten van water omringd. De grond, waarop de Stad gebouwd is, is op ſommige plaatſen effen en op andere heuvelagtig. De plaats wordt gerekend zeer gezond te zyn.

Geſtigt door de *Hollanders.* De Stad wierd het eerſt door de *Hollanders* aangelegd, in 't jaar, gelyk men zegt, 1623. toen zy meeſter van het land waren. Zy noemden ze *Nieuw Amſterdam*, en het land zelf *Nieuw Nederland.* De Engelſchen maakten 'er zig meeſter van in 't jaar 1664. en behielden het uit hoofde van het volgende verbond van vrede. Zy noemden het land en de Stad beiden *New York.* In grootte komt de Stad zeer na by *Boſton* en *Philadelphia.* Maar in fraiheid, rykdom, en handel, betwiſt zy die plaatſen den voorrang. Tegenwoordig zal zy anderhalf maal zo groot als *Gothenburg* in *Zweden* zyn.

De ſtraten lopen zo lynregt niet als te *Philadelphia*, en hebben ſomtyds aanmerkelyke bogten. Egter zyn zy ruim, wel bebouwd, en geplaveid, uitgenomen op ſommige hoge plaatſen, waar dat niet nodig was. Op de voornaamſte ſtraten ſtaan bomen, die des zomers een groot aanzien en ene lieflyke lommer geven. Dit doet de Stad als naar enen tuin gelyken. De bomen die het talrykſt zyn zyn de *Waterbeuken*, (*) welken door hun zwaar blad veel ſchaduw geven, en de *Sprinkhaanboom*, (†) wien zyne ſchone bladeren en de aangename reuk van zyne bloemen zeer geſchikt maken om in ene Stad digt by de huizen en in tuinen geplant te worden. Ook ſtonden 'er Linden en Olmen op de ſtraten, dog minder in getal. Zy waren in 't gemeen om den anderen geplant.

Boomkikkers. Behalven allerhande vogelen, die des zomers zig in de bomen onthouden, vindt men 'er een ſoort van *Kikker* in groten overvloed in. (§) Zy maken een ſchrikkelyk geweld des avonds en des nagts, vooral na enen heten dag en als men regen verwagt, zo dat zy 't gezang der vogelen als verdoven. Dikwyls ſchreuwen zy zo ſterk dat een menſch moeite heeft van zig te doen verſtaan.

Huizen. De meeſte huizen zyn van gebakken ſteen, in 't algemeen ſterk en net, en verſcheiden verdiepingen hoog. Sommigen hadden, volgens de oude bouworder, de gevels naar de ſtraat gekeerd, maar dit was anders by

(*) *Platanus occidentalis* Linn. *Waterbeech* in 't *Engelſch.*
(†) *Locuſttree* Linn. *Robinia Pſeudo-Acacia.*
(§) Dit is de *Rana arborea* van Linnæus, en wel de *Amerikaanſche* Verſcheidenheid daar van.

by de nieuweren. Vele huizen hadden op het dak een balkon, waarop de menschen 's avonds gewoon waren te zitten, en van waar men een aangenaam gezigt over de Stad, de naburige wateren, en de overleggende kust heeft. De daken zyn gemeenlyk met pannen of berden van wit dennenhout, (*) dat hier te lande wast, gedekt. De Inwoonders zyn van gevoelen, dat zulk een dak al zo duurzaam is als een dat van wit Cederhout (†) gemaakt is, gelyk in *Pensylvanie* geschiedt. De muren zyn van binnen gewit, en ik zag nergens behangsels, waarvan men hier weinig schynt te weten. De muren waren geheel bedekt met printen en kleine schilderytjes. Op beide zyden van den schoorsteen waren gemeenlyk een soort van kasten; de muren onder de vensters waren meest beschoten, en 'er waren zitbanken by. De kasten en al het houtwerk waren gemeenlyk blauwagtig grauw geschilderd.

Daar zyn verscheiden Kerken in de Stad, die aanmerking verdienen. De *Engelsche Kerk*, gebouwd in 't jaar 1695. in het westen der Stad, is van steen, en heeft toren en klokken. De *Nieuwe Hollandsche Kerk*, insgelyks van steen, is vry groot, en heeft enen toren met een uurwyzer, het enige dat in de Stad is. Zy staat noord en zuid. Men heeft hier in het aanleggen van Kerken naar gene streken zig gerigt. In deze Kerk zyn nog altaar, nog sakristy, nog koor, nog kaarskronen, nog schilderyen. De *Oude Hollandsche Kerk*, insgelyks van steen, is zo groot niet als de *Nieuwe*. Zy was van binnen beschilderd, dog zonder beelden, en met een klein orgel versierd, dat haar de Gouverneur *Burnet* vereerd heeft. De mans zitten meest op de gallery en de vrouwen beneden. Kerken.

De *Presbyteriaansche Kerk* is tamelyk groot, en eerst onlangs gebouwd. Zy is van steen, en heeft enen toren met ene klok. Nog vindt men 'er ene *Duitsche Luthersche Kerk*, ene *Duitsche Hervormde Kerk*, ene *Fransche Kerk* voor de *Protestantsche Vlugtelingen*, ene *Quaker vergaderplaats*; waarby men de *Joodsche Synagoge* nog voegen kan.

Aan den zeekant op de spits der landengte legt een tamelyk goed kasteel, het *Fort George* genoemd, het welk de gantsche haven bestrykt, en de Stad ten minsten voor enen onverwagten aanval verdedigen kan. Ten noorden tegens het strand aan is zy door palissades bevestigd, die egter, daar men in lang genen vyand te dugten heeft gehad, grotendeels in slegten staat zyn. *Fort George.*

In de Stad zelve is geen goed water te vinden, maar digt 'er by is ene schone bron, waaruit de Inwoonders hun water voor de thee en de keu- Water.

(*) *Pinus strobus* Linn. Sp. Pl. p. 1419.
(†) *Cupressus thyoides* Linn. Sp. Pl. p. 1422.

keuken halen. Sommigen evenwel, die minder kiefch zyn, bedienen zig van het water uit de putten in de Stad, fchoon het zeer flegt is. Dit gebrek van goed water is laftig voor de vreemde paarden die in de Stad komen, want zy luften het water niet dat men daar vindt.

De Haven. De Haven is vry goed. De fchepen kunnen met hunne volle lading vlak tegens de brug aan leggen. Het water is zeer brak, dewyl de zee gedurig in de Haven komt, en daar door vrieft zy niet toe, ten zy in zeer koude winters. Dit is een groot voordeel voor den handel, het welk *Philadelphia* niet heeft. De Haven is bevryd van alle orkanen uit het zuidooften, door *Long Island*, dat vlak over de Stad legt. Dus hebben de fchepen alleen de zuidwefter ftormen te vrezen, want aan dien kant is de Haven open. Dog de ingang heeft enige gebreken, onder anderen dit dat 'er geen oorlogfchip kan inkomen, want fchoon zy vry diep is, is 'er egter voor zo diep gaande vaartuigen geen water genoeg. Somtyds is het ook wel zware koopvaardyfchepen gebeurd, door het fterk gaan der golven, wanneer zy tuffchen de zelven in nederzakten, eventjes grond te raken, fchoon zonder kwade gevolgen. Buiten dat, de ingang is nauw, en vele fchepen zyn daar vergaan, om dat ze ligt op ene bank geraken kunnen, als zy gene goede lootfen hebben. Oude lieden, die lang den ingang dier haven bevaren hadden, verzekerden my, dat hy nog dieper, nog ondieper, nog fmalder nog breder was dan voorheen.

Het verfchil van ty by hoogft en laagft water is hier omtrent zes *Eng.* voeten. Maar op zekere tyden van de maand, wanneer de vloed het hoogft is, ftygt hy tot zeven voet boven de laagfte ebbe.

Handel. New York is miffchien de Stad die van gantfch *Noord Amerika* den fterkften handel dryft. *Bofton* en *Philadelphia* komen haar zeer naby. *New York* ftrekt haren handel zeer ver uit, en men wil dat zy meer fchepen naar *Londen* zendt dan *Philadelphia*. Men voert van hier naar die Hoofdftad alle de pelteryen, die men van de *Wilden* koopt, fuiker, *Mahogany*, *Brazilie*, en ander verwhout, *Rum*, en andere *Weft Indifche* waren, nevens al het geld dat men uit de *Weft Indien* getrokken heeft. Alle jaren worden hier fchepen gebouwd om te *Londen* verkoft te worden, en men heeft in de laatfte jaren zeer veel yzers derwaards gezonden. Van *Londen* brengt men hier in, ftoffen en allerhande *Engelfche* Handwerken en andere vreemde waren. *Engeland*, en inzonderheid *Londen* wint ontzaglyk by den handel op *Noord Amerika*; want niet alleenlyk *New York*, maar alle de *Engelfchen* Steden op het vafte land voeren zo veel goed uit *Engeland* in, dat al het geld, nevens alle de waren die hier uit andere geweften komen, naar *Engeland* moet, om het geen men hier trekt te betalen, en dit alles is daartoe nog niet voldoende. Hieruit

blykt

blykt hoe veel ene wel geregelde Volkplanting tot de welvaert van hare Moederplaats toebrengt.

New York zendt vele schepen naar de *West Indien* met koorn, meel, bischuit, houtwerk, timmerhout, planken, vleesch, visch, boter en andere eetwaren. Ook gaan 'er velen naar *Boston*, in *Nieuw Engeland*, met koorn en meel, die van daar vleesch, boter, timmerhout, verscheiden' soorten van visch, en andere waren terug ontvangen, welken zy verder naar de *West Indien* voeren. Daar nemen zy somtyds *rum* in, die op die plaatsen in groten overvloed gestookt wordt, en verkopen die hier met groot voordeel. Ook varen 'er somtyds geladen Jagten tusschen *New York* en *Philadelphia* over en weder; het geen alleen, gelyk uit de Koeranten blykt, geschiedt, om dat sommige waren op de ene plaats duurder zyn dan op de andere. Jaarlyks zendt men ook schepen naar *Ierland* beladen met *West Indische* waren, maar vooral met Lynzaad, dat hier gewonnen wordt. Men heeft my verzekerd dat 'er sommige jaren meer dan tien schepen mede geladen naar *Ierland* gegaan zyn, om dat het vlas daar gezegd wordt geen goed zaad te geven. Maar het is waarschynlyk dat de ware reden is, dat men in *Ierland*, om des te beter vlas te hebben, niet wagt tot dat de plant ryp is, en derhalven vreemd zaad moet laten komen. En dus is dit een der hoofdtakken van den handel geworden.

Somtyds worden de goederen die naar de *West Indien* gaan met gereed geld betaald, en somtyds in waren, die of eerst naar *New York* gebragt, of regelregt naar *Engeland* of *Holland* gezonden worden. Als dan een schip op de terugreis gene waren medenemen, of niemant het bevragten wil, zo vaart het naar *Newcastle* in *Engeland*, en neemt in plaats van ballast steenkolen in, die hier wel betaald worden. Ook gebruikt men ze in vele huizen, in de keuken en in de kamers, dewyl zy beter koop geschat worden dan het hout. *New York* dryft ook enigen handel op *Zuid Karolina*, waar het koorn, meel, suiker, *rum*, en andere goederen naar toe zendt, en van waar het ryst wederom terug ontvangt, het welk genoegzaam het enige is dat uit *Zuid Karolina* verzonden wordt.

De waren waarin de Provincie van *New York* handel dryft zyn niet zeer menigvuldig. De voornaamsten zyn, pelteryen, die te *Oswego* van de *Wilden* gekoft worden, vele planken, die meest van *Albany* komen, timmerhout en vaatwerk, dat van omstreeks de Rivier *Hudson* gehaald wordt, en eindelyk weit, meel, garst, haver, en ander graan, dat men van *New Jersey* en uit de Provincie zelve krygt. Ik heb Jagten gezien van *Nieuw Brunswyk*, geladen met weit, die los in 't schip lag, en met meel in tonnen gepakt, gelyk ook met ene me-

nigte

nigte van lynzaad. De Provincie van *New York* levert ook enig vleefch en andere eetwaren, die men verzendt, dog in gene menigte. Ook is de voorraad van erwten die van *Albany* komt niet aanzienlyker. Maar des te meer yzer kan men verzenden, want men vindt het op verfcheiden' plaatfen van dit Landfchap in overvloed en tamelyk goed. De overige voortbrengfels hebben niet veel om 't lyf.

Wyn. De meefte wyn, dien men hier en in de andere Volkplantingen van *Noord Amerika* gebruikt, komt van *Madera*, en is fterk en heet.

Handwerken. Hier zyn nog gene Handwerken, die naam verdienen, aangelegd. Men krygt hier alles van *Londen*.

De *Hudfon*. De Rivier *Hudfon* brengt den handel van *New York* veel voordeels aan. Zy is omtrent honderd en vyftig *Eng.* mylen landwaards in bevaarbaar, en valt niet ver van de Stad naar het weften in de Bai. Gedurende agt maanden van het jaar is de Rivier vol van Jagten, en andere grote en kleine vaartuigen, naar *New York* gaande of 'er van daan terug kerende, beladen met inlandfche of vreemde waren.

Schepen. Ik kan niet juift bepalen hoe groot het getal der fchepen is die jaarlyks hier aankomen of afvaren. Maar ik heb in de *Penfylvanifche* Koerant gevonden, dat van den 1. December 1729. tot den 1. December 1730. twee honderd en elf fchepen in de haven van *New York* gekomen, en twee honderd twee en twintig daar uit gevaren waren. En federt dien tyd is de handel zeer fterk toegenomen.

Markten. Tweemaal in de week komen de Boeren te *New York* te markt, omtrent op de zelve wys als te *Philadelphia*, alleen maar met dit onderfcheid dat hier de markt op verfcheiden plaatfen gehouden wordt.

De Gouverneur. De Gouverneur van *New York* heeft zyn Paleis in het Fort. Onder de genen die met deze poft bekleed geweeft zyn, verdient William Burnet ene euwigdurende gedagtenis. Hy was een zoon van den beroemden Thomas Burnet, en fcheen de geleerdheid van zynen Vader overgeerfd te hebben. Maar zyne grootfte verdienfte beftond in zynen aanhoudenden yver voor de welvaart van dit geweft. Het volk van *New York* houdt hem voor den beften Gouverneur, dien zy oit gehad hebben, en denken zyne bewezene dienften niet genoeg te kunnen pryzen. De veelvuldige ftarrekundige waarnemingen, die hy hier maakte, zyn in verfcheiden' *Engelfche* werken te vinden. In 't jaar 1727. byde komft van *George den II.* tot den troon van *Groot Britanje*, wierd hy aangefteld tot Gouverneur van *Nieuw Engeland.* In gevolge hier van verliet hy *New York* en begaf zig naar *Bofton*, waar hy in 1729. overleed.

Parlementen. Eens of tweemaal in 't jaar wordt te *New York* ene vergadering gehouden van de Afgezondenen uit alle de oorden van de Provincie. Men kan deze Vergadering aanzien als een klein foort van *Parlement* of Ryksdag.

dag. Hier wordt alles het welvaren van 't geweſt rakende in overweging genomen. De Gouverneur beroept de Vergadering en doet ze ſcheiden naar goedvinden. Dit is ene magt waarvan hy zig bedient wanneer hy of verdere overwegingen onnodig, of de Vergadering niet eens gezind genoeg oordeelt; dog het gebeurt ook dikwyls genoeg dat hy, door eigenzin of eigenbelang bewogen, deze magt ten nadeele der Provincie gebruikt. Somtyds heeft het geweſt enen Gouverneur gehad, die met de Ingezetenen in zulke onenigheid geraakte, dat de Afgevaardigden naderhand uit ſpyt en wraakluſt zig tegens alles kanteden wat hy voorſtelde, het ware dan voordelig of niet. In zulke gevallen plegt de Gouverneur de Vergadering te ontbinden, en ene andere te beroepen, welke hy evenwel binnen korten tyd weder ontbond zo dra hy bemerkte dat de leden niet wel gezind waren. Op deze wys wiſt hy het hun zo moede te maken door de koſten die zy zo dikwyls gedwongen waren te doen, dat zy op 't laaſt blyde waren zig met hem te mogen verenigen in hunne pogingen ten beſten van 't geweſt. Maar daar zyn ook Gouverneurs geweeſt die de Vergadering beriepen en ontbonden alleen om dat zy zig niet naar hunnen zin ſchikken wilde, of hare toeſtemming niet kon geven aan voorſlagen, die miſſchien gevaarlyk of ſchadelyk voor de gemene zaak zouden geweeſt zyn. De Koning ſtelt den Gouverneur naar welgevallen aan, dog de Ingezetenen betalen hem zyn jaargeld. Dus heeft hy groter inkomſten naar mate hy de gunſt der Inwoonders winnen kan. Daar zyn voorbeelden in deze en andere Provincien van Gouverneurs, die door hunne onenigheden met de Ingezetenen hun gantſche jaargeld kwyt raakten, hebbende den Koning geen vermogen om hun dit te doen betalen. Indien een Gouverneur dan geen goed van zig zelven heeft, kan hy daar door gedwongen worden zyn ampt nederteleggen, of zig met een zeer gering inkomen te behelpen, of zig naar den zin der Ingezetenen te ſchikken. Dog 'er zyn zekere vaſte voordelen, die men hem niet onthouden kan. Dezen zyn I. dat niemant in de gantſche Provincie ene herberg kan opzetten zonder verlof van den Gouverneur, het welk men alleen verkrygen kan mits betalende ene zekere erkentenis volgens de omſtandigheden. Sommige Gouverneurs, welken aan de Ingezetenen weigerden hun jaargeld te betalen, zogten derhalven die ſchade te boeten door 't verdubbelen van het getal der herbergiers. II. Weinige lieden, die ſtaan te trouwen, willen hunne geboden van den preekſtoel afgelezen hebben, uitgenomen zulken die zeer arm zyn; maar verkrygen een verlof van den Gouverneur, waarby de Predikanten, *Hervormde* of *Lutherſche*, magt krygen zulke perſonen, die dat verlof vertonen, te trouwen. Dit verlof nu is den Gouverneur ene halve *Guinea* waard. En deze vergunningen door de gehele Provincie belopen ene aanmerkelyke ſom. III. De Gouverneur

Gouverneurs.

neur tekent alle paspoorten, en byzonder de zeepassen; en dit geeft hem een ander middel ter goedmaking zyner verteringen. Nog zyn 'er enige kleinder voordelen, die ik voorby zal gaan.

Wetten. De Vergadering is gewoon de oude wetten te overzien, en des noods nieuwen te maken. Ook regelt zy den loop van 't geld, en andere zaken daar toe betrekkelyk. Want men moet aanmerken dat ieder van de Volkplantingen onafhanglyk van de anderen is, en hare eigene munt en eigene wetten heeft; zo dat zy als een land op zig zelf bestaande kan worden aangezien. Hiervan daan komt het dat in oorlogstyden de zaken vry langzaam, ongeregeld en slap worden bestierd; want de Provincies zyn niet alleen somtyds oneens, maar de inzigten der Gouverneurs en der Vergaderingen van de byzondere gewesten zyn ook dikwyls strydende; zo dat het ligt gebeurt, dat, terwyl men twist over het geen best en het beste koop zoude zyn in 't voeren van den oorlog, de vyand kans heeft de ene plaats na de andere wegtenemen. Ook is het dikwyls gebeurd, dat, terwyl de ene Provincie door den vyand geplaagd werd, de anderen stil en werkeloos zaten, als of haar dit alles niets aanging. Somtyds duurde het twee of drie jaren eer zy het eens waren of men ene Volkplanting die aangetast werd ondersteunen zoude, en het is gebeurd dat het besluit viel van neen. Zelfs zyn 'er voorbeelden van Provincies, die, niet alleen onzydig bleven in enen kryg tusschen ene andere Provincie en enen uitheemschen vyand, maar die zelfs voortgingen enen aanmerkelyken handel met den vyand te dryven.

Oorlogen.

Door deze verdeeldheden hebben de *Franschen* in *Kanada*, die maar een hand vol volks in vergelyking van de *Engelschen* in *Amerika* waren, gelegenheid gehad merkelyke voordelen op de laatsten te behalen. Want uit het getal en de magt der *Engelschen* oordelende zoude men zeggen, dat het hun ligt vallen moest de *Franschen* in *Amerika* te overmeesteren. (*)

Staatkundige aanmerking. Evenwel is het ene zaak van groot belang voor de kroon van *Engeland*, dat deze Volkplantingen zo na aan een land onder het bestier van *Frankryk* gelegen zyn als *Kanada*. Daar is reden van te denken dat het den Koning noit ernst was om de *Franschen* daar uittejagen. De *Engelsche* Volkplantingen zyn zo magtig geworden dat zy met *Groot Brittanje* zelf om den voorrang dingen. Om dan het evenwigt van den handel naar den kant van het Ryk op den duur te doen over-

(*) Dit is ook gebeurd door de betere vereniging en de pogingen der Volkplantingen, onderfteund door de magt van *Groot Brittanje* zelf; zo dat *Kanada* overweldigd en door den laatsten vrede geheel aan de *Engelschen* afgestaan is. F.

overſlaan, en ter bereiking van verſcheiden andere oogmerken, is het verboden, Handwerken in *Amerika* aanteleggen; goud of zilvermynen te zoeken, ten zy men het gevonden goud of zilver regelregt naar *Engeland* zende; op enige plaats handel te dryven die niet onder 't gebied van *Groot Brittanje* ſtaat, enige zekere plaatſen maar uitgenomen: en vreemde ſchepen mogen niet in de *Amerikaanſche* havens komen. Deze en diergelyke bepalingen maken dat de *Amerikaanſche Engelſchen* minder liefde voor hun oorſpronglyk Vaderland krygen, en deze onverſchilligheid wordt vergroot door de menigte van vreemdelingen, als *Duitſchers*, *Hollanders* en *Franſchen*, die hier geveſtigd zyn. Voeg hierby dat vele menſchen noit te vreden zyn met het gene zy bezitten, hoe aanzienlyk dat ook zy, altyd meerder willende winnen, en naar verandering hakende; en dat hunne al te grote vryheid en weelde hen tot onbandigheid brengt.

Engelschen, zelfs die uit *Europa* herwaards overgekomen waren, hebben my verteld, dat binnen dertig of vyftig jaar de Volkplantingen in *Amerika* magt genoeg hebben zullen om enen ſtaat op zig zelven te maken, en volkomen onafhanglyk van *Oud Engeland* te zyn. Maar gelyk de gehele kuſt open legt, en de binnenlanden door de *Franſchen* ontruſt worden, dwingen deze gevaarlyke vyanden in oorlogstyden de Volkplantingen hare verbindteniſſen met haar Vaderland te onderhouden. De *Engelſche* Regering heeft derhalven ene genoegzame reden van de *Franſchen* in *Kanada* als het geſchiktſte middel aantezien om de Volkplantingen by haren pligt te houden. Maar ik ben reeds te ver van myn ſtuk afgedwaald; ik keer derhalven weder naar *New York*.

De afwyking der Naald is in die Stad door *Philip Well*, eerſten Ingenieur van *New York*, in het jaar 1686. bevonden 8. *gr.* 45. *min.* *W.* Maar in 1723. was zy maar 7. *gr.* 20. *min.* volgens de waarnemingen van den Gouverneur *Burnet*. Waaruit wy beſluiten mogen, dat in agtendertig jaren de Naald omtrent 1. *gr. en* 25. *min.* dat is omtrent 2. *min.* ieder jaar, nader aan het ware noorden komt. De Heer *Alexander*, een man van veel kennis in de Starre- en Wiskunde, verzekerde my uit verſcheiden waarnemingen, dat in het jaar 1750. den 18. September de afwyking gerekend wierd te zyn 6. *gr.* 22. *min.* Afwyking der Naald.

Daar zyn twee Drukkeryen in de Stad; en alle week komen 'er *Engelſche* koeranten uit, die het nieuws van de gehele wereld bevatten. Drukkeryen.

De *winter* is hier veel geſtrenger dan in *Penſylvanie*, en byna zo hard als in ſommige delen van *Zweden*, dog hy duurt niet zo lang als by ons; de lente begint hier vroeg en de herfſt laat. Des *Zomers* is de hette onmatig. De meloenen zyn op het open veld reeds ryp in 't begin van Auguſtus, daar wy ze onder glazen en op hete bedden nauwlyks op dien tyd tot rypheid brengen kunnen. Ik kan de koude van den winter Winters.

 niet

niet juist bepalen, zynde alle de waarnemingen gemaakt volgens Thermometers die in huis hingen, en die de buitenlugt niet aanraken kon. De sneeuw blyft enige maanden leggen; en men bedient zig hier van sleden, gelyk in *Zweden*, dog men maakt ze wat te groot. De Rivier *Hudson* is omtrent aan haren mond ene *Eng.* myl breed. Het verschil tusschen het hoogste en 't laagste water is daar tusschen de zes en zeven voet. Het water is zeer brak; en met dat al blyft het ys daar niet alleen ene, maar dikwyls verscheiden maanden zitten. Het is somtyds meer dan twee voet dik.

Muggen. De *Muggen* zyn hier dikwyls zeer lastig. Zy komen met het hoi naar de Stad, dat op de lage landen gewonnen wordt, die geheel en al van het zoute water doortrokken zyn; of volgen het vee, als het 's avonds t'huis komt. Ik heb in my zelven en in anderen ondervonden hoe zeer dit kleine gedierte iemant in enen nagt mismaken kan. De *watermeloenen*, die men digt by Stad aankweekt, groeyen zeer weelderig. Zy zyn uitmuntend en beter dan ergens anders in *Noord Amerika*, schoon zy op 't openveld geplant worden, en zonder op een warm bed gestaan te hebben. Ik zag in September 1750. ene watermeloen aan het huis van den Gouverneur *Clinton*, die 47. *Eng.* ponden woog, en by enen Koopman alhier ene die 42. pond zwaar was. Egter hield men deze twee voor onder de grootsten te behoren die men hier kon aantreffen.

Watermeloenen.

Sachems. In 't jaar 1710. reisden van hier vyf Koningen, anders *Sachems*, van de *Iroquoizen* naar *Engeland*, om Koningin Anna tot een verbond met hun tegens de *Franschen* te bewegen. Ik zal my niet ophouden met hunne namen, kleding, het onthaal dat zy aan het Hof kregen, hunne gesprekken met de Koningin; dit alles is uit andere boeken bekend. De Koningen of *Sachems* der *Wilden* hebben gemeenlyk geen groter gezag over hun dan een Schout in zyn gebied, en veeltyds nog minder. Op myne reizen door hun Land had ik noit gelegenheid myne opwagting by enen dezer *Sachems* te gaan maken, want die Heren kwamen onverzogt uit eigen beweging het eerst aan myn verblyf, op hoop van een glas brandewyns of twee te krygen, daar zy boven alles veel werks van maken.

Hollanders te *New York.* De eerste Volkplanters in *New York* waren de *Hollanders*. Wanneer de Stad en haar regtsgebied door de *Engelschen* ingenomen, en in verruiling tegens *Suriname* by den vrede afgestaan werd, bleef het den ouden Ingezetenen vry te *New York* te blyven en alle de voorregten en vryheden te genieten, die zy van te voren bezeten hadden, of met alle hunne goederen te vertrekken. De meesten verkozen het eerste; en dit is de reden dat het grootste getal van de Ingezetenen dezer Stad en Provincie *Hollanders* zyn, die, byzonderlyk de oude lieden, nog hunne moedertaal spreken, schoon zy allengskens hunne zeden beginnen te

ver-

veranderen, vooral in de Stad en daar digt by, want de jonge lieden ſpreken meeſt *Engelſch*, gaan in de *Engelſche* kerk, en zouden het zelfs kwalyk nemen, als men ze *Hollanders* en niet *Engelſchen* noemde.

New York minder bevolkt dan *Penſylvanie.*

Schoon de Provincie van *New York* lang voor *Penſylvanie* door *Europers* is bewoond geweeſt, is egter die laatſte Provincie veel meer bevolkt. Men kan dit niet toeſchryven aan de natuur van den grond, want die is te *New York* zeer goed, maar zie hier wat men wil dat de reden hier van is. Onder de Regering van Koningin *Anna*, omtrent het jaar 1709. kwamen vele *Duitſchers* herwaards en verwierven land om zig neertezetten. Na dat zy hier enigen tyd gewoond, huizen en kerken gebouwd, en koornlanden en weiden aangelegd hadden, wierden hunne vryheden verkort, en men ontzette ze, onder verſchillende voorgevens, van een gedeelte hunner bezittingen. Dit maakte hen gaande. Zy keerden ten laatſten geweld met geweld, en ſloegen de zulken die hen van hun eigendom beroven wilden. Dog de Regering nam dit zo euvel op, dat de yverigſten uit de *Duitſchers* by den kop gevat, hard gehandeld en zwaar geſtraft werden. Dit verbitterde de overigen zo zeer, dat de meeſten hunne huizen en goederen verlieten, en naar *Penſylvanie* weken, waar zy zeer wel ontvangen wierden, en ene aanzienlyke uitgeſtrektheid lands verwierven, nevens vele voorregten, die altyd duren moeſten. Hiermede niet voldaan, ſchreven zy aan hunne nabeſtaanden en vrienden in *New York*, en raadden hen van, zo zy oit naar *Amerika* dagten overtekomen, niet naar *New York* te gaan, waar de regering niet deugde. Deze raad had zulk enen invloed, dat de *Duitſchers*, waarvan 'er in 't vervolg een zeer groot getal naar *Amerika* gingen, altyd *New York* vermydden, en allen zig naar *Penſylvanie* begaven. Somtyds gebeurde het dat zy gedwongen waren met ſchepen naar *New York* geſchikt over te komen, dog zy waren nauwlyks daar aangeland, of zy haaſtten zig naar *Penſylvanie* te gaan, in 't aanzien van alle de Inwoonders van *New York*.

Dog 'er kan nog ene twede oorzaak gegeven worden van het gebrek aan volk in *New York*. Toen de *Hollanders* by den vrede met *Engeland* de vryheid kregen van alle hunne voorregten zonder de minſte bepaling te blyven genieten, nam ieder van hun een zeer groot ſtuk lands in bezit, en verſcheidenen van de hoofden der magtigſte huisgezinnen maakten zig meeſter van ene uitgeſtrektheid lands, die groot genoeg zou geweeſt zyn voor een geheel kerspel. En daar de meeſten van hun zeer ryk waren, bewoog hen de nyd dien zy jegens de *Engelſchen* hadden, om hunne landen niet dan tot enen buitenſporigen prys aan dezelven te willen verkopen, het welk hunne nakomelingen ſtiptelyk zyn nagevolgd. Dus hebben de *Engelſchen* en andere Vreemdelingen weinig aanmoe-

moediging om zig hier nedertezetten. Integendeel hebben zy in de andere Provincien gelegenheid genoeg om landeryen beter koop te krygen, en met groter veiligheid voor hun zelven. Dus is het geen wonder dat zo vele delen van *New York* onbebouwd leggen en naar woestenyen gelyken. Dit voorbeeld toont aan hoe zeer een misslag in de regering de bevolking benadelen kan.

Vertrek van *New York* naar *Philadelphia.*

Den 3. November gingen wy omtrent den middag weder van *New York* op reis, en onzen togt vervolgende kwamen wy den 5. te *Philadelphia* aan.

Appelen vroeger ryp in *Pensylvanie* dan in *New York.*

In den omtrek dier Stad had het volk al ene maand geleden hunnen Cyder gemaakt, waartoe zy genoodzaakt waren omdat de appelen zo ryp waren dat zy afvielen. Maar op onze reis door *New York* zagen wy de menschen daar eerst aan bezig. Dit is een duidelyk bewys dat de appelen in *Pensylvanie* eerder ryp worden dan in *New York*; maar of dit van den grond, of van de groter hette in *Pensylvanie*, of van ene andere oorzaak komt, kan ik niet zeggen. Dog het zo vroeg maken van den Cyder heeft geen het minste voordeel in; integendeel, de ondervinding heeft geleerd dat het beter is hem later in 't jaar te maken, wordende de grote hette gehouden de gisting te beletten.

Polecat.

Daar is een viervoetig dier zeer gemeen, niet alleen in *Pensylvanie*, maar ook in andere gewesten van *Zuid* en *Noord Amerika*, by de *Engelschen Polecat* (*) genoemd. In *New York* noemen zy het gemeenlyk *Skunk.* De *Zweden* heten het *Fiskatte*, om zynen vreeslyken stank. De *Franschen* in *Kanada* geven het den naam van het *stinkend dier* of het *Duivelskind.* (†) Enigen heten het ook *Pekan.* De Heer Catesby (§) heeft het beschreven, en naar het leven afgebeeld. Dit dier gelykt veel naar den Marter, is omtrent van dezelve grootte en gemeenlyk zwart. Op den rug heeft het ene streep die in de langte loopt, en twee anderen op ieder zyde, die met de eerste gelykwydig lopen. Somtyds, dog zeer zelden, ziet men 'er die geheel wit zyn. Op onze terugreis naar *Philadelphia* zagen wy 'er een dat door de honden doodgebeten was. En naderhand had ik vele gelegenheden van het te zien, en van zyne eigenschappen te horen spreken. Het houdt zyne jongen zo wel in holle bomen als in gaten onder den grond. Het klimt zeer vlug op de bomen, is een groot vyand van 't gevogelte, breekt de eijeren en vreet de kiekens op, en als het in een hoenderhok kan komen vernielt het al wat 'er in is.

Dit

(*) Dat is *Bunsem.* (†) *Bête puante. Enfant du Diable.*

(§) *Nat. Hist.* of *Carol.* vol. 2. p. 62. tab. 62. onder den naam van *Putorius Americanus striatus.* Linnæus noemt het *Viverra putorius.*

Dit dier heeft ene eigenschap waardoor het vooral bekend is. Wanneer het door menschen of honden vervolgd wordt, loopt het zo schielyk als het kan weg, of kloutert op enen boom, maar als het zo bezet is dat het niet ontsnappen kan, verdedigt het zig met zyn pis. Sommigen denken dat het dit doet met zynen staart te bepissen, en dan denzelven zo schielyk en met zo veel kragt te slingeren dat de pis naar alle kanten 'er uitvliegt; maar anderen zyn van mening dat het zyn pis zonder het behulp van den staart zo ver zenden kan. Voor my ik vind het eerste het waarschynlykst; want sommige geloofwaardige lieden hebben my verzekerd dat, schoon zy meer dan agttien voet van het dier afstonden, hunne aangezigten geheel en al nat geworden zyn. Zyn pis heeft zulk enen stank dat 'er niets by kan vergeleken worden, omtrent gelyk, dog veel sterker, als het *Geranium Robertianum* van Linnæus. Wanneer men omtrent hem komt als hy zyn' stank laat ruiken kan men enigen tyd nauwlyks adem halen, en het is of men stikken zou. Heeft men het ongeluk de pis in het oog te krygen, zo loopt men gevaar dat te verliezen. Vele honden, die op de jagt den *Polecat* yverig vervolgen, lopen weg zodra zy nat gemaakt worden; evenwel als zy van 't regte ras zyn, zullen zy 't niet opgeven, voor dat ze hem gevangen en doodgebeten hebben; dog zy zyn genoodzaakt nu en dan hunne neuzen in den grond te steken om adem te scheppen. Zyn stank.

Een kleed, dat door dit dier is nat gemaakt, behoudt den stank meer dan ene maand, ten zy men het vierentwintig uren onder varsche aarde leggen late, want dan gaat 'er de reuk grotendeels af. Als men de pis op zyne handen of het aangezigt gekregen heeft, wryft men die ook met losse aarde, en sommigen hebben hunne handen een uur lang in den grond gehouden. Wasschen helpt zo schielyk niet. Een zeker Man van aanzien, door den *Polecat* nat gemaakt, stonk zo schrikkelyk, dat, toen hy in huis kwam, de menschen 'er uitliepen, of hem den ingang weigerden. Honden, die op de jagt der *Polecatten* geweest zyn, stinken enige dagen daarna nog zo dat men ze in huis niet verdragen kan. Te *Philadelphia* zag ik eens op enen marktdag enen hoop volks met stenen naar enen hond goyen, die waarschynlyk het ongeluk gehad had van dit dier te na gekomen te zyn. De Reizigers worden dikwyls in de bosschen van dien reuk gekweld, zo dat men somtyds den neus moet toehouden. Als de wind van de plaats komt daar de *Polecat* geweest is, by nagt of in grote stilte, is de stank des te geweldiger.

In den winter van 1749. kwam een *Polecat*, gelokt door den reuk van een dood lam, digt by een huis daar ik dien nagt sliep. De honden het dier terstond nazettende, gebruikte het zyne gewoonly-

lyke wapenen om zig van hun te ontflaan. Het gelukte; de honden hadden genen luſt hunne jagt te vervolgen. Hy maakte zulk een ſtank, dat, ſchoon ik op enigen afſtand 'er van daan was, ik 'er byna van ſtikte, en het vee vond hem ook zo onaangenaam dat het begon te bulken. Allengskens verdween hy egter. Tegens het einde van dat jaar kwam een dezer dieren in onzen kelder, dog men vernam genen ſtank, want dien geeft hy niet van zig ten zy in nood. De Keukenmeid evenwel merkte enige dagen agter malkander dat 'er van het vleeſch gegeten was, en, denkende dat het de kat gedaan had, ſtopte zy de toegangen toe. Maar den volgenden nagt wierd zy wakker van een yſſelyk geweld in den kelder. Zy ging 'er naar toe, en, ſchoon het donker was, zag zy een dier met twee glinſterende ogen, die als vuur ſchenen te branden. Zy greep egter moed, en ſloeg het dood. Dog toen het beeſt regt benauwd begon te worden, vervulde het den kelder met enen zo afſchuwelyken reuk, dat niet alleen de Meid gedurende enige dagen 'er ziek van was, maar dat ook brood, vleeſch en andere eetwaren, die in den kelder ſtonden, 'er zo van doordrongen werden, dat men het alles weg werpen moeſt.

Uit een voorval dat een myner kenniſſen te *New York* had, maak ik op, dat de *Polecat* of niet altyd zeer ſchuw is, of dat hy zeer ſterk ſlapen moet. Deze Man, op enen zomeravond in de ſchemering uit het boſch komende, meende dat hy ene plant voor zig zag ſtaan, en, die willende afplukken, wierd hy op eenmaal van den *Polecat* bepiſt, die op den grond zat en zynen ſtaart om hoog hield. Dit had den Man doen denken dat het ene plant was. Hy had vele moeite zig van dien geur te ontdoen.

Mak gemaakt. Schoon deze dieren zo onaangenaam een gezelſchap kunnen zyn, plegen dog ſomtyds de *Engelſchen*, *Zweden*, *Franſchen* en *Wilden* ze te temmen. Zy volgen dan hunne Meeſters gelyk als honden, en bedienen zig noit van hunne wapenen, ten zy men ze ſlaat of bang maakt. De Wilden eten hem. Maar wanneer zy hem de huid aftrekken, ſnyden zy 'er de blaas uit, om voortekomen dat het vleeſch een kwaden ſmaak kryge. Ik heb ook *Engelſchen* en *Franſchen* geſproken, die verzekerden 'er van gegeten te hebben, en dat het niet kwalyk ſmaakte. (Zyn vleeſch.) Zy vergeleken het by 't vleeſch van een ſpeenvarkentje. De *Europers* gebruiken de huid, die grof en langhairig is, niet, maar de *Wilden* bereiden ze, latende 'er het hair aan, en maken 'er tabaksbeurzen van, die zy voor het lyf dragen. (De huid.)

Byzonderheden aangaande *Karolina*. Den 6. November tegen den avond ging ik naar het landgoed van den Heer *Bartram*. Ik vond iemant by hem die in *Karolina* woonde, en my verſcheiden' byzonderheden aangaande dat Land mededeelde, waarvan ik 'er enigen ga gewagen.

Teer,

Teer, Pek en Ryſt zyn de voornaamſte voortbrengſels van dat geweſt. De grond is zeer zandig, en dus waſſen 'er vele pyn- en dennebomen, waaruit men de *Teer* maakt. Men neemt daar gemeenlyk zulke bomen toe die van zelven dood gegaan zyn. Men weet daar niet, gelyk in *Ooſt Bothnie*, de bomen tot het Teerbranden op zulk ene wys te gebruiken, dat men 'er den baſt op ene, en ſomtyds aan verſcheiden' zyden, eerſt afſchilt. Op ſommige plaatſen in *Karolina* neemt men hier toe ook de takken. Het branden en koken geſchiedt, gelyk my de man het beſchreef, op de zelve wys als in *Finland*. De Pek wordt uit de Teer op deze wys gemaakt. Men graaft enen kuil, en beſmeert dien van binnen met klei, hier giet men de Teer in, en maakt 'er een vuur rondom, dat men brandende houdt tot dat de Teer de ſtevigheid van de Pek verkregen heeft. Daar wierden in *Noord Amerika* twee ſoorten van Teer gemaakt. Het eerſte is de gemene Teer, dezelve daar ik zo even van geſproken heb, en die uit de ſtammen, de takken en de wortelen van zulke dennebomen gemaakt wordt, die al van zelven ſterk uitgedroogd waren, het welk in dit Land de gebruiklykſte wys is. Het andere ſoort maakt men dus. Men ſchilt de bomen aan enen kant en laat ze zo een jaar ſtaan, gedurende het welk de harſt uit de ſcheuren voor den dag komt. Dan velt men den boom, en brandt hem tot Teer. En dit is de *Groene Teer*; niet dat zy groen van kleur is, want de beide ſoorten hebben byna dezelve kleur, maar omdat zy uit groene bomen gemaakt wordt, daar men de gemene Teer uit dorre bomen brandt. Het branden geſchiedt even als in *Finland*. Men gebruikt alleen de zogenaamde Zwarte Dennen, want de Witten zyn hier niet goed toe. Daarentegen zyn zy voor maſten en planten uitmuntend. De groene Teer is duurder dan de gemene. Men klaagt reeds overal dat de Dennebosſchen op deze wys geheel vernield worden. Voortbrengſels. Teer.

De *Ryſt* wordt in *Karolina* ſterk geplant. Zy ſlaagt het beſt op moerasſige gronden, die onder water gezet kunnen worden, en rypt daar het vroegſt. Waar men zulk enen grond niet vinden kan moet men enen drogen nemen, dog daar is de Ryſt zo goed niet. De grond moet noit gemiſt worden. In *Karolina* wordt de Ryſt in het midden van April gezaid en is ryp in September. Men plant ze op ryen gelyk de erwten, en moet omtrent vyftien duim tuſſchen de ryen open laten. Zo dra de plant opkomt zet men 't land onder water. Dit bevordert niet alleen het groeyen van de Ryſt, maar doodt ook al het onkruid, zo dat 'er niet behoeft gewied te worden. Het ſtroo van de Ryſt wordt voor een uitmuntend voedſel voor het vee gehouden, dat het ook gaarn eet. De Ryſt vereiſcht ene hete lugſtreek, en daarom wil zy in *Virginie* niet opnemen, en nog minder in *Penſylvanie*; de winters zyn in die geweſten Ryſt.

te koud en de zomers te kort. Men weet in *Karolina* niet hoe van de Ryst *Arrak* te maken. *Zuid Karolina* brengt de meeste Ryst, en *Noord Karolina* de meeste Teer voort.

Oester-schalen in den grond.

De zelve Man verhaalde ook, dat hy onder in enen put vele oesterschelpen gevonden had, wel zeventig *Eng.* mylen van de zee en vier van ene rivier. Zy lagen op ene diepte van veertien voeten. Het water van den put was brakagtig, dog dat van de rivier zoet. By het zetten van enen zaagmolen, anderhalve myl van ene rivier, had hy eerst zand, en toen klei gevonden, die vol zat van oesterschalen. Daar onder vond hy vele sneppen van zeevogels, zo als hy ze noemde, die al geheel versteend waren. Dit zyn vermoedelyk *Glossopetræ* geweest.

Vossen.

Men vindt in de *Engelsche* Volkplantingen twee soorten van *Vossen*, het ene grauw en het andere ros. Maar in 't vervolg zal ik nog van anderen spreken, die men somtyds in *Kanada* verneemt. De grauwe Vossen heeft men hier altyd. Zy zyn in *Pensylvanie* en de zuidelyke Provincien gemeen, maar vry zeldzaam in de noordelyken, waarom de *Franschen* in *Kanada* ze *Virginische Vossen* noemen. Zy doen geen kwaad aan de lammeren, maar roven het gevogelte weg als zy maar kunnen. Egter schynt men ze niet voor een zeer schadelyk dier te houden, want 'er staat gene beloning op het doden derzelven. De Hoedemakers zoeken hunne vellen sterk, en gebruiken het hair. Ook voert men 'er klederen mede. Het vet gebruikt men tegens allerlei pyn in de leden. Men wil dat zy zo hard niet lopen kunnen als de rossen. Zy worden somtyds tam gemaakt, dog men houdt ze altyd vast gebonden. De Heer Catesby heeft dit soort van Vossen beschreven en met zyne kleuren natuurlyk afgebeeld. (*) Een van deze vellen kosten in *Pensylvanie* twee schellingen en zes *pence*.

Grauwe Vossen.

Rosse Vossen.

De Rosse Vossen zyn hier schaarsch, en volkomen de zelve met de *Europischen*. De Heer *Bartram* en verscheiden anderen verzekerden my, dat, volgens het algemene getuigenis der *Wilden*, dit soort voor de aankomst der *Europeanen* hier niet bekend geweest is. Maar aangaande de wys waarop zy hier gekomen zyn heb ik twederlei berigt. De Heer *Bartram* heeft van de Inlanders gehoord, dat deze Vossen niet lang na de aankomst der *Europers*, kort na enen zeer kouden winter, waarin de gehele zee noordwaards aan toegevroren was, het eerst verschenen. Waaruit men wilde opmaken dat zy misschien uit *Groenland* of de noordelyke delen van *Asia* of *Europa* over het ys gekomen waren. Dog de Heer *Evans* en anderen verzekerden my, dat het volgende berigt daarvan ook gegeven wierd. Een ryk Heer uit *Nieuw Engeland*, die een groot liefhebber van 't jagen was, bragt een groot getal Vossen

Oorsprong.

(*) *Nat. Hist. of Carol.* Vol. 2. p. 78. tab. 78.

sen uit *Europa* over, en liet ze op zyn landgoed lopen, op dat hy het vermaak van de Vossejagt mogt konnen nemen. (*) Dit zou reeds in het begin gebeurd zyn dat *Nieuw Engeland* door de *Europeanen* bevolkt werd. Van die Vossen zouden alle de Rosse Vossen, die 'er zyn, afkomstig wezen. Zy worden nu onder de schadelyke dieren gerekend, want zy vergenoegen zig niet, gelyk de Grauwen, met gevogelte, maar vreten zelfs de lammeren op. Om deze reden is 'er in *Pensylvanie* ene beloning van twee schellingen beloofd aan hem die enen ouden, en van ene schelling aan hem die enen jongen vos doodt. In de andere Provincies is het zelve vastgesteld. Hun vel wordt zeer gezogt en is even zo duur als dat van de Grauwe Vossen.

Wolven.

Daar zyn hier twee verscheidenheden van *Wolven*, die egter van het zelve soort schynen te zyn, sommigen zyn geelagtig of helder grauw, en de anderen zwart of donkerbruin. De oude *Zweden* verhaalden dat in hunne kindschheid, en nog meer by de aankomst hunner vaderen, 'er ontzaglyk vele wolven in het land waren, en dat men alle nagten hun gehuil hoorde. Ook verscheurden zy dikwyls schapen, varkens en ander klein vee. Omtrent den tyd dat de *Zweden* en de *Engelschen* zig hier neder gezet hadden, wierden ook de *Wilden* van de kinderziekte aangetast, ene kwaal die zy van de *Europeanen* overerfden, en waarvan zy van te voren niets wisten. Vele honderden stierven 'er van, en de meeste *Wilden* van het toen zogenaamde *Nieuw Zweden* kwamen 'er door om. Op dien tyd kwamen de Wolven, gelokt door den stank van zo vele lyken, in zulke menigte te voorschyn, dat zy alle die lyken verslonden, en zelfs de arme zieke menschen in hunne hutten aantastten, zo dat het klein getal dat nog gezond was genoeg te doen had met ze

Kinderziekte onder de *Wilden*.

weg-

(*) Geen van deze berigten is voldoende, en daarom ben ik van oordeel, dat deze Rosse Vosfen oorspronglyk uit *Asia* zyn gekomen, waarschynlyk van *Kamschatka*, waar dit soort gemeen is; dog dat dit al lang geleden gebeurd is, en dat zy zig dus allengskens in *Amerika* verspreid hebben. Misschien is het waar dat de *Wilden* ze noit vernomen hebben voordat zig de *Europers* hier nederzetteden; dog dit kan daarvandaan gekomen zyn dat zy van te voren geen gebruik van derzelver vellen wisten te maken. Dog toen die begonnen gezogt te worden, leiden zy 'er zig op toe om 'er op te jagen, en, daar zy ze van te voren weinig gezien hadden, hielden zy ze voor iets nieuws. Het geen dit nog bekragtigt is, dat toen de *Russen* onder den Kommandeur *Bering* op de Westkust van *Amerika* landden, zy vyf Rosse vosfen zagen, die zo mak waren dat zy in 't geheel niet bang voor menschen schenen. Nu dit zou zeer wel te begrypen zyn, als wy ons voorstellen dat zy gedurende verscheiden' geslagten op ene plaats geweest zyn, waar zy door niemant gestoord wierden. Dog het zou niet wel te begrypen zyn, als wy ze afkomstig veronderstellen uit een Land waar vele Inwoonders zyn, gelyk als omstreeks *Kamschatka*, en daar zy gewoon waren gejaagd te worden. F.

wegtejagen. Maar sedert dien tyd zyn ze verdwenen, zo dat men ze zelden ziet, en het gebeurt weinig dat zy enig kwaad doen. Dit schryft men daaraan toe, dat het land nu beter bebouwd wordt, en dat men 'er velen van doodt. Maar hoger op in 't Land, waar het zo wel niet bebouwd wordt, zyn ze nog overvloedig. Op de kusten van *Pensylvanie* en *New Jersey* blyven de schapen 's nagts over in 't veld, zonder dat men voor de Wolven vreest. Egter is 'er ene beloning beloofd van twintig schellingen in *Pensylvanie* en van dertig in *New Jersey*, aan hem die enen doden Wolf levert, en hy behoudt daarenboven het vel. Daar zyn voorbeelden dat deze Wolven zo mak als honden gemaakt zyn.

Wilde Stieren. De wilde *Stieren* houden zig voornaamlyk in de bosschen van *Karolina* op. De Inwoonders jagen 'er veeltyds op, en zouten het vleesch in, gelyk gemeen ossevleesch, en geven het hunnen Dienstboden te eten. Dog de huid is van weinig nut, hebbende te wyde poren om ze tot schoenen te gebruiken. De arme menschen egter slapen op deze huiden in plaats van bedden.

Planten. Het *Viscum filamentosum*, (*) wordt in *Karolina* overvloedig gevonden. De Inwoonders gebruiken het als stroo in de bedden, en tot opschik voor de paarden. Het vee houdt 'er veel van. Ook is het goed om in te pakken.

Het *Spartium scoparium* (†) wies in den tuin van den Heer *Bartram*, uit zaad dat hy uit *Engeland* gekregen had. Hy zeide, dat hy 'er verscheiden' planten van had gehad, dog dat ze van de koude gestorven waren. Evenwel wast het in *Zweden* in het wild.

Truffels. Ook had die Heer enige *Truffels*, (§) die hy uit enen zandigen grond in *New Jersey* gekregen had, waar zy overvloedig zyn. Hy vertoonde ze aan zynen Vriend uit *Karolina*, en vroeg hem of zy de *Tukkahoo* der *Wilden* waren. Dog deze zeide van neen, en voegde 'er by, dat, schoon de Truffels in *Karolina* zeer gemeen waren, hy ze egter noit anders dan in melk tegens den buikloop had zien gebruiken. Maar van de *Tukkahoo* gaf hy ons de volgende beschryving. Zy wast in vele poelen en moerassen in menigte. De varkens wroeten hare wortels op. De *Wilden* in *Karolina* zoeken ze ook op, terwyl zy door de bosschen zwerven, drogen ze in de zon, malen ze, en bakken 'er brood van. Zo lang de wortel nog varsch is heeft hy enen brandigen en wrangen smaak, dog die gaat 'er by het drogen af. Naar deze eigenschappen te oordelen, zou het de *Arum Virginianum* (**) zyn.

Tukkahoo.

Na den maaltyd keerde ik weder naar de Stad.

Ve-

(*) Een soort van *Marentak*, of bygewas op de bomen.
(†) Linn. Sp. Pl. p. 709. (§) *Lycoperdon Tuber* Linn.
(**) Linn. Sp. Pl. p. 966. Vergelyk hier mede wat in 't vervolg van de *Tabim* en *Tukab* zal gezegd worden.

Vele *Engelschen* en *Zweden* houden hier *Byen*, die hun jaarlyks een tamelyk voordeel aanbrengen. Zy ſlagen hier zeer wel. Het waſch wordt het meeſt aan de Kooplieden verkoft, dog de honig gebruiken de Eigenaars zelven. In 't algemeen wierd 'er vaſtgeſteld dat de gemene Byen voor de aankomſt der *Europeanen* niet in *Noord Amerika* bekend waren, maar dat de *Engelſchen* ze het eerſt hebben medegebragt. Ook verklaren de *Wilden* dat hunne ouders noit enige byen, 't zy in de bosſchen, 't zy ergens anders gezien hebben, voor dat de *Europeanen* hier enigen tyd geveſtigd waren geweeſt. Ook hebben zy 'er genen anderen naam voor dan die van de *Engelſche Vlieg*. Tegenswoordig zyn zy zeer menigvuldig in het Land. Egter heeft men opgemerkt dat de Byen, wanneer zy zwermen, zig altyd naar het zuiden en noit naar het noorden verſpreiden. Het ſchynt dat zy de landen de laatſte ſtreek uit gelegen zo goed niet vinden voor haar geſtel. Zy kunnen 't in *Kanada* niet houden, en ſterven daar allen des winters. Het ſcheen my toe dat zy in *Amerika* wat kleinder waren dan in *Zweden*. Tot nog toe heeft men ze niet in de bosſchen aan genen kant de *Blauwe Bergen* gevonden, het welk my in de gedagte beveſtigt dat zy hier onlangs eerſt zyn overgebragt. Door iemant wierd aan den Heer *Bartram* verhaald, dat hy op zyne reizen in de boſſchen een ander ſoort van Byen gevonden had, die, in plaats van den honig en het waſch in huisjes verdeeld te houden, die beiden onder een vermengd in enen zak by zig droegen. Dog dit berigt vereiſcht opheldering en bekragtiging. Byen.

Alle de oude lieden in *Amerika* geboren, die ik over deze zaak onderhield, ſtemden hierin overeen, dat 'er tegenswoordig op ver na zo veel eetbaar gevogelte niet was als voorheen toen zy kinderen waren, en dat deze vermindering zigtbaar was. Zy zeiden zelfs, dat zy reeds 'er hunne ouders over hadden horen klagen, in wier jonge jaren de bayen, rivieren, en poelen van allerhande watervogels, als ganzen, enden, en diergelyken, vol waren. Dog tegenswoordig ziet men 'er ſomtyds niet enen enkelden vogel op. Voor zeſtig of zeventig jaar kon een enig man wel 'tagtig enden op enen morgen ſchieten, en thans ſtaat men dikwyls te vergeefs op te paſſen dat 'er een enige kome. Een negentigjarige *Zweed* verzekerde my, dat hy in zyne jeugd eens drieentwintig enden in enen ſchoot gedood had. Zulk een geluk zal thans niemant hebben; en men moet dikwyls enen gantſchen dag lopen om 'er twee of drie te zien. De Kraanvogels (*) kwamen in dien tyd by honderden Vermindering van gevogelte.

Q 3 in

(*) Toen Kapitein *Amadas*, de eerſte *Engelſchman* die oit in *Noord Amerika* landde, voet aan land zette, vloog 'er, om zyne eigene woorden te gebruiken, *zulk een troep Kranen, meeſt allen wit, op, onder zulk een geſchreuw, dat het door den weergalm verdubbeld zynde geleek als of 'er een geheel leger van menſchen hard op ſchreuwde.* F.

in 't voorjaar over, dog tegenwoordig maar weinig. De wilde Kalkoenen en de Patryzen waren voorheen met grote troepen in de bosſchen. Maar tegenwoordig is men moede van 't lopen eer men enen enkelden vogel kan doen opſtaan.

Het is niet moeilyk de reden van deze vermindering uittevinden. Voor de aankomſt der *Europeanen* was het land onbebouwd en vol zware bosſchen. De weinige *Wilden*, die hier woonden, ſtoorden de vogels zelden. Zy dreven genen handel onder zig. Zy kenden nog yzer, nog buskruid. Het honderdſte gedeelte van de vogels, die toen daar zo menigvuldig waren, was overvloedig om het klein getal Inwoonders te voeden. En wanneer men daarby bedenkt hoe veel tyds zy beſteden moesten om hunne kleine Maislanden te bebouwen, om te viſſchen, om op bevers, herten, beren, en ander wild te jagen, zal men ligt begrypen dat zy weinig om het ſtoren van 't gevogelte denken konden. Maar ſedert de aankomſt van zo vele *Europeanen* zyn de zaken geheel veranderd. Het land is wel bevolkt, het gevogelte is gedeeltelyk gedood, gedeeltelyk verjaagd: in de lente worden de eyeren, en de oude en de jonge vogels zonder onderſcheid, weggenomen, dewyl 'er gene ſchikkingen gemaakt zyn die zulks beletten. En zo 'er al gemaakt waren, zou de geeſt van vryheid, die hier ſterk heerſcht, dezelven weinig doen in agt nemen. Maar ſchoon het eetbaar gevogelte zeer verminderd is, zyn 'er anderen die eer vermeerderd zyn. Dit kan men eigenlyk het meeſt zeggen van een ſoort van Krayen, by de *Engelſchen Zwarte Vogels* (*) en by de *Zweden Maisdieven* genoemd. Ook hebben zig de Eekhoorns zeer vermenigvuldigd, welken zo wel als de evengenoemde vogel op Mais azen, of ten minſten 'er zeer op geſteld zyn. Naar mate nu de bevolking toeneemt, vermeerdert de bouw van de Mais; gevolglyk wordt het voedſel van dit gedierte vermenigvuldigd. Voeg hierby, dat men het zelve zelden eet, en dus niet hindert zig te vermenigvuldigen. Ook zyn 'er nog andere vogels welken men niet eet, die tegenwoordig byna al zo talryk zyn als zy voor de aankomſt der *Europeanen* waren. De klagten over 't verminderen van het eetbare gevogelte waren door gantſch *Noord Amerika* gemeen.

En van den viſch.

Oude lieden hadden met den viſch even het zelve als met het gevogelte zien gebeuren. In hunne jeugd waren de bayen, rivieren, en poelen zo vol van viſch dat men in enen trek 's morgens vroeg gedaan zo veel ving als een paard ſlepen kon. Maar tegenwoordig zyn de zaken geheel veranderd; men viſcht dikwyls met al zyn want enen gantſchen nagt voor genoegzaam niets. De oorzaken van deze verminde-

ring

(*) *Blackbirds*, eigenlyk *Shining birds*, glinſterende vogels. F. Linnæus noemt dezen vogel *Gracula Quiscula*.

ring in den visch zyn gedeeltelyk dezelven als die van de vermindering van het gevogelte, visschende men nu geduriger en op meerderhande wyzen dan te voren. De talryke molens op de beekjes en rivieren brengen hier toe ook iets by, want men heeft opgemerkt dat de visch de rivieren opzwemt om zyne kuit in stille wateren te schieten, en dat als hy werken ontmoet die zynen voortgang stuiten, hy terug keert en nimmer wederkomt. Dit verzekerde my een ryk man van *Boston*. In een zeker water van zyn' vader plegt men des winters en byna ook den gehelen zomer door een zeker soort van Haringen te vangen, dog sedert dat men enen molen op dat water gezet had, waren zy niet meer te bespeuren. Dus klaagde men hier overal over 't verlopen van den visch. Het zelve zeiden sommige oude lieden ook van de Oesters te *New York*; want schoon die daar steeds in ene aanmerkelyke menigte gevangen worden, en zy zo vet en lekker zyn als men ze wenschen kan, zeggen alle de oestervangers dat zy grotelyks alle jaren verminderen. De waarschynlykste reden hiervan is het onophoudelyke vangen van dezelven.

Waarnemingen aangaande den visch.

De Heer *Franklin* verhaalde my dat in den oord van *Nieuw Engeland*, daar zyn vader gewoond had, twee rivieren in zee vielen, waarvan in de ene zeer veel haring gevangen wierd en in de andere niet een. Egter waren de plaatsen daar deze rivieren zig in zee stortten niet ver van malkander. Men had opgemerkt, dat, wanneer de haring in de lente kwam om zyne kuit te schieten, hy altyd de ene en noit de andere rivier opzwom. Dit deed den ouden Heer *Franklin* lust krygen te beproeven of hy niet zou kunnen maken dat zy ook in de andere kwamen. Met dit inzigt zettede hy zyn' netten uit toen zy kwamen om op te zwemmen en ving 'er enigen. Hy nam 'er de kuit uit, en bragt die zorgvuldig in de andere rivier over. De kuit kwam uit, en sedert heeft men veel meer haringen alle jaren in dat water gevangen dan in het ander, en dit blyft nog zo. Dit geeft aanleiding om te denken, dat de visch altyd gaarne daar zyn kuit schiet waar hy zelf is uitgebroeid, en waar hy het eerst in 't water komt, als ware hy aan die plaatsen gewend.

De volgende waarneming is ook opmerkenswaard. Niemant heeft voorheen gehoord dat men by Kaap *Hinlopen* kabeljauwen ving; men ving ze altyd aan den mond der *Dellaware*, dog tegenwoordig zyn zy op de eerstgenoemde plaats menigvuldig. En hieruit zou men kunnen opmaken, dat de visch ook dikwyls uit eigen' beweging van verblyf verandert.

Verhaal aangaande *Groenland*.

Een Schipper, die in *Groenland* geweest was, verzekerde volgens zyne eigene ondervinding, dat ten noorden de 70. *gr.* de hette veel sterker was dan meer zuidwaards. Hieruit besloot hy dat de hette onder den Pool nog veel geweldiger zyn moest, dewyl de zon daar nog

langer

langer zonder ondergaan blyft schynen. Het zelve met de zelve gevolgtrekking had de Heer *Franklin* ook van de Schippers te *Boston* gehoord, die in de noordelykste gewesten van ons halfrond geweest waren. Maar nog wonderbaarder is het geen hy verstond van Kapitein *Henry Atkins*, die nog te *Boston* woont. Enigen tyd op de kusten van *Nieuw Engeland* ene slegte vangst gehad hebbende, zeilde hy meer noordwaards tot op de hoogte van *Groenland*. Op 't laatst kwam hy zo ver, dat hy menschen vond die noit *Europeanen* gezien hadden, en het geen nog vreemder luidt, die geen kennis in 't geheel van het gebruik van 't vuur hadden, en, zo zy al die kennis gehad hadden, zouden zy 'er niets aan hebben gehad, dewyl 'er geen hout in dat land was. Dit volk at den visch en het vleesch geheel rauw. De Kapitein ruilde van deze menschen enige zeer zeldzame vellen voor sommige kleinigheden. Hy heeft op het sterkste betuigd dat dit volk het vuur niet kende. Reeds is het bekend dat ver op naar 't Noorden nog bomen, nog struiken, nog enig hout te vinden zyn. Maar het is niet waarschynlyk, dat de Inwoonders van zulk een land den traan der visschen en het vet der dieren niet in hunne lampen branden en gebruiken zouden om hun eten te koken en hunne hutten in den winter te verwarmen, byzonderlyk ook om gedurende hunnen winterschen nagt van enige maanden ligt te hebben. Zoude buiten dit zulk ene duisternis wel te verdragen zyn?

Het *Moose-deer*.

In verscheiden' geschriften leest men van een zeer groot dier, dat men in *Nieuw Engeland* en andere plaatsen van *Noord Amerika* vinden zou. In *Ierland* graaft men somtyds lange en getakte hoorns uit den grond; en geen mensch in de wereld kent een dier dat zulke hoorns heeft. Dit heeft velen lieden aanleiding gegeven om te denken, dat zy van het in *Noord Amerika* zo berugte *Moose-deer* waren, welk dier voorheen in dat Eiland zou moeten geweest zyn. Zelfs heeft men 'er uit opgemaakt dat *Ierland* voorheen aan *Amerika* vast geweest is, of ten minsten dat ene keten van Eilanden, die nu weg zyn, ene verbindtenis tusschen die twee gewesten gemaakt heeft. Dit deed my onderzoek doen, of een dier met zo grote hoorns, als men het *Moose-deer* geeft, oit in deze gewesten gezien was. De Heer *Bartram* had veel onderzoeks hier naar gedaan, dog niemant kon hem enig geloofwaardig berigt hier omtrent geven, en dus was hy van gedagte dat 'er zulk een dier niet was. De Heer *Franklin* verhaalde, dat hy, nog een jonge zynde, twee beesten gezien had die men *Moose-deer* noemde; dog het stond hem zeer wel voor dat zy van zulk ene grootte niet waren als zy moesten zyn geweest, indien de hoorns in *Ierland* gevonden voor hun gepast zouden geweest zyn: de twee beesten, die hy zag, wierden naar *Boston* gebragt, om ze van

daar

daar aan Koningin *Anna* te zenden. De hoogte was als die van een groot paard, dog de kop en de hoorns waren hoger. De Heer DUDLEY heeft ene beſchryving gegeven van het *Mooſe-deer* dat men in *Noord-Amerika* vindt. (*) In *Kanada* zynde vernam ik dikwyls by de *Franſchen*, of men daar oit zo groot een dier gezien had als ſommigen zeggen dat 'er in *Noord Amerika* zyn, en met zo verſchrikkelyke hoorns als 'er in *Ierland* gegraven worden. Dog zy hadden 'er noit van gehoord, veel min 'er gezien. Sommigen deden 'er by, dat indien 'er zulk een dier was zy het noodzaakelyk zouden hebben moeten zien, dewyl zy de boſſchen zoo veel doorkruiſten. Men vindt hier Elanden, die van het zelve ſoort zyn als de *Zweedſchen*, of ene verſcheidenheid van dezelven. Van dezen worden 'er dikwyls enigen gevangen die zwaarder zyn dan naar gewoonte; en hier van daan zal miſſchien het ſpreukje van het grote dier met de grote hoorns gekomen zyn. Deze Eland wordt door de *Franſchen* in *Kanada Original* geheten, welken naam zy van de *Wilden* ontleend hebben. Miſſchien meent *Dudley* in zyne beſchryving van het *Mooſe-deer* niets anders dan deze zware Elanden. (†). Is waarſchynlyk de Eland.

DE Heer *Franklin* vereerde my een ſtuk van enen ſteen dien men, om dat hy het vuur zo wel weerſtaat, in *Nieuw Engeland* gebruikt om 'er ſmeltovens van te maken. Hy beſtaat uit een mengſel van *Slangeſteen* of *Lapis ollaris* en *Asbeſt*. Het grootſte deel is een blauwe Slangeſteen, vet en glad in 't aanraken, en gemakkelyk om te ſnyden en te bewerken. Hier en daar zyn enige glinſterende ſtarretjes, gelyk in dien Asbeſt wiens vezels uit het middelſte als uit een middelpunt voorkomen. (§) Dezen ſteen houwt men niet uit de rotſen, maar vindt hem hier en daar op 't land. Een zeldzame ſteen.

EEN andere ſteen wordt van ſommige *Zweden Zeepſteen* (**) genoemd, om dat men hem gebruikt om vlakken uit de klederen te doen. Men zou hem in 't Latyn *Saxum talcoſum particulis ſpataceis granatiſque immixtis* noemen. Ene nadere beſchryving zal ik in een ander werk geven. Nu voeg ik 'er maar by, dat de grondkleur bleek groen is met ſommige donker blauwe vlakken, en ſomtyds met enigen die in 't groe- Zeepſteen.

(*) *Philoſoph. Tranſactions* N. 368.

(†) Het geen te meer gewigt aan dit gevoelen van den Heer KALM geeft, is dat de *Algonkins* den Eland *Muſu* heten, gelyk hy zelf naderhand aantekent. En deze *Algonkins* waren, voor dat de *Iroquoizen* of de *Vyf Volken* zo magtig wierden, het onzaglykſte volk in *Noord Amerika*, ſchoon zy nu tot een zeer gering getal gebragt zyn. Hunne taal was in dien tyd een ſoort van algemene taal in geheel *Noord Amerika*; zo dat 'er geen twyffel over blyft of het *Mooſe-deer* is de Eland. F.

(§) *Asbeſtus fibris ecentro radiantibus*. (**) *Saopſten*

groene vallen. Hy is zeer glad op 't gevoel en als gegolfd, en laat zig gemakkelyk zagen en fnyden, maar wordt dan niet zeer gelyk. Ik heb 'er van gezien die een vadem en meer lang waren, breed naar evenredigheid, en gemeenlyk van zes duim tot een voet dik. Ik kan niets van zyne oorfpronglyke grootte zeggen; ik ben noit op de plaats geweeft daar zy gegraven worden, en heb ze maar te *Philadelphia* gezien, waar zy gebragt worden alreeds gefneden zynde. De talkdeeltjes zyn in dezen fteen omtrent dertigmaal zo veel als de anderen. Men vindt hem op vele plaatfen in het Land, by voorbeeld in de nabuurfchap van *Chefter* in *Penfylvanie*. De *Engelfchen* noemen hem ook *Zeepfteen*. (*)

Deze fteen wordt voornamelyk op deze wys gebruikt. Eerft dient hy om vlakken uit de klederen te doen. Dog hier toe is de gehele fteen niet even goed, want tuffchen zyne heldere deeltjes zitten enige donkeren, die geheel uit Slangefteen beftaan, en gemakkelyk met een mes kunnen gefneden worden. Wat van dezen loffen fteen tot ftof gefchraapt en op een fmeervlak geftroid, 't zy in zyde of andere ftof, trekt het vet tot zig, en afgewreven zynde neemt het de vlak met zig weg. En gelyk deze fteen ook zeer tegen 't vuur beftand is, maken de Landlieden 'er hunne haarden van, vooral de plaats daar het vuur legt, en de hette 't grootft is, want hy houdt het fterkft vuur uit. Als men genoeg van dezen fteen vinden kan maakt men 'er de ftoepen van in plaats van gebakken' ftenen, die men 'er anders toe neemt.

De muren om de hoven, tuinen, en begraafplaatfen, die gemeenlyk van gebakken ftenen gemetfeld worden, overdekt men met deze fteenen, om dat zy zo wel tegens zon, lugt, regen en wind beftand zyn, en niet veranderen maar de ticchels bewaren. Om deze reden maakt men gemeenlyk de deurpoften, waarin de hengfels vatten, en de poften van de kelder venfters van dezen fteen; in verfcheidene openbare gebouwen is 'er de gehele benedenmuur van gemaakt, en in andere huizen worden 'er de hoeken mede opgetrokken.

Zout. Het zout dat in de *Engelfche Noord Amerikaanfche* Volkplantingen gebruikt wordt, haalt men uit de *Weft Indien*. De *Wilden* hebben op fommige plaatfen Zoutbronnen, uit welker water zy zout koken. In 't vervolg zal ik gelegenheid hebben om enigen derzelven te

(*) Dit fchynt of het zogenaamde *Franfch Kryt*, of miffchien de *Soap-rock* of *Zeeprots*, die gemeen is in *Kornwal* digt by *Lizardpoint*, te wezen, en die behalven enige talkdelen, voornamelyk uit ene aarde gelykende naar *magnetia* beftaat, welke met het zure zout van vitriool een aardagtig vitrioolzout, of *Epfom falt*, geeft F.

te beſchryven. De Heer *Franklin* was van gedagte, dat men in *Penſylvanie* gemakkelyker uit het zeewater een goed zout maken zou kunnen dan in *Nieuw Engeland*, waar het ſomtyds geſchiedt, ſchoon deszelfs legging meer noordelyk is.

Loodерts. MEN heeft in *Penſylvanie* een *Looderts* ontdekt, dog het was in te geringe menigte dan dat iemant 'er gebruik van zou hebben willen maken. Men heeft 'er ook *Zeilſtenen* van ene tamelyke deugd gevonden, en ik bezit 'er zelf verſcheien' ſtukken van. Zeilſtenen.

Yzer. YZER wordt in *Penſylvanie* en de andere *Engelſche* Provincies in zulke menigte gevonden, dat men 'er geheel *Europa* mede zou kunnen voorzien, en miſſchien wel de gehele wereld. Het erts is hier veel ligter te bewerken dan in *Zweden*; want op vele plaatſen kan men met een byl, een koevoet, en een houten beitel even zo ligt het erts los maken, als men by ons een kuil in ene harde aarde graaft. Zy weten op vele plaatſen niets van te boren, te doen ſpringen, te branden. Daarby is het erts zeer ſmeltbaar. Van dit yzer wordt zulk een voorraad gewonnen, dat niet alleen de talryke bewoonders dezer Volkplantingen daar genoeg van hebben, maar dat 'er ook zeer veel van jaarlyks naar de *Amerikaanſche* Eilanden gezonden wordt. Zelfs heeft men ſedert enigen tyd begonnen daar mede op *Europa* te handelen. Dit yzer wordt beter dan enig ander voor de ſchepen gehouden, wordende veel minder dan het *Zweedſche* door het zoute water weggevreten. Enigen zyn van mening dat zy, ongeagt de vragt, hun yzer in *Engeland* beter koop leveren kunnen dan enig ander volk, vooral wanneer het land nog meer bebouwd, en daar door de daglonen minder zwaar wezen zullen.

Bergvlas. DE *Amiantus fibris ſeparabilibus molliuſculis* van den Biſſchop BROWALLIUS wordt in *Penſylvanie* tamelyk veel gevonden. (*) Sommige ſtukken zyn zeer zagt, anderen wederom vry tai. De Heer *Franklin* had, toen hy meer dan twintig jaren geleden ene reis naar *Engeland* deed, ene beurs van *Amiant* gehad, en die aan *Sir* HANS SLOANE vereerd. Ook heb ik papier gezien dat van dezen ſteen gemaakt was. Ik bewaar 'er enige ſtukken van in myn Kabinet. De Heer *Franklin* had van anderen gehoord, dat als men een ſtuk van dezen ſteen des winters in de lugt, aan de koude en 't nat bloot geſteld, laat leggen, hy daardoor gemakkelyk te ſpinnen wordt; dog hy wiſt niet hoe ver men hier ſtaat op maken kon. By die gelegenheid verhaalde hy een kortswylig voorval dat hy 'er mede gehad had. Hy had 'er enige ſtukken van op den papiermolen gegeven om 'er een vel papier van te ma-

(*) *Mountain Flax*, *Linum montanum* FORSTER's Miner. p. 17. *Bergvlas*, *Berglinnen*.

ken. Toen hem dit gebragt werd, vouwde hy 't in malkander, wierp het in 't vuur, zeggende den man die 't bragt dat hy een wonderwerk zien zoude. Deze, onkundig van de eigenſchap dezer ſtof, was over deze vertoning zeer verwonderd. De Heer *Franklin* lag hem de zaak, dog niet volkomen, uit. Terwyl hy eens uit de kamer gegaan was, kwamen 'er enigen van zyne kenniſſen binnen, die terſtond het papier kenden. De goede ambagtsman dagt hun iets zeer wonderlyks te verhalen. Hy vertelde hun dan dat hy een vel papier zo konſtig toebereid had dat het in 't vuur niet brandde. Zy hielden zig als of zy het voor onmogelyk hielden. Dog hy beweerde de zaak des te yveriger. Eindelyk kwam het tot ene weddenſchap. Dog terwyl hy het vuur wat aanſtookte beſmeerden de anderen het papier behendig met vet. De man ſmeet het geruſt in 't vuur, en op het ogenblik was het in volle vlam. Hy ſtond zonder een woord te kunnen zeggen, terwyl de anderen hun lacchen niet inhouden konden. Zy ontdekten hem daarop het gantſche geheim.

Mieren. IN verſcheiden huizen der Stad liepen veel kleine *Mieren*, die haar verblyf of onder den grond of in de holtens der muren hielden. Hare gehele langte bedroeg ene meetkundige lyn. Zy waren zwart of donker rood. Zy hielden veel, even gelyk de Mieren in andere landen, van zoetigheden. De Heer *Franklin* toonde zig zeer geneigd te geloven, dat deze diertjes op de ene of de andere wys malkander hunne gedagten konden doen weten. Hy beriep zig daaromtrent op enige ondervindingen. Als ene Mier wat ſuiker of iets anders vindt, loopt zy ten eerſten naar haar hol heen. Nauwlyks heeft zy daar ene wyl vertoefd, of een gantſch heir komt 'er uit te voorſchyn, kruipt naar de gevondene ſuiker toe, en vangt terſtond aan dezelve by ſtukken weg te ſlepen. Ene Mier behoeft ook maar ene dode vlieg hier of daar aan te treffen, die zy alleen niet wegſlepen kan, of zy ylt naar huis, en na enige ogenblikken ziet men 'er meer voor den dag komen, en 't gevonden aas met gemene kragten wegvoeren. Enigen tyd geleden had de Heer *Franklin* in ene kaſt een klein aarden potje met ſyroop ſtaan gehad, in de welke vele Mieren ingeſlopen waren, die de zoetigheid gretiglyk op aten. Dog hy merkte het, ſchudde ze daar uit, en bond den pot met enen dunnen draad aan enen ſpyker aan den balk vaſt. Maar by geval was 'er ene enkelde Mier ingebleven. Deze vrat zig zat, dog konde niet wegkomen. Zy liep lang, dog te vergeefs, herom. Eindelyk vond zy den weg langs den draad naar den balk. Daarvan daan liep zy den wand langs naar den grond. Nauwlyks een half uur daarna, kwam een grote zwerm te voorſchyn, trok naar de zoldering en lynregt op den draad aan. Langs den zelven kropen zy weder in den pot en gingen aan 't eten. Hier mede hielden zy zo lang aan

aan als 'er wat in was. Ondertusschen liep de ene hoop den draad langs af, en de andere op.

Een Man van aanzien, die zig lang in dit Land had opgehouden, verzekerde, dat hy sedert byna twintig jaren door de ondervinding opgemerkt had, het geen ook anderen zo vastſtelden, dat het aanſtaande weder in den gehelen winter hier gemeenlyk zo is als op den 1. November ouden ſtyl. Is het dien gehelen dag helder, zo zal 'er dien winter niet veel ſneuw en regen vallen. Maar is het den halven dag klaar en de andere helſt betrokken, zo zal het begin van den winter ſchoon, dog het einde en de lente ruw en onaangenaam zyn. Van gelyken aard waren ook de overige voorſpellingen. Op andere plaatſen heb ik ook van diergelyke voortekens van 't weder gehoord. (*) Dog gelyk een goed oordeel het vertrouwen op de zelven vermindert, zo hebben ook de gedane aantekeningen aangaande het weder getoond hoe dikwyls deze voortekens gefeild hebben. Voortekens omtrent het weder.

Pensylvanie is ryk aan bronnen. Men zal gemeenlyk ten minſten aan enen kant van elken berg ene bron ontmoeten, waaruit een helder water voortkomt. Dit water wordt dikwyls naar een klein ſtenen gebouw geleid, waar men het ſtuit, en den grond doet overſtromen. Hier bewaart men des zomers niet alleen de melk, maar verkoelt 'er ook den wyn en andere dranken in. Vele landhuizen waren ook zo aangelegd dat 'er een klein ſtroompje onder de keuken of de voorraadkamer door liep, om het water by de hand te hebben. Bronnen.

Niet alleen lieden van groot aanzien, maar alle zulken die enig vermogen bezitten, hebben gemeenlyk by hunne landhuizen viſchvyvers, waarin zy altyd zorg dragen dat de viſch varſch water kryge. Om deze reden waren de vyvers meeſt digt by ene bron. Vyvers.

Ik merkte op verſcheiden' plaatſen van dit geweſt op hoe men middel wiſt om veel gras op de weilanden te hebben. De weiden leggen meeſt tuſſchen de heuvels en de dalen, waar vele beekjes door ſtromen. Als de grond te nat is leidt men het meeſte water in gruppen af. - Dog om voor te komen dat de hete zon het gras verdorre, zoekt men alle de naburige bronnen op, en leidt het water in alle de beekjes, die natuurlyk naar de laagtens lopen, langs het hoogſte van de weiden, uit welken men des noods langs ſloten het water in de vlakte brengt, zo dat alle de weilanden bewaterd worden. Komt 'er ene wat al te diepe plaats tuſſchen in, zo leidt men het water langs ene houten buis daar over heen. En om het water des te hoger te hebben, heeft men Middel om het gras te doen waſſen.

(*) Zodanig is het onder anderen by de *Nederlanders* aangenomen gevoelen, dat de wind, die op den dag der lente nagt en dag evening gewaid heeft, zes weken zal aanhouden te wayen.

by de bronnen zelven dyken gemaakt, waar tusschen het zig verzamelen moet, tot dat het die hoogte verkregen hebbe dat het door juist dien weg lopen moet dien men het voorgeschreven heeft. Somtyds heeft men zelfs wel ene *Eng.* myl ver het water over heuvelen en de tusschen gelegene dalen, door middel van houten' buizen, heen, naar zulke plaatsen gebragt, daar men het hebben wilde. Iemant die het niet gezien heeft kan nauwlyks geloven wat een schoon gras op die weilanden wast, byzonderlyk digt by die afleidingen, daar in tegendeel anderen, waarmede men zo niet gehandeld heeft, 'er bedroefd uitzien. De weiden tusschen de heuvelen leggende hebben meest alle hoger kanten, dus men het water ligt op de zelve leiden kan. De weilanden wierden gemeenlyk driemaal iederen zomer gemaid. Dog de zomer duurt hier zes of zeven maanden.

Wanneer het loof afvalt. De bladeren waren omstreeks het midden van November allen afgevallen, zo wel van de Eiken als andere bomen, die gewoon zyn hun blad te wisselen, en bedekten in de bosschen den grond wel zes duim hoog. Deze menigte van blad schynt de bovenste zwarte aarde zeer te moeten doen aangroeyen. Egter is zy niet boven de drie of vier duimen dik in de bosschen, en onder dezelve legt ene steenkleurige klei, gemengd met een zand van de zelve kleur. Het is zonderling dat een grond, die noit bebouwd is geworden, met zo gering ene zwarte aarde bedekt is. Dog hier van in 't vervolg nader.

Eekhoorns. De *Eekhoorns*, die hier in de bosschen zeer menigvuldig zyn, zyn van verscheiden' soorten. Ik zal de gemeensten nauwkeurig beschryven.

Grauwe Eekhoorns. De *Grauwe Eekhoorns* zyn overvloedig in *Pensylvanie*, en de andere delen van *Noord Amerika*. Van grootte zyn ze omtrent gelyk de *Zweedschen*, dog iets groter, en blyven altyd grauw. De bosschen, vooral in *Pensylvanie*, bestaan meest uit bomen die hun blad laten vallen, en in dezen houden zig de Eekhoorns het liefst op. Catesby heeft hen, onder den naam van den *groten aschgrauwen Virginischen Eekhoorn* beschreven, en naar het leven afgebeeld. (*) De *Zweden* noemen hem *Grao Ickorn*, en dit is het zelve met het *Engelsch Grey Squirrel*, of *Grauwe Eekhoorn*. Zy hebben hun nest merendeels in holle bomen, en brengen 'er mos, stroo, en andere buigzame dingen naartoe. Hun voedzel is voornaamlyk noten, als hazelnoten, *Chinquapins*, kastanjes, walnoten, *hikorynoten*, en eikels. Maar de *Mais* is hun liefste kost. De grond in de bosschen legt in den herfst vol van eikels en andere noten. Hiervan verzamelen de Eekhoorns enen goeden voorraad voor den winter, en bewaren ze in gaten,

(*) *Nat. Hist. of Carol.* Vol. 2. p. 74. tab. 74. Ray Syn. Quadrup. p. 215.

ten, die ze graven, op verscheiden' plaatsen, hier en daar wat. Ook dragen zy 'er veel van naar hunne nesten.

Zo dra de winter komt, en de koude en sneuw hen in hunne nesten sluiten, blyven zy daar verscheiden' dagen binnen, en leven van den voorraad dien zy daar by een gebragt hebben. Zo dra het weder wat zagter is komen zy voor den dag, en graven een van de gaten open, waar in hun overige voorraad legt. Daar eten zy ten eersten een deel van op, en dragen het overige naar het nest op den boom. In de volgende winters merkten wy dikwyls op, dat als het zagt weder geweest was en 'er ene strenge koude op stond te volgen, de Eekhoorns een dag of twee sterk door de bosschen herom liepen, deels om zig regt zat te vreten, en deels om hunne nesten met enen nieuwen voorraad voor de aanstaande koude te voorzien, gedurende welke zy t'huis blyven. Wanneer men ze dan in ene ongewone menigte herom lopen zag, konde men daaruit vry zeker ene op handen zynde vorst voorspellen.

De Varkens, die hier in 't veld lopen zo lang 'er geen sneuw legt, om hunnen kost te zoeken, doen den armen Eekhoorns grote schade, door hunne magazynen om te wroeten en den voorraad op te vreten. Zo wel de *Wilden* als de *Europers* doen hun best om deze voorraadhuizen te vinden, dewyl alle de noten die 'er in leggen uitgezogt zyn, en niet alleen door en door ryp, maar ook niet wormstekig. Zo is het ook met de noten en eikels, die de Boschmuis (*) in den herfst vergadert. De *Zweden* verhalen dat 'er in den langen winter van het jaar 1741. zulke menigte van sneuw viel, dat de Eekhoorns niet by hunne magazynen komen konden, zo dat 'er velen van honger sterven moesten.

Ik heb reeds van de schade gesproken die zy op de Maisvelden doen. Zy doen des te meer kwaads om dat zy niet al het koorn, maar alleen het binnenste en zoetste eten, en al het overige te gelyk afbyten. Ik heb eens omtrent het eind van April, dat de Eiken in vollen bloei stonden, ene menigte Eekhoorns in de bomen gezien, somtyds vyf, zes en meer, op elken boom, die de bloemsteeltjes, een weinig beneden de bloem afbeten, en ze op den grond vallen lieten. Of zy 'er iets van aten, of 'er enig ander gebruik van maakten; kan ik niet zeggen. Maar de grond lag vol van eikebloeisems, waaraan de steel nog zat. Dit maakt dat de bomen zo veel eikels, ten nutte der varkens en andere dieren, niet voortbrengen als zy anders doen zouden.

Van alle de wilde dieren dezes Lands kunnen de Eekhoorns het gemakkelykst getemd worden, vooral als men ze jong krygt. Ik heb ze Mak gemaakt.

zo

(*) *Dormice* in 't *Engelsch*; *Mus Cricetus* by Linn.

zo mak gezien dat ze de kinderen in de bosſchen en overal na liepen, en op de ſchouders kwamen zitten. Somtyds gingen zy maar een ſtuk wegs in 't hout mede, en keerden dan terug naar de hokjes die voor hun gemaakt waaren. Als zy eten, zitten zy op hun agterſte, en houden het eten tusſchen de voorpootjes, en den ſtaart in de hoogte. Wanneer men den makken meer geeft dan ze op kunnen, brengen zy 't naar hunne koyen, en bewaren het onder de wol of het ander goed daar zy op leggen. Zy waren niet bang voor vreemde menſchen, en lieten zig van ieder aanraken, zonder te willen byten. Zy komen ſomtyds zelfs enen vreemden op den ſchoot, en gaan daar leggen ſlapen. Zy ſpelen met de katten en de honden, en eten ook brood.

De Grauwe wilde Eekhoorns houden ook den ſtaart om hoog als zy zitten. Als zy een menſch zien bewegen zy den ſtaart gedurig, en knarſſen op de tanden, dus zy een vry ſterk geluid maken, en het is moeilyk ze te doen zwygen. Dit maakt, dat zulken die uit gaan om vogels of andere dieren te ſchieten dikwyls regt boos op hun worden, dewyl hun geraas hen ontdekt, en het wild waarſchuwt. Schoon een Grauwe Eekhoorn niet zeer ſchuw ſchynt, is hy egter moeilyk te doden, want zodra hy een menſch ziet, klimt hy op enen boom, en gaat gemeenlyk in 't topje zitten. Daar tragt hy zig agter de takken te verbergen om niet gezien te worden, en ſchoon de jager onder rondom den boom gaat, doet de Eekhoorn het zelve al zo ſchielyk, zo niet ſchielyker. Vindt hy twee takken die t'zamen komen, hy gaat 'er tusſchen zitten, en klemt zig zo ſterk 'er in dat hy nauwlyks zigtbaar is. Men mag dan den boom ſchudden, met takken of ſtenen goyen, ja zelfs 'er op ſchieten, hy verroert zig niet. Vindt hy drie takken die t'zamen komen, zo verſchuilt hy 'er zig tusſchen, en dan is hy genoegzaam buiten gevaar. Somtyds ontſnapt hy op enen boom daar oude eekhoorn-of vogelneſten in zyn, en dan ſluipt hy 'er in, zonder dat men hem 'er uit kan krygen, het zy met ſmyten, ſchudden of ſchieten; want de Grauwe Eekhoorn ſpringt zelden van den enen boom op den anderen, ten zy in den uiterſten nood. Zy lopen gemeenlyk den zelven weg langs den boom naar boven en naar beneden, met het hoofd vooruit. Verſcheidenen, die ik in de bosſchen ſchoot, waren vol van vloyen.

Talrykheid. Ik heb reeds aangemerkt dat 'er tegenswoordig veel meer Eekhoorns zyn dan voorheen, dog het is aanmerkenswaard dat 'er in ſommige jaren een veel groter getal van Eekhoorns uit de binnenlanden naar *Penſylvanie* en de andere Volkplantingen afkomt dan in de anderen. Zy komen gemeenlyk in den herfſt, en hebben het dan zeer druk met in de bosſchen noten en eikels te verzamelen, die zy in holle bomen of hunne magazynen brengen. Zy zyn zo naarſtig in het aanleggen van hunne voorraadhuizen, dat ſchoon de noten dat jaar zeer overvloedig geweeſt

weest zyn, men 'er bezwaarlyk veel van vinden kan. Men beweerde hier ondervonden te hebben, dat als 'er zo veel Eekhoorns uit de binnenlanden kwamen de volgende winter gemeenlyk gestreng was. Dog dit is niet altyd zo, gelyk ik in den herfst van 1749. bevonden heb, wanneer 'er een groot getal Eekhoorns in de Volkplantingen afkwam, en egter was de winter niet harder dan naar gewoonte. Dog het bleek dat hun verhuizen aan de schaarschheid van noten en eikels in de bovenlanden moest toegeschreven worden. Om deze reden keren zy gemeenlyk het volgende jaar weder naar hunne oude woonplaats te rug.

Sommige menschen houden het vleesch van de Eekhoorns voor ene grote lekkerny, dog anderen maken 'er in 't geheel geen werk van. De huid deugt niet veel, alleen snydt men 'er nog wel riemen uit, om dat zy redelyk tai zyn. Sommigen gebruiken ze om klederen te voeren by gebrek van iets beters. Hun vleesch. De huid.

De *Ratelslang* verslindt den Eekhoorn dikwyls ongeagt zyne gezwindheid. Dit handeloze schepsel wil men dat dikwyls zo vlug een dier alleen door zyne betovering vangt. Ik had noit gelegenheid van het te zien, maar zo vele geloofwaardige lieden verzekerden my 'er van, verklarende het met grote opmerkzaamheid zelven gezien te hebben, dat ik my gedwongen vinde een zo eenparig getuigenis aantenemen. Deze betovering geschiedt op de volgende wys. De slang legt onder den boom waarop de Eekhoorn zit, hare ogen zyn op hem gevestigd, en van dat ogenblik af kan hy niet ontkomen. Hy begint een droevig geschrei, het welk zo kenbaar is dat ieder die het hoort daaruit weet dat hy van de slang betoverd wordt. De Eekhoorn loopt enigen tyd den boom wat af en wederom op, dog altyd wat meerder naar beneden dan naar boven. De slang blyft van onderen hare ogen op het beestje gevestigd houden, met zulke ene aandagt dat men 'er omtrent komende een groot geweld kan maken zonder dat zy het eens merke. De Eekhoorn ondertusschen komt al lager en lager, en springt op 't laatst der slange te gemoet, welker bek alreeds open is om hem in te zwelgen. Het arme beestje loopt dan onder een naar gehuil in den mond der slang, die, als het niet te groot is, het in eens doorzwelgt. Maar is de proi te groot om in eens doortegaan, zo belikt de slang het zo lang tot dat het glad genoeg is om op eenmaal te kunnen doorgeslikt worden. Alle de merkwaardige omstandigheden van deze betovering heb ik beschreven in de *Verhandelingen der Zweedsche Koninglyke Maatschappy der Wetenschappen* voor het jaar 1753. Dus wil ik hier niet breedvoeriger wezen. De zelve toverkragt wordt aan de zogenaamde *Zwarte Slang* ook toegeschreven. (*) Betoverd door de Ratelslang.

De

(*) „ Men heeft waargenomen „ tekent hier de Heer Forster aan, „ dat alleen zulke Eekhoorns en vogels, die hunne nesten digt by de plaats hebben

Zyn zeer schadelyk.

De Eekhoorns doen niet alleen ene merkelyke schade in de Mais terwyl zy op 't veld staat, gelyk ik reeds heb aangemerkt, maar zelfs wanneer zy reeds in de schuren is, want, als zy 'er by komen kunnen, zyn zy in staat in weinige nagten wel ene gantsche ton vol naar hunne holen te verslepen. Om deze reden heeft de Regering in de meeste *Amerikaansche* Volkplantingen ene beloning gezet op den kop van iederen Eekhoorn. Het schynt onbegrypelyk zulk een geld als 'er in *Pensylvanie*, alleen van den 1. Januari 1749. tot den 1. Januari 1750. toe, voor Eekhoorns koppen betaald is. Toen de Afgevaardigden der Provincie vergaderden, klaagden zy allen dat hun schatkist door alle die beloningen voor Eekhoorns koppen leeg geraakt was, want 'er stond toen een prys van drie *pence* op. In dat jaar waren agtduizend ponden St. *Pensylvanisch* geld voor pryzen betaald. Dit is my verzekerd van een man die zelf de rekeningen had nagezien.

Vele menschen, vooral jonge lieden, lieten al ander ambagt varen, en gingen naar de bosschen om Eekhoorns te schieten. Dog de Regering heeft sedert den prys tot de helft verminderd.

Vliegende Eekhoorns.

De *Vliegende Eekhoorns* zyn een byzonder soort, en schynen de zelven te zyn die men in sommige delen van *Finland* vindt, en die door de Heer Linnæus in zyne *Fauna Suecica* No. 38. *Sciurus volans* genoemd wordt. Op zyn hoogst is de *Amerikaansche* Vliegende Eekhoorn ene verscheidenheid van den *Finlandschen*. Catesby (*) heeft hem naar het leven beschreven en afgetekend. Hy geeft hem den zelven naam. Men vindt dit dier in de bosschen, dog niet menigvuldig. Zelden ziet men ze by dag, ten zy ze gedwongen worden door het storen hunner nesten zig te vertonen, want zy slapen over dag; dog zo dra het begint donker te worden, komen zy te voorschyn, en lopen byna den gantschen nagt. Zy onthouden zig in holle bomen; en by het vellen derzelven komen 'er somtyds zeven en meer van voor den dag. Door middel van een vel met het welk hen de Voorzienigheid aan hunne beide zy-

„ ben daar zulke slangen komen, een zo naar geluid maken, en de takken zo
„ op en neder lopen om daar door de aandagt der slang van hunne jongen af
„ te trekken, en dus gebeurt het dat zy dikwyls zo digt by de slang komen,
„ met inzigt niet om zig in haren mond te werpen, maar om weder te rug
„ te lopen, dat de slang gelegenheid krygt van ze te byten, te vergiftigen,
„ en dus optevreten. En dit, denk ik, is ene genoegzame verklaring van
„ deze gehele zogenaamde betovering.

(*) *Nat. Hist. of Carol.* vol. 2. p. 76. 77. tab. 76. 77. Zie ook Edwards *Nat. Hist. of Birds* tab. 191. Het is egter nog zo uitgemaakt niet dat deze Eekhoorn dezelve is met den *Finlandschen* en dien men in 't Noorden van *Asia* vindt. De *Amerikaansche* heeft enen platten penagtigen staart, en de *Europische* enen ronden. F.

zyden voorzien heeft, kunnen zy van den enen boom op den anderen vliegen. Deze vellen ſpannen zy uit als vleugels, en trekken ze weder in zo dra zy den naburigen boom bereikt hebben. Sommige menſchen zeggen dat zy altyd horizontaal vliegen, dog anderen verzekerden dat zy eerſt een weinig naar beneden gaan en dan weer ryzen, wanneer zy omtrent den boom zyn in den welken zy vliegen willen. Zy kunnen 't niet verder brengen dan vier of vyf vadem. Van alle de Eekhoorns zyn dezen 't gemakkelykſt te temmen. De kinderen nemen ze mede naar ſchool of waar zy ook henen gaan, zonder dat deze dieren oit zoeken te ontſnappen. Als zy den Eekhoorn wegzetten ſpringt hy hun ten eerſten weder op het lyf, kruipt hun in den boezem, in de mouwen, of in de ployen van de klederen, en gaat daar leggen ſlapen. Zyn voedſel is even het zelve als dat der overige Eekhoorns.

In de boſſchen vindt men een klein ſoort van Eekhoorns, by de *Engelſchen Aardeekhoorns* genoemd. Catesby heeft ze beſchreven en afgebeeld (*) onder den naam van *Geſtreepten Eekhoorn.* (†) Deze woont niet, gelyk de anderen, in holle bomen, maar onder den grond, daar zy, omtrent als de Konynen, holen graven, waarnaartoe zy de vlugt nemen wanner zy onraad gewaar worden. Die holen gaan diep in den grond, en verdelen zig in verſcheiden armen, waarvan ſommigen ook openingen boven de aarde hebben, zo dat zy, wanneer het gat daar zy uitgekomen zyn mogt toegeſtopt worden, enen anderen weg vinden om te ontvlugten. Maar in den herſt, wanneer het blad ſterk valt, is het waard om hunne verlegenheid te zien, als zy vervolgd worden, want dan, hunne holen door de bladeren toegeſtopt zynde, hebben zy veel werks om ze zo ſchielyk te vinden. Dan lopen zy ginds en weder, als of zy den weg vergeten waren, en ſchynen niet te kunnen begrypen waar de ingangen van hunne holen gebleven zyn. Als men ze dan vervolgt, of in de handen klapt, blyft hun gene andere tovlugt over dan op de bomen te klouteren, het geen zy anders noit doen. Dit ſoort is in *Penſylvanie* veel talryker dan in de andere Provincien van *Noord Amerika*, die ik bezogt heb. Zy zyn gemeenlyk zes duim lang, behalven hunnen krommen ſtaart, en zeer dun. Het vel is roodagtig bruin, en getekend met vyf zwarte ſtrepen, ene vlak op den rug Aardeekhoorns.

 en

(*) *Nat. Hiſt. of Carol.* vol. 2. p. 75. Zie ook Edwards *Nat. Hiſt. of Birds* t. 181. Dog dezen hebben den Vliegenden Eekhoorn in ene zittende geſtalte afgebeeld. Men zal hem hier vliegenden in plaat vertoond vinden, nevens ene nauwkeurige afbeelding van den *Ground Squirrel* of Aardeekhoorn.

(†) *Sciurus ſtriatus.* Zo heet hy ook by Linnæus.

en twee aan iedere zyde. Hun aas is allerlei koorn, rog, garst, weit, mais, eikels, noten en diergelyken. Zy verzamelen ook in den herfst hunnen wintervoorraad, en bewaren dien in hunne holen. Als zy op een koornstapel komen doen zy al zo veel schade als de muizen en ratten. Men heeft dikwyls opgemerkt, dat, als zy rogge gegeten hadden en dan weit kwamen te vinden, zy de rogge overgaven om den buik op nieuws met weit te vullen, als zynde meerder naar hunnen smaak. Als men de Mais op 't veld inzamelt maken zy hun werk van de airen aftebyten, en hunne bekken met koorn te vullen, zo dat hunne wangen geheel opgezet zyn. Met dezen buit haasten zy zig naar hunne holen.

Hunne holen.

Een *Zweed*, vry laat in 't najaar enen molendam doende maken, en daartoe de aarde van enen naburigen heuvel gebruikende, ontmoette een hol van deze Eekhoorns. Hy volgde den gang dien hy gevonden had, en ontdekte enen anderen, die 'er, als een tak uit den hoofdstam, uitkwam, en byna twee voet lang was, aan het einde van den welken hy ene menigte uitgezogte eikels vond, die het kleine zorvuldige dier voor den winter had opgelegd. Kort daarna vond hy enen anderen gang op zyde, gelyk aan den voorgaanden, dog die enen frayen voorraad van Mais bevattede. Een volgende diende om Hikorynoten te bewaren, en de laatste gang, die ook de meest verborgene was, bevatte omtrent twee hoeden vol uitmuntende kastanjes.

Des winters ziet men deze Eekhoorns zelden, levende zy dan in hunne holen van den verzamelden voorraad. Evenwel komen zy nog wel eens op enen moyen dag te voorschyn. Dikwyls graven zy in de kelders, waarin de landlieden hunne appelen bewaren, die zy dan ten dele opeten, en ten dele bederven, zo dat 'er weinig van overblyft. In de Mais gaan zy niet minder ruw te werk. Dog de katten zyn hunne grote vyanden, die ze dood byten en opvreten, of ze hunnen jongen t'huis brengen. Deze Eekhoorns worden van gene menschen gegeten; ook gebruikt men hun vel niet.

Dit soort laat zig het minst mak maken; want, schoon zy al zeer jong gevonden zyn, is het nogthans gevaarlyk ze met de blote hand aanteraken, dewyl zy zeer scherp byten als men niet oppast. Verscheiden kinderen, die veel moeite genomen hadden om ze te temmen, zeiden dat zy gene kans zagen om ze zo mak te maken als de andere soorten. Het best gaat het nog als men ze krygt nog geheel klein zynde. Vele menschen hielden ze in koyen terwyl zy nog wild waren, om dat zy 'er zeer aardig uitzien.

By ene andere gelegenheid zal ik van den zwarten en roodbruinen Eekhoorn spreken, die ook hier gevonden wordt.

Den

Pl: I.

VLIEGENDE EEKHOORN.

AARD EEKHOORN.

AMERIKAANSCHE BUNSEM.

C. J. de Huyser. fecit 1772

Den 15. November verhaalde my de Heer *Kock* een toeval, dat hem overgekomen was, en te bevestigen scheen dat de orkanen door zekere tekens van te voren zig aankondigen. Hy zeilde naar de *West Indien* in een klein Jagt, en had een oud man aan boord, die langen tyd deze zee bevaren had. De oude man de diepte peilende riep den stuurman toe, den Heer *Kock* te zeggen, dat hy terstonds de boten moest uitzetten met een genoegzaam getal volks, om het Jagt gedurende de stilte voortteroeyen, ten einde het Eiland zo schielyk als mogelyk was te bereiken, dat voor hun lag, dewyl men binnen vierentwintig uren een geweldig orkaan te wagten had. De Heer *Kock* vroeg hem waarom hy dit dagt, en de oude man zeide hem, dat hy by het peilen het lood enige vademen dieper in het water gezien had dan te voren; dat derhalven het water eensklaps helder was geworden, het welk hy voor een onfeilbaar teken van een aanstaande orkaan in zee hield. De Heer *Kock* zag ook de ongewone klaarheid van het water. Hy gaf dan onmiddelyk bevel om de boot in 't water te brengen en het Jagt voortteroeyen; zo dat zy voor den nagt in behouden haven kwamen. Dog voordat zy die nog volkomen bereikt hadden, begonnen de golven al hoger en hoger te gaan, en het water scheen als te koken, schoon men nog genen wind gewaar werd. Des nagts ontstond het Orkaan en woedde zo vreeslyk, dat niet alleen 'er vele schepen vergingen, en de daken werden weggerukt, maar dat zelfs het Jagt van den Heer *Kock* en andere schepen, schoon in veilige havens leggende, door het geweldig opzetten der baren zo ver op 't land gezet werden, dat 'er verscheiden' weken verliepen voor dat zy 'er weder af kwamen.

Voortekens van een Orkaan.

Een oud *Hollandsch* schipper zeide, dat hy eens enen Hai in de Bai van *New York* gevangen had, die opengesneden zynde ene menigte van alen in zyn' maag had.

De Heer *Bartram* vertoonde my den 18. November een aarden pot, die op ene plaats gevonden was daar voorheen de *Wilden* gewoond hadden. De man, die hem het eerst had opgegraven, bewaarde daar smeer in om zyn' schoenen en laarzen mede te smeren. De Heer *Bartram* kofte den pot van hem. Zy was nog onbeschadigd. Ik kon 'er nog verglazing, nog kleur op onderkennen, maar van buiten had hy veel sieraden, en over 't geheel was hy zeer wel gemaakt. Ook vertoonde my de Heer *Bartram* velerhande stukken van gebroken aarden vaten, welken de *Wilden* voorheen gebruikten. Het was duidelyk aan deze allen te zien dat zy niet van enkelde klei gemaakt waren, dog dat 'er verscheiden' andere stoffen onder gemengd waren, volgens de natuur der plaatsen daar zy waren gemaakt. Die *Wilden*, by voorbeeld, die digt aan de zeekust woonden, stampten oester- en mosselschelpen, en mengden die met de klei. Anderen, die dieper in het Land hunne woonplaatsen

Oude potten gevonden.

hadden, waar men bergkryſtallen vinden kon, mengden die ook geſtampt onder de potaarde. Dog hoe zy in 't maken dier potten te werk gingen is gantſch onbekend. Zeker is het dat zy ze niet hard bakten, want zy waren zo week dat men ze met een mes kon aan ſtukken ſnyden. Egter ſcheen het werk zeer goed te zyn, want men vindt nog gehele vaten of ſtukken in den grond die in 't geheel niet beſchadigd zyn, ſchoon zy meer dan tagtig jaren onder de aarde gelegen hebben. Voor dat de *Europeanen* zig in *Noord Amerika* nederzetteden, hadden de *Wilden* geen ander vaatwerk om hun eten in te koken dan deze aarden potten van hun eigen maakſel. Dog ſedert derzelver aankomſt hebben zy altyd potten, ketels, en ander vaatwerk van hun gekoft, en zig niet meer bekommerd om die zelven te maken, zo dat zy deze konſt geheel verloren hebben. Dus zyn, zelfs onder de *Wilden*, potten van hun eigen maakſel ene grote zeldzaamheid gevonden. Ik heb 'er van gezien die uit een ſoort van 't *Talcum* van LINNÆUS beſtonden.

Leyen. DE Heer *Bartram* toonde my ook kleine ſtukken van ene zwarte Lei, die overvloedig op ſommige plaatſen aan de Rivier *Skulkill* gevonden wordt. Men vindt 'er ſtukken van die vier voet en meer in 't vierkant zyn. De kleur en 't maakſel is het zelve als de Tafellei, (*) uitgenomen dat die wat dikker is. De Inwoonders omſtreeks de *Skulkill* dekken 'er hunne daken mede, en de Heer *Bartram* verzekerde my dat hy een geheel dak gezien had beſtaande uit vier zulke Leyen. De ſtralen der zonne, de hette, de koude, en de regen hebben genen invloed op dezen ſteen.

Stalactites. NOG verhaalde die Heer dat op vele plaatſen holen gevonden wierden, die diep onder 't gebergte doorliepen. Hy was in verſcheidenen van dezelven geweeſt, en had 'er veel *ſtalactites* van verſchillende grootte boven aan in 't binnenſte van de bergen gevonden. Zy waren van verſcheiden kleuren. Dog het byzonderſte was, dat hy 'er enigen vond die uiterlyk van boven tot onder toe als geſcheurd waren. Hy had 'er ſommige ſtukken van naar *Londen* gezonden, dog had 'er thans geen.

Reis naar *Rakoon.* DEN 20. November ging ik in den morgen, nevens enen Vriend, op een reisje naar *Rakoon* in *New Jerſey*, daar vele *Zweden* waren, die hunne eigene kerk hebben. Wy moeſten drie *Eng.* mylen afdoen eer wy aan het Veer kwamen, daar wy over de *Dellaware* konden gezet worden. Het land was hier op vele plaatſen zeer laag. De vlaktens wierden by elken vloed overſtroomd, en liepen by de ebbe weer ledig. Evenwel had men zig deze vlaktens door middel van dyken weten ten nutte te maken. Het waren nu weilanden.

Hier

(*) *Schiſtus tabularis* LINN. Syſt. Nat.

Hier waren vele *Waterbeuken* aan beide de zyden van den weg geplant, digt op een, welken in den zomer ene aangename lommer geven, aangezien de grootte en menigvuldigheid van hunne bladeren. Dit maakt den weg zeer vermakelyk, gelykenden naar ene lommerryke laan. De *Dellaware* is hier omtrent even zo breed als by *Philadelphia*. Digt by het Veer waren verſcheiden aardige huizen op beide de zyden gebouwd, waar de Reizigers verfriſſchingen krygen kunnen. Op onze uitreis van *Penſylvanie* naar *New Jerſey* wierden wy over de *Dellaware* gezet in een vaartuig dat den waard aan de zyde van *Penſylvanie* aanging; maar op onze terugreis moeſten wy dat van den man die aan de overzyde woont gebruiken. Zo als wy de Rivier over waren bevonden wy ons in ene andere Provincie, want de *Dellaware* maakt de grensſcheiding uit tuſſchen *Penſylvanie* en *New Jerſey*, zo dat al wat ten weſten der Rivier legt tot het eerſt genoemde, en het geen ten ooſten is tot het laaſt gemelde geweſt behoort. Dog beide de Landſchappen hebben verſchillende wetten en verſchillende munt.

Wy vervolgden onze reis verder, en merkten welhaaſt op, dat het land aan die zyde daar wy thans waren gantſch anders 'er uitzag dan aan de overzyde, want in *Penſylvanie* beſtaat de grond meerder uit klei en zwarte aarde en is zeer vrugtbaar; maar in *New Jerſey* is hy zandiger en mager, zo dat de voeten der paarden op vele plaatſen zeer diep in 't zand zakten. Digt by de plaats daar wy waren overgezet, een eind wegs langs den oever, was een tamelyk zwaar Denneboſch. De bomen waren niet zeer hoog, dog in hunne grootſte kragt; tuſſchen beiden vertoonde zig hier en daar enig eiken kreupelhout. Maar na dat wy omtrent drie *Eng.* mylen verder waren, eindigde het Dennewoud, en wy zagen niet meer van die bomen voor dat wy by de Kerk van *Rakoon* kwamen. In alle de delen van *Penſylvanie* daar ik geweeſt ben, heb ik weinig Dennebomen gevonden; in tegendeel zyn ze menigvuldig in *New Jerſey*, en vooral in het beneden deel van dat Landſchap. Vervolgens zagen wy den gantſchen dag geen ander geboomte dan dat zyn blad laat vallen; meeſt Eiken van verſcheiden' ſoorten en grote hoogte; dog zy ſtonden overal zo ver van malkander dat 'er een rytuig tuſſchen door kon ryden, zynde daar weinig of gene ſtruiken die het verhinderen konden. De bladeren bedekten thans den grond ter hoogte van ene hand breedte, het welk de bovenſte zwarte aarde moet doen toenemen. Op vele plaatſen ſtroomden kleine beekjes. Het land was gemeenlyk vlak, dog maakte hierendaar enen langzaam opgaanden heuvel. Grote bergen vertoonden zig niet, en op ſommige plaatſen vonden wy enige ſtenen, die niet groter dan een vuiſt waren. Men zag enige huizen verſpreid ſtaan, en op ene plaats alleen lag een klein dorp. Het land was meer met hout bedekt dan bebouwd, en wy waren meeſt altyd in een boſch.

Lands-douwe.

Dien

Riviertjes. Dien dag en de volgenden trokken wy verscheiden zogenaamde *Kills* of kleine riviertjes over, die langzaam naar de *Dellaware* uit het land henen vloeiden. Als het ty in de *Dellaware* opkwam, zwollen deze stroompjes ook een eind wegs. Voorheen moeten zy by den vloed veel breder geweest zyn, dog tegenwoordig worden zy door dyken belet de naburige weiden te overstromen. Langs alle de rivieren waren hier dyken gelegd, zo dat het water by den vloed hoger was dan het land. In de dyken waren schutdeuren, waardoor men het water uit- en inlaten kon. Zy lagen somtyds aan den buitenkant van den dyk, zo dat het binnenwater hoger zynde ze open drong, en het buitenwater ze toesloot.

Dien avond namen wy onzen intrek by enen *Zweed*, genoemd *Peter Rambo*.

Pynbomen. De Pynbomen die wy dezen dag gezien hadden, waren van dat soort dat dubbelde bladeren en langwerpige zaadhuisjes of pynappelen, met schubben gedekt, draagt. (*) De *Engelschen* noemen ze onderscheidshalven *Dennen van New Jersey*. Gemeenlyk zitten 'er maar twee bladen of prikkels in ene schede, gelyk by de *Zweedschen*. Dog uit sommige scheden kwamen 'er drie. De zaadhuisjes hadden lange stekels, zo dat ze kwalyk aanteraken waren. In de verte zien 'er anders deze Dennen juist zo uit als onze *Zweedschen*. Uit dezelven werd zeer veel teer gebrand, waarvan ik hierna breder spreken zal. Zy deugen voor niets anders, als allen te klein zynde. Als men ze voor palen in de aarde gebruikt, vergaan zy binnen kort. Zo dra zy geveld worden komen 'er wormen in. Men gebruikt ze egter om te branden in plaatsen daar men geen ander hout krygen kan. Ook maakte men 'er hier en daar smidskolen van, gelyk ik in 't vervolg verhalen zal. Dog 'er is nog iets byzonders omtrent deze bomen aantemerken, het welk nevens my vele menschen bevonden hebben. In de grote hette des zomers zoekt het vee hun lommer veel meer dan dat van den Eik, of andere bomen, wier blad zeer dik is, en als het de laatsten onder de Dennen gemengd vindt, gaat het altyd onder de Dennen staan, schoon 'er ene betere lommer onder de anderen is; en wanneer 'er maar een enkelde van deze bomen te vinden is, loopt 'er zo veel vee onder als 'er onder staan kan. Sommigen wilden hieruit opmaken dat de harstagtige uitwaassemingen van den Denneboom voordelig voor het vee zyn, en het meer genegen maken om onder dezelven dan onder andere bomen te staan.

Lepelboom of *Kalmia*. De *Lepelboom* (†) komt noit tot ene grote hoogte. Wy zagen hem

(*) *Pinus foliis geminis, Squammis conorum oblongorum aculeatis.*
(†) *Spoon tree.*

hem dezen dag op verscheiden' plaatsen. De *Zweden* gaven hem dezen naam, omdat de *Wilden*, die hier voorheen woonden gewoon waren hunne lepels en spanen van dit hout te maken. Ik heb zulk een lepel in myn Kabinet, gemaakt uit dit hout door enen *Amerikaan*, die op de zelve plaats waar nu *Philadelphia* staat verscheiden herten gedood heeft, want in dien tyd was die plaats geheel bedekt met bomen en kreupelhout. De *Engelschen* noemen dezen boom *Laurel*, om dat zyne bladen zeer veel naar die van den *Laurocerasus* gelyken. De Ridder LINNÆUS heeft, volgens zyne byzondere vriendschap jegens my, de goedheid gehad, hem den naam te geven van de *breedbladerigen* KALMIA. (*) Deze boom tiert het best tegens de heuvels, vooral aan de noordzyde als 'er een beekje langs loopt; om die reden kan men staat maken *Kalmias* te vinden wanneer men op ene steile plaats komt waar een beekje omtrent loopt. Maar hy staat veeltyds vermengd onder de beuken. Hoe hoger de *Kalmia* tegens het noorden op den heuvel staat te minder groeit zy. Ik heb ze niet alleen in *Pensylvanie* en *New Jersey*, maar ook, dog schaarsch, in *New York* gezien. Ik vond ze noit noordelyker dan 42. *gr. N.* schoon ik 'er zeer oplettede of zy 'er ook waren. Deze boom behoudt zyne fraye groene bladeren den winter over; zo dat, wanneer de andere bomen al hun sieraad kwyt zyn, zy de bosschen met hun groen opluisteren. Omtrent Mai begint hy hier te bloeyen, en dan betwist hy den rang van schoonheid aan alle de bekende bomen. De bloemen zyn ontelbaar, en zitten aan grote trossen. Voor dat zy opengaan hebben zy een schoon rood; maar naderhand verbleekt ze de zon, zo dat zy geheel wit worden. Sommigen hebben ene rozekleur. Haar gedaante is zonderling, want zy gelyken veel naar een kroes der Ouden. Dog de reuk is zo aangenaam niet. Op sommige plaatsen was men gewoon op kersmis en nieuwjaarsdag de kerken met de takken van dezen boom, die dan geheel groen zyn, opteschikken.

DOG deze boom heeft ene andere eigenschap. Zyne bladen zyn een vergift voor sommige, en een voedsel voor andere dieren. De ondervinding heeft geleerd, dat, als de schapen 'er van eten, zy of ten eersten sterven, of zeer ziek worden, en 'er bezwaarlyk van opkomen. De jonge en tedere schapen sterven van ene kleine hoeveelheid, dog die wat ouder zyn kunnen wat meer verdragen. Egter is dit voedsel hun dodelyk, wanneer zy 'er wat veel van eten. Het zelve heeft plaats omtrent de kalveren, die 'er ook van sterven, of ten minsten bezwaarlyk 'er afkomen. Het heugt my dat in den herft van 1748. sommige kalveren van die bladen gegeten hadden, zeer ziek wierden, opzwollen, schuim op

Vergiftig.

(*) *Kalmia foliis ovatis, corymbis terminalibus*, vel *Kalmia latifolia.*

den mond kregen, en 't nauwlyks op de benen houden konden. Men reddede ze egter door 't ingeven van buskruid en andere middelen. De schapen zyn het meest aan 't gevaar bloot gesteld van door deze bladeren in bekoring gebragt te worden in den winter, want, na lang op stal gehouden te zyn geweest, zyn zy gretig naar alle groen, vooral als de sneuw nog op het veld legt. Paarden en Ossen bekomt dit blad ook zeer kwalyk, en schoon 'er noit een van gestorven is, gelooft men egter in 't gemeen dat indien zy 'er wat veel van aten zy 'er ook van sterven zouden, want men heeft opgemerkt, dat als zy 'er maar ene geringe hoeveelheid van aten zy 'er voor lyden moesten. Daarentegen zyn deze bladeren een voedsel in den winter voor de Herten, wanneer het veld onder de sneuw legt, en zy niets anders vinden kunnen. Wanneer men ze dan schiet is hun gedarmte met dit blad opgevuld, en het is iets wonderlyks dat, als men die ingewanden den honden geeft, dezelven daar wild en als dronken van worden, en somtyds ook zo ziek dat het schynt dat zy 'er van zullen sterven. Dog de menschen hebben geen ongemak van het eten van het vleesch van zulke herten. Ook zyn deze bladeren in den winter een voedsel voor zekeren vogel, dien de *Zweden* in *Noord Amerika Hazelhoen* genoemd hebben, die hier den winter over blyft. Als men dan 'er een van schiet, vindt men den krop vol van deze bladeren.

Het hout. Het hout van de *Kalmia* is zeer hard, en daarom gebruikt men het om assen in katrolblokken te maken; dog vooral dient het voor weversspoelen, waartoe de wevers geen hout hieromstreeks beter houden, want het is vast, laat zig ligt glad maken en springt niet. De schrynwerkers en drayers maken 'er ook allerlei werk van, waartoe men anders gewoon is het beste soort van hout te gebruiken. Byzonderlyk neemt men daartoe den wortel, dewyl die doorgaans geel is. Het hout is zo fyn en hard als men 't zou kunnen wenschen. Uit het middelpunt lopen verscheiden stralen uit, dog wat ver van malkander. Als men het loof in 't vuur smyt, spat het als of men 'er zout in gegoid had. Men gebruikt des winters de takken met de bladeren daaraan om de schoorstenen te vegen. In 't jaar 1750. werden de meeste bomen in *Pensylvanie* van zekere rupsen kaal geschoren, dog dezen waagden zig niet op de *Kalmia*. Enige lieden beweerden dat als 'er des zomers brand in een bosch ontstond, het vuur zig door dezen boom liet stuiten.

Mais. Zo wel de *Zweden* als de andere Inwoonders planten zeer veel *Mais*, niet alleen voor zig maar ook voor hun vee. Men beweerde dat 'er geen beter voer voor de varkens was, om dat zy 'er zeer vet van wierden, en hun vleesch 'er enen beteren smaak door kreeg als van enig ander voedsel. Ik heb der *Koninglyke Zweedsche Maatschappye*

der

der *Wetenschappen* twee Vertogen over dit soort van graan gegeven, die in hare Verhandelingen te vinden zyn. (*)

De wielen der karren die men hier gebruikt bestaan uit twee soorten van hout. Tot de velgen neemt men den Spaanschen, en tot de speken den Witten Eik.

De *Sassafrasboom* wies hier overal. De *Zweden* noemen hem hier *Saltenbras*, of *Salsenfras*. Als men wat van dit hout in 't vuur werpt, springt het even als of 'er zout in lag. Men gebruikt het voor palen aan de tuinen, want het duurt lang in de aarde. Anders denkt men dat 'er nauwlyks een hout te vinden is, dat in de blote lugt zo zeer van de wormen wordt aangegrepen, als dit, want zy vreten het in korten tyd door en door. De *Zweden* zeiden dat de *Wilden*, die voorheen hier woonden, 'er schalen van maakten. Als men iets van den boom, of deszelfs jonge scheuten, afsnydt, en het onder den neus houdt, heeft het enen sterken dog aangenamen reuk. Sommigen schillen den wortel, en brouwen de schil in hun bier, om dat zy denken dat dit zeer gezond is. Men legt de schil ook in brandewyn, of terwyl men hem nog bezig is over te halen, of naderhand als hy al klaar is, insgelyks voor de gezondheid. Sassafras.

Een oude *Zweed* herinnerde zig nog dat zyne Moeder verscheiden' menschen van de waterzugt genezen had, door middel van een afkooksel van den Sassafraswortel in water, elken morgen genomen, dog te gelyk kopte zy den lyder op de voeten. Goed tegens de waterzugt.

Wanneer men een stuk lands met hout bewassen bebouwen wil, laat men 'er gemeenlyk de Sassafrasbomen op, om dat zy sterk in de bladen zyn, en in de zware hette het vee lommer verschaffen. Vele *Zweden* waschten met een afkooksel van de schil des wortels van den Sassafras het vaatwerk uit, waarin zy Cyder, bier, of brandewyn brouwen wilden, om dat zy zig verbeeldden dat daardoor de dranken gezonder wierden. Sommigen hadden de posten hunner bedden van dit hout laten maken om de weegluizen te verdryven, het welk zy meenden dat door zynen sterken reuk dat ongedierte hinderen zou daarin te nestelen. Zo lang ook dat hout zynen sterken reuk behoudt had men 'er ene goede uitwerking van bespeurd, dog naderhand kon men niet merken dat het veel hielp. Enige *Engelschen* verhaalden dat het enige jaren geleden te *Londen* in 't gebruik was geweest de bloemen van den Sassafras als thee te drinken, om dat men het voor zeer gezond hield. Dog toen men begon te bedenken dat deze drank veel tegens de *Venusziekte* gebruikt wierd, schafte men het af, uit vrees van kwade verdenking. In *Pensylvanie* plagten enige menschen de spaanders van dit Gebruikt tegens de weegluizen.

(*) Naamlyk in de Delen van de jaren 1751. en 1752.

dit hout in de kaſten te leggen, om de motten uit het wollen goed te houden. De wortel behoudt langen tyd zynen reuk. Ik heb 'er enen gezien die wel vyf of zes jaar in ene lade gelegen had en nog zeer ſterk rook.

Rambo, de *Zweed*, vertelde dat de *Wilden* voorheen allerlei leder met den baſt van den kaſtenjen eik rood plagten te verwen. En enige oude lieden bragten zig te binnen dat hier in 't jaar 1697. een zo harde winter geweeſt was, dat het ys in de *Dellaware* twee voeten dikte had gehad.

Digt en zwaar Gras. Aoke Helm was een der voornaamſte *Zweden* in dezen oord, wiens Vader met den *Zweedſchen* Gouverneur *Prinz* herwaards gekomen was. Hy was over de zeventig jaar oud. Deze oude man verhaalde ons dat in zyne kindſchheid in de boſſchen een zeer digt gras plegt te waſſen, wel twee voeten hoog, dog dat het thans zo verminderd was, dat het vee werk had genoeg te vinden, en dat tegenwoordig vier koeyen niet meer melk gaven dan toen ene, dog de oorzaken van deze verandering zyn ligt te vinden. In de jeugd van den ouden *Helm* was het land weinig bebouwd, en men hield 'er nauwlyks het tiende deel van het vee dat men 'er nu houdt, dus had ene koe toen zo veel voedſel als nu tien. Duurt maar een jaar. Verders, het meeſte gras duurt hier maar een jaar, en waſt niet, gelyk by ons in *Zweden* het meeſte doet, verſcheiden jaren voort uit enen den zelven wortel. Dus moet men ieder jaar op nieuws gras zayen. Het groot getal van beeſten nu verhindert Gebrek. het voortzayen dewyl zy het gras afeten eer het bloeyen kan. Dus moet men zig niet verwonderen dat het gras tegenwoordig zo dun ſtaat. Dit maakt dat men, vooral des winters, op reis verlegen genoeg is met zyne paarden, en dat zo wel in *Penſylvanie* en *Maryland* als in *New Jerſey*, want het gras is daar gantſch niet overvloedig aan te treffen, dewyl het door het vee afgeſchoren wordt eer het zaad ſchiet. Maar verder noordwaards, als in *Kanada*, heeft men ſoorten van overblyvend gras genoeg. Zo wyslyk heeft het de Schepper geſchikt. Alle de koude geweſten moeſten natuurlyk een duurzaam gras voortbrengen, dewyl de Inwoonders, wegens den langdurigen winter, meer hoi voor hun vee behoefden. De zuidelyke landſchappen daarentegen hebben minder van dat ſoort van gras, vermits het vee den gehelen winter over in het veld blyven kan. Egter hebben vele voorzigtige lieden *Europiſch* duurzaam graszaad op hunne weilanden geſtroid, het welk daar zeer wel ſcheen te ſlagen.

Mispelbomen. De *Perſimon*, of de by de *Zweden* zogenaamde *Mispelboom* (*) wies hier vry algemeen. Ik heb 'er reeds van geſproken, nogthans zal ik 'er iets

(*) *Diospyros Virginiana.*

iets byvoegen. Zyne vrugten begonnen thans ryp te worden, en eetbaar te zyn. Men at ze nu gelyk ander ooft. Zy zyn zeer zoet en fappig, dog een weinig t'zamentrekkend. Ik at 'er gemeenlyk zeer veel van zonder nadeel. Men brouwt van de Mispelen een aangenaam bier, op deze wys. Laat in den herfft, als de vrugt reeds door de vorft aangedaan is, kneedt men de vrugt in een deeg van weit of ander meel, maakt 'er koekjes van, zet ze in den oven, tot dat ze door en door gebakken en droog zyn. Dan neemt men ze 'er uit. Als men nu aan 't brouwen gaan zal, zet men enen pot op 't vuur vol koud water, en legt 'er enige koekjes in. Het water warm wordende gaan deze koekjes van een. Men neemt het dan van 't vuur, roert het wakker om, zo dat het alles wel door een gemengd wordt. Dan giet men het alles in een ketel. Dus gaat men voort tot dat men koeken genoeg week gemaakt heeft. Dan doet men het mout in den brouwketel, en behandelt het gelyk als bier. Dit bier wordt voor aangenamer gehouden dan meeft alle anderen. Men maakt ook brandewyn van de mispelen. Dit gefchiedt aldus. Men doet 'er ene genoegzame menigte van in een ketel, en laat ze daar ene week in, of iets langer, tot dat ze door en door zagt zyn. Dan giet men 'er water op, en dan moeten zy van zelven giften, zonder dat men 'er iets by doet. Vervolgens ftookt men 'er op de gewone manier brandewyn van, die gezegd wordt zeer goed te zyn, vooral als men onder de mispelen enige zoete wilde druiven doet. Enige mifpelen zyn reeds op het einde van September ryp, dog de meeften later, en velen niet voor November of December, wanneer de vorft ze aandoen kan. Het hout van dezen boom is goed voor allerlei fchrynwerk. Dog, als het geveld zynde in de vrye lugt blyft leggen, is het een van de eerfte houten die rotten, en in een jaar tyds deugt 'er niets meer van. Als de Mispelboom eens geworteld heeft, kan men hem bezwaarlyk uitroeyen, dewyl zy zig te veel verfpreiden. Men zeide my, dat als men een tak affneed en in de aarde ftak, hy wortel fchoot. Dog in zeer harde winters vriezen deze bomen dikwyls dood, en kunnen, zo wel als de Perfikeboom, niet zeer tegens de koude. Mispel-bier.

Vele foorten van *Kawoerden* en *Meloenen* worden hier geteeld, zynde gedeeltelyk reeds by de oude *Amerikanen* bekend geweeft, gedeeltelyk door de *Europeanen* overgebragt. Van de Kawoerden had men een foort dat aan het einde krom is, dog anders langwerpig, en dus wierden zy *Crocknacks* of *Krombalzen* genoemd. Men kan ze byna den gehelen winter over goed houden. Nog zyn 'er zekere andere Kawoerden die ook goed blyven. Anderen wederom worden aan ftukken gefneden, aan draden geregen, en te drogen gehangen. Men kookt of ftooft ze daarna, zo als men wil; en zy kunnen het gehele jaar over Kawoerden. Meloenen.

duren. Men eet en bereidt hier allerhande ſoorten van Kawoerden, gelyk by ons. Vele landlieden hebben 'er gehele velden van.

Squashes. De *Squashes* zyn een ſoort van kawoerden, dat de *Europeanen* van de Inlanders gekregen hebben, en waarvan ik reeds geſproken heb. Men eet ze gekookt, alleen of by vleeſch. Zy vereiſchen weinig zorg, want zy ſlagen in allerlei gronden. Als men het zaad in den herfſt in de aarde brengt draagt het vrugt in de volgende lente.

Kalabaſſen. De *Kalabaſſen* zyn ook een ſoort van Kawoerden, die veel geplant dog niet gegeten worden. Men maakt 'er allerhande keukengereedſchap van. Zy zyn tederder dan de *Squashes*, en worden hier niet altyd ryp, dog alleen by warm weder. Om 'er keukengereedſchap van te maken, worden zy eerſt wel gedroogd, het zaad en de vleeſchige ſtof, waarin het legt, neemt men 'er uit, en ſmyt het weg. De ſchillen worden van binnen ſchoon geſchraapt; en dan maakt men 'er allerlei lepels, ſchotels, en andere dingen van om eetwaren in te bewaren. Byzonder zyn zy goed om zaden en planten 'er in over zee te verzenden, want die behouden hunne vrugtbare kragt veel langer in *Kalabaſſen* dan anders. Sommigen plegen de buitenſte ſchillen der *Kalabaſſen*, voor dat zy ze openen, af te ſchrapen, daarna te drogen, en dan van binnen ſchoon te maken; dit maakt ze zo hard als been. Men kan ze ook afwaſſchen, zo dat zy hare witte kleur altyd behouden.

Boekweit. De meeſte Landlieden in dezen oord zayen Boekweit. Dit geſchiedt in 't midden van Juli, want later gezaid zoude zy door de vorſt bedorven worden; en als men ze vroeger zait bloeit zy den gehelen zomer over, dog de bloemen vallen af zonder zaad te geven. Sommigen ploegen den grond twee malen waar zy Boekweit zayen willen, dog anderen, maar eens, omtrent ene week voor dat ze zayen. Zodra men gezaid heeft, wordt het land geëgd. Men heeft ondervonden dat in een nat jaar de Boekweit wel voortkomt. Zy blyſt op het veld tot dat het begint te vriezen. Als de oogſt goed is, krygt men twintig, dertig, ja veertig voor een. Zulken oogſt had de *Zweedſche* Koſter *Ragnilſon*, in wiens huis wy thans ons verblyf hadden. Men maakt 'er koeken en puddings van. De koeken worden gemeenlyk des morgens in de pan op een ſteen gebakken, geboterd, en by de thee of koffy, in ſtede van gerooſt en geboterd brood, gelyk anders de *Engelſchen* doen, gegeten. De vogels met Boekweit gevoed leggen meer eyeren. Ook worden 'er de varkens zeer vet van. Het ſtroo gebruikt men niet, maar laat het op het veld, of ſtroit het in de boomgaarden, om als een ſoort van miſt te dienen, wanneer het rot. Geen dier wil 'er van eten ten zy in den uiterſten nood, als het veld met ſneeuw bedekt, en niets anders te vinden is. Hoe gemeen de Boekweit in de *Engelſche* Volkplantingen ook is, hebben 'er egter de *Franſchen* in *Kanada* gene regte kennis aan.

Wy

Wy vonden, den 23. Nov. tegens den avond enige ligt gevende wormen. Hun lichaam was lynregt, bestaande uit elf geledingen, een weinig puntig van voren en van agteren. De lengte van den kop tot den staart was vyf en ene halve meetkundige lyn. De kleur was bruin, en de geledingen als die der *Onisci*. De sprieten waren kort en regt. De zes voeten zaten aan de voorste geledingen. Als de worm liep liet hy het agterste deel op den grond slepen, en dit hielp zyne beweging. Het uiterste van den staart bevatte de stof die in 't donker een groenagtig ligt geeft. De worm konde ze intrekken, zo dat hy geen ligt gave. Schoon het den gantschen dag sterk geregend had, kropen zy in menigte onder het kreupelhout, zo dat de grond als met starren bezaid scheen. In 't vervolg zal ik gelegenheid hebben van een ander soort van gekorven gedierte of vlieg te spreken, die door de lugt vliegende by nagt als vuurvonken ligt geeft. Zoude wel deze ligtende wormen ene verscheidenheid wezen van de *Lampyris Noctiluca* van Linnæus? Ligtende wormen.

Het *Ilex Aquifolium* wies op waterige plaatsen hier en daar in 't woud. Men moest dit gewas onder de zeldzamen rekenen. Het blad blyft zomer en winter groen. De *Zweden* drogen de bladeren, maken ze tot poeder, koken ze in dun bier, en gebruiken ze in 't zydewee. *Ilex Aquifolium.*

Men verwt hier rood met *Braziliehout* en met een soort van boommos, en blauw met *Indigo*. Om zwart te verwen plukt men de bladen van de wilde zuring (*) en kookt ze met de stof, welke dan gedroogd en op nieuws met *Campechehout* en koperrood gekookt wordt. Dit zwart is zeer bestendig. Men spint en weeft zelf hier veel van de dagelykscne klederen, en verwt die in huis. Het vlas wordt van velen gebouwd, en slaagt wel. Dog de hennip gebruikt men weinig. Verwstoffen.

De Rogge, de Weit, en de Boekweit worden met den sikkel gemaid, dog de Haver met de seis. De sikkels, die men hier gebruikt, zyn lang en smal, en het scherpe is met kleine tandtjes van binnen bezet. De landen blyven een jaar braak leggen, en gedurende dien tyd weidt 'er het vee op. Sikkels en Seissen.

Zelfs de niet veel vermogende landlieden in dezen oord hebben hunnen boomgaard, min of meer groot volgens hunnen rykdom. De bomen zyn gemeenlyk Persike-Appel en Kersselbomen.

Wy verlieten deze plaats den 24. Nov. een weinig voor den middag, en vervolgden onze reis, de *Zweedsche* Kerk te *Rakoon* voorby, naar *Peils groves*. Het land aan beide zyden van den weg is zandig en tamelyk vlak. Hier en daar ziet men, dog niet dikwyls, enige Landhoeven. Daar waren grote streken nog enkeld bosch, meest uit verscheiden soorten van Eiken en uit Hikorybomen bestaande. Egter kon men Vervolg van de Reis.

in

(*) *Rumex acetosella.*

in deze bosschen zeer wel voortkomen, zelfs met een rytuig, want men vond 'er weinig laag hout en stenen in. Dog hier en daar lagen enige bomen, 't zy door storm geveld, of uit ouderdom omgevallen, die enige verhindering maakten.

Waarnemingen omtrent het toenemen van het land.

Gedurende myn verblyf te *Rakoon*, nu en den gehelen volgenden winter, deed ik myn best om van de oude *Zweden* alle mogelyke onderrigting te krygen, aangaande het toenemen van het land, en 't verminderen van het water in deze oorden. Ik zal hier gewagen wat onderrigtingen ik kreeg. Ik geef ze zo als ik ze ontvangen heb, met maar weinige aanmerkingen; dus kan de Lezer daaruit zulke gevolgen trekken als hy wil.

Een *Zweed*, *King* genoemd, meer dan vyftig jaren oud, hield zig voor overtuigd, dat, omtrent dezen tyd, de kleine meertjes, poelen, bronnen en rivieren minder water hadden dan toen hy een jonge was. Hy kon verscheiden meren noemen, die men in zyne jeugd met grote schuiten bevoer, en zelfs in 't heetste van den zomer water genoeg hadden, dog nu of geheel of voor het grootste gedeelte droog waren, en die ten minsten des zomers geen water meer hadden. Hy zelf had by gebrek van water den visch zien sterven; en het scheen hem toe dat het tegenwoordig des zomers zo veel niet regende als voorheen. Een man van zyne bloedvrienden, die omtrent agt mylen van de *Dellaware* af, op enen heuvel by een riviertje woonde, had enen put doen graven, en op de diepte van veertig voet ene menigte van oester en mosselschelpen, van riet, en stukken van gebrokene takken gevonden. Ik vroeg hoe zy dagten dat dit alles daar gekomen was, en het antwoord was, dat sommigen meenden dat alles daar reeds van den zondvloed af zo gelegen had, en anderen dat het land toenam.

Peter Rambo, een man van digt by de zestig jaar, verzekerde my dat op verscheiden' plaatsen te *Rakoon*, waar men putten, of met een ander inzigt diep in den grond, gegraven had, men ene menigte van mosselschelpen en andere voortbrengsels van de zee had gevonden. Somtyds had men stukken houts ontmoet ter diepte van twintig voet, waarvan sommigen versteend waren, en anderen 'er uitzagen als verbrand. Op die diepte vond men eens ene grote lepel. Zoude het verbrande hout niet zwart geworden zyn door onderaardsche minerale dampen? Dog velen hebben 'er uit opgemaakt, dat *Amerika* reeds voor den Zondvloed bewoond was. Dezelve man verhaalde my verders, dat men ook ticchelstenen diep in den grond gevonden had. Maar zoude niet de steenkleurige klei, waaruit de grond hier grotendeels bestaat, hard zynde, voor ticchelstenen zyn aangezien? Ik heb horen zeggen dat die klei, hard zynde, veel naar gebakken steen gelykt. Hy zeide ook, dat de rivieren nog even zo hoog waren als men wist dat zy

oit

oit waren geweest; maar in de kleine meertjes, in poelen en vyvers was merkelyk minder water.

Maons Keen, een andere *Zweed* van meer dan zeventig jaar, verzekerde, dat, by het graven van enen put, hy, op de diepte van veertig voet, een groot stuk kastanjenhout, en wortels en stelen van riet gezien had, nevens ene kleiagtige aarde, gelyk die welke men gemeenlyk aan het strand van zeeboezems vindt, daar men zout water heeft. Deze klei had den zelven reuk en enen zoutagtigen smaak. Hy en verscheiden' anderen maakten daaruit op, dat al het land waar *Rakoon* en *Penns-neck* leggen van ouds geheel door de zee bedekt was. Ook was 'er op ene grote diepte ene spaan, gelyk die der *Wilden*, gevonden.

Sven Lock en *Willem Cobb*, beiden meer dan vyftig jaar oud, kwamen daarin volkomen overeen, dat men op vele plaatsen hieromstreeks by het graven naar wellen zeer veel riet, het meest verrot, gevonden had ter diepte van dertig en meer voeten. En 't werkvolk van *Cobb* zelven was in 't graven ter diepte van twintig voet op enen dikken tak gekomen, die hen belet had voorttegaan, tot dat men hem doorgehakt had. Het hout was zeer hard. Ook is het zeer gemeen van niet diep in den grond ene menigte te vinden van niet geheel verrotte bladen van allerlei soort. By het maken van enen molendyk, enige jaren geleden, op de rivier waarby de kerk van *Rakoon* staat, en het doorgraven ten dien einde van ene bank, vond men dat die meest uit oesterschalen bestond, schoon men hier meer dan honderdentwintig *Eng.* mylen van zee is. Zy, nevens alle de Inwoonders van *Rakoon*, besloten hieruit, zonder dat men het hun in 't hoofd gebragt had, dat deze landstreek in oude tyden door de zee bedekt was geweest. Ook verzekerden zy, dat vele kleine meertjes, die in hunne jeugd, zelfs in den zomer, vol waters waren, nu des zomers nauwlyks een beekje uitmaakten, uitgenomen by harde regenvlagen; dog zy vonden niet dat de rivieren van water verminderd waren.

Aoke Helm, een gryzaard van zeventig jaar, vond by 't graven van enen put eerst zand en kleine stenen, en dat ter diepte van agt voeten, daarna ene bleke en vervolgens ene zwarte klei. Op vyftien voeten vond hy een stuk hard hout, en verscheiden stukken van vuurstenen. Hy verhaalde dat hy verscheiden' plaatsen in de *Dellaware* kende daar men in zyn jeugd met schuiten voer, en die nu in kleine Eilandtjes veranderd waren, waarvan 'er sommigen byna ene *Eng.* myl lengte hadden. Deze Eilandtjes ontstaan uit zandbanken die zig in den stroom vastzetten, waarop vervolgens het water enige klei aanspoelt, in de welke biezen beginnen te groeyen, en dus wordt het allengskens tot land.

By ene zamenkomst van de oudste *Zweden* uit het kerspel van *Rakoon*, kreeg ik het volgende antwoord op de vragen die ik aan-

gaande deze zaak deed. Waar men hier ook putten graaft vindt men overal ter diepte van twintig of dertig voet vele oesterschelpen en *Clams*. Op vele plaatsen heeft men by 't graven ene menigte gevonden van biezen en riet, meest alles onbeschadigd. Eens heeft men enen gehelen bondel van vlas ontmoet wel tusschen de twintig en drieentwintig voet onder den grond. Het was al zo weinig beschadigd als of het eerst onlangs onder de aarde was geraakt. Alle de menschen stonden verwonderd, kunnende niemant begrypen hoe het daar gekomen was. Dog ik verbeelde my dat die goede lieden de ene of de andere *Amerikaansche* plant, als het wilde *Virginische* vlas (*) of het *Antirrhinum Canadense*, dat veel naar vlas gelykt, voor vlas aanzagen; en het was ook opmerkelyk dat die bondel omwonden zou geweest zyn. De *Europers* op hunne aankomst vonden nergens vlas in *Amerika*. Hoe kon 'er dan een bondel van onder de aarde komen? Gebrande kolen heeft men dikwyls in den grond gevonden. De koster, *Erik Ragnilsson*, had 'er velen van gezien. Ook heeft men dikwyls ter diepte van boven de twintig voeten takken en blokken houts ontmoet. Op sommige plaatsen had men spanen by de *Wilden* in gebruik uitgegraven. En uit dit alles maakten zy op, dat deze landstreek voorheen zee geweest was. Dog men moet hierby opmerken, dat meest alle die putten op plaatsen gegraven wierden daar ene nieuwe plantery wierd aangelegd, waar men het hout eerst had weggehakt, dat 'er misschien verscheiden euwen gestaan had. Uit alle deze aanmerkingen, en nog anderen, die ik in 't vervolg 'er byvoegen zal, kan men opmaken, dat een groot deel van *New Jersey* in overoude tyden een gedeelte was van den bodem der zee, en naderhand voortgebragt is geworden door de modder, slik en andere stoffen, die de *Dellaware* met zig gevoerd heeft. Evenwel maakt het uitstek by *Kaap May*, waarvan in 't vervolg, deze zaak nog meer of min nog twyffelagtig.

Planten die altyd groen blyven

De gewassen die hier zomer en winter hun blad houden zyn:

De *Ilex Aquifolium*, of Hulst.

De *Kalmia Latifolia*, de breedbladerige *Kalmia*;

De *Kalmia angustifolia*, de smalbladerige *Kalmia*, een soort van den eersten.

De *Magnolia glauca*, de Beverboom. De jonge planten van dezen boom alleen behouden des winters haar blad, en de ouden niet.

Het *Viscum album*, het gemene Mistelboompje, wassende gemeenlyk op de *Nyssa aquatica*, de *Liquidambar styraciflua*, den Eik en de Linde, zo dat de toppen dier bomen 'er des winters gantsch groen van schynen. De

(*) *Linum Virginianum*.

De *Myrica cerifera* of de Talkboom. Dog van dezen behouden maar enige jonge bomen hun loof, de meeſten laten het vallen.

De Sparreboom. (*)

De Denneboom. (†)

De *Cupreſſus thyoides*, of de witte Jenever, anders de witte Ceder.

De *Juniperus Virginiana*, de Rode Jenever, of Ceder.

Verscheiden' Eiken en andere bomen laten hier in den winter hun blad vallen, die wat zuidelyker, gelyk in *Karolina*, het gantſche jaar door groen blyven.

Men heeft opgemerkt dat de *Europeanen* in *Noord Amerika*, het zy zy in *Zweden*, in *Engeland*, in *Duitſchland*, of in *Holland*, of zelfs in *Amerika* van *Europeaanſche* ouders geboren zyn, hunne tanden veel vroeger kwyt raken dan in andere landen; byzonderlyk had dit plaats omtrent de Vrouwen. Men zag dikwyls meisjes van twintig jaar, die reeds de helft van hare tanden verloren hadden, zonder hoop te hebben nieuwen te zullen krygen. Ik heb naar de oorzaak hiervan gezogt, dog ik weet niet of ik de ware gevonden heb. Velen waren van mening dat de lugt hier te lande nadelig was voor de tanden, en dit is zeker dat het weder nergens onbeſtendiger wezen kan; want een zeer hete dag eindigt dikwyls met ene ſcherpe koude, en zo ook omgekeerd. Dog deze veranderlykheid kan het uitvallen der tanden niet veroorzaken, dewyl dit by de *Wilden* gene plaats heeft, die, ſchoon zy in de zelve lugt leven, altyd witte en ſchone tanden behouden, gelyk ik zelf gezien, en ook van vele anderen gehoord heb. Daar zyn 'er die dit aan 't onmatig gebruik van vrugten en zoetigheden toeſchryven; dog ik heb vele menſchen gekend die hierin geen overdaad begingen, en evenwel hunne tanden kwyt raakten.

Het uitvallender tanden in *Amerika*.

Dog niet by de *Wilden*.

Ik begon het thee drinken, dat hier des morgens en des middags geſchiedt, te verdenken, het welk tegenwoordig vooral onder de Vrouwen zo gemeen is, dat 'er nauwlyks zelfs ene Boerin of arme Vrouw is, die des morgens geen thee drinke. En in deze mening wierd ik beveſtigd op ene reis, die ik deed in de oorden daar de *Wilden* nog wonen. De Generaal Major *Johnſon* verhaalde my toen, dat velen van de *Wilden*, die digt by de *Europeanen* woonden, geleerd hadden thee te drinken, en dat men opgemerkt had dat zulke *Amerikaanſche* Vrouwlieden, die zig zeer daaraan gewend hadden, even als de *Europiſche* Vrouwen, hare tanden vroeg kwyt raakten, ſchoon zy ze voorheen gantſch zuiver hadden gehad. Integendeel zulken die gene thee gebruikten behielden hare tanden tot enen hogen ouderdom.

Of dit komt van het thee drinken.

Dog

(*) *Pinus Abies.* (†) *Pinus ſylveſtris.*

Dog naderhand bevond ik dat het gebruik der thee niet de enige oorzaak van dit verlies der tanden wezen kon. Verſcheiden jonge Vrouwsperſonen, in *Europa* geboren, klaagden dat zy hare meeſte tanden waren kwytgeraakt zodra zy in *Amerika* gekomen waren. Ik vroeg, of zy niet dagten dat dit van het menigvuldig thee drinken kwam, dewyl men weet, dat ſterke thee de tanden als opvreet; dog zy antwoordden dat zy reeds begonnen hadden hare tanden te verliezen voor dat zy nog thee gedronken hadden. Maar myn onderzoek voortzettende, vond ik ten laatſten ene genoegzame oorzaak van dit uitvallen der tanden. Alle deze Vrouwen bekenden dat zy zeer geſteld waren om alles zo warm te eten als het maar mogelyk was. Dit was even het zelve met de andere Vrouwen in het land, die hare tanden veel vroeger verliezen dan de Mans. Zy drinken veel meer thee des morgens en des namiddags, dan de Mans, wier bezigheden hun den tyd niet laten van lang aan de theetafel te zitten. Behalven dat, de *Engelſche* Mans geven weinig om thee, maar houden meer van een kom *punch*. Als de *Engelſche* Vrouwen thee drinken gieten zy ze niet in de ſchoteltjes, maar gebruiken ze zo heet als zy kunnen uit het kopje. De *wilde* Vrouwlieden volgen ze daarin na. Integendeel, die *Wilden*, wier tanden wit en gaaf zyn, eten of drinken noit iets warm.

Van het warm eten.

Ik vroeg verſcheiden van de oude *Zweden* of hunne Ouders en Landslieden hier ook hunne tanden zo vroeg verloren hadden, dog zy zeiden van neen. *Bengtſon*, de Kerkeraad van *Philadelphia*, verzekerde my, dat zyn vader op zyn zeventigſte jaar perſikeſtenen en noten met zyn tanden kraken kon, en dit zal tegenwoordig niemant hier op die jaren ondernemen. Dit beveſtigt het geen ik gezegd heb, want in dien tyd was het gebruik der thee in *Noord Amerika* onbekend.

Koortſen.

Gene ziekte is hier gemeender dan die welke de *Engelſchen Fever and ague* noemen, ene koude koorts, die of ene alledaagſche, andere- of derdedaagſche is. Dog het gebeurt dikwyls dat iemant, die ene derdedaagſche koorts gehad heeft, en ze ene week is kwyt geweeſt, ene alledaagſche in de plaats krygt, en als die weg is, na enigen tyd, weder door ene derdedaagſche wordt aangetaſt. De koorts begint gemeenlyk op het laatſt van Auguſtus of het begin van September, en duurt den herfſt en den winter over tot aan de lente, wanneer zy geheel verdwynt.

De Vreemdelingen worden 'er gemeenlyk het eerſte of het twede jaar na hunne aankomſt van aangetaſt, en veel ſterker dan de Inboorlingen, zo dat zy 'er ſomtyds aan ſterven. Maar als zy 'er de eerſte maal doorkomen, zyn zy 'er gemeenlyk het twede jaar, en ſomtyds altyd vry van. Men zegt hier in 't gemeen dat de Vreemdelingen de koorts krygen om zig aan de lugt te gewennen. De Inboorlingen van *Europiſche* afkomſt hebben op ſommigen plaatſen alle jaren een aanval van koorts, dog

dog sommigen zyn 'er spoedig van af, daar anderen zes maanden lang daaraan sukkelen, en enigen zelfs tot hunnen dood toe. De *Wilden* zyn 'er ook aan onderhevig, dog zo sterk niet als de *Europeanen*. Geen ouderdom is 'er van bevryd; waar deze koorts heerscht ziet men 'er gryzaards en kinderen in de wieg, dikwyls niet boven de drie weken oud, van geplaagd. Dezen herfst was zy hier veel sterker dan naar gewoonte. Zy maakt de menschen zo bleek als doden en schrikkelyk zwak, dog laat hun nogthans toe in de tusschentyden hunne bezigheden waartenemen. Het is zonderling, dat 'er alle jaren sommige streken zyn daar de koorts regeert, en anderen daar niemant 'er van weet. Ook zyn 'er plaatsen waar men 'er voorheen niets van plegt te weten, dog daar zy nu gemeender begint te worden. Vele oude lieden verzekerden eenstemmig dat de koorts noit zo hevig en aanhoudend was geweest toen zy kinderen waren als nu. Dog anderen, ook ruim zo oud als de eersten, waren van gedagte, dat de koorts voorheen naar evenredigheid der Inwoonders wel zo algemeen en zo sterk geweest was, dog dat men in dien tyd, toen 'er veel minder menschen waren, en de planteryen zo ver van malkanderen lagen, daar zo veel agt niet op had kunnen nemen; zo dat het waarschynlyk is, dat de uitwerkingen der koorts altyd omtrent gelyk geweest zyn.

Het is moeilyk de ware oorzaken dezer ziekte te bepalen; daar schynen 'er verscheiden' te zyn, en die niet altyd dezelven; somtyds, en ik denk gemeenlyk, lopen 'er verscheiden t'zamen. Ik heb 'er Geneeskundigen over onderhouden, en zie hier wat zy 'er van dagten. Oorzaken.

Sommigen meenden dat de gesteldheid van de lugt in dit land oorzaak is van deze koorts, dog de meesten beweren dat zy veroorzaakt wordt door de staande en rottende wateren; en dit schynt de ondervinding te bekragtigen. Want men heeft opgemerkt, dat zulken die in de nabnurschap van moerassen en poelen wonen, of op zulke plaatsen waar men een staand en stinkend water vindt, genoegzaam ieder jaar de koorts krygen, en 'er veel ligter dan anderen van worden aangetast. En dit gebeurt voornaamlyk in een jaargetyde, dat de wateren, door de onmatige hette het meest uitwaassemen, en de lugt met kwade dampen vervullen. Ook is de koorts zeer sterk op alle lage plaatsen, en waar tweemaal in de vierentwintig uren het zeewater met het ty opkomt, en zig met het zoete water vermengt. Des zomers wordt men, over zulke plaatsen reizende, dikwyls gedwongen zyne neusgaten toetehouden, uit hoofde van den stank, dien de vermenging van het zoete met het zoute water voortbrengt. Om deze reden worden de menschen te *Penns-neck*, en te *Salem* in *New Jersey*, waar de grond de gezegde eigenschappen heeft, jaarlyks veel sterker door de koorts geplaagd, dan die op hoger gronden wonen.

Indien iemant wonende op hoge landen, waar men vry is van de koorts, naar de lager landen trekt, kan hy wel ſtaat maken van alle jaren op den gewonen tyd de koorts te krygen zo lang hy daar blyft wonen. Menſchen, die de friſchſte kleur hadden, uit de hoger landen naar de lagere verhuizende, en daar enen tyd lang blyvende vertoeven, hebben alle hunne kleur verloren, en zyn zo bleek geworden als doden. Dit kan egter de enige oorzaak van de koorts niet wezen, want ik ben in lage landen geweeſt, daar veel ſtaande wateren waren, waar de menſchen zeiden zelden van de koorts gekweld te worden; dog deze plaatſen lagen twee of drie graden meer noordwaards.

Anderen waren van gevoelen dat het onvoorzigtig en onmatig eten van vrugten zeer veel de oorzaak was van deze koorts. Dit heeft byzonderlyk plaats omtrent de *Europeanen* die eerſt overkomen, en nog niet aan de lugt en de vrugten van *Amerika* gewend zyn, want zy die hier geboren zyn kunnen 'er meer van verdragen, en zyn egter niet geheel vry van de kwade gevolgen der onmatigheid. Ik heb hierover vele *Engelſchen* en *Duitſchers* uit eigen' ondervinging horen ſpreken. Zy bekenden het dikwyls beproefd te hebben, dat als zy eens of tweemaal nugteren van een watermeloen aten zy verzekerd konden wezen van binnen weinige dagen ene koude koorts te hebben. En het is merkwaardig hetgeen de *Franſchen* in *Kanada* my vertelden, dat de koortſen daar minder gemeen waren, ſchoon men daar niet minder watermeloenen gebruikte dan in de *Engelſche* Volkplantingen, en dat men noit opgemerkt had dat zy koorts veroorzaakten; maar dat wanneer men in 't hete van den zomer by de *Illinoizen* komt, een *Amerikaanſch* volk, dat op de zelve breedte met *Penſylvanie* en *New Jerſey* woont, zy geen watermeloenen eten konden zonder de aanvallen ener koude koorts te beſpeuren, en dat de *Wilden* hen ook waarſchuwden van zo gevaarlyk ene vrugt niet te eten. Doet ons dit niet denken dat de groter trap van hette in *Penſylvanie* en het Land der *Illinoizen*, beiden vyf of zes graden zuidelyker dan *Kanada* gelegen, die vrugt gevaarlyker maakt? In de *Engelſche* Volkplantingen heeft ieder Boer watermeloenen, die men onder 't hoyen gebruikt, of gedurende het werken in den oogſt, wanneer het volk niets in de maag heeft, om zig in de hette te verkoelen, gelyk deze ſappige vrugt zeer friſch is. Ook eet men hier in den zomer zeer veel meloenen, komkommers, kawoerden, *ſquashes*, moerbezien, appelen, perſiken, kerſſen, en ander ooft, al het welk ook het zyne doet ter bevordering der koorts.

Dog dat de levenswys hier zeer veel aan toebrengt, kan men beſluiten uit de eenparige berigten van oude lieden aangaande de tyden hunner kindſchheid, volgens welke berigten de menſchen in die tyden aan

zo

zo vele ongemakken niet onderhevig en zelden ziek waren. Alle de oude *Zweden* verklaarden, dat hunne Landslieden die zig hier het eerst nederzetteden enen hogen ouderdom bereikten, en dat hunne kinderen omtrent tot die zelve jaren kwamen; dog dat de kleinkinderen en de kleinkleinkinderen den ouderdom van hunne voorouders niet hadden bereikt, en zo gezond en sterk op ver na niet geweest waren. Dog de *Zweden* leefden hier in 't begin zeer matig. Zy waren te arm om brandewyn en *rum* te kopen, die zy ook zelven niet stookten. Egter hadden zy somtyds een goed sterk bier. Zy wisten ook genen cyder te maken, die nu zo gemeen in 't Land is. Koffi, thee, chokolaat, waaruit zelfs nu het Landvolk ten dele zyn ontbyt maakt, waren onbekend. De meesten hadden noit suiker of *punch* geproefd. De thee, die men nu hier drinkt, is of zeer verlegen, of met allerlei kruiden vermengd, zo dat zy nauwlyks meer den naam van thee verdient; gevolgelyk kan zy niet dan ene kwade uitwerking op zulken doen die dezelve in menigte gebruiken; behalven dat zy niet missen kan van de ingewanden te verslappen, daar zy 's morgens en 's namiddags byna kokend heet gedronken wordt. De *Wilden*, afkomelingen van de oorspronglyke bewoonders dezes Lands, verstrekken tot een bewys van het geen ik zegge. 'T is bekend dat hunne voorouders, ten tyde van de aankomst der *Europeanen*, zeer oud wierden; 't was niets vreemds van 'er lieden onder te vinden die boven de honderd jaar waren. Zy leefden sober, en dronken niets dan water. Brandewyn, *rum*, wyn, en andere sterke dranken waren hun onbekend. Dog sedert dat de *Christenen* hun die dranken hebben leren drinken, en zy ze zo aangenaam gevonden hebben, bereiken zulken die hunne lusten niet kunnen tegengaan niet de helft van de jaren hunner voorvaderen.

Eindelyk, daar waren 'er die beweerden, dat het uitroeyen van zo vele welruikende planten, waarmede op de aankomst der *Europeanen* de bosschen vol waren, dog die het vee thans vernield heeft, kon worden aangezien als ene van de grote oorzaken van de voortgangen der koortsen. De menigte dezer bloemen verspreidde alle morgens en avonden enen lieflyken geur in de bosschen. Het is derhalven niet vreemd te denken, dat daardoor de schadelykheid der rottige uitwaassemingen gematigd werd, zo dat zy zo gevaarlyk in dien tyd niet waren.

Verscheiden' geneesmiddelen worden tegens deze kwaal aangewend. De *Kina* was voorheen een onfeilbaar middel, dog tegenswoordig doet zy altyd die uitwerking niet, schoon men ze hier voor zuiver en onvervalscht bekomt. Vele lieden beschuldigden dit middel van iets kwaads in het lichaam agter te laten. Dog men heeft gemeenlyk ondervonden, dat als de *Kina* goed was en terstonds in 't begin der koorts gebruikt wierd, eer het lichaam verzwakt was, zy de koorts altyd verdreef, zo dat

Middelen daar tegen.

dat de huiveringen niet weder kwamen, en men gene pynen nog zwaarte in de leden overhield. Maar als de kwaal was ingeworteld en de Lyders sterk verslapt had, of dat zy natuurlyk zwak waren, verliet hen de koorts wel op 't gebruik der Kina, dog keerde een veertien dagen daarna weder, en dwong hen ze op nieuws te gebruiken; waarvan het gevolg dikwyls was pyn en styfheid in de leden en somtyds in de ingewanden, waardoor zy belet wierden te gaan, welke pyn hun vele jaren bybleef, en dikwyls tot den dood toe. Deze kwade uitwerking wordt gedeeltelyk aan den koortsbast, dien men hier zelden onvervalscht bekomt, en gedeeltelyk aan de onvoorzigtigheid der Lyders onder 't gebruiken van denzelven toegeschreven. Een van myne kennissen was zeer ervaren in 't verdryven van de koorts door de Kina, welke hy gaf zodra de koorts zig in 't lichaam vastgezet had. Dog voor dat hy ze gebruikte nam hy een zweetmiddel, dewyl hy dit zeer heilzaam gevonden had. En gelyk hier de koorts veeltyds van dien aard is dat zy niet doet zweten, zelfs niet in hare hette, moest men door andere middelen de uitwaassèming bevorderen. Ten dien einde nam de Lyder het middel op den dag van de huivering en moest dien avond zonder eten zyn. Den volgenden morgen moest hy in 't warme bed blyven, veel thee drinken, en wel toegedekt zyn, om sterk te kunnen uitwaassemen. Dus bleef hy tot dat het zweten ophield, verliet dan het bed in ene warme kamer, waschte het lichaam met bloed-lauw water, om het te zuiveren van de vuiligheid door het zweten veroorzaakt, ten einde die de poren niet mogte verstoppen. De Lyder wierd daarop afgeveegd, en nam eindelyk de Kina verscheiden' malen op den zelven dag in. Dit wierd twee of drie malen herhaald, op de dagen na dat de zieke de koorts gehad had, en zy verliet hem gemeenlyk zonder weder te komen, en zonder dat hy 'er in 't vervolg bleek van zag.

De schors van den wortel des Tulpebooms (*) op de wys der Kina genomen heeft somtyds de zelve uitwerking.

Sommige menschen schillen de wortels van den Kornoeljeboom, (†) en geven de schil den zieken in. Verscheidenen, die door de Kina niet geholpen wierden, zyn door dit middel genezen. Ik heb ook menschen gezien die geholpen waren door zwavel syn gestampt, met suiker vermengd, alle avonden voor dat zy naar bed gingen, en alle ogtenden voor dat ze opstonden, te gebruiken. Dit deden zy drie of vier malen in den tusschentyd dat zy van de koorts vry waren, en namen 'er telkens wat warmen drank op, om de poeder te doen zakken. Dog sommigen vonden hier geen baat by.

Anderen namen den gelen bast van den persikeboom, byzonderlyk dien van den wortel, en kookten hem in water, tot dat 'er de helft van ver-

(*) *Liriodendron Tulipifera* Linn. (†) *Cornus florida.* Linn.

vervlogen was. Hiervan nam de zieke elken morgen een wynglas vol voor dat hy iets gegeten had. Deze drank heeft enen onaangenamen ſmaak, en trekt den mond by een gelyk aluin; dog hy had vele menſchen te *Rakoon* geholpen, die andere middelen te vergeefs gebruikt hadden.

WEDER anderen kookten de bladen der *Potentilla reptans*, of der *Potentilla Canadenſis*, in water, en dronken 'er van voor dat de huivering aankwam; en het is bekend dat 'er velen door geholpen zyn.

DE Bewoonders van den ſtroom *Mahawk*, zo wel *Amerikanen* als *Europers*, ſtampen den wortel van het *Geum rivale.* Deze poeder wordt van ſommigen in water gekookt tot dat het afkookſel vry ſterk is; anderen gieten 'er maar koud water op, en laten 't enen dag over ſtaan; enigen mengen ze met brandewyn. Van dit middel moet de Lyder een glas vol nugteren nemen op zynen vryen dag. Men verzekerde dat dit een der zekerſte middelen was, en de Kina overtrof.

DIE genen welken digt by de yzermynen woonden betuigden zelden of noit door deze koorts te worden aangetaſt; dog wanneer zy ze egter hadden, dronken zy het water uit bronnen die uit de yzermynen komen, en enen ſterken ſtaalſmaak hebben. Dit middel verzekerden ze my onfeilbaar te zyn. Anderen, die niet digt by zulke bronnen woonden, trokken 'er voor enige dagen naar toe, als zy de koorts hadden, om het water te drinken, dat hen gemeenlyk hielp.

IK heb boven reeds aangemerkt, dat ſaly met citroenſap zeer heilzaam tegens de koorts bevonden is.

DOG men had opgemerkt dat een middel dat den een hielp dikwyls kragteloos op den ander is.

BORSTONTSTEKINGEN (*) zyn ook ene ziekte waardoor men hier dikwyls wordt aangetaſt. Velen van de oude *Zweden* vertelden my dat zy in hunne jeugd 'er weinig van gehoord hadden, dog dat deze ziekte nu zo gemeen was dat zy jaarlyks vele menſchen wegſleepte. Maar men heeft opgemerkt dat zy in ſommige jaren zo kwaadaardig niet is als in anderen, wanneer zy de meeſte Lyders doodt. Ook is zy ſterker op de ene dan op de andere plaats. Borſtontſtekingen.

IN den herfſt van 1728. ſleepte zy vele menſchen weg te *Penns-neck*, ene plaats beneden *Rakoon*, digter aan de *Dellaware*, waar vele *Zweden* waren geveſtigd. De meeſten *Zweden* ſtierven 'er van, ſchoon zy zeer talryk waren. Dit heeft gemaakt dat hunne kleine kinderen, die overbleven, met de kinderen der *Engelſchen* opgroeyende, hunne moedertaal vergeten hebben, zo dat 'er weinigen zyn die nu het *Zweedſch* verſtaan. Sedert dien tyd heeft deze ziekte jaarlyks wel enige menſchen

(*) *Pleuritis.*

te *Penns-neck* om hals geholpen, dog in geen groot getal. Zy ſcheen, als ware het, te ruſten, tot in den herfſt van dit jaar 1748. wanneer zy op nieuw yſſelyk begon te woeden. Iedere week ſtierven 'er van zes tot tien oude menſchen aan. Het was ene ware *Pleuritis*, maar zy had deze byzonderheid, dat zy met ene grote zwelling onder den ſtrot en den hals en met ene belemmerde doorzwelging begon. Sommigen hielden ze voor aanſtekend. Enigen verklaarden in goeden ernſt dat als zy in ene familie kwam, zy, niet alleen die in 't zelve huis woonden, maar ook zulken van de familie aangreep die 'er ver van daan hun verblyf hielden. Velen zyn 'er te *Penns-neck* geweeſt, die, zonder dat zy hunne zieke bloedvrienden bezogt hadden, de ziekte gekregen hebben, en 'er aan geſtorven zyn. Ik wil de waarheid hiervan niet betwiſten, dog vind het gevolg niet gegrond. De ziekte woedde het meeſt in November. Egter ſtierven 'er enige oude lieden den volgenden winter aan. Dog de kinderen liepen 'er tamelyk vry van. De Geneeskundigen vonden zig in deze ziekte zeer verlegen.

Oorzaken. HET is bezwaarlyk de oorzaken van zo geweldige ziektens juiſt te bepalen. Een oude *Engelſche* Heelmeeſter ſprak 'er dus over. Men drinkt hier in den zomer veel punch en andere hete dranken, waardoor het bloed verdikt en de aderen in 't middenrif (*) opgezet worden. Tegen 't einde van October en 't begin van November wordt het weder veranderlyk, zo dat het op den zelven dag nu heet dan weder koud is. Als de menſchen by dit veranderlyke weder veel in de lugt zyn krygen zy dit ongemak. Ook is het zeker dat de lugt het ene jaar ongezonder is dan het andere, het welk van de hette en andere omſtandigheden afhangt, en dit doet veel tot deze ziekte. Het is aanmerkelyk dat 'er in 't jaar 1728. en 1748., toen 'er zo vele menſchen te *Penns-neck* ſtierven, te *Rakoon* weinig doden waren, ſchoon beide de plaatſen digt by malkander leggen, en dezelve lugt en grondsgeſteldheid hebben. Maar *Penn's neck* legt zeer laag, en *Rakoon* tamelyk hoog. Te *Penn's neck* woont men tuſſchen poelen en moeraſſen, waarin het water ſtaat te rotten; het is 'er vol van bomen, die den wind afkeren. Ook wordt het water te *Penn's neck* niet voor zo goed gehouden als te *Rakoon*, ſchoon 'er geen onderſcheid is in den ſmaak. Het wordt daarenboven in ſommige kleine ſtroompjes brakagtig, als de *Dellaware* by den vloed opzet en 'er in komt. Op de oevers van deze ſtroompjes wonen vele *Zweden*, en gebruiken 'er het water van.

Philadelphia. DEN 3. December 1748. vertrok ik weder naar *Philadelphia*, waar ik nog dien avond aankwam.

Wilde druiven. IN de boſſchen vindt men overvloed van verſcheiden' ſoorten van wil-

(*) *Diaphragma*.

wilde *Druiven.* Een foort, aanmerkelyk door zyne grootte, waft in de poelen, en wordt zeer gezogt van den *Rakoon.* Deze druif wordt van de *Engelfchen Voffedruif* (*) anders *Poeldruif*, geheten. Zy zyn niet aangenaam van fmaak, en de Inwoonders eten ze zelden, dog wel een klein foort van druif, die op enen drogen grond groeit. Men gebruikt ze in den herfft rauw. Zy zyn aangenaam, een mengfel van zoet en zuur. Sommigen drogen ze, en bakken ze in taarten, of zetten ze droog voor. Voorheen maakten 'er de *Zweden* enen tamelyk goeden wyn van; dog hier zyn zy van uitgefcheiden. Enige *Engelfchen* evenwel perffen 'er nog enen lieflyken drank uit, dien zy my verzekerden zo goed te wezen als de befte *Franfche* wyn, en lang te duren.

Om dezen wyn te maken, verzamelt men de druiven van den 21. September af tot den 11. November toe, dat is als zy beginnen ryp te worden. Men moet ze fnyden by droog weder, nadat de dauw weg is. Zy worden afgeveegd. Een groot vat ftaat 'er gereed, waarin of fyroop of brandewyn geweeft is. Dit maakt men wel fchoon, flaat 'er enen der bodems uit, en plaatft het op ene bekwame wys op ftukken houts in den kelder, of in een warm vertrek omtrent twee voet boven den grond. De druiven worden in het vat gedaan, en, als zy wat gezonken zyn, doet men 'er drie of vier dagen daaraan weder nieuwen by. Een man gaat 'er met blote voeten in, en treedt de druiven. In omtrent een half uur is 'er het fap al uit. Dan keert de man de onderften boven, treedt ze nog een kwartier; en dit is genoeg om 'er het goede vogt uit te krygen; want langer te treden zou ook de onrype druiven doen breken, en den wyn enen kwaden fmaak geven. Dan dekt men het vat toe met een digt dekfel, of met twee dekfels als men genen kelder heeft, of het weder zeer koud is. Dus laat men het vogt giften, en in de volgende vier of vyf dagen werkt het zeer fterk. Zodra het giften ophoudt wordt 'er een gat gemaakt omtrent zes duim van den bodem, en men tapt wat van het vogt 'er uit, tweemaal iederen dag. Zodra dat klaar en bezonken is, laat men het vogt over in een kleinder vat. Van twintig boffen druiven krygt men omtrent twintig *gallons* fap. Het kleine vat blyft ftil ftaan, en de moft gift voor de twede reis; en dan is het noodzakelyk dat het vat geheel vol zy. De fchuim, die zig boven aan het fponsgat zat, moet 'er afgenomen, en het vat gedurig weder opgevuld worden. Dit duurt tot omtrent Kersmis, en dan mag men het vaatje ftoppen, op het laatfte is de wyn in Februari gereed en gebotteld. Ook heeft men hier de gewoonte enige rype druiven in een

Wyn.

(*) *Foxgrapes.*

vat te werpen om 'er azyn van te maken, die zeer goed is. Velen maakten van deze druiven enen brandewyn, die enen aangenamen ſmaak heeft, dog die egter nog lieflyker is als 'er wat miſpelen onder zyn. Het hout van deze wyngaarden is van geen gebruik, voor ſtokken is het te buigzaam. Als men in den ſtam houwt, komt 'er binnen kort een witte ſmakeloze harſt voor den dag. Men plant ze in vele tuinen om de prielen met hun groot blad te dekken. Als hier, in Mai en Juni, de wyngaarden bloeyen, geven de bloemen enen ſterken dog zeer lieflyken en verfriſſchenden reuk, die zig zelfs op enen groten afſtand vernemen doet. Om dien tyd in de boſſchen komende kan men uit derzelver reuk bemerken dat 'er wyngaarden zyn. Hoe ſtreng ook de winters zyn, doen zy egter den wyngaard niet aan. Elke druif is omtrent zo groot als ene erwt, dog wat meer zuidwaards hebben zy de grootte van ene gemene razyn, en enen aangenamen ſmaak. Binnen in het land maken zy gedurende een deel van den herfſt het voornaamſte voedſel voor de Beren uit, die op de bomen klouteren om de druiven te plukken. Men meent, dat als de wilde druiven zorgvuldig aangekweekt en behandeld wierden zy groter en beter zyn zouden.

Voortekens rakende het weder.

Ik zal hier van twee voortekens aangaande het weder gewagen, waaraan men hier veel geloofs ſloeg. Sommigen wilden kunnen voorzeggen dat de aanſtaande winter niet zeer geſtreng zoude zyn, om dat zy in October wilde ganzen en andere trekvogels naar het zuiden hadden zien vliegen, die kort daar aan terug gekomen, en in groten getale noordwaards gevlogen waren. Inderdaad de volgende winter is een van de gematigdſten geweeſt.

Enige lieden voorzeiden den 5. December, dat wy voor den avond van den 6. regen hebben zouden. De reden van deze voorzegging was, dat dezen morgen by het ryzen der zon zy uit hunne venſters alles zeer duidelyk aan de overzyde der Rivier had kunnen zien, zo dat alles veel nader by dan gewoonlyk ſcheen te zyn, en dat dit gemeenlyk een teken van regen was. De voorſpelling wierd ook tamelyk juiſt vervuld.

Het yzer den *Wilden* onbekend.

Voor de aankomſt der *Europeanen* hadden de *Wilden* gene kennis aan het yzer, ſchoon dat zeer overvloedig in hun land valt. Evenwel wiſten zy enigermate zig van het koper te bedienen. Enige *Hollanders* bewaarden nog de overlevering, dat hunne Voorouders, by hun nederzetten te *New York*, vele *Amerikanen* ontmoet hadden, die koperen tabakspypen hadden, en die hun door tekens te kennen gaven, dat zy ze in de nabuurſchap kregen. Naderhand werd de ſchone kopermyn ontdekt die op *Second River* tuſſchen *Elizabeth-town* en *New York* is. By het graven in deze myn vond men gaten waaruit enig koper

Dog niet het koper.

per gehaald was, en enige werktuigen, waarvan de *Amerikanen* waarſchynlyk zig bediend hadden om het metaal voor hunne pypen te krygen. Zulke gaten in de bergen zyn ook op ſommige plaatſen van *Penſylvanie*, te weten beneden *Newcaſtle* zeewaards aan, gevonden, en geven altyd te kennen dat 'er kopererts in te vinden is. Sommigen hebben zig verbeeld, dat de *Spanjaards*, na de ontdekking van *Mexiko*, langs de kuſt van *Noord Amerika* gezeild, en nu en dan aan land getreden zyn, om te zien of 'er ook enig goud of zilver zoude te vinden wezen, en dat die miſſchien deze gaten in de bergen gemaakt hebben. Maar, als men al veronderſtelt dat zy dus langs de kuſt gevaren zyn, konden zy onmogelyk ten eerſten de kopermynen vinden, en hielden zig waarſchynlyk niet op met dit erts, daar zy meer goud en zilver zogten. Het is dan genoegzaam zeker dat de *Amerikanen* deze gaten gegraven hebben. Of zoude men durven vermoeden, dat de oude *Noren*, lang voor de ontdekking van Colombus, hier aangeland zyn, en deze koperaderen gevonden hebben, toen zy naar het *voortreffelyke Wynland* (*) voeren, waarvan onze oude overlevering, Sagor genoemd, ſpreekt, welk *Wynland* ongetwyffeld *Noord Amerika* was? Dog hieromtrent zal ik in 't vervolg gelegenheid hebben, myne gedagten beter te uiten. Het is aanmerkelyk dat overal, daar men onlangs diergelyke gaten in de bergen gevonden heeft, welken duidelyk gezien kunnen worden van menſchen gegraven te zyn, dezelven met veel aarde bedekt waren, als of men ze voor de vreemden verborgen had willen houden.

Op langdurige reizen gebeurt het ſomwylen dat het Bootsvolk enen Viſch vangt dien niemant kent, dog, alzo zy meeſt gretig naar viſch zyn, maken zy zelden zwarigheid 'er van te eten, ſchoon dit veeltyds te veel gewaagd is, want ſomtyds worden 'er wel vergiftige viſſchen gevangen. Dog men heeft ene manier om dezelven te kennen, gelyk my verſcheiden' Schippers gezegd hebben, met, als de onbekende viſch gekookt wordt, een zilveren knoop, of een ander ſtuk zilvers, in den ketel te leggen, dit gantſch zwart zal worden als de viſch vergiftig is, maar zo niet, verandert het zilver niets. Dit beweerden ſommigen zelven ondervonden te hebben. (†)

Vergiftige Visſchen.

X 3 De

(*) Zie hier over het zeldzame dog opmerkelyke werk getiteld Torfæi Hiſtoria Vinlandiæ antiquæ, ſeu partis Americæ Septentrionalis. Hafniæ, 1715. in 4°. F.

(†) Deze proef door middel van het zilver genomen vereiſcht dat het afkookſel van den viſch zo ſterk zy dat het als een ontbindvogt op het zilver werken konne. Maar daar kunnen vergiften wezen die op het zilver niet werken en nogthans dodelyk zyn voor den menſch. Het voorzigtigſte zou by gevolg

Rhode Island voor ene bril verkoft.

De Heer *Franklin* en verfcheiden andere Heren verhaalden my, dat een ryke *Amerikaan*, die Heer van *Rhode Island* geweeft was, het zelve voor ene bril aan de *Engelfchen* verkoft had. Dat Eiland is groot genoeg voor een geheel Vorftendom, en maakt een byzonder Gouvernement uit. Deze *Amerikaan* wift de brillen naar waardy te fchatten; want inderdaad, indien zy zo gemakkelyk niet te krygen waren, zouden zy uit hoofde van haar nuttig gebruik niet minder gelden dan de diamanten.

Dienftboden.

De *Dienftboden*, die men in de *Engelfche Noord Amerikaanfche* Volkplantingen gebruikt, zyn of vryen of flaven, en de eerften zyn nog twederhanden.

Vrye Dienftboden.

Zulken die volftrekt vry zyn dienen by het jaar, en kunnen wanneer zy willen hunnen dienft verlaten, dog wanneer zy dat binnens tyds doen lopen zy gevaar hun loon, dat vry aanmerkelyk is, te verliezen. Een knegt, die wat bekwaamheden heeft, wint tuffchen de zeftien en de twintig ponden *Penfylvanifche* munt, dog op het land niet zo veel. Ene Meid wint agt of tien pond in 't jaar. Behalven hun loon hebben deze Dienftboden den koft, dog moeten zig van klederen voorzien. Krygen zy enig ftuk goeds, zy moeten 'er hunne Heren voor danken.

Servings

Het twede foort van vrye Dienftlieden beftaat uit menfchen die jaarlyks uit *Duitfchland*, *Engeland* en andere landen overkomen. Dezen zyn alle jaren zeer talryk, oud en jong, van beide fexen; fommigen vlieden de verdrukking waaronder zy zugteden; anderen zyn uit hun vaderland om den Godsdienft verdreven; dog meeft allen zyn zy arm, en hebben geen geld genoeg om hunne vragt te betalen, die tuffchen de zes en de agt pond voor ieder is, en om die te vinden maken zy een beding met den Schipper, dat zy zig voor enige jaren zullen laten verkopen als zý zullen zyn aangekomen. In dat geval betaalt hy die ze koopt de vragt voor hun. Dog dikwyls zyn het oude menfchen die overkomen, en dezen verkopen hunne kinderen, die dan voor hun zelven en voor hunne ouderen dienen moeten. Ook zyn 'er die een deel van de vragt betalen, en voor het overige zig voor enen korten tyd laten verkopen. Hieruit blykt, dat de prys der arme vreemdelingen in *Noord Amerika* niet gelyk is, en dat de een langer dient dan de ander. Als hun tyd uit is, krygen zy een nieuw pak klederen en nog enige andere dingen van hunne Heren; die ook verpligt zyn hen te kleden en te onderhouden gedurende den tyd van den dienft. Velen van de

Duit-

volg wezen van enen luft tegen te gaan die zo noodlottig zou kunnen zyn, niet alleen voor enigen uit het Scheepsvolk maar voor het gehele Schip zelfs, door het van zo vele nodige handen te beroven. F.

Duitschers brengen gelds genoeg mede om hunne vragt te betalen, dog willen zig liever laten verkopen, met inzigt om gedurende hunnen dienst de taal en het land te leren kennen, om des te beter te weten wat zy zullen aanvangen als zy hunne vryheid zullen bekomen hebben. Zulke Dienstlieden worden boven alle anderen gezogt, om dat zy niet zo duur zyn als de *zwarte* slaven, die wel eens zo veel kosten; en de knegts en meiden die zig by 't jaar verhuren zyn ook te duur, daar dezen nog kwalyk de helft kosten, want men geeft gemeenlyk viertien pond st. *Pensylvanisch* geld voor enen persoon die vier jaar dienen moet, en zo naar evenredigheid. Dit soort van Dienstlieden noemen de *Engelschen Servings*. Als men zulk enen *Serving* voor enige jaren gekoft heeft, en men hem weder verkopen wil, heeft men 'er vryheid toe, dog blyft egter verpligt hem by 't eindigen van de dienstjaren het pak klederen te geven, ten zy men daaromtrent een verding met den tweden koper gemaakt hebbe. De *Engelschen* en *Ieren* verkopen zig gemeenlyk voor vier jaren; maar de *Duitschers* komen dikwyls met den Schipper overeen, voor dat hy hen aan land zet, omtrent ene zekere som gelds voor een zeker getal personen, en zodra zy aangekomen zyn gaan zy iemant zoeken die de vragt voor hun betalen wille. Ter vergoeding geven zy een of meerder van hunne kinderen, volgens de omstandigheden, voor een zeker getal van jaren. Eindelyk sluiten zy den koop met die hun het meeste biedt.

De *Zwarten* maken het derde soort van Dienstlieden uit. Dezen zyn in enen zekeren zin slaven, want als eens een *Zwart* gekoft is, is hy de slaaf van den koper zo lang hy leeft, ten zy deze hem aan een ander overdoet of vry maakt. Egter heeft de Heer het regt niet zynen slaaf om enige misdaad om te brengen, dog moet het der Regering overlaten volgens de wetten met hem te handelen. Voorheen bragt men de *Zwarten* uit *Afrika*, en byna ieder koft ze, die vermogen daartoe had. De *Quakers* alleen maakten zwarigheid slaven te houden, dog zyn niet meer zo kiesch, en houden 'er nu zo velen als de anderen. Evenwel agten velen het hebben van slaven strydig met het *Christendom*. Ook zyn 'er te *Philadelphia* verscheiden' vrye *Zwarten*, die 't geluk gehad hebben van enen yverigen *Quaker* tot Heer te krygen, die hun hunne vryheid schonk, na dat zy hem enige jaren getrouw gediend hadden. *Zwarten.*

Tegenwoordig brengt men weinig *Zwarten* meer uit *Afrika*, want zy hebben zig hier zeer vermenigvuldigd. Zy huwen op deze wys. Als men mans en vrouwen in zyne slaverny heeft, laat men ze t'zamen trouwen, en dan zyn de kinderen ook de slaven van de Heren hunner ouders. Maar heeft men enen zwarten knegt, die genegenheid heeft voor de slavin van een ander, zo hindert men hem daarin niet,

dog

dog men heeft 'er geen voordeel van, want de kinderen komen den Heer der slavin toe; dus is het voordelig slavinnen te hebben. Een Heer die zynen slaaf ombrengt is des doods schuldig; dog 'er is geen voorbeeld dat 'er een *Blanke* om deze oorzaak ter dood gebragt is. Enige jaren geleden had een Heer zynen slaaf gedood; zyne vrienden, en de Regering zelve raadden hem heimelyk het Land te verlaten, kunnende anders niet nalaten van hem in hegtenis te nemen, en dan was 'er gene hoop van hem te redden. Men ging zo zagt met hem te werk, op dat de *Zwarten* het genoegen niet mogten hebben van enen Heer ter dood te zien brengen om het doden van zynen slaaf, uit vreze dat dit hen tot allerlei gevaarlyke aanslagen mogt aanmoedigen.

De *Zwarten*, die tegenwoordig van buiten inkomen, worden niet meer uit *Afrika* gehaald, gelyk ik reeds heb aangemerkt, maar uit de *Amerikaansche* Eilanden, werwaards zy oorspronglyk uit hun Land zyn overgevoerd; want men heeft ondervonden, dat als men de *Zwarten* onmiddelyk uit *Afrika* naar deze noordelyke gewesten overvoert, zy zo gezond niet blyven, als wanneer zy trapsgewyze van lugt veranderen, en eerst uit *Afrika* naar de *West Indien*, en van daar naar *Noord Amerika* vervoerd worden. Men heeft dikwyls ondervonden dat de *Zwarten* de koude niet zo wel kunnen verdragen als de *Blanken*, want schoon de laatsten niets van de koude weten, verliezen 'er de eersten dikwyls de tonen en vingers door. Ook is 'er nog een onderscheid tusschen hun in dit opzigt, want die regelregt uit *Afrika* komen kunnen de koude zo wel niet verdragen als zulken die hier geboren of hier lang geweest zyn; de vorst doet ligt de handen en voeten aan der genen die zo eerst uit *Afrika* komen, of veroorzaakt hun geweldige pynen in de leden, schoon zy die hier lang geweest zyn 'er niets van weten. Daar zyn vele voorbeelden dat de *Zwarten*, wanneer zy des winters uit *Afrika* wierden overgevoerd, handen of voeten door de vorst aan boord verloren, hoewel de koude niet buiten mate fel, en het scheepsvolk nauwlyks gedwongen was handschoenen te dragen. Zelfs verzekerde men, dat men hier *Zwarten* had gehad, die van de koude in 't begin eerst zware pynen in de benen gehad hadden, welken naderhand van zelven afgebroken, en met het vleesch daarop van 't lichaam gevallen waren. Zo gebeurt het dan hier met de menschen, het geen men aan de planten ziet, wanneer zy uit ene zuidelyke lugtstreek naar ene koude vervoerd worden.

De prys der *Zwarte* slaven verschilt naar mate van hunnen ouderdom, hunne gezondheid, en bekwaamheden. Een volwassen *Zwart* kost van veertig tot honderd ponden *Pensylvanisch* geld. Zelfs zyn 'er voorbeelden dat zy meer dan tweehonderd ponden gegolden hebben. Een jonge of een meisje van twee of drie jaar kan kwalyk gekost

koft worden voor minder dan agt of veertien pond. Niet alleen de *Quakers*, maar ook anderen, maken fomtyds hunne zwarte flaven vry. Dit gefchiedt aldus. Als een Heer enen getrouwen *Zwart* heeft, die hem goede dienften heeft gedaan, geeft hy hem dikwyls zyne vryheid als de Heer fterft. Dog dit is koftbaar, want men is dan verpligt zorg te dragen voor het onderhoud van den vry gegevenen wanneer hy oud is, op dat de noodzakelykheid hem niet tot kwaad doen brenge, of hy tot eens anders lafte kome, want deze vrygelatene *Zwarten* worden gemeenlyk zeer lui en onverfchillig. Dog de kinderen, die een vrygelaten flaaf gedurende zyne flaverny geteeld heeft, blyven alle flaven, fchoon hun vader vry is. Maar zulken die zy vry zynde krygen zyn ook vry. De *Zwarten* worden in *Noord Amerika* veel zagter behandeld en beter onderhouden dan in de *West Indien*. Zy krygen even zo goed voedfel als de Dienftboden, en genieten in alles de zelve voordelen, uitgenomen dat zy genoodzaakt zyn al hun leven dienftbaar te blyven, en anders niets winnen dan het geen hun hunne Meefters uit goedheid fchenken. Dog zy worden ook ten kofte hunner Heren gekleed. In tegendeel worden zy in de *West Indien*, en vooral in de *Spaanfche* Eilanden, zeer wreed behandeld. Dus kan men hier enen *Zwart* geen zwaarder bedreiging doen dan van hem naar de *West Indien* te zenden, indien hy niet beter oppaft. Ook heeft men veeltyds ondervonden, dat, als men omtrent dit volk te toegevend is, zy zo koppig worden dat zy niet meer willen doen dan hun geluft; zo dat 'er ene ftrikte tugt vereifcht wordt, indien men 'er wel van zal gediend worden.

In 't jaar 1620. werden 'er enige *Zwarten* in een *Hollandfch* Schip overgebragt, en in *Virginie* koft men 'er twintig van. Dezen houdt men voor de eerften die herwaards kwamen. Toen de *Amerikanen*, die in dien tyd hier veel talryker waren, dit zwarte goed voor 't eerft zagen, hielden zy ze voor Duivels, en noemden ze om die reden langen tyd *Manitto*, het welk zo wel een Duivel als God betekent. Enigen tyd te voren, toen zy het eerft een *Europifch* Schip zagen, dagten zy dat God zelf in het Schip moeft wezen. Dit heb ik van *Amerikanen* zelfs, die het van hunne Voorouders gehoord hadden. Om die reden fcheen hun de aankomft der *Zwarten* alles in wanorder gebragt te hebben. Dog federt hebben zy zo ongunftig niet meer van de *Zwarten* gedagt, want thans wonen verfcheiden' *Zwarten* onder hun; en ik zelf heb gezien dat zy en de *Amerikanen* fomtyds onder malkander huwen. Eerfte *Zwarten.*

De *Zwarten* zyn thans over de honderd en dertig jaar in dit Land geweeft, en de winters zyn 'er, vooral in *Nieuw Engeland* en *New York*, al zo geftreng als in *Zweden*. Ik onderzogt dan nauwkeurig- De *Zwarten* worden

noit blank. lyk of men niet gemerkt had dat de koude enigen invloed op de kleur der *Zwarten* had gehad, zo dat het derde of vierde geflagt zo zwart niet was als hunne voorouders. Dog het algemene antwoord was, dat men geen het minfte onderfcheid in de kleur befpeuren kon, en dat een *Zwart* hier geboren uit Ouders die ook in dit land geboren waren, en welker ouders van vaders en moeders zyde ook zwart in deze geweften waren geboren, tot het derde of vierde geflagt opwaards, in 't minfte van kleur niet verfchilde van de *Zwarten* die lynregt uit *Afrika* kwamen. Hieruit befloten 'er velen, dat geen *Zwart* of zyn nageflagt oit van kleur verandert, hoe lang zy ook in een koud land wonen. Dog de vermenging van enen blanken met ene zwartin, of van enen zwarten met ene blanke vrouw, heeft ene andere uitwerking. Om derhalven te verhinderen dat 'er zo onaangename vermengingen gefchiedden tuffchen de *Blanken* en de *Zwarten*, en dat de laatften een al te groot denkbeeld van zig zelven mogten krygen ten nadele van hunne Meefters, wierd my gezegd, dat 'er ene wet was die de huwelyken tuffchen de *Blanken* en de *Zwarten* verbood, en dat wel onder doodftraf, en dat de Geeftelyke die zodanige trouwplegtigheid verrigten mogt van zyn ampt zou ontzet worden. Dat evenwel de *Blanken* en de *Zwarten* zig vermengen, blykt uit de vermengde kleur der kinderen die 'er fomtyds geboren worden.

Meeft nog Heidenen. HET is zeer te bejammeren dat de Heren van deze zwarte flaven in de meefte *Engelfche* Volkplantingen zo weinig zorg hebben voor derzelver geeftelyke welvaart, en ze in hunne heidenfche onkunde laten voortleven. Daar zyn 'er die met alle magt hunne *Zwarten* verhinderen zouden van zig in den *Chriftelyken* Godsdienft te doen onderwyzen, ten dele om dat zy het voor ene fchande zouden houden dat zy enen geeftelyken broeder onder zo veragtelyk een volk hadden, ten dele vermits zy zig verbeelden, dat zy dan dezelven zo hard niet meer zouden kunnen behandelen, en eindelyk uit vreze dat zy te trots worden zouden, als zy zig zelven op gelyken voet met hunne Heren in het geeftelyke zagen.

Vergift onder hun. DAAR zyn verfcheiden gefchriften waar in beweerd wordt, dat de Zwarten in *Zuid Amerika* een vergift hebben, waarmede zy malkander om hals helpen, fchoon de uitwerking niet fchielyk volgt, maar eerft lang na het innemen van het gift befpeurd wordt. De zelve gevaarlyke konft is onder de *Zwarten* in *Noord Amerika* bekend, gelyk de ondervinding geleerd heeft. Egter zyn 'er weinig die het geheim weten, en die kennen ook het middel daartegen. Om die reden wanneer een *Zwart* zig vergeven voelt, en enen vyand kan bedenken die hem het vergift miffchien gegeven heeft, gaat hy naar hem toe, en zoekt hem door gebeden en gefchenken te bewegen om hem van het ver-

gift

gift te verlossen. Wanneer deze boosaardig is, ontkent hy niet alleen dat hy den ander vergift heeft ingegeven, maar ook dat hy 'er een middel tegens weet. Dit vergift doodt niet dan na enige jaren tyds. Dog van het ogenblik af dat men het in heeft begint men uitteteren en is men zelden meer gezond. De ongelukkige kan genoegzaam van het tydstip af dat hy het vergift in kreeg merken dat hy vergeven is. De *Zwarten* bedienen 'er zig gemeenlyk van tegens de zulken van hunne medeslaven die wel oppassen, van hunnen Heer bemind worden, en zig van zyne overige makkers schynt te willen afzonderen. Dikwyls zyn 'er ook andere oorzaken der vyandschap. Dog zeldzaam zyn de voorbeelden van slaven die hunne Heren hebben gezogt te vergiftigen. Veelligt komt dit van de zagte behandeling die zy hier ontvangen; of veelligt vrezen zy dat men het spoedig merken, en dat 'er dan gene straf te zwaar zyn zoude voor zulken slaaf.

Noit ontdekken zy waaruit dit vergift bestaat, maar houden het zeer geheim. 'T is waarschynlyk dat het iets zeer gemeens is, 't welk men de gehele wereld over vinden kan, want waar zy zyn weten zy het zich gemakkelyk te bezorgen. Dus kon het niet ene plant wezen, gelyk vele geleerden hebben gedagt, want zulk ene plant zou niet overal te vinden zyn. Ik heb veel van *Zwarten* horen vertellen die op deze wys omgekomen waren. Alleen zal ik een voorval verhalen, dat gedurende myn verblyf alhier gebeurde. Een man had enen *Zwart* die hem zeer getrouw was, en zo wel oppaste dat hy hem voor twintig andere *Zwarten* niet zou gegeven hebben. Ook betoonde zyn Meester hem ene byzondere genegenheid, en het gedrag van den slaaf was ruim zo goed als dat van een *Christen* knegt. Hy verkeerde ook zo weinig als hy kon met de overige slaven, en om die reden hateden zy hem geweldig, dog hadden gene gelegenheid om hem het vergift in te krygen, dewyl hy weinig by hun was, schoon zy het dikwyls getragt hadden te doen. Egter gelukte het hun op ene kermis, als de arme slaaf in de Stad gekomen was, want hy woonde buiten. Zy verzogten hem met hun te drinken; hy weigerde het in 't eerst, dog zy drongen hem zo sterk dat hy eindelyk genoodzaakt was hun genoegen te geven. Zo dra hy in de kamer kwam, namen zy ene kan van den muur, dronken hem toe, en wilden dat hy hun bescheid zou doen. Hy dronk, dog toen hy de kan van den mond nam, zeide hy, *wat bier is dit? Het is vol van* —— Ik zegge met voordagt niet hoe hy het noemde, want het zal zekerlyk de naam geweest zyn van het vergift, waarmede de boosaardige *Zwarten* zo veel kwaads uitregten, en dat is overal te vinden. Het is beter dat het onbekend blyve, dewyl het tot te veel kwade oogmerken mogt gebruikt worden. De overige *Zwarten* en *Zwartinnen* begonnen te lacchen om de klagten van hunnen gehaten Landsman, dansten en zongen,

gen, als of zy ene uitmuntende daad gedaan, en eindelyk hun lang bedoelde wit bereikt hadden. De brave *Zwart* ging ten eerſten naar huis, en vertelde dat hem de andere ſlaven vergeven hadden; en ſedert begon hy uitteteren, zonder dat hem iets helpen konde. Hy ſtierf enigen tyd daaraan.

Reisnaar *Rakoon.* Den 7. December des morgens ondernam ik op nieuws een reisje naar *Rakoon* in *New Jerſey*.

Vermenigvuldiging der menſchen hier te lande. Het ſchynt niet moeilyk te zyn reden te geven waarom de menſchen hier ſterker vermenigvuldigen dan in *Europa*. Zo dra een menſch den vereiſchten ouderdom heeft bereikt, kan hy zonder enige vrees voor armoede trouwen, want hier leggen zo veel vrugtbare landen onbebouwd, dat men zonder zwarigheid een nieuw ſtuk lands om te bebouwen krygen kan, waarvan men gemakkelyk met vrouw en kinderen kan beſtaan. De impoſten zyn zeer laag, en de vryheid is zo groot dat ieder zig als enen Vorſt in zyne ſtaten beſchouwen mag. Ik zal hier door enige voorbeelden tonen wat uitwerkingen zulk ene geſteldheid hebben konne.

Voorbeelden. Maons Keen, een der *Zweden* van *Rakoon*, was nu byna zeventig jaar oud. Hy had verſcheiden kinderen, kindskinderen en kindskindskinderen, zo dat van de genen die nog in leven waren hy vyfenveertig perſonen monſteren kon. Behalven dat, verſcheiden' van zyne kinderen waren, het zy zeer jong of al tot zekere jaren gekomen zynde, reeds geſtorven. Dus was hy ongemeen gezegend. Dog hy komt niet in vergelyking by de volgende voorbeelden, die ik uit de *Philadelphiſche* koerant getrokken heb.

In 't jaar 1732. den 24. Januari ſtierf te *Ipſwich* in *Nieuw Engeland*, *Sarah Tuthil*, ene weduwe, oud zes en tagtig jaar. Zy had in de wereld gebragt zeſtien kinderen, en van maar zeven van dezelven had zy gezien honderd en zeven en zeventig kleinkinderen en kleinkleinkinderen.

Den 30. Mai 1739. verzamelden zig in het huis van *Richard Buttington*, in het kersſpel van *Cheſter* in *Penſylvanie*, alle zyne afkomelingen, makende t'zamen honderd en vyftien perſonen. De vader van deze nakomelingſchap, *Richard Buttington*, was geboren in *Engeland*, en toen in zyn vyf en tagtigſte jaar. Hy was in volkomen' gezondheid, kragt en levendigheid. Zyn oudſte zoon, toen zeſtig jaar oud, was de eerſte *Engelſchman* die in *Penſylvanie* geboren werd.

Den 8. Januari 1742. overleed te *Trenton* in *New Jerſey* de weduwe *Sara Furman*, geboortig uit *Nieuw Engeland*, oud zynde zeven en negentig jaar, en nalatende vyf kinderen, een en zeſtig kindskinderen, honderd twee en tagtig kindskindskinderen, en twaalf kindskindskindskinderen, allen in 't leven toen zy ſtierf.

In 't jaar 1739. den 28. Januari ſtierf te *South Kingſton* in *Nieuw Engeland* in haar honderdſte jaar de weduwe *Maria Haszard*. Zy was ge-

geboren op *Rhode Island*, en was grootmoeder van den toenmaligen Vice-Gouverneur van dat Eiland, den Heer *George Haszard.* Zy kon vyfhonderd, zo kinderen, kindskinderen, kindskindskinderen als kindskindskindskinderen tellen. Toen zy ſtierf waren 'er tweehonderdenvyf van in 't leven. Ene van hare kleindogters was alreeds ſedert vyftien jaar grootmoeder.

Op deze wys is de wenſch in de *Engelſche* huwelyksformulieren gebruikelyk, dat het nieuwgetrouwde paar zyne kinderen moge zien tot in het vierde en vyfde nageſlagt, in deze perſonen letterlyk genoeg vervuld geworden.

In ieder land vindt men ene menigte van Inſekten, die, hoe klein en veragtelyk zy ook ſchynen, ene ſchrikkelyke ſchade kunnen veroorzaken. Van deze gevaarlyke diertjes zyn 'er ook enigen in *Noord Amerika*, ſommigen alleen aan dat geweſt eigen, en anderen heeft het gemeen met *Europa*. Ongedierte.

Ik heb reeds geſproken van *Mosquitos* en van den *Bruchus Piſi*, den vernieler der erwtlanden; hier zal ik 'er enige anderen byvoegen.

Daar is een ſoort van ſprinkhanen of krekels, die omtrent alle zeventienjaren eens in ene ongelooflyke menigte wederkomen. Zy komen uit de aarde in het midden van Mai, en maken zes weken lang zulk een geweld in de bomen en de boſſchen, dat men werk heeft van malkander te horen. Gedurende dien tyd boren zy met den angel hunner ſtaarten gaten in de zagte ſchil der takken, waardoor die takken verdorren. Andere ſchade doen zy niet aan de bomen of gewaſſen. Tusſchen de jaren dat zy zo talryk zyn hoort men 'er maar enen enkelden van. De *Engelſchen* noemen ze *Locuſts*. Krekels.

Daar is ook een ſoort van rupſen in deze geweſten, die het loof der bomen eten, en in ſommige jaren ontelbaar zyn. Dog tuſſchen die jaren in zyn zy zeldzaam. Wanneer zy menigvuldig zyn maken zy de bomen zo kaal dat die in 't midden van den zomer 'er uitzien als in 't midden van den winter. Zy vreten alle ſoorten van bladen, en laten weinige bomen onaangeroerd. En, gelyk op dien tyd de hette het geweldigſt is, heeft het ontkleden van 't geboomte dit noodlottige gevolg, dat het de hette niet weerſtaan kan en ſterft. De *Zweden* vertoonden my hier en daar in de boſſchen grote ſtreken daar nu jonge bomen groeiden in plaats van de ouden, die enige jaren geleden door de rupſen vernield waren. Deze rupſen veranderen naderhand in kapellen, die op hare plaats zullen beſchreven worden. Rupſen.

De *Graswurm* doet in ſommige jaren ook veel kwaads op vele plaatſen, in de weiden en op koornlanden. Somtyds zyn de velden met gantſche heiren van dezelven en andere Inſekten overdekt. Dog het is gelukkig dat alle die bezoekingen niet te gelyk komen, want op ſom- Graswormen.

mige jaren, dat de ſprinkhanen menigvuldig zyn, worden 'er niet veel rupſen en graswormen gevonden, en zo ook met de laatſten, zo dat 'er maar een van deze drie ſoorten van ongedierte te gelyk regeert. Ook zyn 'er vele jaren dat zy zeer ſchaarſch zyn. Van de graswormen heeft men opgemerkt dat zy zig vooral op enen vetten grond zetten. Dog zodra een nyverig Landman ze op zyne akkers verneemt, trekt hy ene ſmalle grup met ſteile kanten rondom het land daar de wormen op zyn, zo dat zy, als ze verder willen kruipen, in de grup vallen, daar zy niet weer uit kunnen. Verſcheiden lieden verzekerden my dat deze drie ſoorten van Inſekten malkander zeer kort volgden, dat de krekels het eerſte jaar kwamen, de rupſen in het twede en de graswormen in het derde. Ook heb ik dit ten dele waargevonden.

Motten. DE *Motten* (*) die op de wollen ſtoffen zitten zyn hier ook menigvuldig. Ik heb klederen, wollen handſchoenen en ander goed gezien, die den gantſchen zomer in ene kaſt opgeſloten gehangen hadden, zonder wel bezorgd geweeſt te zyn, door en doorgevreten, zo dat zy in ſtukken vielen, en veeltyds niet konden herſteld worden. Ook ſtelden zy de pelteryen ſomtyds zo toe, dat men 'er het hair met handen vol van kon afhalen. Ik weet niet of de Motten oorſpronglyk aan dit Land eigen, dan uit *Europa* overgebragt zyn.

Vloyen. VLOYEN vindt men ook in dit wereldeel. Vele duizenden wierden 'er ongetwyffeld van uit andere landen overgebragt, dog zekerlyk zyn hier ook ontelbare menigtens van dezelven geweeſt. Ik heb ze op grauwe Eekhoorns en Hazen gezien, die op woeſte plaatſen gedood waren waar zeker noit een *Europeaan* gewoond heeft. Toen ik naderhand verder in het Land kwam, en genoodzaakt werd in de hutten en op de bedden der Wilden te ſlapen, wierd ik zo gekweld van ontelbare vloyen, dat het was als of ik op de pynbank lag. Zy dreven my uit het bed, en ik was blyde van op de planken, die onder het dak der hut lagen, te mogen ſlapen. Dog het is ligt te begrypen dat de menigte van honden die de *Amerikanen* houden ene oneindige menigte van vloyen fokken moeten. De honden en de menſchen ſlapen door malkander in de hutten, en een vreemdeling kan kwalyk gaan leggen en de ogen een weinig toedoen of hy is in gevaar van door een hond of twaalf, en ſomtyds meer, plat gedrukt of verſmoord te worden, die zig gedeeltelyk om hem heen, gedeeltelyk op hem te ſlapen leggen. Ik denk dat zy niet verwagten van dezelven weggejaagd of geklopt te worden, gelyk hun wel van hunne meeſters overkomt.

Krekels. IK ben in *Penſylvanie* nog in *New Jerſey* gene van dat ſoort van *Krekels* (†) het welk zulk een geweld maakt, en dat men in *Zweden* ſom-

(*) *Tinea.* (†) *Gryllus domeſticus.*

ſomtyds in de huizen vindt, gewaar geworden, en andere menſchen, die ik 'er naar vroeg, wiſten niet ze oit vernomen te hebben. Des zomers is 'er een ſoort van krekels (*) in het veld, die juiſt het zelve piepende geluid maken als onze huiskrekels; dog zy houden zig in het veld op, en zyn ſtil zodra de winter aankomt en het koud wordt. Men zegt dat het nu en dan gebeurt dat deze krekels daar onophoudelyk piepen als het warm weder is, of als de vertrekken warm zyn, maar zodra het koud wordt zwygen zy ſtil. Op ſommige plaatſen van *New York* en *Kanada* zyn 'er alle de landhuizen en zelfs de meeſte huizen in de Stad vol van, en dan doen zy hun gezang den gantſchen winter door horen.

DE *Wandluizen* (†) zyn hier ook in menigtens. Ik ben 'er op vele plaatſen van *Kanada* genoeg van geplaagd geworden, dog heb 'er by de *Wilden* genen vernomen gedurende myn verblyf te *Fort Frederic*. De Kommandant, de Heer *De Louiſignan*, verhaalde my, dat nog de *Illinoizen* nog de andere *Wilden* uit de weſter delen van *Noord Amerika* iets van dit ongedierte wiſten, gelyk hy zelf ondervonden had, zynde hy lang onder hun geweeſt. Egter kon ik niet beſliſſen of de Wandluizen hier reeds voor de aankomſt der *Europers* geweeſt zyn, dan of die ze hebben mede gebragt. Velen hielden ze voor oorſpronglyk uit dit Land, en, tot een bewys van deze mening zeiden zy, dat men ze dikwyls onder de vleugels der vleermuizen gevonden had, waar zy diep in het vleeſch zig hadden ingevreten. Om die reden meende men dat de vleermuizen ze in enen hollen boom gekregen, en van daar in de huizen gebragt hadden, waar de vleermuizen zelven aan de muren blyven hangen, en in de reten, die zy 'er vinden, kruipen. Dog alzo ik noit Wandluizen op de Vleermuizen gezien heb, kan ik hier niets van zeggen. Miſſchien heeft men ene andere luis of een myt voor een Wandluis aangezien. Of indien 'er waarlyk een van dit gedierte onder de vleugels ener vleermuis gezeten heeft, kan zy die wel in een huis, daar *Europiſche* Wandluizen in waren, gekregen hebben.

Wandluizen.

MEN tragtte hier dit ongedierte op verſcheidene wyzen te verdryven. Ik heb reeds aangemerkt dat men ten dien einde de ledikanten van Saſſafrashout maakte, dog dat het maar voor een tyd hielp. Sommige menſchen hebben my uit eigene en meermalen herhaalde proeven verzekerd, dat 'er geen kragtiger middel tegens dit ongedierte was, dan kokend water in alle de reten te gieten daar zy in zitten, en

Middelen tegens dezelven.

(*) Misſchien is dit de *Gryllus campeſtris*, of gemene zwarte *Veldkrekel* van *Europa*, die RÖSEL zeer frai heeft afgebeeld in zyn Werk over de Inſekten 2. D. *Gryll.* f. 13. F.

(†) *Cimex lectularius*.

en al het hout der ledikanten daarmede te wasſchen, dit twee- of driemaal herhaald zynde, zouden alle de wandluizen zyn uitgeroeid. Maar als 'er in andere naburige huizen zyn gaan zy aan der menſchen kleren zitten, en worden dus overgebragt.

Ik kan niet zeggen of dit middel goed is dan niet, dewyl ik het niet beproefd heb; maar door herhaalde proeven heb ik bevonden dat de zwavel, wel gebruikt zynde, de wandluizen en hare eyeren volkomenlyk in de ledikanten en de muren vernielt, ſchoon zy tienmaal talryker waren dan de mieren in een mierenneſt. (*)

Kakkerlakken. De *Kakkerlakken* zyn ene plaag der nieuwe wereld, en worden in vele delen van dezelve gevonden. De geleerde Doctor *Colden* was van mening, dat zy de eigenlyke inboorlingen der *Weſt Indien* waren, en dat zy uit de Eilanden naar *Noord Amerika* waren overgebragt. Dit bleek, dagt hy, uit de menigte van dit ongedierte die de *Weſt Indiſche* ſchepen medebrengen. Dog ik meen reden te hebben van te geloven, dat zy reeds ſedert onheuglyke tyden hier te lande geweeſt zyn, ſchoon ik egter niet ontkennen wil dat zy uit de *Weſt Indien* zyn overgebragt. Te *New York* zyn zy genoegzaam in ieder huis, en die zyn ongetwyffeld met de ſchepen overgekomen. Dog hoe kan men dit zeggen van die welken in het midden der bosſchen en woeſtynen gevonden worden?

De *Kakkerlakken* worden door de Engelſchen *Cockroaches*, door de Zweden *Brödätare*, dat is *Broodeters*, ook wel *Kakkerlak*, en door den Ridder Linnæus *Blatta Orientalis*, geheten, en onder het geſlagt der Motten gerekend. Men verneemt ze niet alleen in de boſſchen, daar zy op de omgekapte bomen lopen. Ik zag in Februari verſcheiden kakkerlakken op ſtukken oud verrot hout zitten, dat men in huis bragt om te verbranden. In 't eerſt waren ze als dood, maar enigen tyd in de kamer zynde geweeſt kwamen zy by, en begonnen te lopen. Ik vond naderhand dat als men oud brandhout des winters in huis bragt en doorhakte, daar vele kakkerlakken als in enen ſtaat van ongevoeligheid in waren. Dien zelven winter wierd 'er een grote dode boom omgehouwen, en om te branden doorgezaagd, en ik zag in ene ſpleet, enige vademen boven den grond, verſcheiden kakkerlakken nevens vele gemene mieren. Het ſcheen dat zy opwaards gekropen waren om ene veilige ſchuilplaats tegens den winter te vinden. Op myne reis in het midden van October 1749. door de onbebouwde landen tuſſchen de *Engelſche* en de *Franſche* Volkplantingen, zag ik by het maken van een vuur, des nagts, digt by enen verrotten boom, op den oe-

(*) Daar is een nog onfeilbaarder middel, te weten, het houtwerk, waarin dat ongedierte zit, met een ſmeltſel van *Arſenicum* of Rottekruid te wasſchen. F.

oever van het meer *Champlain*, ene menigte van kakkerlakken uit het hout kruipen, wordende door den rook en het vuur wakker gemaakt, en uit hunne gaten gejaagd. De *Franſchen*, die met my waren, kenden ze niet, en wiſten ze niet te noemen. In *Kanada* wiſten de *Franſchen* niet dat zy ze in de huizen gezien hadden. In *Penſylvanie* lopen zy in grote menigte langs de halmen van het koorn in den oogſt, gelyk my gezegd wierd. Anders onthouden zy zig in de *Engelſche* Volkplantingen gemeenlyk in de huizen, en zitten in de reten, vooral in de balken die 't digſt by den ſchoorſteen zyn.

Zy doen veel ſchade door het kruim van 't brood op te vreten. Als zy eens door de korſt heen gebeten zyn, weten zy in korten tyd het gehele brood van binnen uitteholen, zo dat men het opſnydende niets dan een ledige korſt vindt. Ook zeide men dat zy andere eetwaren opvreten. Somtyds byten zy de menſchen in den neus of de voeten, terwyl zy leggen te ſlapen. Een oude *Zweed* verhaalde my, dat hy eens in zyne jonger jaren door ene kakkerlak zeer verſchrikt geworden was, die, terwyl hy ſliep, in zyn oor was gekropen. Hy ontwaakte ſchielyk, ſprong het bed uit, en voelde dat het dier, waarſchynlyk uit vrees, alle kragten aanwendde om dieper in te kruipen. Deze pogingen van de kakkerlak veroorzaakten hem zo grote pyn, dat hem het hoofd als ſcheen aan ſtukken te breken, en hy byna zinneloos wierd; egter liep hy ſchielyk naar den put, en, een emmer met water geſchept hebbende, ſmeet hy 'er wat van in 't oor. Zo dra de kakkerlak dit voelde, ſtiet zy zig met hare poten te rug uit het oor, en verloſte dus den man van zyne angſt. Schadelykheid.

De *Houtluizen* zyn zeer onaangename Inſekten, en in een zeker opzigt erger dan de voorgaanden; maar gelyk ik ze reeds, in ene Verhandeling aan de *Koninglyke Zweedſche Maatſchappy* gezonden, beſchreven heb, wyze ik den Lezer derwaards. (*) Houtluizen.

Den 11. December ging ik kort voor den middag op een klein togtje naar *Penn's neck*, en verder over de *Dellaware* naar *Wilmington*. Het land omſtreeks *Penn's neck* was van dezelve hoedanigheid als in het overige van *New Jerſey*. De grond beſtaat meeſt uit zand met ene dunne laag zwarte aarde. Hy is niet zeer heuvelig, maar meeſt plat, en zeer vol van boſſchen met afvallend blad, vooral eiken. Nu en dan ziet men ene enkelde boerdery met enige koornakkers rondom. Tusſchen beiden zyn kleine poelen, en ſomtyds een ſtroompje, waarin weinig drift is. *Penn's-neck.*

De boſſchen beſtaan uit allerhande ſoorten van bomen, dog meeſt Hikory en Eiken. Zekerlyk zyn zy noit geveld geweeſt, en altyd onverhinderd voortgegroeid. Men zoude dan verwagten dat 'er bo- Geboomte.

(*) Voor het jaar 1754.

bomen van enen zeer groten ouderdom in gevonden werden, dog het tegendeel is waar, en men ziet 'er weinig die drie honderd jaren gestaan hebben. De meesten zyn maar tweehonderd jaar oud. En dit deed my denken dat de bomen, zo wel als de dieren, sterven wanneer zy enen zekeren ouderdom bereikt hebben. Dus vinden wy hier zware bosschen; maar als de bomen honderdenvyftig, of honderden tagtig jaren gestaan hebben, beginnen zy of van binnen te vergaan, of verliezen hunne kronen, of hun hout wordt geheel week, of de wortels zyn niet langer in staat om een genoegzaam voedsel intezuigen, of zy sterven door enige andere oorzaak. Wanneer het dan stormt, het geen hier somwylen gebeurt, breken de bomen, of even boven den grond, of in het midden, of in den top, af. Sommige bomen worden zelfs met wortel en al door den wind uitgerukt. Dus regten de stormen in deze bosschen zware verwoestingen aan. Overal ziet men bomen omver leggen. Ook ontstaat 'er dikwyls brand in de bosschen, waardoor de bomen halverwege verteerd worden, zo dat een sterke wind ze gemakkelyk verder omversmyt.

Winden. Ik tragtte, door waartenemen in welke streek de meeste omgewaide bomen lagen, optemaken, welke winden hier de geweldigste waren, dog kon niets met zekerheid vaststellen, want de bomen lagen naar alle de streken van het kompas. Ik oordeelde dan, dat elke wind, die van enen kant wait daar de wortels vergaan zyn en de boom weinig wederstand bieden kan, den boom omver moest werpen. Op deze wys raken de oude bomen geduriglyk weg, en worden door jonge opgevolgd. Die omgevallen zyn leggen op den grond te verrotten, en vermeerderen dus de zwarte aarde, waarin de bladen ook allengskens veranderd worden, die aan den gevallen boom zitten, of iederen herfst vallen. Het duurt enige jaren eer een boom geheel vergaan is. Als de wind 'er enen met wortel en al uit den grond rukt, komt 'er ene menigte van losse aarde mede, die 'er enigen tyd aanzitten blyft, dog eindelyk 'er afvalt, en een klein heuveltje maakt, dat naderhand nog verhoogd wordt door de bladeren. Dus worden 'er in de bosschen vele oneffenheden voortgebragt, hoogtens en laagtens, en dus moet de bovenste tuinaarde zig op sommige plaatsen ophopen.

Welke bomen het eerst vergaan. Alle de bomen verrotten niet even gauw. De *Nyssa*, de Tulpeboom en *Liquidambar* vergaan in korten tyd. De Hikory duurt ook niet lang, en de Zwarte Eik valt eerder van een dan de Witte. Dog de omstandigheden werken hier ook in mede. Indien de bast om het hout blyft zitten rot hy mede, en wordt van binnen geheel en al door de wormen opgegeten, zo dat in den tyd van zes, agt of tien jaren niets 'er van over is dan een roodagtige bruine stof. Maar als 'er de bast af was, konden de bomen dikwyls twintig jaar leggen eer zy vergaan waren. De spoedi-

dige groei van enen boom, de grootte zyner poren, en de gedurige veranderingen van heet en nat weder in den zomer, maken dat een boom schielyker rot. Hier moet men by doen, dat allerhande soorten van gekorvenen gaten maken in de gevallene bomen, en dat dus de vogtigheid der lugt in de bomen indringt en de verrotting bevordert. De meeste bomen hier hebben jaarlyks afvallende bladeren. Velen van hun beginnen reeds te rotten terwyl zy nog staan en bloeyen. Dit maakt den boom hol, zo dat 'er vele dieren hunne nesten in komen maken.

De *Dellaware* wordt vlak over *Wilmington* gerekent anderhalve *Eng.* myl breed te wezen, dog op het oog scheen zy zo breed niet. In 't midden zegt men dat zy van vier tot zes vadem diep is. Breedte van de *Dellaware*

De schrynwerkers gebruiken, volgens hun zeggen, voornamelyk het zwart Walnoten, het wilde Kersseboomen en het gemarmelde Ahornhout. Van de zwarte Walnotebomen is hier ene genoegzame menigte. Evenwel worden zy van sommige onbedagtzame menschen uitgeroeid, en de Boeren maken 'er veeltyds hun brandhout van. Het hout van den wilden Kersseboom is goed en schoon voor 't oog; het is geelagtig, en hoe ouder het werk is hoe frayer het 'er uitziet. Dog het is alreeds bezwaarlyk te vinden, want het wordt overal uitgeroeid, en nergens weder aangeplant. De Gemarmelde Ahorn is ene verscheidenheid van den gemenen Roodbloemigen Ahorn, dog ook al schaarsch. Men kan verscheiden bomen vellen, zonder dat men het gemarmelde hout vindt. Het hout van den *Liquidambar* wordt ook tot schrynwerk gebruikt, dog krimpt als men het wat digt by het vuur brengt. Van de Sparren en de zogenaamde Witte Ceders bedient men zig ook om verscheidene dingen te maken. Schrynwerkers-hout.

De Molenaars van den molen, die hier stond, zeiden, dat de assen van de molenraderen uit den Witten Eik plegen gemaakt te worden, en dat zy drie of vier jaar goed bleven, dog de assen van Sparrenhout duurden zo lang niet. De tanden der raderen en rollen wierden gemaakt van Wit Walnotenhout, om dat men hier geen harder hout krygen kan. Het hout van den Moerbezieboom wordt het allerbest gehouden voor krammen en houvasten in schuiten en schepen. Molens.

Des avonds voer ik van *Wilmington* af naar de overzyde aan het veer, aan den kant van *New Jersey.*

Den 13. keerde ik vroeg terug naar *Rakoon.* *Rakoon.*

Op vele bomen in de bosschen vindt men hier of op de ene zyde, of in het midden van enen tak, of rondom enen tak, meer of min grote knobbels of uitwassen. Somtyds is 'er maar een op enen boom. In de grootte is 'er een aanmerkelyk verschil, want sommigen van deze knobbels zyn zo groot als een manshoofd, anderen weder zyn klein. Somtyds is 'er een boom als geheel van bedekt. Dikwyls Boom-knoesten.

wyls zaten zy niet alleen aan enen kant, maar maakten een foort van ring rondom den boom of den tak. Kleine bomen, niet boven enen vadem hoog, hadden ook dikwyls zulke knobbels. De knobbels beftaan uit het zelve hout als de boom, en zien 'er van binnen uit omtrent als gemarmeld hout. Enigen waren egter ook hol. Als men enen knobbel op enen kleinen boom openfnydt, vindt men 'er gemeenlyk vele kleine wormen in, die fomtyds ook gemeen zyn in de grote uitwaffen. Dit wyft ons den oorfprong der knobbels in 't algemeen aan. De boom wordt van een Infekt geftoken dat zyne eyeren onder den baft legt, en uit die eyeren komen wormen te voorfchyn, welken het fap uit de vaten doen lopen, het welk allengskens hard en tot enen knobbel wordt. Alleen de bomen die hunne bladen jaarlyks vallen laten hebben deze knobbels, en onder dezen vooral de Eik, van dewelken wederom de *Spaanfche* Eik de meefte knobbels heeft. Ook vindt men ze op den Esfcheboom en den Ahorn. Voorheen maakten de hier gezetene *Zweden*, dog nog meer de *Finlanders*, fchotels, borden, en diergelyke dingen van die knobbels die op den Efch groeiden. Dit vaatwerk, zeide men my, was heel aardig, en zag 'er uit als of het van gemarmeld hout was gemaakt. Die van den Eik kunnen hiertoe niet gebruikt worden, als zynde gemeenlyk wormftekig en verrot van binnen. Tegenwoordig gebruiken de *Zweden* dit foort van fchotels en borden niet meer, maar hebben aardenwerk. Sommige knobbels zyn van ene ongemene grootte, en doen 'er enen boom gedrogtelyk uitzien. Diergelyke bomen treft men hier in de boffchen veel aan. (*)

Wegen. De wegen zyn hier, naar dat de grond is, goed of kwaad. In 't zand zyn zy droog en goed, dog op de klei deugen zy niet. Men is hier zeer nalatig in het onderhouden derzelven. Als een beekje niet zeer breed is legt men 'er niet eens ene brug over, en de Reizigers mogen zien hoe zy 'er beft overkomen. Dit maakt dat men op fommige plaatfen by fterke ftortvlagen gevaar loopt van te verdrinken. Als 'er een boom

(*) In *Siberie* in 't Landfchap *Wiatka*, in het Gouvernement van *Kazan*, maken de Inwoonders kommen en ander huisraad uit de knobbels die men daar veel op de berkebomen vindt. Zy worden gedraid, tamelyk dun gemaakt, en met een feker foort van vernis overdekt, dat ze zeer frai maakt, want het goed ziet 'er geel uit, gemarmeld met bruine aderen, als of het befchilderd was. Het befte foort wordt zo dun gemaakt dat het half doorfchynend is, en wordt buigzaam in warm water gelegd zynde, zo dat 'er allerhande gedaantens aan gegeven kunnen worden, dog als men het aan zig zelf laat en het koud geworden is, komt het weer tot zyn oude figuur. Dit foort van hout wordt in *Rusland* genoemd *Kap*, en het daarvan gemaakte houtwerk *Kappowie Tchafbki*. Het is duur als het van het befte foort en wel vernift is. F.

boom dwars over den weg valt, hakt men hem zelden door, maar rydt 'er rondom heen. Dit kan men ligt doen, dewyl de grond vry gelyk en zonder ſtenen is, 'er geen kreupelhout waſt, en de bomen tamelyk ver van malkander ſtaan. Dit maakt dat de wegen zo veel bogten hebben.

De Landhoeven leggen meeſt op haar zelven, en men vindt 'er zelden twee by malkander leggen, uitgenomen op zulke plaatſen die als ſteden worden aangezien. Dit maakt dat 'er weinig dorpen zyn. Elke hoeve heeft hare akkers, weilanden en boſſchen. Zou dit ook iets hebben toegebragt om de wolven uitteroeyen, dat men byna overal huizen en menſchen vindt? Twee of drie Landhoeven hebben gemeenlyk ene weide of een boſch in gemeenſchap; dog de meeſten hebben elke hare toebedeelde landen. Weinig dorpen.

Al wie zig in 't huwelyk wil begeven moet zyne drie geboden van den Predikſtoel hebben laten aflezen of een verloffchrift van den Gouverneur hebben. De geboden van de geringere menſchen alleen worden afgelezen, al wat iets meerders wezen wil neemt een verloffchrift, waarin de Gouverneur verklaart de zaak onderzogt en niets gevonden te hebben dat het voltrekken der trouw hinderen moet, en dat hy gevolgelyk hiertoe verlof geeft. Hy ondertekent het geſchrift. Dog eer het den verzoeker in handen wordt geſteld, moet de Bruidegom zelf komen vergezeld van een of twee brave mansperſonen, die voor hem inſtaan dat 'er gene wettige verhindering is opgekomen. Dezen moeten een getuigſchrift tekenen, waarin zy zig aanſpreeklyk maken en verbinden tot vergoeding van alle ſchade die 'er door de klagten der Voogden, der Heren, of der Nabeſtaanden des perſoons die zig in 't huwelyk begeeft, of van zulken aan de welken hy eerder verbonden was geweeſt, veroorzaakt mogte worden; want dit alles kan de Gouverneur onmogelyk weten. Voorts, dat 'er niets uit hoofde der aantegane egtverbintenis te vrezen is, en dat 'er niets is dat dezelve verhinderen moete. Voor een verloffchrift betaalt men te *Philadelphia* vyfentwintig *Penſylvaniſche* ſchellingen, waarvan 'er twintig voor den Gouverneur en vyf voor zynen Sekretaris zyn. Het verloffchrift luidt alleen aan *Proteſtantſche* Geeſtelyken. De *Quakers* krygen een byzonder verloffchrift. Maar, vermits het zeer laſtig wezen zou, vooral voor zulken die ver af van de verblyfplaats des Gouverneurs wonen, om een verloffchrift in de Stad te komen en hunne borgen medetebrengen, nemen de Predikanten op het land een genoegzaam getal van verloffchriften en borgtogten *in blanco* in voorraad, die zy aan de zulks behoevenden ter hand ſtellen voor den gewonen prys van vyfentwintig ſchellingen, en iets daarenboven voor hunne moeite. Het dus verzamelde geld brengen zy den Gouverneur als zy in de Stad komen, te gelyk met de borgtogten. Hieruit kan men Huwelyken.

opmaken, dat de Gouverneurs buiten hun jaargeld nog een tamelyk inkomen van hunne post hebben. (*)

Jaren van Mondigheid.

VOLGENS de *Engelsche* wetten is een mansperſoon met zyn eenentwintigste, en een meisje op haar agttiende jaar mondig, en kan dan trouwen zonder het verlof van zyne Ouders. Dog voor dien ouderdom kan het zonder toestemming van ouders of van voogden niet geschieden.

Verscheidenheid van Landaarden in de Volkplantingen. Bedrog hieruit ontstaande.

MEN vindt in de Volkplantingen allerhande soorten van landaarden, zo wel van zulken die onlangs uit *Europa* zyn overgekomen, als van zulken die nog geen vast verblyf genomen hebben. Dus gebeurt het wel, dat by het trouwen van zulk een paar de Bruidegom zegt dat hy voor het tegenwoordige nog geen geld heeft, maar betalen zal zodra hy kan, en zig hiermede met zyn wyf weg pakt, zonder dat de Predikant oit het zyne krygt. Dit heeft gelegenheid tot ene gewoonte gegeven, die nu in *Maryland* gemeen is. Als 'er een arm paar getrouwd wordt, houdt de Predikant op in het midden van het formulier, en vraagt *waar is myn geld*? (†) Geeft dan de Bruidegom het geld, zo gaat de Predikant voort, dog heeft deze het niet, zo wordt de trouw zo lang uitgesteld tot dat hy beter by kas is. Ryke lieden, van wie de Predikant gene zwarigheid heeft van zyn geld niet te krygen, staan aan deze onaangename vraag niet bloot.

Wetten hieromtrent.

SCHOON een Predikant verlof gekregen heeft tot het trouwen van een paar, kan hy egter, indien hy niet voorzigtig is, in onaangename omstandigheden geraken, want op vele plaatsen is 'er ene wet, die, niettegenstaande zulk een verlofschrift, de magt van den Predikant zeer bepaalt. Hy mag een onmondig paar niet trouwen, indien hy niet verzekerd is van de toestemming der ouders. Ook mag hy zulke vreemdelingen niet trouwen die verbonden zyn een zeker getal jaren te dienen zonder de bewilliging van hunne Heren. Indien hy zonder zulke toestemming ene trouw verrigt, vervalt hy in ene boete van vyftig *Pensylvanische* ponden, alhoewel hy een verlofschrift en den borgtogt heeft van twee mannen, want de Ouders en Heren storen zig niet aan die borgtogten, maar spreken den Geestelyken aan, die zyne schade kan zien te herhalen op de genen die hem borg gebleven zyn. Dog met de bewilliging van ouders of meesters kan hy zonder gevaar de trouw verrigten. Geen Predikant mag enen Zwart met iemant van *Europische* afkomst trouwen, onder straf van honderd pond boete, volgens de wetten van *Pensylvanie*.

HIER

(*) En dit is iets het geen waarschynlyk het invoeren van Bisschoppen in *Noord Amerika*, waarop velen zo gesteld zyn, zeer bezwaarlyk maken zal.

(†) *Where is my fee?*

Hier heeft een kortswylig gebruik by sommige huwelyken plaats. Als een man stervende zyne weduw in armoede laat zitten, of zo, dat zy alle de schulden niet betalen kan met het weinige dat haar overblyft, en dat dit niettegenstaande 'er een man is die haar trouwen wil, moet zy trouwen in haar blote hembd. Door deze plegtigheid staat zy aan de schuldeischers van haren overledenen man hare klederen, en al wat zy in huis vinden kunnen, af. Dog boven dat is zy niet gehouden hun iets meer te betalen, als hun alles hebbende overgegeven wat zy had, uitgenomen maar een hembd om haar te dekken, het welk de wetten van het Land haar niet ontnemen kunnen. Zodra zy getrouwd is, en niet meer tot den eersten man behoort, trekt zy de klederen aan die haar de twede gegeven heeft. De *Zweedsche* Predikanten hebben verscheiden bruids in zo een goedkope en lugtige kleding getrouwd, gelyk uit de registers in de kerken blykt. Ook heb ik dikwyls van zulke huwelyken in de *Engelsche* Koeranten gelezen, die in de Volkplantingen uitkomen. Het volgende in 't byzonder zal ik uit ene aantekenen. „ Ene vrouw ging, met niets „ anders aan dan haar hembd, begeleid door hare naaste vrienden, uit „ het huis haars overledenen Mans naar dat van haren Bruidegom, die „ haar ten halven wege te gemoet kwam met fraye nieuwe klederen, en „ in tegenwoordigheid van allen zeide, dat hy die aan zyne Bruid leen- „ de, en trok ze haar met eigen handen aan. „ Waarschynlyk zeide hy haar die klederen te lenen, uit vreze dat als hy ze haar gegeven had de schuldeischers van haar eersten man mogten opkomen en ze haar ontnemen, onder voorgeven dat zy moest worden aangezien als tot den eersten man behorende, eer zy met den tweden getrouwd was. Korswylig gebruik.

Het schynt uit de volgende waarnemingen zeer waarschynlyk, dat 'er voor de *Zweden* hier te lande alreeds *Europeanen* geweest zyn, en in 't vervolg zullen wy nog iets ter bekragtiging van deze mening bybrengen. De zelve oude man, *Maons Keen*, van wien ik alreeds gesproken heb, verhaalde my meer dan eens, dat toen de *Zweden* in de voorleden euw zig hier nederzetteden, en ene Volkplanting, *Helsingburg* genoemd, op de *Dellaware* aanleiden, iets beneden de plaats daar nu *Salem* staat, zy op de diepte van twintig voeten enige gemetselde putten vonden. Dit kon onmogelyk een werk der *Wilden* wezen, die gene gebakken stenen voor de aankomst der *Europeanen* gekend hebben, en gevolgelyk nog minder wisten hoe die te gebruiken. De putten lagen wel op 't land, dog evenwel op zulke plaatsen aan de *Dellaware* die somtyds onder water en somtyds droog zyn. Dog sedert is het land zo afgenomen dat de putten geheel onder water geraakt zyn, en het is zelden laag genoeg om de putten te zien. Toen de *Zweden* naderhand op enigen afstand van de voorgaanden nieuwe putten groeven, vonden zy in den grond enig gebroken aarden vaatwerk, en nog ge- *Europeanen* hier te lande voor de aankomst der Zweden.

gehele goede gebakken' ſtenen, diergelyken zy ook dikwyls onder 't ploegen hebben bovengehaald.

En voor *Columbus* tyd. Hieruit, ſchynt het, mag men opmaken, dat in oude tyden hier, of *Europeanen* of een ander beſchaafd volk, door ſtorm of anderſins moeten zyn naar toegedreven, zig neergezet, ſtenen gebakken, en ene Volkplanting gemaakt hebben; dog dat zy naderhand zig met de *Amerikanen* vermengd hebben, of door dezelven omgebragt zyn. Miſſchien hebben zy allengskens door den omgang met de *Wilden* derzelver zeden en denkingswyze aangenomen. Men heeft de *Zweden* zelfs beſchuldigd, dat zy alreeds halve *Wilden* waren, toen de *Engelſchen* hier in 't jaar 1682. aankwamen. En men ziet nog werkelyk, dat de *Franſchen*, de *Engelſchen*, de *Duitſchers*, de *Hollanders*, en andere *Europers*, die vele jaren in afgelegene landſchappen, digt by de *Wilden*, gewoond hebben, zo veel overeenkomſt met dezelven krygen, zo in hun gedrag als denkwys, dat men ze 'er alleen door hunne kleur van onderſcheiden kan. Dog de geſchiedeniſſen en overlevering der *Wilden* verzekeren ons, dat de gemelde putten niet konnen gemaakt zyn ten tyde van *Columbus* onderneming of kort daarna, dewyl de *Amerikanen* zeggen dat zy veel ouder zyn. Het geen ik hier aangaande deze putten gezegd heb, is my naderhand op nieuws door verſcheiden' *Zweden* verhaald.

Tekens aangaande het weder. Den 22. December voorſpelde ons een oude Landman verandering van weder, omdat de lugt op den middag zeer warm was, zynde zy 's morgens zeer koud geweeſt. Buiten dat maakte hy het zelve daaruit op, dat de wolken zig om de zon zo hadden t'zamengetrokken. En de hieragter gevoegde waarnemingen zullen tonen dat deze voorzegging juiſt is vervuld geworden.

Middelen tegens tandpyn. Schoon ieder oud wyf onfeilbare middelen tegens tandpyn waant te bezitten, waarvan de meeſten vrugteloos worden aangewend, wil ik nogthans enigen van die middelen aantekenen die hier gemeenlyk tegens dat ongemak aangewend worden.

Als de pyn ontſtaat uit holle kiezen, ſteekt men een weinig katoen in ene tabakspyp, doet 'er de tabak boven op, ſteekt ze aan, en rookt tot dat het alles byna verbrand is. Onder 't roken komt de olie van de tabak in het katoen, het welk men 'er dan uitneemt, en zo heet als men 't verdragen kan tegens de kies legt.

De vrouw van Kapitein *Lindſey* te *Oſwego* heeft my verhaald, dat de *Iroquoizen* in dit geval het volgende middel voor het beſte houden, en zy had zelve het zeer goed gevonden. Zy nemen de zaadhuisjes van de *Virginiſche Anemone*, zodra het zaad ryp is, en wryven ze aan ſtukken. Dan zien zy 'er uit zo ruw als katoen. Men doopt deze ſtof dan in ſterken brandewyn, en ſteekt ze in de holle kies. De pyn gaat 'er gemeenlyk van over. De brandewyn is bytende, en de *Anemone* zaden zyn insge-

gelyks ſcherp, gelyk de meeſte zaden van bloemen die te gelyk de *ſtamina* en de *piſtilla* hebben. Dus helpt dit malkanderen om de pyn te verligten. Wy hebben ook vele zaden die de zelve eigenſchappen hebben als de *Amerikaanſche Anemone.*

Tegens de tandpyn vergezeld met zwelling wierd het volgende middel het meeſt gebruikt. Men kookt meel van Mais met melk, doet daar, terwyl het nog over 't vuur ſtaat, wat varkens of ander vet by, en roert het om tot dat het alles wel gemengd is. Dan doet men 'er een handdoek over, en legt het daarin, zo heet als men 't verdragen kan, op de pynelyke wang, waar men 't op leggen laat tot dat het koud is. Ik heb dit zeer kragtig tegens de zwelling gevonden, die het niet alleen vermindert, maar het verzagt ook de pyn, opent de dikte, indien 'er zig enige kwade ſtof gezet heeft, en doet den etter uitlopen.

Ik heb de *Iroquoizen* den binnenſten baſt van den *Kanadaſchen* Vlierboom zien koken, en op de wang leggen daar de pyn het ſterkſt was. Dit verzagtte, zeide men, de ſmert dikwyls.

Onder de *Iroquoizen*, of de *Vyf Volken* op de Rivier *Mohawk*, zag ik ene jonge vrouw, die, door het ſterk theedrinken, ene geweldige tandpyn gekregen had. Om zig hiervan te genezen kookte zy de bladen van een ſoort van Myrteboom, (*) en bond die zo heet als zy 't uithouden kon op de wang. Dit middel zeide zy had haar dikwyls geholpen.

Voor de aankomſt van de *Europeanen* onder het geleide van *Columbus* in *Amerika*, waren de *Wilden* geheel onkundig van het gebruik van 't yzer, het welk ons zeer wonderlyk moet voorkomen, daar *Amerika* byna overal zeer vele yzermynen bevat. Dus waren zy verpligt dit gebrek te vergoeden door het gebruik van ſcherpe ſtenen, ſchelpen, klauwen van vogels en wilde beeſten, en andere dingen, om bylen, meſſen en diergelyke ſnydende werktuigen te maken. Hieruit kan men zien dat zy een armoedig leven moeten geleid hebben. De oude *Zweden*, die in hunne jeugd omgang met de *Amerikanen* gehad hadden, toen zy hier nog vry talryk waren, wiſten nog veel van hunne levenswys te vertellen. Nog vindt men by toeval vele werktuigen die de *Wilden* voor de aankomſt der *Zweden* of andere *Europers* gebruikt hebben. Tegenwoordig gebruiken de *Amerikaanſche Wilden* geen andere werktuigen als die van yzer of andere metalen gemaakt zyn, welken zy van de *Europeanen* krygen. Maar alzo ik gelegenheid gehad heb van velen van de oude werktuigen der *Amerikanen* te zien en zelfs te verzamelen, zal ik dezelven hier beſchryven. Het yzer eertyds onbekend aan de *Wilden.*

Hunne Bylen waren van ſteen. Hare gedaante gelykt veel naar die van Werktuigen der oude *Amerikanen.*

(*) *Myrica aſpleniifolia.* Linn.

van onze wiggen, waarmede wy het hout kloven, omtrent enen halven voet lang en breed naar evenredigheid. Zy zyn gemaakt als onze wiggen, ſcherp aan het ene einde, dog egter iets botter. Dewyl zy aan enen ſteel moeſten vaſtgemaakt worden, zo was 'er boven aan een rand om aan het dikke einde. Om den ſteel vaſt te maken ſpleet men ze op, en ſtak de geſpleten' einden van den ſtok in den rand van den ſteen, en bond dan de geſpleten' ſtukken vaſt op malkander, omtrent zo als de Smids in de ſpleten van den ſteel de yzeren byl vaſtmaken. Sommigen van deze bylen hadden geen rand van boven, en het ſchynt dat zy die maar in de hand hielden om 'er mede te hakken of te ſtoten, zonder dat 'er een handvat aan behoefde te zyn. De meeſten dezer bylen, die ik gezien heb, beſtonden uit ene harde rots, dog anderen waren gemaakt van enen harden, zwarten, fynen vuurſteen. Als de *Wilden* enen zwaren boom vellen wilden, konden zy dit met hunne bylen niet uitvoeren, dog bedienden zig dan van het vuur. Zy verbrandden de wortels van den boom, en deden hem dus tuimelen. Maar op dat het vuur niet verder gaan mogte dan hun oogmerk was, ſtaken zy enige oude lappen aan een ſtok, doopten die in 't water, en maakten daar den boom een weinig boven het vuur geſtadig mede nat. Wanneer zy enen dikken boom tot een Kano wilden uithollen, lagen zy droge takken om den ſtam, zo ver zy den boom dagten hol te maken, en ſtaken die in brand. In de plaats van die verbrand waren werden anderen aangebragt. Ondertuſſchen waren zy geſtadig bezig met den boom boven en onder het vuur, daar hy niet branden moeſt, nat te maken. De boom hol gebrand zynde, zo ver zy zulks verlangden, ſchraapten zy met hunne bylen, met ſcherpe ſchalen, en diergelyken, het gebrande 'er af, en maakten de Kano van binnen glad. Op deze wys gaven zy zulk ene gedaante 'er aan als zy goedvonden. Ene Kano was gemeenlyk tuſſchen de dertig en de veertig voet lang. Het voornaamſte waartoe hunne bylen dienden was de velden bekwaam te maken voor het planten der Mais; want als zulk een veld, daar zy Mais telen wilden, met hout bedekt was, hakten zy den baſt rondom de bomen af met hunne bylen, vooral in den tyd dat hy ſappig was. Dus verdorde de boom, terwyl hy geen voedſel meer krygen kon, en de bladeren beletteden de zonneſtralen niet langer door te ſchieten. De kleinder bomen wierden met geweld uitgerukt, en men roerde daarna de aarde met kromme en ſcherpe takken om.

Meſſen. In plaats van meſſen behielpen zy zig met ſcherpe ſtukken vuurſteen, quarts, of enig ander ſoort van ſteen, of met enen ſcherpen ſchulp, of een ſcherpgemaakt been.

Pylen. VOORAAN de pylen maakten zy dunne en hoekige ſtukken ſteen vaſt, ge-

gemeenlyk vuurſtenen of quartſen, dog ſomtyds wel een ander ſoort. Sommigen gebruikten de beenderen der dieren, of de klauwen van vogels of beeſten. Enigen van deze oude werppylen zeer vry ſtomp, egter ſchynt het dat zy 'er vogels en beeſten mede hebben weten te doden; dog of zy door de kragt van den boog ſterk genoeg voortgejaagd wierden om diep in het lichaam van een menſch door de klederen heen te kunnen indringen, kan ik niet zeggen. Men heeft 'er nogthans gevonden die zeer ſcherp en wel gemaakt waren.

Zy hadden ſtenen ſtampers omtrent een voet lang en zo dik als een mans arm. Dezen beſtaan voornamelyk uit een zwart ſoort van ſteen, en wierden voorheen gebruikt om Mais te ſtampen, het welk van over oude tyden af hun voornaamſte of enig graan is geweeſt. Zy hadden generhande ſoort van molens om het te malen, en wiſten niet wat voor een ding een molen was. Oude *Franſchen* in *Kanada* hebben my verteld, dat de *Amerikanen* ten uiterſten verbaaſd ſtonden toen zy de *Franſchen* den eerſten molen zagen opregten. Zy kwamen, zelfs van zeer ver, in groten getale, om dat wonder te zien, en wierden niet moede van 'er verſcheiden dagen by te blyven zitten om het te bekyken. Zy waren lang van mening dat hy niet van den wind, maar van geeſten, die 'er binnen in zaten, wierd omgedreven. By het bouwen van den eerſten watermolen waren zy ook meer of min in de zelve verwondering. Voorheen ſtampten zy al de Mais in holle bomen met de beſchrevene ſtenen ſtampers. Velen hadden ze evenwel maar van hout. De zwartagtige ſteen, waarvan de bylen en de ſtampers voor dezen gemaakt werden, is een zeer goede ſlypſteen, en om die reden gebruiken de *Engelſchen* en de *Zweden* dezelven, als zy ze vinden, om hunne meſſen te wetten. Stampers.

De oude ketels der *Wilden* waren of van klei of van een ſoort van duſſteen. (*) De eerſten beſtonden uit ene donkere klei gemengd met witte zand- of quartskorreltjes, en in het vuur gebakken. Velen van deze ketels hebben twee gaten in den bovenrand aan elke zyde, waardoor men enen ſtok ſtak, en den ketel, zo lang hy kookte, boven het vuur hield. De meeſten hebben geen voet. 'T is iets zonderlings, dat genen van die ketels van binnen of van buiten verglaaſd waren. Enige weinige oude *Zweden* konden zig nog herinneren, dat zy de *Wilden* in zulke potten hadden zien koken. Zy zyn zeer dun, en van verſchillende grootte, ſomtyds van enen groenagtigen, en ſomtyds van enen grauwen duſſteen, en enigen zyn van een ſoort van vuurſteen. De bodem en de rand zyn dikwyls ruim een duim dik. Schoon de *Amerikanen* gene kennis van yzer, ſtaal, of enig ander metaal hadden, wiſten Ketels.

(*) *Lapis ollaris*.

wiſten zy evenwel deze ſtenen ketels zeer aardig uitteholLen.

Tabakspypen. De oude Tabakspypen der *Wilden* waren ook van klei, of van duf- en ſlangeſteen. Die uit klei zyn hebben de gedaante van de onzen, dog zyn wat ruwer en niet zo wel gemaakt. De pyp is dik en kort, naauwlyks een duim, dog ſomtyds een vinger lang. De kleur is byna zo als de onzen die wat lang gebruikt zyn. Die, welken uit duſſteen gemaakt worden, beſtaan uit de zelve ſtof als de ketels. Sommigen van dezelven zyn tamelyk wel gemaakt, ſchoon de *Wilden* nog yzer nog ſtaal hadden. Maar behalven deze tabakspypen, vindt men nog een ander ſoort, die zeer vernuftig uit een zeer frayen roden dufſteen, of een ſoort van ſlangagtig marmer gemaakt zyn. Dezen zyn zeer ſchaarſch en zelden in gebruik dan by de *Sachems* of Oudſten der *Wilden*. De fraye rode ſteen, waarvan die pypen gemaakt zyn, is ook zeldzaam, en wordt alleen in het land der *Ingouez* gevonden, die, volgens Vader Charlevoix, (*) aan de overzyde der *Miſſiſippi* wonen. Ene pyp van dit ſoort wordt by de *Amerikanen* veeltyds hoger geagt als een ſtuk zilvers van dezelve grootte. Uit het zelve ſoort van ſteen beſtaat gemeenlyk hunne zo genaamde *Pyp van vrede*, (†); van de welke zy zig bedienen by het aangaan van vrede of verbonden. Byna alle Schryvers, die van dit volk gewag hebben gemaakt, ſpreken van deze pyp, en ik zal 'er in 't vervolg breder over handelen.

Viſchangels. In plaats van Viſchangels gebruikten de *Wilden* hoeken van been of vogelklauwen. Sommigen van de oudſte *Zweden* alhier vertelden my, dat in hunne jeugd zeer vele *Amerikanen* in het toen zo genaamde *Nieuw Zweden* gewoond hebben, die met zulke hoeken op de *Dellaware* viſchten.

Wyze van vuur te maken. Om vuur te maken hadden zy de gewoonte van twee harde droge ſtukken houts ſterk tegens malkander te wryven, tot dat het hout begon te roken en daarna in vlam vloog.

Aanmerking. Dusdanig waren de werktuigen die de *Amerikanen* voor de aankomſt der *Europers* gebruikten, voor dat zy geleerd hadden zig van het yzer te bedienen. *Noord Amerika* heeft overvloed van Yzermynen. De *Wilden* woonden door het gehele land verſtroid; en men kan vele plaatſen aanwyzen waar men thans yzermynen ontdekt heeft, daar nog geen honderd jaren geleden grote dorpen van *Wilden* geſtaan hebben. Dus is het zonderling dat zy geen gebruik hebben weten te maken van een metaal dat zy overal onder hunne ogen hadden, en daar zy alle dagen op traden. Zy woonden op plaatſen daar men na-der-

(*) *Journal hiſtorique d'un voyage d'Amerique.* Tom. 5. Lettr. 13.

(†) *Calumet de paix* by de *Franſchen.*

derhand yzererts ontdekt heeft, en reisden vele mylen ver om ene elendige byl, een mes, of iets diergelyks van fteen te krygen. Zy moeften verfcheiden dagen te kofte leggen om hunne werktuigen fcherp te maken, met ze tegens ene rots of andere ftenen te wryven, en wierden dan nog kwalyk voor hunnen arbeid beloond, want zy konden nimmer met hunne bylen enen dikken boom vellen, en bezwaarlyk konden zy 'er enen kleinen mede omhouwen. Het was hun onmogelyk met die bylen enen boom uittehollen, of het honderdfte gedeelte van het werk te doen dat wy met onze yzeren bylen verrigten. Hieruit ziet men hoe nadelig de onkunde, of de dwaze veragting is van nuttige konften.

Men vindt hier een genoegzaam getal van *Hazen*, dog zy zyn veel kleinder dan de *Europifchen* en niet veel groter dan onze Konynen. Zy blyven zo wel des winters als des zomers grauw, gelyk de onzen maar des zomers zyn. De tippen hunner oren zyn altyd grauw en niet zwart; de ftaart is ook in alle jaargetyden grauw van boven. Zy jongen verfcheiden' malen in het jaar. In de lente leggen zy hunne jongen in hollen bomen, en des zomers, in Juni en Juli, in het gras. Wanneer zy verraft worden nemen zy gemeenlyk hunne fchuilplaats in holle bomen, waar men ze met een ftok met een haak van voren uithaalt, of door een gat in den boom te fnyden, of door rook rondom den boom te maken uit dryft. In alle die gelegenheden heeft men 'er honden by van doen. Deze hazen byten noit, en men kan ze zonder gevaar aanraken. By dag zitten zy gemeenlyk in holle bomen, en komen 'er zelden uit, ten zy ze door menfchen of honden geftoord worden; dog 's nagts gaan ze uit om voeder te zoeken. By flegt weder, of als het fneuwt, leggen zy een dag of twee ftil, en wagen zig niet buiten hunne fchuilplaatfen. Op de koollanden doen zy grote fchade; en de appelbomen moeten oneindig veel van hun lyden, want zy fchillen ze digt by den grond geheel af. Men ftemt hierin overeen, dat zy in enen kouden harden winter vetter zyn dan in enen zagten en vogtigen. Men gaf hiervan verfcheiden' oorzaken by giffing op. De huid is zo los dat men ze niet van 't lyf aftrekken kan, en by gevolg deugt zy nergens toe, want als men ze by de hairen trekt volgt het vel met ftukken van zelf. Deze Hazen kan men niet mak maken. Zy hebben altyd, zelfs in 't midden van den winter, ene menigte van vloyen. (*) Hazen.

(*) Uit deze befchryving blykt klaar genoeg dat deze Hazen een onderfcheiden foort zyn van onze rosagtige grauwe Hazen, zo wel als van die welken in de noorder delen van *Europa* en *Afia* gevonden worden, die des winters wit zyn, met zwarte tippen aan de oren, dog des zomers een grauw vel hebben.

Muizen. MUIZEN van het gemene foort vond men hier te lande in de fteden en op 't veld, en dat in zulke menigtens, dat zy hier, even als in andere landen, zeer veel fchade doen. OLDMIXON (*) verhaalt dat 'er nog muizen nog ratten in *Noord Amerika* geweeft zyn, eer zy met de fchepen uit *Europa* overgekomen waren. Hoe ver dit waar is weet ik niet. Dog dit is zeker, dat ik op vele woefte plaatfen, waar noit een menfch gewoond heeft, velen van 't gemene foort van Muizen doodgeflagen heb, die in de fpleten der bergen zaten. En is het waarfchynlyk dat alle die Muizen, die door alle de binnenlanden verfpreid zyn, van die zouden afkomftig wezen die uit *Europa* zyn overgebragt?

Ratten. DE *Ratten* kan men ook onder dat gedierte rekenen dat veel kwaads in dit land doet. Men vindt ze en in de fteden en op het land. Zy zyn van de zelve grootte als onze Ratten, dog anders van kleur, want zy zyn grauw wat naar het blauwe hellende. Ik vroeg de *Zweden* of zy hier al voor de aankomft der *Europeanen* geweeft waren dan niet, dog kon geen voldoend antwoord erlangen. Allen kwamen zy daarin overeen, dat 'er jaarlyks ene byftere menigte van dit ongedierte met de fchepen werd overgebragt. De Heer *Bartram* beweerde, dat voor dat zig hier de *Europers* hadden nedergezet de Ratten reeds in dit land geweeft waren; want hy had 'er ene grote menigte van op die hoge bergen gezien, die de *Blauwe Bergen* genoemd worden, waar zy tuffchen de ftenen in de onderaardfche holen, die in dat gebergte menigvuldig zyn, neftelden. Zy houden zig by dag zo ftil, dat men 'er zelden een van ziet, dog des nagts maken zy een fchrikkelyk geweld. Als het zeer koud was fchenen zy geheel bevroren, want zo lang de vorft aanhield deden zy zig in 't geheel niet horen. Men moet hier aanmerken, dat 'er nog by de *Zweden* nog by de *Engelfchen* luiken voor de venfters zyn, nauwlyks vindt men 'er een dakvenfter, en maar alleen loffe planken. De muren der houte huizen waren zelfs niet met mos digt geftopt, zo dat het in de kamers, fchoon 'er geftookt wordt, niet warmer is dan in de voorhuizen. In de vertrekken daar de Dienftboden fliepen ftookte men in 't geheel niet, fchoon het fomtyds vinnig koud was. Dus ftaan de Ratten des winters ene grote koude uit; maar zodra het gematigd weder wordt komen zy te voorfchyn. Wy merkten dezen winter verfcheiden' malen op, dat de Ratten kort voor ene zware koude het zeer druk hadden, en des nagts een groot geraas maakten. Het fcheen dat zy een voorgevoel van de aanftaande vorft hadden, en daarom wakker aten en voor-

By een nauwkeurig onderzoek zouden de Natuurkenders miffchien nog meerder onderfcheidende kenmerken vinden. F.

(*) *Britifh Empire in America* vol. 1. p. 444.

voorraad opdoen wilden. By zagt weder waren zy gewoon appelen en anderen voorraad wegteslepen. Dus besloten wy altyd voor vast, dat als de Ratten des nagts sterk aangingen of zeer gulzig waren, 'er ene zware koude op handen was. Ik heb reeds opgemerkt dat de grauwe Eekhoorns hier te lande de zelve eigenschap hebben. De Muizen eten ook, gelyk dezen, niet de gehele Maiskorrels, maar alleen de zoete binnenste kern daaruit.

Den 21. Januari 1749. was de koude hier zo fel als in Zweden, schoon dit Land zo veel zuidelyker legt. De Thermometer van Celsius was des morgens twee en twintig graden beneden het punt van vorst. Gelyk de kamers hier zonder blinden, en de wanden niet met mos digt gestopt zyn, moeten hier de winters zeer onaangenaam voor iemant wezen die aan de warme *Zweedsche* kamers gewoon is. Dog het is hier een grote troost dat de koude niet lang aanhoudt. Sommige dagen van deze maand Januari was het zo koud in myne kamer, dat ik geen twee regels schryven kon zonder dat de inkt in de pen bevroor. Als ik niet schreef kon ik den inkt niet op tafel laten staan, maar was genoodzaakt hem op den haard te zetten, of in myn zak te steken. Egter, schoon het zo koud was, en dat het somtyds verscheiden' dagen en nagten aan een sneuwde, zo dat het veld byna zes duim dik besneuwd was, moest het vee dag en nagt over in 't veld blyven gedurende den gantschen winter. Want nog de *Engelschen* nog de *Zweden* hadden stallen; maar de *Duitschers* en *Hollanders* volgden hier in de gewoonte van hun vaderland, en haalden hun vee des winters op stal. De meeste oude *Zweden* zeiden, dat zy by hunne aankomst hier te lande volgens het gebruik van *Zweden* stallen gemaakt hadden, dog toen de *Engelschen* zig hier kwamen nederzetten, en, volgens het gebruik van *Engeland*, hun vee altyd in 't veld lieten, hadden zy ook die gewoonte aangenomen. Zy stonden nogthans toe, dat het vee wanneer het fel koud is, zeer veel leed, vooral als 'er vorst op enen regen kwam, en dat dit in den zwaren winter van 't jaar 1741. op vele plaatsen verscheiden' beesten het leven gekost had. Het vee vond nu zyn voedsel in het woud, waar nog sommige bladeren op de jonge eiken zaten, dog het liet de bladeren met rust, en beet alleen de tippen der dunne takken, en de koppen der tederste eikeboompjes af. De paarden liepen op de Maisvelden, en aten de droge bladen van de weinige stelen die 'er nog over waren. De schapen weidden in de bosschen en op de akkers. De hoenders sliepen des nagts op de takken der bomen in de tuinen, want 'er waren gene hokken voor hun. De varkens lagen ook, binnen ene betuining, onder den bloten hemel. Een klein soort van vogels, by de *Zweden* *Sneuwvogel*, by de *Engelschen Chuck-bird* (*) genoemd, kwam omtrent

Vinnige koude

Gene stallingen voor het vee.

De sneuwvogel.

(*) Catesby noemt hem *Passer nivalis*, en Linnæus *Emberiza hiemalis*.

trent dezen tyd by de huizen. Men ziet ze zelden dan wanneer het sneeuwt, anders zoeken zy hun voedsel op de wegen.

Ys. De *Dellaware* tegen over *Philadelphia* en iets lager lag thans toe, zo dat men 'er over gaan kon. Dog niemant dorst 'er over te ryden.

Patryzen. Men vindt *Patryzen* in dit Land, dog niet van het zelve soort met de onzen. Somtyds noemen en *Zweden* en *Engelschen* ze ook *Wagtels*. Van gedaante, aard en eigenschappen zyn zy dezelve met de *Europische* Veldhoenders, dat is te zeggen, zy lopen weg en verstoppen zig als men ze vervolgt. Maar zy zyn kleinder en van ene andere kleur. Ik kan in dit werk niet breedvoerig de beschryvingen inlasschen, die ik van vogels, gekorvenen, viervoetige dieren, en planten gemaakt heb, om dat dit het te ver zou doen uitlopen. Ik zal alleen aanmerken, dat deze Patryzen aan de poten naakt, op den rug bruin, zwart en wit gespikkeld, op de borst donker geel, en op den buik wit zyn, met zwarte randen om de veren. Van grootte zyn zy als het Hazelhoen. (*) Boven ieder oog hebben zy een ligtgelen smallen kring. In *Nieuw Zweden* zyn zy menigvuldig, en men behoeft daar niet ver te gaan om 'er grote klugten van te vinden. Egter onthouden zy zig niet digt by de steden, het zy ze door het veelvuldig schieten uitgeroeid of verjaagd zyn geworden. Zy zyn altyd in groter of kleiner troepen, vliegen niet zeer ver, maar lopen op de velden, vooral onder de struiken en nevens de tuinen, waar zy haar voedsel zoeken. Men houdt ze voor een uitmuntend eten, en maakt ze op velerhande wyzen gereed. Om deze reden worden 'er velen gevangen en geschoten. Men vangt ze in een soort van vierkante knip, van berden gemaakt, waaronder men wat haver stroit; de knip wordt aan den enen kant op stokjes gezet. Als het geluk wat mede loopt kan men 'er verscheiden te gelyk vangen. Wanneer zy onder het kreupelhout zig verbergen, kan men 'er zeer digt bykomen, zonder ze te doen opvliegen. Des nagts kruipen zy op enen hoop t'zamen. Zy krauwelen op den grond even als de kuikens. In de lente maken zy hare nesten onder het kreupelhout, op de Maisvelden, of op de heuvels in de open lugt. Zy krabben enig stroo byeen, waar in ze omtrent dertien witte eijeren leggen. Zy eten verscheidenerhande graan en gras zaden. Ook heeft men ze de bessen van den Sumach (†) zien eten. Sommige menschen hebben ze jong gevangen, en in koyen mak gemaakt, waar na men ze los lopen laat. In dat geval blyven zy trouw by de kippen.

Tuinen. De betuiningen, welken men in *Pensylvanie* en *New Jersey*, maar inzonderheid in *New York*, gebruikt, worden uit hoofde harer slingeragtige gedaante, in 't *Engelsch*, *Wormfences* genoemd. De pa-

(*) *Tetrao bonasia*. (†) *Rhus glabra*.

palen worden van verſcheidenerlei hout gemaakt, welk niet alle even duurzaam is; de rode Ceder wordt gehouden het langſt goed te blyven, zelfs meer dan dertig jaar, maar het is ſchaarſch te vinden, en groeit maar op ene plaats hieromſtreeks. De betuiningen rondom *Philadelphia*, die egter verſchillen van de *Wormfences*, zyn, 't is waar, allen van rode Ceders gemaakt, dog het hout wordt daar te water van *Egg- harbour* gebragt, waar het overvloedig waſt. De ſtutten waarop de palen leggen zyn van witten Ceder, en de palen tuſſchen beiden van roden Ceder. Na het rode Cederhout wordt het Eiken en Kaſtanjenhout het beſt geagt. Het laatſte is wel het beſte, dog niet overal in genoegzamen overvloed, en derhalven gebruikt men allerlei eikenhout. Om deze betuiningen te maken hakt men de kleine bomen niet om, dog velt hier en daar enige dikke bomen, en maakt daar palen van. Uit enen boom kan men ene grote menigte van palen hebben. De *Zweden* hadden in 't eerſt betuiningen willen maken zo als in hun vaderland gebruiklyk is, maar zy hadden 'er van moeten afzien, om dat zy gene palen genoeg vinden konden om in den grond te ſlaan, want in den grond geſlagen duurt het hout niet boven de vyf of zes jaar, zo ver het in de aarde ſteekt, behalven dat zy gene tenen vinden konden om ze t'zamen te verbinden. Zy maakten 'er wel enigen van Hikory, en van den witten Eik, dog de tenen waren ſchielyker vergaan. De palen dezer betuiningen, welken men overdwars legt en op twee andere palen in den grond geſlagen ruſten doet, zyn zeer zwaar, zodat de ſtutpalen werk hebben van ze te dragen, en als het begint te ſtormen vallen deze ſchuttingen dikwyls omver, dog het koſt weinig moeite ze weder opteregten. Zy lopen al ſlingerende, en dus vereiſchen zy veel meer houts dan indien zy lynregt liepen, daarenboven duren de beſte *Wormfences*, uit het duurzaamſte hout gemaakt, niet boven tien of twaalf jaren; zo dat zy zeer veel houts verſlinden, en het te voorzien is dat na enige jaren de boſſchen meeſt vernield wezen zullen, indien hiertegen gene voorzorg wordt gebruikt, vooral daar het hout hier zeer roekeloos verſpild, en in grote menigte, ten minſten des winters, dag en nagt gebezigd wordt.

Muskus-rat.

De *Muskusrat*, zo wegens zynen reuk genaamd, (*) is tamelyk gemeen in *Noord Amerika*. Zy leven voornamelyk van de moſſelen, die op den bodem der ſtromen leggen. Men vindt velen van die moſſelſchelpen aan de ingangen hunner holen. Zy houden altyd huis in de nabuurſchap van meren, rivieren en poelen. Hunne holen zyn een

(*) *Muskusrat*, in 't *Engelſch*, *Rat musqué* in 't *Franſch*, *Desmans-Rättor* in 't *Zweedſch*. Linnæus noemt hem *Caſtor Zibethicus*.

een weinig boven het water. Zy zitten 'er altyd in als zy niet aan 't zoeken van hun voedſel zyn. Zy eten ook verſcheiden wortelen en planten. Deze Muskusratten verſchillen enigſins van de *Europiſchen.* (*) De beide ſoorten hebben de zelve tanden; de ſtaart der *Amerikaanſchen* is plat op beide de zyden, zo dat de ene ſcherpe rand opwaards en de andere nederwaards gedrukt is. By de agterpoten zyn de tonen niet met een beweegbaar vel verenigd, (†) maar hebben aan beide zyden van den voet lange, witte, digt by malkander, en als ene kam opſtaande hairen, behalven de korte hairen waarmede de voeten geheel bedekt zyn. Zulke hairen ſtaan aan beide de zyden der tonen, en dienen in 't zwemmen omtrent even zo wel als een vel. Zy zyn van grootte als ene kleine kat, of, om nauwkeuriger te zyn, de lengte van het lyf is omtrent tien duim, en de ſtaart even zo lang. De kleur van den kop, den hals, den rug, de zyden, en het buitenſte der dyen is zwartagtig bruin; het hair is zagt en glinſterend; onder den hals, op de borſt, en binnenſte der dyen zyn ze grauw. Zy maken hunne neſten in de dyken, die opgeworpen zyn langs de rivieren, om het water van de weilanden aftehouden; dog zy brengen veel ſchade aan die dyken toe, door ze met hun graven te ondermynen, en voor het water doortogten op de weilanden te maken. De Bevers daarentegen ſtoppen alle de gaten in de dyken en dammen toe. Van buiten zyn de neſten van tenen, biezen en diergelyken, en binnen in brengen zy allerhande zagte dingen, waarop zy de jongen leggen. De *Zweden* hielden ze tegenwoordig voor niet minder talryk dan voorheen. Men tragt ze uitteroeyen, om dat zy veel ſchade aan de dyken toebrengen, en tot ene aanmoediging hiertoe dient dat de huid gekoft wordt. Voorheen koſtte elk vel maar drie, dog tegenwoordig van zes tot negen *pence.* De hoedemakers gebruiken de vellen, en de hoeden daar van gemaakt worden byna zo goed geagt als Beverhoeden. Men vangt ze gemeenlyk in vallen, waarin men appelen tot een lokaas hangt. In 't Land der *Irequoizen* zag ik hoe de *Wilden* de gangen van de holen der Muskusratten na groeven tot dat zy aan de neſten kwamen, daar zy alles dood ſloegen. Niemant eet hier hun vleeſch, of de *Wilden* moeſten het doen, dat ik niet zeggen kan, want dezen zyn niet zo kieſch. Men legt de muskuszakjes onder de klederen, om ze tegens de motten te bewaren. Het is zeer bezwaarlyk deze ratten uitteroeyen als zy zig eens wel in enen dam geneſteld hebben. Een *Zweed* nogthans verhaalde my dat hy daarin op de volgende wys geſlaagd was. Hy zogt alle de holen op, ſtopte ze allen toe, alleen een uitgenomen aan den kant van waar de wind kwam. Hier lag hy zwavel in, ſtak die in brand, en maakte toen het gat toe, latende maar ene klei-

(*) *Caſtor Moſchatus* Linn. (†) *Pedes palmati.*

kleine opening om den wind doortelaten. Op deze wys verstikte hy alles wat 'er in de nesten was. Zodra de zwavel verteerd was, groef hy het hol op, en vond de ratten allen by hopen dood leggen. Hy verkoft de vellen, en kreeg dus zyne moeite betaald, behalven het voordeel dat hy had van zig van hun ontslagen te hebben.

De *Bevers* waren voorheen overvloedig in *Nieuw Zweden*, gelyk my alle de oude *Zweden* verhaalden. In dien tyd zag men den enen dam na den anderen in de rivieren door de Bevers opwerpen. Maar sedert dat het Land beter bebouwd is, zyn de Bevers gedeeltelyk hoger landwaards in geweken, waar de menschen zo talryk niet zyn. Dus is 'er in *Pensylvanie* maar ene enige plaats waar men Bevers vindt. Hun voornaamste voedsel is de bast van den Beverboom, (*) en dit stellen zy boven alles. Dus lagen de *Zweden* takken van dien boom in vallen digt by de woningen der Bevers, toen zy nog menigvuldig waren, en konden zig byna altyd verzekeren van ene goede vangst. Sommige menschen te *Philadelphia* houden getemde Bevers, waarmede zy uit visschen gaan, en die altyd terug by hunne meesters komen. De Major *Rodefert* in *New York* verhaalde, dat hy zulk enen Bever een half jaar lang in huis had gehad, waar hy los liep gelyk een hond. Hy gaf hem brood, en somtyds visch, daar hy zeer gretig naar was, en deed zo veel water in een bak als het dier van noden had. De Bever sleepte alle oude lappen en andere zagte dingen, die hy vinden kon, in enen hoek, waar hy gewoon was te slapen, en maakte 'er een bed van. De kat van het huis maakte zig eens, dat zy jongen had, meester van dat bed, en de Bever hinderde ze daar niet in. Als de kat van het nest weg ging, nam hy de jonge katjes in zyne voorpoten, warmde ze tegen zyne borst, en scheen 'er veel van te houden. Zodra de Moeder weer kwam, gaf hy ze haar terug. Somtyds bromde hy wel eens, dog beet noit. Bevers.

De *Engelschen* en *Zweden* geven den naam van *Mink* aan een dier van dit Land, dat ook in 't water of digt 'er by woont. Ik heb noit gelegenheid gehad iets meer dan de huid van het zelve te zien. Dog de gedaante van de huid, en het gene ik eenparig van het beest gehoord heb, doen my denken dat het tot het geslagt der Wezels behoren moet. Het grootste van die vellen dat ik oit zag was een voet en agt duim lang, een kleinder omtrent tien duimen lang en omtrent drie en een derde breed, voor dat het uitgesneden was. De kleur was donker bruin, en somtyds byna zwart. De staart was hairig, gelyk dien van een Marter. Het hair was digt, en de oren kort met korte hairen. De langte van de poten aan het kleinste vel was omtrent twee duim. Dit dier, verhaalde men my, gelykt zo veel naar den *Polecat*, dat men 'er nauwlyks De *Mink*.

(*) *Magnolia glauca.*

lyks onderfcheid tuffchen zien kan. (*) Zyne levenswys is als volgt. Hy vertoont zig weinig by dag, dog 's nagts komt hy uit de holle bomen op de oevers der rivieren te voorfchyn. Somtyds onthoudt hy zig op de fcheepswerven en by de bruggen te *Philadelphia*, daar hy de Ratten fterk vervolgt. Ook kruipt hy veel door een klein gat in de hoenderhokken, waar hy de kippen dood byt, haar het bloed afzuigt, maar ze zelden opvreet. Als hy ganzen, enden, of ander gevogelte ontmoet, doodt hy ze en vreet ze op. Hy leeft van vifch en gevogelte. Als men in de nabuurfchap van wateren woont waar zig dit dier onthoudt, kan men bezwaarlyk enden of ganzen houden, want het vernielt alle de jongen. Eerft byt het 'er zo velen dood als het krygen kan, fleept ze dan weg, om 'er zig op te vergaften. De Mink doet ook fchade aan dyken en dammen door zyn graven. Men vangt hem in vallen, waarin men vogels of vifch of ander lokaas doet. Het vel wordt in de fteden verkoft, en het geldt, naar zyne grootte, twintig *pence* of wel twee fchellingen het ftuk. Sommige Vrouwen dragen 'er moffen van, dog de meeften worden naar *Engeland*, en van daar naar elders, verzonden. De oude *Zweden* verhaalden my, dat de *Wilden* voorheen allerhande vleefch plegten te eten, behalven dat van den *Mink*.

De *Rakoon* of *Hefpan*.

Ik heb reeds iets gezegd van den *Rakoon*; ik zal hier, op ene plaats die eigenlyk zyn vaderland is, (†) wat meerder 'er byvoegen. De *Engelfchen* noemen hem overal *Rakoon*, enen naam dien zy ongetwyffeld van de *Wilden* ontleend hebben; de *Hollanders* geven hem dien van *Hefpan*, de *Zweden* dien van *Efpan*, en de *Iroquoizen* dien van *Attigbro*. Hy woont gemeenlyk in holle bomen, komt noit voor den dag dan by donker wolkig weder, dog 's nagts loopt hy zyn voedfel zoeken. By flegt weder, vooral by fneuw of ftorm, wil men, dat hy wel ene week aan een in zyn hol blyft leggen, gedurende welken tyd hy leven zou van zyne poten te zuigen. Zyn voedfel zyn vrugten, vooral Mais, wanneer de korrels nog week zyn. In de tuinen doet hy veel fchade aan de appelen, de kaftanjes, pruimen, en wilde druiven, die zyn liefste fpys zyn; onder het gevogelte is hy fchrikkelyk wreed. Vindt hy ene hen op hare eyeren, zo doodt hy eerft de hen, en vreet dan de eyeren op. Hy wordt gevangen door honden, die zyn fpoor naar 't neft volgen in den hollen boom, of in ftrikken of vallen, waarin men een kuiken, enen anderen vogel, of enen vifch zet. Sommige men-

(*) De *Mink* of *Minx* is een foort van kleinen Otter, by LINNÆUS genaamd *Muftela lutreola*. F.

(†) Het vlek *Rakoon*.

menschen eten zyn vleesch. Hy springt met zyne vier voeten te gelyk, en om deze en meer andere reden, wordt hy door velen onder het geslagt der Beren gerekend. Zyn huid geldt te *Philadelphia* agttien *pence*. De Hespans waren, zeide men, ver na zo talryk niet als voorheen, dog binnenslands waren zy in overvloed. Ik heb reeds gesproken van het gebruik dat de Hoedemakers van zyn vel maken, en aangetekend dat zy ligt mak gemaakt worden, en dat zy zeer op zoetigheden gesteld zyn. Van alle wilde dieren van *Noord Amerika* wordt 'er geen zo mak als de Hespan.

Den 10. Februari, des morgens, vertrok ik naar *Philadelphia*, waar ik tegens den avond aankwam. Ik vond by het Veer de *Dellaware* vol drysys, het geen ons dwong een uur te wagten, en by het Veer ene opening te maken; wy raakten eindelyk met nog enige reizigers over, voor dat 'er meer schollen afkwamen. Dewyl het dezen winter na den 12. Januari zo sterk begon te vriezen, wierd de *Dellaware* geheel met ys bedekt, het welk zo sterk wierd dat men by *Philadelphia* met paarden 'er over kon. Het ys bleef leggen tot den 8. Februari toen het begon los te gaan, en de geweldige orkaan, die 'er dien nagt opvolgde, brak het geheel, en het dreef zo schielyk weg, dat den 12. Februari niet ene enkelde schol meer afkwam, uitgenomen een of twee stukken digt aan den oever. Vertrek naar *Philapbia*.

Dezen dag zag men grote troepen van krayen vliegen, en op de bomen nedervallen. Tot nog toe had men ze den gantschen winter niet gezien, schoon men zegt dat zy 'er den winter over blyven. Gedurende de gantsche lente zaten zy des morgens in de toppen der bomen, dog niet in troepen by malkander. Zy behoren tot het schadelyk gevogelte, want zy azen meest op koorn. Als de Mais gezaid is krabben zy de korrels uit den grond en vreten ze op. Als zy begint ryp te worden pikken zy een gat in de schil die rondom de airen is, waardoor de Mais bederft, dewyl de regen door die gaten indringt en 't koorn doet verrotten. Ook stelen zy kuikens. Zeer zyn zy op dode krengen gesteld. Voorheen stond 'er ene beloning op het brengen van dode krayen, dog de kosten liepen te hoog. Ik heb op vele plaatsen jonge wilde kraijen zien spelen met andere makke krayen, wier vleugels gekort waren, die rondom de Landhoeven vry rond huppelden, dog altyd weder naar huis keerden, zonder dat ze tragtten te ontsnappen. (*) Krayen.

Den 12. Februari na den middag vertrok ik weder van *Philadelphia* naar *Rakoon*. Ik gaf op dit reisje nauwkeerig agt op de bomen daar nog eni- Vertrek naar *Rakoon*. Bomen die hun blad nog niet kwyt waren.

(*) Deze krayen zyn maar ene verscheidenheid van den *Corvus Cornix* van Linnæus.

enige bladen opzaten. De bladen waren bleek en droog, dog niet ten vollen afgevallen. Deze bomen waren de volgenden.

De *Beuk*, (*) 't zy groot of klein, behield zyne meeste bladen tot in de lente. De grootste bomen hadden maar hun beneden bladen.

De *Witte Eik* (†) had zyn meeste loof nog als de bomen jong en niet veel meer dan een vierde van ene el in 't kruis dik waren; maar de oude bomen waren meest kaal, uitgenomen aan derzelver jonge scheuten. De kleur der droge bladen was bleker in den witten dan in den zwarten Eik.

De *Zwarte Eik*, gelyk hy hier genoemd wordt, dog die by Linnæus de *Rode Eik* hiet, had ook nog droge bladen op de jonge bomen. De kleur was rosagtig bruin.

De *Spaansche Eik*, die maar ene verscheidenheid is van den *Zwarten*, had ook nog droge bladen op de jonge bomen.

Een zeldzaam soort van *Eik*, bekend door de driehoekige spits zyner bladen, en die van onderen glad dog van boven een weinig wollig zyn, (§) had ook nog zyn blad op de jonge bomen.

Alle deze *Eiken*, wanneer zy onder de twintig jaar waren, hadden nog meest hun loof. Het schynt dat de Voorzienigheid, behalven andere oogmerken in het bewaren van het verdroogde loof aan vele bomen, ook beoogd heeft, verscheidene soorten van gevogelte agter het zelve een scherm tegens de koude en den wind te doen vinden; gelyk ik dezen winter vele vogelen in de bomen ene schuilplaats heb zien zoeken gedurende ene selle vorst of storm.

Insekten in den grond gevonden.

Den 13. Februari vond ik in 't graven in den grond verscheiden gekorven diertjes, die in de aarde gekropen waren om daar den winter doortebrengen. Zo dra zy in de lugt kwamen bewogen zy zig wat, maar hadden de kragt niet van te lopen, de zwarte Mieren alleen uitgenomen, die een weinig kruipen konden, schoon langzaam.

De Insekten die ik hier vond, waren de volgenden.

De *Zwarte Mieren* waren in vry grote menigte en tamelyk levendig. Zy lagen omtrent tien duim in den grond.

De *Carabus latus* lag op de zelve diepte met de Mieren. Dit is hier een zeer gemeen diertje.

De *Kastanjebruine Kever* met de harige borst en de *elytræ korter dan den onderbuik, met verscheiden in de langte lopende strepen bezet met hair*, is enigsins gelykende naar den *Scarabæus melolontha*, dog verschilt 'er in verscheiden opzigten van. Ik vond 'er velen van in de aarde.

De

(*) *Fagus Sylvatica.* (†) *Quercus alba.* (§) Dit schynt maar ene verscheidenheid te zyn van de *Quercus rubra.*

De *Veldkrekels* lagen tien duim diep. Zy waren volkomen als in ſlaap, dog zodra zy in een warm vertrek kwamen wierden zy wakker en zeer levendig. Des zomers heb ik deze krekels overal waar ik in *Amerika* geweeſt ben zeer menigvuldig gevonden. Zy ſprongen in 't veld, en maakten een geraas gelyk dat van onze gemene Huiskrekels, zodat men ze van malkander door hun geluid niet wel zoude kunnen onderſcheiden. Somtyds is hun geſchreuw zo ſterk dat men 'er pyn in 't hoofd van krygt, en malkander niet verſtaan kan. Dit geraas is op zulke plaatſen daar zig Ratelſlangen ophouden zelfs gevaarlyk, om dat het maakt dat men het geluid der ſlang niet horen kan. Ik heb reeds gezegd dat zy ſomtyds in de ſchoorſtenen overwinteren. Hier lagen zy den gantſchen winter in de aarde, dog in 't begin van Maart, wanneer het begint warm te worden, kwamen zy voor den dag, en begonnen hun gezang, ſchoon in 't eerſt maar flauw en zeldzaam. Als wy op onze reizen gedwongen waren op onbewoonde plaatſen te overnagten, waren zy in de ployen van onze klederen gekropen, zo dat wy des morgens lang werk hadden eer wy 'er ons van ontſlagen hadden.

Mieren.

De *Rode Mieren*, die in *Zweden* de Mierhopen opwerpen, vond ik ook dezen en den volgenden dag, dog zy zaten niet in den grond, want *Jungſtrom* vond ze in de ſpleten van enen ouden doden boom dien hy velde. Deze ſpleten waren verſcheiden' ellen hoog in den boom, en de Mieren zo hoog gekropen om daar haar winterverblyf te nemen. Zodra zy in de warmte kwamen begonnen zy zig ſterk te bewegen.

De *Blauwe Vogel.*

Men vindt hier enen Vogel, dien de *Engelſchen* en de *Zweden* den *Blauwen Vogel* noemen, om dat hy van een zeer ſchoon blauw is. Hy houdt zig hier het gantſche jaar op. Catesby heeft hem in zyne natuurlyke grootte en met kleuren afgebeeld, (*) dog de kleur van de borſt moet daar roodbruin of donker rood zyn, de dyen en de poten zwart als git, de bek ook geheel zwart, en het blauw in 't algemeen donkerder, levendiger en meer glinſterend. Geen vogel is 'er in *Zweden* die een zo glanzend en donker blauw heeft. De Meerkol kan hier en daar enige zulke veders hebben, dog niet overal. Deze vogel aaſt op Inſekten en planten, en komt des winters, wanneer hem het eerſte ſoort van voedſel ontbreekt, by de landhuizen om van hoizaad en ander klein graan te leven.

De *Rode Vogel.*

De *Rode Vogel* is een ander vogeltje, dat Catesby ook afgebeeld heeft.

(*) *Nat. Hiſt. of Carol.* vol. 1. pl. 47. Hy noemt hem *Motacilla Sialis*. Men vindt hem ook in *Edward's Nat. Hiſt. of Birds* p. 24. In myn Dagregiſter heb ik hem *Moticilla cærulea nitida, pectore rufo, ventre albo* genoemd.

heeft. (†) Het behoort tot de vogels die den byen schadelyk zyn, want het past 'er op om ze te verslinden. Ik onderhield 'er een mannetje van vyf maanden in ene koi; ik gaf het niets dan Mais en Boekweit. Door zyn gezang lokte hy anderen naar het huis, en na dat ik enige mais onder het venster op den grond gesmeten had, kwamen zy daar alle dagen eten; en dus was het gemakkelyk ze in knippen te vangen. Enigen, vermoedelyk ouden, zo wel mannetjes als wyfjes, treurden zig in de koitjes dood, maar zy die mak wierden begonnen ongemeen lieflyk te zingen. Hun gezang lykt veel naar dat van den Nagtegaal. Men zendt 'er velen van naar *Londen*. Zy hebben zo veel kragt in de bekken, dat ze eens menschen hand aan 't bloeden byten kunnen. In de lente zitten zy des morgens te zingen boven in de bomen. In de koyen zitten zy by pozen zeer stil en rusten, en dan huppelen zy heen en weer, en laten tusschen beiden hunne stem horen.

Kranen. DEN 17. Februari zag men enige *Kranen* noordwaards vliegen. Zy houden hier gemeenlyk vroeg in de lente stil, dog broeyen hier niet, maar gaan verder naar het noorden. Oude *Zweden* hebben my verteld dat in hunne jeugd, toen het land nog zo niet bebouwd was, ieder voorjaar hier een ongelooflyke menigte van Kranen was, maar tegenwoordig zyn zy zo talryk niet meer. Vele menschen eten ze als zy ze kunnen schieten. Men zegt dat ze geen schade aan het koorn doen.

DEN 23. deed ik een togtje naar *Penn's neck*, dog kwam des avonds weder te *Rakoon*.

Sneuw. DE sneuw lag nog op vele plaatsen in de bosschen, byzonderlyk daar de bomen zeer kort op malkander stonden. Egter was zy niet boven de vier duimen diep. De weg was byna geheel vol ys, zo dat het gevaarlyk was op paarden die niet gescherpt waren te ryden. Men weet hier niet veel van sleden, dog rydt des winters te paard naar de kerk, schoon de sneuw somtyds een voet dik legt. De sneuw legt zelden boven ene week, maar dan komt 'er veeltyds weer nieuwe op.

Maisdieven. EEN soort van vogel, by de *Zweden Maisdieven* geheten, doet grote schade in dat soort van graan, het welk zy eten, zo wel als het eerst gezaid en nog met aarde bedekt is, als wanneer het staat ryp te worden. De *Engelschen* noemen hem den *Zwarten Vogel*. Daar

(†) *Nat. Hist. of Carol.* vol. 1. pl. 38. Hy noemt hem *Coccothraustes rubra*. LINNÆUS geeft hem in zyn *Syst. Nat.* den naam van *Loxia Cardinalis*.

Daar zyn twee foorten van, beiden door CATESBY befchreven, (*) tusfchen de welken ene zo grote vriendfchap heerfcht dat zy veeltyds t'zamen in troepen onder een vliegen. Dog in *Penfylvanie* vindt men meer het eerfte foort, en die vliegen daar dikwyls zonder dat 'er een enige van het twede foort by is. Het eerfte foort, of de Purpere Spreuw, heeft zoo veel gelykenis met de krai, de fpreuw, en den exterr, dat men niet weet waar men hem voor houden zal, dog hy fchynt het naaste by de fpreuw te komen. De bek is juift als die van den exter; de tong, de vlugt, zyn zitten op de bomen, zyn geluid en zyne gedaante, maken hem tot een fpreuw. Op enigen affland fchynt hy zwart, dog van naby bezien heeft hy een blauwen of purperagtigen weerfchyn, dog niet zo fterk als in CATESBY's plaat. (†) De grootte is als de Spreuw; de bek zwart, de tong is fpits, het oog is bleek, de kop van boven glinfterend groen en blauw, op zyde en onder de ogen donker blauw, de rug purperagtig, in de vleugels fommige veren purperagtig en zwart; de ftaart, uitgefpreid zynde, fchynt rondagtig; de hals van onderen blauwagtig groen, de borft zwart en glinfterend groen, de vleugels van onderen en de dyen zwart, de poten zwart, met vier tenen, de agterften 't grootft, de nagels zwart.

MEN zegt dat enigen van deze vogels in de moeraffen overwinteren, die geheel overwasfen zyn van dik hout, en zy vertonen zig alleen maar

by

(*) *Nat. Hift. of Carol.* vol. 1. pl. 12. de *Purple Daw*, en pl. 13. de *Red-winged Starling*. Wy hebben ze in dit werk doen invoegen.

(†) De Heer KALM befchryft dezen vogel in 't *Latyn*, naar het gebruik der Natuurkundigen. Magnitudo *Sturni*. Roftrum *fubulato conicum*, *rectum*, *convexum*, *bafi nudum*, *nigrum*, *maxillis fere æqualibus*, *fuperiori tamen tantillum longiori*. Nares *oblongo quadratæ*, *ad bafin maxillæ fuperioris oblique pofitæ*, *nudæ*; *tuberculum corneum*, *feu prominentia parva a latere fuperiori*. Lingua *acuta*, *apice bifida*. Oculorum *iris pallida*. Capitis *frons*, *pars fuperior*, *nucha* collum *fuperna & ad latera obfcure cæruleo viridia*, *nitida*, *latera capitis fub oculis obfcure coerulea*. Dorfum *totum tectricesque* alarum *purpureæ*, *fed non ita manifefte in parte fuperiori uropygii*, *fed ibi magis fuligine fubnigræ*. Remiges *primariæ novem nigræ*; *cæteræ fecundariæ nigræ*, *margine exteriori purpurascentes*. Rectrices *duodecim nigræ purpureæ*, *apice rotundatæ*, *quo lateribus propiores eo breviores*, *intermediæ longisfimæ*. Cauda *explicata verfus apicem rotunda videtur*. Gula *obfcure viridis*, *nitida*. *Pectus etiam verficolor & pro varia inter lumen & oculum pofitura jam nigrum*, *jam fmaragdinum*. Venter *fuligineus*; *tectrices inferiores caudæ obfcure purpureæ* Pectus & abdomen *fub alis purpurea*; *tectrices alarum inferiores fuligineæ*. Alæ *inferius nigræ*; femora *plumis fuligineis*; tibiæ & pedes *nigri*, *nitidi*. Digiti *quatuor more avium plurimarum*. Ungues *nigri*, pofticus *cæteris major*.

Deze vogel is de *Monedula purpurea* van CATESBY, en de *Graçula Quiscula* van LINNÆUS.

by zagt weder. Dog het grootſte getal gaat tegen den winter naar het zuiden. Ik zag ze den 23. Febr. voor het eerſt van 't jaar. Zy vlogen reeds in grote troepen. Zo dra de Mais in den grond is komen zy met grote ſcholen, krabben de korrels op, en eten ze. Zo dra het blad uitkomt, trekken zy het met de plant en al uit; en dus veroorzaken zy den Landman al vroeg veel ſchade en moeite. Om hunnen ſmaak tot de Mais wat te verminderen leggen ſommigen de zaadkorrels in een afkookſel van den witten Nieswortel (*) eer zy ze planten. Als de Maisdief een korrel of twee zo klaar gemaakt opheeft, wordt hy duizelagtig en valt, en dit maakt zyne makkers bang. Dog tegens den herfſt, als de Mais ryp wordt, halen zy hunne ſchade dubbeld weer in. Dan vergaderen zy by duizenden op de Maisvelden. Zy zyn zeer ſtout, want als men ze verjaagt, vliegen zy maar een weinig verder en gaan weder zitten. Dus gaan zy van het ene eind van een akker tot het andere, en verlaten een veld niet voor dat zy hun genoegen hebben. 'T is byna onbegrypelyk waarvandaan zo grote troepen komen kunnen, als men 'er van in den herfſt ziet vliegen. Als zy opryzen maken zy den hemel als zwart. Zy vliegen dan zo in een gedrongen, dat men zeggen zoude dat zy hunne vleugels kwalyk moeſten kunnen bewegen. Ik heb iemant gekend die 'er ene grote menigte van op een akker ſchoot, zonder de overigen te kunnen verjagen, want zy vlogen omtrent een musketſchoot ver, en vielen dan weer neder, en veranderden altyd van plaats als hun vyand naderde. Dus vermoeiden zy hem, zonder dat hy ze verdryven kon, ſchoon hy 'er zeer velen op elken ſchoot van doodde. Zy eten ook het zaad van de *Zizania aquatica*, dog gemeenlyk na dat de Mais van 't land is. Ook zeide men dat ze ook boekweit en haver eten, en volgens ſommigen ook weit, rogge en garſt, maar niet dan by nood. Evenwel doen zy gene ſchade in die ſoorten van granen. In de lente zitten zy in menigte in de bomen digt by de Landhoeven, en hun gezang is aangenaam. Daar ſtaat in *Penſylvanie* en *New Jerſey* ene beloning op het doden van hun, en in *Nieuw Engeland* heeft men 'er nog groter haat tegen, want, volgens het geen my de Heer *Franklin* verteld heeft, zyn zy daar byna uitgeroeid, hebbende daar de beloofde beloningen zo ſterke aanmoeding toe gegeven. Maar toen in den zomer van 1749. ene ontelbare menigte wormen in de weilanden waren, die al het gras opvraten, is men van die vyandſchap tegens de Maisdieven weerom gekomen, vermits men meende te hebben opgemerkt, dat die vogels voornamelyk op die wormen aasden voor dat Mais ryp is, en dus dezelven of uitroeiden of hunnen al te groten aanwas verhinderden. Dus ſchynen zy enig regt te hebben op ene beloning. Na 't uit-

(*) *Veratrum album*.

't uitroeyen der Maisdieven deden de wormen meer fchade dan van te voren hunne vyanden gedaan hadden. In 't jaar 1749. lieten die wormen in *Nieuw Engeland* zo weinig hoi over, dat men het uit *Penfylvanie*, en zelfs uit *Groot Brittannie* moeft laten komen. Buiten den menfch hebben de Maisdieven ook andere vyanden, onder anderen een foort van kleinen Havik, die op hun en op ander klein gevogelte aaft. Ik heb deze Havikken op de Maisdieven, die geruft zaten te eten, zien jagt maken, ze opjagen, en in de vlugt vangen. Het vleefch der purpere Maisdieven (*) wordt niet gegeten, dog dat van die met rode vleugelen (†) wordt fomtyds genuttigd. In het voorheen zo genaamde *Nieuw Zweden* wil men dat de Maisdieven in getal niet verminderd zyn.

De *Amerikaanfche Braambeffen* (§) zyn door gantfch *Noord Amerika* algemeen, en waffen op diergelyke plaatfen als zy in *Zweden* doen. De *Amerikaanfchen* zyn groter, dog fchynen anders maar ene verfcheidenheid van de onzen. De *Engelfchen* noemen ze *Cranberries*, de *Zweden Tranbär*, de *Franfchen* in *Kanada Atopa*, een naam van de *Wilden* ontleend. Men verkoopt ze laat in 't najaar te *Philadelphia* op de markt. Men kookt en bereidt ze even als wy onze blauwe beffen, (**) om in taarten en anderfins te gebruiken. Dog zy vereifchen veel fuikers, zynde zy anders zeer zuur, maar de fuiker is niet zeer duur in een Land waarvandaan de fuikerplanteryen niet ver af leggen. Velen van deze beffen worden naar de *Weft Indien* en *Europa* vervoerd. Braambeffen.

Een foort van Moffelen, volkomen de *Mytilus anatinus* van Linnæus, wierd overvloedig in de gruppen op de weilanden gevonden. De fchelpen waren van buiten veeltyds met ene dunne korft van yzerdeeltjes overdekt, wanneer het water in de floten uit ene yzermyn kwam. De *Zweden* en *Engelfchen* maakten hier zelden gebruik van deze moffelen, dog de *Wilden* plegten ze te eten, het geen ook enige weinige *Europers* nog wel doen. De *Mytilus Anatinus.*

De fneuw lag den 2. Maart nog in de fchaduwagtige plaatfen in de boffchadien, maar het veld was volkomen bloot. Het vee vond nog weinig voedfel in de boffchen. Sneuw.

De *Sneuwvogel* (†) wordt dus genaamd om dat men hem noit ziet dan dan als 'er fneuw legt. Sommige winters komen zy in zo grote menigte als de *Maisdieven*, en vliegen rondom de huizen en fchuren om koorn en hoizaadtjes te vinden. Sneuwvogel.

Den 3. Maart om agt uren des avonds zag men een zogenaamd *Sneuw-* Sneuwvuur.

 vuur

(*) *Gracula Quiscula.* (†) *Oriolus Phoeniceus.* (§) *Vaccinium hispidulum.* (**) *Vaccinium vitis idæa.*

(†) Zie hem in Catesby *Nat. Hift. of Canada.* B. 1. pl. 36. onder den naam van *Paffer nivalis.* Linnæus noemt hem *Emberiza hyemalis.*

vuur aan den hemel. Ik heb dit verschynsel in de Verhandelingen der *Kon. Zweedsche Maatschappy* voor het jaar 1752. beschreven. (*)

Wilde Duiven. In de bosschen vlogen om dezen tyd ene ongelooflyke menigte van *Wilde Duiven*, (†) en men verzekerde dat zy nu menigvuldiger waren dan gewoonlyk. Zy kwamen deze week, en men zag ze omtrent veertien dagen, waarna zy allen verdwenen.

Donder. Den 7. Maart wierd my verteld, dat het hier een teken van slegt weder was als de Donder in het zuiden of zuidwesten opkwam en zig naar het oosten en daarna naar het noorden uitbreidde; maar dat als de bui zig niet uitbreidde, of zig zo wel naar het oosten als het westen verspreidde, zulks goed weder voorspelde. Dezen dag hoorde men het in 't zuidwesten donderen, dog de bui verspreidde zig in 't geheel niet.

Vorst. De vorst had tot nog toe in den grond gezeten, zo dat men 'er met een houweel moest doorhakken als men graven wilde. Egter was zy niet boven ene hand diep doorgedrongen. Dog den 7. Maart raakte zy 'er uit. Dit maakte den grond zo week dat 'er de paarden, als men ryden wilde, zelfs in de bosschen, 'er zeer diep inzakten.

Schade door de Vorst veroorzaakt. Ik vroeg aan verscheiden' oude menschen, of men hier oit waargenomen had, dat 'er bomen van de vorst gedood waren, of 'er veel van geleden hadden. Het antwoord was, dat de jonge Hikories dikwyls in harde winters sterven, en dat de jonge Zwarte Eiken 'er ook wel van lyden. Zelfs gingen 'er wel in harde winters Zwarte Eiken van vyf duim over 't kruis dood. Somtyds raakten wel alle de Persikebomen van ene gehele streek weg. Men had ondervonden dat alle deze bomen op de heuvels de koude beter konden wederstaan dan in de dalen, zelfs zo, dat somtyds die in de laagtens staan allen dood vriezen, zonder dat die welken op de heuvels wassen iets geleden hebben. De Zwarte Walnoot, de Sassafras en andere bomen leden noit van de koude. In de lente had men opgemerkt dat een koude nagt twee of drie, na dat de bomen al tamelyk grote bladen hadden, het loof dikwyls geheel vernield hadden. Dog in de plaats van dat loof waren altyd weder andere bladen te voorschyn gekomen. Het is zonderling, dat by die gelegenheid de vorst maar werkt op het onderste loof, tot zeven of agt voet van den grond, en het blad in den top ongeschonden laat. Verscheiden' oude *Zweden* en *Engelschen* hadden deze opmerking gemaakt, en, volgens de aantekeningen van den opmerkzamen Ingenieur *Lewis Evans*, was hier de nagt tusschen den 14. en 15. Juni 1746. zeer koud geweest, en had de zelve uitwerking voortgebragt. De bomen, toen

(*) De Heer Forster houdt dit voor een verschynsel van Noorderligt.
(†) Hier van vindt men hier ene plaat.

Pl:II.

AMERIKAANSCHE WILDE DUIF.

toen in bloei ſtaande, hadden meeſt hunne bladen en bloemen, die digſt by de aarde waren, verloren; enigen tyd daarna kregen zy nieuwe bladen, maar gene bloemen. Verders is het merkwaardig, dat de vorſt dan voornamelyk ſchade toebrengt op zulke plaatſen waar kalkſteen gevonden wordt, zelfs al merkt men anders nergens enig nadeel van de zelve, al leggen zelfs die kalkſtenige gronden hoog, en al lopen de andere lage gronden vry. De Heer *Evans* is de eerſte die deze aanmerking gemaakt heeſt, en ik heb verſcheiden' malen gelegenheid gehad dezelve beveſtigd te zien, gelyk ik in 't vervolg zal aantekenen. De jonge Hikories, en na dezen de jonge Eiken, lyden in zulke gevallen het meeſt, gelyk ik zelf ook in de jaren 1749 en 1750 ondervonden heb.

VAN de *Spegten* vindt men hier alle die ſoorten welken CATESBY, in het eerſte Deel van zyn koſtbaar werk over de *Natuurlyke Hiſtorie* van *Karolina*, beſchreven, en met hunne natuurlyke kleuren afgebeeld heeſt. Ik zal ze alleen maar optellen, en 'er ene of twee van hunne eigenſchappen bydoen, het overige voor een ander werk ſparende. Spegten.

DE *Koningsſpegt*, of *Picus principalis*, wordt hier, dog zeldzaam, en maar in een jaargety gevonden.

DE *Goudenkoekoek*, *Picus auratus*, is hier overvloedig. De *Zweden* noemen hem *Hittock* en *Piut*, ter oorzake van zyn geluid. Hy zit meeſt altyd op den grond, en men ziet hem zelden in de bomen pikken. Hy leeſt voornamelyk van Inſekten, dog wordt zelf ſomtyds een proi van den Havik. Hy is gemeenlyk zeer vet en zyn vleeſch ſmakelyk. Dewyl hy hier het gehele jaar over blyſt, en 's winters niet wel Inſekten krygen kan, moet hy waarſchynlyk ook van gras en kruiden leven. Zyne gedaante en ſommigen zyner eigenſchappen doen hem naar den Koekoek gelyken.

DE *Karolynſche Spegt*, *Picus villoſus*, is een middelmatig ſoort, en hier menigvuldig. Hy bederft de Appelbomen met gaten 'er in te byten.

DE *Roodkoppige Spegt*, *Picus erythrocephalus*, was zeer overvloedig in het land. De *Zweden* noemden hem alleen *Hackſpick* of *Spegt*. Dit ſoort is zeer ſchadelyk in de Maisvelden en de boomgaarden, want hy pikt door de Maisairen henen, en vreet de appelen op. In ſommige jaren zyn zy zeer overvloedig, vooral omtrent de zoete appelen, waarvan zy niet meer dan de ſchil overlaten. Voorheen ſtond 'er ook een prys op hun. Zy houden ook veel van eikels. Tegens den winter trekken zy zuidwaards, en als men ze nog in 't begin van den winter in de boſſchen ziet, houdt men dit voor een teken van zagt weder.

De *kleine bonte Spegt met het gele onderlyf*, *Picus varius*, is hier maar in al te groten getale, want hy doet veel kwaads aan de appelbomen.

De *kleinste bonte Spegt*, *Picus varius minimus*, *Picus pubescens*, is hier in overvloed. Hy is de schadelykste van allen in de boomgaarden, dewyl hy de stoutste is. Zodra hy een gat in enen boom gepikt heeft, maakt hy 'er een ander vlak by, in ene horizontale strekking, tot dat hy rondom den boom enen kring van gaten heeft gebeten. Dikwyls hebben de Appelbomen hier verscheiden' zulke kringen rondom den stam, veeltyds maar een duim boven malkander. Somwylen maken zy 'er zo vele gaten in dat de boom sterft. Hy is zo gelyk aan den laatst voorgaanden, dat men hem 'er voor nemen zoude, was hy niet veel kleinder.

Kikkers. Men vindt hier een soort van *Kikkers* (*), by de *Zweden Sill-häppetässor*, dat is *Haringspringers*, genaamd, die nu reeds des avonds en 's nagts in de poelen begonnen te schreuwen. De *Zweedsche* naam is hun gegeven om dat zy aanvangen te schreuwen in den zelven tyd dat men hier op de vangst gaat van den zogenaamden *Haring*, die egter veel van den *Europischen* verscheelt. Deze kikkers hebben een byzonder geschreuw, onderscheiden van dat der onzen; het gelykt veel eer maar het geschirp van sommige vogels, en kan byna door *Pjit Pjit* uitgedrukt worden. Dit geraas begint de gehele lente door met het ondergaan van de zon en duurt tot den morgenstond. Het was scherp, en kon zeer ver gehoord worden. Als 'er regen aan de lugt was, schreuwden zy nog veel harder, en vingen zelfs aan op 't midden van den dag, of wanneer het begon te betrekken. De regen volgde gemeenlyk zes uren daarna. Den 16. Maart sneuwde en stormde het den gehelen dag, en 's avonds deed 'er zig niet een horen, en dit duurde zo lang de sneuw bleef leggen en de koude aanhield. Dog zodra het weder warm wierd begonnen zy hun gezang op nieuws. Zy waren zo schuw dat het moeilyk was ze te vangen, want zodra een mensch omtrent hen komt zyn zy ten eersten stil en onzigtbaar. Het schynt dat zy geheel onder water blyven, en maar het uiterste van den neus boven steken als zy schreuwen, want ik konde 'er niet enen zien in de plassen daar zy in waren, ten zy men enen gehelen plas leeg maakte. De kleur is een morssig groen met bruine vlakken hierendaar gespikkeld. Als men ze aanvat geven zy een kermend geluid. Ook schynt het als of zy dan een gedeelte van den rug opblazen, zo dat zy 'er ene hoog-

(*) *Rana ocellaat.*

Pl. 3.

C. J. de Huyser, fecit. Ao. 1772.

hoogte op hebben, en houden zig dan dood ſtil al raakt men ze aan. Levendig in wyngeeſt gelegd ſterven zy in weinige minuten.

De Vogel, door de *Engelſchen Robin red-breaſt* (*) genaamd, wordt hier al het jaar over gevonden. Hy is geheel onderſcheiden van dien in *Engeland* den zelven naam draagt. Hy zingt zeer lieflyk, is niet zeer wild, maar huppelt op den grond digt by de huizen. *Robin red-breaſt.*

De bloemen van den Hazelaar (†) begonnen den 12. Maart open te gaan. Zy ſlagen het beſt in ene vette tuinaarde, en de *Zweden* hielden het voor een teken van enen goeden grond, als zy ze zagen ſtaan. Hazelaars.

De Elzebomen begonnen den 13. te bloeyen, gelyk ook het *Dracontium foetidum*, dat menigvuldig in de poelen waſt. Dit is de ſtinkendſte van alle planten. De reuk was zo ſterk, dat ik nauwlyks de bloem bekyken kon, en als ik 'er wat te lang aan rook kreeg ik hoofdpyn. De *Zweden* noemen het *Byorn- blad*, dat is *Bereblad*, en *Byornretter*, dat is *Berewortel.* De Engelſchen heten het *Polecat-root* of *Polecatwortel*, om dat het byna al zo erg ſtinkt als de *Polecat.* De bloemen zyn violet. Als de bloeiſem in volle kragt is beginnen de bladen uit den grond te komen. In den zomer zal het vee deze plant niet aanraken. Dr. *Colden* zeide my, dat hy den wortel in alle die gevallen gebruikte waarin men den *Arum* wortel voorſchryft, in zonderheid tegens het blauwſchuit. Den *Zweedſchen* naam heeft het gekregen om dat 'er de Beren in 't voorjaar, wanneer zy hunne winterwoningen verlaten hebben, zeer gretig naar zyn. Het is zeer gemeen in gantſch *Noord Amerika.* Bloeyende bomen.

De *Draba verna* was hier overvloedig en ſtond in bloei.

De *witte Nieswortel*, of *Veratrum album*, was zeer gemeen in de poelen en natte plaatſen door gantſch *Noord Amerika.* Het is ene vergiftige plant, welke het vee noit aanraakt, of het moeſt in 't voorjaar wezen, wanneer het land nog kaal is, en deze plant reeds een ſchoon groen loof heeft, en dit koſt den beeſten dikwyls het leven. Schapen en ganzen zyn 'er van geſtorven. Men gebruikt den wortel om de Mais voor de Maisdieven te bewaren, gelyk ik reeds verhaald heb. Maar men moet voorzigtig zyn dat geen ander vee aan de daarin gedoopte korrels rake, want enden en ganzen worden 'er zeer ziek van en ſterven als de hoeveelheid wat groot is. Den rauwen wortel zal geen beeſt eten, dog gekookt wel. De honden heeft men 'er zeer ziek van gezien, dog zy *Veratrum album.*

(*) Linn. *Turdus migratorius.* Men heeft 'er hier van, nevens van den *Mocking-bird* of *Spotvogel*, ene plaat gegeven.

(†) *Corylus avellana.*

zy kwamen na ene braking weer by; maar als een beest het zig niet kwyt kan maken loopt het groot gevaar. Sommige menschen wasschen zig op de scheurbuikige delen met een afkookzel van den wortel. Dit veroorzaakt enige pyn en dryft de pis af, dog wordt gezegd den Lyder te helpen. Dat afkooksel doodt ook de luizen, wanneer men 'er de kam indoopt. De kinderen maken poppen van den steel dezer plant, en daarom noemen de *Zweden* ze *Dack*, *Dackor*, of *Dackretter*, dat is *Poppewortel*. De Engelschen noemen ze *Itchreed* of *Ellebore*.

Oude *Amerikanen*. By de eerste aankomst der *Zweden* in dit Land was het vol van *Amerikanen*. Toen de *Europers* het land begonnen te bebouwen, verkoften het hun de *Wilden*, en trokken meer landwaards in. Egter was het het kleinste gedeelte van hun dat op deze wys hun vaderland verliet, de meesten kwamen in het zelve om, 't zy door oorlogen onder malkander, 't zy door de kinderpokjes, ene ziekte waaraan zy voor dien tyd gene kennis hadden, dog die sedert ene ongelooflyke menigte van hun heeft om hals gebragt. Want schoon zy middelen weten om wonden te helen, weten zy met koortsen en andere ziektens niet omtegaan. Men kan zig verbeelden hoe kwalyk zy de kinderpokken behandelden, daar, zodra de uitslag zig openbaarde, zy naakt in de rivier of een moer sprongen, of anders het koude water zig over 't hoofd wierpen, om de hette der koorts te matigen. Ook dompelen zy hunne kinderen die de pokjes hebben in koud water (*). Dog de brandewyn heeft de meesten omgebragt. Na dat de *Amerikanen* dezen drank van de *Europers* gekregen hebben, konden zy 'er noit genoeg van vinden. Nauwlyks kan men ergens meer opgezet zyn dan een *Amerikaan* op brandewyn. Ik heb ze horen zeggen, dat zig daaraan dood te drinken was enen roemryken dood te sterven. En inderdaad velen hebben zig dood gezopen.

Hun voedsel. Het voedsel dezer menschen was zeer onderscheiden van dat van de ove-

(*) De Heer Kalm schreef dit wanneer het nog niet aangenomen was van de pokjes op de koude wys te genezen, en dus dagt hy dat de behandeling der *Amerikanen* deze ziekte zo gevaarlyk maakte. Maar hierin schynt hy zig te bedriegen. Wanneer de *Khalmukken* in *Rusland* de kinderziekte krygen, komen 'er weinig door, en ik denk dat hier gene andere reden van kan gegeven worden, dan dat deze ziekte altyd gevaarlyk is, of wanneer de opene poren in de huid te talryk zyn, het welk komt als men zig in warm water baadt, of wanneer zy te veel gesloten zyn, het welk plaats heeft by alle morsige volken. Alle de *Amerikanen* smeren hunne lichamen met olie, de *Khalmukken* wasschen zig noit, en besmeren hun lyf en hunne klederen met vet. De *Hottentotten* zyn, denk ik, voorbeelden van morsigheid, hunne lichamen zyn besmeerd met schapevet. Dit sluit de poren toe, belet geheel en al de doorwaasseming, en maakt de kinderpokjes altyd dodelyk onder die volken, waarby men voegen kan het gedurig gebruik van sterke dranken, waaraan zy, sedert hunnen omgang met de *Europers*, zeer zyn overgegeven. F.

overige bewoonders van den aardbodem. Weit, rog, garst, haver, ryst, was hun alles onbekend; zo was het ook met vele soorten van de vrugten der oude wereld. De Mais, enige soorten van bonen en kawoerden, maakten al den akkerbouw der *Wilden* uit; en honden waren hun enige huisdieren. Hun landbouw kon hun nauwlyks twee maanden van het jaar den kost verschaffen, de jagt en visschery moesten, en moeten nog, het voornaamste onderhoud aan deze menschen bezorgen, behalven nog enige planten en vrugten die in 't wild wassen. Sommigen van de oude *Zweden* waren nog in leven, die in hunne jeugd met de *Wilden* omgang gehad en hunne huishouding van naby nauwkeurig gezien hadden. Ik was begerig de wilde gewassen te kennen die deze menschen gewoon waren te gebruiken, en ik kreeg van hun het volgende bescheid.

Hopnis of *Hapnis* was de naam dien zy aan een wild gewas gaven, dat zy aten. De *Zweden* noemen het nog zo; het wast in de weiden op enen goeden grond. De wortels gelyken naar de Potatoes, en wierden gekookt zynde in plaats van brood gegeten. Sommige *Zweden* volgden in dien tyd dat voorbeeld by gebrek van brood. Nog gebruiken ze sommige *Engelschen* in plaats van *Potatoes*. De Heer *Bartram* verhaalde my dat de *Wilden* verder binnens lands niet alleen deze wortelen, die ruim zo goed als de *Potatoes* zyn, eten, maar zelfs de erwten, die in de zaadhuisjes der plant zitten, als gemene erwten bereiden en gebruiken. Linnæus noemt deze plant *Glycine Apios*. *Hopnis*

Katnis is een ander gewas, welks wortels de *Amerikanen* insgelyk aten. De *Zweden* noemen het nog met dien *Amerikaanschen* naam. Het wast op lage, modderige, natte gronden. De wortel is langwerpig, gemeenlyk anderhalven duim lang, en in 't midden enen duim en een vierde breed; dog sommigen zyn wel als vuisten. De *Wilden* kookten of braadden ze onder de asch. Sommige *Zweden* aten ze ook in dien tyd met veel smaaks, dog tegenwoordig gebruiken zy niet meer. Een man van eenennegentig jaar, genaamd *Nills Gustafson*, verhaalde my, dat hy dikwyls een kind zynde deze wortels gegeten had, en dat hy ze wel mogt. Hy deed 'er by, dat de *Wilden*, vooral de vrouwen, naar de Eilanden zelfs trokken om die wortelen optegraven, en dat als zy die hadden zy naar geen ander voedsel verlangden. Men zeide dat de varkens, die zeer op deze wortelen gesteld zyn, dezelven zeer schaarsch gemaakt hebben. Het vee houdt veel van 't blad. Ik heb naderhand enigen van die wortels gebraden geproefd, zy smaakten wel dog wat droog, omtrent zo als de *Potatoes*. De *Wilden* geven ook onze rapen den naam van *Katnis*. De *Katnis* is ene verscheidenheid van de *Zweedsche Sagittaria Sagittifolia*; alleen is de wortel in *Amerika* groter. De Heer Osbek berigt, in zyne Reis naar *China*, dat de *Chinezen* ene *Sa-* *Katnis*.

gittaria planten, en de wortels eten. Dit schynt duidelyk ene verscheidenheid van de *Katnis*. Verder noordwaards in *Amerika* vond ik de *Zweedsche Sagittaria*.

Taw-ho Taw-ho of *Taw-him* was ene andere plant, welker wortel de *Wilden* aten. Sommigen noemen ze ook *Tukkah*, dog de meeste *Zweden* kenden ze by den naam van *Taw-ho*. Zy groit op natte gronden. De varkens houden zeer veel van den wortel, en worden 'er zeer vet van. Zy lopen veel naar de plaatsen daar de *Taw-ho* wast, en wroeten 'er naar in de modder, zo dat zy met hun gantsche lyf in 't water vallen, en men niet meer dan een stuk van den rug van hun zien kan. Dus zyn de wortels byna uitgeroeid op alle plaatsen waar veel varkens zyn. Zy worden dikwyls zo dik als een mans dye. Varsch zynde byten zy als vuur op de tong en worden voor een vergist gehouden. Ook aten de *Wilden* ze noit rauw, dog bereiden ze als volgt. Zy verzamelden 'er enen groten hoop van, maakten een groot gat in den grond, waarin zy de wortels lagen, en dekten ze met de zelve aarde weder toe. Dan maakten zy 'er een groot vuur boven op, en lieten 't branden zo lang zy zulks nodig dagten, waarna zy de wortelen weder opgroeven en aten. Zo toebereid smaken zy, gelyk men zegt, als *Potatoes*. De *Wilden* drogen nog bewaren ze oit, maar halen ze altyd varsch uit de poelen als zy ze begeren. Deze *Taw-ho* is het *Arum Virginianum*. Het is merkwaardig, dat de *Arums* in verscheiden werelddelen gegeten worden, schoon de wortels rauw zynde op de tong branden en meer of min vergiftig zyn. Hoe kan men ontdekt hebben dat ene plant zo strydig met onze natuur eetbaar was, en dat haar vergift, dat op de tong byt, door het vuur kan bedwongen worden? Dus wordt de wortel der *Calla palustris*, die in 't noorden van *Europa* groeit, in gevallen van nood in plaats van brood gebruikt. De *Noord Amerikanen* eten dit soort van *Arum*; en in *Zuid Amerika* en de *West Indien* gebruikt men een ander soort van deze plant. De *Hottentotten* bereiden zig brood ook uit een soort van *Arum*, die al zo scherp en vergiftig is als deze. In *Egypte* en *Asia* gebruikt men ook een soort van *Arum* tot voedsel. Waarschynlyk heeft de noodzakelykheid, die gestrenge dog veeltyds nuttige leermeesteres, den mensch het eerst gedwongen een voedsel uittevinden, dat door den smaak in 't begin als ondienstig verworpen wierd. Deze *Taw-ho* schynt dezelve te zyn met die welken de *Wilden* in *Karolina Tukkahoo* noemen.

Taw-kee. De *Taw kee* is ene andere plant, zo genoemd by de *Amerikanen*, die ze eten. Sommigen van hun noemen ze *Taw-kim* en anderen *Takvim*. Zy groeit in poelen naast natte en lage gronden, en is overvloedig in *Noord Amerika*. Het vee, varkens en herten, zyn

zeer gretig naar hare bladen in de lente, want zy komen van de vroegsten uit. Het loof is breed, gelyk dat van de Lely der dalen, (*) groen van boven, en bedekt met een fyn dons, zo dat het naar fluweel gelykt. De *Wilden* verzamelen het zaad en bewaren het om te eten. Het moet eerst droog wezen, en verscheiden malen in water gekookt worden, waarna men het eet als erwten. Als de *Zweden* hun boter en melk gaven, kookten of bakten zy daar dat zaad in. Somtyds gebruiken zy het zaad als brood, en het smaakt als erwten. Sommige *Zweden* aten het ook, en het smaakte hun beter dan enige andere van de planten die de *Wilden* voorheen aten. Deze *Taw-kee* is het *Orontium aquaticum.*

De *Blauwe bessen*, hier, door de *Engelschen*, *Huckleberries* genoemd, zynde een soort van *Vaccinium*, maakten ook een zeer gemeen geregt onder de *Wilden* uit. Zy komen zo veel overeen met de *Zweedschen*, dat men ze bezwaarlyk van malkander onderscheiden kan. De *Amerikaanschen* wassen aan struiken, van twee tot vier voet hoogte, hoewel 'er soorten van zyn, die boven de zeven voet opschieten. De *Wilden* plukten 'er jaarlyks ene menigte van, droogden ze in de zon of by het vuur, en bereidden ze naderhand op verscheidene wyzen. Dog zyn zy een lekker beetje onder hun. Op myne reis onder de *Iroquoizen* zetteden zy, als zy my pragtig onthalen wilden, varsch Maisbrood, langwerpig van gedaante, gemengd met gedroogde Blauwe bessen voor, die 'er in lagen als de razynen in een pudding. In 't vervolg zal ik hier meer van zeggen. De *Europers* drogen deze bessen ook, bakken ze in taarten, en gebruiken ze op andere wyzen. Enigen leggen ze in suiker. Ook eet men ze rauw, of alleen, of in varsche melk. Binnen kort zal ik nog van een ander geregt spreken, waarvan de *Wilden* zig bedienden, en nog bedienen by plegtige gelegenheden. Blauwe bessen.

Gedurende byna de gehele lente was het 's morgens by het opkomen der zon stil en goed weder. Om agt uren begon het tamelyk hard te wayen, en dit duurde den gantschen dag tot zonsondergang, wanneer het weder voor den gehelen nagt stil wierd. Dit was de gewone staat van 't weder. Dog somtyds stormde het twee of drie dagen zonder ophouden. Op den middag woei het gemeenlyk het hardst. Maar gemeenlyk ging het zo als 't volgt met den wind. Te zes uren des morgens stil. Te zeven uur een zoete koelte uit het westen, die om agt uur wat sterker wierd, om elf uren nog sterker, maar om vier uren na den middag niet sterker dan zy te agt uren in den morgen was. Dus nam de wind af tot dat het geheel stil was als de zon onderging. De winden waren dit voorjaar gemeenlyk west. Weder gedurende de Lente.

 Men

(*) *Convallaria.*

Voorteken. MEN verhaalde my dat het een zeer zeker teken was van ſlegt weder, als by 't ondergaan der zon zig wolken aan den weſter gezigteinder vertonen; en als die wolken binnen 't uur onder den horizon zinken zal het den volgenden dag regenen, al is het 's morgens helder en moi weer. Maar als de wolken in 't zuidweſten aan den horizon gezien worden by 't ondergaan der zon, en zy een weinig later opryzen, kan men den volgenden dag goed weer verwagten.

DEN 20. Maart voorſpelde een oude *Zweed* verandering van weder, omdat het zo ſtil was; want als het verſcheiden' dagen hard gewaid heeft en 'er volgt ſtilte op, zegt men dat 'er regen, ſneuw, of andere verandering in 't weder zal voorvallen.

Bloeyende bomen. DEN 21. Maart zag men dat de Rode Ahorn en de *Amerikaanſche* Olm begonnen te bloeyen, ſommige Olmen ſtonden reeds in vollen bloei.

DEN 24. Maart ging ik tamelyk ver in 't veld wandelen om naar bloeyende planten te zoeken. Dog ter oorzake van de betrokkene lugt en de zware regens die 'er gevallen waren, was 'er niets voortgekomen. De bladen begonnen nu tamelyk groen te worden. De planten, waarvan ik boven gewaagde, ſtonden nu in bloei.

DE *Anemone hepatica* ſtond nu te bloeyen. Zy was overvloedig. De *Zweden* noemden ze *Blauwe bloem.* Zy wiſten 'er geen gebruik van te maken.

Gebrek aan ſloten. GEEN van alle de akkers, waarop ik heden wandelde, had ſloten, ſchoon die 'er wel nodig waren. Dog men volgde hier de *Engelſche* manier van geen' ſloten om de koornvelden te graven, zonder daar op te letten of zy die ook nodig hadden. Een gevolg hiervan was, dat de laatſte regens grote ſtukken van bezaid land hadden weggeſpoeld. Daar waren gene greppels tuſſchen de akkers, uitgenomen een zeer ſmalle langs de betuiningen, die geheel met Sumach en braambeſſeſtruiken overwaſſen was, zo dat het vee daar weinig of geen voedſel konde vinden. De akkers waren naar *broad caſt*, gelyk het de *Engelſchen* noemen, of in ſtukken van zes ellen breed, en door voren van malkander geſcheiden, aangelegd. Deze akkers waren gelyk, en in 't midden niet hoger dan rondom.

Inſekten. EEN ſoort van worm, *Meloë Majalis*, kroop op de hoge plaatſen.

DE *Antiopa Kapel* vloog in de boſſchen. Dit was de eerſte kapel die ik dit jaar zag.

DE *Euphroſyne* behoorde tot de zeldzame kapellen. De andere Inſekten, die ik dien en de volgende dagen beſchreven heb, zal ik by ene andere gelegenheid doen kennen. In 't vervolg zal ik maar van die ſpreken, die om enige byzonderheid merkwaardig zyn.

Hoiſtapels. DE Hoiſtapels waren hier meeſt op de *Zweedſche* wys gemaakt, dat

is,

is, op de wys van enen korten dikken kegel, zonder enig dekſel van boven. Als men hoi van doen had ſneed men 'er wat af, met een zeker ſoort van mes. Egter hadden vele lieden, byzonder omſtreeks *Philadelphia*, hoiſtapels met een dak 'er over, dat zy konden doen ryzen en dalen. Digt by den grond lagen enige balken waarop het hoi lag, om dat de lugt 'er vry mogt door ſpelen. En die hoibergen waren zo gebouwd dat het hoi een vadem of twee boven den grond lag, op enen vloer van planken, waar onder het vee in den winter ſtaan kon, als het zeer ſlegt weder was, hoewel, gelyk ik gezegd heb, velen hun vee altyd in 't veld lieten. Onder dezen vloer waren rondom wanden van planken, die egter zo veel ruimte tuſſchen beiden hadden dat 'er de lugt vry kon door ſpelen.

Den 27. Maart ging ik naar den ouden *Nills Guſtaſſon*, met inzigt om van hem een berigt te krygen aangaande den vorigen toeſtand der *Zweden* hier te lande. Het land waar door ik reed was van den zelven aard als ik reeds overal gezien had in dit wereldeel. Het was geſchakeerd met heuvels en dalen; de eerſten beſtaande uit ene bleke ſteenkleurige aarde, zamengeſteld grotendeels uit een fyn zand, vermengd met wat zwarte tuinaarde. Ik zag nog bergen nog ſtenen, uitgenomen enige ſteentjes niet groter dan een duifei, leggende op de heuvels, en gemeenlyk beſtaande uit enen witten quarts, die van buiten meeſt glad was. Door de dalen liepen enige beekjes met helder water, welker bodem met zulke witte keyen bedekt was als ik reeds beſchreven heb. Nu en dan zag ik enen poel in de laagtens. De Landhoeven lagen vry wyd uit malkander, gemeenlyk van alle kanten met koornakkers omringd. Op de meeſten dezer akkers waren nog de ſtompen der bomen over, die men voorheen geveld had, een bewys dat het land nog niet lang bebouwd was, zynde veertig of vyftig jaar geleden nog geheel en al met hout bedekt geweeſt. Ieder Landman woonde hier op zig zelven op zynen eigenen grond, gemeenlyk van dien van zynen nabuur door boſſchen van hoge bomen afgeſcheiden, waaronder en tuſſchen door men egter te paard, en zelfs met een rytuig, ryden kon, zynde de grond zeer effen. Hier en daar lagen omgewaide bomen, ſommigen met wortel en al uitgerukt, anderen ſlegts midden door gebroken. Op ſommige oorden vond ik ook grote ſtreken waar jong hout ſtond, van twintig, dertig, veertig jaar. Deze ſtreken, zeide men my, hadden voorheen den *Wilden* tot planteryen gediend. Ik zag nog gene tekens dat de bladen uitkwamen, nog vond enige bloem in de boſſchen. De koude winden, die enige dagen gewaid hadden, hadden alles te rug gezet. De boſſchen beſtonden voornamelyk uit verſcheiden' ſoorten van Eiken en Hikories. De poelen waren vol van den

De Landsdouwe.

roden Ahorn, die nu in bloei ſtond, waardoor zy van verre zig geheel rood vertoonden.

Oude ſtaat van 't Land. De oude Zweed, dien ik kwam bezoeken, ſcheen nog friſch en levendig, en kon wandelen met een ſtok; dog hy klaagde dat hy in de laatſte jaren pynen in den rug en de leden gevoeld had, en zyne voeten niet warm houden kon dan by het vuur. Hy kon, zeide hy, den ſtaat van het land zig zeer wel herinneren ten tyde dat het de *Hollanders* bezaten, en in welken toeſtand het was voor de aankomſt der *Engelſchen*. Hy deed 'er by, dat hy veel houts naar *Philadelphia* gevoerd had, in den tyd toen het gebouwd werd. Het heugde hem ook dat 'er een groot boſch ſtond op de plaats waar nu die ſtad ſtaat. Zyn Vader was een van die *Zweden* geweeſt die uit hun Vaderland herwaards overgekomen waren om dit land te bevolken. Hy gaf my de volgende berigten op de vragen die ik hem deed.

Van waar de *Zweden* hun vee gekregen hebben. Van waar kregen de eerſte *Zweden* hun vee? De oude man zeide, dat hy een kind zynde had horen vertellen dat zy hunne paarden, koeijen, ſchapen, varkens, ganzen en enden hadden medegebragt. In 't eerſt was hun getal klein, dog zy vermeerderden ſterk in 't vervolg. *Maryland*, *New York*, *Nieuw Engeland*, en *Virginie*, waren, zeide hy, eerder van *Europers* bevolkt geweeſt dan deze ſtreek; dog hy wiſt niet of de *Zweden* enig vee uit die Provincies gekregen hadden, uitgenomen uit *New York*. Zo veel hy zig kon te binnen brengen, hadden zy reeds in zyne kindſchheid enen tamelyken voorraad van vee. De varkens waren in dien tyd zo ſterk vermenigvuldigd, dat zy wild in de boſſchen liepen, en men genoodzaakt was ze te ſchieten, als men ze eten wilde. Ook bragt hy zig te binnen dat de paarden op ſommige plaatſen in de boſſchen liepen, dog hy kon niet zeggen of enig vee wild geworden was. Het vee, meende hy, wierd nog even zo zwaar als toen hy een kind was, onderſteld zynde dat het eten genoeg kreeg. In zyne jeugd was het voeder zeer overvloedig. Ene koe gaf toen zo veel melk als nu drie of vier, dog zy kreeg ook toen meer en beter voer dan nu drie of vier krygen, en, zo als de oude man zeide, is 'er nu des zomers bedroefd weinig gras.

Van waar de *Engelſchen*. Van waar kregen de *Engelſchen* in *Penſylvanie* en *New Jerſy* hun vee? Het antwoord was, dat zy het voornamelyk van de *Zweden* en *Hollanders* koſten die daar woonden, en een klein getal bragten zy mede. De gedaante van het vee, en het eenparige getuigenis der *Engelſchen* alhier, beveſtigden het zeggen van den ouden man.

Koorn en vrugten. Hoe kwamen de *Zweden* hier aan hun koorn en hunne vrugten? De gryzaard zeide, dat hy dikwyls gehoord had dat zy allerhande ſoorten van granen, van moeskruiden en vrugten mede gebragt hadden, want,

zo

zo ver het hem heugde, hadden zy altyd overvloed gehad van weit, rogge, haver en garst. Zy brouwden toen al hun bier van garstenmout, en het bier was goed en kragtig. Ook hadden zy reeds ketels om brandewyn te stoken, die zy des noods zulken leenden die 'er genen hadden. In 't eerst moesten zy *Mais* van de *Wilden* kopen, zo wel om te eten als om te zayen; maar enige jaren later breidden zy hunne Maisplanteryen zo ver uit, dat de *Wilden* die van hun kopen moesten. Ook verzekerde my de oude man, dat de *Wilden*, toen de *Zweden* zig hier het eerst nederzetteden, veel vernuftiger en werkzamer waren dan nu. In zyne jeugd hadden de *Zweden* enen goeden voorraad van goede witte kool. Ook was 'er overvloed van Winterkool, die 's winters ook op 't veld bleef. Nog waren ze wel voorzien van knollen, die men 's winters in gaten onder den grond bewaarde. Dog hy vond die wys van bewaren niet goed, want als zy daar te lang in lagen wierden zy voos. Hy vond beter ze, na ene wyl, na dat ze gegraven waren, in de opene lugt te hebben gelegen, op enen hoop op 't veld te goyen, met stroo toe te dekken, en aarde boven op het stroo te leggen. Op deze wys houdt men ze nu den winter over, en zy worden niet voos. De *Wilden* waren 'er zeer gretig naar, en noemden ze somtyds *Hopnis*, en somtyds *Katnis*. Ook kweekten de *Zweden* in zyne jeugd gele wortelen. Onder de ooftbomen behoorden de Appelbomen; dog zy waren niet menigvuldig, alleen sommigen hadden kleine boomgaardtjes. Niemant maakte toen Cyder, want die is eerst naderhand in 't gebruik gekomen. Kerssebomen waren 'er reeds in overvloed, toen hy nog een jonge was, en de Persikebomen waren 'er toen in groter menigte dan nu; de *Zweden* maakten 'er bier van. Hy kon niet zeggen hoe zy aan de Persikebomen kwamen.

In zyn jonger jaren waren de *Wilden* overal door het land verspreid; zy woonden tusschen de *Zweden* in. Hy sprak van *Zweden* die door hun omgebragt waren, en hy noemde twee zyner Landslieden die zy gevild hadden. Ook stalen zy enige kinderen van de *Zweden*, van de welken men noit weer gehoord heeft. Eens kwamen zy en versloegen enige *Zweden*, van de welken zy de harssenpannen mede namen. By die gelegenheid trokken zy een klein meisje het vel van 't hoofd af, en zouden 't hebben omgebragt, indien zy juist niet enen boot met *Zweden* op zig hadden zien aankomen, het welk hen bewoog de vlugt te nemen. Het meisje kwam op, dog kreeg noit weer hair op 't hoofd. Zy trouwde, kreeg verscheiden kinderen, en leefde lang daar na. Ook zogten de *Wilden* eens de Moeder van onzen *Nills Gustafsson* te vermoorden, dog zy bood hun dapperen tegenstand, tot dat enige *Zweden* toeschoten, en de *Wilden* verjoegen. Niemant kon oit uitvinden wat voor *Wilden* dit geweest waren, want anders leefden zy zeer vreedzaam met de *Zweden*.

De *Wilden*.

De

Levenswys en voedsel.

De *Amerikanen* hadden op verscheiden' plaatsen kleine velden met Mais. Voor de aankomst der *Zweden* hadden zy gene anderen dan stenen bylen, gelyk ik reeds heb aangetekend. Zy planteden maar weinig Mais, en leefden meest van de jagt, en het grootste deel van den zomer waren de wortelen, waarvan wy boven gewaagden, hun voornaamste voedsel. Zy hadden geen vee tot den akkerbouw, en moesten dus alles met eigen' handen doen. De Mais bewaarden zy 's winters in holen onder den grond, dog zelden een vadem diep; onder de Mais en op zyde lagen zy brede stukken van boombasten, zo dat daar het koorn geheel binnen in lag. Het *Andropogon bicorne*, een soort van gras, dat hier overvloedig wast, en dat de *Engelschen Indiaansch gras* en de *Zweden Wilskt gras* noemen, vervulde het gebrek van basten. Met dit gras bedekten zy de Mais in het hol, en over dit alles heen deden zy ene genoegzame hoeveelheid van aarde. De Mais bleef zeer goed in deze gaten, en elke *Amerikaan* had zyne onderaarsche magazynen waar zyn voorraad veilig was, hoe ver hy zelf ook weg reisde. Na dat de *Zweden* appel- en persikebomen geplant hadden, kwamen de *Wilden*, en vooral de Vrouwlieden, de vrugten dikwyls stelen; dog als de *Zweden* ze kregen, gaven zy hun een goed pak slagen, ontnamen hun het gestolene, en dikwyls nog daarenboven hunne klederen. Zo gebeurde het ook dat toen de *Zweden* ene menigte varkens bekomen hadden, en die overal door de bosschen liepen, de *Wilden* die stilletjes doodden en zig 'er op vergastten. Dog daar waren ook enige *Wilden* die varkens van de *Zweden* koften, welken zy leerden hen gelyk honden natelopen, en als zy van de ene plaats naar de andere verhuisden, hadden zy hunne varkens in hun gevolg. Zy kregen ten laatsten van dit vee zulke menigte, dat zy ze den *Zweden* voor ene kleinigheid overdeden. De *Amerikanen* hielden zeer veel van melk, en 't was een onthaal als de *Zweden* hun melk voorzetteden. Ook wisten zy een drank gelyk als melk te maken uit de Hikory- en walnoten, die zy droogden, kraakten, de korrels fyn tot poeder maakten, en met water mengden; het welk 'er als melk uitzag en even zo zoet was. Zy hadden tabakspypen van klei van eigen maaksel. Zy rookten niet altyd zuivere tabak, dog gebruikten ene andere plant die de oude man niet kende, dog die hy my verzekerde het *Verbascum Thapsus* niet te zyn, het welk hier gemeenlyk *Tabak der Wilden* genoemd wordt.

Hun Godsdienst.

Wat hunnen Godsdienst aangaat, de oude man oordeelde dat die zeer gering was, of dat zy 'er misschien genen hadden. Als zy het hoorden donderen, zeiden zy dat de boze geest toornig was; sommigen van hun gaven te verstaan dat zy aan enen God geloofden, die in den Hemel woont. Hy wandelde eens met enen *Wilden*, en zy ontmoetten ene roodbonte slang. De *Zweed* zogt een stok om ze te doden, dog de *Wildeman* smeek-

ſmeekte hem dat niet te doen, dewyl de ſlang zyn God was. Misſchien zoude de *Zweed* het dier niet gedood hebben, maar horende dat het de Godheid van de *Amerikaan* was ſloeg hy het dood, in 't byzyn van den *Wilden*, zeggende, "om dat gy de ſlang aanbidt, agt ik my „ verpligt ze te doden". Somtyds kwamen de *Amerikanen*, in de *Zweedſche* kerken, hoorden den godsdienſt aan, en gingen weer heen. Eens dat onze *Zweed* te kerk was, en niet mede zong om dat hy geen boek by zig had, ſloeg hem een Amerikaan, dien hy wel kende, op de ſchouder, en zeide, *waarom zingt gy niet mede*, *Tantanta*, *tantanta*, *tantanta*? Op een ander tyd kwam'er een in de *Zweedſche* kerk te *Rakoon*, en na een wyl rond gekeken en geluiſterd te hebben, zeide hy, *ho! veel gepraat en gezwets*, *maar geen brandewyn of cyder*, en daarmede ging hy heen; want hier moet men aanmerken, dat als de *Wilden* ene redenvoering tot hunne makkers houden, om ze tot den oorlog aantezetten, zy gewoon zyn buitenſporig te zuipen.

Toen de *Zweden* overkwamen koften zy zo veel lands als zy wilden byna voor niets. Voor een ſtuk pei, of diergelyks, konden zy een ſtuk gronds krygen dat tegenwoordig meer dan honderd ponden *ſt.* zou waard wezen. Als zy een ſtuk lands koften, wierd 'er gemeenlyk een koopbrief gemaakt; en ſchoon geen der *Wilden* lezen of ſchryven kon, krabbelden zy evenwel hun teken onder aan. De Vader van den ouden *Nills Guſtaſſon* koft een ſtuk lands van de *Amerikanen* van *New Jerſey*. Zodra het papier opgemaakt was en de *Wilden* het tekenen zouden, tekende een van hun, wiens naam enen Bever betekende, enen Bever, een ander tekende een pyl en boog, en een derde enen berg, in plaats van hnnne namen. Zy maakten hunne kanoos uit dikke bomen, die zy door 't vuur uitholden, gelyk reeds gemeld is.

Omtrent het weder was de oude man van gevoelen, dat het byna het zelve ſedert dien tyd was gebleven; dat 'er nu zo veel ſtormen komen als voorheen; dat de zomers nu ſomtyds heter, ſomtyds koelder zyn dan voor dezen; dat de winters al even lang en koud zyn als in zyne jeugd, en dat 'er dikwyls ruim zo veel ſneuw valt als in de verledene tyden. Dog hy dagt dat 'er geen winter in koude by dien van 1697. halen konde; want toen lag de *Dellaware* zo dik met ys, dat hy 'er verſcheiden geladen' wagens met hoi overbragt naar *Chriſtina*, en dat men ze zelfs nog lager met ſleden konde overryden. Hy wiſt niet dat 'er oit enig vee dood gevroren was, uitgenomen in later tyden enig mager vee en dat gene ſtallen had. Ook regent het des zomers nog meer nog minder dan het plegt, uitgenomen dat in de laatſte jaren de zomers wat droog geweeſt zyn. Ook kon hy gene vermindering beſpeuren in de wateren van rivieren, poelen en plaſſen. Hy gaf het als ene bekende zaak op, dat men overal byna in 't graven van putten oeſterſchelpen diep in de aarde vond.

Het Weder.

Koortsen. Hy meende ook dat de afgaande koortsen voorheen even gemeen en geweldig geweest zyn als nu, dog dat zy zo gemeen niet schenen, om dat 'er minder menschen waren. Hy had die koorts al gehad eer hy nog volwassen was. Hy kreeg ze in den zomer, en hield ze tot het einde der volgende lente, en dus omtrent een jaar, dog zonder dat zy hem belettede binnens of buitens huis zyn werk te doen. Maar de borstontstekingen waren ver na zo gemeen niet als nu. In 't algemeen waren de menschen in dien tyd zeer gezond.

Enige jaren geleden had zyn gezigt zo afgenomen dat hy een bril had moeten gebruiken. Daarop overviel hem ene koorts, die zo geweldig was dat hy vreesde niet optekomen. Egter herstelde hy, kreeg nieuwe kragten, en was naderhand in staat zonder bril te lezen.

Vorige Levenswys der *Zweden*. De huizen die de *Zweden* in 't eerst bouwden waren zeer slegt. Het gehele huis bestond uit ene kleine kamer, de deur was zo laag, dat men bukken moest om 'er door te gaan. By gebrek van glas moesten zy zig behelpen met gaten in den wand, daar een houten schuif voor was. Zy vonden geen mos, of ten minsten geen dat bekwaam was om de reten in de wanden te stoppen. Dus waren zy genoodzaakt dezelven met klei van binnen en van buiten te bepleisteren. De schoorstenen wierden in enen hoek gemaakt van grauwen steen, of op plaatsen daar geen steen te vinden was maar alleen van klei. De bakovens waren ook in de kamer. Voor de aankomst der *Engelschen* hadden de *Zweden* stallen voor hun vee, dog naderhand lieten zy ook na die te maken.

Kleding. Voor dat de *Engelschen* zig hier nederzetteden konden de *Zweden* zo veel klederen niet krygen als zy van noden hadden, en moesten zig behelpen zo goed als zy konden. De mans droegen vesten en koussen van vellen. Hoeden waren niet in gebruik, en men droeg kleine mutsen van voren met kleppen. De schoenen maakten zy zelven, want sommigen hadden geleerd het leder te bereiden en schoenen met hakken te maken; maar zulken die geen schoenmakers van ambagt waren, namen de lengte van hunne voeten, en naiden daarna het leder aan een, schikkende een stuk voor de zool, een voor de agterstukken, en een voor het bovenste. Ook zaiden zy vlas en weefden linnen. Hennip hadden zy niet, dog zy bedienden zig van vlas of wilden hennip om vischwant te maken. De Vrouwen gingen in jakken en rokken van vellen. De bedden, uitgenomen de lakens, waren van beestehuiden, als van beren, wolven en diergelyken.

Spyzen. Koffi, thee, chokolaat, hier nu zo gemeen in 't gebruik, waren toen onbekend. Het ontbyt was brood en boter, en ander voed-

zaam

zaam eten. Suiker en syroop hebben zy zo lang hem heugde genoeg gehad, en de *rum* was voorheen beter koop dan nu.

Uit het berigt dat my de oude *Gustaffon* gaf maakte ik op, dat men hier voor de aankomst der *Engelschen* de gebruiken van *Zweden* volgde, dog sedert zyn allengskens de *Engelsche* gewoontens ook by de *Zweden* doorgedrongen. Toen hy nog een kind was, waren 'er twee *Zweedsche* smids, die bylen, messen, seissen, en ander werk op zyn *Zweedsch* maakten, en hun werk was scherper dan hier nu kan gevonden worden. De bylen nu in 't gebruik zyn op de *Engelsche* wys gemaakt, breed van yzer en met enen smallen steel. De meeste *Zweden* maakten gebruik van baden gemeenlyk alle zaterdagen. Zy vierden de kersmis met allerhande spelen en geregten van eten en drinken, volgens de gewoonte van *Zweden*; dit alles is nu meest buiten gebruik. In de jeugd van den ouden man maakte men hier een byzonder soort van karren of wagens. Zy zaagden dikke stukken van *Liquidambar*, en gebruikten 'er twee tot voor- en twee tot agterraden. Met deze wagens reden zy hun hout naar huis. In hunne sleden is weinig verandering gekomen. Timmerhout en stammen wierden naar huis gesleept. Zy bakten, even als nog, grote broden, dog hadden zelden bischuit. Gebruiken.

De *Engelschen* hebben by hunne aankomst den *Zweden* zeer aanzienlyke streken lands tot enen geringen prys afgekoft. Zyn Vader verkoft aan de *Engelschen* voor een varken, ene koe en honderd kawoerden, een stuk lands dat nu wel driehonderd pond waard is.

Met opzigt tot het afnemen van visch en gevogelte was de oude man volkomen van het zelve gevoelen dat ik reeds opgegeven heb. Dusdanig een berigt gaf hy my aangaande den ouden toestand der *Zweden* hier te lande.

De *Orkanen* zyn hier somtyds zeer geweldig, en rukken zware bomen uit den grond. Zy lopen somtyds als in zekere regte streken. Waar zy vallen werpen zy alle de bomen omver, zo dat het 'er uitziet als of de bosschen met opzet waren geveld, dog vlak daar naast staan de bomen onbeschadigd. Zulk ene plaats is my aangewezen geworden. Het is zeer gevaarlyk in de bosschen te zyn waar een orkaan woedt, want de bomen vallen zo plotslings, dat men den tyd niet heeft zig te bergen. Oorkanen.

De *Pensylvanische Abeel* stond nu in vollen bloei. Dog vertoonde al zo weinig nog zyn blad als het overige geboomte.

Een oude Landman berigtte dat men gemeenlyk voor ene mate gezaide Rogge twintig maten terug ontving, en dertig van de Garst. Maar dan moest de grond wel bereid wezen. De Weit gaf omtrent zo veel weerom als de Rogge. De grond was een mengsel van klei, zand en zwarte aarde. Vrugtbaarheid des gronds.

Tegens den avond keerde ik van den ouden *Nills Gustaffon* naar huis.

Zwarte Kever.

Den 28. Maart vond ik enen zwarten Kever (*) met een vyfhoekig eivormig fchild, enen dikken ftompen hoorn, en een bultig lichaam. Deze is een van het dikfte foort dat men hier vindt. Ik vond hier en daar gaten op de hoogtens zo wyd dat ik 'er myn vinger in fteken kon. Als ik ze opgroef vond ik altyd deze kevers onder in leggen, omtrent vyf duimen diep. Somtyds waren 'er korte witagtige wormen in, omtrent zo dik als een vinger, leggende nevens den kever; misfchien is het het zelve dier. Ook waren 'er nog andere Infekten in die gaten, als veldkrekels, fpinnen en anderen. Deze kever rook volkomen als het *Trifolium melilotus cærulea.* Hy was geheel bedekt met langwerpigronde en bleke myten. (†) Zyn poten waren al zo dik als die van den Miftkever. (§)

Een ander.

Den 4. April vloog 'er overal langs het veld een *Cicindela* of ligtgevende Kever, met een goudgroenen kop, lyf en poten, en blauwgroenen buik. Hy is zeer gemeen in *Noord Amerika*, en fchynt ene verfcheidenheid te zyn van de *Cicindela campeftris.*

Een foort van Watermuggen (**) huppelden in menigte op 't water, dat niet fterk afliep. Ook zagen wy enen pekzwarten Waterkever (††) zwemmen.

Verandering in den ftaat des Lands,

Omtrent zeftig jaar geleden was dit Land byna geheel met grote zware bomen bedekt en de poelen waren vol waters. Dog weinige andere oorden hebben zo fchielyke verandering ondergaan als dit Land. De bosfchen zyn op de meefte plaatfen omgehakt, de poelen door afleidingen droog gemaakt, het land is bebouwd, en in koornakkers, weilanden, en diergelyken veranderd. Dus fchynt het dat ene zo fchielyke verandering ook invloed op het weder hebben moet. Ik onderzogt deze zaak by de oude lieden, die alle deze veranderingen gezien hadden; en zy gaven my dit eenparig berigt.

en het weder.

De winter kwam voorheen vroeger dan tegenwoordig. De Heer *Ifaac Norris*, een ryk koopman, die veel deel had in de beftiering van *Penfylvanie*, bekragtigde dit met ene byzonderheid. Zyn vader, een van de eerfte *Engelfche* Kooplieden in dit Land, had lang opgemerkt, dat de *Dellaware* in zyne jeugd gemeenlyk half November O. S. reeds toelag, zo dat de Kooplieden hunne fchepen voor dien tyd de Rivier moeften doen afzeilen, uit vrees van 'er te moeten overwinteren. Tegenwoordig raakt zy niet toe dan ene maand later.

Ook

(*) Dit fchynt de *Scarabæus Carolinus* van Linnæus *Syft. Nat.* p. 545. te zyn. Hy is gemeen in *New York*, *New Jerfey*, *Penfylvanie*, *Maryland* en *Karolina.*

(†) *Acari.* (§) *Scarabæus ftercorarius.* (**) *Cimex lacuftris.* (††) *Dytiscus piceus.*

Ook ſneuwde het veel vroeger voor dezen dan nu. Dog het weder was ook meer ſtandvaſtig, en als het eens begon te vriezen duurde het gemeenlyk tot het einde van Februari of tot in Maart O. S. wanneer het gemeenlyk begon warm te worden. Tegenwoordig is het warm den dag dikwyls na de geſtrengſte koude, en ſomtyds verandert het weder verſcheiden malen op enen dag.

De meeſte oude lieden waren van mening, dat de lente tegenswoordig veel later aankwam dan voorheen, en dat het nu veel kouder was in 't laatſt van Februari en in de gehele maand van Mai dan in hunne jeugd, toen reeds in 't laatſt van Februari het land al zo groen was als nu in 't laatſt van Maart en 't begin van April O. S. De *Zweden* zeiden toen, *Paſk bitida*, *Paſk ſent*, *altid Gras*, „Paaſchen vroeg, Paaſchen laat, altyd gras." Maar miſſchien kan men op deze wys verklaren, hoe het komt dat die oude lieden zig verbeeldden dat toen alles vroeger aankwam. Het vee was toen zo talryk niet als nu, en de boſſchen waren vol van gras, dat tot een mans lengte groeide. Tegenwoordig wordt het gras, dat maar een jaar duurt, alle jaren door het gedurige weiden van het vee vernield. Nu was het waarſchynlyk dit maar een jaar durend gras dat vroeg in de Lente groen was, en dat nu weg zynde moet de menſchen doen denken dat alles voordezen vroeger aankwam dan tegenwoordig.

Ook zou het, volgens hun zeggen, voorheen meer geregend hebben dan tegenwoordig, vooral in den herfſt, wanneer het dikwyls bezwaarlyk was van wegen de regenvlagen het hoi en 't koorn binnen te brengen. Enigen van de laatſte jaren zyn zeer droog geweeſt. Evenwel waren ſommigen van mening dat het tegenwoordig al zo veel regende als voorheen. Dog alle de oude lieden ſtemden daarin overeen, dat in hunne jeugd het weer zo veranderlyk niet was als nu; want nu is het gehele jaar door de ene dag zeer heet en de volgende dikwyls zeer koud. Veeltyds verandert het verſcheiden malen op enen dag, zo dat, wanneer het 's morgens vry warm is geweeſt, de wind om tien uur noordweſt is en koude aanbrengt, en dikwyls is het dan kort na den middag weder warm. En deze veranderlykheid van het weder, denkt men, is oorzaak dat de menſchen tegenswoordig niet zo gezond meer zyn als voorheen.

Hierin waren zy 't allen eens, dat de winter tuſſchen 1697. en 1698. de koudſte was geweeſt, dien zy oit gevoeld hadden. Koude winter.

Den 7. April ſtonden de *Sanguinaria Canadenſis*, hier de *Bloedwortel* genoemd, om dat de wortel groot, rood, en doorgeſneden zynde gelyk onze rode beet is, en de *Epigæa repens*, die ſommigen den *Kruipenden Grondlaurier* noemen, op 't bloeyen. De eerſte wies in ene vette aarde, de andere op wat minder gronden. Bloeyende planten.

De *Laurus æſtivalis*, by ſommigen hier *Spice-wood* geheten, begon ook

ook te bloeyen, dog de bladen kwamen nog niet uit. Hy vorderde ene natte aarde in de bosſchen.

Wilde hennip. Het *Apocynum Cannabinum* of het *Hennip der Wilden*, gelyk het de *Zweden* noemden, wies menigvuldig op verlopen koornakkers, in de bosſchen, op de hoogtens, en opene plaatſen. De *Wilden* bedienden zig van dat gewas gelyk de *Europeanen* zig van het Hennip doen, want men kan den ſteel gemakkelyk tot draden maken. Toen de *Wilden* nog onder de *Zweden* in *Penſylvanie* en *New Jerſey* woonden, maakten zy 'er touwen van, welken de *Zweden* van hun koften, en tot tomen en viſchnetten gebruikten. Gemeenlyk kregen zy 'er negen vaêm van voor een brood. Velen van de *Europers* kopen nog van dat touw, om dat het zo duurzaam is. Nog maken de *Amerikanen* ander lynwaad van dit hennip. Op myne reis door het Land der *Iroquoizen* zag ik 'er de vrouwlieden aan werken. Zy gebruikten gene ſpinnewielen, maar draiden op haar blote lyf 'er draden en ſtrengen uit, die zy rood, geel, zwart of anders verwden, en maakten daar vervolgens hare ſtoffen vry konſtig van. De plant ſchiet van jaar tot jaar uit den wortel op, en behoeft dus niet jaarlyks op nieuws gezaid te worden. Uit den ſteel en den wortel komt een wit melkagtig ſap, dat enigſins vergiftig is. Somtyds beſtaat het viſchwant der *Amerikanen* alleen uit dit hennip. Dog de *Europeanen* weet ik niet dat 'er tegenwoordig gebruik van maken.

De *Typha latifolia.* Flax, en ook *Cat-tail*, noemde men ene plant die in bayen, rivieren en diepe draikolken waſt. (*) Men vlegt de bladen t'zamen en maakt 'er kranſſen van, die men tuſſchen de manen en den hals der paarden hangt, om voortekomen dat de hals van den toom geſchaafd worde. Ook maakte men 'er ſtoelzittingen van. Voorheen gebruikten de *Zweden* het katoen dat om het zaad zit in plaats van veders in de bedden; dog het gaat na enigen tyd tot klompen in malkander zitten, en om deze reden is men 'er van afgeſcheiden. Ik ſpreek niet van het nut dezer plant in de Geneeskonſt, het welk ik den artſen overlate.

De *Garlick.* Een ſoort van Look, zeer gelykende naar dat het welk in *Zweden* alleen in de bosſchen op de hoogtens waſt, groeit hier byna op alle de koornakkers in overvloed. De *Engelſchen* noemen het *Garlick.* (†) Als de koeyen 'er van aten was haar boter en melk zo ſterk, dat men ze nauwlyks eten kon. Somtyds verkoft men op de markt te *Philadelphia* van die boter, die oneetbaar was van wegens ha-

(*) *Typha latifolia* Linn.
(†) *Allium arvenſe, odore gravi, capitulis bulboſis rubentibus.* Gronov. *Flora Virgin.* 37. Het ſchynt het *Allium Canadenſe, ſcapo nudo tereti, foliis linearibus, capitulo bulbifero* van Linn. Sp. Pl. te zyn. F.

haren ſterken ſmaak. Om die reden belet men de melkkoeyen op landen te grazen daar de *Garlick* veel waſt. Ook krygt het vleeſch der beeſten enen onverdraaglyken ſmaak als zy 'er des zomers veel van eten. De *Garlick* komt vroeg in 't voorjaar aan. De paarden proeven 'er noit van.

Een ander Werk beloofd.

Het zoude myn Dagregiſter al te zeer doen uitdyen indien ik den tyd wilde aantekenen wanneer alle de wilde planten in dit Land bloeyen, wanneer zy ryp worden, en welke gronden zy vereiſchen en diergelyken. Ook zou dit velen myner Lezers weinig ſmaken. Om deze reden bewaar ik dat alles voor een ander Werk, waarin ik alle de gewaſſen van *Noord Amerika* beſchryven zal; in dit Werk zal ik alleen van zulke bomen en gewaſſen ſpreken, die om enige byzonderheid merkwaardig zyn.

EINDE VAN HET EERSTE DEEL.

R E I S
D O O R
N O O R D
A M E R I K A.

T W E D E D E E L.

REIS
DOOR
NOORD AMERIKA,
GEDAAN DOOR DEN
HEER
PIETER KALM,
Professor in de Huishoudingskonst op de Hoge School te Aobo, en Medelid der Koninglyke Zweedsche Maatschappy der Wetenschappen.

Vercierd met Koperen Platen.

TWEDE DEEL.

Te UTRECHT.

By J. VAN SCHOONHOVEN en Comp.
EN
G. VAN DEN BRINK JANSZ.
MDCCLXXII.

VOORREDEN
VAN DEN
VERTALER.

Zie hier het Twede Deel der Reize van den Heer Kalm, volgens belofte het Eerste ten spoedigsten volgende. Dit Deel bevat des Reizigers opmerkingen sedert den 12. April 1749. tot in October van dat jaar toe, gedurende welken tyd hy *New Jersey*, *Pensylvanie*, *New York* en *Kanada*, bezogt heeft, trekkende door *New Yersey* en *New York* langs de Rivier *Hudson* naar *Albany*, en van daar, door ene vry woeste landstreek henen, naar *Montreal* en *Quebec* in *Kanada*, welk gewest toen nog in de magt der *Franschen* was.

Dit is alles wat wy tot nog toe den *Neder Duitschen* Lezer van deze schone Reisbeschryving kunnen mededelen. Schoon de Heer Kalm tot de maand Februari van het jaar 1753. in *Amerika* vertoefde, gedurende welken tyd van veertien maanden hy nog vele togten in dat werelddeel gedaan heeft, gelyk men uit onze Voorreden voor het *Eerste Deel* geplaatst zien kan, is 'er, zo veel wy bewust zyn, nog niets aangaande het overige van zyne Reis in 't ligt gegeven. Zeer verlangen wy naar de gelegenheid om het zelve onzen Landsgenoten te kunnen mededelen, en

zul-

zullen zo dra ons die gegeven wordt, met alle vlyt en nauwkeurigheid, onze pogingen aanwenden, om de liefhebberen in ſtaat te ſtellen de uitmuntende aanmerkingen van onzen wysgerigen Reiziger, over een land gemaakt dat zo zeer de aandagt van het gemeen tot zig getrokken heeft, en 't welk nog zo onvolmaakt beſchreven is, in onze taal te leren kennen. Ondertuſſchen, al kwam het vervolg dezer Reisbeſchryving noit in 't ligt, blyft het werk zo ver het nu uitgegeven is altyd een werk op zig zelf geheel; en verdient de aanmerking van alle kenders en liefhebbers der Natuurlyke Hiſtorie zo wel als van fraye en nuttige Reisbeſchryvingen.

Wy eindigen deze Voorreden met den Lezer te verzoeken van de *Drukfouten*, die, in weerwil van alle aangewende moeite, der nauwkeurigheid van hem die de Proeven heeft nagezien ontſnapt zyn, goedgunſtiglyk te willen verſchonen, en de drie volgenden, die in 't *Eerſte Deel* van belang zyn overgebleven, dus te verbeteren.

Bladzyde 14. Regel 32. wordt de legging van *Philadelphia* geſteld op *de breedte van* 29. gr. *en omtrent* 50. min. N., lees daarvoor *op de breedte van* 39. gr. *en omtrent* 50. min. N.

Op bladz. 21. reg. 32. ſtaat *naaſt aan de brug*, lees daarvoor *naaſt aan de kai.*

Op bladz. 117. reg. 23. ſtaat *vrienden in* New *York*, lees *vrienden in* Duitſchland.

L Y S T

D E R

INTEKENAREN.

Aalſt (*Mejuffr. de Wed. . . . van*) in 'sHage.
Aalmes (*. . .*) Te Rotterdam groot ,Papier.
Abbekerk tromp (*Florus*) Borgemeeſter en Raad der Stad Hoorn.
Abrahams (*W.*) Boekverkoper te Middelborg, 2 Exemplaren.
A. K.
Alphen (*Mr. D. van*) Griffier der Stad Leyd.
Alphen (*Mr. Hieronymus van*) te Utrecht.
Avink Junior (*Theodorus.*)
Baalde (*S. I.*) Boekverkoper te Amſterdam 20 Exempl.
Baalde (*Pieter*) oud Schepen der Stad Rott.
Baalen (*I.*) te Dordrecht.
Baerſtecher (*. . .*) Boekverkooper te Cleef, 2 Exempl.
Baerſelman (*Marcellus*) S. Min. Cand. te Amſterdam.
Barels (*I. M.*) J. U. D. te Amſterdam.
Beerthuyzen (*H.*) te Utrecht.
Beeſt (*P. van*) te Dordrecht.
Bergman (*Cornelis*) Boekv. te Amſterdam.
Bieſterbos (*Jan*) Mr. Beeldhouwer te Amſt.
Billborg (*C. F.*) te Amſterdam.
Bleeker (*Daniel*) te Amſterdam.
Bles (*M.*) Heere van Moergeſtel te 's Boſch.
Bluſſé en Zoon (*Ab.*) Boekvs. te Dordrecht.
Boddaerd (*P.*) M. D. Oud Raad der Stad Vliſſingen en Lid van verſcheide Geleerde Genoodſchappen enz. te Utrecht.
Bogaard (*. . .*) te Leyden.
Bogaerd (*Hermanus van den*) Coopman te Leyden.
Bois Hoolewerf (*Iſaak du*) Oud Schepen en Raad der Stad Alckmaar.
Bokkenberg (*Johannes*) te Amſterdam.
Bold (*I.*) Boekv. te Groningen, 4 Exempl.
Bolte (*Gerrit*) te Deventer.
Bom (*G.*) Boekverkoper te Amſterdam.
Bonn (*A.*) Profeſſor Med. et Anat. te Amſt.
Boom (*Mejuffr. Catharina*) Geb. van Drunen te Middelburg.
Boonen (*Mr. D.*) Borgem. der Stad Harderw.
Boreel Jansz. (*Mr. Jacob*) Raad en Advoct. Fiscaal in de Admiraliteit te Amſterd.
Boſch (*Jan*) Boekv. te Haarlem, 3 Exempl.
Boſch (*Jacobus*) Boekverkop. te Rotterdam.
Boſch (*Jan Servaas*) Boekverk. te Utrecht.
Boſch (*J. C. ten*) Boekv. te Utr. 10 Exempl.
Boſch (*W. van den*) te Amſterdam.
Boſch (*Reyer van den*) te Amſterdam.
Boſch (*Dirk van den*) te Yſſelſteyn.
Bosvelt (*Mr. . . .*) in 'sHage.
Braam (*P. van*) Boekverkoper te Dordrecht, 2 Exemplaren.
Bractearius (*Abraham*) Notaris te Amſterd.
Brakenburgh (*Albert*) te Alckmaar.
Brink (*Rudolph Arend ten*) Predicant te Amſterdam.
Brink Jansz. (*G. van den*) Boekverkoper te Utrecht 17 Exempl. voor verſcheiden.
Brink (*Jan van den*) Horologiemaker te Parys.
Broes (*P.*) Predicant te Amſterdam.
Broes (*Anthony*) te Amſterdam.
Bronckhorſt (Mr. *Adriaan van*) Raad in de Vroedſchap der Stad Utrecht.
Brughman (*Johannes*) Clerq in de Stads Bank van Leeninge in 'sHage.
Bruin (*I. de*) te Dordrecht.
Bruyn (*Petrus de*) Apotheker te Utrecht.
Bruyn (*M. de*) Boekv. te Amſterd. 7 Exemp.
Bruyn (*Joris*) te Amſterdam.
Buma (*Wybe*) te Sneek.
Burgh (*I. van der*) Boekv. te Amſterdam.
Buſch (*L.*) Makelaar te Amſterdam.
Cambier (*Mr. Jacob*) Kanonik in 't Capittel van St. Pieter te Utrecht.

Ca-

Capellen (*de Hoog Wel Gebooren Heer R. J. Baron van der*) Heer van de Marsch en Lashmer, Lid der Edelen en Ridderschap des Graafschaps Zutphen.
Chastelain (Mr. *C. P.*) te Leyden, best Papier.
Cleef (*Pieter van*) Boekverkoper in 'sHage 3 Exempl.
Cocq (*Cornelius*) Med. Candid. te Leyden.
Conradi (*Petrus*) Boekverk. te Amsterdam.
Corbach (*T. S. van*) te Amsterdam.
Corbelyn (*Thomas*) Boekverk. te Vlissingen.
Coster (*P.*) Secretaris van Tilborg en Goirle.
Craeyvanger (*Cristiaan Engelbert*) te Amsterdam.
Cramer (*Hendrik Willem*) Coopman te Amsterdam.
Cramer (*I. H.*) Boekverkoper te Bremen.
Daalen (*N. van*) Boekverkoper in 'sHage 3 Exemplaren.
Dahlberg (*C. G.*) te Amsterdam, best Pap.
Damme (*Pieter van*) Directeur van het Zeeuwsche Genootschap der Wetenschappen te Vlissingen, Lid van de Koninglyke Gottingsche Maatschappy der Wetenschappen, als mede van de Keurvorstelyke Maatschappy der Wetenschappen in Saxen, te Amsterdam.
Damme (*I. H. van*) Boekverkoper te Leyden 2 Exemplaren.
Dedel (*Jan Hudde*) Borgemeester in 'sHage.
Demter (*F...*) Boekverkoper te Amsterdam, 4 Exemplaren.
Dielen (Mr. *W. I. B. van*) te Utrecht.
Does (*Adriaan van der*) Capitein ter Zee ten dienste dezer Landen.
Dokkum (*R. v.*) Predicant der Doopsgezinde Gemeente te Huyzen.
Dominicus (*Dignus*) Secretaris te Yersike.
Doornick (*M. van*) Lid der Geswoore Gemeente der Stad Deventer.
Dornseiffer (*I. S.*) Hoog en Nederduische Boekverkoper in 'sHage, 2 Exemplaren.
Dreyhaupt (*C. I.*) J. U. Stud. te Amsterdam.
Drunen (*I. I. van*) Lid van het Zeeuwsche Genootschap der Wetenschappen te Vlissingen en Predicant te 'sBosch.
Dusart (*H.*) Heere van Noordgouwe Secretaris &c. te Ooltgensplaat.
Dumas (.....) te Alphen.
Duuren (De Hoog Wel Gebooren Heer *D. van*) ordinaris Gedeputeerde der Staaten van Overyssel en Regeerend Borgemeester te Deventer.
Duvelaar (Mr. *Abraham*) Vryheer van Duinbeek, Gedeputeerde ter Provintiaale Reekenkamer des Graaflykheids van Zeeland wegens Middelborg, Bewindhebber der West-Indische Compagnie ter Kamer Zeeland.
Dyk (*Jan van*) te Amsterdam.
D. W. V. M. Te Dordrecht.
Eck (*I. A.*) Predicant te Amsterdam.
Eelde (Mr. *K. M. van*) te Utrecht.
Eichhorn (*A.*) Boekverkoper te Amsterdam.
Endt (*Ary van der*) te Rotterdam.
Engelbert (*E. M.*) Predicant te Hoorn.
Engelberts (*G. H.*) te Amsterdam.
Entrop (*P. I.*) Boekv. te Amsterd. 4 Exemp.
Essen (*Joh. Luiscius van*) Courant. te Delft.
Eys (*I. P. van*) Regeerend Schepen der Stad 'sBosch.
Faille (*Cornelis de la*) Coopman in 'sHage.
Falmouth (...,) te Utrecht.
Feith (Mr. *Rhynvis*) te Zwolle.
Focking Junior (*Cornelis*) te Amsterdam.
Fouw (*Leonard de*) Notaris en Procureur te Goes.
Floryn Math. (*Jacob*) te Rotterdam en Examinateur der Zee Officieren by 't Ed. Mog. Col. ter Admiraliteit aan de Maaze.
Franeke (*Andries Pieter*) te Middelburg.
Gaillard (*Johannes*) Boekverkoper in 'sHage, 3 Exemplaren.
Gartman (*H.*) Boekverkoper te Amsterdam.
Gildemeester (Mr. *Daniel*) te Amsterdam.
Gillissen (*Pieter*) Boekverkoper te Middelburg, 6 Exemplaren.
Gobius (*Adriaan*) S. S. Th. Stud. te Utrecht.
Goor (*A. van*) Boekverkoper te Amsterdam.
Gorcum (.....) Raad in de Vroedschap en Borgemeester te Woerden.
Gorter (*David de*) Med. Doct. Oud Proffessor en Geweeze Lyf-Artz van haare Ruskeizerlyke Majesteit &c. &c. te Wyck.
Grenier verwout Noviret (Mr. *David*) Schepen en Raad te Middelborg.
Groenewold (*A.*) Boekverk. te Groningen.
Gronovius (Mr. *Laurentius Theodorus*) Raad en Schepen der Stad Leyden, best papier.

Gu-

Guerin (*C. N.*) Boekverkoper te Amfterdam.
Guillod (*Bernardus*) te Amfterdam.
Haakman (*Izaak*) te Amfterdam.
Hagen (*Nicolaas van der*) te Goes.
Habelius (*Auguftinus Segius*) te Haarlem.
Hahn (*Johan David*) Med. Doct. en Profeffor te Utrecht, beft papier.
Harreveld (*E. van*) Boekverk. te Amfterd.
Hemeryk (*Jan*) te Zierikzee.
Hennert (Dr. *Johannes Fredericus*) Mathef. & Aftronom. Profeffor te Utrecht.
Henskes (*W.*) Kanonik van Oud Munfter te Utrecht, beft papier.
Heuvel (Mr. *Hendrik Hermanus van den*) Griffier in den Ed. Hove van Utrecht.
Hey (*V. D.*)
Hoebe (*Johannes*) te Amfterdam.
Hoevenaar (*Adolph Adriaan*) te Rotterdam.
Holswilders (*G.*) te Amfterdam.
Hooft (*Jacobus*) te Haarlem.
Houten (*Jan ten*) Boekverkop. te Amfterd.
Houttuyn (de Erven van *F.*) Boekverkoper te Amfterdam, 2 Exemplaren.
Hovendaal (*Martinus*) te Rotterdam.
Hovy (*Lodewyk*) te Amfterdam.
Hubert (*Herman*) Predicant te Amfterdam.
Huifingh (*Lubbartus*) Boekverkoper te Groningen, 12 Exemplaren.
Huydecoper (*Willem*) te Utrecht.
Huysman (*Jacobus*) Boekverkoper te Goes.
Huyfteen (*I. van*) te Amersfoort.
Huyzer (*I. C. de*) Konft Graveur te Amfterd.
Jong (*P. de*) Droffaard van Vlierden en Secretaris te Vechel.
Jordens (*C. A.*) Lid der Gefwoore Gemeente der Stad Deventer.
Joffe (*Benjamin*) Stads Chirurgyn te Haarl.
Kaecks (*Izaak*) te Deventer.
Kanter en Zoon (*Jacobus de*) Boekverkopers te Zierikzee 5 Exemplaaren.
Kappelhoff (*I.*) Med. Doct. te Amfterdam.
Kelderman (*Abraham*) te Utrecht.
Kemenaar (*G.*) eerfte Commies in het Poft-Comptoir te Rotterdam.
Kemink (*Dirk*) Boekdrukker te Utrecht.
Kemink (*Hermannus Hendrikus*) te Utrecht.
Kerkboven (*Conftant van den*) Predicant te Poortegaal.
Keyzer (*François de*) Raad der Stad Goes.
Keyzer (*H.*) Boekv. te Amfterd. 3 Exempl.
Kleynhoff (*Criftiaan*) Heere van Enfpyck Borgemeefter &c. te Cuylemborg.
Klinkenberg (*I. van Nuys*) A. L. M. Phil. Doct. en Predicant te Emmenes Buytend.
Klockner (*I. C.*) Med. Doct. te Amfterdam.
Klopman (*H.*) Predicant te Ter Aa.
Klos (*Johs. van der*) Boekverkoper te Gouda.
Kock (*Wilh.*) Predicant te Papendrecht.
Koopman (*Wynand*) Fabriqueur en Koopman te Utrecht.
Koperfmit (*Kafparus*) Makelaar te Amfterd.
Kroe (*A. van der*) Boekverkoper te Amfterd.
Kroe (*A. van der*) ——— (voor een ander.)
Kruyff (*Fr. de*) Boekv. te Amfterd. 6 Exemp.
Kuipers (*G.*) te Dordrecht.
Lafrens (*Johannes*) te Amfterdam.
Lambrechtfen (Mr. *Anthony Pieter*) Heer van Rithem Borgemeefter en L. C. van Sonsbeeck, Penfionaris der Stad Vliffingen voor de Bibliotheek der Stad Vliffing. beft pap.
Lange (Mr. *Bonaventura de*) Raad in de Vroedfchap en Regeerend Schepen der Stad Gouda.
Lansbergen (*Arend*) te Amfterdam.
Landtmeter (*Henricus*) 4 Exempl.
Leermond (*P. H. van*) te Gouda.
Leescollegie in Wageningen.
Leesgezelfchap te Hoorn.
Leesgezelfchap onder de Zinfpreuk Luft tot Wetenfchap, te Dordrecht.
Leesgezelfchap onder de Directie van J. C. van Hemert te Middelborg.
Leesgezelfchap, Concordia te Hoorn.
Leesgezelfchap te Heusden.
Lever (*Cornelis*) te Amfterdam.
Lexraven (*Gabriel*) te Amfterdam.
Leyden (De Hoog Wel Geb. Heer *Baron van*) van Weftbarendrecht, Generaal Majoor van de Cavallerie.
Leyden (*Pieter Baron van*) Heere van Nieuwland, Gedeputeerde in de Raad van Staat.
Liendert (*. . . van*) te Rotterdam.
Linzen (*Joan Chriftoph*) Koopm. te Amfter.
Loncq (*A.*) Planter te Demerary.
Lofel (*A.*) Boekverk. te Rotterd, 3 Exempl.
Louwaard (*Jacobus*) te Goes.
Lubeley (*Hendrik*) te Amfterdam.
Maagh en Zoon (*Mejuffr. de Wed. J.*) Boekverkopers te Alckmaar.

Maan

Maan (*Reynoud*) Notaris te Zierikzee best pap.
Manen (*Arie van*) Hovenier te Monnickendam.
Mariniſſen (Mr. *Johannes*) Rekenmeester der Provintie Zeeland en Schepen en Raad te Veere.
Marmé (*I. W.*) Stempelſnyder van Hunne Ed. Mog. Munt te Utrecht.
Marre (*Evert de*) Regent van 't Oude zyds Huyszittenhuys te Amſterdam.
Martens (*Jan Hendrik*) Koopmaan te Amſterd.
M. D. W.
Meeling (*Pieter*) Notaris te Amſterdam.
Meer (*Abraham van der*) Koopman te Maasſluis.
Meeſter (*W. de*) Borgemeester der Stad Harderwyk.
Meſtre (Mr. *Philippus Matthias*) Borgemeester in 'sHage.
Metzedelaar (*Johannes*) Apotheker te Rotterdam, best pap.
Meulen (*Willem van der*) Regent van 't Oude zyds Huyszittenhuys te Amſterdam.
Mey (*Jan Frederik de*) Raad in de Vroedſchap der Stad Alckmaar.
Meyer (*Pieter*) Boekverkoper te Amſterd.
Meyer (*Adam*) Boekverkoper te Amſterd.
Meyer (*Willem*) Apothecar te Amſterdam.
M. K. te Goes.
Moehring (*P. H. G. van*) Hoogvorſtel. Anhalt Zerbtiſche Hofraad Lyfmedicus en Phyſicus van het Land Jevern.
Moeleman (*I. H.*) Boekverkoper te Aarnh.
Morlives van der Noot (*Jan*) in 's Hage.
Monde (*G. van der*) Apothecar te Amſterd.
Muilman Willemſz (*Wigbold*) Predicant in 'sHage.
Mulder (*Jan*) te Amſterdam.
Munnicks (Mr. *Gerard*) Raad Ordinaris in den Ed. Kamere van Juſtitie te Vianen en Kanonik ten Dom te Utrecht.
Muyden (Mr. *Steven Jacob van*) Raad in de Vroedſchap der Stad Utrecht.
Muyden (*W. van*) Predicant der Remonſtranten te Leyden.
Myhlberg (*George Charle van*) Luiten. Coll.
Nagel (*Hendrik*) te Amſterdam.
Nes (*Jan Pieter van*) Rentmeester van de Heeren Edelen en Ridderſchappen te Utrecht
Nielo (*F. A.*) Koopman te Amſterdam.
N. M. C.
N. N. te Amſterdam.
Noemer (*Pieter van*) Med. Doct. en Raad te Zierikzee.
Noordbeek (*P. G.*) J. U. D. te Amſterdam.
Noteman (*A.*) Makelaar te Amſterdam.
Nyſſen (Mr. *Willem*) Heer van Waarden mitsgaders Rentmeester van de Exploiten van den Hove van Vlaanderen en Rekenmeester der Weſt-Indiſche Compagnie ter Kamer Zeeland te Middelborg.
Oblet (*I. P.*) te Utrecht.
Ommeren (*I. F. van*) Geboore Evers Viere-vant te Aarnhem.
Oudemeyer (*Robertus*) te Utrecht.
Oudgaarden (*O. van*) te Leyden.
Paddenburg (*G. T. van*) Boekv. te Utrecht.
Paddenburg (*Abraham van*) Akademie Drukker te Utrecht.
Palier (*J.* en *H.*) Boekverkopers te 'sBoſch, 2 Exemplaren.
Pauw (Mr. *Franco*) Raad en Borgemeester der Stad Delft, Hoog-Heemraad van Delfland, en van den Lande van Voorne, Leenman van Voorne voornt. Bewindhebber van de Ooſtindiſche Compagnie ter Kamer Delft &c. best pap.
Petræus (*Johannes Balduwinus*) te Goes.
Perponcher de Sedlnitzky (De Hoog Wel Geboorne Heer Mr. *Willem Emmery Baron de*) Raad in de Vroedſchap der Stad Utrecht.
Perſyn Colonel en Capitein van een Compagnie onder het Regiment Hollandſche Guardes te voet.
Peſters (Mr. *Nicolaas*) te Utrecht.
Peterſon (*H.*) Coopman te Utrecht.
Phelſum (*M. van*) Stads Med: Doct. te Sneek.
Pla (*P. A.*) Griffier van de Kamer van Juſtitie en Leenhove van Vianen en Ameide, mits-

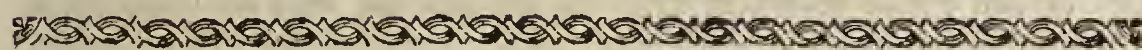
gaders Hoogheemraad 'sLands van Vian.
Poll (*Johannes v. d.*) Pz. Oud Schepen der Stad Amfterdam.
Poll (*R. van der*) S. S. Theol. Stud. te Utrecht.
Pont (*A. du*) Lieutenant onder de Artillerie.
Poolſum (*Mejuffr. de Wed. J. J. van*) Stads Drukkeres te Utrecht 4 Exemplaren.
Pot (*I.*) Coopman te Rotterdam.
Ras (Mr. *Daniel*) Raad in de Vroedſchap der Stad Alckmaar en wegens deſelve Ords. Gedeputeerde ter vergaderinge van haar Ed. Groot Moogende.
Reeſſen (*Hendrik*) te Amfterdam.
Reguleth (*D. A.*) Predicant te Amerongen.
Renſſelaar (*A. van*) te Amfterdam.
Renſſelaar (*Cornelia Judecum van*) Geb. Cramer te Amfterdam.
Remmers (*Johannes*) te Amfterdam.
Repelius (*T.*) Boekverkoper te Thiel.
Reſſelaar (*I. A.*) Veertige te Dordrecht.
Ribaut (Mr. *G.*) Rekenmeefter der Weſt-Indiſche Compagnie ter Kamer Zeeland te Middelborg.
Rietſchooten (*Willem van*) Grutter te Utr.
Ripperſe van Hoolwerf (Mr. *Jacob*) Schepen der Stad Hoorn.
Roelofswaart (*Benjamin*) te Amfterdam.
Romer (*D.*) Boekverkoper te Franeker.
Roos (*G.*) te Rotterdam.
Rooſen Junior (*C.*) te Amfterdam.
Rotſcheidt (*Ludolph*) te Leyden.
Rottermond (*Adriaan*) Vroedf. in 'sHage.
Ryckevorſel (Mr. *C. van*) in 's Hage.
Sandelyn (*W.*) Boekverkoper te Wagen. 3 Exemp.
Schagen (*I. van*) te Amfterdam.
Scheltus (Mr. *Izaak*) Drukker van haar Hoog Mogende in 'sHage.
Schippers (Mr. *P. L.*) Heere van Bodegraven, Schepen der Stad Gouda.
Schoonhoven (*Pieter van*) Notaris en Makelaar te Utrecht.
Schoonhoven (*Steven van*) Confiturier te Utr.
Schoonhoven en Comp. (*J. van*) Boekverk. te Utrecht 34 Exempl. voor verſcheiden.
Schmidt (*L.*) Boekv. te Schiedam 4 Exempl.
Schuttrup (*Abraham Coenraad*) te Amfterd.
Sepp (*I. C.*) Boekverkoper te Amfterdam.
Slype de Boekhorſt (*Ad. Hend. van*)
Smith (*Jacobus*) Koopman te Middelborg.
Smout (*Egbert van der*) Boekv. te Delft 4 Ex.
Spiering (*Hercules*) te Hoorn.
Stanhoffius (*I.*) Boekverkop. te Amfterdam.
Stoop (*A. B.*) te Dordrecht.
Stubbe (*Arend*) te Utrecht.
Swaanenburg (*Leendert*) in 's Hage.
Symonſen (*Symon*) te Middelborg.
Taddel (*Philippus*) te Amfterdam.
Tatum (Mr. *I. H.*) te Utrecht.
Temminck (*C. T.*) Advocaat in 's Hage.
Teſtas (*M. H.*)
Tounemans (*I.*) J. U. Stud. te Utrecht.
Thierry (*Johannes*) Boekverkoper in 'sHage.
Thol en Zoon (*Mejuffr. de Wed. O. van*) Boekverkoopers in 'sHage.
Thornbury (...) in 'sHage.
Tulleken (Mr. *Daniel*) Heere van Melis- en Marie-Kerk Oud Burgemeeſter en Regeerend Scheepen en Raad te Middelborg.
Turner (*Jan*) Koopman te Amfterdam.
Ummethun (*Hendrik*) te Amfterdam.
Valkenier de Jonge (Mr. *Gillis*) te Amfterd.
Vechelen (*Pieter van*) Secretaris en Stokhouder der Vryheid Etten Leuv en Sprundel.
Veer (*G. van der*) Boekverkoper te Utrecht.
Velden (*I. H. van den*) Captein ter Zee.
Vermande (*Lodewyk*) Boekverkoper te Hoorn 2 Exemplaren.
Verryſt (*Dirk*) Raad in de Vroedſchap en Regeerend Borgemeeſter der Stad Gouda.
Vin (*A. de*) Boekverkoper te Middelborg.
Viſch (*Juſtus*) Boekverkoper te Utrecht.
Vingerhoedt (Mr. *I. H.*) Vroedſchap der Stad Rotterdam.
Vlacq (*Pieter*) te Gouda.
Vollenhooven (*Jan van*) te Amfterdam.
Vos (Mr. *Cornelis Anthony*) Oud Raad in de Vroedſchap der Stad Utrecht, Secretaris van de Finantie en Rekenkamer 'sLands van Utrecht, en mede Secretaris van de Edele Mogende Heeren Staaten van Hoog gemelde Provintie.

Voyer

Voyer (Theodorus) Med. Doctor en Borgemeester der Stad Buuren.
Vries Abrahamsz. (G. de) te Amsterdam.
Vry en Zoon (*Mejuffr. de Wed. Gysbert de*) Boekverkopers te Gouda.
Waal (Samuel de) Boekverk. te Utr. 3 Exe.
Waal (Justus de) Koopman te Utrecht.
Wagtels (Dirk) Dierecteur der Commercie Compagnie te Middelborg.
Waller (Pieter van de) te Rotterdam.
Warin Antonisz. (*N.*) J. U. D. te Amsterd.
Wedding (Justus) Coopman te Amsterdam.
Weege (David) Boekverkop. te Amsterdam.
Wessing Willemz (Joh.) Boekv. te Amsterd.
Wibbert (Jan) Coopman te Delft.
Wild (Bartholomæ) te Utrecht.
Willemsen (Jacobus) Hoogleeraar in de H. Godgeleerdh. en Predicant te Middelb.
Winckelman (O. R. F. W.) te Utrecht.
Wint (Pieter de) te Goes.
Wttewaal (Mr. *F.*) Kanonik ten Dom te Utr.
Wysman (P.) te Amsterdam.
Zeylstra (R.) Boekverkoper te Sneek.

REIS DOOR NOORD AMERIKA.

Den 12. April 1749. vertrok ik van *Rakoon* naar *Philadelphia* en de omgelegen' plaatſen, om te vernemen of daar reeds meerder gewaſſen opgekomen waren dan te *Rakoon* en in *New Jerſey* in 't algemeen. Het vogtige weder, dat wy enige dagen gehad hadden, had de wegen in lage en kleyagtige oorden zeer ſlegt gemaakt. Reis naar *Philadelphia*.

De bladen, die den laatſten herfſt afgevallen waren, bedekten den grond ter hoogte van drie of vier duimen. Dog, daar hier door het groeyen van het gras gehouden werd verhinderd te worden, had men de gewoonte van in Maart deze bladeren in brand te ſteken. Ik vond op deze plaatſen den grond op die wys afgebrand. Maar ſchoon dit in een zeker opzigt voordelig is, doet het in een ander veel kwaads, dewyl alle de jonge ſcheuten der bomen met het verdorde loof te gelyk verbrand worden, het welk het hout grotendeels vermindert, en op zulke plaatſen, daar men verſcheiden' jaren aan een de afgevallen bladeren verbrand had, kwam geen nieuw hout op; zo dat als eindelyk de oude bomen werden omgehouwen 'er niets dan naakte woeſte velden overbleven. Ook vernielde men op die wys allerhande planten, of beroofde ze ten minſten van hare kragt om te groeyen. Een groot deel der gewaſſen en meeſt alle de ſoorten van gras duren hier maar een jaar, en hunne zaadtjes leggen tuſſchen het afgevallen blad, met het welke zy te gelyk door 't vuur verteerd worden. Dit geeft ons ene nieuwe oorzaak aan de hand van de boven reeds gewaagde algemene klagte, dat men tegenwoordig minder kruiden en minder gras in 't land vindt dan voorheen. Ook vernielt men dus een groot getal dode of holle bomen, welken men anders Afgevallen loof verbrand.

tot brandhout had kunnen bezigen, en dus de bosschen enigsins sparen. Behalven dat verbrandt op deze wys ook een goed gedeelte van de bovenkorst der aarde, om van andere nadelen niet te gewagen. Om deze redenen heeft de Regering van *Pensylvanie* onlangs dit verbranden van 't loof verboden; dog dit verbod wierd in 't algemeen afgekeurd, en ieder deed naar zyn goeddunken.

Houtluizen. MEN vond om dezen tyd ene verbazende menigte van *Houtluizen* in de bosschen. Dit is een zeer onaangenaam gedierte, want zodra men op den grond of enen omgehouwenen boom gaat zitten, kruipt 'er een heir van luizen den mensch op 't lyf, en komen zonder dat men 't merkt op het blote lichaam. Ik heb in de *Verhandelingen* der *Zweedsche Maatschappy* voor het jaar 1754. een breedvoerig verslag van de slegte eigenschappen en andere byzonderheden van dit gedierte gegeven.

Versteend hout. IK ontving dien dag een stuk van versteend hout, dat men te *Rakoon* diep in den grond gevonden had. In dit hout zag men de vezels en de binnenste ringen nog zeer duidelyk. Het scheen een stuk Hikory te zyn.

Clams. MEN gaf my ook enigen van die Mosselschelpen welken *Clams* by de *Engelschen* heten. Deze *Clams* waren niet varsch, dog van de zodanigen welken men byna door gantsch *New Jersey* diep in de aarde vindt. Men ontmoet ze levendig alleenlyk maar in het zoute water aan den zeekant, dog dezen waren te *Rakoon* agt of negen *Eng.* mylen van de *Dellaware* en byna honderd mylen van zee gevonden. Dien avond ging ik den Heer *Bartram* bezoeken.

Wespennesten. TWEE Wespennesten hingen in enen hogen Ahorn boven het water. Zy waren even gelyk de onzen, uitgenomen dat ze groter waren. Ieder nest was ene halve el in 't kruis. In elk lagen drie waschkoeken boven malkander. De onderste was de grootste, en de bovenste de kleinste. Men zag 'er enige eyeren in. De onderste koek was in de middellyn zeven en een halven duim, en de bovenste vier en een halven. De celletjes waarin de eyeren of de jonge wespen lagen waren zeshoekig, en de kleur van het nest was grauw. Men zeide dat de wespen deze nesten uit de pluizen maken, die aan de oude heiningen en muren zitten. Ene donkerbruine Bye met zwarte hoornen, twee zwarte kringen onder 't lyf, en purpere vleugels vloog tusschen de bomen, en behoorde misschien tot deze nesten.

Een ander soort. EEN ander soort van *Wespen*, groter dan dezen, maken hunne nesten geheel open. Zy bestaan slegts uit enen koek, die door niets gedekt wordt, en maar bloot tusschen de takken hangt. De celletjes zyn horizontaal; en wanneer 'er eitjes of jonge wespen in zyn, zo heeft ieder celletje een soort van deksel boven zig, op dat 'er de regen niet in kome. Dog waar by onweder de oude wespen blyven, weet ik niet, ten zy zy in de reten der rotsen kruipen. De

bo-

bovenzyde van den koek is met een ſoort van ſmeer bedekt, zo dat de regen 'er niet door kan dringen. De celletjes zyn gemeenlyk zeshoekig, vyf, zes of zeven lynen diep, en twee lynen in de doorſnede. De Heer *Bartram* merkte aan dat deze neſten uit ene twederhande ſtof zamengeſteld waren, namelyk van de pluizen, die men op oude tuinen vindt, en die door den wind 'er afwayen, want men ziet 'er de wespen dikwyls zelven op zitten en die afknagen. Maar de kanten van het dekſel der celletjes beſtaan uit ene zelfſtandigheid uit het dierenryk, of ene lymige ſtof, die de wespen opgeven of in hunne monden bereiden; want als men deze zelfſtandigheid in 't vuur werpt, brandt zy niet, maar wordt alleenlyk gezengd, gelyk hair of hoorn. Dog de bodem van het neſt brandt gelyk linnen of half verrot hout, en laat enen reuk van gebrand hout na. De wespen, welker neſten ik hier beſchreven heb, hebben op het voorhoofd drie zwarte glinſterende ſtippen, (*) en op het lyf ene vyfhoekige zwarte vlak. Tegens het einde van den herfſt kruipen deze wespen in de ſpleten der bergen, waar zy den winter ongevoelig overbrengen. In de lente, als de zon begint kragt te krygen, komen zy des daags te voorſchyn, dog keren tegens den avond, wanneer het begint koud te worden, weder naar hunne holen. Ik zag ze vroeg in de lente by zonneſchyn in en omtrent ſommige reten in de bergen. Men verhaalde my van een ander ſoort van Wespen, die hunne neſten onder den grond maken.

De Gyrinus natator of de zogenaamde *Zwemmer*, een waterkever, danſte in menigte op 't water. De Zwemmer.

Den 14. in den morgen reisde ik naar *Cheſter*. Op vele plaatſen langs den weg zyn zaagmolens, dog die ik dien dag zag hadden maar ene zaag. Ik bemerkte ook dat de boſſchen in dit oord zeer ruw behandeld waren. Het is hier de gewoonte by het opregten van zaagmolens, koornmolens of yzerwerken, het water een goed deel wegs naar beneden te leiden, in geval de grond naby enen waterval niet bekwaam is voor het gebouw. Reis naar *Cheſter*.

Den 16. keerde ik weder naar *Rakoon*. *Rakoon*.

Men heeft hier te lande vierderlei ſoorten van *Zwaluwen*, namelyk die in de ſchuren, die in de ſchoorſtenen, die onder den grond zig onthouden, en eindelyk een ſoort dat de *Engelſchen Martins* heten. Zwaluwen.

Die in de ſchuren zig onthouden, of de *Huiszwaluwen*, hebben enen ge-

(*) Deze drie ſtippen zyn den meeſten Inſekten eigen, en moeten by gevolg niet voor kentekens van een byzonder ſoort worden gehouden. Men noemt ze *Stemmata*, en zy zyn een ſoort van ogen, dienende om in de verte te zien, gelyk hunne andere ogen dienen om naby zynde voorwerpen te beſchouwen. F.

gevorkten ſtaart. Ik vond ze op alle de plaatſen van *Noord Amerika* die ik gezien heb. Zy komen met opzigt harer kleur zeer veel met de *Europiſche* Huiszwaluwen overeen, dog 'er is enig onderſcheid in het geluid. Dit jaar lettede ik niet op wanneer zy te voorſchyn kwamen; dog het volgende zag ik ze het eerſt den 10. April N. S. en den volgenden dag 's morgens zag ik 'er een grote menigte van op palen en planken zitten, die zo nat waren als of zy zo uit de zee gekomen waren. (*) Zy

(*) Het is een ſtuk dat onder de Natuurkundigen in verſchil ſtaat, of de Zwaluwen, wanneer zy in de noordelyke landen verdwynen, naar warmer gewesten verhuizen, dan of zy in holle bomen en gaten in rotſen kruipen, en daar den winter ongevoelig doorbrengen, dan eindelyk of zy zig onder water verbergen en met den aanvang der lente weder te voorſchyn komen. De twee eerſte gevoelens hebben de meeſte goedkeuring verworven, het laatſte is by velen als een ſpreukje uitgejouwd. Maar de Natuurlyke Hiſtorie, gelyk alle andere Hiſtorien, ſteunt niet altyd op ene innerlyke waarſchynlykheid, dog op daden, gegrond op het getuigenis van geloofwaardige lieden. Men heeft zelden Zwaluwen in 't water zien wegduiken; Zwaluwen zyn niet met zulke werktuigen geſchapen als kikkers en hagediſſen, die des winters ongevoelig zyn; by gevolg kunnen de Zwaluwen des winters niet onder water leven — Zulk ene wys van redeneren, denk ik, zou ons te ver voeren in vele gevallen; want, ſchoon men niet wel begrypt hoe Zwaluwen onder water leven kunnen, zoude het egter waar kunnen zyn. Hagediſſen en kikkers zyn dieren al te zeer van de Zwaluwen verſchillende, dan dat de laatſten van een diergelyk maakſel als de eerſten zyn zouden. De beer en de bergrot zyn in den winter in enen gevoelloozen ſtaat, en hebben egter gene werktuigen gelyk de kikkers en hagediſſen, en niemant twyffelt 'er aan dat zy in de ruwſte lugtſtreken in enen ſtaat van gevoelloosheid zyn. De bewoonders der *Alpes* graven de hollen der marmotten op, en vinden ze in enen gevoellozen ſtaat, zo dat zy hun den hals affnyden kunnen zonder dat de dieren het minſte teken van leven geven. Dog als men den ſlapenden marmot in een warm vertrek brengt en voor het vuur plaatſt, wordt hy levendig. Derhalven moet de vraag door daden worden beſliſt, en die ontbreken hier niet. Dr. WALLERIUS, die beroemde *Zweedſche* ſcheikundige, ſchreef in 't jaar 1748. den 6. Sept. O. S. aan den Heer KLEIN, Geheimſchryver der ſtad *Dantzig*, dat hy meer dan eens de Zwaluwen op het riet zig had zien verzamelen, tot dat zy allen in 't water wegzonken, na dat zy, als ware het, een kwartier lang een doodlied gezongen hadden. Ook getuigt hy dat hy ene Zwaluw gezien heeft die in den winter met een net uit een poel gehaald was, zynde, gelyk dit in de noorder landen gewoonlyk is, onder het ys gezonken, welke in ene warme kamer gebragt zynde by zig kwam, begon te vliegen, dog kort daarna ſtierf.

De Heer KLEIN vervoegde zig aan ſommige algemene Pagters in de landen des Konings van *Pruiſſen*, in wier landſtreken vele wateren waren, welker visſchery een deel uitmaakte van hunne inkomſten, en die het voordeligſt in den winter is onder het ys, geſchiedende met netten die meer dan twee of driehonderd vademen zig uitſtrekken, zo dat zy dikwyls met werktuigen van wegens hunne zwaarte moeten worden opgehaald. Nu alle de volgende perſo-

Zy maken hare neſten in de huizen en onder de daken aan de buitenzyden. Ook vond ik deze neſten op bergen en klippen, welker bovenſte wat buiten het onderſte uitſtak. Buiten dat neſtelden zy onder de hoeken van loodregte klippen. En dit leert ons waar de Zwaluwen voor dat de *Europers* huizen hier te lande gebouwd hadden geneſteld hebben; want dit konden zy onmogelyk in of tegen de hutten der *Wilden* doen. Ene zeer

ſonen ondervraagd zynde hebben voor de wethouderſchap onder ede het volgende betuigd. I. De Moeder der Gravin van *Lehndorf* zeide, dat zy enen klomp van Zwaluwen gezien had, gehaald uit het *Friſch Haff*, een Meer dat by *Pillau* gemeenſchap heeft met de *Ooſtzee*, welken, in een matiglyk warm vertrek gebragt zynde levendig wierden en begonnen te vliegen. II. De Graaf van *Schlieben* gaf een bezegeld getuigſchrift, behelzende, dat des winters in het Meer, behorende aan zyn Landgoed van *Gerdauen*, viſſchende, hy verſcheiden Zwaluwen in het net kreeg, waarvan hy 'er ene opnam, ze in een warm vertrek bragt, alwaar zy, een half uur gelegen hebbende, zig begon te bewegen, en een half uur daarna herom te vliegen. III. De Amptman *Witkowski* betuigde, dat in het jaar 1740. drie Zwaluwen in een net opgehaald wierden in het grote Meer te *Didlacken*. In het jaar 1741. kreeg hy twee Zwaluwen uit een ander deel van het Meer en bragt ze naar huis, dewyl zy in zyn byzyn gevangen waren. Na den tyd van een uur wierden zy allen in ene warme kamer levendig, vlogen, en ſtierven drie uren daarna. IV. De Amptman *Bonke* zeide, dat hy, het Landgoed *Kleskow* in pagt hebbende, negen Zwaluwen in een net van onder het ys had zien ophalen, die hy allen in ene warme kamer bragt, waar hy duidelyk zag hoe zy allengskens bykwamen, dog zy ſtierven allen kort daarna. Ene andere reis kreeg zyn volk weder enige Zwaluwen in een net, dog hy deed ze weder in 't water ſmyten. V. *Andries Rutta*, een Viſſcher te *Oletsko*, getuigde in 't jaar 1747. dat tweeentwintig jaar geleden hy in een net twee Zwaluwen optrok van onder het ys van daan, die in ene warme kamer bykwamen. VI. *Jakob Koſiulo*, ook een Viſſcher te *Stradauen*, betuigde dat in 't jaar 1736. hy in een net van onder het ys op het Meer te *Ratski* ene dood ſchynende Zwaluw optrok, die binnen een half uur in een warm vertrek bykwam, dog een kwartier uurs daarna zwak wierd en kort daarop overleed. VII. Ik kan my zelven onder de ooggetuigen rekenen van deze vreemde ſtelling in de Natuurlyke Hiſtorie. In het jaar 1735. in den winter, zag ik, een kleine jonge zynde, verſcheiden' Zwaluwen door enen Viſſcher uit de *Weiſſel* in myn vaders huis brengen, waarvan 'er twee in een warme kamer zynde gebragt bykwamen, en aan 't vliegen gingen. Ik zag dat ze verſcheiden' malen op den kacchel gingen zitten, en het heugt my dat zy den zelven morgen nog ſtierven, en dat ik ze dood in myne handen had.

In het jaar 1754. na den dood van mynen Oom *Godefried Wolf*, Kapitein in het Regiment *Poolſche Gardes* te voet, een van wiens erfgenamen ik zelf was, beſtierde ik ten behoeven myner medeërfgenamen verſcheiden landgoederen, geheten de *Staroſty* van *Dirſchau* in *Poolſch Pruiſſen*, die myn overleden Oom van den Koning had gepagt. In Januari beval ik onder het ys van het Meer van *Lybshau* te viſſchen, en in myne tegenwoordigheid wierden 'er ver-

zeer geloofwaardige vrouw, zo wel als hare kinderen, verhaalden my het volgende geval, verzekerende ooggetuigen daarvan geweeſt te zyn. Een paar Zwaluwen maakten haar neſt in den ſtal dezer vrouw; het wyfje lag eitjes en ging aan 't broeden. Enige dagen daarna zag men het wyfje ſteeds op de eyeren zitten, maar het mannetje rondom het neſt vliegen, ſomtyds op enen ſpyker zig zettende, en een droevig geluid maken-

verſcheiden Zwaluwen opgehaald, welken de Viſſcher weer in 't water ſmeet, uitgenomen ene, die ik zelf in huis bragt, het welk vyf mylen van daar lag, waar zy bykwam, dog kort daaraan overleed. Dit zyn daden beveſtigd door lieden van den hoogſten rang, waarvan ſommigen openbare ampten bekleedden, of door anderen, die, ſchoon van minder aanzien, dezelven met eden beveſtigd hebben. Het is onmogelyk te onderſtellen, dat alle deze lieden zonder onderſcheid belang gehad zouden hebben van ene onwaarheid als ene gebeurde zaak optegeven. Het is dan zeer waarſchynlyk, of liever het is onbetwiſtbaar waar, dat in de noordelyke landen de Zwaluwen gedurende den winter zig in het water verbergen, en daar in enen ſtaat van gevoelloosheid blyven tot dat de warmte in de lente ze weder levendig maakt. Derhalven, dunkt my, moeſt de ſtelling dus worden voorgeſteld, "de Zwaluwen in *Spanje*, *Italie*, *Frankryk*, en misſchien ſommigen in *Engeland*, verhuizen naar „ warmer lugtſtreken. Anderen in *Engeland*, ſommigen in *Duitſchland* en andere gematigde geweſten, begeven zig in ſpleten en holen in de bergen en klippen, en blyven daar in enen ſtaat van ongevoeligheid. In de kouder landen verbergen zy zig in 't water, en blyven daar den winter over zonder gevoel onder het ys." Dog daar zyn enige tegenwerpingen tegen dit laatſte gevoelen, die wy moeten oplosſen. Men zegt, hoe komt het dat de visſchen en andere viervoetige waterdieren de Zwaluwen onder het water niet opvreten? Het antwoord is gereed. De Zwaluwen kiezen alleen tot haar winterverblyf zulke plaatſen die digt by 't riet zyn, zo dat zy tusſchen het zelve in nederzinkende bevryd zyn voor de gulzigheid harer vyanden. Anderen werpen tegen; waarom haalt men gene Zwaluwen uit waters daar men gedurig met netten in viſcht? Ik denk, dat het zo even gegeven antwoord ook op deze vraag paſt. De Visſchers dragen zorg met hunne netten die plaatſen te vermyden waar veel riet ſtaat, uit vrees van in het zelve vaſtteraken en de netten te ſcheuren; en dus is de legging der Zwaluwen onder 't water oorzaak dat zy zelden in haar winterverblyf geſtoord worden. Wat deze mening nog verder beveſtigt is, dat men noit in *Pruiſſen* Zwaluwen uit het water gehaald heeft als in dat gedeelte van het net dat langs het riet ging, en ſomtyds zaten de Zwaluwen met hare poten vaſt aan het riet wanneer zy met het net wierden opgetrokken. En wat de zwarigheid aangaat hoe zy zo lang onder water kunnen zyn zonder te verrotten, ſchynt het my toe, dat 'er een wezenlyk onderſcheid is tuſſchen dieren die in 't water verſmoord zyn en zulken die daar gevoelloos in leggen. Daar zyn voorbeelden van dingen die lang onder water zyn geweeſt; waarby men de ſcherpe koude dier landen voegen kan, die de verrotting belet. Wie zou gedagt hebben dat men ſlakken en polypes in ſtukken ſnyden kon, en dat zy de afgeſneden ſtukken van hun lichaam wederom konden voortbrengen, indien dit niet ene daad was? Men behoort de Natuurly-

kende, waaruit zyne ongerustheid bleek, en by een nader onderzoek vond men het wyfje dood op het nest en smeet het weg. Toen ging het mannetje op de eyeren zitten, maar, twee uren daarop hebbende gezeten, en dit werk voor hem te lastig vindende, vloog hy weg, en kwam des nademiddags met een ander wyfje terug, dat op de eitjes ging zitten, en naderhand de jonge Zwaluwen opbragt, tot dat zy in staat waren voor zig zelven te zorgen. Men was het hier niet eens aangaande het verblyf der Zwaluwen in den winter. De meeste *Zweden* dagten dat zy op den bodem der zee lagen, anderen, en dit was ook het gevoelen der *Engelschen* en der *Franschen* in *Kanada*, meenden dat zy in den herfst zuidwaards verhuisden en in de lente terug kwamen. Ook ben ik voor zeker te *Albany* onderrigt geworden, dat men ze dikwyls in diepe holen en reten in rotsen gedurende den winter slapende gevonden heeft.

De *Schoorsteenzwaluwen* worden dus geheten om dat zy hare nesten in de schoorstenen maken, waarin des zomers niet gestookt wordt; somtyds zelfs storen zy zig niet aan den rook als de vuren niet te sterk zyn, en blyven in den schoorsteen. Ik zag ze dit jaar niet dan laat in Mai, maar het volgende jaar 1750. kwamen zy den 3. Mai te voorschyn, want zy komen altyd later dan de andere Zwaluwen. 'T is zonderling dat elke veder in hare staarten met ene styve, scherpe spits, byna als de punt van enen priem eindigt. Met deze staarten hegten zy zig aan de muren der schoorstenen vast, houden zig met de poten, en drukken den staart tegens de stenen aan, die haar dan tot een stut dient. Zy maken den gantschen dag een schrikkelyk geweld in de schoorstenen met op en neder te vliegen, zo dat men somtyds zeggen zoude dat het donderde. Maar dewyl deze Zwaluwen alleen in de schoorstenen nestelen, zo is de vraag waar zy zig voor de aankomst der Europers hebben opgehouden,

lyke Historie te beoeffenen als zynde ene verzameling van daden, en niet als de Historie van onze gissigen en meningen. De Natuur is op ene oneindige wys verscheiden, en de Voorzienigheid heeft den aard der dieren en hunne huishouding zeer onderscheiden gemaakt, en alles geschikt naar de verschillende jaargetyden en lugtstreken. Ik oordeelde dezen langen buitenstap nodig en te verschonen te zyn, des te meer omdat deze grote voorstanders der Natuurlyke Historie, de Heren COLLINSON en PENNANT, beiden hebben beweerd, dat het onmogelyk was dat de Zwaluwen onder 't water zouden in 't leven blyven. Ik eerbiedige de geheugenis en de assche van den enen, en agte de vriendschap van den anderen ene eer voor my te zyn, dog ik ben verzekerd dat de waarheid altyd by hun boven hunne eigene meningen geschat geworden is, en dat zy altyd gereed waren om ene zedige tegenspraak te dulden, wanneer zy opregtelyk wordt voorgesteld, met inzigt om de waarheid te bevorderen, en met gevoelens van eerbied en dankbaarheid, gelyk ik in dit geval ben doende. F.

den, aangezien het bekend is dat de *Wilden* gene schoorstenen hebben, en hun vuur op den grond in hunne hutten leggen. Waarschynlyk is het dat zy toen hunne nesten in holle bomen maakten. De Heer *Bartram* en vele anderen waren hier van dit gevoelen. CATESBY heeft deze Zwaluw beschreven en afgebeeld, en de Ridder LINNÆUS noemt ze *Hirundo Pelasgia.*

DE *Aardzwaluwen* vindt men overal in *Amerika.* Zy maken hare nesten in den grond op de steile oevers van zeen en rivieren. (*)

MARTINS is de naam dien de *Engelschen* een soort van Zwaluwen geven, welken CATESBY ook afgebeeld heeft onder den naam van *Hirundo purpurea.* Zy zyn hier zo gemeen niet als de andere soorten. Ik heb op vele plaatsen gezien dat men buiten voor de muren kleine houten hokjes voor haar gemaakt had om in te nestelen, want men heeft ze gaarn by de huizen, vermits zy zodra genen havik of krai gewaar worden, of zy zetten ze na, en waarschuwen de hoenders met haar geschreuw van de nabyheid van derzelver vyanden. Ook verbergen zig de kiekens zodra zy deze Zwaluwen horen schreuwen.

Dirca palustris. DE *Zweden* en *Engelschen* noemen de *Dirca palustris Muizenhout.* (†) Deze plant stond den 17. April in vollen bloei. Te *Albany* noemt men ze *Lederhout*, omdat de bast zo buigzaam is als leder. De *Franschen* in *Kanada* heten ze *Loodhout.* (§) De *Wilden* die voormaals onder de *Zweden* woonden, gebruiken de schors dezer plant om manden, banden, en andere dingen van te maken. En inderdaad zy is daar zeer goed toe, ter oorzake van hare sterkte en buigzaamheid, waarin zy den Lindenbast niets toegeeft. De *Engelschen*, *Hollanders*, en *Franschen* in *Noord Amerika* gebruiken dezen bast in alle die gevallen waarin wy ons in *Europa* van den Lindenbast bedienen. Het hout zelf is zeer tai, zo dat zonder behulp van een mes men niet ligt enen tak kan afbreken. Sommigen gebruiken de takken tot roeden om de kinderen te tugtigen.

Aardbezien. DEN 20. April vond ik voor het eerst van 't jaar de *Aardbezien* in bloei. De vrugt is gemeenlyk groter dog minder aangenaam dan in *Zweden.*

Oogsten. DE jaarlyksche oogst wordt hier te lande altyd toereikende gehouden om den ingezetenen van brood te voorzien, schoon de een voordeliger uitvalt dan de ander. Een eerwaardige zeventigjarige *Zweed*, *Aoke Helm* genaamd, zeide dat gedurende zynen gehelen levenstyd hier geen eigenlyk gezegd miswas voorgevallen was, dog dat men altyd genoeg koorns gehad had. Ook eet men hier altyd zuiver brood van rog, weit, koorns

(*) LINNÆUS noemt ze *Hirundo riparia.* (†) *Mustråd. Mousewood.* (§) *Bois de plomb.*

of mais, en noit van minder koorn, veel minder dat met zemelen of anderſins vermengd is. Vele oude *Zweden* en *Engelſchen* beveſtigden dit zeggen, en zeiden dat het hun niet heugde dat oit de oogſt zo ſlegt was uitgevallen dat 'er het gemeen gebrek door geleden had, veel minder dat 'er oit een hongersnood geweeſt was. Somtyds ſteeg wel de prys der granen het ene jaar hoger dan het andere, het geen door al te grote droogte, of ſlegt weder veroorzaakt werd, dog 'er was egter altyd koorns genoeg voor de noodwendigheden van het volk. Ook is het niet waarſchynelyk dat 'er hier te lande oit een grote hongersnood kome ten zy het Gode behagen mogt dit Land op ene byzondere wys te bezoeken. Want door ene meer dan zestigjarige ondervinding heeft men de geſteldheid van het weder grondig leren kennen. Men heeft hier gene koude nagten die het jonge graan beſchadigen konnen. De regens houden zelden lang aan, en zo is het ook met de droogte. Maar vooral doen hier zeer veel de menigerlei ſoorten van koorn toe, die men hier teelt, en op onderſcheiden' tyden zait, zo dat als het een kwalyk uitvalt het ander gemeenlyk wel ſlaagt. De zomer is zo lang dat men van ſommige ſoorten van graan drie oogſten heeft. Nauwlyks is 'er ene maand van Mai tot November ingeſloten toe waarin men niet het ene of andere graan of ſommige vrugten inzamelt. Het zou zekerlyk een grote ramp wezen indien de oogſt hier niet wel opnam, want men legt hier, gelyk op vele andere plaatſen, genen voorraad op, en houdt zig te vrede met voor het tegenwoordige genoeg te hebben.

Perſikebomen.

DE *Perſikebomen* ſtonden nu overal in bloei; de bladen waren nog niet uit, en dus ſtonden de bloemen des te ſchoonder, doende hare bleek rode kleur ene voortreffelyke uitwerking, en zy zaten zo digt op een dat de takken 'er geheel van bedekt ſchenen. De andere vrugtbomen waren nog niet aan 't bloeyen, alleen begonnen de Appelbloeiſems zig te vertonen.

Currants.

CURRANTS is de naam dien de *Engelſchen* (*) en *Zweden* aan enen ſtruik geven die op natte gronden, digt by poelen waſt, en nu bloeide. De bloemen zyn wit, ruiken wel, en zitten aan langwerpige troſſen. De vrugt is goed om te eten als zy ryp is. De *Stylus* is draadagtig en korter dan de *Stamina*. In 't midden is hy in vyf delen of *Stigmata* verdeeld. GRONOVIUS noemt deze plant *Mespilus*, en LINNÆUS *Cratægus*.

De *Caprimulgus.*

DE *Zweden* geven den naam van *Whipperiwill* en de *Engelſchen* dien van *Whippoorwill* aan een ſoort van Nagtvogel, dien men in *Noord*

(*) Dit *Currants* moet wel onderſcheiden worden van het *Currants* dat men in Engeland heeft, en 't welk het *Ribes rubrum* is. F.

Noord Amerika byna den gehelen nagt over hoort fchreuwen. CATESBY en EDWARDS (*) beiden hebben hem befchreven en afgebeeld. LINNÆUS houdt hem voor een foort van den *Caprimulgus Europæus*,(†) dewyl de gedaante, de kleur, en de eigenfchappen deze beide vogels bezwaarlyk doen onderfcheiden. Dog het geluid van den Amerikaanfchen vogel doet hem van den Europifchen en van alle andere vogels onderkennen. Men vindt hem hier des winters niet, dog hy komt met de lente weder. Ik hoorde hem voor 't eerft den 22. April, en vele menfchen zeiden dat dit de eerfte zomer was dat zy hem hoorden. Zyn *Engelfche* en *Zweedfche* naam worden van zyn geluid ontleend; maar om juift te fpreken, hy roept niet eigenlyk *Whipperiwill* of *Whip-poor-will*, dog veeleer *Whipperiwhip*, wordende de eerfte en laatfte lettergrepen duidelyk uitgefproken en de twee middelften kort. De *Engelfchen* veranderen dit geluid in *Whip-poor-will* om het enige betekenis te geven, als wilde het zeggen den *armen wilden man te kaftyden*. Men hoort nog ziet dezen vogel noit by dag, dog na het ondergaan der zon begint hy te roepen, en houdt daarmede den nagt over aan. Na enigen tyd op ene plaats geroepen te hebben, vliegt hy naar ene andere en begint daar op nieuws. Hy komt gemeenlyk verfcheiden' malen op enen nagt, en laat zig digt by de huizen horen. Ik heb dikwyls des avonds laat gezien dat hy op de huizen kwam zitten om te roepen. Hy was niet zeer fchuw, want als men ftil bleef liet hy zig ten eerften horen. Hy zoekt de huizen ter oorzake der Infekten, waarvan hy leeft, die des avonds digt by de huizen talryk zyn. Als hy ftil zat te fchreuwen, en een Infekt zag voorby vliegen, vloog hy het fchielyk na, ving het, en zettede zig weder neer. Somtyds hoort men 'er vier, vyf, of meer van, digt by malkanderen, als ware het om ftryd, roepen, en een groot geweld in de boffchen maken. In de fteden hoort men ze zelden, zynde zy daar of uitgeroeid of verjaagd door het gedurige fchieten. Zy houden niet van op de bomen te zitten, maar zyn het meeft op den grond, of in laag kreupelhout, of op de onderfte palen van de tuinen. Zy vliegen altyd digt by de aarde. Des avonds houden zy met roepen aan tot dat het geheel donker is, zyn dan ftil tot dat de dageraad begint te naderen, en fchreuwen dan tot dat de zon opkomt. Schoon ik met voordagt 'er naar luifterde, heb ik ze noit in 't midden van den nagt gehoord, en velen anderen is het zelve gebeurd. Men zegt dat zy gene neften maken, maar twee eyeren in het open zand

(*) *Caprimulgus minor Americanus* CATESBY Nat. Hift. of *Carolina* vol. 3. t. 16. EDWARDS's Nat. Hift. of Birds t. 63.

(†) *Geitemelker*.

zand leggen. Myn Bediende schoot eens op enen, en, schoon hy hem miste, viel hy egter van schrik neder, lag enigen tyd als dood, dog kwam naderhand by. Hy tragtte noit te byten als men hem in de hand had, dog zogt zig los te spartelen. Boven en vlak onder de ogen had hy, gelyk andere Nagtvogels, verscheiden' zwarte, lange en harde hairen. De *Europers* aten dezen vogel. Catesby verhaalt dat volgens het zeggen der *Wilden* men dezen vogel noit vernomen heeft voor het leveren van enen zekeren slag, waarin de *Engelschen* een groot getal *Wilden* deden sneuvelen; en derhalven denken zy dat deze vogels, die zo rusteloos zyn en zulk een droevig geluid maken, de zielen zyn hunner gesneuvelde Voorouders.

Den 24. April begonnen de *Karssebomen* hunnen bloeisem te vertonen. Zy hadden reeds tamelyk grote bladeren. De *Appelbomen* begonnen ook te bloeyen, dog de Karssebomen waren hun voor. Dog zy kregen ook ene groenagtige kleur van hun uitspruitend blad. Bloeyende bomen.

De *Moerbeziebomen* stonden nog geheel naakt; zo dat ik met verdriet opmerkte dat deze boom een van de laatsten is die groen wordt, en een van de eersten die zyne vrugten tot rypheid brengt.

Den 26. reisde ik des morgens naar *Penn'sNeck*. De *Tulpebomen*, vooral de volwassenen, zagen 'er geheel groen uit, zynde reeds in 't blad; dus is deze boom een van de vroegsten die zyn blad krygt.

Ik zag heden voor het eerst den *Sassafrasboom* bloeyen. De bladeren waren nog niet uit. De bloemen ruiken aangenaam.

De *Lupinus perennis* is menigvuldig in de bosschen, en wast in goede en kwade gronden. Dikwyls zag ik hem op schrale gronden en heiden tieren, waar niets anders voortkomen kon. Zyne bloemen, die gemeenlyk in Mai voor den dag komen, staan zeer frai door haren purperagtigen weerschyn. Men zeide my dat het vee deze bloemen gaarne eet; dog het speet me dikwyls te ondervinden dat het 'er zo fel niet op was als men zeide, vooral als 'er iets anders te eten viel, en dan raakte het deze plant zelden aan, hoe malsch en groen zy 'er ook uitzag. De paarden aten de bloemen, maar niet de stelen en bladen. Als het vee deze plant in de lente eten zal, moet de noodzakelykheid en de honger ze smakelyk maken. Men vindt hier gene zo schoon met gras bewassen' weilanden als in *Zweden*, in de bosschen moet het vee zyn voedsel zoeken. De grond is daar gemeenlyk gelyk, ten minsten zyn 'er weinig heuveltjes. De bomen staan wyd uit malkander, dog de grond tusschen hun is niet met groene zoden bedekt, want daar zyn maar weinig soorten van gras, en dat staat zeer yl. De grond is zeer los, ten dele door de menigte van verrotte bladeren die denzelven een groot deel van het jaar bedekken. Dus vindt het vee De *Lupinus*.

 wei-

weinig gras in de wouden, en moet zig behelpen met al wat het krygen kan, het zy goed of kwaad. Ik zag dit voorjaar het vee de jonge scheuten van 't geboomte afbyten en opeten, want 'er waren nog gene planten opgekomen, en die staan ook zeer schaarsch hier en daar verspreid, gelyk ik reeds heb aangemerkt. Dus kan men ligt begrypen dat de honger het vee dwingen kan om planten te eten die het niet zoude aanraken als het beter voedsel kon vinden. Egter denk ik dat het der moeite waard zyn zoude deze plant ter verbetering van magere gronden te gebruiken, en dat het niet onmogelyk zoude zyn middelen te vinden om ze het vee smakelyk te maken.

Eiken. De *Eiken* hebben hier dezelve eigenschappen als de *Europischen*. Zy behouden hunne dode bladen byna den gantschen winter over, en krygen eerst laat anderen. Zy begonnen eerst 'er enige weinigen te vertonen.

De Hommelvogel. De *Hommelvogel*, by de Zweden *Koningsvogel*, (*) genoemd, kwam dien dag het eerst te voorschyn.

Een Kever. De Kever, by Linnæus *Meloë Proscarabæus*, zat op de bladeren van den witten Nieswortel, (†) en at ze. Ik zag ze in weinig minuten een gantsch blad opeten. Sommigen hadden zig zo dik gevreten dat ze kwalyk kruipen konden. Dus was deze plant, die voor andere dieren volstrekt dodelyk is, voor hun een lekker voedsel.

Ligtgevende vliegen. De *Ligtgevende Vliegen* verschenen dezen avond voor het eerst van 't jaar, en vlogen tusschen 't geboomte. Het was als of 'er vuurvonken door de lugt vlogen. Elders zal ik ze breder beschryven.

Des avonds keerde ik weder naar *Rakoon*.

Late koude nagten. De nagt tusschen den laatsten April en den 1. Mai was zo koud, dat by 't opkomen der zon de grond zo wit was van den ryp als of het gesneuwd had. De *Zweedsche* Thermometer stond 1½ gr. onder 't vriespunt. Wy zagen geen ys in de wateren en rivieren die enige diepte hadden, dog op zulken in de welken maar ontrent drie duimen waters was vond men ys van omtrent de dikte van een derde ener lyn. Den avond te voren was de wind zuidelyk, dog 's nagts was het stil. De Appel- en Karssebomen waren in vollen bloei. De Persikebomen hadden al byna uitgebloeid. De meeste bomen in de bosschen hadden reeds nieuwe en tedere bladen, en het grootste getal stond te bloeyen, als de meeste Eiken, de Kornoeljebomen, de Hikories, Pruimbomen, Sassafrassen en Beuken.

Planten beschadigd. De planten die van de vorst geleden hadden waren, I. de *Hikories*, van de welken aan de jonge bomen de bladeren bevroren waren, zo dat zy na den middag geheel zwart waren. Het meeste blad was byna overal

(*) *Kungsfogel.* (†) *Veratrum album.*

al digt by poelen en in de bosſchen door de koude bedorven. II. De *Zwarte Eiken*, waarvan 'er velen waren wier blad beſchadigd was. III. De jonge *Witte Eiken* hadden ook veel aan hun blad geleden. IV. De bloeiſems der Karſſebomen waren op vele plaatſen ook beſchadigd. V. De bloemen van de *Engelſche* Walnootbomen hadden zeer veel geleden. VI. Sommige bomen van de *Rhus glabra* hadden al loof, het welk geheel bevroren was. VII. Van de *Rhus radicans* hadden de jonge tedere bomen veel van de vorſt geleden, en hunne bladen waren gedeeltelyk dood gevroren. VIII. Van de *Thalictra* of wilde Ruite waren en bloemen en bladen beſchadigd. IX. Van het *Podophyllum peltatum* was 'er van de vyf honderd pas een dat geleden had. X. Een groot deel Varen, onlangs opgekomen, was vernield. Vele andere gewaſſen waren 'er nog beſchadigd, dog ik konde ze wegens hunne kleinte niet onderkennen.

De *Bartſia coccinea* wies overvloedig in verſcheiden lage weiden. De knoppen waren reeds ſchoon karmynrood, en gaven aan de weiden een ſieraad. Men heeft nog geen ander gebruik van deze plant gemaakt, dan dat zy het oog verluſtigt. *Bartſia coccinea.*

Een van de *Zweden* had hier enen *Engelſchen* Walnootboom (*) in zynen tuin geplant, die nu twee vadem hoog was. Hy ſtond in vollen bloei, en had reeds grote bladen; maar de zwarte Walnootbomen, die hier van zelven waſſen, hadden nog bladeren nog bloemen. Dog de vorſt van den laatſten nagt had alle de bladeren van den Europiſchen boom vernield. Dr. *Franklin* zeide my naderhand, dat 'er ſommige *Engelſche* Walnootbomen te *Philadelphia* geplant geweeſt waren die wel ſlaagden, dog de vorſt doodde ze allen. Walnootboom.

Ik gaf nauwkeurig agt op de bomen die nog geen blad hadden, en dezen waren: Bomen die nog geen blad hadden.

De zwarte Walnootboom, de Eſch, de *Acer Negundo*, hier de *witte Eſch* genoemd, de *Nyſſa aquatica*, de *Perſimon*, de *vitis Labruſca* of wilde Wyngaard, en de *Rhus glabra* of de *Sumach*.

De bladen der volgende bomen waren nu aan 't uitkomen; de Rode Moerbezie en Kaſtanjeboom, de Waterbeuk, en de Saſſafrasboom. Van de Hikories hadden ſommigen reeds grote bladeren, dog anderen hadden 'er nog genen. By de verſcheidenheden die men onder dit ſoort van bomen heeft, denk ik, zal ook het zelve verſchil plaats hebben. Uitlopende bomen.

De Virginiſche Karſſeboom waſt hier en daar in de bosſchen. Zyne bladen waren reeds tamelyk groot, dog zyne bloemen waren nog niet volkomen open.

(*) *Juglans regia.*

De Saſſafrasboom ſtond overal in bloei, dog zyne bladeren waren nog niet geheel en al ontwikkeld.

De *Storaxboom.* De *Liquidambar Styraciflua* of de *Storaxboom* waſt in de boſſchen, vooral in enen natten grond, in en by waterſtroompjes. De *Engelſchen* noemen hem *Sweet Gum-tree.* De bladen begonnen in het bovenſte des booms uitteſpruiten. Deze boom wordt zeer zwaar, en hy wykt in hoogte den grootſten ſparren en eiken niet. Wanneer hy begint hoog te worden ſterven de onderſte takken, vallen af, en laten ten laatſten den ſtam gantſch glad en zonder takken, houdende de boom alleen maar ene kroon boven aan. De zaden zitten in ronde hoekige huisjes, die in den herfſt afvallen; en dewyl de boom zeer hoog is dryven de winden de zaden zeer ver heen.

Men kan dit hout zeer glad maken, vermits deszelfs aderen zeer ſyn zyn, dog het is niet hard, zo dat men 'er met een mes letters in kan ſnyden, die 'er ſchynen in gegraveerd te zyn. De Heer *Lewis Evans* zeide my ondervonden te hebben, dat 'er in dit Land geen beter hout is om gegoten metalen in te bearbeïden dan dit. Ik vroeg den Heer *Bartram* of hy de gom van dezen boom gevonden had, die zo beroemd is in de Geneeskonſt. Hy zeide my dat een zeer ſterk ruikende gom altyd uit iedere ſnede loopt die in den boom gemaakt wordt, dog dat de hoeveelheid hier te gering was om de moeite van 't verzamelen te vergoeden. Deze ruikende gom heeft den *Engelſchen* naam voortgebragt. Hoe meer men zuidwaards komt des te groter hoeveelheid van gom geeft de boom, zo dat ze daar ligt te verzamelen is. De Heer *Bartram* was van gedagte dat deze boom eigenlyk voor de lugtſtreek van *Karolina* geſchikt is, dog door verſcheiden' toevallen verder noordwaards, tot in *New York* toe, het welk zyne uiterſte grenspalen ſchynt te zyn, is gebragt geworden. In de zuidelyke geweſten brengt de warmte de gom rykelyk voort, dog zo gaat het niet in 't noorden.

Reis naar *Salem.* Den 2. Mai reisde ik naar *Salem* met inzigt om het Land te zien.

Geboomte. De *Saſſafrasboom* ſtond hier en daar in de boſſchen en om de raſteringen. Men kon hem nu van verre door zynen bloeiſem ontdekken, die nu open zynde hem geheel geel maakte. Het blad was nog niet uit.

Weiden. Op ſommige weilanden was het gras reeds tamelyk hoog; dog men moet aanmerken dat deze weiden moeraſſig zyn, en dat 'er geen vee dit jaar was op geweeſt. Deze weilanden worden tweemaal in 't jaar gemaid, te weten in Mai en het einde van Auguſtus. Ik zag dezen dag enigen van deze weiden, waarop het gras reeds bekwaam was om gemaid te worden, en vele weilanden in *Zweden* hebben in den hoityd zo goed gras niet. Deze weiden lagen in vallyen en by poelen, waar de

de Zon grote kragt oeffent. Het gras beftond voornamelyk uit dat foort 't welk *Carex* genoemd wordt.

De wilde *Pruimbomen* waren nu overal in bloei. Zy waffen hier en daar in de boffchen, dog gemeenlyk digt by moeraffen op natte gronden. Men kent ze van verre aan hunnen witten bloeifem. De vrugt is fchoon op 't oog, en wordt ryp zynde gegeten. Pruimbomen.

De *Cornus Florida* of *Kornoeljeboom* waft in de boffchen, op de heuvels, op de vlaktens, in de dalen, in poelen en by beekjes. Dus kan ik niet zeggen welke zyn regte grond is; egter fchynt hy op enen lagen dog niet vogtigen grond het beft te flagen. Hy was nu verfierd met zyne grote witte bekleedfels waarin de bloemen zitten, die den boom van verre doen in 't oog lopen. Het is om dezen tyd een vermaak door de boffchen te reizen, zo fchoon worden zy gemaakt door den bloeifem van dezen boom. De bloemen die in de bekleedfels zyn opgefloten begonnen dezen dag open te gaan. De boom komt tot gene grote hoogte of zwaarte, dog krygt omtrent die van onzen Sorbeboom. Daar zyn drie foorten van dezen boom in de boffchen, een met grote witte bloembekleedfels, een twede met kleine witten, en een derde met roodagtige. De Kornoeljeboom.

De boffchen waren thans vol van vogelen. Ik zag, vooral de kleinder foorten, overal op den grond huppelen, of onder 't kreupelhout kruipen, zonder zeer fchuw te zyn, dus het den flangen zeer ligt valt ze te doden. Ik geloof dat de Ratelflang weinig meer te doen heeft dan ftil te leggen, en, zonder dat zy lang behoeft te wagten, zal wel de een of de ander kleine vogel haar op 't lyf lopen en gelegenheid geven van hem zonder betovering te vangen. Gevogelte.

Salem is ene kleine handel dryvende plaats, een ftuk wegs van de *Dellaware* afgelegen. De huizen ftaan ver van malkander, en zyn ten dele van fteen en ten dele van hout. Een beekje loopt langs de Stad en valt in de *Dellaware*. De Ingezetenen leven van den handel zo goed als zy konnen. In de nabuurfchap van *Salem* zyn fommige lage en moeraffige weiden, en om die reden wordt het voor ene ongezonde plaats gehouden. De ondervinding heeft doen zien, dat zulken die zig hier van andere plaatfen kwamen nederzetten zeer bleek en ziekelyk wierden, fchoon zy in ene volmaakte gezondheid waren en 'er wel uitzagen op hunne aankomft. Deze ziekelyke toeftand blyft hun gemeenlyk altyd by. De fchuld hiervan geeft men aan de ftinkende uitwaaffemingen der moeraffen, die men zelfs van verre door den reuk gewaar wordt. De afgaande koortfen heerfchen hier zeer fterk tegens den herfft. Twee jonge lieden, die met my naar *Amerika* waren overgekomen, gingen gezond en wel naar *Salem*, dog binnen wei- *Salem.*

weinig weken vielen zy ziek, en eer de winter half om was waren zy beiden dood.

Saffraan. De *Saffraan* wordt hier veel geplant, dog zy is zoo goed en zo sterk niet als de *Engelsche* en *Fransche*. Misschien wordt zy beter als zy enige jaren, gelyk de Tabak, gelegen heeft.

Katoen plant. Het *Gossypium herbaceum*, of de Katoen die op ene plant gevonden wordt, is een gewas van maar een jaar, en velen van de Ingezetenen van *Salem* begonnen het te zaijen. Sommigen kregen de zaden uit *Karolina*, waar grote Katoenplanteryen zyn, dog anderen hadden ze uit de Katoen die ze gekost hadden uitgeplukt en geplant. Men zeide dat men in 't eerst moeite had om de zaden der hier geplante Katoen tot rypheid te krygen, want in *Karolina*, van waar men ze gekregen had, zyn de zomers veel langduriger en warmer. Dog naderhand hebben de zaden zig meer naar de lugtstreek gewend, en komen vroeger aan en tot rypheid.

Rakoon. Des avonds keerde ik naar *Rakoon* te rug.

De *Crabtree.* Crabtree is de naam van een soort van wilde Appelbomen, die in de bosschen groeyen, maar vooral op kleine heuveltjes by de rivieren. (*) In *New Jersey* is de boom enigsins raar, dog in *Pensylvanie* is hy overvloedig. Sommigen hadden enen enkelden van deze bomen digt by hunne Landhoeven geplant, om den aangenamen reuk van zyne bloeisems. Hy had den 4. Mai sedert een dag of twee begonnen te bloeyen. De bloemen zyn juist gelyk aan die van den gemenen Appelboom, uitgenomen dat die van den *Crabtree* wat roder kleur hebben, schoon op sommige Appelbomen de bloemen al zo rood zyn. Dog de reuk onderscheidt ze volkomen, want deze wilde bomen ruiken zeer aangenaam. De Appelen van deze bomen zyn klein en zuur; egter zeide men dat zy eetbaar waren. Zy blyven den gantschen winter over onder den boom leggen, krygen dan ene gele kleur, en bederven zelden eer dan in de lente.

Aanmerking. Ik kan niet voorby hier ene aanmerking te maken. De *Crabtrees* begonnen eerst den 3. of 4. Mai hunne bloemen te tonen, daar integendeel de gemene Appelbomen, die uit *Europa* overgebragt waren, al hunnen bloeisem kwyt waren. Zo begonnen ook de wilde Karssebomen eerst den 12 Mai te bloeyen, en de tammen bloeiden reeds den 24. April. De zwarte Walnoten uit dit Land oorspronglyk hadden nog bladen nog bloemen, schoon de *Europischen* reeds grote bladen en bloemen droegen. Hieruit blykt dat bomen uit *Europa* overgebragt, schoon

(*) *Malus Sylvestris, floribus odoratis.* Gronov. Fl. Virg. p. 55. *Pyrus coronaria.* Linn. Sp. Pl. p. 480.

ſchoon van den zelven aard als de wilde *Amerikaanſchen*, veel vroeger bloeyen dan de anderen. Ik kan de reden hiervan niet zeggen, of het moeſt zyn dat de *Europiſche* bomen aan 't bloeyen gaan zodra zy dien trap van warmte krygen daar zy in hun vaderland aan zyn gewend. Zy weten niet, zou men zeggen, dat hier na zulk ene warmte een of meer koude nagten ſtaan te wagten, die hunne bloeiſems vernielen kunnen, want in de koude landen komen zelden na zo hete dagen zo koude nagten die den bloeiſem kunnen beſchadigen. (*) Integendeel ſchynen de wilde bomen van dit Land geleerd te hebben zig op die vroege warmte niet te verlaten, maar te wagten naar ene ſterker hitte, wanneer zy voor gene vorſt meer te vrezen hebben. Hierom gebeurt het dikwyls dat de bloeiſem van de *Europiſche* bomen dood vrieſt, daar de inlandſchen niets lyden. Wy erkennen hier de wysheid van den Schepper.

Reis naar *Rapaapo.*

Vroeg in den morgen van den 5. Mai ging ik naar *Rapaapo*, een groot dorp beſtaande uit zeer verſtroid leggende landhoeven. Daar woonden volſtrekt niets dan *Zweden*, zo dat de Ingezetenen de *Zweedſche* taal behouden hebben met maar enige *Engelſche* woorden vermengd. Myn oogmerk was gedeeltelyk den oord te bezigtigen, kruiden en andere merkwaardige dingen te zoeken, en deels om de plaatſen te vinden waar de Witte Ceder, of *Cupresſus thyoides* groeit.

Pinxterbloemen.

De *Maibloemen*, zo als de *Zweden* ze noemen, waren overal menigvuldig in de boſſchen, vooral op droge of ten minſten niet zeer natte plaatſen. De *Zweden* geven haar dien naam om dat ze in Mai in vollen luiſter ſtaan. Sommige *Zweden* en de *Hollanders* heten ze *Pinxterbloemen*, om dat zy wezenlyk om Pinxteren bloeyen. De *Engelſchen* noemen ze *Wild Honeyſuckles*, en op enigen afſtand hebben zy wel wat gelykenis naar de Kamperfoelie. (†) De bloemen waren nu open, en gaven een nieuw ſieraad aan de boſſchen, zynde weinig minder ſchoon dan de bloemen van de Kamperfoelie en het *Hedyſarum.* Zy zitten rondom 't bovenſte van den ſteel, en zyn of van ene donker rode of van ene levendig rode kleur, dog als zy enigen tyd geſtaan hebben worden zy van de zon gebleekt en allengskens wit. Ik weet niet hoe Colden ze geel kan noemen. (§) Zy waſſen niet altyd even hoog. Sommigen waren zo groot als een volwaſſen man, en groter zelfs, anderen waren laag, en ſommigen kwamen niet boven drie of vier

(*) Dit kan zo zyn in de noordelyker landen van *Europa* dan de *Nederlanden*, dog daar gebeurt het dikwyls dat de vorſt den bloeiſem vernielt.

(†) Linnæus noemt ze *Azalea nudiflora.*

(§) *Azalea erecta, foliis ovatis, integris, alternis, flore luteo, piloſo, præcoci.* Cold. Ebor. 25.

vier duimen van den grond, egter waren ze allen vol van bloemen. Men heeft nog geen gebruik van deze plant weten te maken, alleen zet men de bloemen in potten tot sieraad. Zy hebben enigen geur, dien ik egter niet lieflyk vinden kan. Dog de fraiheid der kleur maakt ze ene plaats in den bloemtuin waardig.

Rogge. IK zag dien dag voor het eerst van het jaar enige airen van *Rogge*. In *Zweden* begint zy omtrent den 18. Mai O. S. hare airen te vertonen. Dog in *Nieuw Zweden* zeide men dat men ze reeds in April plegt te zien, zelfs al komt de lente laat. Deze lente wierd overal voor ene van de laatst komenden gehouden.

Bullfrog. MANTESKOR is de naam dien de *Zweden* aan een soort van Kikkers geven. De *Engelschen* noemen ze *Bullfrogs*, (*) of *Bulkikkers*. Ik had dien dag voor de eerste maal gelegenheid ze te horen en te zien. Ik hoorde onverwagt onder 't ryden een gebulk, zo dat ik niet anders meende of 'er was een stier in 't kreupelhout, dewyl ik aan dezen Kikker niet dagt. Ik begon bevreesd te worden dat misschien een boosaardige stier digt by my wezen mogt, schoon ik hem niet zag. Ik bleef ook in die gedagte tot dat ik een uur of twee later met enige *Zweden* over dit soort van Kikkers in gesprek kwam, en toen begreep ik dat het 'er een geweest moest zyn dien ik onder weg zo had horen bulken, want men zeide my dat 'er ene menigte van hier in 't water waren. Ik ving 'er vervolgens enigen. Hy is ontwyffelbaar de grootste van alle de Kikkers hier te lande. Men zeide dat zy tegens den herfst, wanneer het begon koud te worden, zig in de modder begraven, waar zy slapende den winter overblyven. Maar zo schielyk het begint warm te worden komen zy weder te voorschyn en beginnen hunne stemmen te laten horen. Als het ene vroege lente is verneemt men ze reeds op het einde van Maart O. S. Zy onthouden zig voornamelyk in stilstaande poelen. Daar vindt men ze in tamelyke menigte, dog niet veel in lopend water. Als 'er velen by een zyn maken zy een verschrikkelyk geraas wanneer zy allen te gelyk aan 't schreeuwen gaan. Hun geluid is volkomen dat van enen stier die een weinig heesch is. Men heeft somtyds werk van malkander te verstaan als zy regt aan 't schreeuwen zyn. Zy bulken allen te gelyk, houden dan een weinig op, en beginnen weer op nieuw. Men zoude zeggen dat zy enen Kapitein hadden, zo dat als die begint zy allen hunne kelen opzetten, en als hy ophoudt zy allen stil zyn. Als de Kapitein het teken geeft van te zwygen hoort men hem een geluid geven als dat van *poep*. By dag gaan

(§) LINNÆUS noemt dezen Kikker *Rana boans*. *Syst. Nat.* T. 1. p. 358. CATESBY *Nat. Hist. of Carol. Vol.* 2. p. 72. heeft hem afgebeeld en beschreven onder den naam van *Rana maxima Americana aquatica*.

gaan zy zelden zo vreeslyk aan als het geen donker weder is, dog des nagts laten zy zig vooral horen. Des avonds, als het ſtil is, kan men ze wel anderhalve *Eng.* myl ver vernemen. Zy zitten als zy ſchreuwen aan de kanten van het water onder het hout, en ſteken de koppen boven. Dus kan men, als men zagtjes gaat, ze zeer naby komen, voor dat ze voortgaan. Zodra zy onder water zyn agten zy zig in veiligheid, al is het water nog zo klaar.

Somwylen zitten zy een eind wegs van 't water af, dog vernemen zo dra geen onraad of zy ſpoeden zig naar den poel. Zy kunnen ſterk ſpringen, en doen in elken ſprong ſomtyds meer dan twee vadem wegs af. Ik hoorde de oude *Zweden* ene grappige hiſtorie vertellen, die gebeurd was toen de *Zweden* en de *Wilden* nog by malkander woonden. Het is bekend dat die menſchen zeer ſterk lopen kunnen. Ik heb ze by den Gouverneur *Johnſon* de beſte paarden in vollen loop niet alleen zien byhouden maar zelfs voorby ſnellen. Om nu te tonen wat treffelyke ſpringers deze vorſſchen zyn, hadden enige *Zweden* met enen jongen *Amerikaan* gewed dat hy den Kikker niet zoude inhalen, mits die twee ſprongen vooruit ware. Men bragt dan enen *Bullfrog*, die in een naburig water gevangen was, zettede hem op den grond, en brandde hem op den rug; het vuur en de *Amerikaan*, die de Vorſch zogt intehalen, deden het dier zyne ſprongen ſterk verdubbelen. De *Amerikaan* begon op den geſtelden tyd te lopen, dog het geluid dat hy daar door maakte deed den Kikker zig des te meer haaſten, zo dat hy 't water bereikte eer hem de *Amerikaan* kon bykomen.

Sommige jaren zyn zy talryker dan anderen. Men wiſt niet te zeggen of de ſlangen oit dit ſoort van Kikvorſchen eten, gelyk zy alle de kleindere ſoorten doen. Zy verſlinden jonge ganzen en endvogels, en halen ook wel kiekens weg, die te digt by 't water komen. Ik heb niet gemerkt dat zy byten als men ze in de hand houdt, ſchoon zy kleine tandtjes hebben; als men ze ſlaat ſchreyen zy gelyk kleine kinderen. Men verhaalde my dat ſommige lieden de agterbouten dezer Kikkers eten, en dat dit ene ſmakelyke ſpys is.

De *Witte Jeneverboom*, gelyk hem de *Zweden* noemen, waſt in de poelen hier en in andere geweſten van *Amerika*. Zyn ſtam ziet 'er uit als die van onze zware Jeneverbomen, dog de bladen zyn anders. De *Engelſchen* noemen hem den *Witten Ceder*, om dat de planken die 'er van komen naar die van den Ceder gelyken. Dog de boom hoort eigenlyk tot het ſoort der Cypreſſen, (*) zo dat nog de *Zweedſche* nog de *Engelſche* naam de regte is. Hy groeit altyd in natte gron- Witte Jeneverboom.

(*) *Cypreſſus thyoides.* Linn. Sp. Pl. p. 1422. *Cypreſſus Americana, fructu minimo.* Miller's Gard. Diction.

gronden, dus is het moeilyk by hem te komen, zynde de grond tusschen de kleine heuveltjes gemeenlyk onder water. De boom wast zowel op die heuveltjes als in het water. Zy staan digt by malkander, worden hoog en hebben regte stammen. Dog men heeft hun getal sterk verminderd. Daar men ze laat groeyen worden zy als de grootste dennen; zy bewaren hun groen in den winter. De zwaarsten hebben gene takken om laag. De poelen waarin zy wassen heten by de *Engelschen Ceder Swamps*. Dezen zyn talryk in *New Jersey*, en in sommige gedeeltens van *Pensylvanie* en *New York*. De noordelykste plaats daar men hem tot nog toe gevonden heeft is by *Goshen* in *New York*, 41. *gr.* 25. *min. N.* gelyk ik van Dr. *Colden* gehoord heb. Meer noordwaards wast hy niet in 't wild. Hy is een van die bomen, die 't meest der verrottinge wederstaan, en hy blyft langer goed boven dan onder de aarde. Om deze reden gebruikt men hem tot verscheiden' eindens, als tot heiningen en palen, dog daartoe is egter de Rode Ceder beter. Voor Kanoos is hy goed. De jonge bomen worden gebruikt tot hoepels om tonnen en vaten, de zwaren tot timmerhout. Ook bouwt men 'er huizen van, die langer duren dan die van *Amerikaansch* Eikenhout getimmerd zyn. Vele huizen te *Rapaapo* waren van dit hout; dog het best dat 'er van gemaakt wordt zyn berden voor de daken, die men voor de besten van allen houdt, om dat zy 't duurzaamst zyn, uitgenomen alleen die uit het Rode Cederhout, en om dat zy zeer ligt zyn, zo dat 'er gene zware sparren gevorderd worden om het dak te schragen. Om deze reden behoeven de muren ook niet zwaar te wezen. By brand is 'er ook geen groot gevaar van het vallen dezer berden te vrezen, dewyl zy zo ligt zyn; ook zuigen zy het water in, zynde zy zeer sponsagtig, zo dat de daken in zulk een geval ligt kunnen nat gemaakt worden; egter belet hunne vettigheid dat het water ze zoude bederven. Als zy in brand staan, en de wind de brokken voortjaagt, vallen zy byna als dove kolen neder, en verspreiden den brand niet ligt verder. Ook kan men des noods zulke daken gemakkelyk doorhouwen. Om deze hoedanigheden houdt men veel van dit hout voor de daken, als men het krygen kan. Dit maakt dat alle de kerken en de huizen der best gestelde borgers daken van berden hebben. In *New York* wast wel dit hout niet, dog men laat het veel van andere plaatsen komen. Velen van deze berden worden ten dien einde jaarlyks van *Eggharbour* en andere plaatsen van *New Jersey* naar de Stad *New York* uitgevoerd, van waar zy het gantsche gewest over worden gezonden. Ook worden 'er velen naar de *West Indien* gebragt. Dus arbeidt men hier met alle magt om niet alleen deze bomen te verminderen, maar zelfs om ze geheel uitteroeyen. Men denkt hier, vooral omtrent het hout, maar om het tegenwoordige, en geensins

ſins om de nakomelingſchap. Dit is de oorzaak dat vele *Cederſwamps* geheel van grote bomen ontbloot zyn, en dat men 'er maar enige weinige kleine boompjes in vindt, en ik heb opgemerkt, door het tellen van de houtkringen, dat zy niet ſchielyk groeyen, en enen langen tyd nodig hebben eer zy voor timmerhout dienen kunnen. 'T is bekend dat een boom ieder jaar een kring krygt; een ſtam van agttien duim in de middellyn had honderd en agt kringen aan zyn dikker eind; een ander van twee voet in 't kruis had honderd twee en veertig kringen. Dus worden 'er tagtig jaren groeyens vereiſcht eer een van deze bomen, uit een zaad gekokt, bekwaam is tot timmerhout. Onder de voordelen die deze Witte Cederen berden boven anderen hebben, rekent men hunne lugtigheid; dog deze hoedanigheid zou met den tyd wel nadelig voor *Philadelphia* en andere plaatſen kunnen worden. Ik heb de dikte der muren van verſcheiden huizen gemeten die drie verdiepingen hoog waren, behalven de kelders en de zolders, en vond ze meeſt negen en enen halven of tien duimen dik; en dus is het geen wonder dat by geweldige orkanen de gevels van vele ſtenen huizen door den wind geſchud worden, vooral die wat bloot ſtaan. En dewyl deze bomen haaſt zullen ontbreken, en men genoodzaakt wezen zal zwaarder ſtoffen tot het maken van daken te gebruiken, zullen die zwakke muren, die nu genoegzaam den laſt van het dak dragen kunnen, niet meer voldoen, en inſtorten, of moeten onderſtut worden, of men zal genoodzaakt zyn ze geheel afte breken. Sommigen gebruiken de ſpaanders van dit hout als thee, en verzekerden my dat deze thee veel gezonder was dan enige andere. Alle de Ingezetenen hier waren van gedagte dat het water in de *Cederſwamps* gezonder om te drinken is dan enig ander; het verwekt enen groten eetluſt, het welk men tragtte met verſcheiden' voorbeelden te bewyzen. Men ſchryft deze eigenſchappen ten dele aan het water zelf toe, het welk door den harſt van den boom bezwangerd wordt, en ten dele aan de uitwaaſſemingen van den boom, die zig door den reuk doen vernemen. Ook dagt men dat de geelagtige kleur van het water, dat tuſſchen de bomen in ſtaat, van den harſt der bomen komt, die uit de wortels uitſypert. Ook kwamen zy allen hierin overeen, dat dit water altyd zeer koud is zelfs in 't heetſte van den zomer, het welk gedeeltelyk ſchynt te komen van de ſchaduw die de bomen maken. Ik kende verſcheiden' lieden die voornemens waren naar deze moeraſſen te gaan, om het water, ter herſtelling van hunnen eetluſt, te gebruiken. De Heer *Bartram* plantte enen witten Ceder in enen drogen grond, dog hy wilde daar niet ſlagen. Hy zettede hem toen in ene moerasſige aarde, waar hy ſcheen als te herleven en wel voort kwam, en, ſchoon hy niet meer dan eens mans hoogte bereikte, was hy vol van zaadhuisjes. Ene zaak is nog ten opzigte van dezen boom merkwaardig. De Heer *Bartram* had twee

jaren in de lente zyne takken afgesneden en ze in de natte aarde gestoken, waar zy wortelen geschoten hadden en voortgekomen waren. Ik heb dit met myne ogen gezien.

Rode Jeneverboom. De *Rode Jeneverboom* der *Zweden*, dog by de *Engelschen* en *Franschen Rode Ceder* geheten, is een boom daar ik al dikwyls van gewaagd heb. De *Zweedsche* naam is de eigenlykste, aangezien de boom tot het geslagt der Jeneverbomen behoort. (*) Als hy eerst begint te wassen gelykt hy veel naar den *Zweedschen* Jeneverboom, (†) dog naderhand krygt hy geheel andere bladen. De bes gelykt volmaaktelyk die van den *Zweedschen* Jeneverboom, ten opzigte van hare kleur en gedaante, dog zy zyn zo dik niet, schoon zy zeer hoog worden. Te *Rakoon* stonden deze bomen verspreid en waren niet zeer zwaar. Dog op andere plaatsen heb ik ze op bossen by malkander zien staan. Zy beminnen den zelven grond als de *Zweedsche* Jeneverbomen; vooral vindt men ze op de schuinschtens by de rivieren, in ene drooge en veeltyds schrale aarde. Ik heb ze overvloedig, zo zwaar als de grootste dennen, op droge en magere heiden zien groeyen. Naar den kant van *Kanada* of in de nog noordelyker delen, waar ik ze ontmoet heb, zoeken zy de steile kanten der bergen, en wassen daar onder de gemene Jeneverbomen. De noordelykste plaats waar ik ze in 't wild gevonden heb is in *Kanada*, agttien *Fransche* mylen ten zuiden van het Fort *Saint Jean*, omtrent 44. *gr.* 30. *min. N.* Ook heb ik dezen boom zeer wel zien voortkomen op het Eiland van *Magdalena*; (§) behorende aan den Gouverneur van *Montreal*, den Baron *De Longueil*. Dog hy was uit meer zuidelyke oorden derwaards overgebragt. Dit hout is ontwyffelbaar het duurzaamste dat dit Land oplevert. Om die reden gebruikt men het in alle gevallen waarin men voor het rotten van het hout te vrezen heeft, vooral voor palen, die in den grond moeten geslagen worden. Sommigen zeggen dat als een yzer nevens enen paal van dit hout in den grond gestoken wordt, het yzer al zo schielyk door den roest vergaan zal als de paal verrotten. Op vele plaatsen worden de heiningen, zo wel de palen als de balken, van dit hout gemaakt. Ook maakt men 'er de beste kanoos van, die langst duren en ligt zyn. Te *New York* heb ik tamelyk zware Jagten gezien die van dit hout gebouwd waren. Dog vele Jagten die van *New York* de rivier *Hudson* op naar *Albany* gaan zyn op ene andere wys gebouwd, gelyk ik voorheen al aangetekend heb. Te *Philadelphia* kan men van dit hout gene vaartuigen maken, omdat het daar te schaarsch en niet zwaar genoeg is. Om de zelve reden gebruikt

(*) *Juniperus Virginiana.* LINN. Sp. Pl. p. 114.
(†) *Juniperus communis.* LINN. Sp. Pl. p. 1470.
(§) Een Eiland in de Rivier *St. Laurence*, by *Montreal* in *Kanada*.

bruikt men daar den *Roden Ceder* ook niet om de huizen te dekken, dog daar dit hout gemeender is maakt men 'er zeer goede daken van. Het merg van dezen boom is van een ſchoon rood, en al wat 'er van gemaakt wordt is zeer frai en geeft enen lieflyken en gezonden reuk. Dog de kleur verbleekt allengskens; was dit zo niet zo zoude 'er geen ſchoonder hout voor ſchrynwerk wezen. Ik zag ene zaal ten huize van den Heer *Norris*, een van de *Penſylvaniſche* Parlementsleden, zynde een *Quaker*, ſedert vele jaren met dit hout beſchoten. Die Heer verzekerde my dat de Ceder in 't begin 'er zeer frai had uitgezien, dog toen ik 'er was was de kleur geheel verbleekt, zo dat het zeer lelyk ſtond. Byzonderlyk had de zon by de venſters de kleur geheel doen verſchieten, zo dat men *Mahogany* in de plaats had moeten nemen. Evenwel wierd my verzekerd dat het hout zyne kleur bewaart als 'er een dun vernis wordt opgelegd wanneer het nog nieuw, en maar kort van te voren geſchaafd is, en men zorg draagt dat het naderhand niet geſtoten of gewreven worde. Ten minſten doet het vernis de kleur langer ſtand houden dan anders. Om den aangenamen reuk die het hout heeft, leggen ſommigen de ſplinters en de krullen 'er van tusſchen het wollen goed, om het voor de motten te bewaren. Om die zelve reden maakt men 'er ook *bureaux* en ander werk van. Dog deze reuk gaat 'er van af, en dan dient het hout niet langer om het ongedierte te weren. Somtyds wordt het naar *Engeland* voor timmerhout gezonden, en wel betaald. Op de landgoederen der aanzienlykſte lieden van *Philadelphia* vindt men gemeenlyk ene laan van deze bomen, die van den groten weg naar het huis gaat. De onderſte takken houwt men af, en laat alleen de kroon over. In den winter, als de meeſte andere bomen hun blad kwyt zyn, ſtaan dezen zeer ſchoon. Deze boom groeit ook zeer langzaam, want een ſtam van dertien duimen in 't kruis had honderd en agtentagtig kringen, een ander van agttien duimen had 'er ten minſten tweehonderd en vyftig, want velen van die kringen waren zo fyn dat men ze niet tellen konde. Deze boom wordt even als de gemene Jeneverboom voortgeplant, te weten door middel van de vogels, die de beſſen opeten en de zaden geheel onbeſchadigd kwyt raken. Ter aanmoediging van het aantelen van dezen nuttigen boom, heeft men in 't jaar 1749. in enen *Penſylvaniſchen* Almanak ene beſchryving van de wys waarop dit het beſt geſchieden kan, door den Heer *Bartram* opgemaakt, ingelaſcht.

Des avonds keerde ik naar *Rakoon* te rug. *Rakoon.*

De *Moerbezieboom* begon omſtreeks den 6. Mai te bloeyen, dog zyn blad was nog klein. Men onderſcheidde deze bomen in mannelyken en vrouwelyken, en hield die welken noit vrugt droegen voor mannelyke en de anderen voor vrouwelyke bomen.

De

Smilax laurifolia. De *Smilax laurifolia* was menigvuldig in de poelen hieromſtreeks. Hare bladeren waren nu aan 't uitkomen, want zy laat die alle winters vallen. Zy klimt op langs de bomen en heeſters, en loopt van den enen boom naar den anderen, zo dat zy de doorgangen ſluit tuſſchen het geboomte, en het zeer moeilyk maakt door de boſſchen en moeraſſen daar zy veel waſt doortekomen. De ſteel is van onderen vol lange ſtekels, al zo ſterk als die van den rozeboom, welken aan de klederen blyven haken en ze doen ſcheuren. Deze laſtige plant kan een menſch, dat naar kruiden zoekt of anders door het hout gaat, zeer in verlegenheid en in gevaar brengen, want behalven de ſchade die zy aan de klederen toebrengt, die 'er geheel door bedorven worden, zo maakt zy de bosſchen zo donker en ondoorkomelyk, dat men dikwyls op handen en voeten door de kleine openingen die zy hier en daar laat moet doorkruipen, en in dat geval kan men niet voorzigtig genoeg zyn om niet door ene ſlang, waarvan hier te lande ene grote menigte is, in 't aangezigt gebeten te worden. De ſteel dezer plant heeft de zelve kleur als de jonge rozebomen. Hy is geheel groen en glad tuſſchen de doornen in, zo dat een onkundige de plant in den winter, wanneer zy zonder bladeren is, voor een ſoort van doorn nemen zoude.

Rupſen. De bomen waren den 8. Mai vol van *Rupſen*; waarvan een ſoort byzonderlyk opmerking verdient. Dezen maakten grote witagtige webben tuſſchen de takken, zo dat men ze zelfs op enigen afſtand kon zien. In elk van deze webben waren duizenden van Rupſen, die naderhand zig daaruit over de Appelbomen verſpreidden. Zy vraten de bladeren op, en lieten 'er dikwyls niet een aan enen gehelen tak. Men verhaalde my, dat zy enige jaren geleden zo veel ſchade gedaan hadden, dat de Appel- en Perebomen nauwlyks enige vrugt voortbragten, en dat zelfs vele bomen ſtierven. Om de Rupſen te vernielen ſtaken zy een bos ſtroo op enen ſtok geſtoken in brand en hielden die onder de webben of neſten, waardoor een deel verbrandde en de overigen op de aarde vallen moeſten. Egter kropen zeer velen van die Rupſen wederom in den boom, het welk men zoude hebben kunnen voorkomen als men ze dood getrapt had. Ik riep de hoenders naar zulke plaatſen waar velen van dit ongedierte kropen, dog zy wilden ze niet eten. Ook hielden 'er de wilde vogels niet van, want de bomen waren vol webben, ſchoon ene grote menigte vogeltjes in de tuinen en boomgaarden neſtelden.

De nagten bleven tot na het midden van Mai zeer donker. Een uur van zonsondergang was het onmogelyk een boek te lezen, hoe groot ook de druk mogt zyn. Om tien uren was het zo duiſter als in *Zweden* in de donkerſte dog ſtarreligte nagten van den herfſt. Ook kwam het my voor, dat ſchoon de nagten helder waren, de ſtar-

ren

ren egter zo veel ligts niet gaven als by ons. En daar thans de meeste nagten de lugt geheel betrokken was, konde ik ze vergelyken by de regenagtige winternagten van *Zweden*. Dus was het in dit jaargety zeer bezwaarlyk van des nagts te reizen, daar menschen nog paarden den weg vinden konden. De nagten kwamen my, die aan de heldere *Zweedsche* zomernagten gewend was, hier zeer onaangenaam voor. Wy denken dikwyls, niet beter wetende, dat *Zweden* een niet zo goed land is als anderen. Zo andere gewesten hunne voordelen hebben, heeft *Zweden* ook de zynen. En alles wel gewogen zynde, zo blyft *Zweden* altyd een zo goed land als enig ander.

Voordelen van *Zweden* boven *Noord Amerika*.

Ik wil hier kortelyk aanmerken waarin ik *Zweden* den voorrang boven *Noord Amerika* geven, en waarom ik, gelyk *Ulysses* zyn *Itaka*, het oude *Zweden* boven het *Nieuwe* stellen zoude.

De nagten zyn hier den gehelen zomer over zeer donker, en des winters zyn zy ruim zo duister, zo niet duisterder, dan de *Zweedsche* winternagten, want men ziet hier geen Noorderligt, en de starren schynen niet zeer helder. Het is iets buitengemeens als men eens of tweemaal in een jaar het Noorderligt ziet. Des winters legt 'er geen sneeuw dan maar enige dagen, zo dat zy weinig toebrengt om de nagten optehelderen, en het reizen gemakkelyk te maken. En egter is de koude dikwyls al zo scherp als in *Zweden*. De smeltende sneeuw veroorzaakt veel nats. Ratelslangen, Hoornslangen, roodbuikige, groene en andere Slangen, tegens welker beet dikwyls geen middel is, zyn hier talryk. Voeg daar de Woudluizen by, die in de bosschen veeltyds zo menigvuldig zyn dat men 'er niet door gaan kan, zonder vol van dat ongedierte te raken, en dat men niet durft te gaan zitten, hoe aangenaam anders de oord zy. Hoe lastig zy voor menschen en beesten zyn heb ik in de Verhandelingen der *Kon. Zweedsche Maatschappy* beschreven. Het weder is zo onbestendig, dat als men den enen dag de hette nauwlyks verduren kan, men den anderen over de koude klaagt. Zelfs verandert het weder dikwyls verscheiden malen op enen dag. Dit maakt zeer vele zieken. De hette is hier des zomers schrikkelyk, en de koude des winters somwylen doordringend. Dog voor de koude kan men middelen gebruiken, maar tegens de zware hette is niet veel te doen. Dikwyls is het gebeurd dat de menschen op het veld van de hette dood zyn ter neder gevallen. Ook heerschen hier vele ziektens, die jaarlyks toenemen. Inzonderheid ontsnapt byna niemant aan de anderendaagsche koortsen, maar moet die, nevens nog andere kwalen, meest ieder jaar doorstaan. Erwten kan men hier niet telen, wegens de wormen die ze opvreten. In de Rogge en op de karssenbomen zyn ook vele wormen. De rupsen verteren dikwyls al het loof op het geboomte, zo dat het dikwyls gene vrugt draagt, en 'er veeltyds van sterft. Het gras wordt ook veel van

't gewormte vernield. Ook doet dat ongedierte de pruimen, nog niet half ryp, afvallen. De eikenbomen zyn ver na zo goed niet in 't gebruik als de *Europischen*. De heiningen houden 't niet langer dan agttien jaar uit. De huizen ſtaan niet lang. De weilanden zyn ſlegt, en het hoi deugt niet veel. In de boſſchen moet het vee op kruiden azen die het niet dan in den hoogſten nood zal aanroeren. Dikwyls kan men in grote boſſchen, daar de bomen ver uit malkander ſtaan, nauwlyks een grasſcheutje aantreffen. Dus wordt het vee genoodzaakt den gehelen winter en zelfs al ver in den zomer zig met jonge ſcheuten en takken van bomen te behelpen, daar ſomtyds geen blad aan zit. Dit maakt dat het vee zo weinig melk geeft, en jaarlyks in grootte meer en meer afneemt. De huizen deugen in den winter niet veel. Dikwyls ontſtaan 'er ſtormen en orkanen, die ene menigte bomen uit den grond rukken, huizen en daken omwerpen, en vele andere ſchade doen. Enigen van deze nadelen zoude men door de konſt kunnen voorkomen, dog velen kunnen in 't geheel niet, of ten minſten niet zonder vele moeite, verholpen worden. Zo heeft elk land zyne voordelen en zyne ongemakken. Gelukkig hy die met het zyne kan tevreden zyn!

Slegte Landbouw. De Rogge ſtond meeſt zeer dun en ſlegt, het welk grotendeels van de onagtzame wys van bouwen, en van de magerheid der akkers, die zelden of noit gemiſt worden, komt. Als men een ſtuk lands, dat enige honderden van jaren een woud geweeſt is, en daar ook gemeenlyk ene dikke tuinaarde legt, om te bebouwen genomen heeft, zo gaat men daarmede voort zo lang het iets dragen wil, en als het ophoudt iets voorttebrengen laat men het onbebouwd leggen, en neemt een ander ſtuk woeſt land, waar op nog ene vrugtbare aarde is. Zulk ene wys van landbouw kan maar enigen tyd geoeffend worden, en zy moet voor het toekomende zeer kwade gevolgen na zig ſlepen, die een ieder ligt voorzien kan. Dog enige weinigen gingen wat beter met hun land om. De *Engelſchen* hebben het in den landbouw verder dan enig ander volk gebragt. Dog de vrugtbare bovenkorſt, die zy, by hunne aankomſt hier te lande, op enen grond die altyd met zwaar geboomte was bedekt geweeſt vonden, heeft hen tot onagtzame akkerlieden gemaakt. Het is bekend dat de *Wilden* van onheuglyke tyden af dit land bewoond hebben, en dat zy byna geen land bebouwden, dog alleen van de jagt en viſchvangſt leefden. 'T is waar, zy plantten Mais, ſommige ſoorten van bonen en kawoerden; dog al het land dat een enkeld huisgezin toen bepootte was nauwlyks zo veel als nu een Boer om kool en rapen voor zyn gezin te telen neemt. Dus konden zy nauwlyks ene maand van hunnen land- en tuinbouw beſtaan. Gemeenlyk zyn ook de kleine dorpen der *Wilden* twee of drie *Zweedſche* mylen van malkander af gelegen.

Hier-

Hieruit kan men opmaken hoe weinig gronds zy voorheen bebouwd hebben. Al het overige lieten zy in ruſt, en met geboomte overwaſſen. En al namen zy na het uitputten van het ene kleine ſtuk lands een nieuw, zo wilde dit in vergelyking van de byſtere uitgeſtrektheid des lands niets zeggen. Dus kon zig de vrugtbare aarde door het jaarlykſch afvallen van het blad zeer ſterk vermeerderen. Dit was oorzaak dat de *Europers* hier enen zo ſchonen en vrugtbaren grond vonden, die in vele euwen niet was uitgemergeld geworden, en de aarde tuſſchen 't geboomte was zo lugtig als de beſt bearbeide tuinaarde. Zy hadden maar de bomen om te hakken, ze op malkanderen te leggen, en enigermate het afgevallene blad wegteherken, om ten eerſten het land zonder grote moeite omtegeploegen en te bezayen, waarop een uitmunde oogſt volgde. Deze gemakkelyke wys van landbouwen heeft de *Europers* bekoord om den landbouw der *Wilden* natevolgen, namelyk van een land zo lang het zonder bemiſtiging enigſins vrugtbaar blyft te gebruiken, en wanneer het uitgemergeld is het woeſt te laten leggen, en een nieuw ſtuk lands te ontginnen. Dit maakt hier den landbouw en de kennis van denzelven zo gering, dat men van de *Engelſchen*, de *Zweden*, de *Duitſchers*, of de *Hollanders* hier te lande in dit opzigt niets anders leren kan, dan ten hunnen koſte uit hunne zorgeloosheid het nadeel van dezelve optemaken. In een woord, en koornlanden, en weilanden, en houtgewas, en veeteelt, alles wordt hier even onagtzamelyk behandeld, zo dat men hier de in dit ſtuk der Huishouding zo beroemde *Engelſchen* niet vinden zoude. Nauwlyks kunnen wy in *Zweden* en *Finland* met het hout onverſtandiger handelen dan men hier doet. Men ziet maar op de tegenwoordige winſt, en denkt niet om het toekomende. Het vee wordt dagelyks met werken afgemat, en neemt van wege gebrek aan voeder gedurig in grootte af. Ik heb verſcheiden' kruiden op myne reizen waargenomen die de paarden en oſſen boven alle anderen kozen, welken niet alleen in 't wild wieſſen, maar ook op zeer magere plaatſen zeer wel voortkwamen. Dog de Ingezetenen wiſten dezelven niet ten hunnen nutte aantewenden, zynde zeer onkundig in de Natuurlyke Hiſtorie, welke ook hier te lande, gelyk in vele andere geweſten, van velen voor een nutteloos tydverdryf wordt aangezien. Ik ben door de ondervinding verzekerd, dat ik door middel dezer wetenſchap binnen weinig jaren in ſtaat zoude zyn den magerſten en dorſten grond, waar ene koe nauwlyks den koſt zoude kunnen vinden, in de vetſte en beſte weiden te verkeren, daar grote kudden een genoegzaam voeder vinden en vet geweid zouden kunnen worden. Ik ſta toe, dat deze voordelige gewaſſen niet overal, nog op het land van elk, gevonden wierden, maar ieder, die ſlegts enig inzigt in de kennis der Natuur heeft, zoude dezelven gemakkelyk van de plaatſen daar zy vallen kunnen halen. Ik was verwonderd als ik de

D 2 Boe-

Boeren over de flegtheid der weiden hoorde klagen; dog ik merkte te gelyk op hoe lui en nalatig zy waren, en wat voortreffelyke kruiden dikwyls op den eigenen grond van deze lieden wiessen, die flegts een weinig hulp van zo enen onverschilligen Heer vorderden. Ik vond overal de wysheid en goedheid van den groten Schepper, dog niet de kennis en den lust om die behoorlyk aantewenden. Hoe gelukkig is de Landman niet die zyne voordelen kent!

Tot deze uitweiding heeft my de hier te lande zo zeer veronagtzaamde landbouw gebragt. Ik heb ook gedeeltelyk de oorzaak willen aanwyzen, waarom men in deze Reisbeschryving zo weinig zaken aantreft die tot volmaking der Huishouding betrekkelyk zyn. Egter ontken ik niet dat ik hier en daar enen enkelden bekwamen Huishouder heb aangetroffen; dog zy waren dun gezaid.

Roofvogels. Roofvogels, die op hoenders en ander gevogelte azen, vindt men hier in menigte, en byna nog meer dan in *Zweden.* Zy genieten hier ene grote vryheid, kunnende uit de zware bosschen den hoenders onverwagt op 't lyf vallen. Des nagts is het makke gevogelte niet buiten gevaar voor de Nagtuilen, waarvan 'er hier velen zyn. Zy onthouden zig merendeels in de moerassen, maken des nagts een akelig geluid, en overvallen van daar de hoenders, die gemeenlyk in de Appel- en Perenbomen zitten te slapen. Maar sedert men hier de bosschen zo sterk afhouwt, wordt den Roofvogels hunne vryheid niet weinig benomen.

Herten. Men vindt hier in de zware bosschen vele *Herten.* Zy schynen van het zelve soort te zyn als onze *Europischen.* Een Engelschman had 'er een dat tam was. Het is opmerkelyk dat zo wild deze dieren ook in de bosschen zyn, daar zy zig voornamelyk in de Cedermoerassen ophouden, zy, als men ze jong krygt, zo mak worden, dat zy zelfs by onbekende menschen komen. De makke hinde die ik zag was donker bruin, uitgenomen van onder op den buik en op 't onderste van den staart, daar zy wit was. De oren waren grauw. De snoet was smal. Voor 't overige was het gehele lichaam bevallig. De hairen waren digt dog kort. De staart kwam omtrent tot het gewrigt van de knie. Aan het gewrigt der beide agtervoeten zat binnenwaards een knobbel. Zy had een schelletje om den hals, op dat men ze in de bosschen voor ene makke kennen en niet schieten zoude. Zy liep overal heen waar zy wilde, en kon over de hoogste heiningen springen, zo dat men haar niet wel zou hebben kunnen opsluiten. Somtyds liep zy ver het bosch in, en bleef wel enen nagt of twee uit, dog kwam naderhand weder, gelyk ander vee, te huis. Als zy uit het bosch weder kwam wierd zy somwylen van wilde herten vergezeld, vooral in den bronstyd; zo dat de eigenaar door haar gelegenheid kreeg van digt by zyn huis verscheiden wilde bok-

menen te schieten. Nu was zy met jong. Zy had enen sterken reuk; bokken zag haar dikwyls den kop om hoog in den wind houden en naar den kant keren van waar de wind kwam, schoon men nog niemant op den weg vernam, en de menschen eerst een uur later te voorschyn kwamen. Zodra de wilde Herten menschen ruiken, gaan zy aan 't lopen. In den winter wierd zy met hoi en koorn gevoed; dog des zomers ging zy in het bosch den kost zoeken, en at gras en andere kruiden. De man, wien zy toekwam en die 'er meerder mak gemaakt had, zeide dat hy de hinden te *Philadelphia* verkoft, van waar zy als iets zeldzaams naar andere plaatsen verzonden werden. Hy had voor het stuk vyfentwintig, dertig, tot veertig schellingen toe, naar dat hy enen koper vond, gekregen. De wilde Herten aten des zomers gras en andere kruiden, dog des winters, als zulks niet te vinden is, de toppen der takken. Reeds heb ik aangemerkt dat zy zonder gevaar van den *Lepelboom* eten kunnen. In den langen en harden winter, die van den 19. December 1740. tot den 13. Maart 1741. O. S. duurde, waarin ook zeer veel sneuw viel, vond men op vele plaatsen de Herten in de sneuw dood leggen, vooral meer binnenlands waar de sneuw dieper lag. Of dit nu kwam om dat zy niet uit de diepe sneuw hadden weten te komen, of van de koude, of by gebrek van voeder, weet men niet. Zo verhalen ook oude lieden, dat, toen hier in 't jaar 1705. die zware en buitengewone sneuw viel die in de Almanakken van dit Land als iets zonderlings aangetekend staat, en die meer dan anderhalve *Zweedsche* el diep lag, 'er ene zeer grote menigte Herten werden dood gevonden, dewyl zy door de diepe sneuw niet door konden. Ook vond men toen vele vogels dood leggen. Te *Matsong* kwam een Hert by het vee in den stal, at mede van het hoi, en was zo door den honger benauwd, dat het tam wierd en niet weder weg liep. Het bleef sedert, even als een huisdier, by het huis. Alle bejaarde lieden getuigden dat 'er in hunne kindschheid hier veel meer Herten dan nu voor handen waren. Het was toen niet zeldzaam 'er dertig of veertig by malkander te zien. De reden van deze vermindering is de groter bevolking van het Land. Dog verder landwaards in, waar nog zware bosschen en woestenyen zyn, vindt men 'er nog veel. Onder de vyanden der Herten zyn de *Lynxen*, (*) die men hier vindt, en de zelven zyn als de *Zweedsche Wolflynxen*. Dezen klouteren op enen boom

(*) *Warglö*; *Felis Lynx*, LINN. De Zweden maken gewag van twee soorten van *Lynxen*, het ene *Warglo* of de *Wolflynx*, en het ander *Kattlo* of de *Katlynx* genaamd. De Duitschers maken het zelve onderscheid, en noemen het eerste *Wolf-luchs*; en het andere *Katz-luchs*. Het eerste soort is het zwaarste, bruinrood, gemengd met wit en grauw op den rug, en wit naar den buik toe aan met bruine vlakken. Het laatste soort is kleinder, zyn huid is wat witagtiger en meer gespikkeld. F.

boom, en als 'er een Hert onder heen komt, ſpringen zy 'er op, houden zig 'er wel op vaſt, byten het een gat in 't lyf, zuigen 'er het bloed uit, en verlaten het niet voor dat zy het omgebragt hebben.

Gaten in den grond.

Men zag verſcheiden' holen in den grond, zo wel op hoogtens als op velden en braaklanden. Zy waren rond, en merendeels zo groot dat men 'er een vinger of den duim in ſteken kon. Zy liepen meeſt loodregt in de aarde, en waren ten dele van Miſtkevers, ten dele van grote Aardwormen. Daar de paarden hunne miſt hadden laten vallen, al was het zelfs op enen harden grond, hadden de Miſtkevers daar onder diepe gaten gemaakt, zo dat 'er een grote hoop aarde nevens lag. Van deze gaten bedienden zig naderhand andere Inſekten, als krekels en anderen, want, als men enigen van deze holen opgroef, vond men 'er gemeenlyk een of meerder jongen van deze Inſekten in, die nog niet volkomen hunne regte geſtalte bekomen hadden.

Vertrek van *Rakoon.*

Den 19. Mai des morgens verliet ik *Rakoon*, om myne reis noordwaards te vervolgen. In 't eerſt was myn oogmerk al in April op reis te gaan, dog ik vond dat om meer dan ene reden onraadzaam. Daar waren toen nog gene bladeren aan de bomen, en nauwlyks vertoonden zig enige bloeiſems. Ik wiſt niet wat gewaſſen hier in de lente voortkwamen, want die planten welken in den herfſt zig vertonen zyn geheel onderſcheiden van die de lente oplevert. Van de *Zweden* had ik dezen winter wel het gebruik, zo in het Huishouden als in de Geneeskonſt, van vele planten vernomen, welken zy onbekende namen gaven, dog zy konden ze my niet wyzen, alzo zy nog niet voortgekomen waren. En uit hunne gebrekkelyke beſchryvingen kon ik zelfs niet raden welke planten en kruiden zy meenden. Indien ik dan zo vroeg vertrokken was, zoude ik van dat alles niets behoorlyk geweten hebben. Om deze reden agtte ik het beter myn vertrek wat uitteſtellen, te meer dewyl ik tyds genoeg had om myne reis naar 't Noorden aantenemen.

Zwarte Slangen.

Nevens den weg lag ene van die Slangen welken *Zwarte Slangen* geheten worden. (*) Wy ſloegen ze dood, en vonden ze drie *Zweedſche* ellen lang. Dit is de gemene grootte der volwaſſenen; dog zy zyn zeer dun. De dikſte die ik gezien heb was op de dikſte plaats van haar lichaam nauwlyks drie duimen. De ſlang is van boven zwart, waarom zy *Zwarte Slang* geheten wordt, glad en glinſterend; de buik is witagtig trekkende naar het blauwe, insgelyks glinſterend en glad. Onder de kin is de Slang wit en ook glad. Daar kunnen wel verſcheidenheden van zyn. Ene, zynde negentien duim lang, had honderdzesentagtig buik- (†) en tweeennegentig halve ſtaartſchilden. (§) Ene andere van negentien duim had hon-

(*) *Anguis niger.* Zie Catesby's Nat. Hiſt. of Carol. vol. 2. p. 48. tab. 48. (†) Scuta abdominalia. (§) *Sqamæ ſubcaudales.*

honderdvierentagtig schilden op den buik, en maar vierenzestig halve schilden op den staart. Misschien is deze voorheen wel een deel van den staart kwyt geraakt, en het eind weder geheeld. (*).

Het Land is hier vol van deze Zwarte Slangen. Zy behoren tot dat soort 't welk in de lente te voorschyn komt, en zig al vroeg vertoont als het warm wordt. Dog als 'er dan ene koude invalt zo bevriezen zy zodanig dat zy geheel styf worden, en zo op de aarde, en somtyds wel op het ys, leggen blyven. Men heeft ze in dezen staat wel voor het vuur gelegd daar zy dan na enigen tyd weder bykwamen. Het is wel gebeurd dat zy om nieuwe jaar, als men dan enige warme dagen had, te voorschyn kwamen, dog gemeenlyk is haar dit noodlottig. De gewone tyd van hare verschyning is het einde van Maart. Talrykheid.

Deze Slang is de gezwindste van allen die men hier vindt, want zy loopt zo schielyk voort dat een hond ze nauwlyks kan inhalen. Dus is het een mensch, dat zy vervolgt, onmogelyk haar te ontkomen. Dog een geluk is het dat hare beet nog vergiftig nog gevaarlyk is. Vele menschen zyn van haar gebeten geworden, die 'er geen zwaarder ongemak van gehad hebben dan indien zy zig met een mes hadden gekwetst. De wonde blyft maar enigen tyd pynlyk. Zy doet geen kwaad dan in de lente, wanneer zy paart. Als men ze dan enigsins verhindert, wordt zy toornig, en vervolgt de menschen uit alle hare kragten. Ontmoet zy dan iemant die bang voor haar is, zo brengt zy hem in grote verlegenheid. Ik heb 'er gekend die by zulk ene gelegenheid zig geheel buiten adem gelopen hadden, alzo de Slang hen, gelyk een pyl, had nagezet. Dog heeft men moeds genoeg zig met enen stok te weer te stellen, zo zal zy zelve ligt de vlugt nemen. Somwylen egter is zy zo stout dat zy op een mensch aanvalt en niet eerder wykt voor dat zy enen goeden slag gekregen heeft. Men verzekert in 't algemeen dat als zy iemant inhaalt die voor haar lopen gaat, zy zig om zyne benen slingert, zo dat hy niet meer lopen kan maar vallen moet, waar na zy hem enige malen in het been, of elders anders byt, en dan haren weg. Gezwindheid.

(§) Men heeft by ene herhaalde ondervinding bevonden, dat het byzondere kenmerk 't welk Linnæus gebruikt om de soorten der Slangen te onderscheiden, ontleend van derzelver *scuta abdominalia* en *caudalia*, of *squamæ subcaudales*, in Slangen van het zelve soort grotelyks verschilt, zo dat 'er dikwyls een verschil plaats heeft van tien of meer. Somtyds is het gehele getal der schilden een behulp om het soort uitte vinden, mits men verdagt zy of de Slang ook by geval haren staart verloren hebbe en die weder aangegroeid zy, in welk geval men zig van dit kenmerk niet kan bedienen. Dit kenmerk is zo zeker en goed niet als men wel wenschen zoude; dog de tekens ontleend uit de kleur, vlakken of strepen, en diergelyken, zyn ook niet standvastig; en derhalven is het beter zig aan een onvolmaakt kenmerk te houden dan 'er geen te hebben. De tyd en ene grondiger kennis van dit gedierte zullen misschien deszelfs natuurlyke kenmerken nader en zekerder doen vaststellen. F.

weg vervolgt. Ik zal hier twee vertellingen invoegen die dit bevestigen. Dr. *Colden* berigtte my, toen ik te *New York* was, dat hy in de lente van 1748. op zyn Landgoed verscheiden arbeidslieden gehad had, waaronder een was die onlangs uit *Europa* was overgekomen, en dus niet veel van de eigenschappen dezer Slang wist. De anderen, ene grote Zwarte Slang bezig ziende met te paren, hadden den nieuweling overgehaald om 'er naartoe te gaan en ze te doden. Deze wilde dit ook doen; dog zodra hy by de Slangen kwam, zagen zy hem, en het mannetje, vertoornd van in zyn vermaak gestoord te worden, vloog als een pyl op den man aan. Deze, niet minder dan zulk ene moedigheid van de Slang verwagtende, verschrikte zodanig dat hy den stok wegsmeet, en uit al zyn magt het op den loop zette. De Slang vervolgde hem, haalde hem in, wond zig om zyne benen, zo dat de man ter aarde viel, en byna van schrik zyn verstand verloor. Hy geraakte niet eerder van de Slang los, voor dat hy ten laatsten het besluit genomen had van zyn mes te nemen, en ze op twee of drie plaatsen doortesnyden. De anderen zagen dit spel al lacchende aan, zonder hem te hulp te komen. Te *Albany* wierd my van verscheiden lieden een voorval verhaald, dat ener jonge Juffrouw gebeurd was, die des zomers met enige andere meisjes buiten de Stad ging wandelen, en enen zwarten slaaf by zig had. Zy was wat op den grond gaan zitten, terwyl de anderen heromliepen, toen 'er ene Zwarte Slang, in hare liefkozingen gestoord, op haar afkwam, haar onder de rokken kroop, zig om haar lyf sloeg, zo dat zy, en uit schrik en door het klemmen van de Slang om haar lichaam, ter aarde viel en buiten westen geraakte. De slaaf loopt toe, en haar in dien toestand ziende, zo ligt hy, misschien vermoedende wat 'er gebeurd was, of misschien om een middel te gebruiken, het welk sommigen aanwenden ten einde een mensch dat in onmagt legt weder tot zig te brengen, hare rokken op, en vond daar ene Slang, die zig om het lyf zyner Juffrouw zo digt als mogelyk was geslingerd had. Hy was niet in staat de Slang los te krygen zonder ze doortesnyden, waarop het meisje weer by zig zelve kwam. Dog dewyl de slaaf haar by die gelegenheid van zo naby bekeken had, konde zy hem in 't vervolg niet meer voor hare ogen dulden, en verviel in ene uitterende ziekte, waaraan zy overleed. Op andere tyden van het jaar is de Slang meer geneigd om weg te lopen dan om op de menschen los te gaan. Dog egter zeiden velen dat zy ook nog diep in den zomer, en als zy niet meer in haren tyd is om te paren, menschen en vooral kinderen die bang zyn, en die zy ziet dat voor haar gaan lopen, zal nazetten. Zelfs zeiden velen ondervonden te hebben, dat men ze bewegen kan om iemant natelopen, met namelyk haar te

goy-

goyen, en 't dan op een lopen te zetten. Ik kan dit niet wel in twyffel trekken, daar zo vele geloofwaardige lieden het my getuigden; dog my heeft het noit willen gelukken, schoon ik het altyd, als ik 'er gelegenheid toe had, beproefd heb. Of zy my voor enen argliftigen bedrieger aangezien heeft, of wat anders hiervan de oorzaak geweest is, weet ik niet. Maar zy ging altyd voor my met alle magt, gelyk een pyl, op de vlugt.

Men schreef hier te lande dezer Slange in 't algemeen het vermogen toe van vogels en eekhoorns te betoveren, gelyk ik reeds aangemerkt heb. Ik weet niet wat ik hiervan denken zal. Zelf heb ik het noit gezien, dog ik heb meer dan twintig menschen, en onder dezen zeer geloofwaardige lieden, de zaak als uit enen mond, schoon zy zelfs op ver van malkander gelegen plaatsen woonagtig waren, horen getuigen. Zy verzekerden my op hunne eer dat zy het met eigen ogen gezien hadden, en sommigen was dit zelfs meer dan eens gebeurd. Maar men moet aanmerken dat 'er ene grote menigte vogels en eekhoorns zig in de bosschen onthouden waar de Slangen zyn, dus het dezen niet bezwaarlyk valt enen van dezelven enen dodelyken hap te geven, waarvan zy niet ten eersten sterven, en dat de Slang onder den boom, waarop het diertje zyne toevlugt genomen heeft, blyft wagten, tot dat het of van het vergift of van de pynen door de beet veroorzaakt gedwongen worde nader by haar te komen. Het benauwde geschreeuw, dat de vogel of de eekhoorn maakt, kan door het vergift of de pyn veroorzaakt worden. Dog hiertegen zoude men kunnen inbrengen, dat de beet der Zwarte Slang niet vergiftig is, en dat als de Slang zo ver gekomen was van een dier te byten zy het ligt zou kunnen vasthouden zonder het op enen boom te laten ontkomen, of anders zou zy volgens hare gewoonte zig schielyk om het zelve kunnen slingeren, en het, gelyk zy somtyds wel met de hoenders leeft, dooddrukken of verstikken. Dog het voornaamste dat tegen de zo even opgegevene verklaring wordt ingebragt is, dat die geloofwaardige lieden, van de welken ik dit verhaal ontvangen heb, allen heilig verklaarden, dat wanneer men, zo als de arme vogel of eekhoorn op het punt stond van zig in den mond zyns vyands te moeten smyten, de Slang onverwagt dood sloeg, met een het nare gejammer van het betoverde diertje ophield, en de vogel, als ware hy uit een net ontsnapt, weg vloog. Enigen zeiden, dat wanneer de Slang maar een ogenblik genoodzaakt wordt hare ogen van den vogel of den eekhoorn aftekeren, het dier in vryheid geraakt, en weg vlugt. Waarom doen zy dit nu op dat tydstip en niet eerder? Waren zy reeds van te voren door de Slang vergiftigd of gewond, hoe konde het doden der Slang zelf hen van het vergift

Tover-kragt.

gift of de gekregene wonde verloſſen? (*) Het ſchynt dan dat de op het dier geveſtigde ogen der Slang het als betoverd of gekluiſterd houden. Dog het ene en andere moet ongerymd en onbegrypelyk ſchynen, ſchoon het van vele zeer geloofwaardige lieden beveſtigd, en hier te lande zo algemeen geloofd wordt, dat men zig zoude doen uitlacchen indien men 'er enigen twyffel omtrent tonen wilde. Ik late anderen deze zaak nauwkeuriger uitpluizen.

De Slang byt de kleine vorſchen doodt en verſlindt ze. Wanneer zy vogeleyeren vindt, maakt zy 'er een gat in, en zuigt die uit. Als de hennen op de eyeren zitten, en zy in 't neſt komt, windt zy zig om derzelver lyf, en drukt ze dood, waarna zy de eyeren ledigt. De Heer *Bartram* had deze Slang zeer dikwyls op de hoogſte bomen zien kruipen, om naar eyeren te zoeken, en als zy weder uit den boom afkwam ging zy altyd met den kop voor aan naar beneden. Een *Zweed* verhaalde my dat hy eens ene dezer Slangen gezien had, die den kop van ene kip geheel in haren bek genomen en zig in een ogenblik om haar lyf geſlingerd had, zo dat zy ze zoude dood gedrukt hebben, was hy de hen niet te hulpe gekomen met de Slang te doden. Het hoen was naderhand weder volkomen friſch en gezond.

Van melk houdt deze ſlang zeer veel, zo dat, als zy eens den weg naar enen melkkelder gevonden heeft, het bezwaarlyk is ze daaruit te weren. Men had gezien, gelyk verhaald wierd, dat zy met de kinderen de melk uit het zelve kommetje gegeten had, zonder de kinderen te byten, ſchoon die haar met de lepel op den kop ſloegen als zy te gulzig was. Ik heb ze noit horen piepen. Zy weet zig meer als op de helft van haar lichaam om hoog opteregten, om herom te zien. Zy verwiſſelt jaarlyks van vel, het welk men voor zeer goed tegens de kramp houdt, als men het altyd aan het lyf draagt.

De Rogge begon thans te bloeyen.

Verſcheidenheid van gewasſen op kleine afſtanden van malkander, en van aarde.

Ik heb dikwyls op myne reis met verwondering gezien welk een onderſcheid 'er is tuſſchen de planten en de aarde van de ene zyde ener beek en die welken op de andere zyde derzelver beek gevonden worden, ſomtyds zelfs al is die beek niet groter dan dat men 'er over huppelen kan. Dit deed my telkens als ik ene wat grote beek of rivier ontmoette verwagten nieuwe planten te zien. De zaden kunnen met den ſtroom van verre af zyn nedergevoerd. Ook was zelfs de aarde niet zelden van ene geheel andere natuur dan aan de overzyde ener beek, zo dat zy aan

(*) Deze aanmerkingen werpen ook ene grote zwarigheid op de uitlegging dezer zaak, hier boven I. D. bl. 137. in ene Aantekening door den Heer Forster gegeven, welke uitlegging anders niet onaannemelyk ſcheen.

aan de ene zyde dikwyls zeer vet en vrugtbaar, en aan de andere dor en mager is. Ene rivier kan een nog groter onderſcheid maken. Zo zien wy wat een onderſcheid 'er is tuſſchen *New Jerſey* en *Penſylvanie*, twee landſchappen alleen maar door de *Dellaware* van malkander geſcheiden. In *Penſylvanie* beſtaat de grond uit ene loſſe aarde, met zand en klei vermengd, die zeer vrugtbaar is; in *New Jerſey* vindt men meeſt enen drogen, zandigen, en, enige plaatſen alleenlyk uitgenomen, onvrugtbaren grond. Zelden treft men daar ſtenen, veel minder nog bergen aan. In *Penſylvanie* ziet men zelden enen Dennenboom; in *New Jerſey* vindt men 'er gantſche boſſchen van.

Des avonds kwam ik te *Philadelphia* aan. *Philadelphia.*

Den 22. Mai begonnen de by de *Engelſchen* zo genaamde *Locuſts*, een ſoort van Krekels, voor den dag te komen. Zodra hunne vleugels droog waren vingen zy hun gezang aan, zo dat men in de boſſchen meende zyn gehoor te zullen verliezen. Dit jaar was 'er ene ſchrikkelyke menigte van. In de verhandelingen der *Kon. Zweedſche Maatſchappy* voor het jaar 1756. heb ik een omſtandig narigt van hunne eigenſchappen en levenswys gegeven, werwaards ik den Lezer wyze. Krekels.

De *Tulpenboom* ſtond den 25. Mai in vollen bloei. Het was zeer aangenaam bomen zo zwaar als onze Eiken met bloemen bedekt te zien die onzen Tulpen zeer veel geleken, ſchoon de reuk niet zeer lieflyk was. De Tulpenboom.

Een hoornloze olyfkleurige Kever, hebbende de randen en de naden der dekſels van de vleugels zwart, en het lyf bruin, zat op de bloemen van den Tulpenboom. Ik kon niet te weten komen of zy het zaadmeel der bloemen verzamelden dan of zy daar om te paren waren. Dieper in den zomer, als de Moerbezien ryp waren, zag ik dezen Kever diepe gaten in dezelven maken, 't zy om ze te eten, 't zy om 'er eyeren in te leggen. Ook vond men naderhand dat zy veelvuldig op de bladeren der *Magnolia glauca* zaten. Kevers.

De *Aardbezien* waren thans op de hoogtens ryp, en het Landvolk bragt de Karſſen al volkomen goed in de Stad, egter waren ze nog niet overvloedig. Hieruit kan men evenwel van de Lugtſtreek des Lands oordelen. Vrugten.

Den 26. Mai had men hier enen ſtorm, *Travado* of *Travat* gewoonlyk genoemd. Des avonds om tien uren, zynde de lugt zeer klaar, kwam 'er uit het Zuidweſten ene zwarte wolk met een zeker geſuis. Anders werd 'er geen wind beſpeurd. Wy konden egter de aankomſt van deze wolk uit het geſuis en het geraas dat de bomen maakten, en het welk hoe langer hoe nader by kwam, van verre beſpeuren. Toen zy by ons kwam brak 'er een geweldige ſtorm uit, die, in de ſtreek waarin hy voortging, zware heiningen omver wierp, ze een goed ſtuks wegs met zig voerde, en zware bomen ter neder ſmeet. Daarop volgde een tamelyk ſterke regen, waardoor de ſtorm verdween, en alles Een *Travado.*

weder ſtil wierd. Zulke *Travado's* komen hier dikwyls des zomers, en brengen dit voordeel aan dat zy de lugt zeer bekoelen. Dog egter doen zy ook grote ſchade. Merendeels worden zy van zwaren donder en blixem vergezeld. Zodra als het onweder voorby is wordt de lugt weder zo helder als van te voren.

De Beverboom. De *Magnolia glauca* ſtond den 28. Mai in vollen bloei. De bloemen gaven enen lieflyken geur van zig, die des avonds vooral in de bosſchen den reiziger of wandelaar zeer verkwikte. Toen wat later de wilde wyngaarden bloeiden was derzelver reuk niet minder aangenaam. Nog waren 'er verſcheiden' andere bloemen die de lugt met hare lieflyke uitwaaſſemingen vervulden.

De *Kalmia.* De *Smalbladerige Kalmia* bloeide thans meeſt overal. Zy waſt gemeenlyk op zandige heiden, of andere magere gronden, waar weinig gewaſſen voort willen. In *Penſylvanie*, maar nog meer in *New Jerſey* en in *New York*, is zy tamelyk gemeen, dog minder in *Kanada.* Zy blyft den winter over groen. Zy verſiert als zy in bloei ſtaat het kreupelboſch niet weinig. De bloemen zyn van een ſchoon purper, dog onder in hebben zy eenen kring van donker purper, en binnen in dien kring is de bloem ligt grauw. De bloemen zitten in bosjes rondom den ſteel gelyk als kronen, zo dat 'er de ſteel als ene opgeſchikte piramide uitziet. De Engelſchen noemen deze plant *Dwarf Laurel.* Zy is, gelyk hare Zuſter de *Breedbladerige Kalmia*, voor ſchapen en ander klein vee vergiftig. Of zy het groter vee ook zo nadelig is kan ik niet zeggen. Buiten het vermaak dat hare bloemen den ogen verſchaffen ſchryft men haar geen ander nut toe.

De *Breedbladerige Kalmia* ſtond ook in haren beſten luiſter, en dong met hare Zuſter om den voorrang in ſchoonheid. Dog gene van beiden kan zig, gelyk de *Magnolia*, op den lieflyken geur, dien zy geven, verheffen. Met zulk ene ſpaarzaamheid en zulk een overleg deelt de alwyze Schepper zyne gaven uit. Geen wezen ontvangt alles te gelyk, en elk ontvangt zyn deel.

Hernhutters. In Mai waren een groot getal *Hernhutters* uit *Europa* te *New York* overgekomen, die twee bekeerde *Groenlanders* met zig bragten. De zig hier ophoudende Broeders zonden terſtonds enigen van hun uit om ze te verwelkomen. Onder dezen waren twee bekeerden uit de *Wilden* in *Noord Amerika*, en twee die van *Suriname* gekomen waren. Deze drie ſoorten van uit de Heidenen bekeerde *Hernhutters* bevonden zig t'zamen te *New York.* Ik zelf had gene gelegenheid ze te zien; dog zulken die ze gezien hadden meenden zeer duidelyk opgemerkt te hebben, dat deze drie onderſcheiden' volken, uit hoe verre van malkander gelegen' oorden zy ook gekomen waren, nogthans in wezenstrekken en geſtalte zeer veel naar malkander geleken,

ken, alleen waren de *Groenlanders* wat kleinder. En hieruit wilden zy opmaken, dat deze drie volken van den zelven ſtamvader uit *Noach's* geſlagt voortgekomen waren. Hoe ver hunne mening gegrond was kan ik niet zeggen.

Den 30. Mai waren de rype Karſſen al vry gemeen en goedkoop. Karſſen.

Jams is de naam van een ſoort van wortelen, die men in de warmſte delen van *Amerika* ſterk teelt om ze te eten, gelyk men hier met de *Potatoes* doet. Ik proefde ze dien dag het eerſt aan het huis van den Heer *Franklin*. Men had nog niet beproefd ze hier te planten, dog zy waren uit de *Weſt Indien* gekomen, en dus zyn zy hier iets zeldzaams. Zy zyn wit, en ſmaken byna als de *Potatoes*, dog kwalyk zo wel, zo dat ik het der moeite niet waardig agten zoude ze hier te poten, als zy al wilden voortkomen. Dit is de *Dioſcorea alata*. *Jams.*

Men maakt hier veel *Kaas*, dog zo goed niet als in *Engeland*, hoewel ſommigen van oordeel zyn dat de *Penſylvaniſche* Kaas oud geworden zynde de *Engelſche* niet wyken zoude. Ook kwam het my voor dat verſcheiden' ſoorten van Kaas hier te lande gemaakt al zo goed als de *Engelſchen* waren. Een man van *Boſton* in *Nieuw Engeland* berigtte dat ſommigen daar uitmuntende Kaas wiſten te maken, en dat hun geheim daarin beſtond van zorg te dragen dat de koeyen op gene landen weiden waar het water brak is, want in dat geval zou de kaas zo goed niet zyn. Dog dit vereiſcht nader onderzoek. Kaas.

Den 31. omtrent den middag nam ik de reis van *Philadelphia* in een klein Jagt aan, dat geſtadig als de *Dellaware* open is tuſſchen *Philadelphia* en *Trenton* heen en weder vaart. Wy zeilden den ſtroom met ſchoon weder en goeden wind op. Wy zagen enige Steuren van tyd tot tyd wel enen vadem hoog uit het water opſpringen. Dit duurde tot dat wy digt by *Trenton* waren, daar wy de *Dellaware* verlieten. Het land was aan de zyde van *Penſylvanie* laag, dog op die van *New Jerſey* was het wat verhevener, zynde de zandige oever ſteil dog niet zeer hoog. Aan beide de zyden zag men hoog geboomte, welks bladen 's winters afvallen. Vertrek van *Philadelphia.*

Het weder was gedurende de gantſche maand van Mai, als het niet regende, zo geſteld, dat het des voormiddags ſtil was, en 's namiddags een weinig, en ſomtyds wat ſterker, begon te wayen. Ook was het des voormiddags helder, dog na den middag betrok de lugt gemeenlyk een weinig dog zonder regen. Het weder.

De oever der Rivier was nu hoog dan laag. Hier en daar zag men in de boſſchen enige kleine huizen, en nu dan een enkeld matig ſtenen huis. De Rivier werd hoe langer hoe ſmalder. Om drie uren na den middag zeilden wy *Burlington* voorby. De oevers.

Burlington, de Hoofdſtad en de verblyfplaats van den Gouverneur *Burlington.*

 van

van *New Jerſey*, is ene kleine plaats, twintig *Eng.* mylen van *Philadelphia* op den ooſter oever der *Dellaware*. De huizen waren merendeels van ſteen, dog ſtonden ver van malkander. De Stad heeft ene voordelige legging, dewyl 'er Schepen van ene vry aanzienlyke grootte komen kunnen. Dog *Philadelphia* is haar een hinderpaal om haren handel uittebreiden, want de eigenaars dier plaats hebben haar zeer grote voorregten geſchonken waardoor zy zo zeer toegenomen is dat zy alle andere Steden den handel onttrekt. Het huis van den Gouverneur is niet groot dog van ſteen, en ſtaat digt by de Rivier. Het is het eerſte gebouw in de Stad dat men van *Philadelphia* komende in 't oog krygt. Omtrent het vloeden en ebben der *Dellaware*, het welk men tot by *Trenton* gewaar wordt, is aan te merken, dat als by volle maan het water by Kaap *Hinlopen*, by voorbeeld, ten negen uren voor den middag het hoogſt is, men het hoogſte water op de Rivier by *Cheſter* om een uur en tien minuten na den middag heeft, en te *Philadelphia* om twee uur en tien minuten. Deze waarnemingen heb ik van den Heer *Evans*.

Oevers. DE Oevers aan den kant van *New Jerſy* waren merendeels hoog en ſteil, en beſtonden uit een ſteenkleurig zand, dog aan de overzyde was de grond ene zwartagtige vette aarde met *glimmer* vermengd. Op de zyde van *New Jerſey* zag men nu en dan enen Dennenboom, dog zelden op de andere, uitgenomen op enige weinige plaatſen, daar zy toevallig uit *New Jerſey* waren overgebragt.

TEGENS den avond, als het omtrent een uur geëbt had, en het zeer ſtil was, konden wy het niet verder brengen, en moeſten 't anker omtrent zeven *Eng.* mylen beneden *Trenton* vallen laten. Hier lagen wy den gantſchen nagt. De boſſchen waren vol van ligt gevende vliegen, die in menigte gelyk vonken tuſſchen de bomen, en ſomtyds dwars over de Rivier vlogen. In de poelen maakten de Bulkikkers een verſchrikkelyk geweld, en ſomtyds ſchenen 'er meer dan honderd te gelyk het op een brullen te zetten. Ook hoorde men den *Whipperiwill* overal.

Voortreis. DEN 1. Juni zetteden wy onze reis voort. De *Dellaware* was hier zeer ſmal, en de oevers waren van dezelve geſteldheid als die wy den voorgaanden dag zagen voor dat wy *Burlington* bereikten. Des morgens om agt uur kwamen wy te *Trenton* aan. Den volgenden dag vertrokken wy van daar met den gemenen wagen. De velden waren meeſt met weit, rogge, mais, haver, hennip en vlas bezaid. Op verſcheiden' plaatſen vonden wy grote ſtukken met hennip. Kaſtanjebomen vonden wy in vry grote menigte. Zy wieſſen dikwyls op zeer ſlegte gronden, die egter niet te droog nog te nat waren. Men zeide dat 'er vele Tulpenbomen in de boſſchen waren, dog wy zagen 'er genen op den weg. Den aangenamen geur

Trenton.

der

der in de moerassen wassende *Magnolia's* rook men reeds van verre, eer men zelfs den boom kon zien.

De *Phlox glaberrima* stond hier en daar vry talryk in de bosschen; hare rode bloemen gaven een schoon aanzien. Zy wies hier in de zelve gronden als in *Europa* de *Lychnis viscaria* en de *Lychnis dioica*. De *Phlox maculata* groeide veel op natte plaatsen, en was vol van schone, rode, welruikende bloemen. Zy stond op zulke gronden daar by ons de *Lychnis flos cuculi* groeit. Als men by deze bloemen de *Bartsia coccinea*, de *Lobelia cardinalis*, en de *Monarda didyma* voegt, heeft men de bloemen die ongetwyfeld de schoonste rode kleuren tonen. De *Phlox glaberrima*, en andere bloemen.

De Sassafrasbomen waren overvloedig digt by de heiningen van tuinen en boomgaarden.

De huizen die wy voorby reden waren meest van hout. Op ene plaats was men bezig een huis te bouwen welks muren alleen van klei waren, uit de welke men hier ook de bakovens maakt.

De *Boekweit* had zig hier op vele plaatsen in 't wild voortgeplant. Wy zagen 'er den gehelen dag enkelde planten van in de bosschen en op de velden, dog altyd digt by de wegen; waaruit men kan opmaken dat zy hier uit verstroide zaden is voortgekomen. Boekweit.

Des avonds laat kwamen wy te *Nieuw Brunswyk* aan. Den 3. Juni gingen wy met een Jagt naar *New York* de Rivier af. Deze had in 't begin tamelyk hoge en steile oevers van den roden steen, dien ik al beschreven heb. Hier en daar stond ene Landhoeve, en wat verder zag men digt aan de Rivier grote koornlanden en weiden. Wy moesten in het zeilen de tekens volgen van in den grond gestokene takken met bladeren daaraan, welken den weg aanwezen dien men houden moest om de ondieptens te vermyden. Eindelyk kwamen wy in zee, en zagen zuidwaards heen niets dan dezelve; dog aan de linkerhand hielden wy altyd het vaste land in 't gezigt. Aan den mond der Rivier gekomen zynde konden wy kiezen of wy buiten om het *Staten Eiland* heen, dan tusschen het zelve en 't vaste land door zeilen wilden. Wy rigtten ons naar weer en wind, en zeilden buiten om, dewyl het schoon weder was, daar men by storm binnen door zeilt; en schoon wy twee uren bleven vast zitten, arbeidden wy ons nogthans weder los, en kwamen des avonds om negen uren te *New York* aan, welke Stad ik al beschreven heb. *Nieuw Brunswyk*. De Stad *New York*.

Den 4. Juni vond ik hier in de tuinen *Wyngaarden*, die uit *Europa* gekomen waren. Zy droegen jaarlyks vele zeer goede druiven. Als de winter gestreng is bevriezen zy dikwyls tot aan den grond toe, maar met de lente botten 'er nieuwe scheuten uit. Wyngaarden.

De *Aardbessen* werden nu dagelyks menigvuldig te koop geveild. Aardbessen.

Een

Een jonge *Engelſchman* uit *Jamaika* berigtte dat daar gene Aardbezien groeiden. De Slangen zyn zeer op deze vrugt geſteld; dog zy zyn zo goed niet als die in *Zweden* en *Finland* vallen.

Klaver. BUITEN de Stad was hier en daar op de hoogtens *Klaver* gezaid. Men was ten dele bezig met het afmayen der velden; ſommigen waren reeds gemaid, en de klaver lag op hopen om weggevoerd te worden.

Karſſenbomen. AAN den weg tuſſchen *Philadelphia* en *Brunswyk* vindt men vele Karſſenbomen op de Landhoeven; dog verder waren zy vry zeldzaam. Maar in *New York* voorby *Staten Eiland* vond ik ze weder menigvuldiger. Dog daar waren hier zo vele verſcheidenheden niet van als in *Penſylvanie.* Ik zag hier weinig van de zwarte zoete, dog meeſt van de zure rode karſſen. Men mogt op reis in de boomgaarden zo vele karſſen eten als men wilde, mits men de takken niet aan ſtukken brake. Tuſſchen *Brunswyk* en *Staten Eiland* vond men vele Appelboomgaarden.

Viſch. DEN 6. Juni hoorde ik verſcheiden lieden van jaren verzekeren dat de viſch hier ſedert korten tyd merkelyk was verminderd.

Rum. DE *Rum*, een ſoort van brandewyn die uit ſuikerriet gemaakt wordt, en hier ſterk in 't gebruik is, wordt voor gezonder gehouden dan brandewyn, die uit koorn geſtookt wordt. Om dit te beveſtigen zeide men, dat zy een ſtuk varſch vleeſch in *Rum* en een ander ſtuk in brandewyn gelegd, en in beiden enige maanden gelaten hadden, waarna dat 't welk in *Rum* gelegen had 'er zeer wel en gaaf, dog het ander geheel doorvreten en vol gaten uitgezien had. Dog deze proef ſchynt my niet van de juiſtſten te wezen. De *Major Roderfort* verhaalde, dat, toen hy op den krygstogt naar *Kanada* was, hy bemerkt had dat de Soldaten wanneer zy enigen tyd lang brandewyn zopen ſtierven, dog dat de *Rum* hun geen kwaad gedaan had, ſchoon zy ze dagelyks enen langen tyd gebruikt hadden. (*)

Long Island. LONG ISLAND is de naam van een Eiland leggende vlak over de Stad *New York* in zee. Het noordelyker deel is veel vrugtbaarder dan het zuidelyker. Voorheen heeft 'er ene grote menigte van Wilden op gewoond; ook vindt men 'er nog ettelyken van, dog zy verminderen jaarlyks, vermits zy 't Eiland allengskens verlaten. Het zuider deel is wel het dorſte; dog de wyze Schepper heeft die onvrugtbaarheid door ene verbazende menigte van oeſters, kreeften, krabben, allerleien viſch, en veler-

(*) Dat onder de ſterke dranken de *Rum* de minſt ſchadelyke is, komt voornamelyk van hare balſemagtige eigenſchap, die zy van de ſuiker krygt, welke de brandende kragt, allen ſterken dranken eigen, matigt. Hoe ouder de *Rum* is zoo veel te meer wordt deze brandende eigenſchap verminderd. Dit is onlangs, volgens de ontwyfelbaarſte gronden der Scheikunde, door den Heer DOSSIE, met duidelyke proeven, bewezen. F.

velerhande zeevogels vergoed, die men daar veel overvloediger aantreft dan aan het noorder eind. Dit is de oorzaak ook waarom de *Wilden* zig aan het zuider gedeelte het meest onthielden, dewyl zy voornamelyk van oesters en andere zeevoortbrengsels leefden. Nog kan men by ebbe in korten tyd ene gantsche kar vol oesters laden, die een enkelde vloed op 't strand gesmeten heeft. Overal op het Eiland vindt men ene grote menigte van allerlei schalen, die de *Wilden* voorheen daar gestroid hebben. Deze schalen gebruikt men nu om 't land te misten. Het zuidelykste deel van 't Eiland wordt meest tot weiland, het andere tot koornakkers gebezigd. Men wil dat in 't laatst genoemde deel de winter langer aanhoudt, en de sneuw langer leggen blyft. De menschen zyn hier zeer vrugtbaar, lang en sterk.

Den 10. Juni om den middag verlieten wy *New York*, en zeilden met weinig winds de Rivier *Hudson* naar *Albany* op. Wy zagen zeer vele Schuiten, die van *New York* naar huis keerden, waar zy eetwaren en andere goederen te koop gebragt hadden, die daar, wegens de menigte van Ingezetenen en den sterken handel, wel gewild zyn. De Rivier liep hier van 't noorden naar 't zuiden. Zy had enige hoge uitstekken van land. Hare breedte zal aan den mond vyf vierden van ene *Eng.* myl wezen. Sommige Bruinvisschen speelden op het water. In 't begin was de oever aan de oostelyke zyde, dat is die van *New York*, hoog en steil, dog aan de andere gloyende en met hout bedekt. Egter zag men aan weerskanten landhoeven en koornakkers. De steile oevers bestonden uit ene steenkleurige aarde. Ook sommige kleine klippen van grauwen steen vertoonden zig hier en daar. Omtrent tien of twaalf mylen van *New York* kreeg het land aan den westelyken oever ene geheel andere gedaante, want daar vertoonden zig hoge bergen, loodregt steil tegens den stroom aan. Somtyds stak een hoek uit in 't water als ware het van een bolwerk. De bergen waren met klein eiken- en ander hout bewassen. Vele grote en kleine stenen lagen aan den kant, zynde van boven neder gevallen. Deze bergen duurden enige *Eng.* mylen lang. Dog aan de ooster zyde was het land merendeels hoog, somtyds geschakeerd met bergen en vallyen, die meest met blad verwisselend geboomte bewassen waren. Ook zag men hier en daar landhoeven. Op de heuvels lagen enige losse stenen. Wy zagen overal Bruinvisschen, en op ene plaats enige Steuren (*). Wat hoger op vonden wy den oostelyken oever sterk bebouwd, en wy zagen vele schone landhoeven, omringd van boomgaarden en akkers, zo ver het gezigt reiken kon. Omtrent twee en twin- Vertrek.

(*) De *New Yorksche* Steuren, die ik dit jaar overgebragt heb gezien, hadden korte stompe neuzen, daar de *Engelschen* lange snoeten hebben. F.

twintig *Eng.* mylen van *New York* verlieten ons de hoge bergen, en maakten als ware het enen rug dwars door 't land van 't ooſten naar het weſten. Ook veranderde de weſtelyke oever, beſtaande voorts uit vallyen en kleine bergjes. Het land was hier byna niet bewoond. De ooſtelyke zyde egter bleef even bekoorlyk van gedaante. Na ene wyl in 't donker gezeild te hebben, wierpen wy 't anker, des te meer dewyl het ſterk begon te ebben. Wy bleven hier den gantſchen nagt leggen.

Den 11. des morgens vervolgden wy onze reis met den vloed. Wy zeilden voorby de *Highland Mouitains*, die ooſtelyk van ons lagen. Zy beſtonden uit grauwe rotſen, waren hoog en vry ſteil, en met blad verwiſſelende bomen, Dennen en rode Ceders bedekt. Aan de weſter zyde was het land vol van klippen, dog die de hoogte niet hadden van de bergen aan den anderen kant. Wy konden niet wel de toppen dier bergen beſchouwen, dewyl zy met enen dikken nevel omgeven waren. Ook zag men gene landhoeven, vermits het land te vol klippen was. De afſtand van dit gebergte van *New York* rekende men op zesendertig *Eng.* mylen.

Enige mylen verder hadden wy nog heuvels en klippen aan de weſtelyke zyde, en aan de ooſtelyke ene verwiſſeling van groter en kleinder bergen en dalen, bedekt met geboomte. Schoon de bergen digt aan de Rivier niet hoog waren, wierden zy allengskens hoger en hoger, hoe verder zy landwaards in kwamen. Daarna vertoonde zig niets dan zeer hoge ronde bergen en dalen, die beiden met hout bewaſſen waren. De dalen zelven waren eigenlyk niets dan lage klippen en rotſen, die op vele plaatſen nevens de Rivier loodregt ſteil afgingen. De breedte van den ſtroom bedroeg gemeenlyk een musketſchoot, dog ſomtyds wel twee of drie. Verſcheiden ſoorten van visſchen ſprongen in 't water. Om tien uren voor den middag ging de wind leggen, en wy waren genoodzaakt de riemen te gebruiken. Op ene plaats aan den weſter oever zagen wy een rood geſchilderd houten huis, en men zeide dat een weinig hoger op een zaagmolen ſtond. Buiten dit zagen wy dezen voormiddag nog huis nog bouwland.

Het water der Rivier was hier niet ziltig meer. Dog men zeide dat het ſomwylen by enen zuidweſten wind nog veel hoger brak blyft. Ook ſcheen hier het water donkerder dan meer naar beneden.

De oorſprong der Rivieren.

Het is ene zware, zo niet ondoenlyke zaak, den oorſprong der Rivieren in 't algemeen te verklaren. Enigen kunnen wel uit ene verzameling van water ontſtaan zyn, dat door enen zwaren regen of ander toeval vergaderd is geworden, en de kanten der verzamelplaats overtreden is, of zig op ene andere wys enen doorgang gemaakt en zynen loop naar den kant genomen heeft, waar het den minſten wederſtand ont-

ontmoette. Dit is veelligt de oorzaak waarom zo vele Rivieren, zelfs langs vlaktens zo krom lopen. Egter schynt het dat sommigen haren oorsprong in de schepping zelve hebben, en dat de alwyze Schepper toen reeds den weg die derzelver wateren nemen zouden aangewezen heeft, want het is niet waarschynlyk dat zy alleen uit enen toevalligen overloop van wateren ontstaan zyn. Onder deze laatste soort van Rivieren mogen wy de *Hudson* wel rekenen. Haar loop, hare oevers, alles moest verwondering in my verwekken. Zy begint een goed stuk boven *Albany*, en loopt lynregt van 't noorden naar het zuiden tot by *New York*. Dit is ene langte van ten minsten honderd en zestig *Eng.* mylen; want de kleine bogten die zy somtyds maakt hebben haast niets te beduiden. Op sommige plaatsen tusschen *New York* en *Albany* zyn ryen van bergen, lopende oost en west, en, het geen zonderling is, deze bergen lopen zonder afsnydingen voort tot dat zy aan de *Hudson* stuiten, die ze plotsling afsnydt, zo dat hunne kanten loodregt steil tegens de Rivier staan. Dus is hier ene opening zo breed als de Rivier. Dog aan de overzyde vangen de bergen weder aan, en lopen verder westwaards. Het geen nog aanmerking verdient is, dat de Rivier in die opening al zo diep, zo niet dieper is, als op andere plaatsen. Het is wonderlyk te zien hoe loodregt de kanten der bergen tegens den stroom zyn. En het schynt, dat indien de Voorzienigheid deze opening niet gemaakt had, al het land meer naar boven altyd onder water zou gestaan hebben, dewyl dit gebergte, gelyk een dam, het aflopen van het water zou belet hebben. Waarom gaat nu deze Rivier zo lang in ene lynregte streek voort? Waarom leggen deze doortogten tusschen de bergen onder dezelve middaglyn? Waarom zyn 'er Watervallen digt by die doortogten, of ten minsten ondieptens met steenagtige gronden?

Wy wierden nu hoe langer hoe meerder verschrikkelyke hoge en steile bergen aan beide de oevers gewaar, die op het maken van enig geluid enen sterken weerklank gaven. Hoe hoog en steil deze bergen ook wezen mogten, waren zy egter met laag hout bewassen. Van hier konden wy, ver noordwaards van ons, de zogenaamde *Blauwe Bergen* zien. Ook scheen het land verder op tamelyk bebouwd en min bergagtig te zyn.

De Schipper vertelde dat men in enen dezer bergen aan de westzyde der Rivier dikwyls des nagts een ligt zag, 't welk het volk voor enen Karbonkelsteen hield.

De laatste dezer hoge ten westen leggende bergen wordt *Butterhill* genoemd. Het land werd verder op vlakker; ook begon men meer landhoeven en akkers tusschen de hoogtens te ontdekken. Eer wy deze bergen te boven waren liep ons de wind tegen, zo dat wy

laveren moesten, het welk zeer langzaam in zyn werk ging, alzo de Rivier hier niet boven een snaphaanschoot breed was. Eindelyk en wind en ebbe tegen krygende, wierpen wy het anker, waarop wy aan land traden om te zien wat daar merkwaardigs mogt te vinden wezen.

Sassafras- en Kastanjebomen wiessen hier veel, ook hier en daar een Tulpenboom. Ook stonden hier enige breedbladerige Kalmias in bloei, dog de bloemen waren wit.

Kort na den middag begon het uit het zuidwesten te wayen, dus ligtten wy het anker. Wy hadden juist stil gelegen op de plaats daar het steile gebergte eindigt. Het bestond uit grauwen rots, en op den kant van 't water lagen vele kleine stenen. Zo dra wy de bergen verlaten hadden wierd het land vryer, vlakker en wat verheven. Ook wierd de Rivier byna ene *Eng.* myl breed.

Na enigen tyd zeilens bespeurden wy gene bergen meer nevens de Rivier; maar ten oosten ging ene ry van bergen noordoost, welker zyden ter halver hoogte met hout bedekt zyn. Dog de toppen waren gemeenlyk kaal. Misschien dat van wegen de sterke zonneschyn, de droogte en 't geweld der winden, die men hier heeft, daar niets wilde voortkomen. (*) Op de oosterzyde was het land meer bebouwd als aan de westelyke, daar ons zelden een huis, maar alleen louter bosschen, schoon het Land vlak was, voorkwamen. Omtrent zes en vyftig *Eng.* mylen van *New York* was het land niet zeer hoog, dog overal vol houts, uitgenomen dat hier en daar ene boerdery wierd aangelegd. De hoge bergen, welken wy dezen namiddag verlaten hadden, vertoonden zig nu over de bosschen heen. De *Highlands Moutains* liepen niet noordelyker aan de ene zyde der Rivier dan aan de andere. Hunne kanten die niet naast de Rivier waren gingen niet loodregt maar gloyende op, zo dat men ze, schoon niet zonder moeite, beklimmen konde.

Kalk. Men brandde kalk op verscheiden plaatsen langs de Rivier, waar de grond enigsins verheven was. De Schipper zeide dat men daar enige *Eng.* mylen ver enen schonen grauwblauwen steen vond waaruit men kalk brandde, dog verder vond men genen kalksteen dan te *Albany*.

Dance. Wy voeren een klein uitstek lands of den westeroever voorby dat *Dance* genaamd wierd, omdat, zo als men zeide, de *Hollanders* zig op die plaats voorheen eens vrolyk gemaakt en gedanst hadden, dog ene menigte

(*) De Heer Kalm bedriegt zig als hy denkt dat op de toppen dezer bergen niets wil wassen van wege de kragt der zonne aldaar, dewyl het algemeen bekend, en op de ondervinding gegrond is, dat de zon zo grote uitwerking niet maakt op de toppen der bergen als in de dalen, en de koude verhindert dikwyls het hout op de toppen der bergen te wassen.

te *Wilden*, die met hun gekomen waren, zouden hen allen hebben omgebragt.

Des avonds laat wierpen wy 't anker, hebbende en wind en ebbe tegen. Men had hier omtrent twaalf vadem waters. Des nagts zagen wy vele ligtende vliegen, die somtyds op het want kwamen zitten.

Den 12. Juni voeren wy voor ty, dog tegen wind, den stroom op. De Rivier was hier een musketschoot wyd. Het land aan beide de zyden was enigsins laag, en bestond uit lage klippen en steenagtige velden, dog was doorgaans met hout bedekt. Het was zo slegt dat zig 'er niemant wilde nederzetten. Enige *Eng.* mylen bleef het land zo, zonder dat men ene enkelde landhoeve ontdekken kon. Om elf uur voor den middag bereikten wy een klein Eiland midden in de Rivier leggende. Hier is men ten halven wege tusschen *New York* en *Albany*. Het land was nevens den stroom laag, en steenagtig. Dog verder op zag men met hout bewassen' bergen, vooral aan de westzyde der Rivier, en nog verder weg keken de zogenaamde *Blauwe Bergen* over de eersten heen. Tegen den middag wierd het stil, dus wy weinig vorderden. Het land was hier, vooral tegens 't oosten, wel bebouwd, dog het scheen zeer zandig te zyn. Een der vlekken, die hier lagen, heette *Strasburg*; het wierd van vele *Duitschers* bewoond. Westwaards zag men hier en daar enige nieuw ontgonnen akkers. De *Blauwe Bergen* waren hier vandaan zeer duidelyk te zien. Zy staken door de wolken door, en keken boven alle de anderen heen. De stroom was voor *Strasburg* ene *Eng.* myl breed. *Strasburg.*

Men gebruikte hier tot tindel een geel zwam (*), dat op de Ahornbomen wast. Dat van den roodbloemigen Ahorn (†) wordt voor het beste gehouden. Na dat agtte men het meest 't welk van den Suikerahorn (§) komt.

Een weinig van *Strasburg* legt ene plaats *Campen Rheinbeck* genoemd. Het is van de Rivier af, en wordt van vele *Duitschers* bewoond, die 'er ene kerk hebben. Deze stad kan men van de Rivier niet zien. *Campen Rheinbeck.*

Om twee uur na den middag begon het uit het zuiden te wayen, zo dat wy goeden wind hadden. Wy zagen fraye akkers, wel gebouwde hoeven en schone boomgaarden. Op den westelyken oever was het land ook enigsins hoog, dog nog meest met hout bedekt, alleen vertoonde zig hier en daar, dog schaarsch, ene landhoeve. De Rivier liep lynregt noordwaards, zo dat wy 'er geen einde van zien konden. Zy was op de meeste plaatsen ene *Eng.* myl breed.

De wind was ons den gantschen nagt gunstig, zo dat ik gene gele-

 gen-

(*) *Agaricus.* (†) *Acer rubrum.* (§) *Acer saccrarium.*

genheid had naar de gesteldheid des lands onderzoek te doen. Den 13. des morgens om vyf uur waren wy, zo als men ons berigtte, maar negen *Eng.* mylen van *Albany*, Het land was laag aan beide de oevers, en geheel byna met hout bewassen, uitgenomen dat hier ene kleine boerdery is aangelegd. Aan de Rivier lagen natte, met rietgras (*) bewassene weiden, en dezen maakten verscheiden kleine Eilandtjes uit. Wy zagen gene bergen. Wy haastten ons naar *Albany* en hadden aan weerskanten meest lage landen, die egter, hoe nader wy by *Albany* kwamen, des te beter bebouwd waren.

Men had hier het gebruik van hoistapels onder daken te zetten, die men kan laten ryzen en dalen. (†) De huizen die men van tyd tot tyd zag, waren ten dele van steen, ten dele van hout. De Rivier was zelden breder dan een snaphaanschoot, en had verscheiden zandbanken, zo dat men het vaarwater diende te kennen. Eindelyk kwamen wy 's morgens om agt uur gelukkig te *Albany* aan. *Albany.*

Jagten. Alle de Jagten, die tusschen *New York* en *Albany* varen, horen in de laatste dier plaatsen t'huis. Zy gaan zo lang het water open is gestadig over en weer. Van *Albany* vervoeren zy voornamelyk planken, en ander timmerhout, meel, erwten, en pelteryen, die men van de *Wilden* koopt, of die 'er de *Franschen* in 't geheim naar toe brengen. Zy keren byna ledig terug, uitgenomen dat zy enige koopwaren, waarvan de *Rum* de voornaamste is, medenemen. Deze laatste waar kunnen de Ingezetenen van *Albany* niet ontberen, dewyl zy daardoor de ogen der *Wilden* zo weten te verblinden, dat dezen hun de pelteryen naar goeddunken schatten laten. Deze Jagten zyn tamelyk groot, hebben goede kajuiten, zo dat men daar zeer gemakkelyk in is. Zy zyn gemeenlyk van rood cederen, of van wit eiken hout. Dikwyls is de bodem van witten eik, de zyden van roden ceder, omdat het laatste hout veel langer onverrot blyft dan het eiken. Dog dewyl het cederen hout ligt barst als het ergens tegens stoot, en de *Hudson* op vele plaatsen vol is van zandbanken en klippen, waarop de kiel somtyds raakt, zo kiest men liefst eikenhout voor den bodem, dewyl het weker is en niet zo ligt splyt. En daar de kiel onder water is staat zy niet zeer bloot aan verrotting.

Kanoos. De Kanoos, die deze Jagten by zig hebben, zyn uit een enkeld stuk houts gemaakt, dat uitgehold is. Zy zyn van voren en van agteren puntig, dikwyls drie of vier vadem lang, en zo breed als de dikte van den stam het toeliet. De roeyers zitten niet onder 't roeyen, maar voor en agter staat een man met ene korte riem in de hand, waarmede zy het vaartuig doen voortgaan. Ieder jagt heeft 'er twee. De Kanoos die

(*) *Carex*. (†) Dit gebruik zal men denkelyk van de *Hollanders* ontleend hebben.

die te *Albany* gemaakt worden zyn meest van wit dennenhout. Zy kunnen agt of twaalf jaren duren, vooral als zy van buiten met een mengsel van teer, vet en verw bestreken zyn. Te *Albany* heeft men geen ander hout dat 'er goed toe is dan het witte dennenhout; maar te *New York* maakt men ze uit rood cederen hout. Gemeenlyk zyn 'er gene banken in, maar men moet op den grond zitten, want als 'er banken in waren zoude men in gevaar zyn van omteslaan, indien men het evenwigt niet wel bewaarde.

Battoes (*) noemden de *Engelschen* een ander soort van schuiten, die men in *Albany* veel gebruikt. Zy zyn van witte dennen of vuren planken gemaakt. De bodem is plat, om des te beter over ondieptens voorttekomen; de einden zyn puntig en wat hoger als in het midden. Men zit 'er in, en roeit ze gelyk wy onze boten doen. Zy zyn vry lang, somtyds drie en somtyds vier vadem. Het boord is altyd loodregt, en van twintig duim tot twee voet hoog, en de breedte in het midden is omtrent twee ellen. Men bedient zig hier van dezelven voornamelyk om koopwaren naar de *Wilden* te voeren, in geval de stromen vaarbaar genoeg zyn, en men de schuiten niet een stuk wegs over land dragen moet, want de schuiten die uit den bast van bomen gemaakt zyn barsten te ligt als zy stoten, en de Kanoos laden niet veel en slaan te ligt om. Ik zag hier genen van dat soort van schuiten als men gewoonlyk in *Europa* gebruikt. *Battoes.*

De koude doet te *Albany* veeltyds grote schade. In den zomer gaat 'er nauwlyks ene maand voorby die niet enige nagten geeft dat het vriest. De lente komt hier zeer laat; het vriest dikwyls des nagts in April en Mai, waardoor de bloeisems veel lyden. Men vreesde dit jaar deswegens zeer voor de appelen. Zelfs vriezen wel de bloeisems der eiken in de bosschen dood. In den herfst houden de warme dagen en nagten lang aan. Tegens het einde van September begint het des nagts gemeenlyk te vriezen, dog vooral in October. Van 't begin of ten minsten het midden van November af tot in Maart of April (†) moet men het vee in de stallen houden, en met hoi voeden. Koude.

In den zomer blaast de wind meest uit het zuiden, en brengt grote droogte aan. Nu en dan egter regent het een weinig. Zodra 'er regen komt loopt de wind noordwest, blyft zo enen dag of twee, en keert dan weer naar zynen hoek. Dit heb ik in dit en het volgende jaar dikwyls ondervonden. Weder in den Zomer.

Den 15. Juni zagen wy dat de betuiningen hier gemeenlyk van vuren plan-

(*) Van het *Fransch Batteaux*.
(†) Dit wordt volgens den O. S. gerekend.

planken gemaakt waren, die op malkander tusschen vuren palen lagen. Van dit hout had men hier voorraads genoeg, aangezien de menigvuldige bosschen en zaagmolens.

Appelen. De *Appelbomen* slagen hier zo wel als ergens in *Noord Amerika.* Men vond boomgaarden by elke boerdery. Men heeft hier enen zeer lekkeren appel, dien men in den herfst als iets zeldzaams naar *New York* en elders verzent. Ik heb te *Aobo* uit de pitten van dezen appel verscheiden bomen gesokt, die zeer wel zyn voortgekomen, en onze winters verduren kunnen. Dog zy hebben nog gene vrugten gegeven. Men maakt hier ook Cyder uit de appelen. Ook slagen hier allerlei *Karssenbomen* vry wel, dog niet de *Perenbomen.* Dog zoude dit niet toeteschryven zyn aan gebrek van zorg voor de zelven, aangezien men in *Pensylvanie* goede peren vindt?

Persiken. Persikenbomen heeft men hier dikwyls geplant, dog zy zyn niet wel geslaagd, het geen men deels aan den grond, deels en voornamelyk aan enen zekeren worm toeschreef, die in den grond zit en de wortelen afbyt. Misschien doet 'er ook wel de felle vorst veel toe.

Buiten dezen had men hier gene andere tamme vrugtbomen. Hennip en vlas zait men zo veel als men tot het gebruik van noden heeft.

Mais. Dog de *Mais* wort hier sterk geteeld. Een losse grond wordt 'er het best voorgehouden. In klei kwam zy niet voort. Zy heeft hier twee honderd voor een gegeven. Men hield derhalven dit graan voor een der voordeligsten, te meer daar het weder opkomt al vriest het in 't voorjaar dood. Voorbeelden zyn 'er voor handen, dat de plant tot tweemaal toe bevrozen geweest zynde egter enen voortreffelyken oogst gegeven heeft. Ook kan zy beter tegens de droogte dan de Weit. Het grootste soort van Máis wordt in September ryp.

Weit. De Weit wordt hier ook met voordeel gebouwd. Zy wordt gerekend twaalf voor een te geven; indien men maar tien voor een krygt is men kwalyk voldaan. Somtyds geeft de oogst twintig voor een. De Land-

Landlieden. lieden in *Albany* zyn ten dele *Hollanders*, ten dele *Duitschers.* De laatsten hebben verscheiden' grote dorpen, en zayen veel Weit, die naar *Albany* en van daar naar *New York* vervoerd wordt. Uitgenomen de Weit die by *Sopus*, anders *King's Town*, gewonnen wordt, is die tusschen *New York* en *Albany* valt de beste van geheel *Noord Amerika.* Men eet hier niet dan weiten brood. Te *New York* wordt de *Albanische* Weit wat duurder dan andere betaald.

Rogge wordt hier ook, dog niet veel, gezaid. *Garst* wordt 'er weinig geteeld, omdat men Weit genoeg heeft om 'er mout van te maken. Maar omstreeks *New York* zag ik grote velden met Garst. *Haver* wordt hier maar zo veel gezaid als men voor de paarden nodig heeft.

Erwten worden hier veel gezaid. Zy slagen zeer wel, en worden

jaar-

jaarlyks vele tonnen van naar *New York* gevoerd. Men is hier lang van den schadelyken erwtworm vry gebleven, dog sedert weinige jaren heeft hy zig hier ook in de erwten begonnen te doen bespeuren, en grote schade aan dezelven toetebrengen, die voorheen hier in overvloed gewonnen, en vooral voor het gebruik der zeevarenden met groot voordeel verkoft wierden. Voordezen liet men te *King's Town* en in *New York* erwten van *Albany* komen om te zayen, en dezen waren het eerste jaar meest vry van de wormen, dog het twede kwamen die 'er al in, zo dat zy oneetbaar waren. Enigen zyn hier gewoon van, als de erwten onder 't koken hard blyven, wat asch in den pot te goyen; dog of dit gezond en aangenaam is weet ik niet.

De meeste menschen plantten *Potatoes*. Sommigen bewaarden ze in asch in plaats van in zand. In *Ierland* zyn vele lieden gewoon in den herfst de *Potatoes* in den oven een weinig te drogen, om ze des te beter te doen duren. Dog dan deugen zy niet om geplant te worden. *Potatoes.*

De *Bermudische Potatoes* (*) zyn hier ook redelyk wel geslaagd. De *Hommelvogel* wordt hier, dog zeldzaam, gevonden.

Men maakt hier de Dakberden van wit dennenhout, het welk men al zo goed en duurzaam agt als dat van den *Cupressus thyoides*. Zulk een dak kon het, zeide men, wel veertig jaren houden. Deze *Witte Dennen* wassen hier veel op dezelve gronden als onze gemene Dennen. Dog in het benedenste gedeelte van *New York* en in *Pensylvanie* heb ik 'er geen ontmoet. Men voert velen van deze planken van *Albany* naar *New York*, van waar zy naar buitenslands verzonden worden. Daken. Witte Dennen.

Wilde *Wyngaarden* wiessen in overvloed in de bosschen en op de steile oever der rivieren, waar men ze vooral in ongelooflyke menigtens vond, zo dat zy dikwyls de bomen op de welken zy gekropen waren door hunne zwaarte buigen deden. Men eet de druiven als zy wat bevroren zyn, want anders zyn zy zuur. Wyngaarden.

Muggen vindt men schrikkelyk veel in de grote bosschen en woestenyen die tusschen *Albany* en *Kanada* leggen. De Reizigers worden 'er deerlyk van geplaagd. Om zig tegens dit ongedierte te wapenen besmeren sommigen hunne aanzigten met boter of vet. De zware hette maakt ook het dragen van laarzen lastig, dog men doet wel papier onder de kousfen. Anderen bedekken het gehele hoofd in grote kappen, en hebben floers voor de ogen. Des nagts slaapt men in tenten, als 'er gelegenheid is die medetevoeren, en buiten dezelven, aan den ingang, maakt men grote vuren om de muggen door den rook te verdryven. Muggen.

De *Bruinvisschen* komen zelden hoger de *Hudson* op dan men zout Bruinvisschen.

(*) *Convolvulus Batatas.*

zout water heeft; dog daar nemen de *Steuren* hunne plaats in. Egter is 'er wel een enkelde Bruinvisch tot by *Albany* gezien. Zelfs wierd 'er gezegd dat een *Walvisch* eens tot by die Stad den stroom was opgezwommen.

Ligtgevende vliegen.

LIGTGEVENDE *Vliegen*, (*) van 't zelve soort als men in *Pensylvanie* heeft, ziet men hier iederen nagt in menigte. Zy vlogen overal in de Stad, zelfs kwamen zy in de huizen. De *Engelschen* noemen ze *Vuurvliegen*. (†)

Bomen die te *Albany* niet groeyen.

VERSCHEIDEN' bomen die in *Pensylvanie* zeer gemeen zyn worden hier niet gevonden, als de *Beverboom*, de *Nyssa aquatica*, de *Liquadambar Styraciflua*, de *Persimon*, de *Tulpenboom*, de *Zwarte Walnoot*, de *Moeraseik*, de *Cercis Canadensis*, de *Robinia pseudacacia*, de *Gleditsia triacanthos*, de *Annona muricata*, de *Celtis Occidentalis*, en ene menigte van struikgewassen. De meer noordelyke legging der plaats, de strekking van het *Blauwe Gebergte*, de loop der rivieren, die allen zuidwaards naar zee stromen, waardoor de zaden der planten wel van hier zuidwaards, dog niet van 't zuiden herwaards gevoerd worden, zyn voornamelyk oorzaak dat men hier vele gewassen te vergeefs zoekt die in *Pensylvanie* gevonden worden.

Een Eilandtje beschreven.

DEN 9. Juni ging ik het Eiland bezigtigen dat in de Rivier omtrent ene *Eng.* myl beneden de Stad legt. Het is omtrent ene van die mylen lang en een vierde van dezelve breed. Het is byna geheel met koorn bezaid, en behoort enen enigen eigenaar, wien ook twee kleine Eilanden daarnevens leggende toebehoren. Men zag hier geen hout behalven enige bomen, die rondom den oever stonden, welken, als ware het, ene hoge haag maakten. De *Roodbloemige Ahorn* wies hier menigvuldig. Zyn blad is van onderen als verzilverd, het welk door den wind opgeligt wordende den boom van verre 'er doet uitzien als met witte bloemen bedekt. De *Waterbeuk* wies zeer hoog, en is hier een van de bomen die de sterkste schaduw geven. De zogenaamde *Waterpopulier* (§) was hier de gemeenste van allen, kwam zeer wel aan het water voort, en bereikte de hoogte van onze zwaarste populieren. Hy geeft ene uitmuntende schaduw. Op de oevers is hy een der nuttigste bomen, dewyl zyne wortels den grond vast maken, en in staat stellen den slag van 't water te wederstaan. Dit nut brengen hier ook de *Waterbeuken* en de *Olmen* voort. De wilde *Pruimbomen* stonden hier ook in menigte, en waren vol van onrype vrugten. Ook vond men den *Sumach* overvloedig.

(*) *Lampyris*. (†) *Fireflies*.

(§) *Waterpoplar*; *Populus glaudulis variis basi foliorum adnexis, foliis cordato-deltoidibus, acuminatis. serrato-angulosis, utrimque glabris.* Is dit de *Populus heterophylla* van LINNÆUS? F.

dig. Het zelve kan men van de wilde *Wyngaarden* zeggen. De druiven, zeide men, wierden zeer laat ryp, ſchoon zy thans vry groot waren. De *Amerikaanſche Olm* maakte hier en daar grote hagen. De grond van het Eiland was ene vette tuinaarde met zand vermengd, en wierd het meeſt tot maisplanteryen gebruikt. Ook waren 'er grote velden met *Potatoes*. Het gantſche Eiland was voor honderd pond *New Yorkſch* geld verhuurd. De Huurder deel weer kleine ſtukken aan anderen ter huur over, die 'er moeskruiden teelden. De *Porcelein* wies hier overvloedig, en zag 'er wel uit.

De eb en vloed gaat ongevaar agt of tien *Eng.* mylen in de *Hudſon* boven *Albany*, dus wel honderd zes en vyftig *Eng.* mylen ver van zee. Dog in 't voorjaar als de ſneuw ſmelt beſpeurt men hier wegens het afkomende water genen vloed; maar ene gedurige ebbe. Het zelve gebeurt ook des zomers by zware en aanhoudende regens. Eb en vloed.

De koude wordt hier in 't algemeen voor zeer geſtreng gehouden. Het ys wordt in de *Hudſon* drie of vier voet dik. Den 22. Maart O. S. was men met zes paarden over 't ys gereden. Somtyds gaat het eerſt in 't laatſt dier maand los, en dan voeren ſomtyds de ſchollen gehele huizen met zig weg. Het water is in dien tyd zeer hoog, dewyl het ys beneden zeer dikwyls dammen maakt. Somtyds was het dan drie vadem hoger geſtegen dan in den zomer gewoonlyk is. De grond bevrieſt hier dikwyls ter diepte van drie tot vyf voeten. Om den 5. November legt men hier de Jagten op, en in 't laatſt van Maart of het begin van April beginnen zy weder naar *New York* te varen. Men wiſt hier niets van kacchels, en de ſchoorſtenen waren zo wyd dat men 'er met paard en ſlede door zoude kunnen ryden. De koude.

Het putwater was om dezen tyd in vele putten in de Stad zeer koud, dog het ſmaakte wat zuuragtig, het geen niet aangenaam was. Het nauwer onderzoekende vond ik 'er vele kleine Inſekten in, waarſchynlyk *Monoculi*. Zy waren van twee tot vier meetkundige lynen lang, zeer ſmal en bleek van kleur. De kop was zwart en dikker als het overige lyf, en omtrent zo groot als een kleine ſpeldekop. De ſtaart was in twee delen geſpleten, en elke arm van denzelven eindigde met een klein zwart kogeltje. Als zy zwommen maakten zy kromme lynen, byna gelyk jonge Kikvorſchen. Ik goot wat van dit water in ene kom, en deed daar omtrent een vierde van zo veel Rums by, dog dit hinderde de diertjes niet in 't zwemmen. Dus zoude men de *punch* van dit water bereid zeer ſterk moeten maken, wilde men ze doden. Schoon de menſchen die dit water dagelyks dronken geen ongemak 'er van hadden, dunkt my egter dat het voor iemant die 'er niet aan gewoon is niet zeer gezond kan zyn. Ik was enige malen gedwongen my met water te behelpen waarin ik die diertjes dui- Water.

delyk bespeurde, dog byna elke reis voelde ik enen dag of twee daaraan iets in myn' keel, als zat 'er ene erwt in, en dit duurde wel ene gehele week. Dit ondervond ik dit en het volgende jaar te *Albany* en op enige andere plaatsen. *Jungstrom* kreeg 'er ene zware pyn van in de borst en een gevoel als zat 'er een gezwel. Of dit nu van deze Insekten of iets anders kwam kan ik niet zeggen, dog ik vermydde sedert zo veel ik kon van zulk water te drinken. Ik heb deze *Monoculi* dikwyls in het yskoude water dat uit de putten geschept was hier te lande gevonden. Wie weet hoe vele ziektens, die wy niet nauwkeurig genoeg onderzoeken, van zulk water veroorzaakt worden? Zeer dikwyls heb ik ene menigte van Insekten in water gevonden, 't welk men om deszelfs helderheid hooglyk roemde. Hier was byna by elke boerdery een put. Dog voor de thee, om te brouwen en te wasschen, verkoos men het rivierwater. Dit is gemeenlyk troebel en des zomers zeer warm, dog men laat het bezinken en bekoelen.

Wy waren by enen Geweermaker gehuisvest, die ons zeide dat de beste smidskolen hier te lande uit den Zwarten Den gebrand werden. Die van den Beuk volgden daarop. Het beste hout voor de snaphanen was dat van den wilden Kerssenboom, en daarna dat van den Roden Ahorn. Ander hout gebruikte hy niet. Het Zwarte Walnotenhout zoude wel uitmuntend zyn tot dat gebruik, dog het viel hier niet.

Albany. Albany is na *New York* de voornaamste of ten minsten de rykste Stad van de Provincie van *New York*. Zy legt schuinsch tegens enen heuvel, digt aan den westeroever der *Hudson*. Men rekent van hier tot *New York* honderdzesenveertig *Eng.* mylen. De Stad legt in de lengte langs de Rivier, die hier van 't noordnoordoosten naar 't zuidzuidwesten stroomt. De hoge bergen, die westwaards boven de stad leggen, bepalen het gezigt naar dien kant. 'Er zyn twee kerken, ene *Hollandsche* en ene *Engelsche*. De eerste legt wat van den oever af, aan de oostzyde der markt. Zy is van steen, hebbende enen toren en ene klok daarin. Een Predikant doet hier des zondags twee leerredenen. De *Engelsche* kerk staat wat hoger op den heuvel aan het westereinde van de markt, onder de vesting. Zy is ook van steen, dog zonder toren. Hier werd geen Godsdienst gedaan, dewyl 'er geen Predikant was, en alle de Ingezetenen *Hollandsch* verstonden. Anders krygt de Predikant dezer kerk honderd ponden uit *Engeland* 's jaars. Het Stadhuis staat wat ten zuiden der *Hollandsche* kerk, vlak aan de Rivier, en is een frai stenen gebouw van drie verdiepingen. Het heeft enen kleinen toren, ene klok, en boven op enen vergulden kloot en weerwyzer.

Huizen. De *Huizen* in de stad zyn tamelyk goed, ten dele van steen, en gemeenlyk met berden gedekt, die van wit dennenhout zyn. Enigen waren met pannen voorzien, die men uit *Holland* had doen komen, de-

wyl

wyl men van gedagte was dat de klei hier te lande niet goed was om 'er pannen van te maken. De meeste huizen waren op de ouderwetsche wys gebouwd, enige weinigen maar uitgezonderd. Velen waren op dezelve wys getimmerd als de huizen te *Nieuw Brunswyk*, namelyk zo dat de muren aan de straat van steen, maar de anderen van planken waren. De muren waren van buiten niet gepleisterd, en men zag de blote stenen. Dit vindt men zo in alle de *Noord Amerikaansche* steden, die ik gezien heb, en egter doet de lugt geen kwaad aan de muren. De pypen der dakgoten steken tot op 't midden der straat uit, waardoor de muren van den drop bevryd waren; dog dit maakte by regen de menschen op de straten schrikkelyk nat. De straatdeuren zyn gemeenlyk in het midden der huizen, en aan beide de zyden der stoep zyn banken, waar de menschen by goed weder den gehelen dag op zitten, vooral als zy buiten de zon zyn. Voornamelyk vond men des avonds de menschen van beiderlei geslagt op de stoepen, het welk de voorbygangers dwong byna altyd met den hoed in de hand te lopen. De straten zyn breed, en gedeeltelyk geplaveid. Op sommige plaatsen staan bomen op de zyden. De straten die in de langte lopen zyn evenwydig met de Rivier, en de dwarsstraten snyden ze met regte hoeken. De straat tusschen de twee kerken is vyfmaal zo breed als de anderen, en verstrekt voor ene markt. Voor 't overige zyn hier de straten niet zeer zuiver, dewyl des zomers overal het vee des nagts voor de huizen blyft staan. Men heeft hier gene stadsdeuren, maar opene doorgangen om in de stad te komen. Hier zyn twee zogenaamde marktplaatsen, waar het landvolk enige malen ter week zyne waren komt veilen.

De Vesting legt hoger dan de andere gebouwen, op enen ten westen der stad gelegenen berg. Het is een groot stenen huis met hoge dikke muren. Dog de legging is slegt, en het kan alleenlyk dienen tegens plunderende partyen, maar gene belegering doorstaan, vermits 'er verscheiden' hoogtens van aarde ten westen leggen, die de Vesting bestryken, en hoger zyn dan zy, zo dat men alles zien kan wat 'er binnen geschiedt. De hoogtens ten westen der Vesting ryzen gedurig. Hier legt gemeenlyk ene bezetting. In de Vesting is een put die altyd vol waters is.

Voor den handel legt deze Stad vry voordelig. De *Hudson* loopt 'er vlak voorby, en is hier van twaalf tot twintig voet diep. Men heeft nog geen bekwaam hoofd ter lading voor de Jagten aangelegd. Dog de hier gebruikelyke vaartuigen kunnen vry digt aan den oever geladen worden. Als men zware vragten op de Jagten brengen wil, bindt men twee kanoos in de breedte aan malkander, en brengt ze dus aan boord. De Stad dryft inzonderheid op *New York* enen sterken handel in pelteryen, planken, koorn, meel, erwten, timmerhout, en andere waren. In alle de *Engelsche* Volkplantingen is gene plaats, uitgenomen aan de *Hudson's* Handel.

son's Bai, waar men zo veel pelteryen van de Inlanders bekomt als hier. Alle de kooplieden alhier zenden in 't voorjaar enen bedienden naar *Oswego*, ene Engelsche handelplaats, gelegen aan het grote Meer *Ontario*, waar de *Wilden* hunne waren brengen. Ik zal in 't vervolg hiervan omstandiger spreken. Hier houden zig de *Albanische* kooplieden den gantschen zomer op, en dryven enen sterken handel met velerlei soorten van *Amerikanen*, die daar met hunne pelteryen komen. Verscheidenen hebben my verzekerd, dat zy somtyds de Wilden, vooral als die beschonken zyn, wisten te bedriegen, zo dat zy dikwyls niet het tiende gedeelte van de waarde hunner goederen voor dezelven kregen. En dat dit zo in zyn werk gaat heb ik verscheiden' malen met eigen ogen gezien. De *Albanische* kooplieden zyn regte *Chinezen*; en zy houden het voor iets frais de *Wilden* met brandewyn te bezuipen, en hun dan voor een wisjewasje al hun goedtje aftekopen. De *Amerikanen* merken dikwyls wel na het uitslapen van den roes dat zy bedrogen zyn, en tonen 'er enig misnoegen over, dog troosten zig spoedig met de gedagte dat het hun evenwel heeft mogen gebeuren zig eens aan brandewyn regt zat te zuipen, en dit schatten zy boven alles ter wereld. Vooral bevredigen zy zig schielyk als zy op nieuws enige goede slokken mogen doen. Behalven den handel die dus te *Oswego* gedreven wordt, komen 'er vele *Wilden* uit *Kanada* te *Albany* met pelteryen, dog zelden iets anders dan Bevervellen. Daar staat in *Kanada* ene zware straf op het voeren van bontwerk naar de *Engelschen*, dewyl de handel, vooral in Bevervellen, der *Fransche West Indische Maatschappy* toekomt. Dog dit belet de *Kanadische* kooplieden niet enen sterken sluikhandel te dryven. Zy zenden hunne pelteryen met de *Wilden* hunnen kennissen te *Albany* toe, die ze volgens den voorheen door brieven bedongenen prys van hun aannemen. De *Wilden* brengen van hier verscheidene soorten van goederen terug, die hier voor enen geringeren prys dan in *Kanada*, waar zy uit *Frankryk* moeten komen, te krygen zyn. (*) De meeste *Albanische* kooplieden hebben ook grote goederen op het land, met veel houtgewas daaromheen. En als daar een beekje is te vinden, verzuimen zy niet zaagmolens aanteleggen. Dit maakt dat 'er zo vele Jagten den gantschen zomer over naar *New York* gaan meest met planken geladen. Verscheiden' lieden hier ter stede slypen een zeker soort van schelpen tot *Wampums* voor de *Wilden*, die dezelven als geld en tot opschik gebruiken, het welk den *Albanezen* een groot voordeel aanbrengt. Van dit soort van geld zal ik te zyner plaatse breder handelen. Daar de borgers dezer Stad hier zelfs enen zo aanmerkelyken handel dryven,

Wampums.

(*) Sedert dat de *Engelschen* ook meester van *Kanada* zyn moet hierin noodwendig verandering gekomen zyn.

ven, en daarenboven, volgens de *Hollandſche* wys, zeer naarſtig en ſpaarzaam zyn, is het geen wonder dat zy zo grote ſommen verzamelen.

De Inwoonders, zo wel der Stad als van het omgelegen land, zyn meeſt allen *Hollanders*. Zy ſpreken onder malkander *Hollandſch*, hebben hunnen *Hollandſchen* Predikant, die in zyne taal den godsdienſt verrigt. In een woord, zy leven geheel als *Hollanders*. Egter kleden zig de beide geſlagten op de *Engelſche* wys. Het is bekend dat de Provincie van *New York* het eerſt van *Hollanders* bewoond wierd. Dog in 't jaar 1664. nam, op laſt van Koning *Karel den Tweden*, *Sir Robert Carre New York*, toen *Nieuw Amſterdam* geheten, in. En kort daarop toog de Overſte *Nichols* naar *Albany*, dat toen *Fort Oranje* genoemd werd, en maakte zig 'er meeſter van. Het kreeg toen den naam van *Albany*, zynden den *Schotſchen* titel van den toenmaligen Hertog van *York*. Het bleef den *Hollanderen* vry daar onder de beſcherming van *Engeland* te blyven of te vertrekken. De meeſten kozen het eerſte, en van hun zyn de tegenwoordige *Hollandſche* Ingezetenen van *New York* afkomſtig, die eigenaars zyn van de beſte landeryen in het Landſchap. De Ingezetenen meeſt *Hollanders*.

De Inwoonders van *Albany* zyn in gantſch *Noord Amerika*, zo wel by de *Engelſchen* als *Franſchen*, ja zelfs by de *Hollanders*, die de lager gedeeltens van de Provincie *New York* bewonen, wegens hunne onverzadelyke gierigheid en ſchraapzugt zeer berugt. Als iemant naar *Albany* ſtaat te reizen, pleegt men hem ſchertsgewyze te zeggen, dat hy naar het Land *Kanaan* gaat, dat is te zeggen naar het Land der Smouſſen, want de *Albanezen* houdt men voor aarſchſmouſſen, by dewelken een Jood het onmogelyk zou kunnen houden, al verſtond hy het *ſchaccheren* nog zo wel. Dit maakt dat men hier zelden komt dan uit noodzaaklykheid. Men vroeg my verſcheiden' malen wat dringende oorzaak ik dog hebben mogt om deze bedevaartreis naar *Kanaan* te ondernemen; en ik heb ondervonden dat het niet zonder reden was dat dit volk in een zo kwaad gerugt ſtond. Want ſchoon hier zelden reizigers komen als die uit de *Engelſche* bezittingen naar *Kanada* moeten, en men derhalven denken zoude het gene men nodig had hier beter koop dan elders te zullen vinden, zo ervoer ik het tegendeel. Ik was genoodzaakt alles veel duurder dan op enige andere plaats hier te lande te betalen, behalven dat men hier zeer ondienſtvaardig was. Tot het minſte moeſt men ze door geld bewegen. Zodra ik op het land in een huis kwam, en iets kopen of verzoeken moeſt, kon ik wiskundig zeker zeggen of de menſchen van dit of van een ander bloed waren. Zo was het met de meeſten geſteld. Evenwel vond men 'er enigen die in dienſtvaardigheid en eerlykheid voor niemant ter wereld behoefden te wyken; dog hun getal was het kleinſte. Zo als het my voorkomt is het dus met de *Albanezen* toegegaan. Toen dit Land door de *Hollanders* bevolkt wierd, heeft men 'er, behalven enige bra- Hunne gierigheid.

brave lieden, vele schoyers, van de welken men het Vaderland zuiveren wilde, naar toe gezonden, en dezelven naar enen oord geschikt die aan de *Wilden* paalde, nogthans zo dat enige eerlyke huisgezinnen zig wel hebben laten overreden om met hun te gaan, om ze enigermate in teugel te houden. Anders weet ik gene reden uittedenken waarom dit volk van de andere brave *Hollanders*, die in de beneden delen van *New York* wonen, zo verbasterd zyn kan. De laatstgenoemden zyn vriendelyk, gedienstig, redelyk in 't eischen van geld, en opregt; en schoon zy zelden veel pligtplegingen maken kan men egter op hun woord rekenen, en zy menen het wel.

Onder anderen hebben de *Albanezen* zig zo gehaat gemaakt door hun gedrag by den vorigen oorlog met de *Franschen* (*) gehouden. In 't begin van den kryg staken de *Franschen* de *Wilden* op om de inwoonders van *Nieuw Engeland* aantetasten, het welk zy getrouw uitvoerden, alles vermoordende en plunderende; en ondertusschen hielden zig de *Albanezen* onzydig, en bleven enen sterken handel met de *Wilden* dryven. Het zilver en ander goed dat de *Wilden* in *Nieuw Engeland* geroofd hadden bragten zy te *Albany* te koop, het welk niet alleen de Ingezetenen daar opkoften, al zagen zy de namen der eigenaars op het zilver gegraveerd, maar zy moedigden ook de *Wilden* aan om wakker in 't roven voorttegaan, belovende hen wel te betalen voor het geen zy zouden geroofd hebben. Dit namen de *Engelschen* naderhand zo op als hadden zy de *Wilden* opgezet om hunne broeders en landslieden in *Nieuw Engeland* om hals te brengen. Men kwam dit zelfs in *Nieuw Engeland* van de *Wilden* te horen, en het verwekte enen geweldigen haat tegens de *Albanezen*, en die van *Nieuw Engeland* driegden van, als 'er weder een nieuwe oorlog ontstaan mogt, te beginnen met het verwoesten van *Albany* en het omgelegen land. En zo *Albany* in dezen kryg wordt aangetast, (†) zal men zien hoe weinig bereid de Ingezetenen der andere Provincien zyn zullen om die plaats bytespringen. Egter haten de *Albanezen* de *Engelschen* nog meer dan zy zelven van hun gehaat worden. Deze haat heeft van den tyd der verovering van het Land door de *Engelschen* af plaats gehad, als hadden zy onder de *Hollandsche* regering groter voordelen dan nu kunnen genieten, want in een zeker opzigt genieten zy nog groter voorregten dan de *Engelschen* zelven.

Huishouding. In hunne huizen en maaltyden zyn zy veel spaarzamer dan de *Engelschen*. Zelden komt 'er meer op tafel dan 'er opgaat, en dikwyls niet genoeg. Ook krygt men hier niet zo veel *punch*. De vrouwen zyn ge-

(*) Dat is die welke met den vrede van *Aken* in 't jaar 1748. geëindigd is.

(†) Deze Reis gaf de Heer Kalm uit gedurende den nu laatsten oorlog tusschen de *Franschen* en *Engelschen*.

gemeenlyk goede huishoudsters; zy staan vroeg op en gaan laat naar bed, en zyn buitensporig zindelyk op de vloeren. Dezen worden verscheiden' malen in de week geschrobd, en zaterdag 's avonds geschiedt dit vast. In huis waren zy zindelyk gekleed dog niet opgeschikt. De kinderen leerde men *Hollandsch* en *Engelsch* spreken. De dienstboden bestonden hier meest uit *Zwarten.* Vele mansperſonen droegen hun eigen hair, dog kort om 't hoofd afgesneden, zonder hairbeurs of staart, want dit wierd voor een teken gehouden dat men een *Franschman* was. Toen ik uit *Kanada* hier weder terug kwam en ene hairbeurs droeg, riepen my de kinderen op straat na, *Franschman! Franschman!* zelfs trokken enigen my by de beurs.

In eten, drinken, en kleding ging men hier zeer van de *Engelsche* gebruiken af. Op 't ontbyt nam men hier gemeenlyk thee, meest zonder melk. Voor dertig of veertig jaren kende men hier dien drank niet, en toen ontbeet men met enen boterham en wat melks. By de thee eet men boterhammen met gerookt vleesch. De huisvader bidt gemeenlyk hard op voor den maaltyd. Koffi wordt hier niet gebruikt. Om zeven of agt uur is de gewone tyd om te ontbyten. Het middagmaal bestaat meest uit zoete melk met brood, en somtyds wat suiker, ook wel uit gekookt of gebraden vleesch. Ook eet men veeltyds bry, die vry zuur smaakt, dog egter niet kwaad is. Alle middagen komt 'er een grote schotel met salade op tafel, die met veel azyn, en weinig, of geen olie, wordt toegemaakt. Het avondmaal is gemeenlyk boter en brood, met zoete melk met brokken van brood. De boter is zeer sterk gezouten. Somtyds drinkt men dan ook wel chokolade. Kaas wierd op vele plaatsen zo wel by het ontbyt als op het middagmaal gegeten, maar niet als in *Engeland* gesneden of in stukken, dog geschraapt. De drank is gemeenlyk dun bier of water.

Te *Albany* houden de Gouverneurs van *New York* dikwyls mondgesprekken met de *Wilden* der *Vyf volken* der *Iroquoizen*, (*) vooral als het op enen kryg met de *Franschen* aankomt. Somtyds handelt men wel ook over de bekering der *Wilden* tot het Christendom. Dog dat de *Engelschen* omtrent dit stuk zo zorgvuldig niet zyn als de *Franschen*, en zo bekwame zendelingen niet gebruiken, kan men onder anderen zien uit het antwoord dat een der *Sachems* den Gouverneur *Hunter* by zulk een mondeling gesprek gaf. Na dat de Gouverneur uit naam der Koningin *Anna* den *Amerikanen* een deel klederen en andere dingen geschonken had, die hun wel gevielen, wilde hy ze nog verder van de genegenheid der Koningin overtuigen, en zeide, dat „hunne goede Moeder de Ko-
„ nin-

(*) Te weten de *Mohawks*, *Senekas*, *Kaijugaws*, *Onondagoes*, en *Onidoes*.

„ ningin hun niet alleen zo edelmoedig met zo kostbare klederen voor „ hunne lichamen beschonken had, maar zy wilde ook hunne zielen „ met de prediking van 't Euangelium voeden, ten welken einde men „ enige Predikers gezonden had om hen te onderrigten.„ Dog kwalyk had de Gouverneur dit gezegd, als een der oudste *Sachems* opstond en zeide, dat „hy uit naam van alle zyne Landsgenoten zyne genadige Moe- „ der en Koningin voor de schone klederen, die zy hun gezonden had, „ bedankte, dog wat de Predikers betrof, voorheen waren 'er verschei- „ den' geweest, „ welken hy by naam noemde, „die in plaats van hun „ enen hemelschen Godsdienst te prediken, hun geleerd hadden te zui- „ pen, te bedriegen, en in onenigheid te leven.„ Hierop bad hy den Gouverneur zyne Predikers en enen hoop andere *Europers*, die zig on- der hun ophielden, terugteroepen; want „voor dezelver aankomst waren „ de *Wilden* een eerlyk, nugter, en onschuldig volk geweest, dog nu „ hadden zy ze meest allen tot schelmen gemaakt. Voorheen hadden zy „ God gevreesd, nu geloofden zy nauwlyks dat 'er een God was. Indien „ de Gouverneur iets voor hun doen wilde, moest hy liever hun twee of „ drie smids toezenden om hun het yzer te leren smeden.„ De Gouver- neur kon zig hier niet van lacchen onthouden. Hier kan men de woor- den van PAULUS toepasselyk maken: *De naam Gods wordt om uwen wil gelasterd onder de Heidenen.* (*)

Vertrek van *Albany*. DEN 21. Juni des avonds om vyf uur gingen wy van *Albany* naar *Kanada* op reis. Wy hadden twee lieden by ons die ons tot de eerste *Fransche* plaats, *Fort St. Frederic*, by de *Engelschen Crownpoint* genaamd, geleiden moesten. Wy betaalden hun voor hunne moeite aan elk

(*) De Heer FORSTER wil niet geloven dat de *Fransche* Zendelingen het be- ter dan de *Engelschen* gemaakt hebben; en ik denk het zelve met hem. „De „ Heer KALM, „ zegt hy, „schynt hier niet wel onderrigt te wezen. De „ *Fransche* Geestelyken hebben enige arme *Amerikanen* tot hunnen Godsdienst „ en hunne belangen overgehaald. Dog uit het gedrag dezer Bekeerden in „ verscheiden oorlogen tusschen de *Franschen* en *Engelschen* bleek het, dat zy „ tot de gruwelykste wreedheden bekwaam waren, en zelfs meer dan hunne „ Heidensche Landsgenoten; en dus schynen zy eer bedorven dan bekeerd te „ zyn. Integendeel, de *Engelschen* hebben den Bybel in de taal van de *Wil- „ den* van *Virginie* overgezet, en 'er velen van tot de ware kennis van God „ gebragt. En tegenswoordig hebben de *Amerikaansche* liefdescholen, on- „ der het opzigt van den Heer *Eleazar Wheelock*, velen van de *Wilden* tot „ den waren God getrokken. De Maatschappy ter verbreiding van het Euan- „ gelium onder de Heidenen zendt alle jaren op hare eigene kosten, verschei- „ den' Zendelingen onder de *Amerikanen*. Ook zyn de *Moravische Broederen* „ zeer yverig in het bekeren der Heidenen. Zo dat, indien de Heer KALM „ dit alles wat nauwkeuriger had gadeslagen, hy veel gunstiger van den yver „ der *Engelschen* ter uitbreiding van het Euangelium zoude geoordeeld heb- „ ben.„

elk vyf ponden, en zy hadden vry eten en drinken. Die dezen vastgestelden prys niet geven wil moet alleen reizen. Wy moesten ons met ene *Kano* behelpen, dewyl 'er gene andere schuiten te krygen waren. Maar dewyl 'er langs de westzyde der *Hudson* een zeer goede weg liep, lieten wy onze geleiders met de *Kano* varen, en gingen op het land daarnevens, om het zelve zo wel als alle natuurlyke zeldzaamheden nauwkeurig te bezien. Het is lastig met deze *Kanoos* te reizen voor hen die ze roeyen of voortstoten moeten, want men staat over eind, een voor en een agter in met een riem in de hand, waarmede men het vaartuig moet voortroeyen of schuiven. Gemeenlyk houden zy zig digt aan land, daar zy met de riemen grond peilen en de *Kano* voortduwen kunnen. De roeyers kunnen in deze schuiten noit gaan zitten om te roeyen.

Wy hielden ons den gantschen avond aan den oever, die hoog was, en digt by 't water met het zelve geboomte was bewassen als men op het Eiland by *Albany* vindt. Op de oosterzyde der Rivier is het land onbebouwd, met hout bewassen, en schuinsch aflopende; dog aan de westzyde vlak, bebouwd en meest met koorn bezaid. De akkers hadden gene gruppen, schoon het scheen dat die 'er wel nodig waren. Hier kon men duidelyk zien dat de Rivier voorheen breder was geweest, want op de akkers was de grond omtrent enen steenworp van 't water hellende, welke helling met het zelve evenwydig liep. Dit gaf genoeg te kennen dat de akkers tot daar de grond begon te hellen voorheen tot den bodem der Rivier hadden behoord en dat de helling den oever uit gemaakt had. Behalven dat vond men op dezelven velen van die mosselschelpen die hier menigvuldig op den oever lagen, en die de Inwoonders niet gewoon zyn op de akkers te voeren of tot iets te gebruiken. Of deze verandering nu gekomen is om dat het water in de Rivier verminderd is, of dat het de aarde aan de kanten der Rivier aangespoeld heeft, kan ik niet zeggen.

De koornlanden waren hier allen zeer gelyk geploegd, even als in *Upland* in *Zweden* gebruiklyk is. Sommigen waren met bruine, anderen met witte Weit bezaid. Ook zagen wy hier grote vlaslanden, die nu begonnen te bloeyen. Op sommigen stond het vlas tamelyk wel, dog op anderen slegt. De heftige en aanhoudende droogte, die hier het gantsche voorjaar geduurd had, had op de hoge plaatsen al het gras en de planten verzengd, zo dat buiten het Wollenkruid 'er niets groens over was, dog dit gewas zag ik op de droogste gronden en de bergen groeyen, daar het de hette der zonne en de geweldige droogte trotseerde. Schoon evenwel 'er geen gras of iets anders voor het vee over was; wilde het nogthans het Wollenkruid niet aanroeren.

Koorn-akkers.

Op fommige plaatfen waren erwten gezaid, dog de moftaardplanten (*) hadden ze byna geheel verftikt. De grond was meeft ene dikke fchone tuinaarde.

Wyngaarden. De wilde *Wyngaarden* bedekten de hoogtens nevens den ftroom overal waar zy kaal waren, en daar bomen ftonden klouterden zy 'er op, en dat zo fterk dat zy de takken derzelver buigen deden. Daar waren al grote druiven aan. Wy zagen 'er veel van zo lang wy de *Hudfon* volgden, zo op de oevers als op kleine Eilandtjes in het water.

Hierendaar zagen wy *Maisdieven* met witte ruggen in het hout vliegen. Zy zongen lieflyk, en waren kleinder dan de zwarten van hun foort. Wy zagen dezen het eerft by *New York*.

Wy vonden enen *Waterbeuk* omgehouwen leggen, die over 't kruis drie *Zweedfche* ellen dik was.

Eilandtjes. Wy zagen heden en de volgende dagen hier en daar enige Eilandtjes in de Rivier, waarvan de grootften bebouwd waren.

Landsdouw. Het land was vyf *Eng.* mylen ver, die wy dezen dag al wandelende afleiden, vlak, en uit zuivere aarde beftaande. Ik vond niet enen fteen. De Roodbloemige Ahorn, de Waterbeuk, de Waterpopulier, de wilde Pruimboom, de Sumach, de Olm, de wilde Wyngaard, en twee foorten van Willigen, waren de bomen die wy enige dagen aan den oever zagen. De Afpergies groeiden hier en daar in 't wild.

Wy namen onzen intrek zes mylen van *Albany* by enen Boer. Aan de weftzyde der Rivier zagen wy verfcheiden' Landhoeven, van menfchen bewoond die afftamden van de oude *Hollanders*, en welken zig van den landbouw geneerden. Omtrent ene *Eng.* myl boven de plaats waar wy den nagt doorbragten houd de eb en vloed in de *Hudfon* op. In de Rivier vindt men velerlei foorten van vifch.

Schuren. De *Schuren* waren meeft allen op zyn Hollandfch gebouwd, en waren vry groot. Somtyds beftonden de huizen op de hoeven maar uit een vertrek nevens ene fchuur.

Den 22. des morgens volgde ik onzen Wegwyzer om den hogen Waterval, die de Rivier *Mohawk* (†) by *Kohoes* maakt, eer zy in de *Hudfon* valt, te bezigtigen. Het land is Vlak tot by den Val, alwaar het wat heuvelagtig is. Het hout was op de meefte plaatfen weggehakt, en het land bebouwd. Hier en daar zag men ene fraye Landhoeve.

Waterval van *Kohoes*. De Waterval van *Kohoes* is een der grootften van *Noord Amerika*. Boven en beneden denzelven beftaan de kanten en de bodem der Rivier uit louter rots. De Rivier is hier omtrent negenhonderd *Eng.* voeten breed. By den Val legt ene klip dwars tegens den ftroom, die overal even

(*) *Sinapis arvenfis*. (†) Deze Waterval is hier in print gebragt, zynde door den Ingenieur *Lewis Evans* getekend.

Pl. 4.

2de. Deel Pag. 61.

C. J. de Huyser fecit 1772.

WATERVAL VAN KOHOES IN DE RIVIER MOHAWK 900 VOET BREED EN 75. VOET HOOG.

even hoog is, en als enen muur in de Rivier maakt. De klip is aan de benedenzyde niet loodregt neergaande, dog steekt enen vadem of twee uit. De hoogte der klip waarover 't water rolt scheen my op 't oog tien of twaalf vadem te zyn; en de Ingenieur *Evans*, die dezelve meetkundig gemeten had, had ze twaalf en enen halven vadem, of vyfenzeventig voeten breed gevonden. Thans was 'er weinig waters op de Rivier, zo dat het maar op twee plaatsen over de klip heen liep. Het had door 't vallen onder in de rots diepe gaten gemaakt, hier en daar twee of drie vadem diep. Onder den Val was de bodem der Rivier nu geheel droog, zo dat het water in het midden enen weg van twee vadem in de breedte, en enen vadem, of iets meer, diep, gemaakt had, schoon die bodem, gelyk gezegd is, geheel uit rots bestaat. Beneden den Val zag men verscheiden' holen in de rots door het water gemaakt, volkomen gelyk de zogenaamde Bergketels of Reuzenpotten in *Zweden*. Zy waren van verschillende grootte. Ligt is het te begrypen dat deze Waterval een schrikkelyk geluid veroorzaken moet, wanneer de Rivier vol waters is, en het van meer dan zeventig voeten hoog neerstort. Wy hadden nu den helderften zonneschyn, zonder dat 'er ene wolk aan den hemel te bespeuren ware, ook was het zeer stil, en egter was 'er by den Val, daar nu zo weinig water over nederstortte, een soort van nevel als van enen stofregen, ontstaande uit waterdroppels, die onder 't vallen van het overige water afgescheiden, en door den wind herom gevoerd worden. Zodra men omtrent op enen musketschoot den Val nadert, van den kant waar de wind naar toe wait, voelt men zyne klederen nat worden als ware men in den regen. In de holtens die het water by den Val gemaakt had hielden zich verscheiden soorten van visch op; en enige menschen zaten daar met den angel te visschen. De klippen bestonden hier uit den zelven zwarten steen, waaruit alle de bergen omstreeks *Albany* bestonden. Deze steen, aan de lugt bloot gesteld zynde, is geneigd in kleine horizontale schyfjes te schilferen.

Ik zag een soort van betuiningen, diergelyken ik nog niet gezien had, die gene palen hadden, bestaande uit dwarsbalken waarop anderen in de lengte rustten. Deze betuiningen waren meer dan twee ellen hoog, en vorderden enen groten voorraad van hout. Indien men de balken gespleten had, zoude men uit het zelve hout veel meerder heiningen hebben kunnen maken. Tuinen.

Omtrent den middag vervolgden wy onzen togt met de *Kano* de Rivier op. Zy wierd een weinig boven de plaats van ons nagtverblyf zo ondiep, dat de riemen telkens op den grond sloegen, hebbende dikwyls niet de diepte van ene el waters. De oever en het bed der Rivier bestonden nu uit zand en kleine stenen. Egter hadden de roeyers werks genoeg om ons tegen den stroom op te ar- Vervolg der reis.

 bei-

beiden, zo ſterk ging die naar beneden. De oever was vol van heuvels van aarde, en op ſommige plaatſen zeer hoog en ſteil. Het land was gedeeltelyk met hout bedekt, en gedeeltelyk bebouwd. De breedte der Rivier bedroeg gemeenlyk twee ſnaphaanſchoten.

Steuren. MEN vindt vele Steuren in de Rivier. Wy zagen ze den gantſchen dag, dog inzonderheid tegens den avond, uit het water om hoog ſpringen. Wy wierden onderrigt dat men hier des winters gene Steuren vernam, en dat zy tegens dien tyd naar zee zwommen, kerende met het voorjaar weder op de Rivier. Zy houden zig liever in ondiep dan in diep water op; ook zagen wy ze nergens zo uit het water omhoog ſpringen als waar de ſtroom ondiep was. Hun voedſel beſtaat meeſt uit een ſoort van watergras, (*) dat op ſommige plaatſen der Rivier veel waſt. De magen dezer viſſchen vindt men 'er gemeenlyk vol van. De *Wilden* en de hier woonagtige *Hollanders* vangen deze Steuren. Alle nagten vernamen wy verſcheiden' ſchuiten, die oppaſten om ze te harpoeneren. De toortſen die zy by deze viſſchery gebruiken nemen zy het liefſt van de Zwarte Dennenbomen. En, ſchoon het nu de tyd van het jaar was dat de nagten het kortſt zyn, waren zy egter in ene zo zuidelyk gelegene plaats zo donker als by ons in Auguſtus. Op verſcheiden' plaatſen zagen wy dien en de volgende dagen vele dode Steuren, die gewond zynde ontſnapt, en daarna geſtorven waren. Zy gaven enen onverdraaglyken ſtank van zig.

Amerikaanſch Vrouwsperſoon. *Wilden* bezogt. WAT hoger de Rivier opgekomen zynde zagen wy een *Amerikaanſch* Vrouwsperſoon, zittende met een jongetje in een ſchuitje van baſt, en enen *Amerikaan*, die, met ene grote muts op 't hoofd, door het water waadde. Vlak daar by lag een Eiland, waarop zig nu vele *Wilden* om Steuren te vangen ophielden. Wy gingen naar hunne hutten, om te zien of ons niemant van hun naar *Fort St. Frederic* begeleiden wilde. Als wy 'er in traden waren alle de mans uit op de jagt, weswegen wy de kinderen overreden moeſten om ze te gaan opzoeken. De loon dien zy daarvoor kregen beſtond in twintig kleine broodtjes, want ziende dat wy verlangden de ouden te ſpreken, wiſten zy allerlei zwarigheden te opperen tot dat men hun zo veel beloofde. Het Eiland kwam den hier wonenden *Hollanderen* toe, die het tot bouwland gemaakt hadden. De *Wilden* hadden het van hun in pagt, en hadden 'er mais en verſcheiden' ſoorten van kawoerden geplant. Zy hadden hier enige hutjes, of zogenaamde *Wigwams*, die zeer eenvouwdig waren. Zy beſtonden uit vier regt op geſlagene palen, waarop zy dwarsſtokken gelegd, en het met een dak van baſt overdekt hadden. Muren waren 'er of in 't geheel niet, of zy beſtonden uit takken met de bladeren 'er aan, die aan de ſtok-

(*) *Conferva.*

ftokken waren vaftgemaakt. Hunne bedden waren hertenvellen op den grond gefpreid. Het huisraad beftond in een paar kleine ketels, twee lepels, een paar baften emmers, die zo digt waren dat 'er het water niet door kon. Het vleefch der Steuren was in langwerpige ftukken gefneden, en te drogen in de zon gehangen, om tot wintervoorraad te verftrekken. De vrouwen zaten buiten op den heuvel op hertenvellen te werken. Zy gebruiken noit ftoelen, maar zitten plat op den grond, met de benen, niet kruisgewys, meer buitenwaards onder zig gebogen, zo dat de aars tuffchen de beide voeten komt. De Vrouwen waren allen bloothoofds, en hadden pekzwarte hairen. Zy droegen enen korten blauwen rok, die tot op de knien hing, en van onderen met rode of andere koorden omzet was. Zy droegen grote oorringen, en de hairen waren van agteren t'zamengebonden en met linten omftrikt. De *Wampums* hingen om den hals tot op de borft. Dit zyn hare parelen en geld. Zie daar haren gehelen opfchik. Zy maakten allerhande dingen van beeftenvellen, waaraan zy de pinnen der ftekelvarkens vaft naiden, die zy zwart of rood geverwd, of by derzelver natuurlyke witte kleur gelaten hadden.

Tegens den avond begaven wy ons naar ene Landhoeve aan de Rivier gelegen, waar wy maar enen man vonden, bezig om de mais en het ander koorn te bezigtigen, zynde de bewoonders van het huis zedert den oorlog niet terug gekomen.

Men vindt hier kreeften in de beekjes, volkomen gelyk aan de onzen, dog wat kleinder; maar de Hollanders wilden 'er niet van eten. Kreeften.

Den 23. wagtten wy des morgens lang naar de *Wilden*, die beloofd hadden by ons te komen, om ons den weg naar *Fort Anna* te wyzen, en ons te helpen ene fchuit van boombaft te maken, waarmede wy onze reis konden voortzetten. Om agt uur kwamen 'er eindelyk drie mansperfonen. Zy hadden, gelyk gemeenlyk, pekzwarte en kort gefneden hairen, droegen ligtgroene kleedtjes om de fchouders, en doeken of vellen, die om de benen en een ftuk der dyen gewonden waren. Dog zy hadden nog hoeden, nog mutfen, nog kouffen. Twee van hun hadden het bovenfte van het voorhoofd en de wangen vermilioen geverwd. Om den hals hadden zy enen band, waaraan een zakje op de borft hing, in het welk zy hunne meffen bewaarden. Zy beloofden eindelyk om voor dertig fchellingen ons te geleiden, dog braken weder hunne belofte, en gingen met enen *Engelfchman* heen, die hun meerder gaf, zo dat wy op onze reis gene geleiders vinden konden. Egter bragten zy ons de vyftien fchellingen weder, die zy op hand gekregen hadden.

Ons laatfte nagtverblyf was omtrent tien *Eng.* mylen van *Albany* af. By den laatften en pas geeindigden oorlog waren alle de menfchen naar *Albany* gevlugt, vermits de *Franfchgezinde Wilden* alles vermoordden of

Het land in den kryg verwoeft.

of gevangen namen wat hun voorkwam, de huizen overal in brand staken, en het geboomte omhieuwen. Dus zag het 'er bedroefd uit toen de menschen, weder naar hunne woonplaatsen willende keren, gene huizen vonden, en genoodzaakt waren onder schuinsch tegens malkander gezette planken te slapen. De Rivier was hier omtrent een musketschoot breed, en aan beide zyden was het land bebouwd. De oevers waren steil, en de grond zag 'er bleek uit.

Vlierboom. De *Westersche Vlierboom* was veelvuldig op de heuvels, die 'er geheel wit van waren, want hy stond in vollen bloei.

Moeilykheid der reis. Wy hadden dezen gantschen dag den enen stroom voor en den anderen na aangetroffen, allen vol van stenen, het geen de reis zeer moeilyk maakte. Het water in de Rivier was helder, niet boven twee ellen diep. Het liep sterk af en bruischte tegens ons vaartuig. De oever lag vol van keistenen en grauw zand. De hoogtens bestonden uit aarde, waren verheven en loodregt. Twee musketschoten omtrent zal de Rivier breed zyn. Het land was hier en daar bebouwd, en hierendaar met bosschen bedekt.

Klaver. De hoogtens waren vol van rode of witte klaver. Beide de soorten zagen wy dien en de volgende dagen zeer veel in de bosschen. Dus wist men niet met zekerheid te bepalen of zy uit *Europa* overgebragt is, zo als sommigen menen, dan of zy hier al van ouds is geweest, het welk de *Wilden* ontkennen. De Porcelein wies hier veel op zandgronden; dog zy was in de moestuinen een der lastigste onkruiden. Allengskens begonnen nu de menschen naar hunne woonplaatsen terug te keren, die de laatste kryg hen gedwongen had te verlaten. De Landhoeven lagen of aan de Rivier of op de hoger gronden, en zy waren, gelyk in dit Land gewoonlyk is, van boomgaarden en grote bouwlanden omringd.

Muskusratten. Wy zagen vele holen van Muskusratten, (*) gelyk met de oppervlakte van 't water, van de grootte dat 'er ene kleine kat zou kunnen in kruipen. Voor dezelven lagen vele mosselschelpen, die de Ratten uitgegeten hadden. (†) Men vangt ze in vallen, welken men aan 't water stelt, en daar maïs of appelen worden in gedaan.

Bomen. De Sassafrasbomen waren hier tamelyk talryk, dog klein. Hierendaar zag men enen Kastanjeboom. De *Cratægus Crus Galli* stond in de schraalste gronden, en had lange doornen; zo dat men 'er zeer goede hagen van zou kunnen maken.

Wy namen onzen intrek des avonds by enen Boer, die eerst weder op

(*) *Castor Zibethicus* LINN.

(†) Dit schynt ene nieuwe waarneming te zyn. Ten minsten, LINNÆUS, BUFFON en SARRASIN beweren dat de Muskusratten alleen van den *Acoras*, een riet, en andere wortels leven. F.

op zyne hoeve gekomen was. Zyn huis was verbrand, dog hy had zyne schuur behouden. Deze Landhoeve was de laatste van de Provincie *New York* aan den kant van *Kanada*, waar de gebouwen nog waren blyven staan. Verder op behielpen zig de menschen onder hutten van planken.

Wy zetteden den 24. onze reis voort. Het land was aan beide de zyden der Rivier meest vlak, hierendaar wat bergagtig, en bestond meest uit magere denneboschen. Hierendaar waren koornlanden en weiden, dog het meest was bosch. Op de Rivier hadden wy van *Albany* af tot halfwege *Saratoga* den stroom sterk tegen gehad, dus wy veel moeite hadden optekomen. Hierna egter wierd de Rivier enige *Eng.* mylen lang zeer diep en het water stil. De oevers waren zeer steil, dog niet zeer hoog. De Rivier was omtrent twee musketschoten breed. Na den middag kreeg zy ene andere rigting. Tot nog toe had zy van 't noorden naar het zuiden gelopen, en nu liep zy van 't noordnoordoosten naar het zuidzuidwesten, en somtyds van 't noordoosten naar het zuidwesten.

Men vindt hier te lande niet vele Mierhopen. Ik weet niet enen enigen gezien te hebben voor ik aan den Waterval van *Koboes* kwam. Heden namen wy 'er enigen in de bosschen waar. De *Mieren* waren van het zelve soort als de onzen. (*) De hopen bestonden meest uit enen vermolmden steen gelykenden naar Lei, dien men hier vond, hebbende de Mieren niets anders daartoe. Mieren.

De *Kastanjebomen* stonden verspreid in de bosschen. Ook vindt men hier wilde *Moerbezien*, dog zeldzaam. En hier was de noordelykste plaats daar men ze vond. *Peen* troffen wy dagelyks in 't wild aan, dog maar op plaatsen daar het land bebouwd was, of voorheen bebouwd was geweest. De Hennip wies in 't wild by oude planteryen.

De bosschen waren vol van Woudluizen, die ons zeer lastig waren. De *Thuija occidentalis* begon men aan den waterkant te zien wassen. Voor dezen had ik ze niet vernomen. De bomen die wy langs den oever zagen groeyen waren, Olmen, Berken, witte Dennen, Elzen, Linden, Komoeljes, rode Willigen en Kastanjes. De *Amerikaansche Vlierboom* en de wilde Wyngaarden vertoonden zig maar op zulke plaatsen daar het land een weinig bebouwd was, als zogten zy beiden het gezelschap der menschen. De Linden en de witte Walnootbomen waren het talrykst. De Haagbeuken met opgeblazen zaadhuisjes (*) zag men nu en dan; dog men vernam nog Waterbeuken nog Waterpopulieren meer. Zwarte Aardeekhoornen lieten zig dikwyls zien. Woudluizen. Bomen.

Wy

(*) *Formica rufa* Linn. (*) *Carpinus ostrya* Linn.

Wilden. Wy ontmoetten op enigen afſtand van *Saratoga* twee *Amerikanen* in hunne baſten ſchuitjes. Deze vaartuigen kunnen nauwlyks meer dan een menſch voeren. Digt by *Saratoga* wordt de Rivier wederom ondiep en ſtroomt ſterk. Het land lag woeſt ter oorzake van den oorlog, zynde anders bebouwd.

Saratoga. SARATOGA is een ſoort van Veſting geweeſt, door de *Engelſchen* van hout gebouwd tegens de aanvallen der *Franſche Wilden*, en om als een voormuur voor *Albany* te dienen. Het lag op ene hoogte op de ooſtzyde der *Hudſon*. Het beſtond uit dikke palen van tuſſchen de twee en drie vadem langte die in den grond geſlagen waren, als paliſſades, digt by malkander, makende een vierkant, elke van welks zyden omtrent een musketſchoot lang waren. Op de hoeken waren blokhuizen, en binnen de paliſſades de barakken, alles van hout. Het is tot in den laatſten kryg in wezen en bezet gebleven, tot dat in 't jaar 1747. de *Engelſchen* zelfs het in brand ſtaken, kunnende het daar niet langer tegens de *Franſchen* en de *Wilden* houden. Want zodra zy maar even by de Veſting kwamen, lagen de laatſten in hinderlagen, en namen ze gevangen of ſchoten ze dood. Onder andere krygsliſten, die men hier gebruikte, wil ik 'er maar ene aanhalen, die my zo wel van *Engelſchen* als *Franſchen*, die 'er by tegenswoordig geweeſt zyn, verhaald wierd. Ene party *Franſchen* en *Amerikanen* ſlopen des nagts in een kreupelboſch, dat niet ver van de Veſting aflag, en verſtaken 'er zig in. Des morgens gingen, volgens afſpraak, enige *Wilden* naar dezelve toe, en beſpiedden ze. De *Engelſchen* vuurde uit de verte op hun, en de *Wilden* hielden zig als of zy geraakt waren, vielen ter aarde, ſprongen weder op, gingen een weinig, en vielen weder neer. Ruim de helft der bezetting viel daarop uit, om ze gevangen te nemen; dog zodra dezen ver genoeg waren, ſprongen de *Franſchen* op, kwamen uit het kreupelhout tuſſchen de Veſting en de *Engelſchen* te voorſchyn, ſneden hun den aftogt af, en namen ze gevangen. Nauwlyks hadden die van binnen het Fort den tyd om de poorten toetekrygen. En egter dorſten zy op hunne vyanden niet ſchieten, uit vrees van hunne eigene ſpitsbroeders te treffen; dog moeſten het hartzeer verduren van te zien hoe die door den vyand voor hunne ogen en onder hun geſchut werden weggeſleept. Door diergelyke konſtgrepen maakten de *Franſchen* het den *Engelſchen* binnnen de Veſting zeer moede. De afgebrande paliſſades ſtonden nog. Vlak by de Veſting lag een Eiland in de Rivier, het welk bekwamer zyn zoude om 'er een Fort op te bouwen, dan de vorige plaats.

HET land beneden *Saratoga* was aan beide de zyden der Rivier vlak, en de grond goed. De oevers waren hoog en ſteil, en zyn van aarde. Noordwaards aan zagen wy boſchagtige bergen. De Inwoonders van dezen oord waren allen van *Hollandſche* afkomſt, en haatten de *Engel-*

gelschen geweldig. Den nagt bragten wy door in ene planken hut, door de landlieden opgeslagen.

Voor den oorlog waren hier verscheiden' zaagmolens geweest, die grote voordelen hadden aangebragt, dewyl hier veel hout valt. De planken wierden in 't voorjaar als 'er veel water op de Rivier was in vlotten naar *Albany* en *New York* gevoerd. Thans zyn zy allen verbrand. Zaagmolens.

Den 25. 's morgens gingen wy weder op reis de Rivier op. Na ruim ene *Eng.* myl afgedaan te hebben, kwamen wy by enen vry sterken Waterval, die ons een goed deel van den dag werk verschafte eer wy 'er de *Kano* konden over krygen. Onder den Val was de Rivier zeer diep, hebbende het vallende water den bodem uitgehold. Overal bevond men by de klippen in de Rivier ene grote diepte, somtyds tot boven de vier vadem, doordien het water tegens de klippen aanstotende en terug gekaatst den grond uitholde. Boven den Val wierd de Rivier weer zeer diep, 'er ging weinig stroom, en by de oevers wierd het water eensklaps zeer diep. Tot aan het Fort *Nicholson* toe waren de beide zyden der Rivier met zware bosschen bewassen. Na enige mylen geroeid te hebben kwamen wy op enen anderen nog hoger en moeilyker Waterval. Waterval.

Men zag hier vele *Reuzenpotten* (*) by den Val in de rots die dwars in de Rivier lag, en over dewelke het water viel. Nu was de rots meest bloot en droog, hebbende de Rivier in dit jaargetyde maar weinig waters. Sommigen van deze Reuzenpotten waren rond, anderen langwerpig. Op den bodem derzelver lagen steentjes of grof zand in menigte. Enigen waren over 't kruis anderhalve el, anderen kleinder. De diepte was ongelyk, by sommigen vond ik die wel derdehalve el te belopen. Ik konde hier duidelyk zien dat zy door het omdrayen van stenen of zand in het water ontstaan waren. Reuzenpotten.

Ons voornemen was geheel tot *Fort Nicholson* met de Kano te varen, het welk ons zeer gemakkelyk geweest zou zyn; dog wy konden den bovensten Waterval niet over komen, want de Kano was te zwaar en 'er was zeer weinig water; het liep maar op ene enige plaats over de rots, en op die plaats was de stroom te sterk om daar tegen op te arbeiden. Wy waren dan gedwongen de Kano daar te laten, en ons goed door ongebaande bosschen tot *Fort Anne* op de Rivier de *Woodcreek* te dragen, het welk omtrent een weg is van zeven of agt *Zweedsche* mylen, zo dat wy in de sterke hitte niet weinig afgemat werden. Op sommige plaatsen was 'er geen ander middel om over de rivieren te geraken, dan gro- De Kano verlaten.

(*) Dit is de woordelyke vertaling van het *Zweedsche woord*, *Jätte-grytor*. Zie de Verhandeling der *Zweedsche Maatschappy der Wetenschappen* voor het jaar 1743. bl. 122. en hierboven I. D. bl. 54. en 55.

grote bomen omtehouwen en 'er die over heen te leggen. Het land dat wy dezen namiddag doorwandelden was gelyk, zonder bergen en ſtenen, en doorgaans met zwaar geboomte bewaſſen. Overal zag men ene menigte omgevallen bomen, dewyl zig hier niemant van het hout bediende. Den nagt bragten wy in 't boſch door, zeer gekweld wordende van muggen en woudluizen, en zonder te kunnen ſlapen uit vrees voor de Slangen.

Den 26. trokken wy in de vroegte verder door het woud langs de *Hudſon*. Hier was wel een oude weg die naar *Fort Nicholſon* ging, dog hy was zo bewaſſen dat wy werk hadden hem te ontdekken.

Fort Nicholſon. Het Fort Nicholson was ene plaats op de ooſtzyde der *Hudſon*, daar voorheen ene houte Veſting geſtaan had. Wy kwamen 'er een weinig voor den middag aan, en ruſtten 'er een wyl uit. Tot het begin van den laatſten oorlog hield zig hier de Overſte *Lydius* op, voornamelyk om enen ſterken handel te dryven met de *Franſche Wilden*. Dog in den oorlog leiden zy zyn huis aan kolen, en ontnamen hem zynen Zoon. De Veſting lag op ene vlakte; dog de plaats was nu met hout bewaſſen. Het Fort werd in 't jaar 1709. by gelegenheid van den oorlog met de *Franſchen* aangelegd, en was zo genoemd naar den toenmaligen dapperen Generaal *Nicholſon*. Het was veeleer een magazyn voor het *Fort Anne* dan ene veſting. Toen in 't jaar 1711. de aanſlag ter zee der *Engelſchen* tegens *Kanada* mislukte, ſtaken zy het zelven in brand. De grond ſcheen hier vry goed. De *Hudſon* ſtroomde hier digt voorby.

Vertrek van daar. Wat na den middag gingen wy weder op reis. Tot nog toe waren wy den ooſteroever der *Hudſon* gevolgd, en hadden het regt op het noorden aangehouden, dog nu veranderden wy van weg, nemende dien ooſtnoordooſt of noordooſtwaards aan, dwars door de boſſchen en de woeſtenyen heen, om de Rivier *Woodcreek* te bereiken, en dus te water naar *Fort Frederic* te kunnen komen. Het land dat wy nu doorwandelden was meeſt vlak en laag. Hierendaar zag men een beekje, die egter meeſt droog waren. Ook zag men enige kleine hoogtens, dog gene bergen of ſtenen. Overal was het land met hout bedekt. De bomen ſtonden digt by malkander, en gaven dus ene treffelyke ſchaduw. Dog dit genoegen wierd door de ontelbare menigtens van muggen geſtoord, waarvan de boſſchen vol waren. Men vond hier vele planten, die egter ver van malkanderen ſtonden, byna als in onze boſſchen daar het vee ze vernield heeft, ſchoon hier noit vee geweeſt was. De grond lag overal dik met bladeren. Op andere plaatſen wies 'er veel mos. Het aardryk was doorgaans zeer goed, en beſtond uit ene dikke tuinaarde, dewelke den planten enen goeden wasdom verſchafte. Dus ſcheen het een zeer vrugtbaar land

te

te moeten worden als het wel bebouwd werd. Dog men vond hier weinig lopend water.

Wy namen ons nagtverblyf in de woesteny by een beekje, op dat wy geen gebrek aan water zouden hebben, het welk men in dit jaargetyde in de bosschen niet overal vond. Dog de muggen, de *Punchins* en woudluizen plaagden ons zeer. Behalven dat dreef ons de vrees voor de Slangen en nog meer voor de *Wilden* den slaap uit de ogen.

Punchins, gelyk ze de *Hollanders* noemen, zyn een klein soort van muggen, (*) die men hier zeer veel aantreft. Zy zyn zeer klein, en hebben grauwe vleugels met zwarte spikkeltjes. Dezen waren tienmaal erger dan de grote muggen, want men konde ze wegens hare kleinte kwalyk zien, men vond ze overal, en zy waren niet bang. Zy veroorzaakten ene pyn ter plaatse waar zy gestoken hadden als of men zig gebrand had. *Punchins.*

Des nagts hoorden wy grote bomen van zelven omvallen, schoon het zo stil was dat 'er zig geen blad bewoog. Dit vallen maakte een schrikkelyk gekraak in de stilte.

Den 27. zetteden wy onzen togt in de vroegte voort. Het land bleef al even als gisteren gesteld, alleen zagen wy enige heuvels. 's Morgens hoorden wy zeer duidelyk het geluid van enen Waterval in de *Hudson*. Voortreis.

Overal lagen vele bomen, die door den wind omgesmeten of van ouderdom omgevallen waren. Dog daar waren 'er genen omgehouwen, dewyl het land niet bewoond is. Deze omgevallene bomen belemden onzen togt schrikkelyk, dewyl zy de doorgangen toestopten, en de Ratelslangen gedurende de hette van den dag zig daar het meest onthielden. Hindernissen.

Om twee uur na den middag kwamen wy by 't *Fort Anne* aan. Het legt aan de Rivier *Woodcreek*, die hier by haren oorsprong niet meer als een beekje is. Wy bleven hier den gehelen dag en den volgenden, om ene schuit van bast te laten maken, dewyl wy anders onmogelyk de Rivier af te *Fort St. Frederic* komen konden. Gelukkig was het ook dat wy hier waren, aangezien een van onze Wegwyzers ziek wierd, en niet in staat geweest zou zyn te voet verder te reizen, en zyn pakkadie te dragen. Was hy nog zieker geworden zo zouden wy hier hebben moeten blyven, dog dit zouden ons zeer kwalyk gekomen zyn, nadien wy ons in ene woesteny bevonden, daar wy genen nieuwen voorraad zouden hebben kunnen krygen, en in den tyd van drie of vier dagen by gene menschen konden komen. Nu kon de zieke uitrusten en herstellen. *Fort Anne.*

By 't *Fort Anne* vonden wy ene menigte van *Muizen* van het gemene soort. Misschien zyn dezen wel afkomelingen van die welken met den

 voor-

(*) *Culex pulicaris.* Linn.

voorraad voor de Bezetting, toen de Vesting nog in wezen was, herwaards gebragt zyn.

Hier stonden enige Appel- en Pruimbomen. Zonder twyffel zyn zy hier geplant geworden, toen de Vesting nog in staat was.

Olmen. De *Amerikaansche Olmen* wiessen hier in menigte. Daar zyn twee soorten van. Het ene wordt de *Witte Olm* genoemd, om dat de boom van binnen wit is. Dit soort was talryker dan het andere, dat men den *Roden Olm* noemt, om dat het hout roodagtig is. Van den bast des Witten Olms maakte men de hier gebruikelyke bastschuiten, om dat die bast zagter is als die van andere bomen. Met den schors van den Hikory nait men den bast der Olmen t'zamen, en met die van den Roden Olm maakt men de einden van de schuit digt. Men klopt den bast tusschen twee stenen, of by gebrek van die tusschen twee stukken houts.

Schuiten van bast.

Het maken der schuit nam anderhalven dag weg. Om zulk ene schuit te maken zoekt men enen dikken, hogen, en zo veel als men kan, met weinig takken beladen Olm uit, die enen gladden bast heeft. Men houwt hem voorzigtig om, om den bast niet in 't vallen te beschadigen. Sommigen klimmen op den boom, en scheiden den bast van den boom af, om hem des te minder te kwetsen. Zo deed onze schuitemaker dit maal. Men snydt met een mes den bast aan de ene zyde des booms regt door, zo lang als men de schuit maken wil. Aan beide de einden van de gemaakte snede, snydt men den bast van den stam af, ten einde hy dus te gemakkelyker zig afzonderen late. Dan schilt men den bast van den boom af, zorgdragende dat 'er geen gat in kome. Dit schillen gaat gemakkelyk in zyn werk in den tyd dat de boom vol saps is, en in andere jaargetyden legt men den boom voor 't vuur om het afschillen te bevorderen. Den afgescheidenen bast spreidt men op den grond uit, zo dat de binnenzyde naar om laag legt. Om denzelven des te gelyker uittespreiden legt men 'er blokken en stenen op, die hem plat drukken. Dan buigt men de delen die de kanten der schuit maken moeten voorzigtig opwaards om het boord te krygen. Omtrent twee ellen van een staat men stokken in den grond, volgens de kromme lyn, welke de zyden der schuit beschryven moeten, om daar mede den bast die 't boord maken moet te ondersteunen. Men buigt dan de zyden in de gedaante welke de schuit moet hebben, en dan worden de stokken digter by malkander of verder van een gezet. Om de ribben van de schuit te maken neemt men dikke takken van den Hikory, dewyl dit hout zagt en buigzaam is. Men snydt die in platte stukken, enen duim dik, en buigt ze dan zo als ribben wezen moeten. Vervolgens worden zy dwars op den bodem der schuit gelegd, omtrent een span van malkander. De bovenranden van het boord worden van twee dunne latten gemaakt, die men tegens malkander legt, zynde zy plat

op

op de plaats daar zy tegens malkander moeten komen. Tusſchen deze latten ſteekt men den bovenſten rand van den baſt, en nait dien tusſchen dezelven met draden van zagten baſt of wortelen vaſt. Dog eer dit geſchiedt ſteekt men de einden der ribben ook tusſchen de latten. Dit gedaan zynde wordt alles wel t'zamen genaid. De latten worden naar de kromte die het boord hebben moet gebogen, en komen aan het voor en agtereinde van de ſchuit by malkander, waar zy zelfs met touwen t'zamen wel vaſt gebonden worden. Op dat de ſchuit van boven niet te wyd worde, ſpant men 'er drie of vier banden over heen van het ene boord tot het andere, omtrent dertig of veertig duim van malkander. Deze banden zyn meeſt van Hikory. Men ſteekt ze met de einden digt onder de boordlatten door den baſt heen, buigt ze over de latten in de hoogte, en dan worden zy over het middelſte van de ſchuit heen t'zamen met touwen wel vaſt gemaakt. Aan de voor en agterſtevenen maakt men den baſt met den aan ſtukken geſtotenen baſt van den Roden Olm, die 'er dan als werk uitziet, digt, dat 'er geen water door kome. Over de ribben in de ſchuit legt men andere ſtukken baſt, om over te gaan, want anders zoude men ligt met den voet of anderſins een gat in den dunnen baſt van den bodem ſtoten kunnen. Om des te zekerder te zyn, heeft men gaarn ene dunne plank of twee om ze op den bodem te leggen. De binnenzyde van den baſt komt nu aan de buitenzyde der ſchuit, als zynde glad, zo dat het vaartuig des te ligter door het water loopt. Het gaat niet altyd zo ſpoedig met dezen ſcheepsbouw, want ſomtyds gebeurt het dat als men den baſt van enen boom afgeſchild heeft, men 'er of kwade ſteken en gaten in ontdekt, of dien zo dun en gebrekkelyk bevindt, dat men 'er zyn leven niet op wagen durft. Dan moet men enen anderen boom zoeken. En het gebeurt wel dat men verſcheiden' Olmen ſchillen moet voor dat men enen goeden baſt bekomt. Dit is ene korte beſchryving van dit ſoort van vaartuigen. Het gene voor ons vervaardigd wierd was zo groot dat 'er vier menſchen met ons goed in konden, het welk nog iets meer bedroeg dan de zwaarte van een menſch.

Onder het roeyen met zulke ſchuiten moet men alle mogelyke voorzigtigheid gebruiken, om niet op enen ſcherpen tak van enen onder water leggenden boom of enen paal te ſtoten, waardoor, als men wat ſterk roeide, de halve ſchuit zou kunnen ſcheuren, het welk in diep water zeer gevaarlyk zyn zoude, vooral als de ſchuit nog daarenboven op den tak of den paal bleef vaſtzitten. Ook moet men zeer voorzigtig zyn in het inſtappen van deze gevaarlyke vaartuigen. Men trekt uit voorzorg gemeenlyk de ſchoenen uit, want anders, en vooral als men 'er met enen lugtigen ſprong wilde in komen, zoude men ligt met de hakken door den

be-

bodem heen trappen, het welk ook zeer gevaarlyk zyn zoude, voornamelyk indien het kwam te gebeuren digt by ene rots, nevens welke het water zeer diep was; en zulke plaatsen zyn 'er veel op de Rivieren en Meren dezes Lands.

Muggen. NERGENS hadden wy in *Amerika* zo veel Muggen (*) gezien als hier. Zy waren zo vinnig op bloed dat wy des nagts geen oog konden toedoen, schoon wy vuur rondom ons heen hadden gemaakt. Ook vond men hier zeer veel Woudluizen, (†) zelfs meer dan wy nog hadden ontmoet. Men was nauwlyks op den grond gaan zitten, of een gantsch heir van dezelven zat op de klederen. Wy leden van dit ongedierte niet minder dan van de Muggen. Zy waren zelfs gevaarlyk, omdat zy in de oren kruipende, zig daar invreten, en 'er bezwaarlyk uittekrygen zyn. Daar zyn voorbeelden dat zy de oren ter dikte ener vuist hebben doen zwellen. Meer hier van kan men vinden in de Verhandelingen der *Kon. Zweedsche Maatschappy der Wetenschappen* voor het jaar 1754. (†)

Woudluizen.

DE *Wipperiwill* liet zig byna den gehelen nagt aan alle kanten horen. Ook vlogen 'er vele Vuurvliegen door het hout.

Fort Anne. FORT ANNE, waar wy ons thans nedergeslagen hadden, is zo naar Koningin ANNA genoemd, want in haren tyd diende het tot ene Vesting tegens de *Franschen*. Het legt aan de westzyde der *Woodcreek*, die hier maar een beekje van enen vadem breedte is, en nu zo ondiep was dat men ze doorwaden kon. Het was even als *Saratoga* en *Fort Nicholson* gebouwd. Alles was van hout. Het diende alleenlyk maar tegens stropende partyen. Het lag op ene hoogte, die schuinsch tegens de *Woodcreek* afliep. Het land heromstreeks is ten dele vlak, ten dele bergagtig, en ten dele moerassig. De grond is louter aarde; en men vindt niet enen steen. Het Fort werd door den Generaal *Nicholson* in 't jaar 1709. aangelegd, maar in 't jaar 1711. wierd het, even als *Saratoga* en *Fort Nicholson*, door de Engelschen zelven verbrand. Dit gebeurde met de volgende omstandigheden. In 't jaar 1711. besloten de *Engelschen Kanada* te water en te land gelykelyk aantetasten. Ene sterke vloot zeilde de Rivier van *St. Laurence* op om *Quebec* te belegeren, en de Generaal *Nicholson*, die zeer voor de onderneming geyverd had, toog met een sterk heir naar *Montreal*, om die plaats op den zelven tyd aantetasten. Dog een groot deel der vloot had het ongeluk op de Rivier schipbreuk te lyden, en was des gedwongen terug te keren. De Generaal *Nicholson* kreeg hier van tyding, en men raadde hem insgelyks terugtetrekken. De Kapitien *Butter*, die Kommandant was van het Fort *Mohawk* gedurende myn verblyf in *Amerika*, verhaalde my, dat hy in 't jaar 1711. zig ook by 't *Fort Anne* bevonden had, en dat de Ge-

(*) *Culex pipiens.* (†) *Acari Americani.* (§) Bl. 19.

Generaal *Nicholson* ook van gedagte geweest was de schuiten de *Woodcreek* af te laten zakken, toen hy narigt kreeg van het ongeluk der vlote overgekomen. De Generaal wierd over deze tyding zo moeilyk, dat hy zyne zwarte pruik in stukken zogt te scheuren, dog, die te sterk zynde, had hy ze op den grond gesmeten, en ze met voeten getrapt, uitroepende, *schelmery*, *schelmery*, *verradery*, *verradery!* Daarop deed hy het Fort in brand steken, en trok af. Men zag de stukken der verbrande palissades nog in den grond steken. Ik vroeg myne wegwyzers hoe het kwam dat de *Engelschen*, zo veel kosten gedaan hebbende om het Fort aanteleggen, het zo zonder bedenking vernield hadden, en zy antwoordden in hunne eenvouwdigheid dat het alleen daarom geschied was om nog eens gelegenheid te hebben van de Kroon geld aftetroggelen, ten einde op nieuws het te herbouwen; want als men dit wilde doen moest de Regering ene grote somme schieten, welke die genen, wien het werk zou worden aanvertrouwd, ten groten dele in hunne zakken zouden kunnen steken, en het overige besteden tot het maken van een armhartig Fort. Daar waren, zeiden zy, by den laatsten oorlog vele voorname lieden te *Albany* geweest welken hunnen armen nabestaanden hadden geweten het leveren van brood en krygsbehoeftens te doen opdragen, waardoor dezelven tot zulken staat gekomen waren, dat zy nu onder de rykste lieden van *Albany* geteld werden.

De hette was dien dag ongemeen sterk, vooral na den middag, wanneer het geheel stil wierd. Wy hielden ons op ter plaatse waar het Fort gestaan had. De plaats was klein, en niet beschaduwd, dog rondom van bomen omgeven, zo dat de zon de lugt als kon doen branden. Het was des namiddags zo warm als op de zweetbank in een warm bad. (*) Noit heb ik zulk ene hette gevoeld. Ik kon nauwlyks adem ha-

(*) In *Zweden* en in *Rusland* is het de gewoonte onder allerlei soorten van menschen van alle week ten minsten eens te baden, het welk geschiedt door middel van ene kamer warm gemaakt door een kacchel, en dat tot zulk enen graad dat menschen die 'er niet aan gewend zyn 'er van stikken zouden. De hette wordt daar gemeenlyk vergroot door den heten waassen veroorzaakt door het smyten van gloeyende stenen in water. In deze baden baadt het gemene volk van beide geslagten in *Rusland* dooreen, gelyk de *Romeinen* deden, van de welken, gelyk PLUTARCHUS *in 't leven van Cato* aantekent, de *Grieken* deze onbeschaafde en onbetamelyke gewoonte ontleend hebben, die zo algemeen werd, dat de Keizers *Adriaan* en *Marcus Antoninus* genoodzaakt waren 'er wetten tegen te maken, die egter niet werden in agt genomen; want wy vinden dat de Kerkvergadering van *Laodicea* een verbod tegens deze ergerly-

halen. Als ik naar de vally ging, en op den kant van de *Woodcreek* was, kwam het my voor een weinig draaglyker te zyn. Maar op de hoogte was het in de fchaduw al zo benauwd als in de zon. Ik beproefde my wat te verkwikken door met den hoed te wayen, dog dit maakte my het adem halen byna nog bezwaarlyker. De grootfte baat vond ik als ik in ene befchaduwde plaats wat water uit de beek voor my in de lugt fmeet. Myne Reisgezellen werden ook geheel afgemat, dog vonden die benauwdheid by het ademen niet als ik. Tegens den avond wierd het wat koelder.

Voortreis. Den 29. zetteden wy des morgens onzen togt voort, zynde nu onze fchuit eindelyk gereed. Onze voorraad, die begon te minderen, deed ons zeer denken om voort te trekken, want dewyl wy door deze wilderniffen alles op den rug dragen moeften, konden wy niet veel medenemen; en egter aten wy allen fmakelyk. Dewyl 'er weinig water op de *Woodcreek* was, en daarenboven verfcheiden' omgevallen bomen over haar heen lagen, liet ik onze Wegwyzers de fchuit de Rivier af arbeiden, en wandelde met *Jungftröm* langs den oever. Het land was aan beide zyden zo laag dat het in 't voor- en najaar zekerlyk moet onder water ftaan. De bomen, die van meer dan een foort waren, ftonden ondigt, en tuffchen dezelven was veel gras. De fchaduw van het geboomte zoude ons zeer aangenaam geweeft zyn hadden de Muggen ons genoegen niet zeer verminderd. De grond was zeer vet.

Beverdammen. Wat lager verhinderden de dammen door de Bevers in het water gemaakt onze reis niet weinig. Zy hadden allerlei takken t'zamen gefleept, en daarvan dammen dwars in den ftroom gemaakt, waar zy flyk en klei tuffchen geftopt hadden, zo dat 'er het water niet door konde. Zy hadden de takken zo net afgebeten dat men gedagt zoude hebben dat ze met een byl waren afgehouwen. Het gras daar omftreeks hadden zy plat getrapt. Wy vonden den enen Beverdam voor en den anderen na; het welk ons zeer ophield, want wy moeften eerft ene opening in de dammen maken, eer wy 'er met de fchuit door konden. Wy zagen door het gras grote wegen lopen, die zonder twyffel van de

lyke gewoonte heeft gegeven. En dit niettegenftaande vinden wy kort daaraan dat lieden van allerlei ftaat, zelfs Priefters en Monniken, te gelyk met de vrouwen in 't bad gingen. Van daar is waarfchynlyk deze gewoonte naar *Rusland* overgegaan, toen het Chriftendom in dat Land wierd ingevoerd. Digt by het bad in *Rusland* is gemeenlyk een water, waarin het volk zig dompelt als zy door en door heet zyn, en in den winter rollen zy zig in de fneuw; en des zaterdags ziet men gewoonlyk voor het bad een deel mans en vrouwen geheel nakend, hebbende ieder enen bondel met roeden in de hand, waarmede zy malkander in het bad vriendelyk den rug kwispelen. F.

de Bevers gemaakt waren, welken daar de bomen zullen hebben langs gesleept.

Toen de stroom wat ruimer wierd gingen wy in de schuit zitten, en voeren hem af. Hy was niet boven de drie vadem breed. Op sommige plaatsen had hy niet boven enen vadem wydte, en hy was dikwyls zo ondiep dat de schuit grond raakte. Dog op anderen had hy meer dan enen vadem waters. Somtyds was 'er veel, somtyds weinig strooms. In 't eerst waren de kanten laag, naderhand verheven. Hier en daar zag men ene rots. Wy merkten op dat het water diep was overal daar men rotsen vernam. De rotsen bestonden uit enen grauwen kwarts vermengd met enen grauwen kalksteen, leggenden in beddingen. Het water was zeer helder. Hier en daar liepen paden van den stroom landwaards, zynde van de Bevers, of van andere dieren, die hier kwamen drinken, gemaakt. Na omtrent drie *Eng.* mylen gevaren te hebben kwamen wy op ene plaats daar nog een vuur te branden lag, en dagten toen weinig dat wy den vorigen nagt nauwlyks den dood ontsnapt waren, gelyk wy dezen avond vernamen. Verscheidene bomen, dwars over den stroom, en vele Beverdammen, verhinderden ons spoed te maken. De *Wood-creek.*

Tegens den avond ontmoetten wy enen *Franschen* Sergeant met vyf man, zynden van den Kommandant van *Fort St. Frederic* afgezonden, om drie *Engelschen* naar *Saratoga* te geleiden, en ze des noods tegens zes *Fransche Amerikanen* te beschermen, die op de *Engelschen* te loeren lagen, om zig over den dood van den Broeder van enen dezer *Wilden* te wreken, die in den laatsten kryg door de *Engelschen* was doodgeschoten, op die zelve plaats daar nu de *Wilden* de *Engelschen* wilden waarnemen. De vrede was wel alreeds gesloten; dog alzo die in *Kanada* nog niet uitgeroepen was, zo meenden de *Wilden* regt te hebben dus te werk gaan. Zy gingen in stilte, tegens het verbod van den Gouverneur van *Montreal* aan, weg, en begaven zig naar de *Engelsche* planteryen. Wy erkenden de voorzorg des Hemels voor ons in opzigt dezer bloeddorstige Barbaren. Den gantschen dag zagen wy dat het gras langs den stroom was plat getreden, zo dat 'er binnen kort menschen moesten langs gegaan zyn. Dog wy vermoedden geen gevaar, denkende dat alles in rust en vrede was. Wy hoorden naderhand dat het deze wraakzugtige *Wilden* waren geweest die het gras hadden neergetrapt en het vuur aangelegd, dat wy nog brandende gevonden hadden. De gewone weg dien zy hadden moeten nemen was juist dezelve dien wy langs gekomen waren; dog zy waren gemakshalven langs enen ongebaanden weg oostwaards gegaan. Zonder dat hadden zy ons onfeilbaar aangetroffen, en, daar zy ons voor *Engelschen* zouden hebben aangezien, zouden zy ons ligt hebben kunnen Gevaar waar in de Schryver was.

overvallen en doodschieten. Wy waren niet weinig aangedaan toen wy van de *Franschen* hoorden in welk een gevaar wy geweest waren. Hier bleven wy den nagt over. En schoon de *Franschen* ons sterk raadden van niet voort te reizen, maar liever met hun naar de naaste *Engelsche* Bezitting terug, en van daar verder naar *Fort St. Frederic* te gaan, besloot ik egter om onder de bescherming van God onze reis den volgenden dag te vervolgen.

Duiven. WY zagen dezen dag zeer vele wilde *Duiven*, welken somtyds des winters in zo verbazende menigte naar de *Engelsche* volkplantingen zuidwaards afkomen. Zy vlogen met grote hopen in de wildernissen. Zy nestelden in de bomen, en maakten daar den gehelen nagt over een groot geraas en gekir. De *Franschen* schoten 'er velen van, en deelden ons mede van de vangst. Toen wy ze openden vonden wy zeer veel Olmzaden in de kroppen. Wy zagen hier weder de voorzorg in van den alwyzen Schepper. De zaden van den Roodbloemigen Ahorn, die hier veel wast, worden in Mai ryp, en vallen dan in grote menigte af. Zy dienen in dien tyd tot onderhoud dezer duiven. Daar op komen de zaden van den Olm tot rypheid, die haar dan tot voedsel dienen, tot den tyd toe dat 'er weer andere zaden ryp zyn. Het vleesch dezer Duiven is het lekkerste van alle gevogelte.

Omvallende bomen. ALLE avonden en nagten hoorden wy bomen kraken en vallen, schoon het dood stil was. Waar dit van daan kome weet ik niet. Zou wel de dauw of iets anders de aarde aan den voet der bomen des nagts losmaken? Of zoude het komen van het overwigt van takken aan de ene zyde? Zoude 'er wel misschien des nagts zo vele wilde Duiven aan enen kant van enen boom komen zitten, dat hy daarvan omvalt? Misschien begint de boom eerst allengskens naar ene zyde overtehellen, tot dat hy eindelyk omstort. Als het wait houdt men het gevaarlyk in de bosschen te zyn, van wegen de menigte van omvallende bomen. En al is het stil zo loopt men dog gevaar. Wy zagen in deze wouden gantsche streken waar de bomen door de stormen waren omver gesmeten, leggende allen in ene rigting.

Thee. DE Thee, die wy uit *China* krygen, wordt van sommigen hoog geschat, van anderen veragt. Ik denk dat wy 'er niet by verliezen zouden al hadden wy nog Thee nog Koffi; ook zou ons dit veel gelds besparen. Egter moet ik tot lof der Thee zeggen, dat zy des zomers by het reizen door grote wildernissen, daar men nog wyn nog enigen anderen drank kan mede voeren, zeer wel te pas komt, vooral daar het water meest vol van Insekten of bedorven is. Dan is het goed het op te koken, en 'er thee in te doen. Ik kan niet beschryven hoe verkwik-

kelyk

kelyk zy dan is voor den verhitten Reiziger. Zy is op zulke reizen byna al zo noodzakelyk als eten. (*)

Den 30. des morgens gaven wy onze ſchuit den Franſchen over, om 'er hunnen voorraad in te vervoeren, want wy konden ze niet langer gebruiken ter oorzake der menigte bomen, die de *Franſchen* met voordagt in den laatſten oorlog in de *Woodcreek* geſmeten hadden, om den *Engelſchen* het invallen in *Kanada* te beletten. Zy integendeel ſtonden ons toe ene van hunne baſten ſchuiten te nemen, die zy omtrent zes *Eng.* mylen verder terug gelaten hadden. Wy zetteden dan in 't eerſt onze reis te voet langs den oever voort. Het land was gelyk, hier en daar had het maar enige dalen. Overal was het met zwaar hout bewaſſen, de meeſte bomen waren Beuken, Olmen, *Amerikaanſche* Linden, en Suikerahornen. Het geboomte ſtond niet digt, en de grond was vet.

Eindelyk kwamen wy op de plaats daar de ſchuiten der *Franſchen* lagen, wy namen 'er ene van, en voeren 'er den ſtroom, die nu ongevaar agt of negen vadem breed wordt, mede af. Het land was aan weerskanten gelyk en niet zeer hoog. Hier en daar zagen wy enen berg, welks ſtenen uit enen grauwen kwarts, met fyne korrelen van enen grauwen ſpaath vermengd, beſtonden. Ook waren 'er zwarte ſtrepen in, dog zo fyn dat ik niet zien konde waaruit zy zamengeſteld waren. De bergen beſtonden uit beddingen, elke omtrent een vierde van ene el dik. De beddingen lagen noord en zuid, dog niet horizontaal, maar wat lager naar het noorden. Verder weg zag men ter zyde der Rivier hoge en ſteile bergen, ten dele vol houts. Op andere plaatſen waren de oevers veenagtig, en dreunden onder de voeten, gelykende veel naar de kanten van moeraſſen die men wil droog maken. Waar het land leeg was vond men niet eenen ſteen. Het was, waar gene bergen waren, met hoge Olmen, *Amerikaanſche* Linden, Suikerahornen, Beuken, Hikory, enige Waterbeuken en Witte Walnootbomen bewaſſen. De Landsdouw.

Ter linkerhand zagen wy ene oude vervallen' Veſting, beſtaande uit op malkander geſtapelde ſtenen. Dog niemant wiſt te zeggen of zy van de *Wilden* dan van *Europers* aangelegd was.

Wy hadden den gantſchen namiddag groten ſpoed gemaakt, niet twyffelende of wy waren op den regten weg; dog wy bedrogen ons. Tegens den avond vonden wy dat het gras in 't water met de toppen tegens ons ſtond, ten teken dat wy tegens ſtroom voeren, daar, zo wy De Schryver verdwaalt.

(*) De Heer Forster tekent hier aan, dat hy op zyne reizen in de Woeſtenyen boven de Rivier de *Volga* gelegenheid gehad heeft deze nuttigheid der Thee ook te ondervinden.

wy op den regten weg waren, wy den ſtroom mede hadden moeten hebben. Ook merkten wy, uit de dwars over het water leggende bomen, dat 'er niemant binnen korten kon door gevaren zyn, en zagen de voetſtappen niet der *Franſchen* die, als zy 'er waren heen gekomen, de ſchuiten over het land zouden hebben moeten voortbrengen. Eindelyk zagen wy ook ſtukken houts ons te gemoet dryven, zo dat het zeker was dat wy den ſtroom tegen hadden. Wy wierden dan duidelyk gewaar dat wy ten minſten twaalf *Eng.* mylen ver verkeerd geroeid waren. Dus waren wy tot ons leedwezen genoodzaakt tot diep in den nagt terug te roeyen. Wy verbeeldden ons dikwyls uit angſt, dat het niet miſſen kon of de *Wilden*, die uit waren gegaan om *Engelſchen* te vermoorden, moeſten ons vinden. Met al ons roeyen evenwel waren wy niet in ſtaat dien dag weder op de plaats te komen daar wy het regt Kanaal gemiſt hadden.

De oevers gaven tegens den avond enen zeer lieflyken geur. Wy hadden egter den tyd niet te onderzoeken welke bloemen dien reuk veroorzaakten, dog het zullen waarſchynlyk die van de *Aſclepias Syriaca* en het *Apocynum Androſæmifolium* geweeſt zyn.

Ook rook men de Muskusratten ſterk tegens den avond. Zy hadden hunne holen in de kanten van het water.

Vrees voor de *Wilden*.

Den nagt bragten wy op een Eiland door, daar ons de heiren van Muggen gene ruſt lieten. Wy dorſten geen vuur maken om ze te verdryven, uit vreze van de *Wilden* daar door tot ons te trekken. Het geen onze bekommering nog zeer vergrootte was, dat wy des nagts de honden der *Amerikanen*, ſchoon ver van ons af, in de bosſchen hoorden blaffen.

Landsdouwe.

Den 1. Juli gingen wy met het aanbreken van den dag op reis, en moeſten ene goede wyl roeyen eer wy op de plaats kwamen daar wy ons den vorigen dag bedrogen hadden. Het land daar wy langs voeren was het mager ſte 't welk men zou kunnen zien. Men zag niets anders dan den enen hemelhogen berg na den anderen. Zy waren met hout overwaſſen, ſteil en glibberig op de kanten, zo dat wy grote moeite hadden om ene plaats te vinden daar wy aan land komen konden, om ons eten klaar te maken. Aan beide de zyden der Rivier ſtond het land, dat vlak was, onder water. Om die reden wordt deze gehele oord enige mylen ver, door de *Hollanders* te *Albany*, *de verdronkene landen* genoemd. Enigen der bergen leggen zuid-zuidweſt en noord-noordooſt. De oever, waar de Rivier tegens de bergen ſtiet, was ene loodregte ſteilte, vol van grote en kleine ſtenen. Enige mylen lang liep de Rivier van 't zuiden naar 't noorden.

Den gantſchen dag woei het uit het noorden, en ons tegen, zo dat wy moeite hadden voort te komen. Ieder van ons roeide uit alle

magt

magt, want by ons ontbyt was ons eten geheel opgeraakt. De Rivier was hier wel ene *Eng.* myl breed, dog wierd somtyds weer smalder; meest was zy egter wyd, en had op de kanten hoge bergen.

Des avonds om zes uur kwamen wy aan ene landengte omtrent twaalf *Eng.* mylen van *Fort St. Frederic.* Agter deze landengte wordt de Rivier tot ene ruime bai. Dewyl wy vermoeid waren en den wind steeds sterk tegen hadden, konden wy dien dag niet verder komen. Dus moesten wy hier ons nagtverblyf kiezen, ongeagt den honger die ons moest voortdryven.

Het was ene byzonder gunstige schikking van God dat wy op onze reis de *Fransche* Soldaten ontmoetten, en van hun ene basten schuit kregen om voorttekomen. Het gebeurt nauwlyks eens in drie jaren dat de *Franschen* dezen weg nemen als zy naar *Albany* willen. Zy gaan meest over het Meer *St. Sacrement*, (*) welke weg nader en veel beter is. Dus verwonderden zig alle menschen dat zy dezen weg gekozen hadden. Indien wy hunne grote basten schuit niet gekregen, en ons met de onze hadden moeten behelpen, zoude het 'er met ons misselyk hebben uitgezien. Want ons met zo slegt een vaartuig op zo groot een water, als deze bai is, te wagen, zoude de uiterste roekeloosheid geweest zyn. En zo wy op stilte hadden gewagt, waren wy van honger gestorven. Want daar wy geen schietgeweer by ons hadden, en 'er ook in deze woestenyen weinig wild is, zo zouden wy van kikkers en slangen hebben moeten leven, van de welken, en inzonderheid van de laatsten, 'er hier ene bystere menigte is. Ik kan noit aan deze reis denken zonder met den grootsten eerbied de gunstige schikking van den genadigen Schepper te erkennen.

Den 2. gingen wy weder in de vroegte op reis, zelfs nog by maneschyn, uit vrees van weder den wind tegen te krygen als wy sammelden. Wy roeiden allen zo sterk als wy konden, en kwamen om agt uur des morgens gelukkig te *Fort St. Frederic* aan, het welk van de *Engelschen Crownpoint* genoemd wordt. Wy werden zeer gunstiglyk van den *Kommandant*, den Heer *Lusignan*, ontvangen. Hy was een man van omtrent vyftig jaren oud, zeer aangenaam, en in de wetenschappen wel ervaren. Hy had deze Landen nauwkeurig doorreisd, en bezat dus vele kundigheden aangaande den toestand derzelven. *Fort St. Frederic.*

Ik hoorde dat gedurende dezen gehelen zomer ene grote droogte geheerscht had, en dat 'er sedert de lente geen regen gevallen was. Deze droogte had den wasdom der planten zeer vertraagd. Op de hoogtens was alles verdord. Kleine bomen, die nevens rotsen stonden waarop de zon sterk brandde, hadden droge bladeren. Op de akkers stond het koorn Droogte.

(*) By de *Engelschen* genaamd *Lake George.*

koorn bedroefd flegt. De weit was nog niet gezet, en de erwten bloeiden nog niet. De grond was op vele plaatſen zo gereten, dat kleine ſlangen zig in de ſpleten gemakkelyk verſtoppen konden.

Denne-boſſchen. In dezen oord vindt men zware boſſchen zo wel van Rode en Witte, als van Zwarte Dennen. Dog voorheen waren zy nog uitgeſtrekter. Het dikwyls ontſtaan van brand in de boſſchen, het welk de *Wilden* veeltyds veroorzaaken, heeft de boſſchen zeer verminderd. Op de jagt zynde leggen de *Amerikanen* dikwyls grote vuren aan, welken by droogte door den wind zig niet zelden uitbreiden.

Men heeft hier te lande grote pogingen gedaan ter bevordering der Natuurlyke Hiſtorie, en nauwlyks heeft men zig ergens meer dan hier daartoe bevlytigd. Dit heeft men den yver van een enig Man te danken. Men ziet hieruit wat enen luiſter en wat enen opgang de wetenſchappen in een Land daarvan ontvangen als de eerſte lieden ſmaak en liefhebbery voor dezelven hebben. De Kommandant vertoonde my een papier dat hy van den Gouverneur Generaal van *Kanada*, den Marquis de la Galissonniere, ontvangen had. Het was die zelve Heer, die enige jaren daarna, als Admiraal der *Franſche* vloot, den Admiraal *Byng* deed wyken, en dus de verovering van *Minorka* bevorderde. In dat papier wierden vele bomen en planten, die in *Noord-Amerika* waſſen, en wegens hun nut verdienen aangekweekt te worden, opgenoemd. Van ſommigen, als by voorbeeld de *Polygala Senega*, of de *Ratelſlangwortel*, gelyk zy by de *Engelſchen* genoemd wordt, vond men 'er beſchryvingen in. By verſcheidenen werd de plaats aangewezen waar zy waſſen. Wyders wordt 'er in gevorderd, dat men allerlei zaden en wortelen verzamelen zoude. Om dit te bevorderen vindt men 'er in hoe dit het beſt werkſtellig gemaakt, hoe de zaden en wortels het beſt bewaard en naar *Parys* gezonden konnen worden, om daar voorttekomen. Men vordert 'er ſtalen in van allerlei delfſtoffen, en noemt verſcheiden' plaatſen op in de *Franſche* volkplantingen, waar men nuttige of merkwaardige ſoorten van ſtenen, van aarde of van delfſtoffen gevonden heeft. Ook wordt aangewezen hoe verſcheiden' aanmerkingen en verzamelingen aangaande het Dierenryk te maken zyn. Te gelyk word geëiſcht, dat men op allerlei mogelyke wyzen onderzoeken zoude waartoe en hoe zig de *Wilden* van zekere kruiden en andere natuurlyke voortbrengſels, 't zy in de geneeskonſt of anders, bedienen. Dit nuttige geſchrift was op bevel van den *Marquis de la Galiſſonnière* door den koninglyken Geneesheer te *Quebec*, den Heer *Gaultier* opgeſteld, en naderhand door den Markgraaf zelven met eigen' hand verbeterd en vermeerderd. Hy deed 'er vervolgens vele afſchriften van maken, en die ter hand ſtellen aan alle de Officieren in de Bezettingen, en alle Geleerden, vooral die hier te lande meenden te reizen.

zen. Den Officieren wordt bevolen die Soldaten en anderen by den Gouverneur bekend te maken, die ene byzondere vlyt in het ontdekken en verzamelen van kruiden en andere zaken tonen zouden, op dat hy ze by openvallende plaatſen en andere gelegenheden, tot de dienſten waartoe zy geſchikt waren bevorderen, of op ene andere wys belonen mogte. Ik merkte ook dat hier by de voornaamſte lieden ene veel grotere liefhebbery voor de Natuurlyke Hiſtorie plaats had dan in de *Engelſche* Volkplantingen, waar men met de wetenſchappen in 't algemeen den ſpot dreef, en maar dagt om zig te verryken. (*) Men klaagde hier dat velen, die zig op de Natuurlyke Hiſtorie toeleiden, verzuimden by de *Wilden* te vernemen welk gebruik men in de Geneeskonſt van vele gewaſſen maken konde.

Verbastering der menſchen in *Kanada*.

MEN was van gedagte dat de *Franſchen*, die in *Europa* geboren en naar *Kanada* waren overgekomen, daar gemeenlyk gezonder waren dan in hun vaderland, en ouder wierden dan die in *Amerika* geboren waren. Ook hield men het daar voor, dat de Europiſche *Franſchen* ſterker waren in het werken en 't verdragen van ongemakken als de hier geborenen. De afgaande koortſen, welken de *Europers* in *Penſylvanie* aankomende gemeenlyk krygen, wil men dat hier onbekend zyn, en men zou hier terſtonds zo gezond zyn als naderhand, wanneer men aan de lugtſtreek gewend is. De *Engelſchen* hebben dikwyls opgemerkt dat de in *Amerika* geborene *Europeanen* niet zo wel de ongemakken der zeevaart uithouden, of de lugt van *Zuid Amerika* verdragen kunnen, als zy die in *Europa* geboren zyn. Dit zou ook by de *Franſchen* in *Kanada* even eens wezen. Als de *Kanadiers* naar *Martinique*, *Domingo* en andere Eilanden van *Amerika*, gaan, worden zy na een kort verblyf altyd ziek en ſterven. Die genen die in die gewesten ziek worden komen 'er zelden door, ten zy zy weder naar *Kanada* gaan. Integendeel kunnen zy die regelregt uit *Frankryk* naar de *Weſt Indien*

(*) „Hier, zegt de Heer FORSTER, ſchynt de Heer KALM Dr. *Colden*, Dr. „ *Franklin*, en den Heer *Bartram*, te vergeten, die in *Noord Amerika* de „ natuur zo zorgvuldig hebben nageſpoord. Hoe zoude zonder de vlyt der „ *Engelſchen* in dit Werelddeel de planten die daar voortkomen zo menigvul„ dig wezen in de tuinen van *Engeland*? De nieuwe uitgaaf van het *Syſtema* „ van LINNÆUS toont genoeg aan dat de *Engelſchen* in *Amerika* zelfs veel „ meer dan de *Franſchen* hebben toegebragt ter bevordering der Natuurlyke „ Hiſtorie. In de andere takken der wetenſchappen overtreffen de *Engelſchen* „ in *Amerika* de *Franſchen* in *Kanada* zeer ver, getuigen zo vele inſtellingen „ en opgeregte boekeryen ter bevordering der geleerdheid, die men in de *En*„ *gelſche* Volkplantingen vindt, en waarvan de *Franſchen* in *Kanada* weinig „ wiſten voor dat dat Land in de handen der *Engelſchen* viel. Om niet te „ ſpreken van de voortbrengſels van verſcheiden in *Amerika* geborene geeſten."

dien overkomen de lugt daar veel beter verdragen, en worden 'er oud. Dit bekragtigden my vele lieden in *Kanada*.

Een man door de *Wilden* vermoord.

Den 3. Juli, terwyl wy het middagmaal namen, hoorden wy enigemalen agtereen een geweldig en naar gefchreeuw op de Rivier op enigen afftand van het Fort. De Kommandant zeide terftond dat dit gefchreeuw hem kwalyk behaagde, dewyl hy uit het zelve opmaakte dat de *Wilden*, die uit geweeft waren om zig op de *Engelfchen* te wreken, in hun oogmerk geflaagd waren, en dat hun gefchreeuw te kennen gaf dat zy enen *Engelfchman* vermoord hadden. Zodra ik aan het venfter kwam zag ik ene fchuit met enen langen ftok op den voorfteven, waaraan het bovenfte van een bebloed hoofd hing. By hunne aankomft aan land hoorden wy dat de *Wilden*, die zes in getal waren, hunnen togt van de plaats daar wy gezien hadden dat zy hadden overnagt tot binnen de grenzen der *Engelfchen* voortgezet, daar enen man, met zyn jongetje op een akker met mayen bezig gevonden, hem ftilletjes bekropen, en onverwagt op de plaats met enen kogel dood gefchoten hadden. Dit was gefchied niet ver van het dorp daar twee jaar geleden de Broeder van enen dezer moordenaren, ten oorlog tegens de *Engelfchen* uitgetogen, gedood was. Zy fneden, volgens hunne gewoonte, den doden den hoofdfchedel af, dien zy nevens de klederen en het kind van den verflagenen, een jongetje van negen jaren, medenamen, en zo naar *Kanada* terug keerden. Zodra zy omtrent het Fort gekomen waren hingen zy het hoofd aan enen ftok voor op den fteven, en fchreeuwden den gantfchen weg langs, tot een teken dat zy den zegen behaald en hun oogmerk bereikt hadden.

Hunne Kleding.

Zy waren, volgens hun gebruik, alleen met een hembd gekleed; dog van den vermoorden *Engelfchman* had de een den rok, de ander zyne kousfen aan, de derde zynen hoed op, en zo verders. Het aangezigt hadden zy zig byna geheel met vermilioen befchilderd, waarmede ook hunne hembden op de fchouders beftreken waren. In de oren droegen de meeften zeer grote ringen, die hun zeer hinderlyk fchenen te moeten zyn, dewyl zy gedwongen waren die vaft te houden als zy fpringen of enige andere fterke beweging maken wilden. Enigen hadden gordels van de vellen van Ratelflangen met de ratels 'er aan om 't lyf. Het jongetje van den verflagenen had niets anders dan een hembd en kouffen aan, en ene muts op 't hoofd. Zy hadden zyn hembd ook op de fchouders rood gemaakt. By 't uittreden uit de fchuit hadden zy den ftok daar 't hoofd op ftak in de hand, en gingen 'er al dansfende en zingende mede langs den oever. Hun inzigt met het jongetje was hem naar hun verblyfplaats te brengen, daar optevoeden, in de plaats des verflagenen Broeders aantenemen, en aan ene van hunne nabeftaanden uittehuwelyken, en zig dus met hem te vermaagfchappen. Schoon zy nu deze vyandelykheid in vredenstyd begaan hadden, regelregt tegens het

het verbod van den Gouverneur van *Montreal* aan, en in weerwil van den raad van den Kommandant alhier, konde hy egter niet af van hun eten en andere noodwendigheden voor de reis te geven, dewyl hy hen niet dorst te verbitteren. Maar toen zy te *Montreal* gekomen waren deed de Gouverneur ze niet alleen kastyden, maar nam hun ook het kind af, en zond het zyner Moeder weder t'huis. De Heer *Lusignan* vroeg hun wat zy my en mynen Reisgezellen zouden gedaan hebben indien wy in hunne handen gevallen waren, en zy antwoordden dat hun inzigt voornamelyk geweest was zig op die van het dorp te wreken daar hun Broeder omgekomen was, en dat zy derhalven ons misschien wel onbeledigd zouden gelaten hebben, egter zou dit veel hebben afgehangen van de gemoedsgesteldheid in de welke zy op dien tyd waren als zy ons aantroffen.

Enige jaren geleden had men in het Land der *Illinoizen* een geraamte gevonden van een verbazend groot dier. Een van de Officieren der Bezetting verzekerde my dat hy het gezien had. De *Amerikanen* hadden het in een moeras ontdekt. Zy stonden op het eerste gezigt zeer verbysterd, en, gevraagd zynde waar voor zy het hielden, zeiden zy, *voor het geraamte van den Voorvader of het Opperhoofd van alle de Bevers.* Het was buitenmate groot, en had dikke en ene halve el lange sneeuwwitte tanden. Men hield het voor het geraamte van enen Elefant. De Officier, die het gezien had, verzekerde dat men nog het beloop van den snuit duidelyk had kunnen onderkennen, schoon die reeds tot stof vergaan was. Hy wist niet dat men 'er enige beenderen van weggenomen had, maar hy dagt dat alles was blyven leggen. Ik hoorde sedert op sommige plaatsen van *Kanada* van dit geraamte spreken. (*) Een Geraamte gevonden.

De *Beren* zyn hieromstreeks menigvuldig. By de Vesting hield men 'er enen die drie maanden oud was. Hy was van de zelve gedaante en den zelven aard als onze *Europische* gemene Beren, uitgenomen alleen dat zyn' oren langer en zyn' hairen styver schenen te zyn. Zyn' kleur was zwartbruin. Hy speelde met enen hond. Van de vellen dezer Beren gaat jaarlyks ene menigte naar *Frankryk*. De *Wilden* maken ene olie van het Berenvet, waarmede zy des zomers het gezigt, de handen, en alle de ongedekte plaatsen des lichaams tegens het byten der Muggen besmeren. Behalven dit, bestryken zy zig zeer dikwyls met deze olie, wanneer zy of koude gevat, of zig zeer vermoeid of gekneusd hebben, en in andere gevallen meer. Zy denken dat dit smeren het vel zagt en buigzaam maakt, en veel tot het bereiken van enen hogen ouderdom toebrengt. Beren.

(*) Het Land der *Illinoizen* legt op de Rivier *Ohio*, digt by de plaats waar de Engelschen enig gebeente gevonden hebben, dat men veronderstelde van Elefanten te zyn. Zie I. D. Bl. 60. in de Aantekening.

Paarden-bloemen. De gemene *Paardenbloem* (*) wies hier veel op de weiden en langs de wegen, en ſtond nu in bloei. In 't voorjaar als de bladen beginnen uittekomen, en zo groot worden dat men de plant kennen kan, graven de *Franſchen* de wortelen op, waſſchen ze af, ſnyden ze door, en eten ze als ſalade. Zy ſmaken wat bitter. Men heeft hier de gewoonte niet van de bladen te eten.

Afgedankte Soldaten. De Soldaten, die met den vrede afgedankt waren, hadden reeds op de hun aangewezene landen, die rondom het Fort lagen, huizen gezet. Dog de meeſten dezer huizen waren niet meer dan hutten, en gelyk aan de armelykſte woningen by ons; maar het volk had het tamelyk wel, en at goed weitenbrood. De huizen waren van planken, ſtonden loodregt en vlak by malkander. Men had de reten met klei toegeſmeerd. De vloer was van klei of van zwarten kalkſteen. Van dien ſteen waren ook de haarden, uitgenomen dat de plaats voor het vuur geſchikt van uitgezogte grauwe zandſtenen, grotelyks uit kwarts beſtaande, gemaakt was. Op ſommige plaatſen had men evenwel hier den zwarten kalkſteen toe genomen. Men verzekerde dat deze ſteen wel tegens het vuur konde, mits de ſtenen wat groot waren. Glazen vond men niet in de venſters.

Galium tinctorium. Het *Galium tinctorium* wierd in *Kanada* door de *Franſchen Tisavojaune rouge* genaamd. Het wies hier overvloedig, vooral in ene goede vogtige tuinaarde. Met de wortelen verwen de *Wilden* de pinnen der ſtekelvarkens rood welken zy in verſcheiden van hunne ſtofjes invlegten; en deze kleur verſchiet niet ligt. De *Franſche* Vrouwen in *Kanada* verwen ook met deze wortelen, die klein zyn gelyk die van 't *Gallium luteum*.

De Paarden lopen hier den gehelen winter over in 't veld, en zoeken den koſt. Egter wil men dat ze in 't voorjaar vet zyn.

Walviſch Geraamte. Men had het geraamte van enen Walviſch enige mylen van *Quebec*, en ene *Franſche* myl van de Rivier *St. Laurence* gevonden, op ene plaats waar tegenswoordig geen lopend water komt. Dit geraamte was zeer groot. De Kommandant had verſcheiden lieden geſproken die het gezien hadden.

Schuiten. De *Schuiten* die men hier gebruikt waren van drieerlei ſoort. I. Baſtenſchuiten, uit baſt gemaakt dog met houten ribben; II. Kanoos, die men hier van wit Dennenhout maakt. Men roet ze niet, maar doet ze voortgaan door middel van een ſoort van riem, die men in de hand houdt en heen en weer beweegt; (†) dog men kan daar de helft van de kragt niet mede doen als met roeyen. Het derde ſoort van vaartuigen noemt men *Bateaux*. Zy zyn hier altyd groot, en worden gebruikt om zware

(*) *Dandelion*, by Linnæus *Leontodon Taraxacum*.
(†) Dit noemen de *Engelſchen Paddling*.

re vragten te vervoeren. De bodem, die altyd plat is, bestaat uit rood, dog meest uit wit eikenhout, om des te beter tegens het stoten op de stenen te kunnen. Het boord is van vurenhout, en dit geschiedt om de ligtheid. Men maakt hier teer en pek in overvloed.

De *Soldaten* genoten hier enige voorregten die zy niet overal hebben. Die hier in bezetting waren kregen een rykelyk onderhoud. Elk ontving daags anderhalf pond weitenbrood. Ook kregen zy erwten, spek, gerookt of gezouten vleesch, en zelfs meer dan zy op konden. Nu en dan wierd 'er een os of ander beest geslagt, waarvan het varsche vleesch onder de Soldaten werd uitgedeeld. De Officieren onderhielden op 's Konings kosten melkkoeyen. Ieder Soldaat had zyn tuintje buiten het Fort, waarin sommigen speelhuisjes gezet hadden, en zy allerhande moeskruiden teelden. De Kommandant zeide dat dit gebruik in dit Land algemeen was by zulke Vestingen in wier nabuurschap gene grote stad lag, van waar men groentens krygen kon. In vredenstyden behoefden de Soldaten gene wagten waartenemen. En daar het Meer hier digt by vol van visch is, en de bosschen van wild, zo kan ieder die maar wat naarstig is hier ene tafel houden als een Heer. Ieder krygt alle twee jaren enen nieuwen rok, maar alle jaar ene vest, ene muts, enen hoed, een paar kousfen, een das, een paar schoenen, en in den winter vry brandhout. Aan soldy heeft ieder vyf *sols* daags. Dog als zy voor den Koning werken moeten krygt ieder dertig *sols*. Dus was het geen wonder dat het krygsvolk 'er hier frisch, vet, sterk en wakker uitzag. Die ziek wordt komt in 't Hospitaal, waar hy alles vry heeft. Zy konden ook ligt verlof krygen, en hielden egter hunne soldy en hun gewoon onderhoud, mits zy de wagtlonen betaalden, als 'er wagten te doen waren. Den Kommandant en den Officieren bewees men alle de verschuldigde eer; egter gingen de Officiers met de Soldaten als hunne spitsbroeders gemeenzaam om. Dikwyls zaten zy met malkander te praten. De Soldaten, die hier uit *Frankryk* naartoe gezonden worden, moeten tot enen zekeren ouderdom toe dienen; waarna zy hun afscheid, en vryheid krygen een stuk lands te bebouwen. Maar als zy alleen voor zekere jaren hebben dienst genomen, krygen zy na 't eindigen van die hun ontslag, indien zy het begeren. Dit doen de meesten die in *Kanada* geboren zyn. Als een Soldaat zyn ontslag gekregen heeft wordt hem van 's Konings wegen een stuk lands geschonken, van veertig *arpents* in de lengte, en drie in de breedte, als de grond overal goed is, dog wat meer als die niet veel deugt. Ook krygt hy onderstand om een woest land te ontginnen. De eerste drie of vier jaren krygt hy eten voor hem, zyne vrouw en kinderen. Nog schenkt hem de Koning ene koe, en de noodzakelykste werktuigen. Andere Solda-

Soldaten.

 ten

Soldaten, die 'er door den Koning voor betaald worden, helpen hem zyn huis bouwen. Dit zyn aanmerkelyke onderſteuningen voor eerſt beginnenden; en in een land daar de Soldaten zo wel behandeld worden, zoude men zeggen, kan de Koning niet verlegen zyn om troepen. Om het land des te beter te bevolken heeft men voorgeſlagen jaarlyks uit *Frankryk* driehonderd man overtevoeren, en den ouden Soldaten hun affcheid te geven, waardoor zy gelegenheid mogten hebben te trouwen, en zig aan den landbouw overtegeven. Het land dat men hier den afgedankten Soldaten had geſchonken was zeer goed, beſtaande doorgaans uit ene met klei vermengde dikke tuinaarde.

Eggen. De Eggen, waarvan men zig hier bedient, zyn geheel van hout, en driehoekig. De Ploegen waren ook niet veel beter. De raderen waren plomp en dik, en al het hout was zo zwaar dat een paard werks genoeg had om enen ploeg op den gelyken grond voorttetrekken.

Rotſen. Hier en daar op de rotſen lagen ſtenen van verſcheidenerlei ſoort. Sommigen waren tamelyk groot van twee tot drie ellen dikte en anderhalve el breedte; anderen wat kleinder. Zy kwamen egter allen in den aard van den ſteen overeen, alleen bemerkte ik deze verſcheidenheden.

Enigen beſtonden uit enen Kwarts van kleur gelykende naar bruine kandyſuiker, en uit enen zwarten fynen glimmer, die met zwarten hoornſteen en enige weinige korrels van blauwen ſpaath vermengd was. De kwarts was het voornaamſte; ook was 'er vry veel glimmer, dog weinig ſpaath in. Deze verſchillende ſteenſtoffen waren zeer wel door malkander vermengd, zo dat men ze op 't gezigt wel van malkanderen onderſcheiden, dog niet met werktuigen afzonderen kon. De ſteen was hard en vaſt, en de kwartskorrels zagen 'er fyn uit.

Anderen beſtonden uit grauwen kwarts, zwarten glimmer en hoornſteen, met enige weinige ſpaathkorrels. Weinig ſpaath was 'er in, vry veel glimmer, dog meeſt kwarts. De ſteen was hard en vaſt, en verſchilde alleen in kleur van den voorgaanden.

Enigen beſtonden uit een mengſel van helderen kwarts en zwarten glimmer, waarby ettelyke rode kwartskorrels kwamen. De ſpaath had hier de overhand; de glimmer lag in dikke ſchyven. Deze ſteen was zo vermengd niet als de voorgaanden, ook niet zo hard en vaſt.

De bergen waarop het *Fort St. Frederic* ſtaat, en die welken hier omſtreeks leggen, waarop de beſchreven' ſtenen gevonden worden, beſtaan doorgaans uit enen koolzwarten kalkſteen, die gelyk leyen op lagen legt. Men zou hem ene lei noemen kunnen die door het vuur tot kalk wordt. (*) Deze ſteen is van binnen pekzwart, en doorgebroken zyn-

(*) *Marmor ſchiſtoſum* Linn. vol. 3. p. 40. *Marmor unicolor nigrum*. Wal-

zynde zeer fyn. Hier en daar vertonen zig in denzelven kleine ſpaathkorrels en andere ongelykheden, die 'er aderen in formeren. De beddingen die boven op de bergen leggen zyn van enen grauwen digten kalkſteen, die maar ene verſcheidenheid is van den voorgaanden. In den zwarten kalkſteen treft men byna overal ene menigte van allerhande verſteningen van moſſelſchelpen, hoorns, en andere dingen aan. De verſteningen die men hier meeſt vindt zyn de volgenden:

PECTINITES of *Oſtreæ pectines* zyn het die 't grootſte getal uitmaken. *Petrefacta.* Somtyds komt men op grote beddingen, die niet anders dan aan een gewaſſen ſchelpen van dit ſoort zyn. Zy zyn grotendeels maar klein, en zelden meer dan anderhalven duim. Men vindt ze op tweederlei wyzen verſteend. Het eerſte ſoort toont overal in den ſteen indrukken van de verhevene zyde der ſchelp, dog niet het geringſte teken der ſchaal, en alleen maar de indrukken. In het andere beſpeurt men de ſchaal zelve nog in den ſteen zittende, zo dat zy, als ze helder van kleur is, ligt van den zwarten ſteen zelven kan onderſcheiden worden. Van beide de ſoorten vindt men 'er velen, dog van het eerſte de meeſten. Enigen zyn verheven, vooral in het midden, anderen daarentegen zyn in het midden ingedrukt; dog in de meeſten is de buitenſte oppervlakte merkelyk verheven. De ſtrepen lopen altyd in de langte, namelyk van het middelpunt naar den rand.

VERSTEENDE *Ammonshoornen* zyn 'er ook veel, dog egter veel minder dan de voorgaanden. Men vond ze ook zo wel met als zonder ſchalen. Dog 'er waren ook vele verſteende ſlakkenhuizen onder. Verſcheidenen dezer Ammonshoornen waren zeer groot, zo dat ik niet weet 'er oit groter gezien te hebben. Zy bedroegen in de doorſnede meer dan een *Zweedſche* el.

MEN kon velerlei ſoorten van Koralen beſpeuren in de ſtenen vaſtgewaſſen, van de welken zy egter wel aftezonderen waren. Sommigen waren ſteenplanten of witte takagtige koralen, (*) anderen, dog minder in getal, waren ſtarkoralen. (†)

IK moet den naam van *Steenballen* geven aan een ſoort van vreemden ſteen, waarvan de rotſen op vele plaatſen vol waren. Zy hadden de gedaante van een halven kloot, waarvan de verhevene zyde buiten de rots uitſtak, en de onderſte daar vaſt was in gedrukt. Zy beſtaan louter uit evenwydig lopende vezelen, die van den bodem en als uit een middelpunt beginnen, en zig over de oppervlakte des kloots uitbreiden. De kleur is grauw. Van buiten zyn deze ballen glad, dog hebben veel klei-

Steenballen,

WALLER. Min. p. 61. n. 2. *Lime-ſlates, ſchiſtus calcareus.* FORSTER. Introd. to Mineral. p. 9.

(*) *Lithophyta.* (†) *Madreporæ.*

kleine gaatjes, zo dat zy 'er uitzien als waren ze met ene helder grauwe korst overtogen. In de middellyn zyn zy een of anderhalven duim.

Zand. ONDER andere soorten van *Zand*, die men hier op de Oevers van het Meer *Champlain* vindt, zyn 'er byzonderlyk twee zeer zeldzaam, die men meest op dezelve plaats by malkander aantreft, namelyk een zwart en een roodbruin of granaatkleurig zand.

HET zwarte zand legt altyd het bovenste en bestaat uit zeer fyne korrels. Met een vergrootglas beschouwd zynde vindt men ze donkerblauw of yzerkleurig. Enigen zyn rond, dog de meesten hoekig en glanzig. In de zon glinsteren zy sterk. Zy worden allen door den Zeilsteen aangetrokken. Onder dezen vindt men enige granaatkleurige korrels, van den zelven aard als het daar onder leggend rode zand. Dit rode zand is ook zeer fyn, dog zo niet als het zwarte. De korrels hebben niet alleen de kleur van granaten, maar zyn inderdaad niets anders dan gebroken granaten. Enigen zyn rond, anderen wat hoekig, dog zy blinken allen en zyn half doorschynend. De Zeilsteen heeft 'er niet het minste vermogen op. Ook glinsteren zy niet sterk in de zon. Dit granaatzand krygt men zelden zuiver, dog het is gemeenlyk met het daaronder leggende witte kwartszand vermengd. Deze twee soorten van zand, te weten het zwarte en het rode, vindt men niet overal, maar alleen op zekere plaatsen aan den oever, en dan altyd in de zelve order. Boven op legt het zwarte zand ongevaar het vierde van een duim dik. Als men dit voorzigtig wegdoet, wordt het ondergelegene hoe langer hoe roder, tot dat het eindelyk volkomen de kleur van granaat heeft. Dit zand legt gemeenlyk een weinig dikker dan het zwarte. Wanneer men dit voorzigtig weggestreken heeft komt het witte kwartszand te voorschyn, het welk boven op zeer met het rode vermengd is, dog wat lager geheel wit wordt. Dit legt ruim vier duim diep, en heeft ronde korrels, zodat het volmaakt naar parelzand gelykt. Onder het zelve is nog een ligtgrauw hoekig kwartszand verborgen. Op sommige plaatsen legt het granaatzand boven op, en vlak daaronder het ligtgrauwe hoekige, zonder dat men 'er ene enkelde korrel van het zwarte of van het parelzand onder vinden kan.

WAT de oorsprong van dit zwarte of donkerblauwe zand zy kan ik niet zeggen, want men weet niet dat hier in de nabuurschap yzererts te vinden is. Egter dunkt het my waarschynlyk te zyn dat 'er yzererts is, dewyl het op vele plaatsen van *Kanada* vry gemeen is, en dit zwarte zand op meest alle de oevers der Meren en Rivieren in *Kanada*, schoon niet overvloedig, gevonden wordt. Het granaatzand heeft zynen oorsprong hieromstreeks; want, hoewel de rotsen by *Fort St. Frederic* geen granaatkorrels bevatten, vindt men egter op de oevers groter of kleinder stenen verschillende van dat soort 't geen op de bergen en klippen ge-

gevonden wordt, de welken aan ſtukken geſtoten en by het granaatzand gelegd zynde daar niet van te onderſcheiden zyn. En verder noordwaards in *Kanada*, beneden *Quebec*, bevatten de bergen veel granaat. Ook is dit rode zand zeer gemeen aan de Rivier *St. Laurence*. Dit werk is niet geſchikt om hier de overige aanmerkingen intevoegen die ik gemaakt heb over verſcheiden delfſtoffen, dewyl weinig lezers 'er ſmaak in vinden zouden.

Het *Apocynum androſæmifolium* (*) waſt overvloedig op de hoogtens in de boſſchen, en had thans bloeiſems. De *Franſchen* noemen het *Herbe à la puce*. (†) Als men in den ſteel ſnydt of 'er een ſtuk afplukt, zo loopt 'er een wit melkagtig ſap uit. De *Franſchen* ſchreven dezer plant alle de eigenſchappen toe welken ik van den *Vergiftboom* boven (§) gemeld heb, namelyk dat dit ſap voor ſommigen vergiftig, voor anderen ſchadeloos is. Sommigen kunnen niet omtrent den boom komen of zy raken vol van blazen. Ik zag enen Soldaat de hand vol blazen worden, alleen omdat hy de plant uittrok om ze my te tonen. Ook zwellen by vele menſchen het aangezigt en de handen alleen van de uitwaaſſemingen dezer plant. Allen ſtemden hierin overeen dat als men het ſap op de hand krygt, de hand niet alleen dik wordt, maar dat ook de huid 'er als van weg gevreten wordt, ten minſten oordeelde men dat 'er maar weinige menſchen waren waaraan men die uitwerkingen niet beſpeurde. Dog ik heb 'er nimmer ongemak van gehad, ſchoon ik meer dan eens, en in tegenwoordig van vele lieden, die 'er verwonderd over waren, en my 'er allerhande ongemakken uit voorſpelden, niet alleen de gehele plant aangetaſt, maar zelfs de beide handen met het ſap beſtreken heb, zo dat zy geheel wit waren. Zelfs heb ik de plant zo lang in de hand gewreven tot dat zy geheel aan ſtukken ware. Nogthans heb ik 'er geen het minſte leed van gekregen. Het vee eet van deze plant niet. (**) *Apocynum androſæmifolium.*

Het *Kliſſenkruid* (††) wies op verſcheiden' plaatſen rondom de Veſting. De Kommandant zeide dat men in 't voorjaar de tedere ſcheutjes van dit gewas als radys eet, na 'er de ſchil te hebben af getrokken. Kliſſen.

Het *Siſon Canadenſe* waſt tamelyk veel in de boſſchen door geheel *Noord Amerika*. De *Franſchen* noemden het *Wilde Kervel*, en eten het in 't voorjaar als kervel. Men prees het zeer, en hield het voor een der beſte moeskruiden die men hier in de lente had. *Siſon.*

De van de *Franſchen* zogenaamde *Katoenplant*, (§§) groeide hier veel Katoenplant.

(*) *Hondendood met eironde bladen.* (†) *Vloikruid.* (§) I. Deel bl. 36.
(**) Ook wil men dat zy een dodelyk vergift voor honden, wolven en ander vee, is; waarom zy ook Hondendood genoemd wordt. Zie den nieuwen druk van Chomel *Huish. Woord.* op het woord *Apocynum.*
(††) *Arctium Lappa.* (§§) *Aſclepias Syriaca* Linn. *Le Cotonier.*

veel op de kanten der heuvels, en zo wel in flegte als in goede aarde. Als men den fteel kwetft komt 'er een melkagtig fap uit te voorfchyn, waarom men de plant voor vergiftig houdt. Des niettemin vergaderen de *Franfchen* in 't voorjaar de tedere ftelen, als zy eerft uitkomen, en maken die als afpersjes klaar, zonder dat hun dit voedfel kwaad doet, dewyl de ftelen zo vroeg nog niet vergiftig zyn. De bloemen geven enen aangenamen geur, zo dat zy in dien tyd, vooral des avonds, het reizen in de boffchen zeer aangenaam maken. De *Franfchen* maken fuiker uit de bloemen. Ten dien einde plukt men ze des morgens vroeg, als zy nog met dauw bedekt zyn; den dauw drukt men uit, en kookt 'er fuiker uit, die bruin dog zeer goed is. Als de fcheuten volkomen ryp zyn zit 'er om het zaad een foort van wol, die de katoen zeer gelyk is, van de welke de plant haren *Franfchen* naam gekregen heeft. De arme lieden vergaderden ze, en vulden 'er hunne bedden mede in plaats van veeren. Vooral gebruikt men ze voor kinderbedden. In *Kanada* bloeit de plant in 't einde van Juni en 't begin van Juli, en het zaad wordt in 't midden van September N. S. ryp. De paarden eten 'er noit van.

Reis over het Meer *Champlain.*

Den 16. Juli des morgens begaf ik my op reis over het Meer *Champlain* naar het hoge gebergte, dat op den weftelyken oever van het zelve legt, om te zien wat zeldzame gewaffen en andere merkwaardigheden daar te vinden waren. Als men op enigen afftand van het Fort op de rotfen ftaat ziet men ene ry hoge bergen ten weften het Meer, die van het zuiden naar het noorden lopen. En als men zig naar het ooften keert, zo komt 'er ene andere fchakel van bergen in 't gezigt, die zig ook van 't zuiden naar het noorden ftrekken. Dog die laatften zyn wel tien of twaalf *Eng.* mylen van het Meer af. Het land tuffchen beiden is laag en geheel met hout bewaffen. De bergen zyn ook meeft overal vol van zwaar hout, uitgenomen op fommige plaatfen daar het door 't vuur verteerd is. Zy zyn op fommige plaatfen fteil, op anderen niet. Wy voeren het Meer over in ene kleine *Kano*, die maar drie perfonen dragen konde, en aan land gekomen zynde wandelden wy naar 't gebergte. De kanten waren tamelyk fteil, en met aarde bedekt; dog hier en daar lagen zware ftenen. Alles was met hout bewaffen. Maar op fommige plekken was het verbrand. Na veel moeite geraakten wy eindelyk op den top van enen berg, die boven op met ene lugtige aarde bedekt was. Dog deze berg was niet een van de hoogften; wat verder lagen 'er die veel hoger waren, dog wy hadden genen tyd om 'er naar toe te gaan, dewyl de wind begon optefteken, en wy maar een zo klein vaartuig hadden. Wy troffen hier niets zeldzaams aan.

Op den oever teruggekeerd vonden wy den wind zo fterk dat wy met onze Kano niet verder op het water durfden komen. Ik liet dan enen

man

man terug om de Kano naar huis te brengen wanneer de wind wat zou gaan leggen, en wandelde met *Jungström* het water om naar 't Fort, dat een weg was van omtrent zeven *Eng.* mylen. Wy volgden den oever, waar noit een weg geweest was, en kwamen dan over steile bergen, dan over scherpe rotsen, dan door dikke bosschen, dan door diepe moerassen. De oord had den naam van een verblyf te zyn voor duizenden van Ratelslangen. Dog gelukkig wierden wy 'er gene gewaar. De oever was somtyds vol stenen, waaronder verscheiden' vry zware hoekige rotsen. Somwylen waren zy rond en glad geslepen. Ook vonden wy op enige plaatsen zand, ten dele van het boven beschrevene granaatzand, ten dele grauw zand. Hierendaar vond men ook zwart yzerzand. Op de bergen vond men stenen van enen fynen roden glimsteen. Op sommige plaatsen stonden 'er bomen tusschen den oever en de bergen; dog op andere was de oever moerasfig.

Versteende *Ammonshoorns* lagen 'er veel op enige plaatsen tusschen de stenen en rotsen. De rotsen bestonden uit enen grauwen kalksteen, zynden slegts ene verscheidenheid van den zwarten. Zy leggen in beddingen. Sommigen waren vol van versteningen, met of zonder schalen. Op ene plaats zagen wy verbazend grote Ammonshoornen, die meer dan ene *Zweedsche* el breed waren. Het water had hierendaar den steen van boven afgeslepen, dog had die uitwerking op de versteningen niet kunnen maken. Zy lagen boven op de rots, als of zy 'er op gelymd waren.

De bergen op den oever waren ontzaglyk hoog en groot. Zy bestonden alleen uit enen harden grauwen rotssteen, die niet in beddingen, gelyk de kalksteen, lag. Een grauwe kwarts en een donkere glimsteen maakten 'er eigenlyk het voornaamste van uit. Daar zy aan den oever lagen kwam de rots tot aan het water, dog daar zy een weinig van denzelven verwyderd lagen kwamen de grauwe of zwarte kalksteensbeddingen het digst aan 't Meer. Maar ik vond nergens dat grote grauwe rotsen deze bergen van kalksteen bedekten.

De *Zizania aquatica* wies in de modder der beken, en stond in vollen bloei.

De ziektens, die het meest onder de *Wilden* heerschen, zyn rhumatismische pynen en borstontstekingen. Dezen worden vooral veroorzaakt door dien zy dikwyls gedwongen zyn des nagts in de bosschen en op vogtige plaatsen op den grond te slapen, en ook door de schielyke overgangen van het weder van hette in koude, waaraan de lugt hier zeer onderworpen is; ten dele daardoor dat zy zig dikwyls aan brandewyn bezuipen en zig dan nakend in de open lugt, zelfs in den winter in slegt weer te slapen leggen. De *Franschen* zyn ook zeer aan deze ongemakken onderhevig, byzonder aan borstontstekingen. De Kommandant verhaalde dat

Ziektens der *Wilden*.

dat hy eens aan dit ongemak zeer flegt geweest, dog door den Heer *Sarrasin* op de volgende wys 'er van genezen was. Hy begon met hem zweetdryvende middelen te geven, en liet hem een uur agt of tien zweten. Daarop opende hy hem enen ader, en liet hem op nieuws zweten. Daarna schreef hy hem ene nieuwe aderlating voor. Doctor *Sarrasin* was Koninglyke Geneesheer te *Quebec* en Korrespondent der Kon. Maatschappy der Wetenschappen te *Parys*. Hy had grote inzigten zo wel in de oeffening der Geneeskunde, als in de Ontleedkunde en andere Wetenschappen. Ook was hy zeer aangenaam in den omgang. Hy stierf te *Quebec* aan ene kwaadaardige koorts, die daar door een schip was overgebragt, en van de welke hy besmet wierd by 't bezoeken der Kranken in 't Hospitaal. Hy liet enen zoon na, die ook de Geneeskonst beoeffende, en naar *Frankryk* gegaan was om 'er verder in te vorderen; dog hy overleed daar.

Venus-kwalen. AFGAANDE koortsen regeren hier ook somtyds. Ook heeft zig de Venusziekte hier te lande gevestigd. De *Wilden* zelven zyn 'er van besmet geraakt, zo dat 'er velen zyn die ze hebben. Zy weten ze egter ook in den grond te genezen. Men heeft verscheiden' voorbeelden dat lieden, zo wel *Franschen* als *Amerikanen*, welken deze ziekte tot in 't gebeente was doorgedrongen, door de *Wilden*, binnen den tyd van vyf of zes weken, volkomen 'er van zyn genezen geworden. Dog de *Franschen* hebben niet kunnen uitvinden wat een middel zy gebruiken. Dit wist men dat zy geen kwikzilver, op enigerhande wys toebereid, gebruikten, en dat het voornaamste middel in wortelen bestond. Dog welke wortelen het waren konde men niet zeggen. Naderhand heb ik het ontdekt, en 'er breedvoerig aan de Kon. *Zweedsche* Maatschappy, in hare Verhandelingen van het jaar 1750. verslag van gedaan. (*)

Lint-wormen. DE ongemakken die de *Lintworm* (†) veroorzaakt zyn in *Europa* wel bekend. In de *Engelsche* Volkplantingen in *Noord Amerika* was hy niet gemeen; dog hier in *Kanada* wierden 'er enige menschen van gekweld. Men wist dezen worm hier zo wel te beschryven als of men de Verhandelingen der *Kon. Zweedsche* Maatschappy gelezen had. Somtyds raken de menschen 'er kwyt die enige vademen lang zyn. Men kende gene byzondere middelen tegen dit ongemak, nog wist 'er de oorzaak van aantewyzen, dog men giste dat het van het gebruik van sommige vrugten kwam.

Fort St. Frederic. FORT ST. FREDERIC is ene Vesting aan het zuider eind van 't Meer *Champlain* gelegen. Het staat op ene uitstekende landtong, geformeerd door het Meer en de Rivier, welke ontstaat uit de vereniging der

(*) Zie daar bl. 284. De *Stillingia sylvatica*, zegt de Heer FORSTER, is waarschynlyk een van deze wortelen. (†) *Tænia*.

der *Woodcreek* en het Meer *St. Sacrement*. Deze Rivier is hier enen goeden musketschoot wyd. De *Engelschen* noemen deze Vesting *Crownpoint*. Den Franschen naam draagt zy naar den *Franschen* Sekretaris van staat *Frederic Maurepas*, die toen zy werd aangelegd het voornaamste opzigt over de zeezaken in *Frankryk* had; en daar de meeste plaatsen in *Kanada* naar Heiligen genoemd worden, zo heeft de gewoonte een *Saint* voor den naam *Frederic* gevoegd. De Vesting legt op ene klip, bestaande, gelyk gezegd is, uit zwarten kalksteen of lei. Zy is een vierkant, heeft hoge en dikke muren, gemaakt van den gemelden steen, twee of drie snaphaanschoten van de plaats af gehouwen. Aan de oosterzyde in de Vesting is een hoge toren, die veilig is voor de bommen, hebbende zware muren, en zynde rondom van boven tot onder met geschut voorzien. Op dezen toren woont de Kommandant. In het Fort is een klein kerkje, en aan de andere zyde vindt men de woningen der Officieren en Soldaten. Naar den landkant leggen scherpe klippen, meer dan enen kanonschoot ver van 't Fort. Dog enigen, die weinig wyken voor de hoogte der muren, leggen digt by de plaats. Het land heromstreeks is goed; en voor den laatsten oorlog hadden zig hier vele *Fransche* huisgezinnen, vooral van ontslagene Soldaten, nedergezet. Dog de kryg dwong hen of dieper in *Kanada* te wyken, of zig digt onder de Vesting neertezetten, en daar des nagts te gaan slapen. Thans kwamen 'er velen van terug, en men meende dat 'er hier zig met den herfst nog veertig of vyftig huisgezinnen zouden komen nederslaan, welken men landeryen zoude aanwyzen. Wat van de Vesting af, oostwaards, staat een windmolen, die van steen gebouwd en van dikke muren voorzien is, waar men het meeste meel dat in de plaats gebruikt wordt maalt. Deze molen is zo gemaakt dat hy enigermaten tot een buitenwerk dienen kan, want boven in den zelven leggen vier of vyf stukken kanon. In den laatsten oorlog lag hier een goed deel Soldaten, om het oog op de Rivier te houden, en te zien of 'er ook *Engelsche* vaartuigen op dezelve in de verte verschenen, het geen men uit het Fort niet doen kan. En als men hier niet op zyne hoede was, kon de vyand met schuiten digt onder de westzyde der Vesting komen, uit de welke men ze niet zou kunnen ontdekken van wegen de hoogte des oevers. Dog men heeft enen groven misslag begaan met het Fort niet op de plaats te leggen daar nu de molen staat; behalven dat men daar het Fort, door middel ener vereniging der Rivier die van het Meer *St. Sacrement* komt en het Meer *Champlain*, in den lossen kalksteen uitgehouwen, met een lopend water had kunnen omringen, zodat het op het uiterste der landtong zou hebben komen te staan. Dus zoude men 'er altyd varsch water gehad, en het Fort zou niet zo digt by de hoge rotsen gelegen hebben.

Vertrek. Den 19. Juli waren wy, na enige dagen naar het Jagt, dat den gehelen zomer over tusschen *Fort St. Jean* en *Fort St. Frederic* heen en weder vaart, en na deszelfs aankomst op goeden wind gewagt te hebben, tot ons vertrek van hier gereed. Gedurende ons verblyf had ons de Heer *Lusignan* met allerhande beleefdheden als overladen. Ik had de eer al dien tyd aan zyne tafel te spyzen. Myn Bediende at met den zynen. Wy hadden buiten dat onze kamer en bed, en werden bediend. By ons vertrek voorzag ons die Heer met rykelyken voorraad tot aan het *Fort St. Jean*. In een woord, onze eigene Landslieden hadden ons gene grotere beleefdheden kunnen bewyzen dan die Heer en de overige Officieren gedaan hebben.

Het Meer *Champlain.* Voor den middag om elf uur gingen wy op reis. De wind was goed. Aan beide de zyden van het Meer lagen hoge bergen, die als ene schakel uitmaakten, dog met dit onderscheid, gelyk ik al aangemerkt heb, dat aan de oostzyde tusschen het Meer en 't gebergte een laag van met hout bewassen land gelegen is, ter langte van tusschen de twaalf of agttien *Eng.* mylen. Agter dit gebergte behoort het land tot *Nieuw Engeland.* Dus maakten deze bergen ene grensscheiding uit. Aan de westzyde stieten de bergen vlak tegens het Meer. Het was in 't eerst maar een uur breed, dog wierd daarna hoe langer hoe breder. Tot op een uur gaans van het *Fort St. Frederic* was het land aan de oostzyde bewoond, dog verder louter bosch. Omtrent tien *Fransche* mylen van de Vesting werd het Meer vier mylen breed. Hier en daar zag men Eilanden, en de Kapitein van 't Jagt zeide dat 'er in dit Meer zestig Eilanden lagen, waaronder 'er enigen zeer groot waren. Ook verzekerde hy dat het zo diep was, dat men op de meeste plaatsen met ene lyn van honderd vademen genen grond peilen kon; en digt aan land, voornamelyk waar dwarslopende bergen leggen, vindt men dikwyls ruim tagtig vadem waters, zo dat 'er geen middel is om te ankeren. Veertien *Fransche* mylen van het Fort lagen vier grote Eilanden in het Meer, dat daar zes mylen breed is. Den gantschen dag was het droevig weer, en de wolken, die zeer laag hingen, schenen tegens 't gebergte aangestoten, en het als met enen nevel te hullen. Van verscheiden bergen steeg de nevel als een rook in de hoogte. Hier en daar wierp zig ene kleine Rivier in 't Meer. Agter het gebergte aan de westzyde was het land, gelyk men my berigtte, enige mylen ver gantsch vlak en met hout bedekt, van vele stromen, beken, moerassen en kleine meren doorsneden, en zeer bekwaam om bewoond te worden. De oever was somtyds klipagtig, en bestond somtyds uit zand. Tegens den avond begonnen de bergen allengskens aftenemen. Het water was zeer helder, en wy bemerkten gene klippen of ondieptens. Des avonds laat ging de wind leggen, en wy wierpen het anker onder 't land. Den 20. voeren wy des morgens met enen gunstigen

gen wind voort. De plaats daar wy overnagtten was ten halvenwege *Fort St. Jean*, van waar tot *Fort St. Frederic* men eenenveertig *Fr.* mylen te water rekent. Het gebergte was ons nu uit het gezigt, en het land was laag en boſchryk. De oever beſtond uit zand. Byna overal ſcheen het Meer een *Zweedſche* myl breed, dog het was inderdaad breder, en de Eilanden deden het ſmaller ſchynen.

Hier en daar zag men aan den oever *Wilden* in ſchuiten van baſt. Dog geen van hun woonde aan het Meer, en zy waren hier alleen om Steuren te vangen, waarvan 'er hier veel zyn. Wy zagen ze ſomwylen hoog uit het water ſpringen. Deze *Amerikanen* leiden ene byzondere levenswys. Een gedeelte van het jaar leven zy voornamelyk van hunnen kleinen voorraad van Mais, bonen en kawoerden; om dezen tyd beſtaan zy van viſch zonder brood of iets anders; op enen anderen tyd wederom eten zy niets als wild. Des niettemin worden zy oud, zyn gezond, en kunnen meerder ongemakken uitſtaan dan anderen. Zy zyn altyd vrolyk en vergenoegd; zingen en dansſen geduriglyk: zo dat zy hunne levenswys voor die welke in *Europa* als de beſte geagt wordt niet zouden willen ruilen.

Omtrent tien *Fr.* mylen eer wy aan *Fort St. Jean* kwamen, ontdekten wy huizen op den weſtelyken oever van het Meer, die kort voor den laatſten oorlog door de *Franſchen* bewoond geweeſt waren. Thans waren zy ſterk bezig met dezelven weder te gaan betrekken. Dit waren de eerſte huizen die wy zagen ſedert wy die by *Fort St. Frederic* verlaten hadden.

Voor dezen was 'er ene houten Veſting op den ooſtelyken oever van het Meer geweeſt, waarvan men ons de legplaats aanwees. Zy was nu met hout bewaſſen. Zy had den *Franſchen* tegens de invallen der *Wilden* gediend. Men verzekerde ons dat vele *Franſchen* in dezen oord door dezelven waren omgebragt. Ook verhaalde men ons dat men hier vier vrouwen tegens enen man onder de *Franſchen* rekent, nadien alle jaren vele mans op hunne reizen, die zy ondernemen om met de *Wilden* handel te dryven, van dezelven vermoord worden. Houten Fort.

Wy zagen enen ſtenen windmolen op een uitſtek lands aan den ooſtelyken oever ſtaan. De oord was voor den kryg van *Franſchen* bewoond geweeſt, die nog niet teruggekomen waren. Wy waren nog agt *Fr.* mylen van *Fort St. Jean*. De *Engelſchen* en hunne *Amerikanen* hadden hier de meeſte huizen verbrand.

Het Jagt dat ons voerde was het eerſte dat men hier gebouwd had. Voor dezen bediende men zig maar van grote zogenaamde *Bateaux* om voorraad te vervoeren. De Kapitein, die hier in 't land geboren was, had het zelf gebouwd, de eerſte den weg voor het Meer gevonden, en

de

de dieptens gemeten om met het zelve tusschen *Fort St. Frederic* en *Fort St. Jean* te varen. Hier, over den molen, heeft men drie vadem waters. Dog naderhand, tot *Fort St. Jean*, wordt het wat ondieper. Hier en daar zagen wy huizen op den oever. De Kapitein had Ottervellen in de kajuit hangen, die volkomen naar de *Europischen* geleken. Van deze Otters zoude men 'er velen in *Kanada* vinden.

De vellen van *Zeehonden* worden hier veel gebruikt om koffers te overtrekken. De mantelzakken waren 'er ook veel van gemaakt. Ook had 'er de gemene man tabaksbeurzen van. Van gedaante waren zy even gelyk aan die men in *Noorwegen* en *Zweden* vindt. Het gemene volk was hier gewoon op reis te roken, dog ik merkte niet dat hier iemant de gewoonte had van tabak te kauwen. Men vindt veel van deze Zeehonden in den Zeeboezem beneden *Quebec*, die, even als de *Zweedschen*, met grauwe en zwarte vlakken gespikkeld zyn. Zy gaan de Rivier *St. Laurence* zo hoog op als het water zout is. Men heeft ze op geen der grote Meren hier in *Kanada* bespeurd. De *Franschen* noemen ze *Zeewolven*. (*)

Ongodsdienstigheid der *Engelschen* en *Hollanders*.

De *Franschen* zyn in hunne Volkplanteryen veel gezetter op den uiterlyken Godsdienst dan de *Engelschen* en *Hollanders*. Op de Jagten der twee laatst genoemde volken had men de gewoonte niet van 's morgens of 's avonds bedestonden te houden. Zelden of noit bad men over tafel. Dog op dit *Fransche* Jagt wierd 's morgens en 's avonds gebeden, en des zondags meer dan naar gewoonte. Voor en na den maaltyd maakten zy het kruis en deden een kort gebed. De Kapitein deed alle ogtenden zyn gebed op de knien leggende. In *Fort St. Frederic* kwam ook de gantsche Bezetting 's morgens en 's avonds tot het gebed. Dog het was jammer dat de gebeden in 't *Latyn* gedaan werden, het geen weinigen verstonden.

Zodra wy den molen voorby waren wierd het Meer zo smal dat het niet veel boven een musketschoot breed was. Dus geleek het veel eer naar ene rivier. Het land was aan weerskanten laag en met bomen bewassen die hun blad 's winters laten vallen. Hier en daar zagen wy ene hut op den oever, anders was het land onbewoond. Men had hier niet boven de zes of tien voet diepte; en hier en daar vertoonde zig een Eilandtje. Gedurende onze gehele reis lag het Meer altyd zuidzuidwest en noordnoordoost.

Op sommige plaatsen van *Kanada* zyn grote streken lands die byzondere persônen toekomen. Wanneer dan iemant de vryheid krygt van een stuk van het zelve te bebouwen, dat gemeenlyk veertig *arpents* lang, en drie breed is, is hy verpligt, wanneer hy enigsins in staat is, den eigenaar ene zekere som (†) jaarlyks te betalen.

Het

(*) *Loups marins*. (†) Zes *Francs*.

Het Meer wierd nu zo ondiep dat men genoodzaakt was van met takken den weg voor 't Jagt te peilen. Op sommige plaatsen egter had men twee vadem waters.

Des avonds by het ondergaan der zonne kwamen wy by *Fort St. Jean* aan.

Fort St. Jean is ene sterkte van hout, door de *Franschen* in het jaar 1743. aan de west zyde van den mond van het Meer *Champlain* digt aan 't water gebouwd, met inzigt om het omleggende land, dat men bevolken wilde, te dekken, en om tot een magazyn te dienen voor den voorraad en de krygsgereedschappen, die jaarlyks van *Montreal* naar *Fort St. Frederic* gezonden worden, welken men van hier gemakkelyk naar de laatst genoemde plaats zenden kan, het welk men meer naar om laag niet doen kan, dewyl een paar snaphaanschoten lager als dit Fort ene ondiepte is vol met stenen, waar men niet dan met zo genaamde *Bateaux* over komen kan. Voorheen was het Fort *Chamblan*, dat vier *Fr.* mylen lager legt, een magazyn. Dog men moest van daar het goed met schuiten naar de Jagten op de plaats daar nu dit Fort staat voeren, behalven dat de weg van *Montreal* naar *Fort Chamblan* over land, en langer was. *Fort St. Jean* legt laag, op enen zandigen en rondom vlakken grond, meest met hout bewassen. De Vesting is een vierkant en beslaat een *arpent* gronds. Beneden tegens het Meer staat een hoog houten gebouw op elken hoek, van vier verdiepingen, hebbende enen grondslag van steen ter hoogte van anderhalven vadem. In deze gebouwen, die veelhoekig zyn, ziet men schietgaten. Op de twee andere hoeken aan de landzyde staan twee kleine houten huizen van twee verdiepingen hoog. Zy dienen tot woningen voor de Soldaten en tot versterking der plaats. Tusschen deze gebouwen staan palissades, gemaakt van 't hout der *Thuya*, het welk hier gehouden wordt der verrotting in de aarde langer te wederstaan dan het dennenhout. Wat meer beneden staan dubbelde palissades. Agter de palissades heeft men voor de Soldaten ene borstwering gemaakt, waarvan zy dezelven verdedigen konnen. Op het einde van den oorlog in het voorleden jaar lagen hier tweehonderd mannen in bezetting. Dog nu zyn 'er maar een Kommandant, een Kommies, een Bakker en zes Soldaten. De Kommandant was de Ridder *De Gannes*, een aangenaam man, en zwager van den Heer *Lusignan*. Het land rondom de Vesting was vet en vrugtbaar, dog niet bebouwd. Men zogt menschen om zig hier neder te zetten. *Fort St. Jean.*

De *Franschen* in *Kanada* geven den naam van *Marengoins* aan de Muggen, enen naam die men wil dat van de *Wilden* ontleend is. Van dit ongedierte waren de bosschen rondom het Fort zo vol, dat men het met regt het *Fort der Marengoins* zou hebben mogen noemen. De moerassen en lage boschryke landen zyn haar vaderland. Als het hout ge- *Marengoins.*

kapt en het water afgeleid werd, zouden zy hier zo wel als op andere plaatſen verminderen.

Ratel-ſlangen. De Ratelſlang is, volgens het eenparig berigt der Franſchen, hier, nog verder noordwaards, by *Quebec* of *Montreal*, niet te vinden, en het gebergte om *Fort St. Frederic* is hare uiterſte grenspaal aan dezen kant. Ook zegt men, dat 'er meer noordwaards aan gene Slangen zyn wier vergift den menſchen ſchadelyk zyn konne; ook vlugten zy op het gezigt van een menſch. Myne overige aanmerkingen over de Ratelſlangen kan men vinden in *de Verhandelingen der Kon. Zweedſche Maatſchappy der Wetenſchappen* voor het jaar 1752.

Den 22. Juli kwamen hier paarden aan van *Prairie* om ons aftehalen, welken de Kommandant op myn verzoek had doen komen, dewyl 'er hier geen te vinden waren, want de plaats was nog maar een jaar aangelegd geweeſt. De menſchen die de paarden bragten hadden brieven aan den Kommandant by zig, zo wel van den Gouverneur Generaal van *Kanada*, den *Marquis La Galiſſonière*, geſchreven te *Quebec* den 15. Juli, als van den Vice Gouverneur te *Montreal*, den *Baron De Longueuil*, van den 21. van die maand; waarin gemeld wierd, dat ik hun byzonderlyk van het Franſche Hof was aanbevolen, en dat men my van alle noodwendigheden voorzien en ten ſpoedigſten myne reis bevorderen moeſt. Twee ankers wyns en enige andere dingen, welke men dagt dat ik van doen hebben zoude, wierden den Kommandant toegeſchikt. Des avonds dronken wy onder 't loſſen van het geſchut de gezondheden der Koningen van *Frankryk* en van *Zweden*, zo wel als van den Gouverneur en anderen.

Vertrek. Den 23. des morgens gingen wy op reis naar *Praire*, om verders naar *Montreal* te komen. Men rekende van hier tot aan *Prairie* zes *Fr.* mylen te land, en van daar tot *Montreal* langs de Rivier *St. Laurence* derde half uur. Wy hielden ons in 't begin aan den oever, hebbende ter regterhand de Rivier *St. Jean*. Dus noemt men den mond van het Meer *Champlain*, dat in de Rivier *St. Laurence* valt, ſchoon die van ſommigen ook de *Champlain Rivier* geheten wordt. Na ene *Fr.* myl ver gereden te hebben verlieten wy de Rivier, en ſloegen links af. Het land was hier overal laag, met hout bewaſſen, en vry nat, zo dat wy langzaam voort kwamen. Men moet aanmerken dat *Fort St. Jean* in den verleden' zomer eerſt gebouwd en toen deze weg gebaand is. Tweehonderdenzeſtig man, die elk daags dertig *Sols* kregen, werkten 'er toen op 's Konings koſten aan; en men zeide dat de arbeid dezen herfſt verder voortgezet zou worden. De laagheid van het land bragt vele Muggen en Vliegen voort. Na dat wy drie *Fr.* mylen gereden hadden wierd het land vry van hout. Het ſcheen voorheen een moeras geweeſt te zyn, dat nu opgedroogd was. Het gezigt was hier aan alle kanten vry ruim. Aan de regterhand zagen wy van verre twee hoge bergen, die zig de een voor den ander vertoonden,

den,

den, en niet ver van *Fort Champlain* af lagen. Ook kon men den hogen berg, die vlak by *Montreal* legt ontdekken. De weg liep byna lynregt. Wy kwamen weder op een laag draſſig land, daarna in een boſch, beſtaande voornamelyk uit *Pynbomen met van onder verzilverde bladen.* (*) Het land daar wy door trokken was vet, en kan met den tyd zeer vrugtbaar worden. Rotſen zag men niet, en zelfs byna gene ſtenen langs den weg.

Verder, ongevaar vier *Fr.* mylen van *Fort St. Jean*, bekwam het land een ander aanzien. Het was hier overal bewoond. Wy zagen byna niets dan fraye wyd uitgeſtrekte akkers, ſtaande met de ſchoonſte weit; hier en daar ſtonden ook erwten en haver. Ander graan vernamen wy niet. De Landhoeven ſtonden op zig zelven. De huizen waren klein en van hout. In plaats van mos, die men hier niet vond, maakte men de reten digt met klei. De daken waren ſpits en met ſtro gedekt. De oord tot aan de Rivier *St. Laurence* toe was in myn oog een van de ſchoonſte die ik in *Noord Amerika* gezien heb.

Omtrent den middag kwamen wy te *Prairie* aan, leggende op *Prairie.* ene hoogte aan de Rivier *St. Laurence*. Wy bleven hier dezen dag, vermits ik begerig was het land rondom te bezigtigen.

Prairie de la Magdelene is een klein vlek, gelegen aan den ooſtelyken oever der Rivier *St. Laurence*, derdehalve *Fr.* myl van *Montreal*, dat men hier duidelyk noordweſtwaards aan de overzyde der Rivier zien kon. Het land rondom *Prairie* is vlak. Van alle kanten ziet men grote akkers en weilanden. De *St. Laurence* is hier ruim anderhalve *Fr.* myl breed. De huizen zyn hier meeſt van hout, met ſpitſe houten daken, en de voegen in de wanden zyn met klei aangevuld. In 't midden van het vlek ſtaat een frai ſtenen kerkje, met enen toren en ene klok. Voor de kerkdeur is een houten kruis, met alle de werktuigen die men denkt dat tot het lyden van den Zaligmaker gediend hebben. Het vlek was met paliſſades omringd, voorheen tegens de ſtroperyen der *Wilden* daar geſteld. Buiten de paliſſades zyn verſcheiden moes- en andere tuinen, dog weinig vrugtbomen daar in. De oevers waren hier niet zeer hoog. Hier onthield zig een Prieſter en een Kapitein, dien men *Kommandant* noemde. De koornlanden waren groot, dog men zag 'er gene rog, gerſt of mais. In de *St. Laurence* is zuidweſtwaards van hier een zware waterval, welken men hier gemakkelyk kan horen. Als in 't voorjaar het ys los gaat lopen dikwyls verſcheiden' landeryen onder. En, in plaats dat de *Nyl* door zyne overſtromingen het land vrugtbaar maakt, doen hier deze overſtro-

(*) *Abies foliis ſubtus argenteis.*

ſtromingen niets dan ſchade; want zy brengen allerhande gewaſſen op het land, welker zaden het vol van onkruid maken. Op dien tyd moet het vee ver weg gedreven worden. Dog het water blyft maar twee of drie dagen ſtaan. Deze overſtromingen ontſtaan voornamelyk door het verſtoppen der Rivier door 't ys.

De *Zizania aquatica* waſt veel in een beekje, dat een weinig beneden *Prairie* loopt.

Voortreis. Den 24. Juli ſtapten wy in een *bateau* om langs de *St. Laurence* naar *Montreal* te varen. Wy lieten ons met den ſtroom dwars over naar beneden dryven. Het water ſtroomde ſterk, dog het is hier niet diep, zo dat de Jagten niet hoger dan tot *Montreal* komen kunnen, uitgenomen in 't voorjaar, wanneer zy dikwyls tot boven *Prairie* kunnen opvaren. Van *Prairie* af ziet men de Stad *Montreal* zeer duidelyk leggen. By onze aankomſt aldaar zagen wy veel volks aan de poort ſtaan, welk nieuwsgierig was *Zweden* te zien, een volk daar zy van te voren niets van gehoord, dog die zy nu verſtaan hadden dat verwagt wierden. Ook waren wy de eerſte *Zweden* die men wiſt dat oit te *Montreal* zig vertoond hadden. Zodra wy aan land traden kwam my een Officier verzoeken aan het huis van den Gouverneur te komen. De Baron *De Longueuil* was nog Vice-Gouverneur, dog hy wagtte dagelyks zyne verdere aanſtelling uit *Frankryk*. Hy ontving my met de grootſte beleefdheid, en toonde my brieven van den Gouverneur Generaal, waarin hy berigtte laſt te hebben my in alles vry te houden, en op koſten des Konings van *Frankryk* hier te lande te doen reizen. In een woord, ik ontving hier nu, en na myne terugkomſt van *Quebec*, grotere gunſtbewyzen dan ik zou hebben kunnen verwagten.

Levenswys. De levenswys der *Franſchen* in *Amerika* is van die der *Engelſchen* in dat werelddeel even zo zeer verſchillend als zy in *Europa* is. De vrouwen waren hier zeer wel gemaakt. Zy waren wel opgebragt, en betoonden ene grote onſchuldige vryheid. Des zondags waren zy zeer opgeſchikt, byna gelyk onze *Zweedſche* vrouwen, dog in de week niet zo zeer. Maar zy waren 'er altyd zeer opgezet van wel gekapt te zyn. In de week dragen zy een aardig net jakje, en enen korten rok, die halfwegen de benen komt, als wilden zy daarin de *Amerikaanſche* vrouwlieden navolgen. De hakken der ſchoenen waren zo hoog en ſmal, dat men zig verwonderen moet dat zy 'er mede gaan kunnen. In de huishouding overtroffen zy verre de *Engelſche* vrouwen, die, om de waarheid te zeggen, het zo ver gebragt hadden van al den laſt van 't huishouden op de mans te werpen, en den gantſchen dag met de handen over malkander ledig doorbrengen,

gen. (*) Dog de *Kanadasche* vrouwen steken de handen beter uit de mouw, vooral de gemenen, die zig overal op de akkers, in de stallen, en elders laten zien daar te werken valt. Dog zy schynen niet al te zindelyk op het huisraad en de vertrekken. De vloer werd hier dikwyls niet eens in een geheel jaar schoon gemaakt. Dus kwam het zulken die onlangs onder de *Engelschen* en *Hollanders* verkeerd hadden, by de welken het schrobben en wasschen een stuk is van geen minder gewigt dan de Godsdienst zelf, hier vry morsfig voor. Om egter het stuiven te beletten begoot men den vloer met water zo dikwyls als de stof begon te vliegen. Ik zag hier met genoegen dat de dogters zelfs van de eerste lieden, die van den Gouverneur niet uitgenomen, zig eenvouwdig kleedden, en overal ter bezorging van het huishouden door het huis, byna als meiden, liepen. Het gedurig groeten op de straten, en het wedergeven van bezoeken, was ene lastige gewoonte, die hier aangenomen was.

Enigen, die met de *Wilden*, welken omtrent vyftig *Fr.* mylen van de *Hudsonsbay* afwonen, op de Beverjagt geweest waren, verhaalden my, dat de dieren, om wier huid het inzonderheid te doen is, en die men daar menigvuldig vindt, zyn, Bevers, wilde Katten of Lynxen, en Marters. Men houdt de vellen der dieren voor des te beter hoe noordelyker zy gevangen worden, dewyl die digter hair hebben dan zulken die men meer naar 't zuiden vindt.

Een soort vogels, die men 's winters in grote menigte digt by de *Hudsonsbay* vindt, worden van de *Franschen Witte Patryzen* genoemd. Zonder twyffel is dit de zelve Vogel dien men in *Zweden Sneuwhoenders* (†) heet. Hoe kouder het is en 'er meer sneuw valt des te overvloediger zyn ze. Men beschreef ze als hebbende ruige witte poten, zynde geheel wit, behalven drie of vier zwarte staartvederen. Het vleesch zou wel smakend zyn. Uit Edward's *Natuurlyke Historie der Vogels* (§) blykt het dat de Sneuwhoenders aan de *Hudsonsbay* zeer gemeen zyn. Witte Patryzen.

Aan de *Hudsonsbay* zyn ook vele *Hazen.* Men vindt 'er ook veel in *Kanada*, waar ik ze dikwyls zelf gezien heb. Zy zyn volkomen als de onzen. Des zomers zyn zy grauwbruin, en 's winters sneuwwit gelyk als in *Zweden*. Hazen.

(*) Hier tekent de Heer Forster het volgende aan. ,,Het schynt dat voor ,, het toekomende de schone sex in de *Engelsche* Volkplantingen in *Noord Amerika* de verwytingen, die de Heer Kalm doet, niet zal verdienen, dewyl ,, men berigt dat de Dames sedert malkander zoeken de loef afsteeken in het ,, vervaardigen van het nodige voor hare huishoudingen, en dat in 't algemeen een geest van nyverheid onder haar de overhand begint te nemen.,,

(†) *Tetrao Logapus.* (§) Pag. 72.

Konsten. Met de konsten, als Bouwkonst, Ticchelbakkeryen, Schrynwerkers- en Drayerskonst, en diergelyken, is men hier nog zo ver niet gekomen als wel behoorde. De *Engelschen* zyn hierin den *Franschen* veel voor. Waarschynlyk komt dit daarvan daan dat in *Kanada* de meeste Werklieden maar afgedankte Soldaten zyn, die niet veel gelegenheid gehad hebben te leren, dog door de noodzakelykheid of by toeval alleen tot hun ambagt gebragt zyn. Enigen waren 'er egter aantetreffen die tamelyk kundig waren. Ik zag 'er enen die vry goede uurwyzers maakte, en die konst zig zelven geleerd had.

Vliegen. Men heeft my verhaald dat de gemene *Huisvliegen* voor honderdvyftig jaren hier niet bekend geweest zyn. De *Wilden* bevestigden het zelve, en zyn van gedagte dat de Huisvliegen met de schepen die gestrand zyn hier zyn gekomen. Ik wil dit niet ontkennen; dog dit weet ik dat wy tusschen *Saratoga* en *Crownpoint* in de wildernissen altyd ene menigte van die vliegen om ons hadden, als wy gingen zitten om uitterusten of te eten; en dit maakt het wat twyffelagtig of zy hier niet al veel vroeger geweest en of zy wel uit *Europa* hier eerst gebragt zyn. 'T is waar, men zou kunnen zeggen dat die Vliegen sedert den tyd dat het *Fort Anne* hier stond in die woestenyen zyn overgebleven, toen de *Engelschen* zig daar ophielden, en dat verscheiden Reizigers door den reuk van hunnen medegevoerden voorraad de vliegen hebben kunnen met zig naar de wildernissen lokken.

Wilde Koeyen. Wild *Rundvee* treft men overvloedig in de zuiderdelen van *Kanada* aan, en het heeft zig daar reeds van aloude tyden opgehouden. In het Land der *Illinoizen*, leggende omtrent op de zelve breedte als *Philadelphia*, is 'er zeer veel van. Verder noordwaards vindt men 'er weinig. Ik zag ene huid van dit vee. Zy was zo groot als die van enen onzer zwaarste Ossen, dog hairiger. De hairen waren donkerbruin, omtrent als die van enen bruinen Beer. Dog die welken het digst aan 't vel zaten waren zo fyn als wol. Dit vel was niet zeer dik, en zou in *Frankryk* niet zo hoog als een Berenvel geschat worden. Onder anderen gebruikt men deze vellen om des winters de voeten in te warmen. Velen van deze wilde Koeyen hebben ene fyne wol, welke voor de Schapenwol niet wykt, zo zy die niet overtreft. Men heeft 'er koussen, klederen, handschoenen en andere dingen van gemaakt, zo goed als of zy van de beste wol waren. De *Wilden* maken 'er voor zig allerhande dingen van. Het vleesch wykt niet voor dat der beste Ossen. De huid kan dienen tot alles waar men in *Europa* de ossenhuiden toe gebruikt. Men wil dat deze wilde beesten zwaarder zyn dan de *Europischen*. Hunne hoornen zyn wel kort, dog dik aan den wortel. Enigen hebben al getragt om deze beesten mak te maken, uit hoofde van verscheiden overeenkomsten die ze met het tamme vee hebben, vooral om dat zy zo veel ster-

ſterker zyn, en dus zeer nuttig voor den landbouw zouden kunnen wezen. Zy hadden ten dien einde van deze wilde kalveren onder het tamme vee laten lopen en groot worden. Dezen hebben een jaar of drie geleefd, dog zyn eindelyk geſtorven. Ook zyn zy altyd enigſins wild gebleven. Zodat men de konſt van ze regt tam te maken niet gevonden heeft. Ook ſchenen zy niet wel tegens de koude te kunnen. En inderdaad, hoe heet ook de zomers daar mogen zyn, vindt men ze zelden meer noordwaards aan dan ik gezegd heb. Men dagt dat het met den tyd, als het Land der *Illinoizen* wat meer bevolkt wezen zal, het ligter zal vallen ze te temmen. (*) Ik heb reeds kortelyk hier boven van dit ſoort van Rundvee geſproken.

Den 27. Juli werd hier de Vrede tuſſchen *Frankryk* en *Engeland* afgekondigd. De Soldaten waren onder de wapenen; men loſte het geſchut en 't klein geweer. Enige vuurwerken wierden 'er afgeſtoken, en des avonds was de gehele Stad verligt. Tot diep in den nagt krielden de ſtraten van menſchen. Ik ſpysde des avonds met vele Officiers en andere lieden van aanzien by den Gouverneur. De Vrede afgekondigd.

Den 28. begeleidde ik den Gouverneur en zyn Huisgezin naar een klein Eiland, *Magdalene* genoemd, en hem alleen toebehorende. Het lag vlak over de Stad in de *St. Laurence* aan den ooſtelyken oever. De Gouverneur had hier een net dog klein huis, en enen ſchonen tuin. De Rivier loopt tuſſchen de Stad en het Eiland door, en ſtroomt daar vry ſterk. Digt aan de Stad is zy zo diep dat 'er Jagten door konnen dog by het Eiland wordt zy ondieper, zo dat men daar bomen moet. Op het Eiland ſtond een molen, die door den ſtroom der Rivier werd omgedreven, zonder dat men 'er enen molendam had behoeven te maken. Eiland *Magdalene*.

De *Rhus glabra* waſt hier overvloedig. Nergens heb ik ze zo zwaar gezien. Sommigen waren tot vier vadem hoog, en dik naar evenredigheid. Geboomte.

De *Saſſafras* is hier geplant, dog wordt hier niet in 't wild gevonden, maar wel meer Zuidwaards. *Fort Anne* was de noordlykſte plaats daar deze boom in 't wild voortkomt. Die genen welken hier ſtonden waren al verſcheiden jaren oud, dog nog maar heeſters, pas anderhalve el hoog. Dit komt daarvandaan dat by elken winter de boom tot aan den wortel toe bevrieſt, en ieder voorjaar nieuwe ſcheuten maken moet. Even zo was het ook by *Fort Anne*, *Fort Ni-*

chol-

(*) Maar zouden zy getemd zynde die voordelen die zy nu boven het tamme vee hebben, en die zy aan hunnen wilden ſtaat moeten danken, niet verliezen? Zekerlyk, al het wilde gedierte dat tam gemaakt is geworden veraardt. F.

cholfun, en *Oswego.* Het zal dan vergeeffche moeite gedaan zyn dezen boom onder ene koude lugtftreek te planten.

De *Rode Moerbezien* had men hier ook geplant. Ik zag 'er enigen van die derdenhalven vadem hoog waren. Dezen hadden 'er omtrent twintig jaren geftaan, en men had ze uit zuidelyker plaatfen hier gebragt. Om *Montreal* waffen zy niet in 't wild. Meer als twintig *Eng.* mylen ten noorden van *Albany* vindt men ze niet, waar de Boeren zeiden dat 'er nog enige weinigen in de boffchen groeiden. Ik vernam by *Saratoga* of men 'er daar nog vond, dog het antwoord was van neen. Die bomen welken op het Eiland ftonden kwamen zeer wel voort, fchoon zy enen flegten grond hadden. Zy droegen een zwaar blad, dog dit jaar gene vrugten. Ik vernam egter dat zy ene vry fterke koude konden doorftaan.

De *Waterbeuken* waren hier ook geplant en hoog geworden. De *Franfchen* noemen dezen boom *Katoenboom.* (*) Men vond hem nergens in 't wild aan de *St. Laurence*, nog noordelyker dan *Fort St. Frederic.*

De *Rode Ceder* ftond ook in den tuin des Gouverneurs. Hy was hier ook van elders gebragt, en waft in deze ftreek niet in 't wild.

Om half zeven vertrokken wy van dit aangename Eiland naar huis, en kregen daar de tyding van de aankomft van den Zoon des Gouverneurs, die zig een jaar in *Frankryk* had opgehouden, en die de aanftelling des Konings voor zynen Vader als Gouverneur medebragt.

Men gebruikt hier wayers gemaakt van wilde Kalkoenenftaarten, welken men zodra de vogel gefchoten is uitfpreidt en zo droogt, zo dat zy altyd de gedaante van wayers behouden. Zo wel de aanzienlykfte Heren als de Vrouwen hadden by zonnefchyn zulke wayers in de hand als zy uit wandelen gingen.

Gras. Het gras omftreeks van *Montreal* beftond byna geheel uit een foort van *Poa.* (†) Het is fyn, ftaat digt, en tiert wel op droge hoogtens. Dog het heeft weinig bladeren, zodat de fyne fteel het meefte voedfel uitmaken moet. Wy hebben vele foorten van gras die voordeliger zyn.

Pruimen. De wilde *Pruimenbomen* wieffen in menigte op de hoogtens langs de beken buiten de Stad. Zy zaten zo vol pruimen dat 'er de takken van bogen. De pruimen waren egter nog niet ryp. Zy zyn rood en vry goed. Enigen maken ze in.

Aalbeffen. Men zag vele zwarte *Aalbeffen* in 't wild waffen. De beffen waren ryp,

(*) *Le Cotonier.* Dit is ook de naam dien zy der *Afclopias Syriaca* geven. Zie bov. Bl. 89, 90.

(†) Poa *culmo compreffo, panicula tenuiffima, fpiculis trifloris minimis, flosculis bafi pubescentibus.* Dus befchryft het de Heer Kalm.

ryp, dog klein, en niet zeer fmakelyk. *Peen* groeiden 'er overal in menigte. Dit deed my denken dat dit gewas oorfpronglyk aan *Amerika* eigen was, dog naderhand ben ik van gedagte veranderd, dewyl ik 'er genen in het Land der *Iroquoizen* gevonden heb. Ook zoude men ze hier te lande te vergeefs zoeken dan op plaatfen waar *Europifche* planteryen geweeft zyn. Peen.

De *Gouverneur Generaal* van *Kanada* houdt zyn verblyf te *Quebec*, dog hy komt dikwyls te *Montreal*, en brengt 'er niet zelden den winter door. Maar des zomers is hy meeft te *Quebec*, vermits daar dan de fchepen aankomen die brieven medebrengen. Ook heeft hy 'er andere bezigheden. Als hy te *Montreal* is woont hy op het zo genaamde *Slot*, het welk een groot ftenen huis is. Het is ten behoeven van den Gouverneur Generaal *Vaudreuil* gebouwd, en hoort nog zyner familie toe, die het den Koning voor eene zekere fom verhuurt. De Generaal *De la Galiffonière* houdt meer van *Montreal* als van *Quebec*; ook legt de eerfte plaats veel aangenamer. De Gouverneur.

Men heeft in *Kanada* byna geen ander geld dan papier. Ik zag byna geen andere munt dan enige kleine *Franfche Sols*, uit koper met een weinig zilver vermengd gemaakt. Zulk een ftuk geldt hier anderhalve *Sol*. De Briefjes waren niet gedrukt maar gefchreven. Zie hier hunnen oorfprong. De Koning had gevonden, dat het, wegens kapers, fchipbreuken en andere ongelukken op zee, gevaarlyk was geld ter betaling der troepen en anderfins overtezenden, en had derhalven laft gegeven dat de Gouverneur van *Quebec* of de Kommiffaris te *Montreal*, wanneer 'er betalingen moeften gefchieden, een zeker getal van Briefjes fchryven zou naar dat de fom groot was. Deze Briefjes behelsden dat zy voor zo en zo veel tot de maand van October aanftaande gelden zouden. De Intendant of de Kommiffaris ondertekent deze Briefjes. Zy gaan dan voor geld. In October ftaat het den houderen vry dezelven den Intendant te *Quebec* of den Kommiffaris te *Montreal* te brengen, en 'er wiffelbrieven op *Frankryk* voor te nemen. De Koninglyke fchatkift in *Frankryk* voldoet dan deze wiffelbrieven. Heeft men geen geld dit jaar in *Frankryk* van doen zo kan men zyn Briefje tot den volgenden October bewaren. In October alleen kan men ze voor wiffelbrieven verruilen. Zy zyn van verfcheiden' fommen, gelyk onze Bankbriefjes in *Zweden*. Sommigen zyn van nog minder dan ene *Livre*. Tegen den herfft, als de koopvaardyfchepen uit *Frankryk* aankomen, zoeken de Koopliedcn zo veel van deze Briefjes byeentekrygen als ze kunnen, om ze voor wiffelbrieven op *Frankryk* te verruilen. Deze Wiffels zyn ten dele gedrukt, met openlating van den naam, de fom, en diergelyken. Daar deze Briefjes allen gefchreven zyn kunnen zy ligt door fchelmen worden nagemaakt, het welk ook fomtyds gefchiedt. Dog de ftraffen, die hier- Geld.

op ſtaan, en niet zelden des misdadigers leven in gevaar ſtellen, maken dit zeldzaam. By gebrek van lopend geld verliezen de kopers of verkopers dikwyls een weinig, dewyl men tuſſchen een en twee *livres* niet betalen kan, en dus moet de een of de ander iets laten vallen. Een *Sol* is de laagſte munt in *Kanada*, en omtrent zo veel als een *Penny* in de *Engelſche* Volkplantingen. Ene *Livre*, of een *Franc* houdt twintig *Sols*, en drie *Livres* maken een *Ecu*.

Dienſtboden. De loon der Dienſtboden is gemeenlyk voor enen braven Knegt honderdvyftig *Livres* in 't jaar, en voor ene Meid honderd. Een Ambagtsman won daags drie of vier *Livres*, en een gemeen Daghuurder dertig of veertig *Sols*. Op het land waren de lonen gemeenlyk iets lager. De reden van de duurte der daghuren zeide men de ſchaarſchheid te zyn der werklieden. Want ieder vindt hier ligt een land daar hy zig nederzetten kan, en dus behoeven weinigen anderen te dienen.

Montreal. MONTREAL is ten opzigt der grootte en der rykdommen de twede ſtad van *Kanada*, dog ten opzigte der legging is zy de eerſte. Een weinig boven de ſtad verdeelt zig de *St. Laurence* in enige takken, en maakt dus enige Eilanden, op het grootſte van de welken de Stad legt. Het is tien *Fr.* mylen lang, en omtrent op zyn meeſt vier breed. Op de ooſtzyde van dit Eiland aan enen der grootſte armen der *St. Laurence* legt de ſtad. Deze legging is zeer aangenaam en voordelig. De Stad is een regthoekig langwerpig vierkant, welks ene lange zyde met de Rivier evenwydig loopt. Aan de andere zyde leggen voortreflyke koornlanden, weiden, en boſſchen. Zy heet *Montreal* naar enen zwaren berg, die omtrent ene halve myl van de ſtad af legt naar het weſten toe, en dien men over de boſſchen heen zien kan. De Heer *Cartier*, een der eerſte *Franſchen* die *Kanada* wat nauwkeuriger leerden kennen, noemde ze aldus by zyne aankomſt op het Eiland in het jaar 1535., terwyl hy dezen hogen berg en tegelyk de ſtad der *Wilden Hoshelaga* bezogt. De *Franſchen* ſpreken het woord *Montreal* hier gemeenlyk *Moreal* uit. De Geeſtelyken, die alle plaatſen hier te lande wel naar den enen of anderen Heilig zouden willen noemen, hebben het ook met deze ſtad beproefd, en ze *Ville Marie* genaamd. Dog die naam heeft niet willen opnemen. De ſtad is tamelyk ſterk, en heeft enen hogen dikken muur rondom, en aan de landzyde ene diepe graft met water, zodat zy van ſtropende partyen niets te vrezen heeft. Dog ene belegering zoude zy niet lang uithouden, dewyl hare grootte alteveel manſchap zou vereiſchen om ze te verdedigen, en daarby de meeſte huizen van hout zyn. Hier zyn verſcheiden' kerken, van de welken ik alleen die noemen zal die den Monnikken van *St. Sulpitius* toebehoort, de Kerk der *Jeſuiten*, die der *Franciskanen*, die van 't Nonnenklooſter, en die van 't Hospitaal. De eerſte is de fraiſte, zo wel van buiten als van binnen, niet alleen van

de

de Kerken hier in de Stad als van gantsch *Kanada*. De Priesters van de Kweekschool van *St. Sulpitius* hebben een groot schoon huis, waar zy by malkander wonen. Het Kollegie der *Franciskanen* of *Bedelmonnikken* is ook een goed huis dog niet zo pragtig. Dat der *Jesuiten* is niet groot, maar wel gebouwd. By deze geestelyke gebouwen zyn schone grote tuinen, ten dele tot vermaak en gezondheid, en ten dele ten nutte der huishouding. De meeste huizen zyn van hout, dog evenwel zeer frai. Enigen zyn van steen. Meest alle de huizen der voornaamste lieden hebben ene deur aan de straat, met banken op de stoep, waar de menschen komen zitten om lugt te scheppen. De straten die in de langte lopen zyn breed en lynregt. Zy worden door de dwarsstraten in regte hoeken doorsneden. Enigen zyn geplaveid, dog de meesten zeer ongelyk. Aan den waterkant heeft de Stad twee grote en drie kleine poorten, en aan de landzyde heeft zy 'er ook verscheiden. De Gouverneur van de Stad moet zyn eigen huis betalen, hoewel enigen zeggen dat de Kroon iets tot de huur geeft. De Gouverneur Generaal woont vry op het slot, gelyk gezegd is.

In de Stad is een Nonnenklooster, en buiten dezelve legt 'er een dat het maar half is, want de Paus heeft 'er nog zyne bevestiging niet aan gegeven. In het eerste wierd geen meisje aangenomen ten zy 'er vyfhonderd *ecus* voor betaald werden. Enigen ontving men wel voor driehonderd *ecus*, dog die moesten de anderen als meiden oppassen. Nonnenklooster.

De Koning heeft een Hospitaal voor zieke Soldaten doen bouwen. De kranke kreeg daar wat hy nodig had, en de Kroon betaalde daags twaalf *sols* voor zyn onderhoud. De Heelmeesters worden van den Koning bezoldigd. Een Officier by gelegenheid van den dienst des Konings krank geworden geniet hier vryen kost en oppassing, dog zo hy buiten den dienst des Konings ziek wordt moet hy alles uit zyn zak betalen. Als in 't Hospitaal enige plaatsen open zyn neemt men ook wel arme menschen in die niet in dienst zyn; en dezen hebben artzenyen en den Wondheelder voor niet; dog voor hun eten en andersins moeten zy daags twaalf *sols* betalen. Hospitaal.

Alle vrydagen wordt hier markt gehouden, waar men zig van allerlei voortbrengselen des lands voorzien kan, als men zelf gene Landgoederen of tuinen heeft. Gantsche zwermen der *Amerikanen* komen dan ook in de Stad, om te kopen of te verkopen. Markten.

De Afwyking der Naald was hier 10. *gr.* 38. *min. W.* De Heer *Gillion*, een Geestelyke van veel liefhebbery voor de Wis- en Starrekunde, had in den tuin der Kweekschool ene middagslyn getrokken, die hy zeide dikwyls volgens de Zon en de Starren onderzogt en juist bevonden te hebben. Ik vergeleek zorgvuldig myn kompas met deze middaglyn, en vond de afwyking volkomen zo als ik ze opgegeven heb. Afwyking der Naald.

Volgens de waarnemingen van dien zelven Heer is de Breedte van *Montreal* 45. *gr.* 27. *min. N.*

Waarnemingen. Een ander Geestelyke, namelyk de Heer *Pontarion*, had in 't begin van dit jaar enige waarnemingen met den Thermometer gedaan. Hy had zig van dien van Reaumur bediend, die in een venster gehangen had dat somtyds geheel en somtyds half open stond, en gevolglyk heeft hy zelden de grootste koude van de lugt aangewezen. Ik wil echter een kort uittreksel uit zyne waarnemingen voor de wintermaanden geven. De grootste koude in *Januari* was den 18. staande toen de Thermometer op 23. gr. onder 't vriespunt. De minste koude was den 31. staande hy toen op het vriespunt. De meeste dagen tekende hy 12. of 15. gr. onder dat punt. In *Februari* had men de grootste koude den 19. en 25. De Thermometer stond toen 14. gr. onder het punt van vorst, en de minste koude had men den 3. wanneer hy 8. gr. boven het vriespunt rees. De meeste dagen stond hy op 11. gr. onder dat punt. In *Maart* was het den 3. het koudst, tekenende de Thermometer toen 10. gr. onder vorst, en den 22. 23. en 24. het warmst, stygende toen de Thermometer tot 15. gr. boven vorst. De meeste dagen stond hy 4. gr. onder dat punt. In *April* gevoelde men de grootste koude den 7. zakkende de Thermometer 5. gr. onder 't vriespunt; den 25. was het weder het zagtst, en de Thermometer was 20. gr. boven dat punt. De meeste dagen hield hy zig op 12. gr. boven het zelve. Dog ik merkte uit de wys waarop deze waarnemingen gedaan waren, dat de koude dagelyks wel een graad of zes sterker moet geweest zyn dan hy ze aangetekend had. Ook had hy in zyn dagboek aangetekend dat het ys in de *St. Laurence* by *Montreal* den 3. April, en by *Quebec* eerst den 20. los geraakt was. Den 3. Mai begonnen zig by *Montreal* enige bloeisems te vertonen, en den 12. was de vorst zo sterk dat de bomen van den ryp zo wit waren als of het gesneeuwd had. Voor 't overige wierd my in 't algemeen berigt dat het ys in de Rivier alle winters gemeenlyk een en somtyds wel twee *Fr.* voeten dik was.

Verscheiden' van de Geestelyken zeiden my, dat sedert het land in *Kanada* meer bebouwd werd de zomer veel langer was dan voorheen. Hy komt vroeger en duurt later. Dog de koude, schoon zy zo lang niet aanhield, dagten zy even sterk te zyn. De zomers hielden zy ook voor niet heter als voor dezen. De noord en noordwesten winden zyn de koudsten te *Montreal.*

Vertrek. Den 2. Augustus des morgens vroeg vertrokken wy van *Montreal* naar *Quebec* in ene schuit, of *Bateau*, in gezelschap van den Onder Major van Montreal, den Heer *De Sermonville.* De schuit werd van twaalf Soldaten geroeid. Wy voeren de *St. Laurence* af, die hier tamelyk breed was. Aan de linkerhand lag het Eiland van *Montreal*, en

aan

aan de regterhand zag men nu kleine eilanden, dan het vaſte land. Het Eiland van *Montreal* was aan den oever zeer digt bewoond. Het land was vlak. De oevers beſtonden uit tuinaarde, en waren omtrent een of twee vademen hoog. Het hout was langs den oever ene *Eng.* myl ver geheel weg gehakt. De huizen waren van hout of van ſteen, dog allen van buiten gewit. De ſtallen en ſchuren waren allen van hout. De grond was tot koorn- of tot weilanden aangewend. Aan beide zyden der Rivier ontdekten wy ſtenen kerken met torens, welken allen aan dien kant der kerken ſtonden die naar de Rivier gekeerd was. Men hield zig hier niet aan de gewoonte van den toren aan de weſtzyde der kerk te bouwen. Tot op zes *Fr.* mylen van *Montreal* lagen in de Rivier verſcheiden' eilanden, groten en kleinen, waarvan het grootſte gedeelte bewoond werd. Zulken waarop gene huizen ſtonden had men egter tot akkers of weilanden gemaakt. Wy zagen den gehelen dag berg, heuvel, nog ſteen; het land was doorgaans vlak, en beſtond uit tuinaarde.

Alle de Landhoeven ſtaan in *Kanada* afgezonderd. By elke kerk was wel een klein dorp, dog dat beſtond grotendeels uit den tuin en het huis van den Prieſter, de ſchool, het koſterhuis, en zelden uit boerenhuizen. En als 'er al enige Boeren om de kerk heen by malkander woonden, lagen dog hunne landeryen afgezonderd. De Boerderyen aan de *St. Laurence* ſtrekken zig meeſt in de lengte langs de Rivier, of ten minſten lagen zy niet veel van dezelve af. Tuſſchen de Boerderyen was gemeenlyk ene ruimte van drie of vier *Arpents.* Enigen dezer Boerderyen hadden kleine boomgaarden, dog de meeſten niet; egter had meeſt elke Boer enen moeſtuin. Land-hoeven.

Menschen, die in 't zuiden van *Kanada* en naar den kant van de *Miſſiſippi* gereiſd hadden, berigtten eenſtemmig, dat daar ene menigte van ſchone Perſiken in 't wild waſt, welken de *Wilden* beweerden dat daar van oude tyden af altyd gevonden geweeſt zyn.

De Boerenhuizen zyn dikwyls van ſteen, dog ſomtyds ook van hout, en beſtaan uit drie of vier kamers. Zelden vond men glas in de venſters, dog meeſt papier. Zy hebben enen yzeren kacchel in ene der kamers, en de voegen der wanden zyn met klei digt gemaakt. De ſchuren en ſtallen zyn meeſt met ſtro gedekt. De heiningen waren een weinig anders dan by ons.

Hierendaar zagen wy kruiſſen ſtaan langs den weg die nevens den oever loopt. Zulke kruiſſen vindt men veel op de wegen in *Kanada*, en zy dienen om de godsdienſtigheid der reizigers op te wekken. Zy zyn van hout en twee of drie vademen hoog. Op de zyde die naar den weg gekeerd is ziet men 'er een vierkant gat in uitgehouwen, waarin een Kruiſſen.

beeldtje ſtaat of van den Verloſſer, of van de Heilige Maagd, hebbende den Zaligmaker als een klein kind op den arm. Dit was met een glas bedekt om het voor de lugt, regen en ſtof te beſchutten. De voorbygangers maken 'er een kruis voor, nemen den hoed af, of knielen. Sommigen van deze kruiſſen, vooral die digt by ene kerk ſtaan, zyn opgeſchikt. Alle de werktuigen, die men maar bedenken kan dat de Joden by 't lyden van den Heiland gebruikt hebben, vindt men 'er by. De Haan van *Petrus* ſtaat dikwyls ten ooſten van het kruis.

De Landsdouw.

HET land, dat wy dezen dag zagen, gaf een vermakelyk uitzigt. Het was genoeglyk te zien hoe wel en ſterk het bewoond was. Het ſcheen een gedurig dorp te zyn, dat by *Montreal* begint en tot *Quebec*, ene langte van dertig *Zweedſche* mylen, zo niet verder, duurt. Weinige plaatſen waren 'er maar waar de Boerderyen meer dan drie of vier *Arpents* van malkander verwyderd lagen. Op zulke plaatſen, daar de Rivier ene myl of twee lynregt loopt, was het gezigt vooral verrukkelyk; en dan ſchenen de huizen in de verte vlak naaſt malkander te ſtaan.

Kleding der Boerinnen.

DE Boerinnen in *Kanada* dragen altyd een ſoort van kappen, die meeſt agter over geſlagen zyn, en dikwyls in den nek hangen. Hare jakken zyn kort; de rokken zyn nauw en komen pas halfwege de benen. Om den hals hebben zy gemeenlyk een zilveren kruis afhangen. Sommigen zyn zeer naarſtig; dog ik heb 'er ook gezien die niet veel meer uitvoerden dan de *Engelſche* Vrouwen in dit werelddeel gewoon zyn, en den gantſchen dag zaten te gapen en te ſnappen. By het beuzelen door het huis, en 't drentelen van de eene kamer in de andere, zyn zy, en vooral de ongetrouwden, zeer gewoon een liedtje tuſſchen de tanden te neurien, daar vry wat van *amour* en *coeur* in komt. By de Boeren was het de gewoonte dat als de Man gaſten had en aan tafel zat de vrouw agter zynen ſtoel ſtond om hem te dienen. Maar in de ſteden zyn de Vrouwen meer in aanzien, en zy ſtaan daar naar geen minder gezag dan dat van de Mans. Als zy uitgaan of op reis zyn dragen zy enen groten mantel, dien zy over hare klederen heen ſlaan. Deze mantels waren of grauw, of bruin, of blauw. Zy gaven in grootte onzen mansmantels niet toe. Somtyds bedienden zig de Heren wel van deze vrouwenmantels, als zy uit waren en van den regen overvallen wierden. Onder deze mantels konden de vrouwen zeer verwaarlooſd gekleed uitgaan.

Molens.

WY zagen hierendaar windmolens ſtaan, die meeſt van onderen van ſteen en van boven met planken gedekt waren, kunnende het dak met de wieken naar den wind gedraid worden.

DE Rivier was niet overal even breed. Hier en daar was zy byna twee *Eng.* mylen en op anderen pas een vierde van zulk ene myl breed.

breed. De oever was fomtyds hoog en fteil, fomtyds laag en gloijend.

Om drie uur na den middag voeren wy de plaats voorby waar de Rivier die uit het Meer *Champlain* komt zig in de *St. Laurence* ftort, in 't midden van de welke hier een groot Eiland lag, het welk de Jagten aan de zuidzyde omvaren, dewyl daar de Rivier het diepft is, dog de fchuiten kiezen de noordelykfte doorvaart, om dat die weg korter, en 'er voor haar waters genoeg is. Behalven dat Eiland lagen 'er nog verfcheiden' anderen, die allen bewoond waren. Verder weg, en voor dat wy aan *Lac St. Pierre* kwamen, was het land aan beide zyden der Rivier onbewoond, vermits het zo laag was dat het gedurig overftroomd zou zyn. Dog lager, daar het hoger is, is het even zo bebouwd als het geen wy voorby gevaren waren.

Lac St. Pierre is een wyde boezem, dien de *St. Laurence* maakt. *Lac St. Pierre.* Wy konden hier nauwlyks iets als hemel en water zien. Men zegt dat dit Meer zeven *Fr.* mylen lang en drie breed is. Als men 'er midden op is vertoond zig van verre naar het weften een land, dat over de bosfchen heen kykt. Hierendaar zag men grote plaatfen vol van een foort van biezen, by Linnæus *Scirpus paluftris.* Omtrent dit Meer ziet men nergens huizen of bebouwde landen, vermits het land overal te laag is en het in 't voorjaar onderloopt, zo dat men met fchuiten tusfchen de bomen kan doorvaren. Maar op enigen afftand van het Meer, waar het land wat hoger is, leggen de Boerderyen, de ene naaft de andere. Wy zagen dezen dag gene eilanden, dog den volgenden werden wy 'er enigen gewaar.

Des avonds laat verlieten wy het *Lac St. Pierre*, en roeiden enen kleinen ftroom op, *La Rivière des loups* geheten, om een huis te vinden waar wy den nagt konden overbrengen. Na dat wy ene *Eng.* myl geroeid hadden begon het land aan beide zyden van den ftroom bewoond te worden. De oever was enigfins hoog, en het land vlak. Wy overnagtten in een Boerenhuis. Tot hiertoe waren wy binnen 't Regtsgebied van *Montreal* geweeft, en hier begon dat van den Gouverneur van *Trois Rivières*, van welke plaats wy nu agt *Fr.* mylen af waren.

Den 3. Aug. om vyf uur des morgens gingen wy weer op reis, eerft het kleine Riviertje af, en daarna langs het *Lac St. Pierre.* Na enigen tyd zagen wy van verre in 't noordweften ene lange ry van hoge bergen, die boven het lage land zeer hoog uitfteken. Op den noordweftelyken oever was het Meer op de meefte plaatfen tamelyk digt bewoond. Dog aan de zuidoofterzyde zag men gene Boerdery, en maar alleen een laag met hout bdekt land, dat fomwylen onderloopt, maar agter het welk verfcheiden' Landhoeven gezegd worden te leggen. Daar het Meer een einde loopt wordt de Rivier weder fmal, zo dat zy niet boven an-

der-

derhalve *Eng.* myl breed is, en verder weg wordt zy nog fmalder. Van het einde des Meers tot *Trois Rivières* rekent men drie *Fr.* mylen. Om elf uur voor den middag kwamen wy daaraan, en woonden 'er den godsdienft by.

Trois Riviè-res. Trois Rivieres is een klein vlek, gelykende wel naar een groot dorp. Men rekent het onder de drie fteden van *Kanada*, te weten *Quebec*, *Montreal*, en *Trois Rivieres.* Het legt in 't midden tusfchen de twee eerft genoemden, dertig *Fr.* mylen van elke. De plaats legt aan de noordzyde der *St. Laurence*, op ene vlakke dog wat verhevene zandbank. De legging is zeer aangenaam. Aan de eene zyde loopt de Rivier, die hier anderhalve *Eng.* myl breed is, en aan de andere wordt de plaats door fchone landeryen omgeven, fchoon de aarde merendeels zandig is. Men vindt hier twee ftenen kerken, een Nonnenklooster en een huis voor *Franciskaner* Monnikken. Hier is ook de verblyfplaats van den derden Gouverneur, die in *Kanada* is. Zyn huis is ook van fteen. De meefte andere huizen zyn van hout, ene verdieping hoog, middelmatig gebouwd, en ftaan verftroid. De oever is louter zand, en tamelyk verheven. By fterken wind wordt dit zand zo opgejaagd dat men werk heeft uit de ogen te zien. De Nonnen, waarvan men 'er omtrent tweeëntwintig telde, werden voor zeer handig in allerlei vrouwelyke handwerken gehouden, als nayen, borduren, en diergelyken. Voorheen bloeide deze plaats boven de anderen, dewyl de *Wilden* van alle kanten hier met hunne waren t'zamen vloeïden. Maar federt dat dezen, zo wel van wege den oorlog met de *Iroquoizen*, als om andere oorzaken, begonnen hebben ten dele naar *Quebec* en *Montreal*, ten dele naar de *Engelfche* Volkplantingen te gaan, is haar welftand afgenomen. Thans beftaan de Ingezetenen voornamelyk van den landbouw. Ook trekken zy enig voordeel van de naby gelegen yzerwerken. Omtrent ene *Eng.* myl beneden de plaats valt een andere grote Rivier, die zig daar aan haren mond in drie takken verdeelt, in de *St. Laurence*, zo dat het in 't voorbyvaren fchynt als of zig hier drie Rivieren ontlaftten. Dit heeft aanleiding gegeven om die Rivier, en de een weinig van daar gelegene Stad, *Trois Rivières* te noemen.

Eb en vloed. De eb en vloed doen zig in de *St. Laurence* ene *Fr.* myl boven *Trois Rivières* bemerken, fchoon zo weinig dat men het nauwlyks befpeurt. Dog in den tyd als dag en nagt even lang zyn, in de lente en in den herfft, gelyk ook by nieuwe en by volle maan, is het verfchil tusfchen eb en vloed twee voet Gevolgelyk gaat de vloed en eb vry hoog de Rivier op, want men is hier langs de *St. Laurence* omtrent honderdvyftig *Fr.* mylen van zee.

Yzerwerken. Terwyl myne reisgezellen hier uitruftten, fteeg ik te paard om het Yzerwerk alhier te bezigtigen. Het land, dat ik doorreed, was tamelyk hoog,

hoog, zandig, en meeſt vlak. Ik vernam gene ſtenen, en veel minder enige bergen.

Dit Yzerwerk, het enige dat men hier te lande vindt, legt drie *Fr.* mylen ten weſten van *Trois Rivières.* Men had hier twee grote hamers, en by elk van dezen enen kleinen, allen onder het zelve dak. De blaasbalgen waren van hout; en voor het overige was alles even als in *Zweden.* De ſmeltoven ſtond nevens de hamers, en was even als by ons. Het erts haalt men derdehalve *Fr.* myl van het Yzerwerk af, en wordt des winters met ſleden derwaards gebragt. Het is een zeker ſoort van erts het welk in aderen in den grond legt, (*) welk omtrent enen voet onder de bovenſte korſt der aarde al ſlingerende lopen. Elke ader is van zes tot agttien duim diep, en onder dezelven is een wit zand, het welk dezelven omvangt; boven op legt ene tuinaarde. Dit erts is tamelyk overvloedig. Men vindt het in loſſe klompen in de aderen ter grootte van ene of twee vuiſten. Dog enigen zyn veel groter. Het erts kan tuſſchen de vingers fyn gewreven worden. Men gebruikt om het ſmelten te bevorderen enen grauwen kalkſteen, die hier in de nabuurſchap valt, gelyk ook een zeker mergel. Kolen kan men hier in overvloed hebben dewyl 'er rondom veel hout waſt, het welk van onheuglyke tyden herwaards ongeſtoord geſtaan heeft. De kolen die men uit bomen brandt welken altyd groen blyven houdt men voor de beſten om te ſmeden, dog die van bomen die hun loof vallen laten zyn beter voor de ſmeltovens. Het yzer dat men hier ſmeedt wordt van allen als week en buigzaam beſchreven, zo dat het niet ligt valt het te breken; ook wil men dat het niet ligt roeſt. In deze opzigten is 'er by den ſcheepsbouw een groot verſchil tuſſchen dit en het *Spaanſche* yzer. Dit yzerwerk werd in het jaar 1737. van byzondere perſonen opgerigt, die het naderhand den Koning hebben afgeſtaan. Men giet hier kanonnen en mortieren van verſchillende grootte, kacchels, die in gantſch *Kanada* in gebruik zyn, ketels, en andere dingen. Ook ſmeedt men hier yzeren ſtaven. Men heeft ook beproefd ſtaal te maken, dog dit heeft nog niet willen gelukken, dewyl men de konſt niet regt verſtond. Men vindt hier verſcheiden' Opzigters, die in fraye huizen wonen. Dog in 't algemeen wierd gezegd dat de winſt de koſten in lange niet konde opwegen. Dit ſchreef men daaraan toe dat het land nog niet genoeg bewoond was, zo dat het kleine getal inwoonders genoeg met den landbouw te doen heeft, en men gevolgelyk werk heeft van menſchen te vinden om in het yzer te arbeiden. Dog met dit alles kan ik kwalyk begrypen dat de Koning hierby kan

(*) *Tophus Tubalcaini* Linn. S. N. vol. 3. p. 187. n. 5. *Minera ferri ſubaquoſa nigro cærulescens*, Waller Miner. p. 263. Germ. Ed. p. 340. n. 3. Zie Forster Miner. p. 48.

kan verliezen, aangezien den overvloed, en de ſmeedbaarheid van het yzer, en de nabyheid van de plaats waar het erts gevonden wordt. Het yzer is goed, en kan gemakkelyk door het land verſpreid worden; en het gehele land moet zig hier van yzer voorzien. De Bedienden ſchenen hier niet kwalyk te varen. Het yzerwerk heeft door enen ſtroom gemeenſchap met de *St. Laurence*, langs dewelke men al het werk gemakkelyk met vaartuigen kan vervoeren. Des avonds keerde ik weder naar *Trois Rivières* terug.

Vertrek. DEN 4. Auguſtus des morgens by 't aanbreken van den dag gingen wy weder op reis. Het land aan de noordzyde der Rivier was enigſins verheven, zandig en overal digt aan de Rivier ſterk bewoond. Men zeide dat het ook aan de zuidooſtelyke zyde even zo wel bebouwd was, ſchoon men van de Rivier niets dan boſch zag. Men woont daar wat meer landwaards in, om dat het land digt by de Rivier laag is en ſomtyds onderloopt. By *Trois Rivières* was de *St. Laurence* wat ſmalder geworden, dog zy wierd wat lager weer breder, zelfs tot meer dan twee *Eng.* mylen.

WY zagen dien dag verſcheiden' ſtenen kerken, waarvan ſommigen zeer wel gebouwd waren. Het land was aan weerskanten der Rivier ſterk bewoond, tot op drie vierden van ene *Eng.* myl, dog verder beginnen de boſſchen en de wilderniſſen. Maar alle de rivieren en beken, die in de *St. Laurence* vallen, zyn ook wel bewoond. Ik merkte op dat de bebouwde landen in *Kanada* vlak nevens de rivieren lagen, uitgenomen by de ſteden, om welken heen enige mylen ver de landen bebouwd waren. Op de meeſte eilanden in de Rivier woonden ook menſchen. De oevers begonnen nu zeer hoog, en ſteil te worden, hoewel zy meeſt uit aarde beſtonden. Hierendaar viel een beekje in de Rivier, onder welken 'er een was dat was dat de *Franſchen Rivière puante* (*) noemen, 't welk omtrent twee *Fr.* mylen beneden *Trois Rivières* in de *St. Laurence*, aan derzelver ooſtelyke zyde, valt. Op dit water legt een weinig hoger een ſteedje *Becancourt* genaamd.

De *Abenaki.* Deze plaats wordt alleen van een *Amerikaanſch* volk, *Abenaki* geheten, bewoond, welken tot den Roomſchen Godsdienſt overgegaan zyn, en *Jeſuietſche* Prieſters hebben. Van verre noordweſtwaards zag men ene ry van hoge bergen, lopende van 't zuiden naar 't noorden, en boven al het land, dat doorgaans vlak was, heen kykende.

Kalkovens. MEN had op de Rivier hier enige kalkovens aangelegd. Den kalkſteen groef men hieromſtreeks in enigſins hoger gronden. Hy was digt en grauw, en gaf enen witten kalk.

Granen. DE landen zyn hier voornamelyk bezaid met weit, haver, mais en erwten. Kawoerden en watermeloenen waren 'er in menigte by de hoeven. Men at hier te lande niets dan weitenbrood. EEN

(*) *Stink-rivier.*

Een *Hummingbird* of Bloemzuigertje vloog door het kreupelhout op ene plaats daar wy heden aan land gegaan waren. De Franſchen noemden hem *Oiſeau mouche*, (*) en zeiden dat hy in *Kanada* vry gemeen is. Ik zag 'er naderhand nog enigen van by *Quebec*.

Om vyf uur na den middag wierden wy door enen ſterken tegenwind en regen gedwongen ons nagtverblyf te nemen. Ik merkte dat hoe meer men *Quebec* naderde het land des te vryer werd. Wy waren nu twaalf *Fr.* mylen van die plaats af.

Hier was ene zeer byzondere wys om viſch te vangen in gebruik. Men plaatſt kleine heggen van zamengevlogten rys, zo digt dat 'er geen viſch door kan, en van enige voeten hoog, naar dat het water diep is, digt by den oever. Tot dit einde kieſt men zulke plaatſen daar by de eb al het water wegloopt, zo dat de heggen dan droog ſtaan. Binnen dezelven legt men verſcheiden' fuiken, van onderen wyd, ſtaande overeind, en derdehalve el hoog en iets minder wyd. Onder in dezelven is de ingang voor de viſſchen, gemaakt van rys, en ſomtyds van garen. Aan het andere einde, gekeerd naar den kant waar de ſtroom van daan komt, is een andere ingang, gelyk de eerſte, die naar een ſoort van planken hok geleidt, omtrent vier voet lang, twee diep, en twee breed. By elke fuik is ene heg, lopende ſchuinſch naar de grote heg, welke den viſch naar de fuik moet leiden. Als het water nu hoog is zwemt de viſch, byzonderlyk de aal, de rivier op, dog by de eb wordt hy naar beneden gedreven, en ſtuit dan tegens deze heggen, welke hy zo lang volgt tot dat hy in het hok komt. Het hok heeft boven ene opening met een dekſel 'er op, waar door men den viſch uitneemt. Deze viſſchery was voornamelyk voor de alen gemaakt. Op vele plaatſen had men netten in plaats van heggen. Viſſchery.

De oevers der Rivier beſtonden hier niet meer uit aarde, maar uit een ſoort van lei. Zy waren buitengemeen hoog en ſteil. De lei was zwart, trekkende wat naar het bruine. Zy was zeer broſch, zo dat men ze met den vinger aan ſtukken breken kon, en lag in lagen, dewelken zig egter zo verdelen lieten dat zy niet breder waren dan de rug van een mes. Aan de lugt blootgeſteld viel zy in kleine ſtukken. De gantſche oever lag vol van een fyn zand, ontſtaan uit deze vermolmde leyen. Enige beddingen liepen horizontaal, anderen een weinig ſchuinſch, zo dat zy aan 't noorden een weinig hoger waren dan aan 't zuiden, en dikwyls net in 't tegendeel. Hierendaar maakten zy bogten gelyk als halve cirkels. Somtyds wierden de beddingen ter diepte van enige ellen door ene loodregte lyn doorſneden, zo dat de leyen op de zyden dier lyn 'er als een gladde muur uitzagen. Op ſommi-

(*) *Vliegvogel.*

mige plaatſen vond men tuſſchen de leyen ene laag ter dikte van omtrent vier duim, van enen grauwen, digten, tamelyk weken kalkſteen, uit den welken de *Wilden* van overoude tyden her hunne tabakspypen maakten, gelyk de *Franſchen* nog tegenswoordig doen. (*)

Den 5. zetteden wy onze reis des morgens voort, al roeyende, dewyl wy enen harden wind tegen hadden. Het land behield de gedaante die wy beſchreven hebben. De oevers waren hoog en ſteil, en beſtonden uit de gemelde zwarte lei. Het land was vlak, en aan de Rivier tot op enigen afſtand toe landwaards in digt bewoond. Wy ontmoetten gene eilanden; dog op ſommige plaatſen lagen grote ſtenen in de Rivier, die men by laag water zien kon. Op deze ſtenen zyn verſcheiden' vaartuigen verongelukt. De breedte der Rivier bedraagt ſomtyds meer dan drievierden van ene *Eng.* myl, ſomtyds ene halve, en ſomtyds meer dan twee mylen. Op verſcheiden' plaatſen vindt men zulke aalviſſcheryen als wy beſchreven hebben; en men bediende zig ten dien einde op vele plaatſen van netten in plaats van gevlogten rys.

Wand-luizen. Wandluizen zyn 'er overvloedig in *Kanada*, en ik ontmoette ze overal waar ik huisveſtede, zo wel in de ſteden als op het land. Men wiſt 'er geen ander middel tegen dan geduld te nemen.

Krekels. De *Krekels* zyn hier overal menigvuldig, vooral op het land, daar zy in de ſchoorſtenen zitten. Ook vindt men ze in de ſteden. Zy blyven hier zomer en winter, en byten de klederen dikwyls voor tydverdryf aan ſtukken.

Nader by *Quebec* worden de oevers meer gloyend. Noordwaards vertoonde zig ene ry hoge bergen. Omtrent derde halve *Fr.* myl van die Stad wordt de Rivier zo ſmal, dat zy niet boven enen musketſchoot breed is. Het land aan beide zyden liep ſchuinſch op, was bergagtig, *Quebec.* boſchryk, en vol klippen. Des avonds om vier uur kwamen wy te *Quebec*. Wy konden de ſtad niet zien voor dat wy 'er vlak by waren, nadien een hoge berg ons het gezigt 'er van benam. Egter ontdekt men van verre een ſtuk van de veſtingwerken die op den berg leggen. Zodra de Soldaten *Quebec* in 't oog kregen, riepen zy dat allen die hier noit geweeſt waren gedoopt moeſten worden, ten zy zy een drinkgeld gaven. Dit was een gebruik hier te lande, aan het welk zelfs de Gouverneur Generaal zig onderwerpen moeſt. Wy hadden gene reden ons hier tegen te verzetten, en de roeyers by hunne aan-

(*) Deze kalkſteen ſchynt een mergel te zyn, of liever een ſoort van ſteenmergel; want men vindt 'er een witagtig ſoort van in *Krimſch Tartarye*, en digt by *Stiva* of *Thebe* in *Griekenland*, 't welk de *Turken* en *Tartaren* gebruiken om pypenkoppen te maken. Het kan in 't eerſt gemakkelyk doorgeſneden worden, dog verkrygt naderhand groter vaſtigheid. F.

aankomst voor hunnen zwaren arbeid niet enen vrolyken avond te gunnen.

Terstonds by myne aankomst in de stad bragt my de Officier, die my van *Montreal* begeleid had, naar het slot, by den toenmaligen Vice Gouverneur Generaal, den *Marquis* La Galissonniere. Dit was een Heer van ongemene verdiensten, die my gedurende myn gehele verblyf alhier met uitmuntende goedheid bejegende. Hy had reeds kamers voor my doen bestellen, en droeg zorg voor alles wat wy van doen mogten hebben. Ook had ik dagelyks de eer by hem ter tafel verzogt te worden.

Quebec, de Hoofdstad van *Kanada*, legt op den westelyken oever der *St. Laurence*, op een uitstek lands, gemaakt van die Rivier aan het oosten, en de Rivier *St. Charles* aan het noorden. Zuidwaards wordt de berg, waarop de stad legt nog hoger, en agter denzelven beginnen grote weiden; westwaards strekt zig de berg nog een stuk wegs uit. Men verdeelt de stad in ene *hoge* en ene *lage stad*. (*) Het gemelde uitstek lands is uit de modder, door de Rivier van tyd tot tyd aangespoeld, en ene rots ontstaan, welke daar legt, en niet uit ene langzame afneming van 't water. De hoge stad legt boven de andere op den berg, en is vyf of zes maal groter dan de lage, dog niet zo sterk bewoond. De berg waarop de bovenstad legt is hoger dan de huizen der benedenstad, schoon die van drie of vier verdiepingen zyn: als men uit het Slot naar de benedenstad, die 'er vlak onder legt, afziet, is het om duizelig te worden. En van daar naar het Slot om hoog ziende, schynt dat in de lugt te staan. Daar is maar een toegang van de benedenstad naar boven, zynde een deel van den berg in de lugt gesprongen. Deze toegang is zeer steil, schoon hy krom loopt. Egter rydt men hem met wagens op en af. In de lage stad wonen byna alle de kooplieden. De huizen staan daar digt by een. De straten zyn nauw, ongelyk en haast altyd vogtig. Men vindt 'er ene kerk en ene marktplaats. In de hoge Stad wonen de aanzienlykste lieden, behalven verscheiden amptenaars en ambagtsgezellen. Ook staan hier de voornaamste gebouwen, waaronder de volgenden de aanmerkenswaardigste zyn.

I. Het Slot. Dit is aan den zuidkant van den berg gelegen, waar hy zeer steil is, vlak boven de benedenstad. Eigenlyk is het geen kasteel, maar een langwerpig gebouw van steen, twee verdiepingen hoog, en strekt zig van 't zuiden naar 't noorden. Aan de westzyde is een hof, met enen muur en huizen omringd. Oostwaards tegens de Rivier aan is ene gallery even zo lang als het gebouw zelf, omtrent enen vadem breed. Zy is met gladde stenen bestraat, en aan den buitenkant met

P 3 yze-

(*) *La haute & la basse ville.*

yzeren tralien omgeven, zo dat men van daar in de ſtad en langs de Rivier zien kan. Hier gaat men gemeenlyk na den maaltyd zig een weinig vertreden. Ook wagten hier die genen welken den Gouverneur ſpreken moeten tot dat het hem gelegen komt. In dit Slot woont de Gouverneur Generaal van geheel *Kanada*, voor het welk dagelyks ene ſterke wagt optrekt, en als de Gouverneur of Biſſchop voorbygaat komt de wagt in 't geweer, en wordt de trom geroerd. De Gouverneur heeft op het Slot zyne kapel waarin hy zyne gebeden doet, ſchoon hy dikwyls ook in de ſtad in de kerk der Barrevoeters de Miſſe bywoont.

II. Zyn hier zeven of agt kerken, allen van ſteen gebouwd, namelyk.

1. De *Hoofdkerk*, leggende aan de regterhand als men uit de benedenſtad in de bovenſtad komt, een weinig voorby het Hof van den Biſſchop. Men was thans bezig om ze ſchoonder dan voorheen te maken. Zy heeft aan de weſtzyde enen ronden toren met twee verdiepingen, in de onderſte van welken de klokken hangen; aan de ooſtzyde is ook een klein rond torentje. De preekſtoel is verguld. De banken zyn frai.

2. De *Jeſuieten Kerk*, zynde ene kruiskerk, en hebbende enen ronden toren. Deze was de enige kerk in de ſtad die een uurwyzer en ſlag had.

3. De kerk der *Barrevoeters* of der *Recollecten*, leggende vlak over de poort van 't ſlot. Zy ziet 'er vry wel uit, en heeft enen enigſins hogen ſpitſen toren en een klokkenhuis.

4. De kerk der *Urſelinen*, hebbende enen ronden ſpitſen toren.

5. De *Hospitaalkerk*.

6. De Kapel des Biſſchops.

7. De Kerk in de benedenſtad, gebouwd in 't jaar 1690. na dat de Stad van de *Engelſchen* vry geraakt was. Zy wordt *Nôtre Dame de la Victoire* genoemd. Zy heeft eenen kleinen vierkanten toren, van boven rond, midden op het dak.

8. De kleine Kapel van den Gouverneur op het Slot, welke ook voor ene Kerk kan gerekend worden.

III. Het Huis van den Biſſchop, welk het eerſte is dat men aan de regterhand ontmoet, als men van de benedenſtad naar de hoge Stad gaat. Het is een frai groot gebouw, met enen moestuin, die in zyne muren legt.

IV. Het Kollegie der *Jeſuieten*, dat ik op ene andere plaats breedvoeriger beſchryven zal. Het ziet 'er pragtiger uit dan het Slot zelfs, dog legt zo aangenaam niet. Het is byna viermaal zo groot als het Slot, en het ſchoonſte gebouw van de Stad. Het legt aan de noordzyde van ene marktplaats, aan welker zuidzyde de Hoofdkerk ſtaat.

V. Het Klooſter der *Barrevoeters*, leggende weſtwaards nevens het Slot

Slot, vlak daar over. Het is een groot gebouw met enen frayen tuin. Het huis is twee verdiepingen hoog, op elke van welken een lange gang is met cellen.

VI. Het *Hôtel Dieu* zal ik nader beſchryven. De Nonnen die de zieken oppaſſen zyn van de Auguſtyner order.

VII. Het *Huis der Geeſtelykheid* (*) is een groot gebouw aan de noordooſtzyde der Hoofdkerk. Aan den enen kant heeft het enen ruimen hof, en aan den anderen, tegens de Rivier aan, enen groten boomgaard en moestuin. Geen van alle de gebouwen in de Stad heeft een zo bekoorlyk uitzigt als 'er in dien tuin is, waarvan men benedenwaards in de Rivier en alomme heen over 't land ver weg ziet. De *Jeſuieten* in tegendeel hebben geen uitzigt ter wereld. Ook kunnen zig de *Barrevoeters* over het hunne niet zeer beroemen. In dit gebouw wonen alle de Geeſtelyken der Stad met hunnen Opzigter by malkander. Zy bezitten hier in *Kanada* op vele plaatſen grote landeryen, die hun door de Regering geſchonken zyn, van de welken zy de inkomſten genieten, waaruit zy rykelyk beſtaan kunnen.

VIII. Het *Nonnenklooſter der Urſelinen*, zal ik beneden nader beſchryven.

Meer openbare huizen van enig aanzien vindt men hier in de Stad niet, dog noordweſt even buiten dezelve legt het huis van den *Intendant*, een openbaar gebouw, zo groot en aanzienlyk dat het wel voor een Slot zou kunnen doorgaan. Het is met blik gedekt, en ſtaat in ene twede benedenſtad, welke zuidwaards op de Rivier *St. Charles* legt, en heeft aan de noordzyde enen ſchonen en groten tuin. Hier worden alle de beraadſlagingen die het land in 't algemeen raken gehouden, en de Heren die 't beſtier van regts en burgerlyke zaken hebben vergaderen hier. De *Intendant* zit als dan voor. Dog als het zaken van groot gewigt zyn komt 'er de Gouverneur zelf. Aan de ene zyde van dit gebouw is het Magazyn der Kroon, en aan de andere het Gevangenhuis.

De *Huizen* zyn hier doorgaans van ſteen. In de bovenſtad hebben zy gemeenlyk maar ene verdieping, alleen de openbare gebouwen uitgenomen. Hier en daar ſtonden nog enige houten huizen; dog als die bouwvallig worden mag men ze niet vernieuwen. De ſtenen huizen en de kerken zyn niet van tichelſtenen, maar van de zwarte kalkleyen, waaruit de berg daar *Quebec* op legt beſtaat, gebouwd. Als men deze leyen uit den berg haalt zyn zy in 't eerſt zo vaſt dat zy niet afſchilferen. Maar als zy enigen tyd in de lugt geweeſt zyn beginnen zy zig in dunne ſchyven te verdelen. Deze ſteen is week, en ligt te bearbeiden. De muren rondom de Stad en om de tuinen in dezelve beſtaan ook groten-

deels

(*) *Le Seminaire.*

deels uit dezen ſteen. De daken der openbare gebouwen zyn met gemene leyen gedekt, welken men uit *Frankryk* herwaards brengt, dewyl 'er hier te lande genen van dat ſoort gevonden worden. Deze leyendaken hebben het enige jaren tegens de lugt en 't weder goed gemaakt, en zyn nog in ſtaat. De andere huizen zyn meeſt met planken gedekt, leggende of met de ſparren evenwydig dwars over dezelven heen. De hoeken der huizen en de poſten der venſters waren dikwyls van enen grauwen fynen kalkſteen, die ſterk ruikt. (*) Deze ſteen was op ſommige plaatſen beter dan de zwarte kalkleyen, die in de lugt altyd in ſchyven vallen. De meeſte huizen waren van buiten gewit. De venſters ſloegen meeſt allen naar binnen open, dat veel plaats in de kamers wegnam. Des winters bediende men zig op ſommige plaatſen van dubbelde venſters. Men verwarmde de vertrekken met kleine yzeren kachels. De vloeren waren zeer morſſig, en wierden niet meer dan eens in 't jaar gezuiverd.

Het Buskruidmagazyn ſtaat op het hoogſte van den berg waarop de Stad legt, een weinig ten zuiden van het Slot.

De ſtraten in de bovenſtad zyn breed genoeg, dog zeer oneffen door dien de Stad op enen berg legt, zo dat het hier laſtig is te gaan en te ryden. De zwarte kalklei ſteekt hare ſcherpe hoeken dikwyls omhoog, het welk de ſchoenen ſchrikkelyk ſlyt. Voor 't overige heeft men gene regelmatigheid by 't aanleggen der ſtraten gebruikt, zo dat zy krom en dwars lopen.

Grootte. De menigte van tuinen, die zo wel by de byzondere huizen als by de kloosters zyn, maken dat de Stad vry groot ſchynt, dog dat zy geen zeer groot getal van huizen bevat. Van 't zuiden naar het noorden is zy zeshonderd, en van den oever aan de benedenſtad tot aan den weſtelyken muur driehonderd vyftig of vierhonderd *Toiſes* lang. Dog deze gehele ruimte is niet bewoond; aan de zuid en aan de weſtzyde zyn digt aan de muren grote opene plaatſen, waar tegenswoordig gene huizen ſtaan, en die men betimmeren kan indien de Stad in 't vervolg meer inwoonders krygt.

De Bisſchop. De Biſſchop, die hier zynen zetel houdt, is de enige in gantſch *Kanada.* Zyn gebied ſtrekt zig uit tot *Louiſiana*, de Bai van *Mexiko* en de *Zuid Zee.* Geen Biſſchop, uitgenomen de Paus, had oit een uitgeſtrekter Bisdom. Dog de geeſtelyke ſchapen, die zyne ſtemme horen, zyn op zekeren afſtand van *Quebec* zeer weinig in getal, en houden zig dikwyls enige honderd mylen ver van malkander op.

Que-

(*) Gelyk het *Nitrum Suillum* van Linn. S. N. vol. 3. p. 86. of de *Lapis Suillus priſmaticus* van Waller Min. p. 59. 41. De Heer Forster noemt dien ſteen *Stink-ſtone.* Introd. to Mineral. p. 40.

QUEBEC is de enige zee- en handelplaats van *Kanada*, van waar alle de waren die naar buiten gaan worden afgezonden. De haven is op de Rivier onder de Stad. De *St. Laurence* is daar omtrent een vierde van ene *Fr.* myl breed en vyfentwintig vadem diep. De grond is goed om te ankeren. Men legt 'er voor alle ſtormen in zekerheid. De noordooſten wind is hier de gevaarlykſte. Toen ik aankwam telde ik dertien vaartuigen, groten en kleinen t'zamen genomen, en men verwagtte 'er nog meer. Dog men moet aanmerken dat gene andere dan *Franſche* Schepen hier komen mogen. Egter konnen 'er velen zyn, die uit verſcheiden havens zo in *Frankryk* als in de *Franſche Amerikaanſche* Eilanden komen. Vele *Franſche* Kooplieden uit *Montreal*, na meer dan een half jaar onder de *Wilden* te hebben gereiſd, om pelteryen op te kopen, van waar zy gemeenlyk op het einde van Auguſtus terugkomen, begeven zig van daar in September en October naar *Quebec*, om daar hunne waren aftezenden. Dus zoude men denken dat de Stad *Quebec* uit hoofde van dit voorregt van alles te verzenden, zeer ryk moeſt zyn, dog velen zeiden dat dit zo niet was. Enigen, ſtond men toe, waren wel gegoed; maar de meeſten bezaten niet boven het geen zy noodwendig tot hun onderhoud van noden hadden, en zeer velen waren diep in ſchulden. Dit ſchreef men aan de pragt toe, willende de een voor den ander niet onder doen. De Kooplieden hielden veel van zig koſtbaar te kleden, lekker te eten en te drinken, vele ſchotels op tafel te hebben, en grootſch te leven. De Vrouwen gingen alle dagen zo opgeſchikt als moeſten zy aan 't Hof wezen. Handel.

DE Stad is rondom, en byzonderlyk aan de landzyde, door enen hogen muur omringd, die nog niet geheel voltoid was, dog men arbeidde ſterk 'er aan. De muur werd ten dele van de voorheen gemelde zwarte kalkleyen, en ten dele van enen grauwen zandſteen gemetſeld. By de poorten gebruikte men enen grauwen kalkſteen. Aan den waterkant had men nog gene muren aangelegd, dog de natuur heeft daar de plaats vry ſterk gemaakt, dewyl de berg daar niet wel te beklimmen is. Buiten dat heeft men hier geſchut geplant, zo dat het genoegzaam ondoenlyk is met vaartuigen voor de Stad te komen, zonder in den grond geſchoten te worden. Aan de landzyde leggen ook hoge bergen. Dus ſchynt de plaats, en door de natuur en door de konſt, vry wel verſterkt. Sterkte.

QUEBEC wierd door den Gouverneur *Samuel de Champlain* in het jaar 1608. aangelegd. De Stad nam langzaam toe. In 't jaar 1629. maakten 'er zig de *Engelſchen*, onder *Lewis* en *Thomas Kerk*, met verdrag meeſter van. De *Engelſchen* vonden *Quebec* en gantſch *Kanada* in zulk enen ſtaat van gebrek aan noodwendigheden, dat zy daar veeleer als vrienden dan als vyanden ontvangen wierden. De genoemde *Kerks* waren broeders van den Admiraal *David Kerk*, die met zyne vloot een weinig lager lag. Lotgevallen.

In 't jaar 1632. werd *Quebec* te gelyk met *Kanada* by den vrede aan de *Franschen* teruggegeven. Aanmerking verdient het, dat men in dien tyd in *Frankryk* in overweging nam of het der moeite wel waard wezen zoude *Kanada* van de *Engelschen* terug te vorderen. De meesten oordeelden dat men het niet terug moest eischen, dewyl het een koud gewest was, de uitgaven de inkomsten ver te boven gingen, en dat *Frankryk* een zo uitgestrekt land niet van inwoonders voorzien kon zonder zig zelf uitteputten, gelyk aan *Spanje* gebeurd was. Beter was 't het volk in *Frankryk* te houden, en het aantemoedigen tot het beoeffenen van allerlei handwerken, waardoor de *Europers*, die in *Amerika* volkplantingen hadden, genoodzaakt zouden worden om met hunne waren in de *Fransche* havens te komen ten einde daar de *Fransche* handwerken te halen. Dog zulken die wat verder dagten waren van oordeel, dat de lugtstreek zo ruw niet was, en dat 'er grote misslagen door de Maatschappy begaan wierden, waardoor de uitgaven zo hoog liepen. Men moest, zeiden zy, niet ene grote menigte volks op eenmaal, dog allengskens enige weinigen te gelyk, zo dat *Frankryk* het niet voelen kon, overvoeren. Daar was grond om te hopen dat dit Land met den tyd *Frankryk* magtig zou maken, dewyl 't het volk gelegenheid geven zou van zig op de zeevaart, de haring-dorsch-walvisch- en robbenvangst toe te leggen. Dus zou dit land in een zeker opzigt ene school voor zeevolk worden. Voorts vertoonden zy wat voordelen 'er gelegen waren in 't bezit van zo velerhande soorten van pelteryen, in de bekering der Heidenen, en in zo grote bosschen waaruit men scheepstimmerhout halen kon. En al trok men 'er geen ander voordeel van, zo vorderde nogthans het belang van *Frankryk* door 't bezit van dit Land den aanwasch van de magt der *Engelschen* in *Amerika* te hinderen, en dus hun toenemend vermogen, dat voor *Frankryk* anders onverdraaglyk stond te worden, palen te zetten. De tyd heeft geleerd dat deze lieden een goed inzigt in de zaak gehad, en den grond gelegd hebben voor den aanwas van de magt der *Franschen*. O! hadden wy *Zweden* de zaak ook dus ingezien, toen wy in 't bezit van *Nieuw Zweden*, het beste van alle de gewesten van *Noord Amerika*, waren! Een wys en voorzigtig man ziet niet alleen op het tegenwoordige maar ook op het toekomende.

In 't begin van Februri 1663. gevoelde men te *Quebec*, en in een groot deel van *Kanada*, die zware aardbeving waarvan men nog de tekens zien kan. Dog geen mensch verloor 'er het leven by.

In October 1690. wierd *Quebec* door den *Engelschen* Generaal *William Phibs* belegerd; dog hy moest na enige dagen met groot verlies aftrekken. De *Engelschen* poogden wel enige reizen de geledene schade te boeten; dog de *St. Laurence* heeft altyd getoond enen goeden

voor

voormuur voor *Kanada* te zyn, en dat een onervarene en een vyand dezelve niet ligt opvaart zonder ſchade te lyden. Op enigen afſtand van *Quebec* is zy vol van verborgen' klippen; de ſtroom is 'er geweldig; en de ſchepen zyn op vele plaatſen genoodzaakt dikwyls te wenden.

De Stad wordt gezegd haren naam van een *Normanſch* woord, wegens hare legging op een uitſtek lands, te ontlenen. Als men op de Rivier by *Isle d'Orleans* is kan men de *St. Laurence* boven de ſtad niet zien, en de Rivier *St. Charles*, die beneden de ſtad loopt, ſchynt het vervolg van de *St. Laurence* te zyn. Dog wat hoger opkomende ziet men den regten loop der *St. Laurence*, die op 't eerſte gezigt naar enen groten zeeboezem of den mond ener rivier gelykt. Dit had enen der Matrozen die dit gezigt onverwagt in 't oog viel aanleiding gegeven van in zyne ſpraak uitteroepen, *Que bec!* dat is *wat een uitſtek lands!* En hiervan meent men dat de ſtad haren naam gekregen heeft. Anderen leiden dien naam van 't *Algonkinſche* woord *Quebego* of *Quebek* af, het welk het *vernauwen* ener zaak beduidt, dewyl de Rivier voor de ſtad nauwer wordt. Naam.

De *St. Laurence* is voor de ſtad een vierde van ene *Franſche* myl breed. Het zoute zeewater komt noit tot voor de plaats, en het meeſte water dat men hier gebruikt wordt uit de Rivier gehaald. Allen ſtemden hierin overeen, dat, hoe breed ook de Rivier is, en hoe ſterk ze ook vooral by de ebbe ſtroomt, zy nogthans den gehelen winter met ys bedekt is, zo dat men 'er byna al dien tyd over gaan of ryden kan. Men wil zelfs, dat, als de Rivier in Mai open is, het ſomtyds gebeurt dat 'er in die maand zo koude nagten invallen, dat zy op nieuws toevrieſt, zo dat men 'er over gaan kan. Dit is een duidelyk bewys dat de koude hier zeer geſtreng is, vooral als men let op het geen zo aanſtonds aangaande het ty in deze Rivier zal gezegd worden. De grootſte breedte der Rivier by haren uitloop in zee zal omtrent zesentwintig *Fr.* mylen bedragen, ſchoon men de juiſte palen tuſſchen de Rivier en de zee by hare vereniging met dezelve niet kan aanwyzen, dewyl zy allengskens wyder en wyder wordt en ongemerkt in zee ſtort. Het meeſte water, dat in vele grote Meren in *Kanada* is, waaronder 'er vier of vyf gevonden worden die zeer groot zyn, moet zig door deze Rivier in zee lozen. De vaart uit zee langs de *St. Laurence* is uit hoofde van den ſterken ſtroom en de menigvuldige zandbanken, die zig nu en dan verzetten, zeer gevaarlyk. De *Engelſchen* hebben dit tweemalen ondervonden als zy *Kanada* wilden aantaſten. Derhalven beſchouwen de *Franſchen* deze Rivier als den voormuur van *Kanada*. (*)

(*) Zie hier ene aantekentng van den *Engelſchen* Overzetter. „ De Rivier „ *St. Laurence* was niet langer een voormuur tegens de overwinnende *Brit-* „ *ſche*

De vloed gaat, gelyk ik reeds gemeld heb, ver boven *Quebec*. Het onderscheid tusschen den hoogsten vloed en de laagste ebbe is daar gemeenlyk vyftien of zestien *Fr.* voeten. Dog by nieuwe of volle maan wil men dat het verschil wel zeventien of agttien voeten bedraagt, het welk inderdaad een aanmerkelyk verschil is.

Ginseng. Ginseng is de naam dien de *Franschen* hier te lande aan ene plant geven, op welker wortel de *Chinezen* groten prys stellen. (*) Van onheuglyke tyden af is zy in *Chineesch Tartarye* en in *Korea* gewassen, waar zy jaarlyks verzameld en naar *China* gevoerd wordt. Vader Du Halde (†) zegt dat zy de kostelykste en nuttigste plant van allen is die in *Oost Tartarye* vallen, en alle jaren ene grote menigte kruidzoekers naar de woestenyen van dat land lokt. De *Mantchou Tartaren* noemen ze *Orhota*, dat is de *Koningin der planten*. (§) Zy wordt zo van de *Tartaren* als *Chinezen* zeer geroemd, zo wel om hare uitmuntende kragt ter genezing van vele zware ziektens, als wegens het vermogen dat zy hebben zou ter versterking van de kragten des lichaams en ter opwekking van verzwakte zinnen. Zy is in zulk ene agting dat het once goeden *Ginseng* te *Peking* zeven of agt oncen zilvers geldt. Toen de liefhebbers der kruidkunde in *Kanada* deze plant het eerst afgebeeld zagen, herinnerden zy zig ene diergelyke daar te lande gezien te hebben. Zy wierden in hunne mening bevestigd doordien verscheiden streken van *Kanada* op juist de zelve Poolshoogte leggen als die plaatsen van *Tartarye* waar de *Ginseng* in 't wild wast. Ook bedrogen zy zig niet. Zy vonden die plant op vele plaatsen van *Noord Amerika* in de bosschen, zo wel in de *Fransche* als in de *Engelsche* Volkplantingen, in menigte van zelfwassende. Zy zoekt de schaduw en ene diepe tuinaarde, dog gene natte of verhevene plaatsen. Men kan egter niet zeggen dat zy zeer gemeen is, want somwyds kan men enige mylen door de bosschen reizen zonder ene enkelde plant te vinden. Dog waar zy

wast

„ *sche* vloot in den laatsten oorlog. De Vestingwerken van *Quebec* waren
„ toen ook niet in staat de wakkere aanvallen van het *Engelsch* heir te land te
„ wederstaan. Dit stelde de goede *Franschjes* in *Kanada* omtrent hunne gun-
„ stige gedagte aangaande de sterkte van hun land te loor. Thans zyn zy gelukkig
„ door deze omwenteling der Fortuin, welke hen aan den *Britschen* Ryks-
„ staf onderworpen heeft, wiens zoete invloeden zy thans genieten.

(*) De Kruidkundigen kennen deze plant onder den naam van *Panax quinquefolium*, foliis ternis quinatis Linn. *Mat. Med.* §. 116. *Spec. Plant.* p. 15. 12. Gronov. *Fl. Virgin.* p. 147. Zie ook Catesby's *Nat. Hist. of Carol.* vol. 3. p. 16. t. 16. Laffitau *Ginf.* 51. t. 1. Charlevoix *Hist. de la Nouv. France* Tom. 4. p. 308. Fig. 13. en Tom. 5. p. 24.

(†) *Description de l'Empire de la Chine.* Tom. 4. p. 9.

(§) Zie Osbeck's *Voyage to China* Vol. 1. p. 223.

waſt; waſt zy in menigte. Zy bloeit in Mai en Juni, en de beſſen zyn ryp op het einde van Auguſtus. Men kan ze met den wortel 'er aan verplanten, en zy gaat dan weer ten eerſten aan 't groeyen. Enige menſchen, die de beſſen in hunne tuinen gezaid hadden, zeiden dat zy een of twee jaren in den grond blyven leggen voor dat zy opkomen. De *Iroquoizen* noemen deze wortels *Garangtoging*, het welk een *kind* betekent, dewyl zy enige gelykenis op een kind hebben. Dog volgens de mening van anderen beduidt dit woord ene *dye*, waarnaar de wortel meer gelykt. De kragt, welke de *Franſchen* dezen wortel toeſchryven, beſtaat daarin dat zy de benauwdheid der borſt wegneemt, de maag verſterkt, en de vrouwen vrugtbaar maakt. Men dreef 'er thans enen ſterken handel mede. De wortelen worden hier in menigte verzamelt, en naar *Frankryk* gezonden, van waar men ze met groot voordeel naar *China* verzendt. (*) In 't eerſt toen men ze naar *Europa* begon te zenden wierden zy duur betaald. Men verhaalde dat enige *Franſche* ongelooflyke ſchatten met dezen handel op *China* gewonnen hadden. Dog de menigte die 'er van overkwam heeft den prys in *China*, en gevolglyk in *Frankryk* en *Kanada* zelfs zeer doen dalen. Egter vinden de Kooplieden hunne rekening zeer wel by dezen handel. In den zomer van het jaar 1748, betaalde men te *Quebec* zes *Franſche* Guldens voor het pond. Gemeenlyk geldt het daar honderd *Sols*. Toen ik in *Kanada* was kregen alle de Kooplieden te *Quebec* en te *Montreal* laſt van hunne Korreſpondenten in *Frankryk* om ene grote menigte *Ginſeng* overtezenden. Dus werd zy thans meer dan oit getrokken. Men zogt ze dan ook met alle vlyt. De *Wilden* vooral zwierven alomme om ze te vinden, en ze den kooplieden te *Montreal* te brengen. Den ganſchen zomer konden de Boeren in den omtrek van die ſtad niet enen *Amerikaan* krygen, om, volgens gewoonte, hen in den oogſt te helpen, zo bezig was dat volk met het zoeken naar *Ginſengs*. Velen vreesden dat als men enige jaren voortvoer met deze wortels zo yverig te zoeken, zonder hier en daar enige planten te laten ſtaan ten einde het geſlagt voorttezetten, 'er weinig binnen korten tyd van overblyven zou; en dit is zeer waarſchynlyk. Ook berigtte men in 't algemeen dat dit gewas voorheen overvloedig rondom *Montreal* plegt gevonden te worden, dog tegenwoordig was 'er niet ene enkelde plant te zien. Dit dwong de *Wilden* dezen zomer om ze ver binnen de grenzen der *Engelſchen* te gaan zoeken. Men heeft met deze wortelen, na dat zy door de *Wilden* zyn aangebragt, nog veel

(*) De Heer OSBECK ſchynt te twyfelen of de *Europers* enige winſt doen met den handel in den *Ginſeng* in *China*, aangezien de *Chinezen* de *Kanadaſche* wortels zo hoog niet ſchatten als de *Tartaarſchen*, waardoor de eerſten nauwlyks half zo veel gelden als de laatſten. Zie OSBECK's *Voyage to China*. Vol. 1. p. 223. F.

moeite; want men legt ze uit malkander op den grond om te drogen, waartoe twee maanden of meer tyds vereifcht wordt, naardat het weder is. Ondertusfchen moeten zy daags eens of tweemaal omgekeerd worden, op dat zy niet befchimmelen, of verrotten. Wat ten noorden van *Montreal* heeft men ze nergens in 't wild gevonden. De Opzigter der Geeftelykheid hier te lande en anderen verhaalden my dat de *Chinezen* den *Kanadafchen Ginfeng* voor even zo goed als den *Tartaarfchen* houden; (*) en dat nog niemant wel wift hoe de *Chinezen* ze toebereiden. Dog men denkt dat als de wortel begonnen heeft te drogen zy een afkookfel van de bladeren maken, en hem daarin laten weken. De wortel in *China* toebereid is doorfchynend en ziet 'er uit als hoorn. Om goed te zyn moet de wortel zwaar en van binnen gefloten zyn.

Herba capillaris. Het doorgaans in *Kanada* zo genoemde *Herba capillaris* (†) is ook een van de gewasfen waarmede dit geweft enen fterken handel dryft. De *Engelfchen* noemen het *Maagdenhair.* (§) Het groeit overvloedig in alle hunne *Amerikaanfche* Volkplantingen, die ik doorreifd heb. Ook is het zeer gemeen in de zuidelyke delen van *Kanada*, dog omftreeks *Quebec* heb ik het niet vernomen. Deze plant flaagt niet dan in de fchaduw en op goede gronden. Verfcheiden menfchen te *Albany* en in *Kanada* berigteden, dat de bladen derzelven zeer veel als thee in teringen, verkoudheden en andere borftkwalen gebruikt werden. Dit had men van de *Wilden* geleerd, die van overoude tyden her van dit middel zig bediend hadden. De *Amerikaanfche Herba capillaris* zou in de Geneeskonft beter zyn dan het *Europifch Vrouwenhair.* (*) Ook wordt 'er jaarlyks veel van naar *Frankryk* gezonden. De prys is niet altyd de zelve, en fchikt zig naar de deugd der waar, hare toebereiding, en de menigte die 'er van is. Gemeenlyk koft het pond te *Quebec* van vyf tot vyftien *fols.* Om dezen tyd van het jaar begaven zig de *Wilden* in groten getale naar de bosfchen ver boven *Montreal* om dit gewas optezoeken en te vergaderen.

Moeskruiden. De *Moeskruiden* komen hier zeer wel voort. De *witte Kool* ftond zeer wel, fchoon de rupfen ze zeer befchadigd hadden. De *Uyens* waren, zo wel als de andere foorten van *Look*, zeer in gebruik. Niet minder at men hier kawoerden, meloenen, falade, endyvie, erwten, bonen, peen, en komkommers. Men had ook tamelyk veel rode Beten,

Ra-

(*) Dit ftrydt lynregt met het geen de Heer Osbeck verzekert. Zie bov. Bl. 125 in de Aant.

(†) Dit is het *Adiantum pedatum* van Linn. Sp. Pl. p. 1557. Cornutus in zyn *Canadenf. Plant. Hiftoria* p. 7. noemt het *Adiantum Americanum*, en geeft by de befchryving ene afbeelding 'er van, p. 6.

(§) Maiden-hair. (*) *Adiantum Capillus Veneris.*

Radys, Tym, en Marjolyn. Ook zaide men veel Rapen, die inzonderheid des winters veel gegeten werden. Witte peen gebruikte men ook tamelyk veel. Weinig hield men van Artisjokken. Nog de gemene (*) nog de *Bermudische Potatoes* (†) worden hier geplant, om dat zy voor fmakeloos gehouden worden, en men lachte de *Engelfchen* uit om dat zy 'er zo veel werks van maakten. De *Brasfica gongylodes* van LINNÆUS (§) was onbekend in geheel *Noord Amerika* by de *Zweden*, de *Engelfchen*, de *Hollanders*, *Ieren*, *Duitfchers* en *Franfchen*. De genen die hier zig op het aanfokken der Moeskruiden toeleiden hebben my verzekerd, dat zy genoodzaakt waren jaarlyks nieuwe zaden uit *Frankryk* te doen komen, dewyl zy in *Kanada* met het derde jaar hunne kragt verloren, en niet meer zo goede en fmakelyke planten voortbragten.

Onkunde der *Wilden*.

By de *Wilden*, die van overoude tyden af in *Noord Amerika* gewoond hebben, en die van enerlei afkomft zyn en dezelve taal fpreken, heeft men nimmer enige letters, veel minder gefchriften of boeken ontdekt. Zy hebben gevolgelyk vele euwen lang in de grofte onkunde geleefd. Dit is oorzaak dat zy niet het minfte weten aangaande de oude gefteldheid des Lands, en al wat zy 'er van weten fteunt op loffe vertellingen en horen zeggens. Niemant is 'er die wete of voor deze *Wilden*, die nu hier wonen, een ander volk in bezit van 't Land geweeft is, nog of iemant voor *Columbus*' tyden dit Werelddeel bezogt hebbe. Even zo onbekend is het of voorheen hier oit het *Chriftendom* gepredikt zy. Ik vroeg verfcheidene *Jefuieten*, die door dit grote Land omreisden, of zy oit by de *Wilden* enige fporen hadden kunnen ontdekken van *Chriftenen*, die voorheen hier geweeft mogten zyn; dog zy wiften 'er niets van. Zo onkundig als deze *Wilden* in het fchryven en de wetenfchappen zyn, en altyd geweeft zyn, zo onkundig zyn zy ook in de bouwkunft en de handwerken. Vergeefs zoekt men by hen welgebouwde fteden en huizen, vestingwerken, torens, pilaren, en diergelyke dingen, welken men in de oude wereld van vroege tyden af kan aanwyzen. De gebouwen dezer menfchen zyn flegts elendige hutten van boomfchorffen, aan alle zyden voor regen en wind open. Al hun muurwerk beftaat daarin dat zy enige ftenen rondom de plaats daar zy vuur in hunne hutten maken leggen, om te verhinderen dat het vuur te ver voortkruipe, of liever om dus de plaats te onderfcheiden voor het vuur. Een Reiziger vindt hier niet het tiende deel van het vermaak dat men in andere van ouds bewoonde

(*) *Solanum tuberofum*. (†) *Convolvulus Batatas*.

(§) Dit is een foort van Kool met lange ronde eetbare wortelen, die boven den grond waffen, waarin zy van *Brasfica Napobrasfica* verfchilt, welker wortels onder den grond groeyen. Beide de foorten zyn gemeen in *Duitfchland*, en de eerfte in *Italie*. F.

de landen in 't reizen geniet, waar men byna iederen dag een overblyffel der Aloudheid ontmoet, nu ene beroemde ftad, dan puinhopen van een oud kafteel; nu een flagveld, waar enige euwen geleden een bloedig treffen tuffchen magtige en beroemde Vorften of Veldoverftens voorgevallen is; dan de geboorteplaats van den enen of den anderen geleerden en door de gantfche wereld beroemden man. Op zulke plaatfen kan men zyne gedagten op velerhande wyzen ftrelen, en zo vele gebeurde zaken levendig voorftellen. Dog hier vindt men niets van dezen aard. De gefchiedenis gaat hier niet hoger dan de aankomft der *Europers.* Wat men van vroegere tyden verhaalt heeft groter gelykenis naar enen droom of een verdigtfel dan naar ene gebeurtenis. Evenwel heeft men enige merktekens van Oudheid in *Noord Amerika* gevonden, waaruit men opmaken kan, of dat dit geweft in de voorgaande euwen van het een of ander in de wetenfchappen meer ervaren volk, dan het welk de *Europers* daar gevonden hebben, is bewoond geweeft, of dat 'er uit de Oude Wereld herwaards een zware krygstogt moet ondernomen zyn.

Reisover land naar de *Zuid Zee* en gedane ontdekkingen.

DIT wordt door een verhaal beveftigd, dat ik den Heer *Verandrier*, die zelf de onderneming naar de *Zuid Zee*, van de welke ik zo aanftonds gewagen zal, geleidde, aan de tafel van den Gouverneur Generaal hoorde doen, en het welk my naderhand verfcheiden ooggetuigen beveftigd hebben. Zie hier kortelyk waar in dit verhaal beftond. Weinige jaren voor myn aankomft hier te lande kreeg gemelde Heer *Verandrier* van den toenmaligen Gouverneur Generaal, den Ridder *De Beauharnois*, bevel om met enen hoop krygsvolks enen togt dwars door *Noord Amerika*, van *Kanada* af tot aan de *Zuid Zee*, te doen, om te onderzoeken hoe groot de afftand dier zee van dat geweeft ware, en welke voordelen *Kanada* of *Louifiana* van de gemeenfchap met dezelve trekken konde. De reis wierd van *Montreal* af te paard, en, zo veel het ftromen, meren, bergen, en zo voorts, toelieten, regt toe weftwaards aan voortgezet. Toen zy diep in het Land gekomen, en velerlei volken voorby gereifd waren, vonden zy fomwylen grote velden, geheel van hout ontbloot en met zeer hoog gewaffen gras bedekt, die enige dagreizen aanhielden. Op velen van deze velden was de grond doorgaans met voren doorfneden, als waren zy voorheen beploegd geweeft. En hier moet men aanmerken dat geen van de thans in *Amerika* woonagtige wilde volken deze voren heeft konnen trekken, dewyl dezen nog paarden, nog offen, nog ploegen, nog enig ander bouwgereedfchap bezitten, en voor de aankomft der *Europers* noit enen ploeg gezien hebben. Op twee of drie plaatfen, dog ver van malkander, waren in de rotfen indrukken van voeten, zo wel van kinderen als van volwaffen menfchen te zien. Dog dit is ontwyffelbaar voor een fpel der natuur te houden. Toen zy zo ver naar 't weften gekomen

wa-

waren, waar, zo veel men weet, noit een *Europer* geweeſt is, vonden zy hier en daar, zo wel in boſſchen als op uitgeſtrekte vlaktens, grote pylaren van ſteen, ruſtende tegen malkander. De pylaren beſtonden elk uit een ſtuk, en de *Franſchen* konden niet anders zien of zy waren door menſchen-handen opgerigt. Somtyds vonden zy zulke ſtenen op malkander, en als tot een muur gemetſeld. Op enige plaatſen waar zy zulke ſtenen aantroffen zagen zy gene andere ſtenen in de nabuurſchap. Op genen van deze ſtenen konden zy enig ſchrift of letters ontdekken, hoe zeer zy 'er ook naar zogten. Eindelyk egter vonden zy enen groten ſteen gelykenden wel naar enen pylaar, en op dien enen kleinderen, die aan beide zyden van onbekende letters vol was. Dezen ſteen, die omtrent de lengte van enen *Franſchen* voet en de breedte ener hand had, braken zy los, en voerden hem naderhand naar *Kanada*, van waar hy naar *Frankryk* aan den Graaf van *Maurepas* gezonden wierd. Wat 'er vervolgens van geworden was, wiſten zy niet, dog zy geloofden dat hy nog in 't Kabinet van dien Heer was. Verſcheiden' *Jeſuieten*, die zelfs hier in *Kanada* dien ſteen in handen gehad hadden, berigteden eenparig, dat zy de daarop gegraveerde letters met die vergeleken hadden welken men als *Tartariſche* letters opgegeven vindt, en dat zy van het zelve ſoort met dezelven ſchenen te zyn. (*) Maar ſchoon de op deze onderneming afgezon-

(*) Dit ſchynt zeer waarſchynlyk te wezen, want wy vinden in MARCO PAOLO, dat *Kublai Khan*, een van de Opvolgers van *Genghis Khan*, na de zuidelyke delen van *China* te hebben overmeeſterd, ene vloot uitzond om *Japan*, of, gelyk zy het noemden, *Nipan-gri*, te veroveren; dog een geweldige ſtorm beliep de vloot, en geen ſchip is 'er oit van te regt gekomen. Waarſchynlyk wierden enigen van deze ſchepen op de Kuſt van *Amerika* geſmeten, die, regt over de grote *Amerikaanſche* Meren, tuſſchen de 40, en 30. *gr. N.* legt; en het ſcheepsvolk zal naar alle gedagte deze gedenktekens hebben opgerigt, en de voorvaders zyn geweeſt van enige volken, *Mozemleks* genaamd, die enigſins beſchaafd zyn. En ander gedeelte dezer vloot ſchynt op de kuſt van *Mexiko* geraakt te zyn, en den ooorſprong aan het *Mexikaanſche* Ryk gegeven te hebben, het welk, volgens de verhalen der *Mexikanen* zelven, zo als ons de *Spanjaarden* berigten, niet zeer oud is; zo dat zy nauwlyks meer dan zeven Vorſten' voor *Motezuma den tweden* weten optenoemen, die regeerde ten tyde dat de *Spaanſchen* onder *Fernando Cortez* daar in het jaar 1519. aanlandden. Gevolgelyk begon de eerſte dezer Vorſten in het jaar 1270. te regeren, onderſtellende dat elk van hun drieëndertig jaar en vier maanden geregeerd heeft, en men daar de zeſtien jaren van *Motemuza* bydoet, omtrent welken tyd *Kublai Khan*, de overweldiger van geheel *China* en van *Japan*, op den troon zat, onder wiens regering ik meen dat de gemelde ongelukkige togt op *Japan* werd ondernomen, die *Amerika* van beſchaafde inwoonders zal voorzien hebben. Daar is, indien ik my niet bedrieg, ene grote overeenkomſt tuſſchen de gedaante van de Afgodsbeelden der *Mexikanen* en die van zul-

zonden' *Franſchen* zig alle bedenkelyke moeite gaven, om van de daaromſtreeks wonende *Amerikanen* te vernemen, wanneer en van wien die ſteenpylaren opgerigt waren, wat overleveringen zy daarvan hadden, wat die letters te kennen gaven, wie ze 'er op gezet hadden, wat ſoort van letters het waren, en tot welke taal zy behoorden, en diergelyken, konden zy 'er niet de minſte onderrigting aangaande krygen, en de *Wilden* waren 'er ruim zo onkundig omtrent als de *Franſchen.* Het enige dat zy wisten te zeggen was dat die ſtenen daar van overoude tyden her geſtaan hadden. De plaatſen waar men deze overblyfſels vond waren wel negenhonderd *Fr.* mylen weſtwaards van *Montreal.* Het ware oogmerk dier Reis, namelyk om tot de *Zuid Zee* doortedringen, en den afſtand derzelver van *Kanada* te bepalen, wierd door deze afgezondene manſchap niet bereikt, dewyl zy zig bewegen lieten om deel in enen oorlog te nemen tuſſchen twee ver van *Kanada* af wonende wilde volken, in den welken enigen van de *Franſchen* gevangen genomen, en de overigen gedwongen werden van 't voortzetten hunner Reis aftezien en terugtekeren. Van de allerverſt wonende *Wilden* ten weſten, by wie zy kwamen, verſtonden zy egter, dat zy maar enige dagreizen van de *Zuid Zee* afwaren; dat zy zelven dikwyls met de *Spanjaarden* aan die Zee wonende handel dreven, en ſomtyds naar de *Hudſonsbai* reisden en met de *Engelſchen* handelden. Enigen van deze *Wilden* hadden huizen van aarde gemaakt. Velen van die Volken hadden nimmer van te voren enen *Franſchman* gezien. Zy waren gedeeltelyk met vellen gekleed, dog velen gingen geheel naakt.

Vlaktens met voren doortrokken.

Allen die in *Kanada* waren en ver landwaards in, 't zy naar 't zuiden, dog voornamelyk naar 't weſten, gereiſd hadden, kwamen hierin overeen, dat men daar op vele plaatſen grote vlaktens aantrof, geheel van hout ontbloot, en waar de grond met voren doorſneden was, als wa-

zulke *Tartaren* die den godsdienſt van den *Dalaï Lama* aankleven, welken godsdienſt *Kublai Khan* het eerſt by de *Moguls* heeft ingevoerd. De *Wilden* van *Amerika* ſchynen enen anderen oorſprong te hebben, en zyn waarſchynlyk afkomſtig van de *Jukaghiri* en *Tkhuktkhi*, die in enigen der noordooſtelyke delen van *Aſia* wonen, van waar, volgens de berigten der *Ruſſen*, de overtogt naar *Amerika* niet zeer lang is. De woeſtheid dier twee volken, gelyk aan die der wilde *Amerikanen*, de gewoonte van zig het aangezigt te beſchilderen, hunne geſteldheid op ſterke dranken, waarvan zig 'er de *Jukaghiri* enigen uit vergiftige en bedwelmende paddenſtoelen weten te bereiden, welken zy van de *Ruſſen* kopen, en vele andere overeenkomſten, tonen duidelyk aan dat de beide volken den zelven oorſprong hebben. De *Eskimaus* ſchynen een en het zelve volk met de *Groenlanders*, de *Samoyeden* en de *Laplanders* te wezen. *Zuid Amerika*, en byzonderlyk *Peru*, is waarſchynlyk uit het grote onbekende *Zuidland* bevolkt, het welk digt by *Amerika* legt. F.

waren daar voorheen beploegde akkers geweest. Waar dit van daan kwam kon niemant zeggen; want de koornlanden van het grootste dorp der *Wilden* kunnen niet wel meer plaats beslaan dan vier of vyf van onze mergens, en de gemelde gevoorde vlaktens beslaan dikwyls ene ruimte van verscheidene dagen reizens, uitgenomen dat men hier en daar ene enkelde plaats aantreft waar gene voren zyn, en enige kleine heuvels.

MEERDER overblyfsels van de Oudheid konde ik in *Kanada* niet te weten komen, hoe sterk ik my 'er ook op toeleide. In 't vervolg myner Reisbeschryving gedurende het jaar 1750. (*) zal ik gelegenheid vinden nog twee merkwaardige zaken aantetekenen. Dog dat onze *Skandinaviers* lang voor *Columbus* reistogten naar *Noord Amerika* ondernomen hebben, heeft onder anderen de Heer GEORGE WESTMAN in zyne te *Aobo* in 't jaar 1747. ter verkryging van den graad van *Meester* verdedigde Verhandeling bewezen, werwaards ik den Lezer verzende.

DEN 8. Augustus ging ik des morgens het grootste Nonnenklooster in *Quebec* bezigtigen. Het is genen man geoorloofd 'er intekomen, uitgezonderd in zekere vertrekken die door tralies van het overige afgescheiden zyn, door welke tralies men van buiten met de Nonnen van binnen spreken kan. Dog om my des te groter gunst te bewyzen maakte de Gouverneur Generaal dat de Bisschop my verlof gaf het Klooster van binnen te bezien. De Bisschop alleen kan deze vryheid geven, dog het geschiedt zelden. Alleen mogen de Geneesheer en de Wondheler 'er inkomen. De Heer *Gaulthier*, een man van grote inzigten zowel in de Artsenykonst als in de Kruidkunde, was thans Koninglyke Arts, en verzelde my in 't Klooster. Wy bezagen eerst het Hospitaal, dat zo aanstonds beschreven zal worden, en daarop gingen wy in 't Klooster, dat een deel van 't Hospitaal uitmaakt. Het was een groot stenen gebouw, van drie verdiepingen, van binnen in lange gangen, met kameren, zalen en andere vertrekken aan beide zyden afgedeeld. De kamers der Nonnen waren op de bovenste verdieping aan beide zyden van den gang. Zy waren klein, en van binnen niet geschilderd, alleen hingen 'er papieren printjes van Heiligen en diergelyken, gelyk ook het beeld van den Zaligmaker aan het kruis. Een bed met gordynen en ene goede legging, een kleine lessenaar, en een paar stoelen, was alles wat men 'er vond. Noit wordt 'er vuur gemaakt, en de Nonnen moeten 's winters in de koude leggen. In den gang stond een yzeren kacchel, die 's winters gestookt wordt, en als men dan de deuren der kamertjes open laat zo komt 'er nog al enige warme lugt in. Op de middelste verdieping waren de vertrekken daar zig de Nonnen door den dag ophielden als zy by malkander kwamen, onder anderen het vertrek waar zy werken. Dit was ruim, geschilderd en net. Ook stond 'er een kacchel. Hier waren zy met aller-

Nonnenklooster.

(*) Dit stuk is nog niet uitgegeven.

lerlei handwerk bezig, als nayen, borduren, vergulden, 't maken van zyden bloemen, die de natuurlyken vry wel geleken. In een ander vertrek hielden zy hare raadsvergaderingen. Een ander was voor de zulken die een weinig onpasselyk waren, dog zodanigen die gevaarlyk ziek waren lagen in een ander vertrek. In een ander wederom wierden de Nieuwelingen onderrigt. Ook was 'er ene eetzaal. Hier ſtonden rondom tafels. Aan ene zyde was een kleine predikſtoel, waarop een *Fransch* boek over de levens der Heiligen lag. Onder 't eten ſpreekt niemant een woord, en ene van de oudſte Nonnen treedt op den predikſtoel en leeſt den overigen een ſtuk uit dat boek voor. Wanneer dat boek uit is nemen zy een ander. Zy zitten aan die zyde der tafel dat naar den muur gekeerd is. Byna in alle de kamers en zalen ſtond ene vergulde tafel, waarop kaarſſen ſtonden te branden voor het beeld van den Zaligmaker en de beelden van enige Heiligen. By deze tafels doen zy hare gebeden. Aan de ene zyde was de Kerk, en nevens dezelve ene grote zaal, die door tralies van de kerk was afgeſcheiden, zo dat de Nonnen wel in de kerk kyken, dog 'er niet in komen konden. In deze zaal zyn de Nonnen gedurende den dienſt, en de Prieſter is in de kerk. Als hy zyn plegtgewaad aandoet, reiken hem de Nonnen dat door de tralies toe, ſtaande het haar noit vry met den Prieſter in de Sakriſty te gaan, of met hem in een vertrek te zyn. Behalven dezen waren hier nog verſcheiden andere vertrekken, welker gebruik ik my niet te binnen brengen kan. Beneden was de keuken, het bakhuis, verſcheiden ſpyskamers en andere gemakken. Op de zolders wordt het koorn bewaard en het linnnen gedroogd. Gelyk met de twede verdieping was van buiten een balkon rondom het gantſche gebouw, waar de Nonnen zig wat verlugtigen mogten. Het uitzigt uit het Klooſter was aan alle kanten zeer ſchoon en ruim. Aan de ene zyde van 't gebouw was een grote tuin, waar de Nonnen ook mogten wandelen. De tuin lag in enen hogen muur, en was vol van allerlei moeskruiden en vrugtbomen. In dit klooſter waren omtrent vyftig Nonnen, die meeſt allen boven de veertig jaren hadden. Twee jonge Juffrouwen alleen wierden voorbereid tot den geeſtelyken ſtaat. Zulke Nieuwelingen moeten eerſt twee of drie proefjaren uitſtaan, gedurende welken tyd het haar vryſtaat weder uit het klooſter te gaan, als haar dat leven niet behaagt. Dog als zy eens als Nonnen aangenomen zyn, moeten zy 'er haar gantſche leven blyven. En merkt men dat zy naar verandering haken, zo ſteekt men ze in een vertrek waar zy noit kunnen uit komen. Deze Nonnen gaan noit verder uit het Klooſter als in 't Hospitaal, dat daar vlak nevens legt, en een deel van 't Klooſter uitmaakt. Daar gaan zy om de zieken optepaſſen. Toen ik afſcheid nam vroeg my de Abdis of my hare inrigtingen wel bevielen. En toen ik van ja geantwoord had, ſchoon ik zeide de levenswys zeer gedwongen te vinden, zeide zy my, dat

zy

zy met hare Zusters God hartelyk bidden zou om myne bekering. Van verscheiden' menschen heb ik gehoord, dat 'er zig weinig Juffrouwen in dit Klooster begeven voor dat zy tot zulke jaren gekomen zyn waarop haar weinig hoop over is van te zullen trouwen. In alle de drie Kloosters van *Quebec* zagen 'er de Nonnen meest zeer oud uit, zo dat het zo evengemelde zeggen niet ongegrond schynt. Men was het overal hierin eens dat in *Kanada*, zo wel op het land als in de steden, ver na zo veel mans als vrouwen niet waren, dewyl 'er vele mans op reis, 't zy naar de *West Indien*, waar ook velen zig neerzetten, 't zy door het land, omkomen, en de oorlog 'er velen wegsleept. En dit dwingt verscheiden' vrouwen zig in het Klooster te begeven.

Het Hospitaal bestond uit twee grote zalen en enige vertrekken nevens de Apotheek. In deze zalen stonden twee ryen met bedden. De bedden naar den wand toe hadden gordynen, de anderen niet. In elk bed waren twee lakens en ander beddengoed. Zo dra de Zieke uit het bed was wierd het gemaakt, ten einde alles in het Hospitaal zuiver en rein te houden. De bedden stonden drie of vier ellen van malkander, en tusschen dezelven stond ene kleine tafel. In deze zalen waren goede yzeren kacchels, en fraye vensters. De Nonnen passen de Zieken op, en brengen hun eten en alles wat zy nodig hebben. Behalven de Nonnen waren hier nog enige manspersonen insgelyks om optepassen, en een Wondheler. Ook moest de Koninglyke Geneesheer hier alle dagen komen en het oog over alles laten gaan. In dit Hospitaal ontvangt men gemeenlyk de kranke Soldaten, waar van men 'er in den tyd dat 's Koningsschepen aankomen, het geen gemeenlyk in Juli en Augustus is, en in oorlogstyden, ene goede menigte vindt. Als 'er bedden open zyn worden 'er ook andere zieke menschen ingenomen. Daar waren byzondere vertrekken voor de zulken die zeer ziek zyn, opdat het geraas dat 'er in de zaal somtyds is hen niet vervelen mogt. Het Hospitaal.

Het was hier de gewoonte van als iemant niesde ene buiging te maken, waarvan men in de *Engelsche* Volkplantingen niets weet. Op de straat neemt men den hoed maar voor bekenden en aanzienlyke lieden af. Jonge lieden houden dien dikwyls in de kamers waar vrouwen zyn op, dog de ouderen zyn dan meest blootshoofds. De vrouwen hadden hier veel op met het krullen en poederen van 't hair, daar zig de *Engelsche* vrouwen in de Volkplantingen niet zo veel mede bemoeyen. De Mans dragen meest hun eigen hair met een zakje daarin gebonden. Sommigen hadden zakjespruiken op. Dog de meeste lieden van jaren droegen grote pruiken. By de voornaamste mans was het zeer in 't gebruik gegalonneerde klederen te dragen. Allen die in dienst van de Kroon waren gingen met degens. Als het weder regenagtig was droegen alle de Heren, zelfs van den eersten rang, alleen

de Gouverneur uitgenomen, enen mantel op den linker arm. By 't intreden in een huis van kennis, daar men in langen tyd niet geweeſt is, groet men de menſchen van beide geſlagten met twee zoenen.

Ik ga met voordagt de beſchryving van de planten die ik dagelyks verzamelde en aantekende voorby, om deze Reisbeſchryving niet al te zeer te doen uitdyen, en te maken dat geen Boekdrukker in *Zweden* zulk een werk zou willen ondernemen. Ik ſpare dan alles wat uit droge beſchryvingen van ſtukken rakende de Natuurlyke Hiſtorie beſtaat voor ene Flora Canadensis en diergelyke werken. Het zelve zeg ik van de aanmerkingen die ik nopens de Geneeskonſt gemaakt heb. Ik heb zorgvuldig aangetekend welk gebruik men van vele *Amerikaanſche* planten maakt, waarvan 'er ſommigen hulpmiddelen opleveren die onfeilbaar geagt worden. Maar dewyl de Geneeskonſt myne hoofdzaak niet is, ſchoon ik 'er my in myne jeugd vlytig op heb toegelegd, vreesde ik enige omſtandigheden van belang overgeſlagen, en daardoor myne beſchryvingen nutteloos voor de Geneeskundigen gemaakt te hebben. Dit moet my ontſchuldigen van in 't vervolg zaken aangaande de Geneeskonſt te gewagen die boven myne kennis zyn. Wat de planten van *Kanada* aanbelangt, kan men 'er dit omtrent aanmerken, dat hoe verder men naar 't noorden komt men des te meer van die planten ontmoet die ook in *Zweden* in 't wild waſſen, zo dat ten noorden *Quebec* meer dan het vierde deel der daar vallende planten *Zweedſchen* zyn. Den enen of anderen boom evenwel, die van groot nut is, zal ik in 't vervolg gewagen.

Rendiermos. Het *Rendiermos* (*) wies vry overvloedig in de boſſchen rondom *Quebec*. De Heer *Gaulthier* en anderen zeiden dat de *Franſchen*, wanneer zy op lange reizen, die zy dikwyls doen om handel onder de *Wilden* te dryven, hun eten opgemaakt hebben, dit mos koken en het afkookſel drinken, het welk enigſins voedzaam zyn zonde. Verſcheiden *Franſchen*, die in *Terra Labrador* geweeſt waren, waar zig vele Rendieren ophouden, welken de *Franſchen* en de *Wilden* hier te lande *Cariboux* heten, verhaalden dat de gantſche grond op vele plaatſen met dit mos bedekt is, en 'er ſneuwwit van uitziet.

Jeſuieten. Den 10. Auguſtus at ik by de *Jeſuieten*. Ik had twee dagen te voren hun een bezoek gegeven, waar op de Opperſte met nog enige vaders my het tegenbezoek kwam afleggen, tegelyk my ter maaltyd nodigende. Eerſt woonde ik den Godsdienſt in hunne kerk by, welke een deel uitmaakt van hun Klooſter. Zy is ſrai van binnen, dog zonder zitplaatſen, zo dat men daar altyd op de knien leggen moet. Op de Kerk is een kleine toren met klokken en een uurwerk. Het gebouw van 't huis is pragtig en gelykt wel naar een Paleis. Het is van ſteen, drie

(*) *Lichen rangiferinus.*

drie verdiepingen hoog, zonder de zolders te rekenen, met leyen gedekt. Het beftaat uit een vierkant met ene plaats in 't midden. Het is zo groot dat 'er wel driehonderd huisgezinnen in zouden kunnen wonen, en egter zyn 'er maar twintig Vaders in. Dog fomtyds is hun getal veel groter, wanneer namelyk zulken t'huis komen die in zendelingfchap door het Land reizen. In de lengte aan elke zyde van het vierkant lopen lange gangen, op welker beide zyden de kamers, de zalen, de boekery, en andere gemakken zyn. Alles is hier zeer wel ingerigt, en de Vaders wonen hier zeer gemakkelyk. Aan den buitenkant is hun Kollegie, het welk aan twee zyden van enen fchonen tuin omringd is. Een deel der bomen die 'er in ftaan zyn een overblyffel van het bofch dat hier ter plaatfe was toen men begon de Stad te bouwen. Dog men heeft 'er vele vrugtbomen en allerlei moeskruiden bygevoegd. De Vaders aten te zamen in ene grote zaal. De tafels ftonden rondom, en aan enen kant een preekftoel, waarop een der Vaders gedurende den maaltyd klimt en den overigen iets uit een geeftelyk boek voorleeft. Dog dit gefchiedde deze reis niet, en al de tyd wierd om te praten befteed. Men at hier zeer wel, en gaf zo veel fchotels als by ons op de grootfte gaftmalen. In dit grote gebouw zag men geen vrouwmenfch, maar alleen Vaders of Broeders, dat is jonge lieden die tot aanftaande *Jefuieten* gefchikt zyn, en daar opgebragt worden. Dezen maakten het eten klaar, en droegen het op, want gemene bedienden worden hier niet toegelaten.

BUITEN den Bisfchop zyn hier te lande drieërlei Geeftelyken, *Jefuieten*, *Priefters*, *Barrevoeters*, anders *Recollects*. De *Jefuieten* zyn voor zeker de aanzienlykften. Ook zegt men hier voor een fpreekwoord, dat om het beeld van enen *Barrevoeter* te maken men genoeg heeft aan ene byl, om enen *Priefter* aftebeelden gebruikt men ene fchaar, maar om enen *Jefuiet* te fchilderen moet men een pinceel hebben. (*) De *Jefuieten* zyn gemeenlyk geleerde lieden, beleefd en aangenaam in gezelfchap. In alles wat zy doen heeft iets bevalligs plaats, zo dat het geen wonder is dat zy de gemoederen der menfchen innemen. Zelden fpreken zy van godsdienftzaken, en zo zy het doen vermyden zy altyd de gefchilpunten. Daarentegen zyn zy altyd zeer gereed om anderen ten dienft te ftaan, en zelfs voortekomen. Deze eigenfchappen heb ik by alle de *Jefuieten* gevonden met de welken ik hier te Lande omgang heb gehad. Zy bezitten grote goederen in eigendom, die zy van den Koning gekregen hebben. Te *Montreal* hebben zy ene fraye Kerk met een net Kloofter. Zy ftaan 'er niet naar om ene ftandplaats by de ene of andere gemeente te krygen, dog laten dat gaarne Geeftelyken.

(*) *Pour faire un Recollet il faut une hachette, pour un Prêtre un cifeau, mais pour un Jefuite il faut un pinceau.*

ne aan de *Priesters* over. Hun enige arbeid hier te Lande is de Heidenen te bekeren, en met dat inzigt hebben zy hunne zendelingen overal. Genoegzaam by elk dorp, dat bekeerden *Wilden* toekomt, woont een *Jesuiet* of twee, die op dezelven agt geven. Dus vindt men *Jesuieten* by de bekeerde Heidenen te *Tadoussac*, te *Lorette*, te *Besancourt*, te *St. Francois*, te *Saut St. Louis*, en overal waar zig bekeerlingen ophouden. Ook hebben zy hunne zendelingen onder de onbekeerden, zo dat men gemeenlyk in elk groot dorp van *Wilden* enen *Jesuiet* vinden zal, die alle pogingen aanwendt om ze te winnen. Des winters gaat hy met hun op de jagt, in weerwil van allerhande ongemakken, als van alle dagen in sneuw, vorst, en slegt weder in de lugt te moeten wezen, en in de hutten der *Wilden*, waar het van vloyen en ander ongedierte krielt, te moeten slapen. Dit alles ondergaan de *Jesuieten*, ten dele om de *Wilden* te bekeren, en ten dele met inzigten van staat en anderen. De Koning trekt grote voordelen van de *Jesuieten*, dewyl zy de *Wilden* tot alles brengen kunnen, gelyk als om de *Engelschen* te beoorlogen, alle hunne pelteryen aan de *Franschen* te leveren, of de *Engelschen* te beletten in hun Land te komen, en diergelyken. Dog dit alles is niet geheel zonder gevaar; want als de *Wilden* dronken zyn gebeurt het wel dat zy de Zendelingen ombrengen, als waren die maar verspieders, en geven dan ter hunner ontschuldiging voor dat niet zy maar de drank den *Jesuiet* heeft gedood. Dit zyn genoegzaam de enige bezigheden der *Jesuieten* hier te Lande. Zy gaan in de Steden gene kranken bezoeken, zy horen gene biegt, nog wonen begraafnissen by. Ook heb ik ze byna gene Omgangen zien doen. Zelden gaan zy in de huizen om 'er onthaald te worden, zelfs al zyn zy genodigd. Ligt is het te zien dat zy meest allen om hun verstand uitgekozen zyn. Men houdt ze hier te Lande voor doordringende koppen, die overal kans toe weten. Dit maakt dat zy ook hier hunne vyanden hebben. Ook nemen zy niemant onder zig aan dan die verstand heeft, alle domkoppen zyn by hun uitgesloten. Dog tot *Priesters* neemt men allerlei geesten, en nog minder bedenking valt 'er by het maken van enen *Monnik*. De *Jesuieten* in *Kanada* zyn allen uit *Frankryk* overgekomen. Velen van hun blyven hier maar enige jaren en keren dan terug. Sommigen, waarvan 'er nog vyf of zes in 't leven zyn, die in *Kanada* geboren waren, zyn naar *Frankryk* gegaan en daar onder de *Jesuieten* aangenomen. Dog geen van hun is hier oit terug gekomen; wat geheim daaronder leggen mag weet ik niet. Gedurende myn verblyf te *Quebec* lag een der *Priesters*, met bewilliging des Bisschops, zyn ampt neder, en ging tot de *Jesuieten* over; het welk den overigen *Priesters* niet breed aanstond, als had deze hunnen stand te gering geagt. Evenwel zyn 'er *Priesters* om dienst te doen by alle

de

de gemeentens die den *Jesuieten* schattingen betalen. De Bisschop stelt die *Priesters* aan. Geen der Geestelyken dryft hier enigen handel in bontwerk.

Na den middag bezogt ik het zogenaamde *Seminarium*, of het huis waar alle de *Priesters* by malkander wonen. Dit gebouw is enige verdiepingen hoog, en heeft gangen en kamers. Daar by legt een schone tuin. De Heren van het *Seminarium* gaven in beleefdheid den *Jesuieten* niet veel toe, en ik bragt den tyd in hun gezelschap met veel genoegen door.

De *Priesters* maken den tweden rang der Geestelyken, en het grootste getal uit. De meeste Kerken in de steden en op de dorpen, alleen die der nieuw bekeerde *Wilden* uitgenomen, worden van *Priesters* bediend. Ook hebben zy enige zendelingschappen. In *Kanada* zyn twee *Seminaria*, een te *Quebec* en een te *Montreal*, die elk hunnen Opzigter hebben, en niet van malkander afhangen. De *Priesters* van 't *Seminarium* te *Montreal* zyn allen van de order van *St. Sulpicius*, en bedienen alleen maar de gemeentens in die Stad en op het Eiland van den zelven naam. Alle de andere Kerken behoren tot het *Seminarium* van *Quebec*. De *Priesters* van *St. Sulpicius* komen allen uit *Frankryk*, en men verzekerde dat 'er noit een uit *Kanada* geboortig was onder geweest. Dog in het *Seminarium* van *Quebec* zyn 'er verscheidenen die hier te lande geboren zyn. Om bekwame voorwerpen voor het zelve te vinden heeft men, zo wel te *Quebec* als te *St. Joachim* scholen opgeregt, waarin de jeugd in het *Latyn* en andere wetenschappen tot den Priesterstand betrekkelyk wordt onderwezen. Dog men is hier zo keurig niet of men neemt ook wel middelmatige geesten aan. In 't *Latyn* schynen velen het niet ver gebragt te hebben, want, schoon hun gehele Godsdienst in die taal geschiedt, en zy dagelyks het *Breviarium* in 't *Latyn* lezen, wisten egter de minsten het te spreken. Alle de *Priesters* uit het *Seminarium* van *Quebec* worden door den Bisschop ingezegend. De Koning heeft beiden den *Seminaria* grote inkomsten geschonken. Dat van *Quebec* heeft jaarlyks meer dan dertigduizend guldens aan inkomen. Het gehele land op de west zyde der *St. Laurence* van *Quebec* af tot *Baïe St. Paul* toe behoort dat *Seminarium*, behalven het geen 't op andere plaatsen bezit. Zy verhuren de landen voor zekere sommen. Gemeenlyk geldt een land van drie *Arpents* in de langte een *Ecu* 's jaars, behalven enige toepagt. Op vele plaatsen daar 'er gelegenheid toe is hebben de Priesters koorn- en zaagmolens doen bouwen, waarvan zy goede inkomsten trekken. Het *Seminarium* van *Montreal* is eigenaar van al den grond waarop die stad staat en van het Eiland, van den welken het jaarlyks meer dan zeventigduizend *Livres* aan renten trekt, zonder te rekenen wat de *Priesters* van

hun ampt weten te maken. Alle de inkomften der landeryen en vafte goederen komen aan het *Seminarium*, zonder dat de Priefters ten platten lande daar iets van krygen. En daar dat *Seminarium* maar uit zeftien Priefters beftaat, en meer inkomften geniet dan het jaarlyks van noden heeft, zo worden 'er alle jaren grote fommen naar *Frankryk* aan het *Hoofdfeminarium* overgemaakt. De inkomften van het *Seminarium* te *Quebec* worden tot het onderhoud der *Priefters* in het *Seminarium* en tot dat van fommige jongelingen, die tot *Priefters* opgebragt worden, befteed. De *Priefters* ten platten lande beftaan van de Tiendens, die zy van hunne gemeente trekken, en van het geen zy door hun ampt verdienen. Op plaatfen waar de gemeentens en de inkomften gering zyn, hebben zy een zeker onderhoud van den Koning. Als een Priefter ten platten lande oud geworden is, wordt het hem fomtyds vergund in het *Seminarium* te komen, en daar zyne dagen te eindigen. Elk *Seminarium* ftelt de *Priefters* op zyne landgoederen aan. Op de overige plaatfen ftelt de Biffchop de Priefters.

Barrevoeters. De *Barrevoeters* of *Recellects* maken het derde foort van Geeftelyken uit. Zy worden ook *Franciskaner Monnikken* genoemd, dewyl zy volgens den regel van *St. Franciscus* leven. Zy bezitten te *Quebec* een tamelyk groot en nog al enigermate net huis met ene kerk. Daarnevens legt een grote fchone tuin, dien zy zelven onderhouden. Te *Montreal* en te *Trois Rivières* is hunne levenswys even dezelve als hier. Zy nemen alles aan wat zy bekomen kunnen, zonder op het verftand te zien. Ook breken zy zig het hoofd niet met de wetenfchappen, en my wierd verzekerd dat zodra zy het Monnikskleed aan hebben zy niet alleen om geen ftuderen denken, maar nog zelfs alles vergeten wat zy geweten hebben. Zy flapen meeft op matten of iets anders dat hard is, fchoon ik in de cellen van fommigen goede bedden zag leggen. Zy hebben gene vafte goederen, dewyl zy gelofte doen van armoede, en leven alleen van de almoeffen die zy krygen. Ten dien einde hebben zy enige *Fratres*, of jonge Monnikken, die met enen zak aan de huizen rond gaan, om hout, brood, vleefch, en wat zy anders van doen hebben, te verzamelen. Op het land hebben zy gene gemeentens. Dog fomtyds gaan zy wel in zendelingfchap by de *Wilden*. In elke vefting waar boven de veertig man in bezetting legt onderhoudt de Koning enen van deze Monniken in plaats van enen Priefter, om den dienft waartenemen. Hiervoor geniet hy vry koft, woning, oppaffing, en tweehonderd *Livres* 's jaars. De helft van dit geld zendt hy aan de Gemeenfchap, het overige is voor hem. Op de fchepen worden ook meeft deze Monnikken gebruikt, welken deswegens als tot 's Koning dienaars behorende worden aangezien. Als een *Pafteur* ten platten lande fterft en de plaats niet fchielyk kan vervuld worden, zendt men enen dezer Monnikken derwaards tot

dat

dat 'er een andere Priester is. Een deel dezer Monnikken komt uit *Frankryk* over, dog een deel van hun zyn inboorlingen. Buiten deze Monnikken zyn 'er hier gene anderen, uitgenomen een enkelde *Augustyner*, die met de schepen overkomt, dog ook weer henen gaat.

Den 11. Augustus des morgens deed ik ene wandeling met den Heer *Gaulthier* buiten de Stad, ten dele om naar planten te zoeken, en ten dele om het Nonnenklooster te bezigtigen dat op enigen afstand van de stad legt. Dat klooster, 't welk pragtig van steen gebouwd is, legt in enen aangenamen oord, en is met akkers, weilanden, en bosschen omringd. Men kan hier de Stad en de Rivier duidelyk zien. Een Hospitaal voor arme oude lieden, voor gebrekkelyken en diergelyken, maakt een deel van 't klooster uit, en is in twee zalen verdeeld, ene voor de mans en de andere voor de vrouwen. De Nonnen passen beiden de geslagten op, egter met dit onderscheid dat zy voor de mans het eten alleen maar bereiden, het aanbrengen, hun geneesmiddelen ingeven, het eten weer van de tafel nemen, dog het overige aan mansperſonen te verrigten overlaten; maar in het vrouwenvertrek doen zy alles. Voor 't overige was dit Hospitaal even zo ingerigt als dat van *Quebec.* Op verzoek van den Gouverneur Generaal had my de Bisschop de byzondere gunst toegestaan van in het Klooster te mogen gaan. In gezelschap van den Heer *Gaulthier* bragt my de Abdis in alle de kamers, begeleid van enen troep van Nonnen. De meesten derzelven zyn van adelyke afkomst; dog velen waren oud, schoon 'er verscheiden jongen onder waren, die 'er niet onaardig uitzagen. Zy schenen allen veel bevalliger te zyn dan in het andere Nonnenklooster. De kamers waren even als in dat afgedeeld; dog men vond 'er een weinig meer huisraad in. De bedden hadden blauwe gordynen; daar stonden een paar kleine *bureaux*, een tafeltje, twee stoelen, en enige printen hingen 'er aan den wand. Dog 'er was nog schoorsteen, nog kacchel, dewyl zy, gelyk zy 't noemden, op allerlei wyzen het vleesch doden moesten. De eetzalen evenwel en de vertrekken der zieken wierden door kacchels verwarmd. Het getal der Nonnen is hier niet bepaald, en ik zag 'er ene goede menigte van. Ook wierden hier verscheiden' Nieuwelingen onderwezen, eer zy hare proef deden. Men zendt hier ook jonge Juffrouwen naartoe om in den godsdienst en handwerken onderwezen te worden, en dezen gaan daarna weder uit het Klooster. Dit gebouw ziet 'er als een Paleis uit, en is, gelyk men zegt, van enen Bisschop, die ook in 't koor der kerk begraven legt, gestigt. Wy zamelden den voormiddag enige kruiden op de weiden, die daar naby lagen, en gingen omtrent den middag by enen ouden eerwaardigen *Barrevoeter* spyzen, die het klooster als Priester bediende. Het eten was van de Nonnen klaar gemaakt, en bestond in zo veel schotels als of het voor de tafel was van een groot Heer. Ook schonk men 'er

verſcheiden' ſoorten van wyn. Dit klooſter heeft ook aanzienlyk inkomſten. Boven op het gebouw ſtaat een kleine toren met ene klok. Als men bedenkt wat uitgeſtrekte goederen de Koning in *Kanada* aan alle die Geeſtelyken weggeſchonken heeft, zoude men zeggen dat hy zeer weinig voor zig zelven moeſt hebben overgehouden.

Brambozen. BRAMBOZEN, van het ſoort dat by ons gemeen is, wieſſen overvloedig op de heuvels, by de koornlanden, en aan beken en ſtromen, zo dat de takken dikwyls geheel rood van de beſſen waren. Zy waren nu gedeeltelyk ryp, en wierden op het nagerigt gegeten, en ook wel voor den winter in ſuiker ingemaakt. De *Sorbus aucuparia* is tamelyk gemeen in de boſſchen.

Winden. DE noordooſten wind wordt hier voor den ſcherpſten gehouden; en men verzekerde my, dat hy des winters door vry dikke muren zelfs heen dringt, zo dat de gehele muur van binnen met ryp als beſlaat. Zelfs zou ene kaars digt aan den muur geplaatſt byna uitwayen van den wind die door den muur doordringt. Deze wind beſchadigt de ſtenen huizen dikwyls, en doet den kalk en de klei ſchilferen en afvallen. De noorden en noordooſten wind houdt men hier ook voor de koudſten. Des zomers voert de noordooſten wind gemeenlyk regen aan.

Lugtsgeſteldheid. HET onderſcheid van lugtsgeſteldheid tuſſchen *Quebec* en *Montreal* wordt als zeer groot beſchreven. Te *Montreal* is het met de winden en het weer gantſch anders als te *Quebec* geſteld. Ook is daar de winter ver na zo koud niet. By *Montreal* waſſen ſchone Peren, dog te *Quebec* komen die niet voort, en de bomen vriezen dikwyls des winters dood. Te *Quebec* valt meer regen; de lente begint 'er later en de winter vroeger. Ook worden te *Montreal* de vrugten vroeger ryp.

DEN 12. Aug. ging ik na den middag met *Jungſtrom* naar buiten, om daar enen dag of twee te blyven, ten einde des te beter het land en de gewaſſen te leren kennen. De Gouverneur Generaal had enen *Amerikaan* van *Lorette* laten halen om ons den weg te wyzen, en ons het gebruik te leren dat de *Wilden* van de planten maken. Deze man was een geboren *Engelſchman*, die dertig jaren geleden van de *Wilden* van *Lorette* nog een kind zynde gevangen, en door hun in de plaats van enen uit hun, die door den vyand was omgebragt, opgevoed geworden was. Hy was ſedert altyd onder hun gebleven, had den *Roomſchen* Godsdienſt aangenomen, en was met ene *Amerikaanſche* vrouw getrouwd. Hy ging gelyk de andere *Wilden* gekleed, en ſprak *Engelſch*, *Franſch*, nevens verſcheiden onder de *Wilden* gebruikelyke talen. Het is onder deze volken de gewoonte van in de plaats der geſneuvelden uit hun enige gevangenen aantenemen, en dien de zelve voorregten te doen genieten die de geſneuvelden plegen te hebben, en ze dan als bloedvrienden aantezien. In de oorlogen tuſſchen de *Franſchen* en de

En-

Engelschen hebben de *Wilden* die bondgenoten der Franschen waren vele gevangenen van beiderlei geslagt in de *Engelsche* Volkplantingen gemaakt, en ze als de hunnen aangenomen. Dit heeft gemaakt dat het bloed der *Wilden* in *Kanada* zeer met dat der *Europers* vermengd is. Ook is het merkwaardig dat het grootste deel der *Europische* gevangenen, die de *Wilden* dus onder hun ingelyfd hebben, vooral als dit in hunne jeugd geschied is, noit verlangd hebben naar hunne geboorteplaats terug te keren, schoon hunne Ouders en anderen van hunne nabestaanden hen bezogt en gepoogd hebben van hen daartoe te overreden, aangezien zy 'er de magt thans toe hadden. Dog zy verkiezen liever de losse levenswys der *Wilden* te blyven leiden dan weder by hunne Landslieden te komen wonen. Zy kleden zig gelyk de *Wilden*, zodat men ze 'er bezwaarlyk van onderscheiden kan, uitgenomen alleen dat zy meest blanker van huid zyn. Ook zyn 'er enige voorbeelden van *Franschen* die tot de *Wilden* overgegaan zyn, en hunne levenswys aangenomen hebben. Integendeel weet men niet dat het oit gebeurd is dat een der *Wilden* zig onder de *Europers* begeven en hunne levenswys aangenomen heeft. Wanneer zy in den oorlog in de handen der *Europers* geraakt zyn hebben zy altyd gelegenheid gezogt om weder by hunne Landsgenoten te komen, al waren zy enige jaren onder de *Europeanen* geweest, en al hadden zy alle de vryheden genoten welken de *Europeanen* zelven bezitten.

Het Land dat wy heden doorkruisten was meest overal tot koorn- of weilanden aangelegd. By de Stad was het tamelyk vlak; hierendaar met heldere stromende beekjes doorsneden. De wegen waren goed, breed en op lage plaatsen hadden zy sloten aan de kanten. Wat verder van de Stad begon het land allengskens, en zelfs tot ene aanmerkelyke hoogte toe, te ryzen, en men vond, als ware het, de ene hoogte boven de andere. Deze ryzende grond was egter tamelyk vlak, merendeels zonder stenen, en met ene goede en vette aarde bedekt. Even onder deze aarde lag gemeenlyk de hier overal voor handen zynde kalklei. Enige beddingen van dezelven lagen horizontaal, anderen loodregt, of zo dat de ene rand opwaards en de andere benedenwaards stond. Zulk ene loodregte legging heb ik ook op andere plaatsen hieromstreeks opgemerkt. De grond was geheel bebouwd. Men zag 'er fraye kerken, voortreffelyke akkers en schone landhoeven. De weiden lagen meest in de dalen, enigen egter op de hoogtens. Van daar had men een heerlyk uitzigt. Oostwaards zag men *Quebec*, en een deel der *St. Laurence*. Verder weg naar de zuidoostelyke zyde dier Rivier vertoonde zig ene ry van hoge bergen, die, schoon vele mylen van dezelve afstaande, egter met de Rivier evenwydig liepen. Westwaards rezen de heuvels, op enigen afstand van de plaats daar wy waren, tot dat zy ene ry van zeer hoge bergen maken. Dezen liepen ook evenwydig met de Rivier,

Lands-gesteldheid.

vier, of omtrent van 't zuiden naar het noorden. Dit hoge gebergte bestaat uit grauwe rotsen, die uit verscheiden' soorten van stenen t'zamengesteld zyn, van de welken ik in 't vervolg breder spreken zal. Deze bergen schynen een bewys opteleveren dat de kalkleijen even zo oud als de grauwe rotsstenen, en niet eerst in later tyden geformeerd zyn, want hier lagen verschrikkelyk zware grauwe rotsen boven op de bergen, die uit zwarte kalkleyen bestaan.

Weilanden. De hoge weilanden in *Kanada* zyn voortreffelyk goed, en hebben veel vooruit boven die genen welken ik in de *Engelsche* Volkplantingen gezien heb. Hoe verder ik hier noordwaards in het Land kwam, des te schoonder weilanden en des te digter gras ontmoette ik. Op deze hoge weilanden vond men byna niets dan een soort van gras, namelyk de *Poa angustifolia*, het welk drie of vier bloemen op een steeltje voortbrengt (*) Dog de bloemen waren zo klein dat men het gras ligt voor ene *Agrostis* konde aanzien. Voor 't overige had het zaad van onderen enige zagte hairen. Behalven dit vond men op de weiden nog witte klaver. Deze twee gewassen maakten hier al het gras uit. Zy stond digt en dik, en de *Poa* was tamelyk lang, dog zeer fyn. Onder aan den wortel der *Poa* was de grond geheel van klaver bedekt. Digter en fynder gras dan hier wies kon men noit verlangen. Men kon uit de overgebleven' voren zien dat alle deze weiden voorheen koornlanden geweest waren. Zy konden niet meer dan eens elken zomer gemaid worden, vermits de lente te laat begint.

Hoi. Het volk was nu sedert ene week sterk aan 't hoyen. Mans en vrouwen waren 'er bezig aan. Het hoi werd met karren weggebragt, die door ossen of paarden getrokken werden. By verscheiden' weiden stonden schuren. Op vogtige plaatsen maakten zy kegelagtige hoistapels. Merendeels waren de weiden niet omheind, dewyl het vee meest aan den anderen kant van de bosschen liep, wordende door Herders, waar het nodig was, opgepast.

De koornlanden waren tamelyk groot. Men zag nergens afleidingen voor het water, die evenwel op vele plaatsen wel nodig waren geweest. Zy liepen allen met smalle ruggen van omtrent vier of vyf ellen tusschen de voren, zynde in 't midden byna ene halve el hoger dan de grond der voren. Al het koorn was zomerkoorn. Men zait in den herfst niet, dewyl het gewas des winters dood vriezen zoude. Het meest stond hier witte Weit. Dog men zag 'er ook ruime velden met Erwten, Haver, en hier en daar Rogge en Garst. By alle de boerderyen byna vond men kool, kawoerden en meloemen. De braaklanden wierden des

(*) *Spiculæ tri- vel quadrifloræ minimæ, semina basi pubescentia.*

des zomers niet omgeploegd, zo dat 'er het onkruid vry mogt groeyen, dog het vee liep 'er den gehelen zomer op. (*)

De Huizen ten platten lande waren van steen of van hout. De stenen huizen zyn niet van tichels, waarvan men hier niet veel heeft, dog van zulken steen als men in de nabuurschap vinden kan, vooral van zwarte kalkleyen. Dezen zyn hard als men ze uit den berg houwt, dog vallen in schilfers als zy aan de lugt blootgesteld worden, dog dit kan weinig schaden, dewyl de stenen in den wand vastzitten en dus 'er niet uit vallen kunnen. By gebrek van leyen bouwen zy dikwyls met kalksteen, zandsteen, en somtyds met grauwen rotssteen. Zulke muren zyn gemeenlyk twee voet dik, zelden dunner. Men vindt hier overal kalk. De meeste huizen op het land zyn egter van hout, en somtyds van buiten wit gepleisterd. De reten in de muren worden met klei aangevuld. Zelden zyn die huizen meer dan ene verdieping hoog. In elk vertrek is of een kacchel, of een schoorsteen, en somtyds wel beiden. De kacchels hebben de gedaante van een langwerpig vierkant. Sommigen zyn geheel van yzer, omtrent twee en enen halven voet lang, twee voet hoog, en anderhalven voet breed. Deze yzeren kacchels worden allen in het yzerwerk by *Trois Rivières* gegoten. Sommigen zyn van tichels of van steen, niet groter dan de yzeren kacchels, maar boven op gedekt met yzeren platen. De rook wordt uit den kacchel in den schoorsteen door ene yzeren pyp geleid. Des zomers neemt men de kacchels weg. Huizen.

Des avonds kwamen wy te *Lorette* aan, en namen ons verblyf by de *Jesuieten*. Den volgenden morgen vervolgden wy onze reis door de bosschen heen naar het gebergte, om te zien wat zeldzaamheden men daar vinden konde. De grond was in 't eerst meest vlak, overal met zwaar hout bewassen, uitgenomen op plaatsen daar poelen waren. Wel de helft van de gewassen die men hier ontmoet worden ook in *Zweden* gevonden. *Lorette.*

Men zag hier twee soorten van wilde *Kersfenbomen*, die egter maar verscheidenheden van malkander schynen te zyn, schoon zy in 't een en ander merkelyk verschilden. Zy waren beiden in *Kanada* zeer gemeen, en de vrugten waren thans rood. Die van het ene soort dezer zogenaamde *Kersfenbomen* waren wrang en trokken den mond en de keel t'zamen; dog die van het andere hadden enen aangenamen zuren smaak. (†) Kersfenbomen.

De

(*) Hier volgt in 't *Hoog Duitsch* wederom ene breedvoerige beschryving van de omheiningen die men in *Amerika* gewoon is om de akkers te maken, het welk wy als vervelend en voor onzen Lezer van geen nut hebben overgeslagen, gelyk ook de *Engelsche* overzetter gedaan heeft.

(†) „ Ik heb het ene soort van dezen boom, door de *Franschen Cerisier* „ genoemd, in myn Dagboek dus beschreven;" zegt de Heer Kalm. " Ce-
„ ra-

Nies-wortel. De *Driebladerige Nieswortel* (*) wies in grote menigte in de bosschen. Op vele plaatsen bedekte hy den grond geheel. Deze plant zogt voornamelyk zulke plaatsen die vol van mos, dog niet al te nat waren, en had gemeenlyk de *Oxalis Acetocella* en de *Circæa Alpina* tot gezellinnen. Het zaad was nog niet ryp, en de meeste stelen hadden geen zaad. Dit gewas werd van de *Franschen Tissavoyanne jaune* geheten. De *Wilden* gebruiken de bladeren en de stelen om verscheiden dingen die zy uit beestenvellen hebben gemaakt schoon geel te verwen. De *Franschen*, in navolging hiervan, verwen 'er wol en andere stoffen geel mede.

Bomen. Wy klouterden met grote moeite enen van de hoogste bergen op. Dog tot myn groot verdriet zag ik 'er gene andere planten dan ik reeds in de vlaktens van *Kanada* gezien had. Ook belette ons het hout waarmede de berg bewassen was het genoegen te nemen van een wyd uitgestrekt gezigt te genieten. Dus hadden wy zo goed als niets voor de moeite van ons klouteren. De bomen die hier wiessen waren de Haagbeuk, of de *Carpinus Ostrya*, de *Amerikaansche* Olm, de Roodbloemige Ahorn, die soort van boom die goed is om gebrande wonden te helen, welken ik nog niet beschreven heb, de Beuk, de *Betula nigra*, de Sorberboom, de *Kanadasche* Pynboom, *Perusse* genaamd, de *Viburnum dentatum*, de Esch, de zo even beschreven Kerssenboom, en de *Besdragende Taxus*.

Muggen. Muggen vonden wy in groter getal dan wy gewenscht hadden; zy deden de huid met ene menigte van builen opzwellen. De *Jesuieten* te *Lorette* zeiden dat het beste middel tegen de steken van dit ongedierte was het aangezigt en de handen met vet te besmeren. Tegens de beet hielden zy koud water voor het best, mits men 'er de wond ten eersten mede wiessche.

Des avonds kwamen wy weder te *Lorette* terug, na dat wy de planten, die aanmerking verdienden, en die wy dezen dag gezien hadden, nauwkeurig aangetekend en beschreven hadden.

Lorette. Lorette is een dorp, drie *Fr.* mylen ten westen van *Quebec.* Het wierd byna alleen van *Wilden*, tot de *Hurons* behorende, bewoond, welken den *Roomschen* Godsdienst aangenomen hebben. Het dorp ligt nevens een riviertje, het welk daar met een groot geraas over ene klip heen stroomt, en enen zaag- en enen koornmolen aan 't gaan helpt. Voor de aankomst van den Vader *Jesuiet* alhier woonden de *Amerikanen* in hutten, gelyk die der *Laplanders*; dog

„ *rasus foliis ovatis serratis, serraturis profundis fere subulatis, fructu race-*
„ *moso.* Het andere dus: *Cerasus foliis lanceolatis, crenato-serratis, acu-*
„ *tis, fructu fere solitario.*

(*) *Helleborus trifolius.*

dog sedert hebben zy de *Franschen* in 't bouwen nagevolgd. De meeste huizen zyn van hout, weinigen van steen. In elk huis waren twee vertrekken, de keuken en ene kamer. In de kamer stond een kleine stenen kacchel van boven met ene yzeren plaat, volgens 't gebruik van *Kanada*. Nevens den wand stonden de bedden; waar in zy met geen ander deksel leggen dan hunne dagelyksche klederen. Ook zag hun overig huisraad 'er vry slegt uit. Men heeft hier een frai kerkje met toren en klok. De toren is puntig, enigsins hoog, en met wit of vertind blek gedekt. Deze kerk wil men hier dat enige gelykenis heeft naar die van *Santa Casa* te *Lorette* in *Italie*, naar welke plaats het dorp zynen naam heeft. Naast de kerk staat een stenen huis voor de *Priesters*, zynde twee Vaders *Jesuieten*, die hier altyd wonen. Men is hier even vlytig in den godsdienst als op andere Roomschgezinde plaatsen, en het was vermakelyk te horen hoe wel de *Wilden*, en vooral derzelver vrouwen allerlei geestelyke liederen in hunne taal zongen. De meesten dezer *Hurons* gaan op de wys van hunne Landslieden gekleed; dog de mans hebben gaarn een vest aan gelyk de *Franschen*. De vrouwen egter houden zig getrouw aan de wys van haar land. Het is bekend dat de voorouders dezer *Wilden*, by hunne bekering tot het Christendom, ene gelofte gedaan hebben van noit sterken drank te gebruiken. Deze gelofte hebben zy tot nog toe vry heilig onderhouden, zo dat men 'er zelden enen beschonken ziet, schoon anders de *Wilden* hun leven voor den brandewyn laten zouden.

Behalven in het bouwen volgen deze *Amerikanen* de *Franschen* in vele dingen naar. Zy planten allen Mais. Sommigen hadden ook een weinig Weit of Rogge. Verscheiden' hielden koeyen. Zy zetten van onze gemene Zonnebloemen (*) op de Maislanden, en doen 'er het zaad van in hunne *Sagamite* of Maissoep. Hunne Mais was van een klein soort dat vry tydig ryp wordt, en een zeer aangenaam meel uitlevert. In Augustus wordt zy ryp. De molens komen den *Jesuieten* toe, die voor alles wat 'er gemaald wordt geld ontvangen.

Men heeft tot ene proeve in *Kanada* enige van de *Zweedsche* winterweit en winterrogge gezaid, want hier heeft men anders niet dan zomerkoorn, dewyl men bevonden had dat het koorn 't welk men in *Frankryk* tegens den winter zait hier doodvriest. Om die reden had Dr. *Sarracin*, gelyk my de oudste der *Jesuieten* vertelde, een weinig *Zweesch* winterkoorn doen komen. Dit slaagde zeer wel, en wederstond de koude. De airen, 't is waar, schenen wel zo zwaar niet als het *Kanadasch* graan; dog in gewigt wonnen zy 't wel tweemaal, en gaven een veel witter meel. Men wist niet waarom men de proeven niet vervolgd heeft. Men kan hier

(*) *Helianthus annuus.*

hier uit het zomerkoorn op ver na een zo wit brood niet bakken als in *Frankryk* uit het winterkoorn. My wierd verzekerd dat het voorjaarskoorn, Weit, zo wel als Rogge, oorspronglyk hier te lande uit *Zweden* of *Noorwegen* gekomen was. De *Franschen* hadden ondervonden dat het wintergraan uit *Frankryk* hier gebragt 's winters doodvroor, en dat het zomerzaad uit hun vaderland overgevoerd hier genen genoegzamen tyd had om ryp te worden. En dit deed hen in 't begin *Kanada* voor een slegt en onbewoonbaar land aanzien. Maar eindelyk bedagten zy zomerkoorn uit de noordelykste delen van *Europa* te doen komen, en dit slaagde wel. Ik keerde den 14. terug naar *Quebec*, makende langs den weg enige kruidkundige aanmerkingen.

Nieuwe Gouverneur.

Dien avond kwam de nieuwe Gouverneur Generaal over geheel *Kanada*, de *Marquis de la Jonquière*, voor de Stad, dog verschoof zyne intrede tot den 15. zynde het daar toe dien avond te laat. Hy was den 2. Juni N. S. uit *Frankryk* uitgezeild, en had *Quebec* niet eerder dan nu konnen bereiken, ter oorzaak van de hindernissen die de grote schepen op de *St. Laurence* van wegens de zandbanken ontmoeten. Dezen maken dat men niet dan met enen zeer gunstigen wind de Rivier kan opvaren, moetende de schepen zeer dikwyls wenden, en somtyds zeer nauwe kanalen doorvaren. Behalven dat was het den 15. het feest van *Maria's Hemelvaart*, dat in alle *Roomsche* Landen zeer stiptelyk gevierd wordt. Dus was die dag dubbeld merkwaardig, zo wel om het feest als om de aankomst van den Gouverneur, die hier met grote plegtigheden ontvangen wordt, dewyl hy zo veel is als Onderkoning.

Des morgens om agt uur verzamelden zig de voornaamste lieden ten huize van den Heer De *Vaudreuil*, die onlangs tot Gouverneur van *Trois Rivières* benoemd was geworden, en in de benedenstad woonde. Zyn Vader was Gouverneur Generaal geweest. De *Marquis de la Galissonniere* kwam hier ook, die tot nog Gouverneur Generael geweest was, en thans op zyn vertrek naar *Frankryk* stond. Hy wierd begeleid door de voornaamste Amptenaars. Ik was hier ook genodigd. Om half negen stapte de nieuwe Gouverneur in een sloep, die met rood doek bekleed was. Daarop wierd het geschut van de wallen gelost, en alle de klokken begonnen te luyen. Alle de voornaamste Heren begaven zig naar den oever om den Gouverneur te verwelkomen. By het uitstappen van de sloep werd hy door den *Marquis de la Galissonniere* ontvangen. Na dat deze twee malkanderen begroet hadden, trad de Major der Stad toe, en hield ene redenvoering tot den nieuwen Gouverneur, die door denzelven kortelyk werd beantwoord; waarop het geschut wederom gelost werd. De straat tot aan de Hoofdkerk toe was met gewapende manschap bezet, die grotendeels uit de borgery gekozen was. De Gouverneur ging te voet, gekleed in enen roden gegalon-

lonneerden rok, begeleid door alle de voornaamſten en ene ſchaar van aanſchouwers. Zyne bedienden, in 't groen gekleed, gingen met het geweer op ſchouder, vooruit. Aan de deur der Hoofdkerk werd hy door den Biſſchop aan 't hoofd der Geeſtelykheid ontvangen. De Biſſchop was in zyn plegtgewaad, hebbende den myter op het hoofd, en den Biſſchoppelyken ſtaf in de hand. Sommige Prieſters waren in witte mishembden, anderen in lange misrokken gedoſt. Na dat de Biſſchop ene korte redenvoering gehouden had, gaf hy den Gouverneur een zilveren Chriſtusbeeld te kuſſen, het welk door eenen Prieſter op enen langen ſtok gedragen werd, wordende die Prieſter door twee anderen begeleid, welken ieder ene brandende waſchkaars in de hand hadden. Daarop ging de Biſſchop met de Geeſtelyken vooruit naar het Koor; de bedienden van den Gouverneur volgden, den hoed op 't hoofd, en 't geweer op ſchouder. Het laatſt kwam de Gouverneur zelf met allen die hem verzelden. Toen het Koor begon bleven de nieuwe en de oude Gouverneur voor enen met rood bekleden ſtoel ſtaan, waar zy gedurende de gehele Mis, die door den Biſſchop zelven verrigt werd, bleven. Uit de Kerk begaven zy zig naar het Slot, waar de voornaamſte Heren byeenkwamen om hunne pligtplegingen afteleggen. Het zelve kwamen alle de geeſtelyke ordres doen. Ik had de eer mede ter middagmaaltyd met enige anderen genodigd te worden. Het onthaal was geſchikt naar de plegtigheid, en men bleef tamelyk lang aan tafel.

De *Marquis de la Jonquière* was lang van perſoon, en iets boven de zeſtig jaren oud. Hy had in den laatſt geindigden oorlog enen hevigen zeeſlag aan de *Engelſchen* geleverd, dog was door de overmagt gedwongen geweeſt zig over te geven. By die gelegenheid werd hy door de ſchouder geſchoten. In 't gaan liet hy het hoofd een weinig voorover hangen. Hy was voor 't overige een zeer bevallig man, en die zyne waardigheid wel wiſt te handhaven onder het uitdelen zyner gunſtbewyzen.

Middel om de dranken koel te houden.

Verscheiden der Heren die den maaltyd bywoonden zeiden het volgende dikwyls beproefd, en om den drank in den zomer koel te houden, goed gevonden te hebben. Men tapt den drank in fleſſchen af, welken men toegekurkt in de lugt hangt na ze met natte doeken omwonden te hebben. Dit maakt den wyn koud, al was hy reeds warm geweeſt. Na enigen tyd maakt men de doeken op nieuws met water nat, dat zo koud is als men het krygen kan. De drank wordt op deze wys zelfs koelder dan het water waar men de doeken mede begoten heeft. De uitwerking is dezelve al hangen de fleſſchen in de zon. (*)

(*) Verſcheiden proeven hebben bewezen dat een vogt in een ander vogt gedom-

Omgang. De Omgang ter ere der Heilige Maagd was ook zeer pragtig, wordende door de Geeſtelykheid, de beide Gouverneurs, en ene grote menigte van de voornaamſte lieden, bygewoond. Het geſchut wierd geloſt, de klokken geluid, de trom geroerd, en 't krygsvolk ſtond in 't geweer. De aanſchouwers vielen allen op de knien voor het beeld der Lieve Vrouw, dog niet voor dat van den Zaligmaker. De Geeſtelykheid ging den gantſchen tyd al zingende.

Thuya. De *Thuya occidentalis* wies zeer overvloedig in *Kanada*, dog niet zuidelyker. Het meeſt zuidwaards dat ik dezen boom gezien heb was in *New York*, een weinig van *Saratoga*, en by *Caſſes*, omtrent op de breedte van 42. *gr.* 10. *min.* De Heer *Bartram* had 'er egter enen boom van in *Virginie* gezien, digt by de plaats op de Rivier *James* die *The Falls* genoemd wordt. Ook verzekerde Dr. *Colden* dat hy hem op verſcheiden plaatſen rondom zyn Landgoed *Coldingham*, tuſſchen *New-York* en *Albany*, omtrent op de breedte van 41. *gr.* 30. *min.* gezien had. De *Franſchen* door gantſch *Kanada*, zo wel als de *Engelſchen* en *Hollanders* te *Albany* noemen hem den *Witten Ceder*. De *Engelſchen* in *Virginie* hebben enen daar groeyenden *Thuya* den naam van *Jeneverboom* gegeven.

Deze boom groeit op verſchillende gronden. De wortels ſchynen altyd enig vogt te moeten hebben. Vooral ſcheen hy in poelen en natte gronden wel te tieren, en wierd daar vry hoog. Na dezen ſchenen hem ſteenagtige heuvels en andere plaatſen waar tamelyk grote ſtenen by malkander lagen, welken met mos begroeid waren, wel te behagen. Vond men zulke met mos bewaſſen ſtenen in menigte aan het ſtrand, zo ſtonden 'er gemeenlyk ook enige *Thuyas*. Behalven dat, zag men den boom hier en daar op de hoogtens nevens de rivieren, en andere hoge gronden die met ene ſtofagtige aarde bedekt waren, waarby men aanmerken moet dat die plaatſen gemeenlyk enig mineraal water omtrent zig hadden, of dat zy van de hoger landen enig vogt kregen. Ik zag hem ook wel in ene droge aarde waſſen, dog daar kwam hy noit tot ene aanmerkelyke zwaarte. In de kloven der bergen vond men hem dikwyls

dompeld, en dan aan de lugt om uittewaaſſemen bloot geſteld, zeer koud wordt; en hoe ſchielyker de uitwaaſſeming na herhaalde indompelingen voortgaat te ſterker is de koude. Dit is de reden dat de wyngeeſt, die meer uitwaaſſemt dan water, ook meer verkoelt dan water, en dat de *ſpiritus ſalis Ammoniaci*, die nog vlugger is dan de wyngeeſt, ene nog groter kragt van verkoeling heeft. De uitwaaſſeming gelukt het beſt als men het vat, waarin het vogt is beweegt, het aan de lugt bloot ſtelt, of 'er met een paar blaasbalgen op blaaſt. Zie de Mairan *Diſſert. ſur la Glace*; Richman in *Nov. Comment. Petropol.* ad ann. 1747. & 1748. p. 284. en Dr. Cullen in *The Edinb. phyſical and literary Eſſays and Obſervations* vol. 2. p. 145. F.

wyls genoeg; dog hy wierd daar ook niet zeer zwaar. De grootsten van deze bomen, die ik gezien heb, waren ongevaar vyf of zes vadem hoog. Een boom van tien duim in 't kruis had twee en negentig kringen; een andere van enen voet en twee duim dikte had 'er honderd twee en veertig. (*)

De Inwoonders van *Kanada* gebruiken dezen boom om heiningen te maken, dewyl het hout langer dan eens menschen leven onder den bloten hemel duren kan. De meeste heiningen waren hier te lande van dit hout gemaakt, gelyk ook de meeste palen, die men in den grond slaat. De palissades voor de vestingwerken waren byna allen van *Thuyahout*. Somtyds bezigt men het ook voor balken. De ribben in den bodem van de bastenschuiten zyn ook van dezen boom, dewyl het buigzaam, en varsch zynde zeer ligt is. Geen hout wordt beter geagt om kalk te branden. De dunne takjes met de bladen gebruikt men om 'er bezems van te maken. Zulke bezems komen de *Wilden* te koop veilen. Ook heb ik niet gemerkt dat men andere soorten van bezems in *Kanada* gebruikte. De varsche takken hebben enen byzonderen en niet onaangenamen reuk, dien somtyds de bezems van zig geven.

In de Geneeskonst gebruikt men dezen boom tot meer dan een einde. De Kommandant van *Fort St. Frederic*, de Heer *de Lusignan*, wist zyne werking tegens de pynen van het *Rhumatismus* niet genoeg te pryzen. Men stampt de varsche bladeren in een mortier, en mengt ze dan met smeer van varkens of andere beesten. Dit kookt men zo lang tot dat het ene zalf wordt, die men op linnen gesmeerd op de pynelyke plaats legt. Deze zalf verzagt de pyn in korten tyd. Tegens door het lichaam vliegende pynen neemt men vier vyfden van de bladeren van een soort van *Polypodium*, (*) een vyfde van de zaadhuisjes der *Thuya*, en maakt 'er een poeder van. Dit begiet men met lauw water, smeert het tot een bry geworden zynde op een stuk linnen, en windt het om het lichaam, met deze voorzorg egter dat men enen doek tusschen het lichaam en de bry in legt, dewyl de bry brand als vuur. Dit middel hadden velen voortreffelyk goed gevonden. Een *Iroquois* vertelde ons dat het afkooksel der bladeren tegens den hoest gebruikt werd. Omstreeks *Saratoga* drinkt men dat afkooksel tegens de afgaande koortsen.

De boom blyft den winter over groen. Zyn zaad wordt in 't laatst van

T 3

(*) Het is bekend dat alle bomen ieder jaar maar enen nieuwen kring maken, zo dat men 'er den ouderdom van den boom, en den spoed waarmede hy groeit, uit kan opmaken. F.

(†) *Polypodium fronde pinnata, pinnis alternis ad basin superne appendiculatis.*

van September O. S. ryp. Den 4. October hadden dit jaar enigen reeds begonnen hun zaad te laten vallen, vooral zulken die aan enen ſterken zonneſchyn bloot ſtonden, en de anderen hadden reeds hunne zaadhuisjes begonnen te openen. Deze boom heeft de zelve eigenſchap als verſcheiden andere bomen van *Noord Amerika*, namelyk dat zy in grote menigte in moeraſſen en zware boſſchen, en zelfs daar meer dan op andere plaatſen, waſſen, zo dat men zeggen kan dat daar zyn regte plaats is. Egter ſtaat op die plaatſen nauwelyks een enige boom die zaad geve. In tegendeel als zy aan den buitenkant van een boſch, of op ene andere plaats ſtaan waar zy vrye lugt hebben, zo zyn zy vol zaads. Dit heb ik ontelbare reizen opgemerkt. En het zelve had plaats omtrent den *Ahorn*, den *Saſſafras*, den *witten Dennenboom*, de zogenaamde *Peruſſe*, den *Moerbezieboom*, en anderen.

Den 7. Aug. ging ik het *Urſeliner Nonnenklooſter* bezigtigen. De inrigting daarvan is genoegzaam de zelve met de andere Nonnenkloosters. Dit Klooſter ſtaat binnen de Stad, en heeft ene fraye Kerk. De Nonnen ſtonden voor zeer godsdienſtig te boek. Ook zyn het deze Nonnen die zig het minſt laten zien, en zig het meeſt in huis houden. Buiten den Geneesheer en den Wondheler, mogen gene mans in 't Klooſter komen, ten zy door een byzonder verlof van den Biſſchop, dat zelden verleend wordt; dog ik had 'er een, op voorſpraak van den *Marquis de la Galiſſonnière*, verworven. Ik ging 'er met den Heer *Gaulthier* naar toe. De Abdis, vergezeld van enen ſtoet Nonnen, meeſt allen ouden, ontving ons. Het was een Zondag, en in de Kerk vonden wy verſcheiden Nonnen op hare knien leggen en bidden. By 't intreden van de kerk vielen de Abdis en alle de Nonnen op hare knien. Het zelve deed de Heer *Gaulthier*, en ik ook. Wy kwamen daarop in een kapelletje, der Heilige Maagd toegewyd, waar wederom geknield moeſt worden. Vervolgens bezagen wy de kerken, de eetzaal, en het vertrek waarin de Nonnen zitten te werken, het welk zeer groot is. De eetzaal is even eens geſchikt als in de twee andere Klooſters. Onder de tafels zyn kleine laden waarin elke Non haar vork, ſervet, en andere dingen bergen kan. De Celletjes zyn klein, en elke Non heeft 'er een. De muren zyn niet geſchilderd. Een klein bed, ene tafel met laden, een Chriſtusbeeld, enige Heiligen, en een ſtoel, zie daar al het huisraad. Men bragt ons in een vertrek vol van jonge Juffrouwen van omtrent twaalf jaar en daaronder, welken herwaards gezonden waren om onderwezen te worden. Zy mogen eens op enen dag hare nabeſtaanden gaan bezoeken, dog niet lang uitblyven. Als zy hare opvoeding genoten hebben gaan zy weer naar huis. By het Klooſter is een fraye tuin, leggende binnen enen hogen muur, en vol van allerlei moeskruiden en vrugtbomen. Onder het werken of het eten wordt een diep ſtilzwygen

gehou-

gehouden, uitgenomen dat ene der Nonnen iets overluid leeſt; maar na het eten mogen zy een uur of twee in den tuin gaan wandelen, en zig binnen 't Klooſter vermaken. Na alles wat hier merkwaardig was gezien te hebben namen wy affcheid en vertrokken.

Omtrent een vierde van ene *Zweedſche* myl weſtwaards van *Quebec* is ene minerale bron. Het water was vol van yzerdelen, en ſmaakte 'er ſterk naar. De Heer *Gaulthier* had het met enen goeden uitſlag in verſtoptheden, miltziektens, en diergelyke ongemakken voorgeſchreven.

Men verzekerde in 't algemeen dat 'er rondom *Quebec* gene giftige ſlangen te vinden waren, welker beet nadeel van belang kon doen, zo dat men daar geruſt door 't gras kon wandelen. Ik vond alle de ſlangen zeer ſchuw. Dog in het zuidelyker gedeelte van *Kanada* moet men omzigtiger zyn. Slangen.

Hier en daar op de hoogtens in de boſſchen vond men kleine Mierhopen, gemaakt door een ſoort van pekzwarte Mieren, die den *Zweedſchen* volkomen gelyk dog wat kleinder waren. Mieren

Den 21. Auguſtus waren 'er enigen uit de drie *Amerikaanſche* Volken, namelyk de *Hurons*, de *Mikmaks*, en de *Anies*, (*) by den Gouverneur Generaal. De *Anies* zyn een ſoort van *Iroquoizen*, en bondgenoten der *Engelſchen*. Zy waren in den laatſten oorlog gevangen gemaakt. Wilde Volken.

De Hurons behoren tot die zelve *Amerikanen* die te *Lorette* wonen, en den Chriſtelyken Godsdienſt aangenomen hebben. Zy zyn zeer lang, ſterk, grof van leden, welgemaakt, en koperkleurig. Zy hadden kort zwart hair, dat op het voorhoofd van het ene oor tot het andere afgeſchoren was. Geen van hun droeg hoed of muts. Enigen hadden oorringen, anderen niet. Verſcheidenen hadden het gantſche aangezigt met vermilioen beſchilderd; dog anderen hadden alleen maar enige dwarsſtrepen op het voorhoofd en by de oren. Ook waren 'er die het hair met vermilioen beſmeerd hadden. De rode kleur is het voornamelyk waar zy zig mede beſchilderen; egter heb ik 'er enigen gezien die 't aangezigt met zwart beſtreken hadden. Velen hadden in 't aangezigt en op het lyf verſcheiden' figuren, welken daar zo op gemaakt waren dat zy noit uitgingen. Hoe dit geſchiedt zal ik in 't vervolg melden. Deze figuren zyn allen zwart. Sommigen hadden op elke wang ene ſlang, anderen enige kruiſſen, wederom anderen enen pyl, ene zon, of iets anders, zo als het hun in 't hoofd gekomen was. Diergelyke figuren hadden zy ook op de borſt, en andere delen van het lichaam. Dog ſommigen hadden 'er geen in 't geheel. Zy droegen een hembd, wit *Hurons.*

of

(*) Waarſchynlyk *Onidoes*, zegt de Heer Forster.

of blauw geſtreept, en een hairig dek, blauw of wit, met ene rode of blauwe ſtreep om den rand. Somtyds was het dek zelf rood. Dit dek hadden zy altyd op de ſchouders, of lieten het afhangen, en ſloegen het dan om de middel. Om den hals droegen ſommigen ene ketting van violette *Wampums* met kleine witte *Wampums* daar tuſſchen. Deze *Wampums* waren klein, van gedaante als ene langwerpige parel, en van die moſſelen welken de *Engelſchen Clams* (*) noemen gemaakt. In 't vervolg zal ik 'er meer van zeggen. Aan deze Wampumketting hadden velen voor op de borſt een ſtuk *Franſch* zilvergeld hangen, met het beeld des Konings daarop. Anderen wederom droegen daaraan ene grote ſneeuwwitte moſſelſchaal, diergelyken zy zeer hoog ſchatten, en die zeer duur zyn. Daar waren 'er die niets om den hals hadden. Alleen gingen zy met de borſt bloot. Voor het lyf hebben zy ene tabaksbeurs van beeſtenvellen gemaakt, met de hairige zyde buitenwaards. Hunne ſchoenen waren van vellen, en geleken veel naar de ſchoenen zonder hakken welken de Vrouwen in *Finland* dragen. Sommigen hadden hunne ſchoenen met vermilioen beſchilderd. In plaats van kouſſen hadden zy blauwe doeken om de benen en dyen gewonden, op de zelve wys als ik het wel by de *Ruſſiſche* boeren gezien heb.

Mikmaks. De Mikmaks waren gelyk de *Hurons* gekleed, uitgenomen dat zy lange, ongekrulde, pekzwarte hairen hadden, die boven over de ſchouders afhingen. Byna alle deze Volken hebben pekzwart en ongekruld hair, enige weinigen heb ik 'er egter gezien wier hair tamelyk gekroeſt was. Dog men moet aanmerken dat het hier in *Kanada* zeer moeilyk is van de wezenstrekken der *Amerikanen* wel te oordelen, dewyl hun bloed met dat der *Europers* zeer vermengd is, het zy door middel van gevangen' kinderen die zy onder zig aangenomen hebben, het zy van wegens vele *Franſchen*, die op hunne reizen door het Land ook het hunne gedaan hebben tot de vermeerdering van de huisgezinnen der *Wilden*, dewyl de vrouwen van dien landaard niet ongerieflyk zyn. Deze *Mikmaks* waren door de bank zo groot en kloek niet als de *Hurons*. Ik heb gene *Wilden* gezien die zo lang hair hadden als dezen. Hunne taal was ook van die der *Hurons* onderſcheiden; en om die reden wordt 'er een tolk voor dezelve onderhouden.

Anies. De Anies maakten het derde volk uit dat men hier zag. Van dezen, bondgenoten der *Engelſchen*, waren in den laatſten oorlog vyftig man opgetrokken om rondom *Montreal* te plonderen. Dog de *Franſchen*, van hun voornemen onderrigt, ſtelden ene hinderlaag toe, en ſchoten by 't eerſte vuurgeven 'er vierenveertig van over hoop, zo dat 'er maar de vier die nu hier waren, en twee anderen die thans ziek lagen, het leven

(*) *Venus mercenaria* Linn.

leven 'er van afbragten. Zy ſpraken dezelve taal als de *Hurons*, en waren ook zo kloek. Dog de *Hurons* ſchenen langwerpige en de *Anies* rondagtige aangezigten te hebben. Deze *Anies* zagen 'er vry wreed uit; hunne kleding egter was als die der overige *Wilden*, alleen hadden zy agter in den nek een lang rondagtig ſtuk tin in 't hair gebonden. Een van hun had ene bloem midden in 't hair op den kop. Ieder byna van deze *Wilden* had zyne tabakspyp by zig, die van grauwen kalkſteen gemaakt was, en enen langen houten ſteel had. Hier waren niets dan mansperſonen. Toen de Gouverneur Generaal hun gehoor verleende gingen de *Mikmaks* op den grond in de zaal zitten, gelyk de *Laplanders* gewoon zyn.* Dog de anderen zaten op ſtoelen.

In *Kanada* was thans gene Boekdrukkery, ſchoon 'er voor dezen ene geweeſt is. Alle de boeken kwamen uit *Frankryk* over, en alle wetten en diergelykewierden geſchreven, het geen zig zelfs tot het papieren geld hier te lande toe uitſtrekte. Men gaf voor dat men hier gene drukkery hebben wilde om voor te komen dat 'er kwade boeken, tegens den godsdienſt, de regering of de goede zeden gedrukt en verſpreid werden, als of dit niet door geſchreven boeken konde geſchieden. Dog de ware reden zal, denk ik, deze zyn, dat aangezien de armoede des lands een Drukker zyn beſtaan hier niet zou kunnen winnen, en ten dele ook om *Frankryk* het voordeel te geven van boeken herwaards te kunnen zenden. Boekdrukkery.

De Maaltyden waren hier in vele ſtukken zeer verſchillende van die men in de *Engelſche* Volkplantingen hield, het welk veelligt van het onderſcheid dat 'er tuſſchen de twee volken in ſmaak, zeden, en godsdienſt heerſcht, afhangt. Men at hier driemaal daags, 's morgens, 's middags en 's avonds. Men ontbeet gemeenlyk tuſſchen zeven en agt uur. De *Franſchen* ſtonden hier meeſt vroeg op, zo dat men zelfs om zeven uur den Gouverneur reeds ſpreken kon. Ook was dat de tyd om hem zyne opwagting te maken, en enig verzoek te doen. Men ontbyt op velerhande wyzen. Sommige mans gebruiken een ſtuk broods in brandewyn gedoopt, anderen namen een ſlokje brandewyn met een ſtuk broods toe. Chokolade wordt ook veel gebruikt. De meeſte vrouwen, en ook vele mans, drinken koffi met een weinig melks. Sommigen ontbyten in 't geheel niet. Ik zag hier noit thee gebruiken, miſſchien om dat men koffi en chokolade uit de *Franſche* zuidelyke *Amerikaanſche* Provincien krygen kan, dog de thee uit *China* halen moet, voor de welke men niet nutteloos het geld buiten het land zenden wil. Ook zag ik nergens boterhammen by 't ontbyt gebruiken. De middagmaaltyd wierd gemeenlyk om twaalf uur gehouden. By de aanzienlykſten komen vele geregten op tafel, en de overigen volgen hen na als zy gaſten hebben. De broden waren gemeenlyk van weit en langwer- Maaltyden.

pig. Voor elk menſch legt men een bord, ene vork, lepel, en ſervet. In de *Engelſche* volkplantingen heeft men zelden ſervetten op tafel. Op verſcheiden' plaatſen legt men 'er ook een mes by, dog op de meeſten niet, en daar brengt ieder, vrouwen zo wel als mans, zyn eigen mes mede. De lepels en vorken waren gemeenlyk van zilver, en de borden meeſt van *Delſſch* porcelein. De maaltyd begint met ſoep vol van brood. Dan komt 'er vleeſch, op velerlei wyze toebereid, ragouts, gevogelte, en diergelyken, te gelyk met ſalade. Over tafel drinkt men meeſt roden *Franſchen* wyn, gemeenlyk met water. Ook drinkt men 'er ſomtyds een zeker ſoort van bier, van ſparrebomentakken gebrouwen. De vrouwen gebruiken meeſt water, ook wel een weinig wyns, dog geen bier. Men had vryheid in 't drinken, en kreeg de fleſſchen by zig op tafel. Het nageregt beſtond uit verſcheiden' konfituren, kaas, en melk, welke men met ſuiker op het laatſt gebruikte. Vrydags en zaterdags at men geen vleeſch, dog leed daarom geen honger. Men krygt dan allerlei moeskruiden en viſch, welken laatſten men op andere dagen zelden eet. Men gebruikt veel konkommers in ſchyven geſneden in room, het geen zeer goed is. Ook eet men ze ſomtyds alleen gelyk radys. De meloenen gebruikt men altyd met ſuiker. In den wyn en den brandewyn doet men hier en by de *Engelſchen* noit ſuiker, waarvan men in *Zweden* wel eens zo veel gebruikt dan hier. Men bidt nog dankt hier niet voor of na den maaltyd, dog maakt een kruis, het geen ook ſommigen wel vergeten. Na het eten drinkt men ten eerſten een kopje koffi zonder melk. Des avonds eet men meeſt om zeven uur en iets later, en de geregten zyn dan byna de zelven als des middags. *Pudding* en *punch* ontmoet men hier niet, ſchoon zy den *punch* wel kennen.

Honden die water halen.

MEN had hier op verſcheiden plaatſen honden gewend water uit de Rivier te halen. Ik zag den 23. Aug. twee grote honden voor een wagentje agter malkander geſpannen. Zy hadden nette tuigen op het lyf, en enen toom in den bek, gelyk de paarden. Op het wagentje ſtond ene ton. Zy wierden van een jongetje geregeerd dat agter den wagen liep. Als zy aan de Rivier kwamen ſprongen zy 'er van zelven in, en dan vult men de ton. Dit gedaan zynde trekken de honden het wagentje weer den berg op en naar huis. In 't vervolg zag ik byna alle dagen te *Quebec* honden met wagentjes naar de Rivier lopen. Somtyds was 'er maar een hond voor. Die honden waren zelden groot. De jongens die 'er by zyn hebben lange zwepen in de hand. Ik zag op deze wys niet alleen water, maar ook hout en andere dingen halen. Des winters pleegt men dikwyls in *Kanada*, als men op reis is, honden voor kleine daartoe gemaakte ſleden te ſpannen, waarop men zyn reistuig en andere dingen legt. Gemene lieden gebruiken ze op deze wys gemeenlyk als zy des winters reizen, en gaan zelven te voet. Byna al het hout,

hout, dat de arme menſchen 's winters uit de boſſchen halen, wordt hun door honden toegevoerd, waarom men die honden ook de paarden der armen noemt. Zy ſpannen 'er dan meeſt twee agter malkander voor ieder voer. Ook vertoonde men my een paar daartoe met voordagt gemaakte nette ſleden, waarin ene vrouw zitten kon, welken door twee honden getrokken werden, die 'er, als de baan glad was, groter ſpoed mede konden maken dan men wel denken zou. Een hond van middelmatige grootte is dan in ſtaat een menſch te trekken. Oude lieden hebben my verhaald dat 'er in hunne kindſchheid weinig paarden in het land waren, en de inwoonders toen des winters alle hunne vragten door honden deden trekken. Verſcheiden *Franſchen*, die 's winters naar *Terra Labrador* gereiſd waren, verhaalden, dat de *Eskimaus*, welken dat land bewonen, niet alleen hunne goederen van honden op ſleden trekken laten, maar dat zy zelven op ſleden door honden getrokken op het ys ryden.

De hoogtens ten weſten buiten de Stad brengen vele bronnen voort. Bronnen. Alle deze heuvels beſtaan uit de voorheen gemelde kalkleyen; en zyn aan den weſtkant tamelyk ſteil, zo dat het moeilyk is ze te beklimmen. Hunne loodregte hoogte bedraagt omtrent tien of twaalf vademen. Boven op zyn zy zonder hout, en met ene dunne korſt van aarde, die men tot koornlanden of weiden gebruikt, bedekt. Het is onbegryplyk hoe deze naakte heuvels aan al dit water komen dat 'er van komt af vloeyen. Zouden deze heuvelen de eigenſchap hebben van het water uit de lugt, het zy by dag of by nagt, aan te trekken; en zouden de bergen die uit leyen beſtaan daar bekwamer toe zyn dan anderen?

De Paarden in *Kanada*, oorſpronglyk uit *Frankryk* herwaards gebragt, zyn van een goed ſoort, ſterk, vlug, en zo groot als goede Ruiterspaarden. Paarden. Men hakt hun hier, gelyk als in *Engeland*, de ſtaarten af, waardoor men de arme dieren van hunne wapenen tegens de menigvuldige vliegen en ander ongedierte berooft. Als de paarden trekken moeten ſpant men ze agter malkander, dog zelden meer dan drie. En dit zal miſſchien de reden wezen waarom men den paarden de ſtaarten kort, op dat het voorſte het agterſte daar mede niet in de ogen ſlaan mogte. Men ziet zelden wagens met vier wielen, maar meeſt karren. De Gouverneur en enigen weinigen der voornaamſte Heren gebruiken hier koetſen; de overigen vergenoegen zig met open chaiſes. Men klaagde in 't algemeen dat de Boeren te veel paarden begonnen aan te fokken, waardoor des winters het voeder voor de koeyen te kort ſchoot.

De Koeyen waren hier ook uit *Frankryk* gebragt. Zy waren zo Koeyen. groot als onze *Zweedſchen*. Men zeide dat het vee hier te lande kleinder wierd, en ſchreef het aan de koude der winters toe, gedurende den wel-

ken men ze zes maanden lang genoodzaakt is opgesloten te houden, en ze matiglyk te voeren, uit vrees van gebrek. De meesten hadden hoornen, enigen alleen uitgenomen. Dog in *Pensylvanie* was het ene ongehoorde zaak ene koe zonder hoorns te zien. Zoude de koude hier iets toe doen? Melk geven de koeyen hier zo veel als in *Frankryk*. Het ossen- en kalfsvleesch te *Quebec* wordt voor beter dan dat te *Montreal* gehouden, het welk sommigen aan de brakagtige weiden die hier leggen toeschryven. Dog dit kan alleen de reden niet zyn, want het minste vee dat te *Quebec* verkoft wordt heeft op biezengras (*) geweid. In *Kanada* trokken de ossen met de hoorns; maar in de *Engelsche* volkplantingen met de schoften, gelyk de paarden doen. De koeyen waren hier van allerlei kleuren, dog de meesten egter zwart of ros.

Schapen. IEDER Boer houdt hier gemeenlyk enige Schapen, van de welken hy zo veel wol wint als hy tot zyne kleding van noden heeft. De beste lakens evenwel komen uit *Frankryk*. De wol der schapen uit *Frankryk* hier gebragt wordt, als het vee enigen tyd is hier geweest, grof en harder dan zy geweest is. En dit is nog erger by de voorttelingen. Men schreef dit aan 't gebrek toe dat de schapen des winters lyden moeten.

Geiten. GEITEN heb ik nergens in *Kanada* gezien; ook zeide men dat 'er gene waren. In de *Engelsche* volkplantingen zag ik 'er ook maar enigen, en dat op maar ene plaats. Ook worden zy daar alleen maar gehouden om de melk in sommige ziektens te hebben.

Eggen. DE Eggen zyn hier driehoekig, met twee der zyden van zes, en de derde van vier voet breedte. De tanden en al het overige is van hout. De tanden zyn omtrent vyf duimen lang, en staan ook zo veel van malkander af.

Schoon uitzigt. HET gezigt een vierde van ene myl ten noorden van *Quebec* is verrukkelyk. Het land gaat afhellende naar de Rivier toe, en hoe verder men van dezelve afkomt des te hoger wordt het. Op vele plaatsen was het door de natuur in terrassen verdeeld, die de ene boven de andere leggen. Van deze hoogtens kon men ver rondom heen zien. *Quebec* vertoonde zig zeer duidelyk naar het zuiden. Ten oosten zag men de schepen op de *St. Laurence* zeilen. Naar 't westen lagen de hoge bergen in de welken zig deze hoogtens verliezen. Al het land was bebouwd of tot weiden gemaakt. Hier en daar zag men een klein boschje, dat 'er nog van de oude zware bosschen was overgebleven. De akkers waren merendeels met weit, dog ook tamelyk veel met witten haver, en op sommige plaatsen met erwten bezaid. Ander graan vond men hier niet. Men zag schone huizen en boerderyen, die egter allen van malkander afgescheiden lagen. De woonhuizen waren gemeenlyk van zwarte kalkleyen

(*) *Triglochin.*

leyen gebouwd en van buiten gewit. Verſcheiden beken ſtroomden van de hoge bergen van het ene terras op het andere naar beneden. Deze hoogtens onder de bergen gelegen beſtonden geheel en al uit zwarte kalklei, die in de opene lugt in ſchyven ſplyt. Boven op de zelve lag de aarde ter dikte van ene halve tot drie ellen toe, welke aarde met kleine ſtukken van de lei vol was. De beken hadden zig gemeenlyk een diep bed uitgehold, en hare kanten beſtonden merendeels louter uit lei. Nu en dan vond men in de dikker lagen enen donker grauwen kalkſteen, die, aan ſtukken gebroken zynde, gelyk als ſtinkſteen rook.

Men was thans bezig voor 's Konings rekening alhier verſcheiden ſchepen te bouwen; dog voor myn vertrek van *Quebec* kwam 'er bevel gene nieuwen op ſtapel te brengen, en alleen die aftemaken welken men begonnen had. De reden hiervan was dat men ondervonden had dat de ſchepen van *Amerikaanſch* eiken hout getimmerd in verre na zo lang niet goed blyven als die van *Europiſch* hout gebouwd zyn. By *Quebec* waſt weinig eiken hout, en de eikenbomen die daar vallen zyn gemeenlyk zo klein dat zy tot weinig deugen. Men laat om die reden het timmerhout uit die oorden van *Kanada* halen die aan *Nieuw Engeland* grenzen. Alle de eiken in *Noord Amerika* hebben die eigenſchap, dat hoe meer noordelyk zy groeyen zy des te beter tegens de verrotting beſtand zyn. Het hout wordt met vlotten langs de ſtromen, die van de grenzen van *Nieuw Engeland* komen, en die omſtreeks van *Lac St. Pierre* in de *St. Laurence* vallen, naar *Quebec* gebragt. Ook komt 'er enig hout uit het land tuſſchen *Montreal* en *Fort St. Frederic*. Dog dit hout wierd niet voor zo goed gehouden als het vorige; ook moeſt het van verder komen. Schepen getimmerd.

Den 26. Aug. vertoonde men my ene groene aarde, die den *Marquis de la Galiſſonnière* van boven uit *Kanada* gezonden was. Het was een ſoort van klei, die ſterk aan een kleefde, en door en door de kleur had van kopergroen. (*) Groene aarde.

Door geheel *Kanada* vindt men *Kreeften* in de beken en ſtromen, van den zelven aard als de onzen. De *Franſchen* houden 'er veel van. Ook zeide men dat zy door de menigte die 'er van gevangen wordt zeer verminderd waren. Kreeften.

Het gemene volk hier te lande ſcheen zeer arm te zyn. Zy hadden maar eventjes den koſt. Weinig lieden van den lageren ſtand bezitten enige rykdommen. Zy waren meeſten tyd te vreden als zy droog brood en water konden hebben. Het overige dat zy van levensmiddelen hadden, als vleeſch, viſch, eyeren, hoenders, boter, kaas en diergelyken, bragten zy in de Stad om te verkopen. Van dat geld koften zy klederen, bran-

 dewyn,

(*) Waarſchynlyk was die aarde bezwangerd met deeltjes van kopererts.

dewyn, en opschik voor de vrouwen. Maar hoe mager zy het ook hadden waren zy dog altyd wel vergenoegd en vrolyk.

Reis naar *Baïe St. Paul.*

Op verzoek van den Gouverneur Generaal en den *Marquis de la Galissonnière* had ik met enige *Fransche* Heren party gemaakt om de zo genoemde zilver- of liever loodmyn by *Baïe St. Paul* te gaan bezigtigen. Ik aanvaarde deze gelegenheid om een groot deel van 't Land te zien met vermaak. Wy gingen dan des morgens den 29. Aug. met ene schuit de *St. Laurence* af op reis.

De oogst was nu op handen, en ik zag overal het volk wakker op het land aan 't werk. De Weit en den Haver had men reeds ene week geleden begonnen te mayen.

Het gezigt voor *Quebec* op de Rivier was zeer schoon. De Stad lag hoog, en men zag alle de gebouwen zeer wel. De schepen leverden ene fraye vertoning op. Het kruidmagazyn stak boven alle de gebouwen uit.

Het land dat wy voorby voeren streelde het oog niet minder. De *St. Laurence* liep hier byna geheel van 't zuiden naar het noorden. Aan beide zyden vertoonde zig ruime bebouwde landeryen, dog meer aan de west dan aan de oostzyde. De kanten der Rivier waren hoog en steil. Ene menigte van door dalen van malkander afgescheidene heuvels, uitgestrekte akkers, die nu van het koorn wit waren, en voortreffelyke bosschen, maakten het gezigt aan beide zyden zeer aangenaam. Hier en daar zag men ene kerk van steen staan. Ook smeet zig nu en dan een beekje van de hoogte in den stroom. Waar de beken enige kragt van water hadden waren 'er molens op gebouwd.

Isle d'Orleans.

Na anderhalve *Fr.* myl ver geroeid te zyn kwamen wy aan *Isle d'Orleans*, een eiland van omtrent zeven en ene halve *Fr.* mylen lang, en twee breed. Het legt midden in de *St. Laurence.* Het Eiland is hoog, de oevers zyn steil, en boschryk. Op sommige plaatsen waren zy egter vry van hout en digt aan den oever bebouwd. Het Eiland is zelf wel bebouwd, en men zag niet anders dan fraye stenen huizen, grote akkers, weilanden, bosschen van bomen die hun blad vallen laten, en enige stenen kerken.

Wy volgden den westelyken tak der Rivier, dewyl dit de kortste weg is. Dezen tak schattede men op een vierde van ene *Fr.* myl breedte. Dog de schepen durven dezen weg niet nemen, ten dele van wegen de zandbanken die hier nevens de uitstekken van het land leggen, ten dele wegens de ondiepte, en ten dele van wegen de klippen en stenen die onder water leggen, maar houden zig altyd aan de oostzyde des Eilands. Het land bleef de zelve gedaante als voor dezen behouden. Op het vaste land bestonden de hoogtens overal uit de meermalen genoemde zwarte kalkleyen. De huizen der Boeren waren meest overal van

dien

dien ſteen opgemetſeld, en van buiten gewit. Hier en daar egter ſtonden huizen van anderen ſteen. Ene ry van tien hoge bergen, die weſtwaards van de Rivier lag, en zig meeſt van 't zuiden naar het noorden ſtrekt, begon allengskens de *St. Laurence* te naderen, zo dat zy, die by *Quebec* wel twee mylen van de Rivier af lagen, negen *Fr.* mylen verder byna vlak aan den oever kwamen. Merendeels waren deze bergen met hout bewaſſen, dog op ſommige plaatſen waren de meeſte bomen verbrand. Omtrent zeven en ene halve *Fr.* myl van *Quebec* legt aan de weſtzyde der Rivier, beneden aan den oever, ene kerk, die *St. Anne* genoemd wordt. Zodra de ſchepen, die uit *Frankryk* of elders anders van daan komen, deze kerk in 't gezigt krygen, loſſen zy hun geſchut tot een teken van vreugde dat zy nu niets meer op de *St. Laurence* te dugten hebben, en nu het gevaar der menigvuldige zandbanken te boven zyn. Het water in de Rivier was overal bleek rood en troebel, ſchoon men het meer dan zes vadem diep rekende. Een weinig beneden *St. Anne* viel aan de weſtzyde der Rivier een ſtroom in dezelve, die *La grande Rivière* (*) genoemd wordt. Deze Rivier ſtroomde zo hevig dat het water byna tot in het midden van den tak der *St. Laurence* tuſſchen 't vaſte land en het Eiland zynen loop behield.

Omtrent ten twee uur na den middag begon de vloed, ook hadden wy den wind ſterk tegen, zo dat het ons onmogelyk was verder te komen, zo lang tot dat het weer begon te ebben. Wy namen dan onzen intrek op ene boerdery, toebehorende aan de Prieſters van *Quebec*, nevens ene fraye kerk, *St. Joachim* toegewyd. Wy hadden dezen dag agt *Fr.* mylen afgelegd. Wy werden zeer vriendelyk ontvangen. Al het omleggende land is van den Koning aan het *Seminarium* te *Quebec* geſchonken geworden, dat het den boeren verhuurd heeft. Hier bevonden zig nu twee Prieſters, en verſcheiden jongelingen, welken zy in 't lezen en ſchryven en in 't Latyn onderwezen. Dezen worden meeſt tot den geeſtelyken ſtand geſchikt. Vlak over deze plaats lag de noordelykſte hoek van de *Isle d'Orleans*.

De tuinen te *Montreal* en te *Quebec* zyn vol van rode Aalbeſſen. Zy zyn oorſpronglyk uit *Europa*, dog tierden hier byzonder wel. De boompjes waren vol van beſſen.

Veel wilde wyngaarden (†) wieſſen 'er in de boſſchen. Ook had men ze door geheel *Kanada* in de tuinen en by de zomerhuisjes geplant. Deze zomerhuisjes waren alleen van latten gemaakt, en werden van alle kanten door de zware bladeren der wyngaarden bedekt, zo dat 'er de zon niet door kon dringen, en zy des zomers zeer koel en aangenaam waren. De wind dwong ons den nagt over te *St. Joachim* te

(*) *De grote Rivier.* (†) *Vitis Labrusca & vulpina.*

te verblyven. Den 30. zetteden wy onze reis tegens den wind op voort. By *St. Joachim* begint de Rivier als de vloed hoog komt brak te worden, en hoe meer men naar beneden komt des te zouter wordt zy. Wy zagen in 't eerst aan de westzyde der Rivier voortreffelyke landeryen, die egter zeer laag lagen, dog kort daarop kwamen de hoge bergen tot aan het water. De oever hield toen op uit kalkleyen te bestaan, en veranderde in enen uit glinstersteen en kwarts vermengden kalkagtigen rotssteen. (*) De glinstersteen was zwart, en de kwarts ten dele helder grauw. Deze stoffen waren zo wel onder malkanderen vermengd dat men ze met het oog kwalyk, dog met het werktuig in 't geheel niet van een scheiden kon. De breedte der Rivier was byna drie *Fr.* mylen. Men toonde my hier en daar hoe bezwaarlyk de schepen de regte doorvaart vinden konden, welke nu aan dezen dan aan genen kant der Rivier lag.

Wy kregen een zeer gevaarlyk stuk wegs, ter langte van vyf *Fr.* mylen, dewyl de gantsche westeroever der Rivier uit hoge en steile bergen bestaat, zo dat indien ons een storm overvallen had wy nergens voet aan land zouden hebben kunnen zetten, uitgenomen dat op twee of drie plaatsen smalle openingen in de bergen waren daar men des noods de schuit zou hebben kunnen bergen, dog dan moest men in den storm die nauwtens juist weten te treffen, anders moest men onfeilbaar op de klippen omkomen. Deze bergen waren of geheel kaal, of met zeer ondigt staande dennen bewassen. Op sommige plaatsen egter waren kloven, in de welken de bomen digt op een stonden en ook hoger opschoten. Dit vertoonde zig van verre als of 'er onder op de rots hagen geplant waren. Wat verder kwamen wy een kerkje voorby, om het welke heen enige boerderyen lagen. De plaats werd *Petite Rivière* genoemd, en de Ingezetenen hield men voor zeer arm, het welk ook niet onwaarschynlyk was. Zy hadden niet meer lands om te bebouwen dan het geen tusschen de Rivier en 't gebergte lag, het welk op zyn breedst niet boven de drie snaphaanschoten bedroeg. Omtrent zeventien *Fr.* mylen van *Quebec* werd het water zo zout dat niemant het drinken kon. Om deze reden hadden onze roeyers zig van enen ketel met frisch bronwater voorzien. Eindelyk kwamen wy des avonds om vyf uur in *Baïe St. Paul*, waar wy ons verblyf by de Priesters namen, die daar een groot gebouw bezaten, en ons zeer verpligtend ontvingen.

Baïe St. Paul. BAIE ST. PAUL is een klein Kersspel, agttien *Fr.* mylen van *Quebec*, aan enen waterboezem, even weinig van de Rivier af, gelegen. De grond is 'er laag en vlak, van alle kanten door hoge bergen omringd, uitgenomen alleen op ene plaats aan den kant der Rivier. De boerderyen

(*) *Saxum micaceo quarzoso calcarium.*

en lagen ieder op zig zelve. De kerk is ene der eersten die hier te lande gebouwd werden, het geen ook genoeg uit hare slegte bouworde blykt. De muren bestonden uit balken, staande over einde omtrent ene el van malkander, en op de balken rustte het dak. Tusschen de balken had men de muren van zwarte kalklei opgetrokken. Het dak was plat. In de kerk was een klein koor, en ene houten sakristy. Zy had genen toren; maar daar was ene klok op het dak, hangende in de open lugt. Het gehele land behoort den Geestelyken. De Ingezetenen leven merendeels van den landbouw en het branden van Teer, die te *Quebec* verkoft wordt.

Dewyl het land laag en aan enen waterboezem gelegen is, zoude men ligtelyk vermoeden dat de grond eertyds water geweest, en door de slibben, welken kleine daar langs lopende beekjes, en by stormig weder de Rivier zelve, aangevoerd hebben, voortgebragt was. Een groot deel der gewassen die men hier vindt zyn ook zeeplanten, als de *Salicornia*, de *Glaux*, het *Pisum maritimum*, en anderen. Dog de Inwoonders verzekerden my allen dat zy onder 't graven noit mossel- of andere schelpen gevonden hadden. Het zelve antwoord had ik ook reeds van anderen, die noordwaards van *Quebec* op de lage gronden woonden, gekregen, welken betuigden noit iets anders dan verscheidene soorten van zand en aarde gevonden te hebben.

Het is zonderling, dat 'er byna altyd een andere wind op de Bai dan op de Rivier wait. Dit wordt van de hoge bergen, waarmede de Bai rondom, uitgenomen aan den kant der Rivier, omgeven, is veroorzaakt. Als dan de wind van dien kant op de Bai komt, stuit hy tegens de bergen wederom, en moet dus ene andere streek krygen. Dus kan 'er op de Rivier of op het vlakke veld een noorden, en hier een zuiden wind wayen.

Op den oever der Rivier zag ik drie soorten van zand leggen. Het ene was een helder grof zand, dat uit hoekige kwartskorrels bestond, en op de stranden gemeen is. Het andere was een zeer fyn zwart zand, gelyk ik voorheen in menigte op den oever van het Meer *Champlain* gevonden had, en door geheel *Kanada* tamelyk gemeen is. De zeilsteen trekt byna alle deze korrels aan. Het derde was een granaatkleurig insgelyks zeer fyn zand, ontstaande, naar alle gedagten, uit de granaatkleurige zandkorrels, welken men zeer overvloedig in alle de stenen en bergen hieromstreeks vindt; het zy dan dat dit zand ontstaan is uit stenen welken uit malkander gevallen of door het water afgeslepen zyn, of dat dit zand zelf aan deze stenen het bestaan gegeven heeft. Ik vond in 't vervolg van deze Reis dikwyls op de oevers van dit zwarte en van dit granaatagtige zand; dog het meest van het zwarte. Zand.

Den 31. Aug. zag men des morgens als enen zwaren rook van de

bergen om hoog ryzen; en de lugt was zo vol van Muggen dat men zig niet wist te bergen. Vooral was dit gedierte lastig in het hout. Zy waren wat kleinder als de *Zweedsche* Muggen. Dog by *Fort St. Jean* heb ik Muggen van het zelve soort als de onzen gezien, zelfs een weinig groter, byna gelyk onze *Tipula hortorum.* Dezen waren meer dan bloeddorstig. Ik troostte my met de gedagte dat haar tyd haast voorby zyn zoude.

Na den middag voeren wy verder de *St. Larence* af naar de plaats daar men zilver of looderts vinden zou. Wat beneden *Baie St. Paul* kwamen wy een uitstek lands voorby, dat geheel en al uit enen grauwen, tamelyk digten, en in beddingen leggenden kalksteen bestond. Hy scheen maar ene verscheidenheid van de zwarte kalklei te wezen. De lagen waren niet horizontaal, maar byna loodregt, neigende noordwaards naar beneden. Elke laag was ene halve el of iets meer dik. De steen doorgebroken zynde rook als stinksteen. Wy hielden ons, gelyk den voorgaanden dag, aan de westelyken oever, die uit niet anders dan steile klippen bestond. De Rivier was nu maar drie *Fr.* mylen breed. Hierendaar zag men in de rotsen strepen van enen sneeuwwitten, fynen, lossen en byna doorschynenden Spaath. Op verscheiden' plaatsen lagen stenen in de Rivier, zo groot als gehele huizen, welken voor enige jaren in de lente van de rotsen waren afgerold. Men kan de plaats nog duidelyk zien waar zy voorheen gezeten hebben. Op vele plaatsen zag men Aalkasten in de Rivier, diergelyken wy reeds beschreven hebben. (*)

Algonkinsche taal. Om den tyd te verkorten tekende ik enige woorden van de *Algonkinsche* taal op, die ik van enen Vader *Jesuiet* leerde, die zig lang onder de *Algonkins* had opgehouden. Zy noemen het water *Mukuman*, het hoofd *Ustigon*, het lichaam *Wihas*, den voet *Ukhita*, ene schuit *Ush*, een schip *Nabikoan*, het vuur *Skute*, hoi *Maskusu*, het water *Nypi*, enen haas *Whabus*, enen marter *Whabistanis*, enen eland *Musu* (†), een rendier *Attikku*, ene muis *Mawitulsis.* Deze *Jesuiet* meende grond te hebben om te geloven, dat, als enig *Amerikaansch* volk zynen oorsprong aan de *Tartaren* schuldig is, dat byzonderlyk ten opzigte der *Algonkins* plaats heeft, want hunne taal wordt overal in *Noord Amerika* ver

(*) Zie Bl. 115.

(†) Het beroemde *Moose-deer* is niets anders dan een Eland, want niemant kan ontkennen, dat *Moose-deer* van *Musu* of *Moes* afkomt, want de *U* op 't laatst van dit woord spreken de *Algonkins* byna niet uit. Voor dat de *Iroquoizen*, of de *Vyf Volken*, zo magtig wierden als zy nu zyn, waren de *Algonkins* het voornaamste volk van *Noord Amerika*, en hunne taal was in gebruik over het grootste gedeelte van dat land. En, schoon zy byna geheel door de *Iroquoizen* uitgeroeid zyn, is nogthans hunne taal meer in gebruik in *Kanada* dan enige andere *Amerikaansche* taal. F.

ver ten weſten van *Kanada*, naar den kant van *Tartaryen* toe, geſproken. Deze taal wordt als zeer woordenryk opgegeven, by voorbeeld, om te zeggen *ik ga op 't ys* gebruikt men een geheel ander woord dan om te zeggen *ik ga op het land*, en *ik ga op enen berg*.

Des avonds laat kwamen wy te *Terre d'Eboulement* aan, dat twee entwintig *Fr.* mylen van *Quebec* af legt, en de laatſte plaats aan de weſtzyde der *St. Laurence* is die bebouwd en van *Franſchen* bewoond wordt. Verder is het land zo vol bergen, dat het onbewoonbaar is, dewyl 'er geen enkeld ſtuk lands gevonden wordt dat men zou kunnen bebouwen. Een klein kerkje ſtaat onder aan den oever. *Terre d'Eboulement.*

Hier waſſen gene Walnootbomen meer, van wat ſoort ook. By *Baie St. Paul* vond men nog twee of drie van die Walnootbomen die de *Engelſchen Butter-nut-trees* noemen; dog zy waren de enigen welken men in den gehelen omtrek ziet. Ook willen gene Eiken hier, of verder noordwaards, waſſen.

Weit werd hier veel gezaid. De aarde is hier tamelyk vrugtbaar, en geeft dikwyls vier- of zesentwintig voor een, dog gemeenlyk tien of twaalf. Het brood was hier witter dan ik nog in *Kanada* gezien had. Granen.

Men zait ook veel *Haver*, en hy neemt beter op dan de weit. Ook worden hier veel *Erwten* geteeld. Zy vermenigvuldigen zig het meeſt van alle granen. Daar zyn voorbeelden dat zy honderd voor een gegeven hebben.

Vogels zyn hier niet veel; en die hier des zomers zyn trekken in den herfſt weg. Des winters ziet men hier niets dan *Sneuwvogels*, *Patryzen*, en *Ravens*. Zelfs de *Krayen* durven hier den winter niet aftewagten. Vogels.

De *Bulkikker* is hier op vele plaatſen te vinden, gelyk ook de *Vuurvliegen*.

In plaats van kaarſſen brandt men hier overal olie van Bruinviſſchen in de lampen. By gebrek van deze olie gebruikt men traan van Robben.

Hier bevond zig ene vrouw die digt by haar negenenvyftigſte jaar en egter zwanger was. Zy had ſedert agttien jaar de ſtonden niet gehad. In 't jaar 1748. kreeg zy de kinderziekte; en nu was zy zwanger en zeer dik. Zy was welvarende, en zeide dat zy het kind voelde bewegen. Men bragt haar om de vreemdheid der zaak by den Heer *Gaulthier*, die van ons gezelſchap was.

Den 1. September des morgens om half agt uren vertrokken wy van hier, de Rivier nog verder afvarende. Het land by *Terre d'Eboulemeut* was

 hoog,

hoog, en bestond uit heuvels van loutere aarde, welken als in drie of vier verdiepingen boven malkander lagen, en allen bebouwd waren.

Aardbeving van 1663. DEZE oord leed veel schade van de zware Aardbeving des jaars 1663. van de welke PERE CHARLEVOIX (*) spreekt. Verscheiden heuvels tuimelden omver, en vele akkers die op de lager heuvels lagen wierden vernield. Men vertoonde my enige kleine eilandtjes in de Rivier, welken by die gelegenheid ontstaan waren.

OP de heuvels lagen hierendaar stukken van zwarte Kalklei. Wy hadden ter zyde gedurende agt of meer *Fr.* mylen zeer hoge grauwe bergen gehad, bestaande uit enen rotssteen, die uit enen purperen en waterkleurigen kwarts, enen ligtgrauwen kalksteen, en enen zwarten glimsteen, door malkander vermengd, bestonden. Zy kwamen met hunne voeten in de Rivier. Men konde op dezelven gene kalklei gewaar worden; dog nu begon die zig wederom te laten vinden.

ZWALUWEN (†) vlogen 'er in menigte herom. De Rivier wierd hier vier *Fr.* mylen breed geschat.

TER zyde der Rivier zag men twee *Fr.* mylen ver diergelyke verhogingen van heuvelen gelyk by *Terre d'Eboulement.* Dog wat verder kwamen 'er hoge en verdrietige bergen in de plaats.

VERSCHEIDEN groter en kleinder Beken stortten zig van de steile oevers, die somtyds enige vademen hoog, en nu uit rots, dan uit aarde bestonden, in de Rivier, met zulk een gedruisch, af, dat men het van verre horen konde.

Mineraal water. IN ene dezer beken, die over enen kalkstenigen berg liep, vond men een mineraal water. Het rook vry sterk naar zwavel, was zeer helder, en veranderde niet van kleur door de galappelen. Als men het in enen zuiveren zilveren beker giet, schynt de beker verguld te wezen, en 'er bleef ene karmozynagtige stof op den bodem. Stenen en hout in dit water leggende werden met een soort van slym overtrokken, die van boven ligt grauw en van onderen aan den steen of het hout gantsch zwart was. Deze slym beet niet sterk op de tong, dog smaakte byna als olie van tabak. De handen roken van deze slym, als men ze aantastte, den gantschen dag zo sterk naar zwavel, als waren zy 'er mede besmeerd.

OP de hoogte van de oppervlakte van het water vond men veel kalkleyen. Zy lagen in beddingen, niet horizontaal, maar naast malkander, een weinig naar 't westzuidwesten hellende. Elke laag was omtrent tien of vyftien duim dik. Boven aan, daar de lugt 'er by kwam, waren zy in kleine blaadtjes geschilferd, dog van binnen digt gesloten. Sommigen helden wat naar 't grauwe.

OM

(*) *Histoire de la Nouvelle France.* T. II. p. 125. (†) *Sterna Hirundo.*

Om den middag kwamen wy by *Cap aux Oyes* aan, welke naam misschien oorspronglyk is van de wilde Ganzen, die de *Franschen* daar op hunne aankomst zullen hebben aangetroffen. Tegenswoordig zag men 'er niet enen vogel, behalven enen Raaf. Hier zouden wy de bewuste aderen van metaal onderzoeken. Dog het waren niet anders dan smalle strepen van enen fynen witten Spaath, wanrin enige weinige korrels van looderts lagen. *Cap aux Oyes* werd van enigen twee- van anderen vyfentwintig *Fr.* mylen van *Quebec* gerekend. Ik zag met groot genoegen dat de meeste gewassen die men hier vond de zelven zyn die ook in *Zweden* voortkomen. Tot ene proeve zal ik 'er enigen aantekenen. *Cap aux oyes.*

Het Zandriet, of de *Arundo arenaria* van Linnæus, wies hier veel in 't zand, en deed het vast leggen.

Het *Elymus arenarius* was ook overvloedig op de oevers. De *Franschen* noemen deze twee planten Zeerogge. (*) Deze planten wassen menigvuldig op de kusten van *Newfoundland* en van *Noord Amerika*. De plaatsen daar het staat zien 'er van verre uit als koornlanden. En dit kan tot ene verklaring dienen van het geen in de oude Noordsche Geschiedboeken van *Vinland det goda* gezegd wordt, dat daar namelyk de Weit van zelve groeit. (†) *Zweedsche planten.*

Het *Zeeweegbree* of de *Plantago maritima* kwam hier ook veel voor. De *Franschen* eten op zee de bladeren van dit gewas in soep of als salade. Het kan ook als Zeevenkel (§) ingemaakt worden.

De *Arbutus uva ursi* van Linnæus wast hier in overvloed. De *Wilden*, de *Franschen*, de *Engelschen*, en de *Hollanders* noemen het *Sagakhomi*. Men mengde de bladeren 'er van met de tabak.

De *Myrica Gale*, in *Zweden Porss* genaamd, was hier ook overvloedig. De *Franschen* noemen het *Laurier*, ook wel *Poivrier*. Men doet de bladeren in de soep, om 'er enen goeden smaak aan te geven.

De *Bunias Cakile* wierd 'er ook genoeg gevonden. By gebrek van brood vermengt men 'er den gestampten wortel van met meel.

De *Borbus*, de Jeneverboom, de *Linnæa*, en vele andere *Zweedsche* planten en bomen, wiessen hier in menigte.

Wy keerden nog dezen dag naar *Baie St. Paul* terug. Een grote Rob zwom de schuit enigen tyd na, dog was te ver om geschoten te kunnen worden. *Baie St. Paul.*

Den 2. September gingen wy de zilver- of loodaderen bezigtigen. Zy leggen een weinig bezyden de molens van *Baie St. Paul*, die den Prieste-

(*) *Seigle de mer.* (†) *Vinland det goda*, of *het goede Wynland*, is de naam dien de oude *Skandinavische* Zeelieden aan *Amerika* gaven, het welk zy lang voor *Columbus* tyd ontdekt hebben. Zie Torfæi *Historia Vinlandiæ antiquæ*, *seu partis Americæ Septentrionalis.* Hafniæ 1715. in 4to. F.

(§) *Crithmum.*

fteren toebehoren. De berg beftond, gelyk de meefte anderen hieromftreeks, uit enen rotsfteen, t'zamengefteld uit enen witten of ligt grauwen kalkfteen, enen roodagtigen kwarts, en enen zwarten glimfteen. De kalkfteen had de overhand, en was zo fyn dat men de korrels niet zien kon. Dog hy bruifcht fterk op met fterk water. Daarop volgen in menigte de kwartsdelen, die ook uit kleine korrels beftaan, welken verfpreid leggen, en vonken geven als men ze met ftaal flaat. Dan komen de zwarte glimfteendelen, en het minft in getal zyn de doorfchynende deeltjes van kwarts. Ook vindt men 'er enige kleine fpaatkorrels in. Alle deze foorten zyn wel door een vermengd, uitgenomen dat de glimfteen enige aders maakt. De fteen is zeer hard, dog wordt in den zonnefchyn en de opene lugt week, en kan dan gewreven worden, en dan zyn zyne delen niet te onderkennen. De berg was vol van loodregte fpleten, waarin de loodaderen van 't ooftzuidooften naar het weft noordweften liepen. Het was als of 'er fcheuren in den berg gekomen waren, die vervolgens vol waren geraakt van een foort van fteen, waarin het looderts werd voortgebragt. De fteen waarin het looderts zit is een zagte, witte, dikwyls byna doorfchynende fpaath, die ligt kan bewerkt worden. Ook zyn 'er enige ftrepen in van enen fneuwwitten kalkfteen, en meeft altyd aderen van enen groenen fteen gelyk als kwarts. In dezen fpaath waren verfcheiden' fpleten, en hy ging in zulke ftukken als de kwarts van een, maar is veel weker, geeft geen vuur met het ftaal, bruifcht niet op met zure zouten, en is niet glad. Hy fcheen volkomen een foort te zyn van WALLERIUS's *Glasfpaath*. Somtyds zyn 'er kleine ftukjes van enen grauwen kwarts in, die door 't ftaal geflagen fterke vonken geven. In deze ftenen legt het looderts, gemeenlyk in klompjes, ter grootte van ene erwt, dog fomtyds in ftukken van de grootte eens duims in 't vierkant. Het erts is zeer helder, en maakt kleine teerlingen uit. Het was niet ryk, uitgenomen op enige plaatfen. De aderen van den weken fpaath en andere ftenen zyn zeer fmal, en gemeenlyk van tien tot vyftien duimen; op ene plaats alleen tweeëntwintig en enen halven duim breed. Het beekje dat over den berg naar de molens liep fneed zo diep in den berg, dat van den top des bergs tot op den grond van 't beekje toe het ene diepte maakte van zes vademen. Ik onderzogt hier de aderen, en vond dat zy altyd de zelve wydte hielden, zonder dat zy by den bodem van het beekje breder dan boven op den berg waren. Hieruit is ligt optemaken, dat het der moeite niet waard zyn zoude hier mynen aanteleggen. Daar zyn drie of vier van deze aderen hieromtrent op enigen afftand van malkander, dog allen van dezelve hoedanigheid. Zy lopen meeft loodregt, fomtyds alleen een weinig fchuinfch. Als men van dezen gemelden groenen fteen enige ftukken in het water legt, wordt 'er een groot deel van den witten fpaath en den kalkfteen van verteerd

teerd, dog de groene fteen blyft ongefchonden. Het gedeelte van de aderen dat naar de lugt toegekeerd is was altyd ruw, dewyl de lugt, de zon, en de regen den fpaath zeer ontbonden hadden; dog de groene fteen wift daar niets van. Somtyds vindt men in deze aderen grote diepe gaten vol van bergkriftal. Het meefte zilver- of looderts is te vinden naaft den rots of zelfs op de zyden der aderen. Hierendaar zyn in den fpaath kleine korrels van *Pyrites*, die ene fchone goudkleur hebben. Als men den groenen fteen tot poeder ftampt en op ene gloeyende fchup goit, brandt hy met ene blauwe vlam. Sommigen meenden dan enen zwavelreuk te vernemen; dog dien konde ik noit ruiken, fchoon ik mynen reuk zeer wel had. Als deze fteen gloeyend wordt verlieft hy zyne groene kleur, en word witagtig. Dog hy bruifcht niet op met fterk water.

De *Zwavelbronnen*, indien ik ze dus noemen mag, zyn aan den voet van den berg, waarin het lood- en zilvererts gevonden wordt. Hier voegen zig verfcheiden' bronnen t'zamen, en maken een klein beekje. Het water in het zelve was met een dun vlies bedekt, en liet overal ene witagtige melige ftof zitten, welke fterk naar zwavel rook. Het hout waaraan deze ftof zit geeft gedroogd, en in 't vuur geworpen zynde, ene blauwe vlam en enen zwavelreuk. Het water verandert niet door de galappelen van kleur: ook verandert het de kleur niet van het blauwe papier dat men 'er in legt. Het fchuimt niet fterk met de zeep. Het zilver wordt 'er zwart in. In den tyd van drie uren was ook een mes 'er zwart in geworden. Het rook onaangenaam, en, zo als men zeide, nog fterker by regenagtig weder. Thans lag 'er ene menigte van krekels in. De Ingezetenen gebruikten dit water als een middel tegens de fchurft. Zwavelbronnen.

Des namiddags gingen wy enen anderen ader bezien, dien men als zilvererts bevattenden had opgegeven. Deze ligt omtrent een vierde van ene myl noordooft van *Baie St. Paul*, digt by een uitftek lands, genaamd *Cap au Corbeau*, vlak aan den oever der *St. Laurence*. De berg beftaat uit enen ligt roden fpaath, enen zwarten glimmer, enen bleken kalkfteen, purpere kwartskorrels, en wat doorfchynenden kwarts. Somtyds is de rode fpaath het voornaamfte, en legt in lange ftrepen van kleine harde korrels. Somtyds heeft de fyne glimfteen de overhand. Deze twee fteenfoorten lopen in verwiffelende ftrepen. De witte kalkfteen, die uit byna onzigtbare deeltjes beftaat, is 'er onder vermengd. De kwartskorrels vertonen zig hierendaar, en maken fomtyds gehele ftrepen. Zy zyn zo groot als een fpeldekop, rond, glinfterend, en geven vuur met het ftaal. Alle deze ftenen zyn zeer hard, en de bergen by het water beftonden 'er geheel uit. Somtyds leggen zy in byna loodregte beddingen, van tien of vyftien duim dik. Deze bergen bevatten zeer fmalle aders van enen witten, en fomtyds groenagtigen, fynen, half doorfchynenden,

we-

weken ſpaath, die ligt tot gruis valt. In dezen ſpaath vindt men dikwyls ſpikkels die 'er omtrent uitzien als het *Zincum ſterile.* Nu en dan, dog zelden, is 'er een korreltje looderts. De bergen langs den oever beſtaan ſomtyds uit enen zwarten fynen hoornſteen, en enen yzerkleurigen kalkſteen. In dat geval is de hoornſteen altyd drie of viermaal meerder in hoeveelheid dan de kalkſteen.

Hier in de nabuurſchap is insgelyks ene Zwavelbron, van juiſt dezelve hoedanigheden als die ik reeds beſchreven heb. De *Typha latifolia* waſt in de bron zelve, en tiert zeer wel. Een Sorberboom ſtond 'er vlak by, welks beſſen van ene bleke gele kleur waren; daar die van alle de andere bomen van dit ſoort donker rood zyn.

Teer. Men brandt by *Baie St. Paul* veel Teer. Wy kwamen ene plaats voorby waar men des zomers Teer brandt. Zy was even gelyk die wy in *Ooſt Bothnie* hebben, uitgenomen dat deze alleen iets kleinder was. Egter zeide men dat 'er hier ſomtyds zeer veel van gemaakt wordt. De Teer komt alleen van den roden Pynboom. (*) De andere ſoorten deugen 'er niet toe, want zy geven byna niets, ten minſten niet in vergelyking van de moeite die 'er toe vereiſcht wordt. Men gebruikt hier toe de wortels, die men opgraaft, en omtrent een ſtuk van den ſtam ter lengte van enen vadem. Het overige wordt weggeworpen. Deze wortels zyn zeer vol van hars. Zy wiſten hier nog de konſt niet, ten minſten gebruikten zy ze niet, om door middel van den boom te ſchillen, meerder hars naar ene der zyden van den boom te trekken. De Teertonnen waren pas half zo groot als by ons. Een ton houdt vyfenveertig potten, en wierd nu te *Quebec* voor vyfentwintig *Francs* verkoft.

Zand. Het zand op den oever der *St. Laurence* beſtond op ſommige plaatſen uit een ſoort van parelzand. De korrels waren van kwarts, klein en half doorſchynend. Sommigen waren rond, anderen langwerpig, ligtgrauw of geheel wit. Op andere plaatſen beſtond het uit zwarte deeltjes van glimſteen. Ook waren 'er plaatſen waar ſtreken van granaatzand lagen.

Bergen. Den 4. September gaven de bergen wederom enen zwaren nevel als den rook ener koolbrandery van zig. Deze bergen waren zeer hoog. Ik vroeg verſcheiden' lieden die veel door *Kanada* gereiſd hadden, of zy ergens in dat Land zo hoge bergen hadden ontmoet dat de ſneuw op derzelver toppen nimmer ſmolt. Dog het antwoord was neen. Somtyds blyft wel de ſneuw op de hoogtens, by voorbeeld op die welken tuſſchen *Kanada* en *Nieuw Engeland* zyn, tot diep in den zomer leggen; dog zy ſmelt altyd wanneer de warmte wat ſterk wordt. El-

(*) *Pinus foliis geminis longis; ramis triplici fasciculo foliorum terminatis, conis ovatis lævibus.* Flor. Canad.

Elke landman had zo veel vlas gezaid als hy voor zyn gebruik nodig had. Men had het sedert enigen tyd te rotten gelegd, ten dele op de landen daar het gewassen was, en ten dele op de weiden. Het vlas was dit jaar overal tamelyk kort uitgevallen. Vlas.

Yzererts wordt in dezen oord op vele plaatsen gevonden. Omtrent ene *Zweedsche* myl van *Baie St. Paul* landwaards in is een gehele berg louter yzererts. Het gantsche land daaromheen, dat met zwaar hout bedekt was, en daar vele beken van verschillende grootte doorliepen, scheen voor het aanleggen van yzerwerken zeer bekwaam te zyn. Dog dewyl de Kroon zo veel verlies by het yzerwerk van *Trois Rivières* had geleden dorst niemant iets van dien aard te wagen. Yzererts.

Den 5. September gingen wy 's morgens vroeg weder op reis naar *Quebec*. Wy zetteden onze reis des middags voort en wierden 'er van ene zware donderbui overvallen. Wy waren toen juist over *Petite Rivière*, ook begon het te ebben, zo dat wy alles tegen hadden. Dit bewoog ons aan land te stappen om onder dak te komen. Terugreis.

Petite Riviere is een klein vlek, dat aan den oever der *St. Laurence* legt. Het wordt zo genoemd om dat 'er een beekje voorbystroomt. De huizen waren van steen en stonden verstroid. 'Er was ene kleine stenen kerk. Ten westen vlak aan het vlek lagen zeer hoge bergen, welken maakten dat de zon hier een uur of drie vroeger dan op andere plaatsen onderging. Een ander ongemak heeft men hier, bestaande daarin dat de *St. Laurence* aan den oostkant alle jaren een stuk van het land wegneemt, zo dat te vrezen is dat zy allengskens al het land hier, dat niet veel meer dan enen musketschoot breed is, wegspoelen zal. Voor 't overige zag men hier in alle de huizen ene menigte van kinderen. *Petite Rivière.*

De kalkleyen op de hoogtens waren hier van tweeërlei soorten. Het ene was van de zwarte leyen, gelyk als die waarop *Quebec* staat. Het andere was meest zwart, en somtyds ligt grauw, schynende maar ene verscheidenheid van het eerste soort te wezen. Men noemde het hier *Kalksteen.* Het grootste onderscheid tusschen die beiden was dat het laatste soort ligt kon doorgesneden worden, gebrand zynde enen goeden kalk gaf, en in de lugt niet zo ligt in schyven viel. De muren der huizen waren geheel en al van deze leyen gebouwd, en met den kalk uit dezelven gemetseld. Zo was het ook met de schoorstenen; waar men alleen den haard van andere stenen gemaakt had. De bergen by *Petite Rivière* bestonden geheel en al uit denzelven grauwen rots dien ik van de loodertsen sprekende beschreven heb. Dog de voeten der bergen waren van een dezer soorten van leyen. Ook staat 'er een groot deel van de grauwe rotsen in *Kanada* op enen grond van een dezer soorten van kalkleyen, gelyk ook de grauwe rotsen in *West Gothland* in *Zweden* doen.

Aal en Bruinvisschen.

Omtrent het einde van September en de gantsche maand van October worden hier veel Alen en Bruinvisschen gevangen. De Aal komt dan uit zee de Rivier op, en uit de binnenlandsche Zeen de Rivier af zwemmen. De wys waarop zy gevangen worden heb ik reeds beschreven. (*) De Aal wordt door de Bruinvisschen gevolgd, die 'er op azen. Men ving ook ene grote menigte van de laatsten. Hoe meer Alen 'er zyn des te meer Bruinvisschen vangt men. Dit geschiedt op deze wys. Als het ebt zwemmen de Bruinvisschen gemeenlyk langs de kanten de Rivier af, en verslinden de Alen die zy daar dan vinden. Om deze reden steekt men takken met de bladen 'er aan in 't water in de gedaante van enen boog, welks benen zig tegens den wal keren, latende nogthans enen doorgang langs denzelven. De takken staan omtrent twee voet van malkander. Als de Bruinvisschen 'er tusschen komen, en het geruisch horen dat het water tegens de bladeren maakt, worden zy bang, en willen terug keren. Ondertusschen is het water zo veel gevallen dat zy by het terugkeren op een van de benen van den boog komen, waar zy op nieuws door het geruisch van het water tegens de bladeren verschrikt worden. In deze vergelegenheid zwemmen zy voor- en agterwaards, zo lang tot dat het water geheel is weggelopen, zo dat zy op den grond blyven leggen, daar men ze doodt. Zy geven ene goede hoeveelheid van traan.

Nevens den oever der Rivier lag ene grauwe klei, vol van roestkleurige spleten en wormgaten. Deze gaten waren klein, liepen regt naar beneden, en konden ene middelmatige speld doorlaten. De kanten derzelven waren ook van die zelve kleur en half versteend; zo dat als de klei door het water weggespoeld was die gaten 'er uitzagen als kokeragtige pypstelen.

Des middags van den 6. September verlieten wy *Petite Rivière*, en gingen op weg naar *St. Joachim*, tusschen welke twee plaatsen de oever uit bergen bestaat die vooruitsteken, waar tusschen enige kleine inhammen zyn. Men heeft opgemerkt dat, al is het te *Petite Rivière* nog zo stil, het altyd op deze bergen wait. En als het te *Petite Rivière* enigsins wait, zo is het niet raadzaam met ene schuit naar *Quebec* te gaan, omdat dan by deze bergen de wind zo sterk en de golven zo zwaar zyn, dat men daar niet buiten groot gevaar is. Wy hadden thans gelegenheid dit zelven te ondervinden, want tusschen de bergen in de inhammen was het water stil, dog zo dra wy omtrent een der uitstekken kwamen, die de bergen maken, zo werden de baren zo geweldig, en de wind kreeg zo veel kragt, dat twee mannen het roer vasthouden moesten, en de mast verscheiden malen brak. Ook deed de stroom by deze uitstekken de golven nog te sterker gaan. Den

(*) Boven Bl. 115.

Den 7. September zetteden wy onze reis van *St. Joachim* voort. Men gebruikt hier in plaats van tintel zeer veel den zwam van bomen. Die van den Suikerahorn wordt het beſt gehouden, dan die van den Roden Ahorn, en op dezen volgt die van den Suikerberk. By gebrek van dezen gebruikt men ook dien van den Populierboom.

Buiten de *Thuya*, den *Taxus*, en verſcheiden' ſoorten van Dennen, vindt men hier geen geboomte dat 's winters zyn blad behoudt. De *Thuya* wordt geoordeeld het ſlegts tegens de verrotting te beſtaan, daarop volgt de Pynboom, dien men hier *Peruſſe* noemt.

Kaas wordt hier op verſcheiden' plaatſen gemaakt. Die van *Isle d'Orleans* komt wordt voor de beſte gehouden. Zy waren klein, dun en rond. De vier wegen een pond. Twaalf 'er van kon men voor dertig *Sols* kopen. Een pond gezoute boter koſtte te *Quebec* tien *Sols*, en de varſche boter vyftien *Sols*. Voorheen kon men hier een pond boter voor vier *Sols* kopen. Kaas.

De akkers gingen afhellende naar de Rivier. Zy werden by beurten bezaid en braak gelaten. De bezaide akkers waren geel van het koorn, en de anderen groen van het onkruid, het welk men den zomer over geruſt waſſen liet, zonder het land omteploegen, en het diende tot voeder voor het vee.

De beſte hoepels om tonnen maakte men hier van den Eſſchenboom, en by gebrek van dien van de *Thuya*, de jonge Berken, den Kerſſenboom, en anderen.

De heuvels nevens de Rivier aan de weſtzyde over *Isle d'Orleans* waren zeer hoog en tamelyk ſteil. Zy beſtonden op de meeſte plaatſen uit zwarte kalklei. Hierendaar egter was 'er een die uit rots beſtond, die op 't eerſte gezigt 'er als een zandſteen uitzag, en uit enen grauwen kwarts, enen roodagtigen kalkſteen, een weinig grauwen kalkſteen, en enige weinige ligtgrauwe zandkorrels t'zamengeſteld was. De deeltjes waren in dezen ſteen klein en ſterk vermengd. De ſteen was helder rood met grauw vermengd en zeer hard. Hy legt in beddingen boven malkander, welken omtrent een vierde el dik waren. Aanmerkelyk is het dat 'er verheven' en holle deuken op zyn van *Pectinites*; en men vindt zelfs de verſteende ſchalen der *Pectinites* op de oppervlakte van den ſteen, dog binnen in is 'er geen zweemſel van verſtening te beſpeuren. Alle deze deuken en verſteende ſchalen zyn niet meer dan enen duim in de lengte en in de breedte. De kwartsdeeltjes die in den ſteen zyn geven vuur tegens het ſtaal, en de kalkſteendeeltjes bruiſchen zeer op in 't ſterk water. De bovenſte en de onderſte oppervlakte der beddingen beſtaan uit kalkſteen, en het binnenſte uit kwarts. Men houwt veel van deze ſtenen om 'er mede te bouwen, te beſtraten, en trappen van te maken. Veel wordt 'er van naar *Quebec* gezonden. Het is zonderling dat 'er in de- Geſteldheid der hoogtens.

dezen ſteen verſteningen gevonden worden, en niet in de zwarte kalkleyen.

De vrouwen verwden hier het wollen garen geel met het zaad van de *Myrica gale*, welke hier *Poivrier* genaamd wordt, en overvloedig op natte plaatſen waſt.

Des avonds gingen de Heer *Gaulthier* en ik om den hogen waterval by *Montmorenci* te bezigtigen. Vlak aan de Rivier was het land hoog, gelyk, en tot weiden gemaakt. Wat verder wordt het heuvelagtig; de grond is daar bedekt met ene mulle aarde, en met koorn bebouwd. Dog hierendaar op ſteile plaatſen, of waar een beekje liep, beſtonden de heuvels alleen uit zwarte kalklei, die op vele plaatſen zo tot gruis geraakt was dat men ze voor aarde zou hebben aangezien. Als men enigen van de grootſte ſtukken doorbrak roken zy gelyk ſtinkſteen. Op meer verheven' plaatſen was de aarde van ene bleek rode verw, en dit was ook de kleur der leyen.

Waterval by *Montmorenci.* De waterval by *Montmorenci* is een van de hoogſten die ik oit zag. De ſtroom waarin hy legt is niet zeer breed, en valt van den ſteilen kant eens bergs af, die uit zwarte kalklei beſtaat. De val is digt by enen kleinen inham in de Rivier. Beide de zyden van den inham beſtaan alleenlyk uit zwarte kalklei, die egter zeer afgemolmd is, zo dat de zyden niet ſteil zyn. By den val zelven is de leiberg geheel ſteil, en men kan 'er nauwlyks zonder verbaaſdheid het water van zien af ſtorten. De regen van de vorige dagen had het water op de Rivier vermeerderd, het welk den waterval een nog te grootſcher aanſchyn gaf. De breedte van den val is niet boven de vyf of zes vadem. Zyne hoogte werd van ons by gisſing op tuſſchen honderdentien en honderdentwintig voet geſchat: en op onze wederkomſt te *Quebec* vonden wy onze gisſing door verſcheiden Heren bekragtigd, die den val nauwkeurig gemeten, en zyne hoogte byna juiſt zo gevonden hadden als wy ze giſten te zyn. Het volk hieromſtreeks woonagtig maakte zyne hoogte veel te groot, hem driehonderd voet gevende. Vader CHARLEVOIX is integendeel al te karig als hy den waterval maar veertig voet geeft. Onder aan den val is altyd een digte nevel, die zig meer dan een ſnaphaanſchoot over het water van den inham uitbreidt. Digt op het water was hy het ſterkſt. Men was hier als in enen geſtadigen regen, die ſterker of minder ſterk is naar dat men den val nadert. Wy wilden met den man die ons den weg wees digt by het afſtortend water komen om alles des te nauwer te onderzoeken, en te zien hoe de ſteen agter het water 'er uitzag, dog een onverwagte wind joeg ons ſchielyk zulken nevel op het lyf dat wy in een ogenblik zo doornat waren als of wy een half uur in ene ſtortvlaag geweeſt waren. Dus zagen wy ons genoodzaakt hals over kop terug te lopen, en waren blyde 'er uit te zyn. Het geraas van

den

den Waterval wordt somtyds te *Quebec* gehoord, dat 'er twee *Fr.* mylen zuidwaards van daan legt; en dit is dan een teken van enen noordoosten wind. Op andere tyden hoort men het in de dorpen die een goed stuk wegs meer naar het noorden leggen; en dat wordt voor een teken gehouden van enen zuidwesten wind of van regen. De zwarte kalklei die de zyden van den val uitmaakt legt in byna loodregt aflopende beddingen. In deze kalklei vonden wy de volgende soorten van steen.

Het *Gypsum amiantiforme*. Dit legt met dunne schyven in de spleten van de kalklei. De kleur was sneuwwit. Ik heb het in verscheiden' delen van *Kanada* in die zelve kalkleyen gevonden.

Pierre a Calumet. Dit is de *Fransche* naam van enen steen, waaruit hier te lande byna alle de tabakspypen gemaakt worden. Hy legt in beddingen van onderscheiden dikte tusschen de kalklei. Ik heb stukken gezien omtrent vyftien duim dik; dog de meesten zyn tusschen de vier en de vyf duim. Als de steen lang in de lugt of in den zonneschyn blyft bloot leggen, verkrygt hy ene gele kleur, dog van binnen is hy grauw. Het is een zo vaste kalksteen, dat zyne deeltjes met het nakend oog niet te onderkennen zyn. Hy is tamelyk week, en laat zig wel behouwen. Hoe weker de stukken zyn des te beter worden zy gehouden voor tabakspypen. Ik heb sommigen van deze stenen van buiten in dunnne schyven zien schilferen als zy in de zon lagen. Alle de tabakspypenkoppen, die in *Kanada* van het gemene volk gebruikt worden, zyn van dezen steen, en op verschillende wyzen versierd. Vele Heren gebruiken ook dit soort van pypen, vooral als zy op reis zyn. De *Amerikanen* hebben reeds vele euwen lang dezen steen tot dat einde gebruikt, en het de *Europers* geleerd. Deze koppen zyn natuurlyk van ene bleke grauwe kleur, dog men maakt ze zwart terwyl zy nog nieuw zyn. Men besmeert den gehelen kop met vet, houdt hem dan boven ene brandende kaars of een vuur, en dus wordt hy door den rook en het vet t'zamen zwart. De zwartheid wordt nog door het gebruiken vermeerderd. De pypenstelen zyn altyd van hout, en worden door middel van ene kleine koperen keten, die door een gat in den kop heen gaat, aan den zelven vastgemaakt, om voor te komen dat hy 'er af valle. (*)

(*) In geheel *Polen*, *Rusland*, *Turkye*, en *Tartarye* rookt men uit pypen van een soort van steenmergel gemaakt, waaraan men lange houten stelen vast maakt; tot welk einde men gemeenlyk de jonge scheuten gebruikt van een soort van *Spiræa*, waarin een merg zit dat men 'er ligt kan uitdoen. Dit soort van steenmergel wordt gemeenlyk *Zeeschuim* genoemd, omdat het zo zagt is. De *Krimsche Tartaren* noemen het *Kaffekil*. Men maakt allerhande figuren op deze pypenkoppen, en beslaat ze dikwyls met zilver. F.

Steenkolen. STEENKOLEN waren hier om heen niet te vinden. In een naburig dorp wierd my 'er een ſtuk van vertoond, dat men zeide op de heuvels digt by den waterval gevonden te zyn.

Koortſen. DES nagts kwamen wy te *Quebec* aan. De Heer *Gaulthier* zeide my dat allerlei afgaande *Koortſen* in die plaats zeer ongemeen waren; dog omtrent *Fort St. Frederic* en *Fort Detroit*, ene *Franſche* volkplanting tuſſchen het Meer *Erie* en het Meer *Hudſon*, op 43. *gr. N.* gaan zy ſterk in zwang. Het gene ik boven aangaande de *Engelſchen* heb aangemerkt, dat zy zo oud hier te lande niet worden als in *Europa*, wierd van allen toegeſtemd ook omtrent de *Franſchen* in *Kanada* plaats te hebben. Men ſchreef dit toe aan de zware ongemakken welken men hier door het reizen moeſt uitſtaan. In *Kanada* is het iets meer dan zeldzaams een menſch van honderd jaren te zien; dog nu en dan vond men 'er nog wel een van tagtig jaar.

Yskelders. SOMMIGEN van de voornaamſte lieden bedienen zig van yskelders om hunne dranken des zomers koel, en het vleeſch goed te houden. Deze yskelders zyn gemeenlyk van ſteen onder het huis gebouwd. De muren zyn met hout bekleed, dewyl het ys by ſteen zo goed niet blyft. Des winters vult men den kelder met ſneuw, die men plat trapt, en 'er vervolgens water overheen giet. Dan zet men de deur en alles open om de koude binnen te laten. Men heeft de gewoonte van des zomers een ſtuk ys in den drank te leggen om hem te verkoelen.

Zout. AL het *Zout* dat hier gebruikt wordt komt uit *Frankryk*. Men heeft hier wel zout uit het zeewater gemaakt, dog, om dat *Frankryk* alleen den handel in het zout voor zig behouden wil, heeft men hier van afgezien.

Eskimaus. DE ESKIMAUS zyn een ſoort van wilde *Amerikanen*, die in *Labrador* tuſſchen de *Hudſonbai* en den uiterſten mond der *St. Laurence* wonen, dog alleen aan de kuſt en niet ver binnen 's lands. Ik heb noit gelegenheid gehad 'er enen van te zien; dog ik heb verſcheiden *Franſchen* geſproken, die deze menſchen dikwyls gezien, en ze met hunne vaartuigen aan boord gehad hadden. Volgens het eenparig verhaal van dezen, wil ik kortelyk het een en ander van dit volk aantekenen.

DE *Eskimaus* zyn in kleur en taal geheel van de overige *Amerikanen* onderſcheiden. Zy zyn byna zo blank als de *Europeanen*, en hebben kleine ogen. De mansperſonen hebben baarden. De *Amerikanen* integendel zyn koperkleurig en baardeloos. In hunne taal kan men enige *Europiſche* woorden ontdekken. Zy wonen in holen onder den grond, of in grotten in de bergen, of wel in hutjes van zoden boven den grond gemaakt. Zy zayen of planten niet het minſte, en leven alleen van allerhande viſſchen, walviſſchen, robben (*) en walruſſen. (†) Somtyds van-

(*) *Phoca vitulina.* LINN. (†) *Trichechus Rosmarus* LINN.

vangen zy ook landdieren. Zy eten de meeste spyzen rauw. Hun drank is water, en men heeft hen dikwyls zeewater zien drinken, dat zo zout was als de sterkste pekel. (*)

Hunne schoenen, koussen, broeken en vesten zyn van robbenvellen gemaakt, die wel toebereid, en met zenuwen van walvisschen, welken zig als garen laten drayen, genaid worden, en dat wel zo dat zy met hunne klederen, de welken zy de hairige zyde buiten dragen, in 't water kunnen gaan zonder dat hunne onderklederen nat worden. Onder deze bovenklederen hebben zy hembden, vesten en andere klederen, die ook van zeehondenvellen gemaakt, dog egter zo wel bereid zyn dat zy volmaakt zagt en week zyn. Ik heb een vrouwenkleed van dit volk gezien, zynde een muts, jak en rok alles uit een stuk, insgelyks een robbenvel, en zo wel bereid dat het geheel zagt en buigzaam was. De hairen waren buitenwaards gekeerd. De rok had van agteren enen langen sleep omtrent een vierde van el breed. Van voren kwam de rok niet eens ter helfte van het been. Daaronder dragen zy broeken en koussen aan malkander genaid. Het hembd was van een zeer buigzaam robbenvel. De vrouwen der *Eskimaus* worden gezegd 'er veel beter uittezien dan die der *Amerikanen*. Dog de mans zyn 'er zeer yverzugtig omtrent.

Men heeft my ook ene van hune schuiten vertoond. Zy was van buiten geheel van vellen gemaakt, waar men het hair afgedaan, en de zyde daar het hair gezeten had naar buiten gekeerd had. Het vel was zo glad als perkament. De schuit was byna agt ellen lang; dog zeer smal en spits aan de beide stevens. Van binnen lagen dunne planken, die de schuit hare gedaante geven moesten. Van boven was zy geheel en al met vellen bedekt, uitgenomen dat op enigen afstand van het ene steven een gat gesneden is, zo dat 'er een volwassen mensch in zitten en roeyen kan, houdende de benen onder het vel in 't schuitje. Het gat had de gedaante van enen afgesnedenen halven cirkel, welks middellyn naar het grootste stuk van de schuit gekeerd was. De kanten van het gat waren met hout beslagen, en daar een buigzaam in een gerold vel aan vast, waarin boven ban-

(*) Enigen van de zogenaamde *Moravische Broeders* met enige *Groenlanders* in *Terra Labrador* zynde gekomen, namen de *Eskimaus* de vlugt voor hen; dog een der *Groenlanders* riep hun toe in zyne taal. De *Eskimaus* hem horende roepen, en zyne taal verstaande, bleven ten eersten staan, kwamen terug, en waren blyde enen landsman gevonden te hebben; en waarheen zy zig begaven vertelden zy onder de *Eskimaus* dat een van hunne landslieden aangekomen was. „Dit bewyst," zegt de Heer Forster, „dat de „ *Eskimaus* een geslagt zyn verschillende van alle de *Europische* Volken, de- „ wyl de *Groenlandsche* taal gene overeenkomst heeft met enige *Europische*." Zie over de *Groenlandsche* taal Hans Egede *Beschryving van Oud Groenland* Hoofdst. 16. en Anderson Beschryving van *Ysland* enz. Bl. 202. en 244.

banden door ſtaken. Als de *Eskimau* met zulk een ſchuitje varen zal, ſteekt hy de benen en de dyen onder het vel, gaat op den grond der ſchuit zitten, trekt het vel wel om zyn lyf t'zamen, en bindt de banden zorgvuldig om zyn middel vaſt. Dan mogen de golven by ſtormig weder over het ſchuitje heen ſlaan, geen droppel kan 'er in komen. Ook is de man door zyne klederen van vellen voor het nat beveiligd. Hy heeft een riem in de hand, die aan beide de einden een blad heeft, waarmede hy en roeit en by ſtorm het vaartuig in evenwigt houdt. De bladen van de riem zyn vry ſmal. Daar kan maar een menſch in zulk een ſchuitje zitten. Men heeft dikwyls gezien dat een enkelde *Eskimau* met zulk een vaartuigje by den geweldigſten ſtorm zonder het minſte gevaar ver in zee ging, daar de grote ſchepen werks genoeg hadden zig zelven te redden. Die ſchuitjes dryven op het water als blazen. Zy weten 'er ſchielyk mede te roeyen. Men zeide my dat deze ſchuiten niet altyd de zelve gedaante hadden. Zy hebben ook groter ſchuiten van hout, met vellen bedekt, waarin enige perſonen zitten kunnen, en in de welken de vrouwen gemeenlyk op zee varen.

Hunne wapenen zyn boog en pylen, ſpieſſen en harpoenen. Met de laatſten doden zy walviſſchen en andere grote zeedieren. De punten der pylen en harpoenen zyn ſomtyds van yzer, ſomtyds van benen of tanden van walruſſen. De pylkokers waren van robbenvel. De naalden, daar zy hunne klederen mede nayen, zyn ook ſomtyds van yzer, ſomtyds van allerlei benen. Al het yzer 't welk zy gebruiken krygen zy op de ene of de andere wys van de *Europeanen*.

Somtyds komen zy op de ſchepen der *Europers*, om meſſen en ander yzertuig interuilen. Dog voor de *Europeanen*, ten zy zy ſterk zyn, is het niet raadzaam in hun land te komen, dewyl zy een argdenkend en verraderlyk volk zyn, dat gene vreemdelingen by zig dulden wil. Als zy zig te zwak oordelen vlugten zy op de aannadering der *Europeanen* weg, dog als zy ſterker zyn ſlaan zy alles dood, zonder iemant te ſparen. Om deze reden laat men niet meer van dit volk aan boord komen dan men denkt over te kunnen. Op hunne kusten ſchipbreuk te lyden en levendig den wal te bereiken, is al zo goed als in 't midden van de zee te zinken. Dit heeft menige *Europeaan* ondervonden. De ſchepen en boten der *Europers*, die hun in handen vallen, hakken zy in ſtukken, halen 'er de ſpykers en al het yzer uit, en maken 'er meſſen, naalden, punten van pylen en ſpieſſen, en diergelyke dingen van. Zelden gebruiken zy vuur als om te ſmeden en vellen te bereiden, want het meeſt eten zy hunne ſpyzen rauw. Aan boord van een ſchip zullen zy het niet wagen van iets te proeven dat hun wordt aangeboden, ten zy ze zien dat het ſcheepsvolk 'er van eet. Noit hadden de *Franſchen* enen *Eskimau* kunnen bewegen enen ſlok

bran-

brandewyn te nemen, ſchoon de andere *Wilden* op niets zo zeer geſteld zyn. Waarſchynlyk komt dit van hun mistrouwen op anderen voort, denkende zy dat het een vergiftis. Ook hebben zy dat miſſchien zo geheel niet mis. Zy dragen gene oorringen, nog beſchilderen zig het aangezigt, gelyk de andere *Amerikanen* doen. Zy hebben van overoude tyden af honden met ſpitſe opſtaande oren gehad. Dezen gebruiken zy niet alleen om te jagen, maar ook in plaaats van paarden, om 's winters hun goed op ſleden over het ys te trekken. Ander tam vee hebben zy niet. Rendieren zyn 'er wel in hun land; dog men weet niet dat zy oit van de *Eskimaus* of van andere *Wilden* getemd zyn geworden. De *Franſchen* in *Kanada*, die enigermate naburen van dit volk zyn, hebben gene moeite geſpaard om enen handel met hun te veſtigen, en ze tot enen wat vriendelykeren omgang met andere volken te brengen. Ten dien einde ligteden de *Franſchen* enige kinderen van hun, leerden ze lezen, en bragten ze zorgvuldig op. Hun inzigt was ze naar de *Eskimaus* terug te zenden, op dat deze kinderen hun vertellen mogten hoe vriendelyk en gevallig men met hun had omgegaan, ten einde dus dit volk wat betere gedagten van de *Franſchen* te geven. Dog ongelukkiglyk ſtierven de kinderen aan de kinderziekte, en de gehele aanſlag liep te niet. Ook twyffelden velen of men, zo de kinderen al in 't leven gebleven waren, 'er veel by zoude gewonnen hebben. Voorheen had men al eens enen *Eskimau* opgeligt, en hem alle mogelyke beleefdheden en vermaken aangedaan. Hy had ook het *Franſch* tamelyk wel geleerd, en een groot genoegen in de levenswys der *Franſchen* getoond. Dog naderhand by de zynen wedergekomen zynde, is hy zo weinig in ſtaat geweeſt hun een gunſtig gevoelen voor de *Franſchen* inteboezemen, dat kort na zyne wederkomſt zyne eigene nabeſtaanden hem, als enen halven *Franſchman* en vreemdeling, doodſloegen. Dit wreed gedrag der *Eskimaus* omtrent andere volken maakt dat de andere *Wilden*, wanneer zy hen in handen krygen, hun noit kwartier geven, en altyd zonder mededogen ombrengen, ſchoon zy anders nog wel hunne vyanden ſparen, en de gemaakte gevangenen onder de hunnen inlyven.

Taal der *Eskimaus.*

TEN gevallen van zulken die vermaak hebben van ſommige talen met malkander te vergelyken, wil ik hier enige woorden uit de taal der *Eskimaus*, die my de *Jeſuiet Saint Pie* medegedeeld heeft, invoegen. Een *Kombuk*, twee *Tigal*, drie *Re*, vier *Miſſilagat*; water *Sillalokto*; regen *Killaluk*; de hemel *Taktuk*, of *Nabugakſche*; de zon *Schikonak* of *Sakaknak*; de maan *Takok*; een ei *Manneguk*; een ſchuit *Kagak*; een riem *Pautik*; een mes *Schavie*; een hond *Mekke* of *Tunilok*; een boog *Petikſik*; een pyl *Katſo*; het hoofd *Niakkok*; een

oor *Tſchiu*; het oog *Killik* of *Schik*; het hair *Nutſchad*; een tand *Ukak*; een voet *Hikat.* Enigen menen dat de *Eskimaus* van den zelven oorſprong zyn als de *Groenlanders* of de *Skralingers*, en dat 'er tuſſchen de talen dier volken ene grote verwantſchap is. (*)

Pruimenbomen. DE *Pruimenbomen*, die men uit *Frankryk* te *Quebec* overgebragt heeft, ſlagen daar zeer wel. Dit jaar begonnen zy eerſt in September te bloeyen. Men zeide dat zy weinig van de koude leden.

Lof van den *Marquis de la Galiſſonnière.* DE *Marquis de la Galiſſonnière* is een van de drie Heren die boven alle anderen by de *Franſche* Zeemagt in den laatſten oorlog groot aanzien verworven hebben. Die drie Heren zyn de genoemde Marquis, de *Marquis de la Jonquière* en *de l'Etendure.* De eerſte was nu boven de vyftig jaar oud, klein van geſtalte, een weinig gebocheld, dog voor 't overige een bevallig man. Hy was hier enigen tyd als Gouverneur Generaal geweeſt, en vertrok naar *Frankryk* nog deze maand. Ik heb alreeds iets van dezen Heer gezegd; dog als ik aan zyne verdienſte denk, kan ik hem noit zynen verdienden lof geven. Hy was tot verwondering toe in alle wetenſchappen, dog byzonderlyk in de Natuurlyke Hiſtorie ervaren, in de welke hy zo ver gevorderd was, dat als hy over dezelve ſprak het was als of onze grote LINNÆUS onder ene andere gedaante het woord voerde. Als hy van het gebruik redeneerde dat men van de Natuurlyke Hiſtorie ten voordele der maatſchappy maken kon, ſtond ik verbaaſd hoe hy alle zyne redenen uit de Staat- de Wis- en de Natuurkunde wiſt te ontlenen. Ik moet bekennen dat myn omgang met dien Heer my zeer veel ligt in vele ſtukken heeft gegeven. Hy gaf my verſcheiden manieren aan de hand op welken men de Natuurlyke Hiſtorie ten nutte der Zamenleving, en om een volk met opzigt op zyne afgunſtige naburen magtig te maken, kan aanwenden. Noit heeft de Natuurlyke Hiſtorie in dit land enen zo groten bevorderaar gehad; en het is twyffelagtig of zy hier oit zyns gelyken hebben zal. Zo dra hy Gouverneur Generaal geworden was nam hy die maatregels, die ik boven heb opgegeven, ter bevordering der Natuurlyke Hiſtorie. Als hy menſchen ontmoette die enigen tyd op ene zekere plaats geveſtigd waren geweeſt, of gereiſd hadden, vooral als het geweeſt was in ver afgelegen' oorden, verzuimde hy noit hen nauwkeurig aangaande bomen, planten, dieren en andere zaken te ondervragen. Hy onderzogt

(*) De Heer FORSTER wyſt zynen Lezer, die meer van de *Eskimaus* begeert te weten, naar HENRY ELLIS's *Account of a Voyage to Hudſon's Bay by the Dobbs Galley and California.* &c. en *The Account of a Voyage for the Discovery of a Northweſt Paſſage by Hudſons ſtreights, by the Clerk of the California*, twee delen in 8vo. en CRANTZ *Hiſtorie van Groenland*, welk boek in 't *Neder Duitſch* is overgezet.

zogt dan ook wat gebruik de Inlanders van de voortbrengſels der natuur maakten; hoe het ging met den landbouw en de huishouding; wat meren, rivieren en wegen 'er waren, en vele andere zaken van die natuur. Zulken die hem duidelyker begrippen van zaken dan de overigen ſchenen te hebben moeſten hem breedvoerige berigten aangaande dezelven geven. Hy ſchreef zelf alle de berigten op die hy kreeg. En door deze oplettendheid, zo ongemeen onder lieden van dien rang, kreeg hy kennis zelfs van de afgelegenſte geweſten van *Amerika*. De Prieſters en de Kommandanten der Forten waren dikwyls verſteld over de vragen die hy hun deed, wanneer zy hem hunne opwagting kwamen maken; want dan zeide hy hun dikwyls dat digt by zulken berg, by zulk een meer, waar zy dikwyls op de jagt waren, deze en gene zeldzame bomen, gewaſſen, aardens, ertſen, en diergelyken gevonden werden. Dit maakte dat ſommigen zig verbeeldden dat hy ene meer dan menſchelyke kennis bezat, dewyl hy alle de zeldzaamheden van plaatſen wiſt te melden, die ſomtyds twee honderd *Zweedſche* mylen van *Quebec* lagen, en daar hy noit geweeſt was. Noit werd 'er een beter ſtaatsman gevonden dan hy was; en geen menſch kan oit beter maatregels nemen om de welvaart van een land te vergroten dan hy deed. *Kanada* kende nauwlyks den ſchat dien het in den perſoon van dien Heer bezat, toen het hem verloor; de Koning had te zeer zynen dienſt t'huis van noden, en konde hem zo ver van de hand niet laten. Hy vertrok naar *Frankryk* met ene verzameling van natuurlyke zeldzaamheden, en vele laden met aarde, waarin allerhande nuttige planten en boompjes lagen.

Zwarte Kalkleijen.

VERSCHEIDEN' malen heb ik gewag gemaakt van *Zwarte Kalkleyen* hier wil ik ze nauwkeuriger beſchryven. Niet alleen de berg waarop *Quebec* ſtaat, maar ook de heuvels langs de *St. Laurence*, ter lengte van vele mylen boven en beneden *Quebec*, beſtaan 'er uit. Omtrent ene el beneden den grond is deze ſteen vry digt en zonder ſpleet, zo dat niemant hem voor ene lei zou aanzien. Hy legt in beddingen, van drie en vier, tot twintig duimen en meer dik. In den berg waarop *Quebec* ſtaat leggen de beddingen niet horizontaal maar ſchuinſch en zelfs byna loodregt, de bovenſte kanten naar het noordweſten en de onderſten naar het zuidooſten gekeerd. Dit maakt dat de kanten dezer beddingen altyd boven den grond uitſteken, en de ſchoenen aan ſtukken ſnyden. Ik heb ook enige lagen gezien die noordwaards afhelden, ſchoon byna loodregt gelyk de anderen. Ook heb ik horizontale beddingen ontmoet. De beddingen zyn van malkander door kleine tuſſchenwydtens afgeſcheiden, de welken gemeenlyk opgevuld zyn met het *Gypſum amiantiforme*, dat men ſomtyds met een mes los kan maken, als de boven leggende bedding van lei is weggenomen, en dan ziet het 'er uit als een dun wit blad. De groter tuſſchenwydtens zyn meeſt opgevuld met doorſchynend kwarts-

kryſtal van onderſcheiden' grootte. Op ſommige plaatſen vond men in den berg ongelooflyk veel van dit kryſtal, waarom de zuidooſterpunt van den berg *Pointe de Diamant* genoemd wordt. De ſmalle reten die door dezen ſteen gaan, lopen gemeenlyk met regte hoeken; de tuſſchenwydtens tuſſchen deze reten waren niet altyd de zelven. Die kant van de bedding die tegens de andere bedding gekeerd is is dikwyls met een fyn, zwart, glinſterend vlies bedekt, dat veel naar zeker ſoort van hoornſteen gelykt. Men vindt 'er veeltyds gele *pyrites* in, dog altyd in kleine korrels. Ik vond 'er noit verſteningen, deuken, of andere ſtenen in, behalven die ik reeds zo even genoemd heb. De berg waarop *Quebec* legt beſtaat louter van den top af tot beneden toe uit kalklei. Deze ſteen gebroken of geſchraapt wordende geeft enen reuk even gelyk de ſtinkſteen. Dat voor de lugt bloot legt valt in kleine ſtukken, verlieſt zyne zwartheid, en wordt bleek rood. Byna alle de openbare en andere gebouwen in *Quebec* zyn van dezen ſteen, gelyk ook de muren rondom de ſtad, de klooſters, en de tuinen. Men kan hem ligt de gedaante geven die men wil. Dog hy heeft de eigenſchap van in dunne blaadtjes te ſplyten, evenwydig met de bedding waaruit de ſteen genomen is, indien hy een jaar of meer in de open lugt leggen blyft. Egter doet dit geen nadeel aan de muren, want men legt met voordagt de ſtenen zo dat de ſpleten altyd horizontaal lopen, en de bovenſte ſtenen op de onderſte drukken, zo dat zy niet dan aan den buitenkant wat afſchilferen kunnen. Hoe ouder de huizen worden des te dunner worden de ſchilfers.

Lugtsgeſteldheid te *Quebec*.

Om mynen Lezer enigermate een denkbeeld van de lugtsgeſteldheid te doen krygen, ten einde hy over het verſchil van warmte en koude in de verſchillende jaargetyen oordelen konne, zal ik hier kortelyk voor een jaar een uittrekſel geven uit de waarnemingen van den Heer *Gaulthier*. Hy heeft my een afſchrift van die waarnemingen ter hand geſteld, die hy van het begin der maand October in het 1744. tot het einde van September 1746. gemaakt had. De waarnemingen met den Thermometer gedaan zal ik agter laten, ter oorzake ik van de zelven niet voldaan ben. Hy had zig van den Thermometer van De la Hire bediend, op welken men by ene ſterke vorſt, wanneer het kwikzilver tot in den bol zakt, de graden der koude niet waarnemen kan. De waarnemingen wierden het gehele jaar niet vroeger gemaakt dan des morgens tuſſchen zeven en agt uur. Des middags waren zy tuſſchen twee en drie uur gemaakt. Op de meeſte dagen waren die van namiddags weggelaten. Behalven dat, hing de Thermometer in een half open ſtaand venſter, en kon dus de juiſte geſteldheid der lugt niet aanwyzen. Men volgt hier in de waarnemingen den nieuwen ſtyl.

Het

Het Jaar 1745.

Januari. Den 29. geraakte de *St. Laurence* voor *Quebec* toe met ys. In de waarnemingen der vorige jaren was aangetekend dat zy dikwyls in 't begin van Januari en zelfs van December toegelegen heeft.

Februari. In deze maand is niets merkwaardigs voorgevallen.

Maart. Deze winter wierd gezegd een van de allerzagtsten te wezen. De aller oudste menschen konden zig genen diergelyken herinneren. De sneuw had maar anderhalven of twee voet dik gelegen. Het ys op de *St. Laurence* voor *Quebec* was maar twee voet dik. Den 21. had men een onweer, waarby een soldaat van den blixem getroffen wierd. Den 19. en 20. begon men insnydingen in den Suikerahorn te maken, om het sap 'er aftetappen, waaruit men suiker maakt.

April. Op de eerste dagen dezer maand, en naderhand vervolgens nu en dan gedurende de gehele maand door, was men bezig met het sap uit de Suikerahornen te tappen. Den 7. begonnen de tuinlieden hunne groentebedden klaar te maken. Den 20. brak het ys voor *Quebec* en dreef weg. De waarnemingen van het volgende jaar wyzen aan dat dat anders zelden gebeurt, want dikwyls legt de Rivier voor *Quebec* tot den 10. Mai toe. Den 22. en 23. viel 'er veel sneuw. Den 25. maakte men by *St. Joachim* een begin met zayen. Dien dag vernam men ook enige Zwaluwen. Den 29. was men overal aan 't zayen. Sedert den 23. was de scheepvaart vry op de Rivier.

Mai. Den 3. was het 's morgens zo koud dat de Thermometer van Celsius vier graden onder het vriespunt stond. Het graan leed 'er egter geen nadeel van. Den 16. had men overal gedaan met het voorjaarszaad in den grond te brengen. Den 5. stonden de *Sanguinaria*, de *Narcissus*, en de violet in bloei. Den 17. begonnen de bladen aan de kersfen- appel- en lindebomen uittekomen. De aardbessen bloeiden reeds. Den 29. stonden de wilde kerssenbomen in bloei. Den 26. was de bloeisem van de *Fransche* appel- kerssen- en pruimenbomen al uit.

Juni. Den 5. waren alle de bomen groen. De appelbomen waren in vollen bloei. Den 22. at men rype aardbessen. Men had aangetekend dat het weder toen volmaakt goed voor de vrugten was.

Juli. Het koorn begon den 12. zyne airen te laten zien, en den 21. had het reeds overal airen. Men moet hier zig herinneren dat 'er hier te lande niets als zomerkoorn wast. Het koorn was kort daarop in bloei. De hoibouw begon den 22. De gantsche maand was het weder zeer schoon.

Augustus. Den 12. had men te *Montreal* rype peren en meloenen. Den 20. was het graan rondom die Stad ryp, en men maakte toestel tot

den oogst. Den 22. begon men te *Quebec* de weit te mayen. Den 30. en 31. was des morgens de grond berypt.

September. Den 24. en 25. was de oogst van allerlei graan geeindigd. Men had deze maand ene menigte van meloenen, watermeloenen, komkommers en schone pruimen. De appelen en peren waren ook al ryp, het geen alle jaar zo vroeg niet geschiedt. De laatste dagen der maand begon men de landen omteploegen. Onder de waarnemingen rakende deze maand vond men aangetekend. „De oude lieden zeggen „ dat men voorheen het koorn niet voor den 15. of 16. September „ mayen kon, somtyds wel eens den 12. en dat het noit vroeger ryp „ wierd. Ook dat het noit tot zulk ene volkomene rypheid plegt te ko- „ men als nu. Maar sedert dat 'er veel bosschen omgehouwen en veel „ landeryen bebouwd geworden zyn, hebben de zonnestralen meer „ gelegenheid bekomen hare werking te doen, zo dat het graan nu „ vroeger ryp wordt." (*) Verders wierd aangemerkt dat de hete zomers

(*) De vermindering van het hout is het alleen niet waardoor de lugtsgesteldheid van een land veranderd wordt, maar de bevolking en de bebouwing zyn het voornamelyk. De *Romeinen* hielden de winters in *Engeland* en in *Duitschland* voor zeer gestreng; dog gelukkiglyk genieten die twee landen tegenswoordig ene veel zagtere lugt, het geen men aan de drie genoemde oorzaken moet toeschryven. By *Petersburg* op 60. *gr. N.* werd de Rivier de *Neva* in 't begin van December 1765. met ys bedekt, en raakte van het zelve niet vry voor den 11. April 1766. Te *Tsaritsin*, leggende op 48. *gr.* 40. *min. N.* was de Rivier de *Volga* reeds den 26. November 1765. toegevroren, en het ys raakte los den 27. April O. S. Het is byna ongelooflyk dat op ene plaats die by de twaalf graden meer zuidwaards ligt, de koude langduriger en sterker zoude zyn dan meer noordelyk. En schoon 'er in den omtrek van *Petersburg* vele bosschen zyn, was daar egter de koude min gestreng en langdurig. *Tsaritsin* in tegendeel heeft in de nabuurschap gene bosschen op den afstand van enige honderd *Eng.* mylen, indien men enige enkelde bomen en wat kreupelhout langs de *Volga* en op de eilanden in dezelve uitzondert. Oostwaards aan vindt men gedurende vele honderd mylen niets dan ruime vlaktens zonder hout. Het omhouwen van het geboomte kan dan alleen de lugt niet zagter maken, maar het bebouwen van het land doet 'er meer toe. Op een beploegd veld smelt de sneuw altyd veel vroeger dan op een land met gras bewassen. De ontvlambare en warme deeltjes, die met de mist op een land gebragt worden, brengen veel toe om de gestrengheid der lugt te matigen; maar de uitwaassemingen van vele duizenden van menschen en vee in een wel bevolkt land, het branden van zo vele warmte veroorzakende deeltjes, en het verspreiden van dezelven door den dampkring, zyn het die uitermate veel toebrengen tot het verzagten van de lugtsgesteldheid. Honderd vierkante mylen rondom *Tsaritsin* bevatten zo veel bebouwd land niet als tien rondom *Petersburg*. Het bebouwde land is in evenredigheid met het getal van de inwooners dier twee plaatsen, en dit maakt het grootste onderscheid in de lugtsgesteldheid. Daar is nog iets. *Petersburg* ligt digt aan zee, en *Tsaritsin* ver binnen in het land; en in

mers in *Kanada* altyd zeer vrugtbaar zyn , en dat dan nog zelfs nauwlyks het tiende gedeelte van het koorn tot volmaakte rypheid komt.

October. Deze gehele maand beploegde men de braaklanden. Het weder was zeer fchoon. Des nagts vroor het verfcheiden reizen. Het fneuwde den 28. Tegen het einde der maand begonnen de bladeren van het geboomte te vallen.

November. Tot den 10. hield men aan met ploegen. Dien dag waren reeds alle de bomen kaal. Tot den 18. liep het vee buiten, dog moeft nu en dan enen dag van wegen het flegt weder te huis blyven. Den 16. had men donder en blixem. Den 24. vernam men nog geen ys op de *St. Laurence.*

December. Hier wierd aangetekend dat deze herfft veel zagter was geweeft dan de voorgaanden. Den 1. ging 'er nog een fchip naar *Frankryk* onder zeil. Den 15. begon de Rivier vol met ys te raken; dog in het midden bleef zy nog open. Dog op de *Charles* was het ys zo dik dat men 'er met geladen wagens en paarden overreed. Den 26. raakte het ys op de *St. Laurence* door den zwaren regen weg. Den 28. wierd wederom een gedeelte van de Rivier met ys bedekt.

In 't vervolg van deze Waarnemingen wierd aangetekend dat de winter ook van de zagtften geweeft is.

Den 11. September ging ik van *Quebec* met enen goeden wind op reis. De Gouverneur Generaal , *Marquis de la Jonquière*, die my ook met velerhande gunftbewyzen overladen had, had enen van 's Konings boten met zeven man gefchikt om my naar *Montreal* te brengen. In 't midden van den boot was een groot blauw kleed, waaronder wy vry voor den regen waren. De gehele reis gefchiedde op koften van den Koning van *Frankryk*. Wy lagen dien dag drie *Fr.* mylen af. Vertrek van *Quebec.*

Den 12. vervolgden wy onzen togt den gehelen dag. De Mais van het kleinder foort, dat binnen drie maanden ryp wordt, was nu ryp. Men trok ze uit den grond en hing ze in de lugt te drogen.

Het weder was thans omtrent zo gefteld als in *Zweden* in 't begin van Auguftus, zo dat de herfft in het noorden van *Kanada* ene maand later dan in het midden van *Zweden* fchynt intevallen.

By elke boerdery vond men enen moeftuin, waarin zeer veel uyens wieffen, welken de *Franfche* Boeren op de vaftendagen veel gebruikten.

Eg-

in 't algemeen heeft men opgemerkt dat plaatfen aan zee gelegen ene zagtere lugtsgefteldheid hebben dan anderen. Deze weinige aanmerkingen zullen, denk ik, voldoen om reden te geven van de veranderingen in de lugtsgefteldheden der landen, die, ontwyffelbaar, warmer en gematigder worden naar mate de bevolking en de landbouw toenemen. F.

Egter kan ik niet zeggen, dat de *Franſchen* zo buitenmate ſtipt waren in het onderhouden der vaſten, want verſcheiden' van myn roeyers aten geruſt dezen dag, ſchoon enen vrydag, vleeſch. En dit heb ik in 't vervolg dikwyls meer gezien. Het gemene volk in *Kanada* eet zo veel uyen dat zy 'er geweldig van ſtinken. Men vond ook veel kawoerden in die tuinen, die op meer dan ene wys gegeten werden. Het meeſt ſneed men ze naar de langte midden door, en hield het binnenſte voor het vuur om te braden. Het buitenſte werd weggeſmeten. De ryken deden 'er wat ſuiker over. Peen, ſalade, bonen, komkommers, en rode aalbeſſen waren ook in die tuinen te vinden.

Tabak. IEDER Boer had ook by zyn huis meer of min *Tabak* geplant, naar dat zyn huishouden ſterk was. Het gemene volk rookt zeer ſterk. Zelfs liepen jongens van tien of twaalf jaren met de pyp in den mond. Ook mogten de aanzienlyke lieden wel een pypje. In 't noorden van *Kanada* gebruikte men de tabak meeſt zuiver, maar verder opwaards, en omſtreeks van *Montreal*, nam men den binnenſten ſchors van den Roden Kornoeljeboom, (*) ſloeg ze in ſtukken, en mengde ze onder de tabak, om die wat minder ſterk te maken. Ook gebruikten ryken en anderen veel ſnuiftabak. De meeſte tabak, die men hier bruikte, was in 't land gewaſſen. Sommigen agtten die boven de *Virginiſche*; dog die genen welken voor kenders gaan wilden gaven de andere den voorrang.

Modes. SCHOON de meeſte volken van *Europa* de modes der *Franſchen* gewoon zyn natevolgen, zag ik dog integendeel dat de *Franſchen* in *Kanada* zig in vele ſtukken naar de gebruiken der *Wilden*, met welken zy dagelyks omgaan, ſchikten. Zy gebruikten de zelve tabakspypen, ſchoenen, kouſſebanden, en gordels als de *Amerikanen*. Zy volgden hen na in 't voeren van den oorlog. Zy gebruikten hunne baſten ſchuiten, en roeiden die op de zelve wys. In plaats van kouſſen wonden zy een ſtuk doeks om de benen. En zo ging het met veel andere dingen. Als men in het huis van enen Boer intreedt, ſtaat hy op, neemt den hoed of de muts af om te groeten, verzoekt dat men ga zitten, en dekt zig weder.

Boeren. *Monſieur* en *Madame* zyn titels die men zo wel enen Boer en zyn wyf als den eerſten luiden geeft. De Boeren, en vooral de vrouwlieden, gingen in huis met ſchoenen, die uit een ſtuk uitgehold hout beſtonden, hebbende de gedaante van muilen. De Boerenjongens, en zelfs de ouden, hadden meeſt enen ſtaart in 't hair. Byna allen hadden zy in huis, en ſomtyds ook op reis, rode wollen mutſen op het hoofd.

HET voornaamſte eten der Boeren was melk. Boter zag men zelden, en die men 'er vindt is van zuren room gemaakt. Dus was zy niet zo goed als de *Engelſche*, en ſmaakte dikwyls naar talk. De *Franſchen* hiel-

(*) *Cornus ſanguinea.* LINN.

hielden veel van melk, die zy des vrydags en zaterdags in plaats van vleeſch gebruikten. Dog zy wiſten ze niet op zo velerhande manieren als wy gereed te maken. Op andere dan vaſtendagen at men hier niet minder vleeſch dan by de *Engelſchen*, want buiten de ſoepen en het nageregt komt 'er byna niets dan vleeſch op tafel, dat op velerlei wyzen toebereid wordt.

Wy bragten den nagt in een boerenhuis door digt by een Riviertje, *Petite Rivière* genaamd, dat zig hier in de *St. Laurence* werpt. Men rekende van hier zeſtien *Fr.* mylen tot *Quebec*, en tien tot *Trois Rivières*. De ebbe en vloed waren hier tamelyk ſterk. Deze was de laatſte plaats aan dezen kant, waar ik de hoogtens naaſt de Rivier ten dele uit de meermaal gemelde kalklei zag beſtaan. Verder op begonnen zy louter van aarde te zyn. De ligtgevende vliegen vlogen des avonds in de boſſchen, dog niet zeer talryk. De *Franſchen* noemden ze *Mouches à feu*.

De Huizen waren hier omſtreeks van hout. De vertrekken waren tamelyk groot. Het dak van binnen ruſtte op twee, drie of vier dikke ſparren, naar de grootte van 't gebouw. De reten waren met klei beſmeerd. De venſters waren van papier. De ſchoorſteen was in 't midden der kamer gemetſeld. Het geen voor den ſchoorſteen was diende voor de keuken. Agter den ſchoorſteen ſliep en ontving men bezoek. Somtyds ſtond 'er een yzeren kacchel agter den ſchoorſteen. Huizen.

Den 13. reisden wy voort. By *Champlain*, vyf *Fr.* mylen van *Trois Rivières*, beſtonden de ſteile hoogtens langs de Rivier uit ene gele en ſomtyds okeragtige zandige ſtofaarde, uit de welke ene menigte van kleine ſtroompjes uitliepen. Het water in dezelven was meeſt vol van geel oker, ten bewyze dat hier wel van 't zelve ſoort van yzererts, als men by *Trois Rivières* heeft, ligt. Het was zonderling dat men hier zulke menigte van kleine ſtroompjes vond, dewyl het land geheel vlak en de zomer een van de droogſten was. Langs de Rivier was het land ter breedte van ene *Eng.* myl bebouwd; dog daar agter volgden zware bosſchen en lage landen. Het boſch, de vogtigheid vergaderende en het water belettende uittewaaſſemen, dwingt het onder den grond door enen uitloop te zoeken. Op den oever lag veel zwart yzerzand.

Tegens den avond kwamen wy te *Trois Rivières*, daar wy ons niet langer ophielden dan tot dat wy de brieven, die wy van *Quebec* medegebragt hadden, hadden overgegeven. Wy voeren nog ene *Fr.* myl verder eer wy ons nagtverblyf namen.

Wy zagen dezen dag drie zeer oude lieden. De een was een *Jeſuiet*, genaamd *Joſeph Aubery*, die als Zendeling by de bekeerde *Wilden* te *St. François* was. Hy had dezen zomer het vyftigſte jaar zyner bedie- Oude lieden.

ning vervuld. Hy ging derhalven naar *Quebec* om zyne gelofte als *Jesuiet* te vernieuwen, en fcheen nog frifch en levendig te zyn. De anderen waren de menfchen by welken wy overnagtten. De man was over de tagtig jaar en de vrouw niet veel jonger. Zy hadden reeds eenenvyftig jaar t'zamengeleefd. Zy waren nog geheel vergenoegd, gezond en vriendelyk. De oude man zeide dat hy onder anderen in 't jaar 1690. in *Quebec* was, toen het door de *Engelfchen* belegerd werd. De Bisfchop had by die gelegenheid in zyn biffchoppelyk gewaad met den fabel in de hand de foldaten aangemoedigd.

Hette en koude. Hy oordeelde dat de winters in zyne kindfchheid veel geftrenger waren dan nu, en dat 'er toen veel meer fneuw viel. Het heugde hem nog dat op *St. Jan* de kawoerden en de komkommers bevroren waren. Ook waren de zomers tegenswoordig veel warmer. Dertig jaren geleden was 'er een zo geftrenge winter in *Kanada* geweeft dat 'er vele vogels dood gevroren waren; dog het jaargetal kon hy zig niet te binnen brengen. In 't algemeen wierd gezegd dat de zomers van 1748. en 1749. warmer waren dan in vele jaren te voren.

Grond. De grond werd hier voor tamelyk vrugtbaar gehouden. De Weit gaf negen of tien voor een. Dog in de jeugd van dezen man, toen men de vetfte gronden kiezen kon, gaf zy dikwyls meer dan twintig voor een. Rogge werd weinig gezaid, ook weinig Garft, en maar alleen voor het vee. Zy klaagden evenwel dat zy by elken flegten oogft dikwyls genoodzaakt waren garftenbrood te eten.

Den 14. gingen wy vroeg op reis. Na twee *Fr.* mylen gezeild te hebben kwamen wy op *Lac St. Pierre*, dat wy overftaken. Verfcheiden waterplanten, die in de *Zweedfche* meren gemeen zyn, lagen hier in 't water. Dit meer zegt men vrieft 's winters zo fterk toe dat 'er honderd geladen wagens te gelyk over ryden kunnen.

Wy vonden fomtyds op de waterplanten een foort van *Kreeft*, gelykende veel naar ene krabbe, en niet groter dan twee meetkundige lynen in de langte en ene in de dikte. Hy was bleek van kleur trekkende wat naar het groene.

De *Pontederia cordata* wies overvloedig aan de kanten van een lang fmal water, op de zelve plaatfen als by ons de *Nymphææ* of waterlelies. Een hoop varkens waadde diep in 't water, en dook dikwyls met het grootfte deel van 't lyf onder, om de wortelen op te wroeten en te eten.

Zodra wy *Lac St. Pierre* over waren veranderde het land geheel van aanzien. Het wierd de fchoonfte oord dien men zien kon. De eilanden en het land aan weerskanten zagen 'er als nette luftplaatfen uit; en dit duurde tot by *Montreal*.

La-

Langs de Rivier hadden alle de Boeren fchuiten, die uit ftammen waren uitgehold, dog evenwel zeer frai en net gemaakt, zo dat zy volkomen naar fchuiten geleken. Ik zag maar een enige baftenfchuit.

Den 15. zetteden wy onze reis reeds in den vroegen morgen voort. De ftroom was ons tegen en zo fterk, dat wy op fommige plaatfen de Roeyers moeften doen aan land gaan en ons voorttrekken.

Om vier uur na den middag kwamen wy te *Montreal* aan. Men rekende dat onze reis zeer gelukkig geweeft was, dewyl men dikwyls, wegens den ftroom en de veranderlykheid van den wind, twee weken tusfchen *Quebec* en *Montreal* onder weg is. *Montreal.*

Verscheiden' menfchen te *Montreal* hadden wyngaarden, die uit *Frankryk* gekomen waren, in hunne tuinen geplant. Men vond 'er twee foorten van; het ene met bleek groene of byna witte, het ander met donker rode druiven. Uit de witten, zeide men, werd de witte, uit de roden de rode wyn gemaakt. Des winters moet men hier de wyngaarden met mift toedekken. De druiven begonnen nu ryp te worden. De witten waren het meeft gevorderd. Men maakte 'er hier genen wyn van. Zy worden zo groot niet als in *Frankryk*. Wyngaarden.

Men teelde hier ook veel *Watermeloenen*. Geen Boer was 'er byna die 'er genen had. In de fteden en daaromftreeks worden zy vooral fterk aangekweekt. Egter waren zy zeldzaam in het noordelyk gedeelte van *Kanada*. De *Wilden* planten ze ook veel. Dog of zy dit in oude tyden ook gedaan hebben is onzeker. Een oude *Iroquois* te *Oneida* heeft my gezeid dat zy ze van de *Europeanen* gekregen hadden. Integendeel verzekerden my vele *Franfchen* dat de *Illinoizen* reeds 'er veel van hadden toen zy in hun land kwamen, en dat zy daar van onheuglyke tyden geplant geworden waren. Dog ik kan my niet te binnen brengen dat de eerfte *Europeanen*, die in *Noord Amerika* kwamen, van watermeloenen gewagen wanneer zy van de fpyzen der *Wilden* fpreken. Hoe heet de zomers in die delen van *Noord Amerika* die ik door reifd heb zyn, kan men daaruit opmaken, dat men daar de watermeloenen in 't voorjaar maar op het open veld zait, zonder ze oit te dekken, en dat zy egter vroeg genoeg ryp worden. Men vindt 'er hier twee verfcheidenheden van, de ene rood en de andere wit van binnen. De eerfte is gemeender meer naar 't zuiden by de *Illinoizen* en by de *Engelfchen*, de twede vindt men meer in *Kanada*. Men zait ze in het voorjaar, als 'er gene koude meer te verwagten is, in ene goede vette aarde, dog ver van malkander, uit hoofde dat zy haar loof ver uit fchieten, en derhalven ene grote ruimte vorderen, zullen zy wel vrugtbaar zyn. Te *Montreal* waren zy nu meeft ryp; maar in de *Engelfche* Volkplantingen zyn zy het al in Juli en Auguftus. Gemeenlyk vorderen zy minder tyd om ryp te worden Watermeloenen.

als de gemene meloenen. De *Kanadaschen* zyn zelden zo zoet als die meer naar 't zuiden vallen Misschien komt dat van de sterkere hette. Die van *New York* werden voor de lekkersten gehouden.

De watermeloenen zyn zeer sappig, en het sap is met het vleesch vermengd. Daarenboven is het zeer verkoelend, het welk in de hette zeer verkwikkend is. Men wist niet dat 'er iemant in *Kanada*, te *Albany* en in *New York*, zig kwalyk van bevonden had, al had men 'er wat veel van gegeten. Zelfs bragt men voorbeelden by dat zieken 'er zonder nadeel van gegeten hadden. Maar verder naar het zuiden agt men dat zy afgaande koortsen veroorzaken, vooral by menschen die 'er niet aan gewend zyn. De *Franschen* zeggen dat als menschen, die in *Kanada* geboren zyn, in 't Land der *Illinoizen* komen, en daar enige malen van de watermeloenen eten, ten eersten de koorts van krygen; dat derhalven de *Illinoizen* hen waarschuwen van niet te eten van ene zo ongezonde vrugt. De *Illinoizen* zelven zyn aan koortsen onderworpen, als zy hunne magen te veel met deze spys verkouden. In *Kanada* bewaart men ze op plaatsen die matig warm gehouden worden; en op deze wys kunnen ze twee maanden na dat zy ryp geworden zyn goed blyven, maar men moet voor de vorst zorgen. De *Engelschen* bewaren ze een gedeelte van den winter over in droge kelders. Zy bleven, zeide men, langer goed als men de plaats daar zy van den steel afgebroken waren met een gloeyend yzer brandde. Op die wys kan men ze nog op kersmis en later hebben. In *Pensylvanie*, waar de grond droog en zandig is, maakt men een gat in den grond, en legt ze met hunne stelen daarin, met aarde 'er over heen; en dan blyven ze zo een tamelyk stuk van den winter over goed. Egter nemen weinig menschen die moeite 'er mede, om dat het niet ene zeer geschikte vrugt is om in de koude te eten. Men verbeeldt zig hier dat komkommers meer verkoelen dan watermeloenen. De watermeloenen dryven het water sterk af. De *Iroquoizen* noemen ze *Onobeseerakahtie*.

Kawoerden. KAWOERDEN van allerlei soorten, langwerpige, ronde, platte, kromhalzige, zeer kleine, en andere, worden door de *Engelschen* en de *Franschen* overal geplant. In *Kanada* maakten zy met de uyens by de Boeren het voornaamste van hunne moeskruiden uit. Onder de *Engelschen* was 'er niet een Boer die niet een groot stuk lands met kawoerden bepoot had. De *Zweden*, *Duitschers* en *Hollanders* teelden 'er ook zeer veel. De *Wilden* leefden 'er gedeeltelyk van. Dog dezen plantten meer *Squashes* dan eigenlyke kawoerden. Zy zeiden zelfs dat zy 'er reeds voor de aankomst der *Europers* al gehad hadden. Ook gewagen de eerste *Europische* Reisbeschryvers van de kawoerden als ene gewoonlyke spys der *Wilden*. De *Franschen* noemden ze *Citrouilles* en de *Engelschen* *Pumpkins*. In 't voorjaar, als 'er gene vorst meer te wagten is

is, worden zy op den kouden grond in de open lugt gezet. Ook zet men ze wel op oude mistbedden. In *Kanada* worden zy in 't begin van September ryp; dog in de *Engelsche* Volkplantingen en meer zuidwaards heb ik 'er al op 't einde van Juli ryp gezien. Zodra zy beginnen ryp te worden, plukt men 'er enigen af om te gebruiken. De overigen laat men op 't veld tot dat men voor de koude begint te vrezen. Dan brengt men ze in huis. Dit geschiedde nu te *Montreal* in het midden van September N. S. Dog in *Pensylvanie* heb ik ze nog den 19. October op 't land zien staan. Somtyds zyn zy nog niet volkomen ryp als men ze plukt, dog zy worden in huis wel ryp als men ze maar van malkander leggen laat. In droge en warme kelders blyven zy wel enen gehelen winter goed, en nog beter in kamers daar gestookt wordt.

Men bereidt hier de kawoerden op velerlei wyzen. De *Wilden* koken ze zo heel als zy zyn, of braden ze in de asch, en brengen ze dan te koop. Dus toegemaakt smaken zy zeer wel. De *Franschen* en *Engelschen* snyden ze in stukken, en braden ze. Ook snydt men ze in 't midden door, doet 'er het zaad uit, en braadt ze dan. Als ze gaar zyn doet men 'er nog warm zynde van binnen boter op, die 'er dan in trekt. Dit smaakt zeer wel. Ook eet men ze gekookt, alleen of met vleesch. Sommigen maken 'er ene dunne pap van, door ze eerst te koken en dan fyn te maken. Deze pap wordt dan met een weinig van het sap en zoete melk vermengd en dan wel door een geroerd. Ook worden zy gekookt, tot moes gemaakt, met meel vermengd en gekneed, en dus tot koeken gebakken. Daar zyn 'er ook die 'er taarten en pudding van maken. Om ze doen te duren gaan 'er de *Wilden* dus mede om. Als zy ryp zyn worden zy in lange riemen gesneden, welken men door malkander vlegt, en in de zon of by het vuur te drogen hangt. Als zy regt droog zyn kunnen zy jaren lang goed blyven. Men kookt ze alleen of met ander eten. De *Wilden* eten ze op die wys toebereid, zo wel te huis als op reis; en dit hebben de *Europeanen* van hun geleerd. Somtyds eet men ze dan maar droog by pekelvleesch of andere spyzen; en ik moet bekennen dat zy dan ene hongerige maag niet kwalyk bevallen. In *Montreal* wierden zy ook wel dus ingemaakt. Men snydt ze in vier stukken, doet 'er het zaad uit, en goit de schillen weg. Het weke vleesch legt men in enen pot, en laat het een minuut of zes koken. Dan neemt men 't met enen lepel, waarin gaten zyn, 'er uit, en laat het op ene tafel enen dag leggen dat 'er het water uitlope. Daarop maakt men het met anjelieren, *cinnamomum*, wat citroenschillen en syroop van suiker in. De syroop moet in even zo grote hoeveelheid als die der kawoerden genomen worden. Men kookt het dan zo lang tot dat de kawoerden van de syroop doortrokken zyn.

Graan.

Het graan dat dit jaar in *Kanada* gewassen was wierd doorgaans voor het beste gehouden dat men hier oit gehad had. Integendeel viel het in *New York* slegt uit. Voor 't overige was de herfst in *Kanada* zeer schoon.

Handel met de *Wilden*.

Kanada dryft enen sterken handel met de *Wilden*; en deze was voorheen de enige handel dien dit grote Land dreef, en die den Ingezetenen aanzienlyke voordelen toebragt. Dog tegenswoordig vallen 'er verscheiden' andere waren, behalven die men van de *Amerikanen* bekomt, die van daar verzonden worden. De *Wilden*, die hier het naast rondom wonen, en zo wel als alle de overigen den gantschen winter op de jagt zyn, brengen gemeenlyk hunne pelteryen in de naburige steden te koop. Dog dit bedraagt niet veel. Die genen die verder af wonen komen hier zelden. En dewyl men vreest dat zy hunne waren den *Engelschen* verkopen zullen, zo moet men hen voorkomen, ten welken einde de *Franschen* zelven naar hen toe reizen. *Montreal* in zonderheid dryft dezen handel sterk. Alle jaren gaan van hier velerlei lieden van allerhanden ouderdom op reis naar de *Wilden*. Zy vertrekken vroeg in 't voorjaar, en komen in Augustus of September terug. Om dezen handel te dryven nemen zy alleen zulke waren met zig die zy weten dat onder de *Wilden* gewild zyn. Geld nemen zy weinig mede, want dit wordt by de *Amerikanen* niet geagt. Zy houden verscheidene soorten van waren, die men hun brengt, voor veel kostbaarder. Ook geloof ik dat nauwlyks een van de *Franschen* die op deze reizen gaan enen penning aan geld medeneemt.

De volgende waren zyn het voornamelyk die onder de *Wilden* enen goeden aftrek vinden.

Snaphanen, buskruid, lood, kogels en hagel. Alle de *Wilden*, die het voordeel der vuurwapenen boven den boog van de *Europers* geleerd hebben, en vuurwapenen bekomen kunnen, hebben voor dezelven het gebruik van boog en pylen afgeschaft. Indien men nu hun vuurwapenen wilde weigeren toetevoeren, zouden zy van honger moeten vergaan, dewyl hun voornaamste bestaan gelegen is in het vleesch van wilde dieren; en dit zou hen zo verwoed maken, dat zy in staat zouden zyn de *Europers* aantetasten. Geen van de *Wilden* weet nog een musket te maken. Zelfs weten zy hun eigen geweer, als het ontsteld is, niet weer te herstellen, maar moeten dat van de *Europeanen* laten doen. In 't begin dat de *Europers* eerst in *Noord Amerika* kwamen droegen zy langen tyd zorg van den *Amerikanen* geen schietgeweer in handen te geven. Dog in de oorlogen, die de *Franschen* met de *Engelschen* en *Hollanders* voerden, deelden zy hunnen *Amerikaanschen* bondgenoten het gebruik der vuurwapenen mede, om hunnen vyanden des te sterker afbreuk te doen. De *Franschen* zeide dat de *Hollanders* van *Albany* de eersten geweest waren, die in 't jaar 1642. den

Wil-

Wilden schietgeweer gegeven en hun het gebruik van het zelve geleerd hadden. Dus hadden zig de *Franschen* genoodzaakt gezien den met hen in verbond staanden *Amerikanen* insgelyks vuurwapenen te geven, dewyl die zeiden anders tegens de *Hollanders* en de *Wilden* van derzelver party niet op te kunnen, en gevolglyk tot die zyde te zullen overgaan. Maar die van *Albany* beweerden daarentegen dat de *Franschen* de eersten geweest waren die den *Wilden* schietgeweer gegeven hadden, dewyl zy zig anders te zwak bevonden om den *Engelschen* en *Hollanderen* het hoofd te bieden. Hoe het hier mede zy, dit is zeker dat de *Wilden* tegenswoordig schietgeweer gebruiken 't welk zy van de *Europeanen* krygen, en waarmede zy thans beter dan hunne leermeesters zelven weten omtegaan. Maar te gelyk is het waar, dat deze handel den *Europeanen* alle jaren grote winsten aanbrengt.

Kleden *van wit Laken*, of *grof ongeschoren Laken*, van dat soort 't welk men wel voor dekens op de bedden gebruikt. De *Wilden* dragen zulke kleden altyd, en winden 'er zig in; somtyds hangen zy over de schouders, en somtyds, by warm weder, binden zy ze zig om de middel. Maar als het koud is halen zy ze over 't hoofd. Mans en vrouwen dragen ze beiden. Meesten tyd zyn 'er aan de randen enige blauwe en rode strepen.

Blauw of *rood Laken*. De vrouwlieden maken daar hare rokken van, die maar tot op de knie hangen. Meest gebruiken zy blauw Laken daartoe.

Linnen *Hembden*, welken zo wel de mans als de vrouwen dagelyks dragen. Als een *Wilde* eens zulk een hembd aan heeft, draagt hy 't zo lang tot dat het geheel en al versleten is.

Laken om om de benen, in plaats van kousfen, te winden gelyk de *Russen* doen.

Bylen, *Messen*, *Scharen*, *Naalden*, en *stalen Vuurslagen*. Deze werktuigen vindt men thans overal by de *Wilden*. Zy kopen ze allen van de *Europeanen*, en houden ze voor veel beter als hunne oude messen en bylen van been, waarvan men 'er in *Kanada* weinig meer vindt.

Ketels van rood of geel koper, somtyds van binnen vertind. Al hun eten wordt daarin gekookt. Dit is ene waar die gemeenlyk onder hun enen groten aftrek heeft. Voorheen gebruikten zy potten en vaten van aarde, of van hout, waarin zy het geen zy koken wilden goten, dan gloeyende stenen in het water werpende om het te doen koken.

Oorringen, groten en kleinen, meest van geel koper, dog somtyds ook van tin. Mans en vrouwen dragen ze, schoon niet allen.

Vermilioen. Hier mede verwen zy hunne aangezigten, hembden, en

en een deel van het lichaam rood. Voorheen fchilderden zy zig met ene rode aarde, die hier te lande gevonden wordt. Dog na dat zy van de *Europeanen* vermilioen gekregen hadden, fcheen hun gene kleur fchoonder te zyn. Men vertelde, dat de *Franfchen* in 't eerft voor twee of driemaal zo veel van deze verw als 'er op de punt van een mes leggen kon enen groten hoop van allerlei pelteryen kregen.

Spaansch *groen*, om het aangezigt groen te verwen. Om het zwart te maken nemen zy het roet dat onder de ketels zit.

Spiegels. De *Wilden* zyn daar zeer opgefteld. Zy gebruiken ze in zonderheid om zig te befchilderen. Zy hebben gemeenlyk hunne fpiegels op reis by zig. Dog dit heeft maar plaats by de mans, en niet by de vrouwen, die zig hier zo veel niet opfchikken als de eerften.

Brandglazen. Dit is in het oog der *Wilden* een zeer noodzakelyk huisraad, dewyl, daar zy fterk tabak roken, en alles wat met enige moeite verzeld gaat haten, zy op reis met dezelven zo behendig te regt kunnen komen.

Tabak kopen de *Wilden* die wat ver naar het noorden wonen, waar geen Tabak wil voortkomen. Dog die meer zuidelyk hunne woonplaats hebben fokken zelven zo veel tabak als zy behoeven. By de eerften is de tabak ene waar die fterk gezogt wordt. Men heeft opgemerkt dat de *Wilden*, hoe verder zy naar het noorden wonen, des te groter rokers zyn.

Wampums, of zo als zy 't noemen *Porcellein*. Zy worden van een zeker foort van moffelfchelpen gemaakt, en tot kleine langwerpige kralen gedraid. Zy dienen hun voor geld en opfchik te gelyk.

Glazen *Kralen*, die klein, en wit, of van ene andere kleur zyn. De vrouwlieden weten ze in hare linten, beurzen en andere klederen intelaffchen.

Koper en *yzerdraad* om verfcheiden' dingen van te maken.

Brandewyn. Dit is de koftelykfte zaak die zy op de wereld kennen. Ook is hun niets te lief en te koftbaar om het 'er niet voor te geven. Dog ter oorzake der menigvuldige ongeregeldheden die daar door kunnen veroorzaakt worden, is het onder zware ftraffen verboden den *Wilden* brandewyn toetevoeren. Maar deze wet wordt niet altyd zo nauwkeurig nagekomen.

Dit zyn de voornaamfte waren die de *Franfchen* den *Wilden* toevoeren, en die gemeenlyk by hun wel gewild zyn.

De waren die zy van de *Wilden* terug brengen, zonder den voorraad dien men op reis voor zyne koopmanfchappen krygt mede te rekenen, beftaan byna alleen in pelteryen. Men onderfcheidt dezen in twee foorten. Pelteryen die uit de noordelyke geweften, en zulken

ken die uit de zuidelyken komen. De eersten worden voor de besten gehouden, en zyn het duurst.

Uit de noordelyke Landen worden inzonderheid de vellen van de volgende dieren aangebragt. Bevers, Elanden (*), Rendieren (†), Wolflynxen (§) en Marters. Uit het zuiden krygt men ook wel somwylen Marters, dog hun vel is ros en niet goed. De *Pichou du Nord* zal misschien dat dier zyn 't welk zig by de *Hudsonsbai* ophoudt, en door de *Engelschen Wolverene* genoemd wordt. Nog behoren onder de noordsche pelteryen de Berenhuiden, waarvan men 'er egter niet veel komen laat, en Vossenvellen, schoon men daar van ook maar weinigen meest zwarten trekt; behalven nog verscheiden andere soorten.

Het Bontwerk, dat uit de zuidelyke landstreken gehaald wordt, is inzonderheid van de volgende dieren. Wilde Stieren en Koeyen, Herten, Reën, Otters, *Pichoux du sud*, van de welken Vader Charlevoix (**) gewag maakt, en die of een soort van Katlynx, of van Panther wezen moet, voorts Vossen van verscheiden' soorten, *Rakoons*, Katlynxen, en anderen.

Het is ongelooflyk wat ongemakken de menschen op deze reizen om pelteryen te kopen moeten uitstaan. Somtyds moeten zy hun pakkadie ver over land dragen. Dikwyls worden zy van de *Wilden* mishandeld en zelfs omgebragt. Veeltyds moeten zy dorst, honger, hette en koude verdragen, en worden van muggen, vergiftige slangen, en ander ongedierte gebeten. Deze ongemakken en gevaren slepen ene menigte lieden in den bloei hunner jaren weg, en maken dat de menschen in *Kanada* niet oud kunnen worden. Dog te gelyk worden zy hier door gehard en wakkere krygslieden, die nog gevaren nog ongemakken ontzien. Ook zetten zig velen diep in het land onder de *Wilden* neder, trouwen daar, en keren noit te rug.

De pryzen der pelteryen, zo als die in 't jaar 1749. te *Montreal* waren, heeft my de Heer *Couagne*, een Koopman, by wien ik myn verblyf hield, medegedeeld. Zy waren als volgt.

Grote en middelbare *Berenhuiden* kostten 5. Livres.
Huiden van jonge *Beren*, 15. Sols.
——— — *Lynxen*, 25. Sols.
——— — *Pichoux du sud*, 35. Sols.
——— — *Vossen* uit het Zuiden, 35. Sols.
Huiden van *Otters*, 5. Livres.
——— — *Rakoons*, 5. Livres.
——— — *Marters*, 45. Sols.
——— — *Wolflynxen*, *Loup-cerviers*, 4. Livres.
——— — *Wolven*. 40. Sols.
——— — *Carcajoux*, een dier dat ik niet ken, 5. Livres. Hui-

(*) *Orignacs*. (†) *Cariboux*. (§) *Loup-cerviers*. (**) Histoire de la *Nouv. France*. Tom. 6. p. 158.

Huiden van *Visons*, een soort van Marter die zig in 't water onthoudt, 25. Sols.
——— ruwe, van *Elanden*, *Orignacs verts*, 10. Livres.
——— ——— *Herten*, *Cerfs verts*.
——— slegte, van *Elanden* en *Herten*, *Orignacs & Cerfs passés*, 3 Livres.
——— *Reën*, van 25. tot 30. Sols.
——— *Rode Vossen*, 3. Livres.
——— *Bevers*, 3. Livres.

Zie hier ene lyst van alle de verschillende soorten van vellen die hier in *Kanada* gekoft en naar *Europa* verzonden worden. Ik heb ze van enen der voornaamste Kooplieden in *Montreal* gekregen.

Chevreuils passés, (*) bereide Reevellen.
Chevreuils verts, onbereide Reevellen.
Chevreuils tannés, getouwde Reevellen.
Ours, Beren.
Oursons, jonge Beren.
Loutres, Otters.
Pecans.
Chats, Katten.
Loups de bois, Wolven.
Loup- cerviers, Lynxen.
Pichoux du Nord.
Pichoux du sud.
Renards rouges, Rode Vossen.
Renards croisés, Kruisvossen.
Renards noirs, Zwarte Vossen.
Renards argentés, Grauwe Vossen.
Renards du sud, *ou de* Virginie, *Virginische* Vossen.
Renards blancs de Tadoussac, Witte Vossen van *Tadoussak*.
Martres, Marters.
Visons ou *Foutreaux*.
Ecureuils noirs, Zwarte Eekhoorns.
Cerfs verts, ruwe Hertenvellen.
Cerfs passés, bereide Hertevellen.
Originals verts, ruwe Elanden.
Originals passés, bereide Elanden.
Cariboux, Rendieren.
Biches vertes, ruwe Hindevellen.
Biches passées, bereide Hindevellen.
Carcajoux.
Rats musqués, Muskusratten
Castors gras d'hiver, vette Winterbevers.
Castors gras d'été, vette Zomerbevers.
Castors secs d'hiver, droge Winterbevers.
Castors secs d'été, droge Zomerbevers.
Castors vieux d'hiver, oude Winterbevers.
Castors vieux d'été, oude Zomerbevers.

Koper.

Ik kreeg den 22. September een stuk louter *Koper*, dat van *Lac Superieur* gekomen was. Men vindt het daar byna geheel zuiver, zo dat het niet behoeft gesmolten te worden, maar terstonds bewerkt worden kan.

(*) De Schryver heeft deze lyst in 't *Fransch* medegedeeld uit vrees van zig misschien anders niet volkomen juist uittedrukken.

kan. Vader CHARLEVOIX (*) ſpreekt 'er van in zyne Beſchryving van *Nieuw Frankryk.* Een van de *Jeſuieten* te *Montreal*, die zelf ter plaatſe geweeſt was daar dit erts gevonden wordt, onderrigtte my dat men het gemeenlyk by de monden van ſtromen en rivieren vindt, veeltyds in zo zware ſtukken dat een man werk heeft ze optetillen, en meestentyds gantſch louter. Ook verhaalden daar ter plaatſe de *Wilden* dat daar eertyds een ſtuk van enen vadem lang en enen halven vadem of meer in dikte, en byna geheel zuiver, gezien was. Dewyl dit erts altyd by de monden der rivieren in de aarde legt, is het waarſchynlyk dat het door 't water en 't ys van enen berg derwaards gedreven is. Dog hoe zeer men gezogt heeft, heeft men nog zo ver niet kunnen komen van het in ene zekere menigte by malkander te vinden.

DE Opperſte van de Prieſters te *Montreal* gaf my ook dien dag een ſtuk *Looderts.* Het was gekomen van ene plaats maar weinig mylen van hier; en beſtond uit tamelyk digte en blinkende teerlingen. Ik vernam dat verder weg zuidwaards op ene plaats veel looderts in den grond was. De *Wilden* daaromheen ſmelten het, en maken 'er kogels en hagel uit. Ik kreeg 'er enige ſtukken van, beſtaande uit een blinkend teerlingſch erts, met ſmalle ſtrepen 'er in, en ene witte harde klei, die met ſterk water opbruiſcht. Loodерts.

OOK kreeg ik enige *roodbruine Aarde*, die gevonden was by *Lac des deux Montagnes*, enige mylen van *Montreal.* Zy kan gemakkelyk tuſſchen de vingers tot ſtof gewreven worden, dog is veel zwaarder dan enige andere aarde, en van buiten een weinig glinſterend. Als men deze aarde tuſſchen de vingers wryſt, worden zy geheel glad, glimmend, en als half verzilverd, even als of zy met een ſtukje loods gewreven waren. Deze aarde moet derhalven of een ſoort van loodaarde, of met yzerdeeltjes vermengd zyn. Rode Aarde.

MEN vindt twederlei ſoort van Vrouwen in *Kanada.* Het eerſte beſtaat uit zulken die in *Frankryk* geboren en herwaards overgekomen zyn, het twede uit inboorlingen van het land. Die van het eerſte ſoort bezaten al het bevallige dat der *Franſche* natie eigen is. De Inboorlingen kunnen weder in twee ſoorten onderſcheiden worden, namelyk in die van *Quebec* en in die van *Montreal.* Die van *Quebec* geven die in *Frankryk* geboren waren nauwlyks iets in welgemanierdheid toe, dewyl zy alle jaren gelegenheid hebben met vele Heren en Vrouwen van aanzien, die met de ſchepen overkomen, te verkeren, en die hier enige weken verblyven, en dan weder naar *Frankryk* keren. De Juffrouwen van die Stad worden beſchuldigd zig door den hoogmoed der *Wilden* te hebben laten beſmetten, en verſtoken te zyn van de *Franſche* wellevendheid. Vrouwen.

 Het

(*) *Hiſtoire de la Nouvelle France* Tom. 6. p. 415.

Het geen ik boven van de vrouwen van *Montreal* gezegd heb, dat zy namelyk veel werks maken van wel gekruld en gekapt te zyn, is ook waar van doorgaans alle de vrouwen door het gehele land. Het hair moet alle dagen gepoederd wezen, al komen zy niet buiten hare kamers, en al hebben zy anders maar een kort ſmerig jakje en enen ſlegten rok aan, die pas ter helft van de benen reikt. Des zondags en als zy gezelſchap wagten of een bezoek gaan geven, zyn zy inzonderheid in allen haren luiſter. Dan ſchikken zy zig op als of hare voorouders de eerſte perſonadien van het Ryk waren geweeſt. Dit geeft zulken, die de zaken wat grondig inzagen reden om te klagen, dat by het grootſte deel der vrouwen de gewoonte is ingeſlopen van voor niets anders dan voor den opſchik te zorgen, en daar voor niets te ontzien. Niet weinig zyn zy oplettend op de nieuwſte Modes, om hare beſte en koſtbaarſte klederen naar de zelven te veranderen en te verſnipperen. Ook lacchen zy malkander niet weinig uit als 'er iets aan ontbreekt. Maar het moiſte is, dat het geen zy voor nieuwe Modes houden in *Frankryk* reeds al lang is agter de bank geſmeten, dewyl de ſchepen maar eens in 't jaar aankomen, en dus de Modes al een jaar moeten oud zyn voor dat zy ze krygen. Ook maakt men haar wel wat wys, en verkoopt haar iets voor nieuwerwetſch dat al lang heeft uigediend. Nok heb ik zo zeer als te *Montreal* gezien dat zy enen vreemdeling uitlachten wanneer hy zig niet volkomen wel uitdrukte. Dog zy zyn enigſins hier omtrent te verſchonen. Men lacht gemeenlyk om het geen ons als ongewoon voorkomt, en belacchelyk ſchynt. In *Kanada* hoort men geen *Franſch* ſpreken dan van geboren *Franſchen*, want vreemden komen hier zelden. Zelfs de *Wilden* houden zig volgens hunnen aangeborenen hoogmoed te goed om *Franſch* te ſpreken, en dwingen de *Franſchen* om hunne taal te gebruiken. Hier komt het natuurlyk uit voort dat de fyne oren der *Kanadaſche* vrouwen niet zonder lacchen iets dat haar ongewoon is horen kunnen. Ene der eerſte vragen, die zy enen vreemdeling doen, is, of hy gehuwd is; de twede, hoe hem de vrouwen in *Kanada* bevallen, en of zy ſchoonder dan in zyn land zyn; en de derde, of hy 'er niet ene van mede naar zyn vaderland zou willen nemen. Maar het kwam my voor dat 'er enig onderſcheid tuſſchen de vrouwen van *Quebec* en *Montreal* was; die van de laatſte plaats ſchenen wat aangenamer dan de anderen te zyn. Die te *Quebec* kwamen my voor wat zeer vry te wezen, dog die van *Montreal* minder. De ongetrouwde vrouwen byzonderlyk waren te *Quebec* niet zeer arbeidzaam. Een meisje van agttien jaren wordt voor ongelukkig gerekend als zy niet ten minſten een twintig vryers of meer kan opnoemen. De jonge Juffrouwen, vooral de aanzienlykſten, doen zelden iets anders dan ten zeven uur opteſtaan, tot negen uur bezig te zyn met poederen en kappen, en met ondertuſſchen

koffi

koffi te drinken. Als zy wel opgeſchikt zyn gaan zy voor een open venſter aan ſtraat zitten, nemen enig naiwerk in de hand, en doen nu en dan een ſteek, maar de ogen zyn het meeſt op ſtraat. Als dan een jong heer, hy mag ene kennis of een vreemdeling zyn, inkomt, wordt het werk ſchielyk uit de hand geſmeten, en zy gaan naaſt hem zitten ſnappen, lacchen, gekken, en dubbelzinnigheden zeggen, het welk dan heet geestig te zyn. Dus gaat dikwyls de gehele dag voorby. De moeder is dikwyls bezig in de keuken, terwyl de dogter de heren onderhoudt. Te *Montreal* zyn de meisjes zo wild niet, en werkzamer. Zy zitten daar byna altyd te werken, en doen ook veel in 't huishouden. Zy zyn zeer vrolyk en vriendelyk, en het ontbreekt haar niet aan verſtand of bevalligheid. Haar enig gebrek is wat te veel met zig zelven ingenomen te zyn. Egter ſchamen zy zig niet, zelfs die van den eerſten rang zyn, naar de markt te gaan, om watermeloenen, kawoerden en andere eetwaren te kopen, en die zelven naar huis te dragen. Zy zyn vroeg op. Dog my werd verzekerd dat zy in 't algemeen niet te breed bemiddeld waren. De inkomſten der menſchen zyn hier gemeenlyk gering, en het getal der kinderen is groot. Ook is het voor de meisjes te *Montreal* ſpytig dat die van *Quebec* merendeels eerder aan den man raken dan zy, dewyl verſcheiden *Franſche* jonge heren, die met de ſchepen overkomen, daar door de liefde getroffen worden en trouwen, een geluk dat den meisjes van *Montreal* zelden gebeurt, dewyl die heren daar weinig komen.

Den 23. Sept. ging ik naar *Saut au Recollet*, drie *Fr.* mylen noordwaards van *Montreal*, om planten, ſtenen, en diergelyken te bezigtigen, en zaden te vergaderen. Digt by de ſtad hadden wy landhoeven aan beide de zyden van den weg. Daarna wierd het land boſchryk en vry oneffen. Somtyds was het hoog, ſomtyds laag en moeraſſig. Doorgaans was het zeer vol ſtenen, zo van rots als van een ſoort van grauwen kalkſteen. De wegen waren zo ſlegt dat ik werk had met ene chaiſe voorttekomen. Een weinig voor dat ik te *Saut au Recollet* kwam eindigden de boſſchen, en het land was bebouwd of tot weiland gemaakt. Dog de gantſche weg had niets waardoor hy in aangenaamheid met de anderen hieromheen kon vergeleken worden. Reis naar *Saut au Recollet*.

Omtrent ene *Fr.* myl van de ſtad waren twee kalkovens aan den weg. Zy waren van buiten van grauwen hard gebranden kalkſteen, en van rotsſteen digt aan het vuur. De hoogte van den oven bedroeg drie vadem. Kalkovens.

De *Kalkſteen*, dien men hier brandt, is van twederlei ſoort. Het ene is zo digt dat men de deeltjes 'er van onderſcheiden kon, uitgenomen hier en daar enige weinige witte of ligt grauwe ſpaathkorrels. Somtyds vond men ene kleine ſpleet die met enen witten fynen ſpaath gevuld was. Ik kon 'er gene verſteningen in ontdekken, ſchoon ik 'er nauw-

keurig naar zogt. Men vond deze ftenen doorgaans op het eiland *Montreal*, zo dat in het graven men ter diepte van ene halve of gehele el op de zelven ftiet. Zy liggen in beddingen, waarvan elke omtrent een vierde of ene halve el dik is. Deze fteen wordt geagt den beften kalk te geven. 'T is waar, hy is zo wit niet als die van het andere foort komt, egter heeft hy de eigenfchap van de muren zo hard als een fteen zelven te maken, en dat hoe langer hoe meer. Daar zyn voorbeelden dat als men de muren wilde veranderen de keiftenen waaruit die gebouwd waren eerder dan de kalk zelf konden gebroken worden.

Het andere foort was een grauwe en fomtyds een donker grauwe kalkfteen. Hy beftond uit kleine digte deeltjes, vermengd met grauwe fpaathkorrels, fomtyds was hy ook vry grofkorrelig. Aan ftukken geflagen rook hy fterk naar ftinkfteen. Dikwyls was hy geheel vol van *Pectinites*. Dog de meeften van deze verfteningen waren flegts indrukken van de bolle zyden der fchelpen. Evenwel zag ik enige ftukken van de fchelpen zelven, die in fteen veranderd waren, indien ik anders geloven zal dat deze fchalen voorheen zelfs moffelfchelpen geweeft zyn, en niet een byzonder foort van fteen; want ik zogt op de oevers te vergeefs naar deze fchelpen. Ook fchynt het onbegrypelyk te zyn hoe 'er ene zo ongelooflyke menigte van indrukken van fchalen by een zoude gekomen zyn, want fomtyds kreeg ik grote ftukken van dezen kalkfteen die byna uit niets anders dan vlak by een leggende *Pectinites* beftonden. Dezen fteen trof men op verfcheiden' plaatfen van het eiland aan, waar hy ook in horizontale beddingen een vierde of een halve el dik, ligt. Hy geeft zeer veel kalk; dog die wordt voor zo goed niet als de vorige gehouden, en men zeide dat hy by nat weder vogtig wordt, het geen de andere niet heeft.

Het dennenhout werd het beft gehouden om kalk te branden, en daarna het hout van de *Thuya*. Dog dat van den fuikerahorn en diergelyke bomen agtte men 'er niet goed toe, omdat het te veel kolen geeft.

Grauwe ftukken van rots vertoonden zig hier en daar in het bofch en op de velden.

De bladeren van verfcheiden bomen en gewaffen, gelyk als van den roden Ahorn, de *Rhus glabra*, het *Polygonum fagittatum*, en de Varen, begonnen thans 'er geelagtig uit te zien.

Een groot kruis ftond 'er op ene plaats nevens den weg. De jonge, die my voor gids diende, zeide dat daar iemant begraven lag die grote wonderwerken verrigt had. De voorby reizenden groeten het kruis. Op den middag kwam ik te *Saut au Recollet* aan.

Saut au Recollet. Saut au Recollet is een klein kerfpel, leggende aan enen arm van de

de *St. Laurence*, die met groot geweld tusschen het eiland van *Montreal* en *Isle de Jesus* doorstroomt. Het heeft zynen naam gekregen van een vooryal dat daar in 't jaar 1725. een Bedelmonnik, *Nicolas Viel* geheten, had. Hy was met enen bekeerden *Huron* in een schuitje gegaan om naar *Quebec* te varen, dog het schuitje sloeg om, en men dagt dat de *Wilden* met voordagt dit veroorzaakt hadden. De Monnik en de Bekeerling verdronken; maar de *Wilden* zwommen aan land, en bergden het goed van den Monnik, dat zy voor zig behielden. Het land hieromstreeks is stenig, en nog niet lang bebouwd geweest. De oude lieden, die hier woonden, verzekerden, dat in hunne jeugd byna overal een zwaar geboomte stond daar nu akkers en weiden zyn. De Priesters zeiden, dat hier voorheen een dorp van *Hurons* geweest was, die tot den Christelyken godsdienst bekeerd waren geworden. Dezen woonden ten tyde van de aankomst der *Franschen* hier te lande op den hogen berg, die op den afstand van de stad *Montreal* lag. Dog de *Franschen* bewogen hen wegtetrekken, en hun het land te verkopen. Zy zetteden zig toen hier neder; en de kerk die 'er nu staat is voor de *Wilden* gebouwd. Ook hebben zy daar vele jaren hunnen godsdienst verrigt. Toen de *Franschen* op het eiland *Montreal* menigvuldiger wierden, wilden zy alleen dat eiland bezitten, en overreedden derhalven de *Wilden* hun ook deze plaats te verkopen, en zig verder heen te begeven. Naderhand hebben de *Franschen*, de *Wilden*, om hun geweldig suipen en wild en woest leven, niet gaarn by zig willende hebben, hen nog eens bewogen te verhuizen, en zig by *Lac des deux Montagnes* nedertezetten, waar zy nog tegenswoordig zyn, en ene fraye stenenen kerk hebben. De kerk te *Saut au Recollet* was van hout, zag 'er oud en vry bouwvallig uit, schoon zy van binnen nog enigermate in staat was, en van de *Franschen* gebruikt werd. Men had reeds een deel steens aangebragt, waarvan men voornemens was in 't kort ene nieuwe kerk te bouwen.

De kruidkundige waarnemingen die ik hier maakte spaar ik voor een ander werk.

Schoon 'er in verscheiden' dagen geen regen gevallen was gaf egter de grond zo grote vogtigheid op, dat enige papieren, waarin ik myne zaden vergaderde, en die ik in de schaduw op de aarde gelegd had, binnen weinig minuten zo nat wierden dat ik ze niet gebruiken kon. Des niettemin had men den gantschen dag den klaarsten zonneschyn, en ene zo onverdraaglyke hette, als was het nog in 't midden van Juli geweest. Vogtigheid.

De helft van de koornvelden laat men by beurten braak leggen. De braaklanden worden in den zomer noit omgeploegd, zo dat het vee 'er op kan weiden. Al het koorn is hier zomerkoorn, gelyk ik al heb aangemerkt. Sommigen beploegen de braaklanden laat in 't najaar, ande- Akkers.

deren ftellen dat uit tot in de lente; dog men zegt dat het eerfte beter is. De weit, de garft, de rogge en de haver worden geëgd, dog de erwten onder geploegd. Men zait gemeenlyk omtrent den 15. April, en begint met de erwten. Van alle de foorten van erwten, die men hier heeft, geeft men de voorkeur om te zayen aan de groenen. Zy vorderen enen hogen, drogen, fchralen grond, vermengd met grof zand. De oogft begint in 't midden of het einde van Auguftus. De weit geeft gemeenlyk vyftien en fomtyds twintig voor een, de haver van vyftien tot dertig. De oogft der erwten is fomtyds veertig-, en fomtyds maar tienvoud. Men heeft hier geen akkergereedfchap behalven den ploeg en de egge, en die zyn nog niet al te wel gemaakt. De mift wordt in de lente op het land gebragt. De grond beftaat uit ene grauwe, ftenige, met klei en zand vermengde aarde. Men zait maar weinig garft, en dat nog alleen voor het vee. Men maakt 'er geen mout van. De haver wordt fterk gezaid, dog alleen tot voeder voor de paarden. Men wift hier de bladeren van 't geboomte niet tot voeder voor het vee te gebruiken, fchoon men gene andere bomen in de boffchen vindt dan die hun blad laten vallen, en men het vee vyf maanden op ftal voeden moet.

Ik heb reeds meer dan eens gezegd dat al de weit, die in *Kanada* gezaid wordt, zomerkoorn is. By *Quebec* gebeurt het fomtyds dat, als de zomer niet zo warm is, of de lente later begint, als naar gewoonte, een groot deel van de weit niet ryp is voor dat de koude invalt. My wierd verzekerd dat fommigen op *Isle de Jesus* in den herfft weit zayen, die beter en harder is, en enen rykeren oogft geeft dan de zomerweit: dog zy wordt niet meer dan ene week voor de andere ryp.

Om de akkers had men hier op verfcheiden' plaatfen ftenen betuiningen gemaakt. De menigte van fteen die 'er te vinden was maakte dat dit weinig koftte.

Beuken. In de boffchen vindt men veel Beukenbomen, welker zaden nu ryp waren. Men verzamelt die zeer fterk, droogt ze in huis, om des winters in plaats van wal- of hazelnoten te eten. En men zeide dat zy tamelyk goed fmaakten.

Zoutbron. Daar is, gelyk my de hierftaande Priefter onderrigtte, ene Zoutbron, zeven *Fr.* mylen van hier by de *Rivière d'Affomption*, van welker water men in oorlogstyden een zout gemaakt heeft dat volkomen met het *Luneburgfche* overeenkwam. Het water heeft vry veel zouts in zig.

Vrugtbomen. Sommige foorten van Vrugtbomen nemen zeer wel op omftreeks *Montreal*. Ik heb 'er velerlei foorten van fchone appelen en peren gezien. By *Quebec* willen de peren niet flagen, dewyl de winters daar te fterk zyn; ook vriezen die bomen by *Montreal* fomtyds dood. Pruimbomen zyn hier overgebragt en komen zeer wel voort. In de bosfchen

ſchen groeyen drie ſoorten van inlandſche walnoten. Dog de notenbomen die uit *Frankryk* overgebragt worden vriezen alle winters dood tot aan de wortels toe, en geven met het voorjaar nieuwe uitſpruitſels. De perſiken nemen hier niet wel op, en moeſten des winters uit voorzorg gedekt worden. Kaſtanje- moerbezie- en diergelyke bomen had men nog niet.

Landeryen. GANTSCH *Kanada*, zo ver als het bebouwd is, is door den Koning aan de Geeſtelykheid of enige Heren van aanzien weggeſchonken. Waar het land nog onbebouwd is komt het geheel den Koning toe. Ook behoort de plaats waarop *Quebec* en *Trois Rivières* ſtaan den Koning; dog die waarop *Montreal* gebouwd is met het gehele Eiland van dien naam, hebben de Prieſters van de order van *St. Sulpicius* te *Montreal* in eigendom. Zy hebben het land aan boeren en anderen voor ene zekere jaarlykſche ſom verhuurd; en alles is zo wel verpagt dat 'er niets meer te verpagten over is. Die zig hier het eerſt nederzetteden kregen hunne landeryen voor enen zeer geringen prys, want voor ene hofſtede van drie *Arpents* in de breedte en dertig in de langte beſtond de hele huur dikwyls maar in een paar hoenders. Anderen betalen voor zulk een land dertig of veertig *Sols* in 't jaar. Die naderhand zulk een ſtuk gepagt hebben moeten tot twee *Ecus* betalen. De huren zyn op deze wys het gehele land door zeer ongelyk; en de ene nabuur betaalt dikwyls driemaal zo veel als de andere. De Biſſchop van *Kanada* heeft geen land. De kerken worden op koſten der gemeentens gebouwd en onderhouden. Buiten den tol der waren die hier worden ingeſcheept, trekt de Koning van *Frankryk* gene inkomſten uit *Kanada*.

Molens. DE Prieſters van *Montreal* hebben hier enen molen. Het vierde van dat 'er op gemalen wordt komt hun toe, dog hiervan heeft wederom de Molenaar een derde. Op andere plaatſen heeft hy de helft. Somtyds verpagt men ook wel den molen. Buiten hem mag niemand op het Eiland *Montreal* enen molen aanleggen. Volgens ene overeenkomſt tuſſchen de Prieſters en de Inwoonders van *Montreal* zyn de laatſten verpligt al hun koorn op de molens der eerſten te laten malen.

Suiker. MEN kookt in *Kanada* veel ſuiker uit het ſap dat in 't voorjaar uit de inſnydingen in den Suikerahorn, den roodbloemigen Ahorn, en den Suikerberk loopt. De ſuikerahorn wierd daar byzonder toe genomen. De wys van ſuiker te bereiden heb ik breedvoerig in de *Verhandelingen der Koninglyke Maatſchappy* voor 't jaar 1751. beſchreven.

Terugreis naar *Montreal*. DEN 26. September keerde ik weer terug naar *Montreal*. Alles begon 'er nu herfſtagtig uittezien. De bladeren waren geel of rood. De meeſte planten waren hare bloemen kwyt. Ik tekende die weinigen

aan, welken nog in bloei ſtonden, en dezen waren de volgende: Verſcheiden ſoorten van *Aſteres*, witten en blauwen, de *Solidagines*, 't *Achillea millefolium*, de *Prunella vulgaris*, de *Carduus crispus*, de *Oenothera biennis*, de *Rudbeckia triloba*, de *Viola Canadenſis*, de *Gentiana Saponaria*.

De wilde wyngaarden waren hier talryk, en klommen boven op het geboomte.

Spys der *Wilden*. Ik vernam by velen, die ver ten noorden en ten zuiden onder de *Wilden* gereiſd hadden, waarin de ſpyzen derzelver voornamelyk beſtonden. Het antwoord was, dat zy die ver naar 't Noorden wonen noit iets planten, dewyl 'er van wegens de felle koude gene tuin- of veldvrugten voort willen. Zy hebben geen brood, en eten niets het geen uit het plantenryk genomen wordt, maar leven alleen van vleeſch en viſch, voornamelyk van bevers, beren, rendieren, elanden, hazen, gevogelte en allerlei viſch. Daarentegen planten die *Wilden*, welken meer zuidwaards wonen, mais, verſcheiden ſoorten van wilde bonen, kawoerden, *ſquaſhes*, watermeloenen, en meloenen. Alle deze gewaſſen hebben zy reeds voor de aankomſt der *Europers* gehad. Behalven dat eten zy verſcheiden ſoorten van vrugten die by hen in de boſſchen groeyen. Van viſch en het vleeſch van wilde dieren maken zy groot gebruik. Inzonderheid gevalt hun dat van wilde runderen, reebokken, herten, beren, bevers, en enige andere viervoetige dieren. Onder hunne lekkernyen behoort de *Zizania aquatica*, die de *Franſchen Folle avoine* noemen, welke overvloedig in hunne meren en zagtvlietende wateren waſt. Zy verzamelen ze in September en October, en maken ze op meer dan ene wys klaar, zo dat zy weinig in ſmaak voor de ryſt wykt. Ook hebben zy menigen goeden maaltyd van velerlei ſoorten van walnoten, kaſtanjes, moerbezien, *acimine* (*), *chinquapins* (†), hazelnoten, perſiken, wilde pruimen, wilde druiven, braam, mispelen, en andere vrugten en wortelen, die men in de boſſchen vindt. Aanmerkenswaardig is het dat de in de oude wereld gewone granen, als weit, rogge, garſt, en zo verders, voor de aankomſt der *Europers* hier niet bekend geweeſt zyn; en dat de *Wilden*, ſchoon zy de voordelen voor hunne ogen zien, die de *Europeanen* van deze granen trekken, en zy zelven gaarne het daarvan gemaakte brood eten, niet de minſte moeite willen doen om dezelven aantekweken.

Bevers. Van *Bevers* wordt 'er ene grote menigte in *Noord Amerika* gevonden. Zy maken enen van de gewigtigſte takken van den handel uit. De *Wilden* leven een groot deel van het jaar alleen van hun vleeſch. Ze-

(*) *Annona muricata*. (†) *Fagus pumila*.

Zeker is het, dat deze dieren ſterk vermeerderen. Maar het is niet minder zeker, dat zy alle jaren ſterk vernield worden, en dat de *Wilden* tegenswoordig genoodzaakt zyn veel verder te reizen en langer uitteblyven, wanneer zy op de beverjagt gaan, dan voorheen. En hierover behoeft men zig niet te verwonderen. Voor de aankomſt der *Europeanen* vingen 'er de *Wilden* niet meer dan zy voor hun onderhoud en hunne kleding jaarlyks van noden hadden. Maar tegenswoordig wordt 'er ſterke handel in beverhuiden gedreven, en vele ſchepen gaan 'er jaarlyks naar *Europa*, welker voornaamſte lading uit bevervellen beſtaat. De *Franſchen* en de *Engelſchen* zoeken malkander dezen handel te ontdrayen, door de *Wilden* rykelyk te betalen. Dit moedigt hen aan om deze dieren op allerlei wyzen te verdelgen. Oude menſchen in *Kanada* zeiden dat in hunne kindſchheid alle de ſtromen vol van bevers en beverdammen waren, niet alleen rondom *Montreal*, maar overal in de nabuurſchap. Dog tegenswoordig zyn zy daar zo uitgeroeid dat men enige mylen ver moet reizen om ze te vinden. Ik heb reeds aangemerkt, dat hoe meer noordwaards de bevers gevangen worden hunne vellen des te beter zyn.

Het vleeſch der bevers wordt niet alleen van de *Wilden*, maar ook van de *Europeanen*, inzonderheid de *Franſchen* op hunne vaſtendagen, veel gegeten, want de *Roomſchen* hebben, gelyk velen uit de *Ouden*, den bever onder de viſſchen geſteld. Het vleeſch wordt voor beter gehouden als de bever meeſt van gewaſſen geleefd, dan wanneer hy veel viſch gegeten heeft. Ik proefde den 27. September voor het eerſt van deze ſpys. De meeſten houden het bevervleeſch voor een lekker geregt, en my dagt dat het zig wel eten liet, dog lekker kon ik het niet vinden. Gekookt zynde zag het 'er vry zwart uit, en had enen vreemden ſmaak, ik weet niet waar naar. Om het goed te krygen, moet het zo als 't in den pot komt in gedurig vervarſcht water koken, om 'er den vreemden ſmaak dien het heeft aftekrygen. Den ſtaart diſchte men eerſt gekookt, en naderhand gebraden, op enen byzonderen ſchotel op. Maar hy beſtond genoegzaam uit louter vet, ſchoon men het zo niet noemen wilde, en zeide dat dit den ſtaart eigen was. Het was zo wonderlyk van ſmaak, dat iemant die 'er niet aan gewend was het bezwaarlyk konde binnen krygen.

Aangaande de dammen en andere werken der bevers is reeds zo veel geſchreven, dat wy het niet herhalen zullen. Somtyds, dog zelden, heeft men bevers gevangen die wit waren.

Wyn was de enige drank, welken alle menſchen die iets meer dan gemeen willen zyn, gebruiken. 'T is waar, men brouwt hier uit een ſoort van ſparreboom (*) een *Bier*, dat des zomers gedronken wordt. Wyn.

 Dog

(*) *Epinette blanche.* De wys van dit Bier te brouwen heb ik in de *Verhan-*

Dog dit Bier wordt niet van de aanzienlykſte lieden gebruikt. De rode *Franſche* wyn wierd het meeſte, de witte ook wel nu en dan, gedronken. Hier uit kan men opmaken hoe veel *Frankryk* jaarlyks voor zyne wynen uit *Kanada* trekt, dewyl men daar genen wyn maken kan. De gemene man vergenoegt zig met zuiver water. Bier uit mout te brouwen is hier nog niet in gebruik, en de appelboomgaarden zyn nog niet in dien ſtaat gebragt dat men 'er cyder van maken kan. De een of de ander, die veel appelbomen had deed wel enigen cyder perſſen, dog alleen maar voor ene aardigheid. Zulken, die zig van jongs af aan den wyn gewend hadden, zyn in oorlogstyden zeer in verlegenheid, als de ſchepen die wyn overbrengen onder weg genomen worden. Op het einde van den vorigen oorlog gaf men voor een oxhoofd, of *Barrique*, tweehonderd en vyftig *Francs*, of tweehonderd *Ecus*; en men had nog werk hem daar voor te krygen.

Prys van verſcheiden' dingen.

De prys van verſcheiden dingen was thans gelyk ik ga opgeven, volgens onderrigting die ik by de voornaamſte kooplieden ontvangen heb. Een middelmatig paard koſtte 40. *Francs* en meer, een goed paard 100. *Francs*. Een koe werd gekoft voor 50. *Francs*; dog voorheen had men 'er ene voor 10. *Ecus* kunnen kopen. Een ſchaap koſtte nu 5. of 6. *Livres*. Een jarig varken, van 150. tot 200. pond zwaar, gold 15. *Francs*. De Heer *Couagne* zeide dat hy by de *Wilden* een varken van 400. pond gezien had. Een hoen koſtte 10. of 12. *Sols*, en een kalkoen 20. Een *minot* weit wierd voorheen voor een *Ecu*, dog nu voor 40. *Sols* verkoft. De mais had denzelven prys als de weit, vermits men 'er hier weinig van had, en zy door hen die onder de *Wilden* gingen reizen opgekoft wierd. Een *minot* haver koſtte ſomtyds 15. of 20. *Sols*, dog ſedert enige jaren 26. of 30. De erwten golden even zo veel als de weit. Voor een pond boter gaf men gemeenlyk 8. of 10. *Sols*, maar in het voorgaande jaar wel 16. *Sols*. Twaalf eyeren koſtten gemeenlyk 3. *Sols*, dog nu 5. Kaas maakt men hier niet, en men brengt 'er gene te koop, ten zy men ze ontbiede. Ene watermeloen koſtte gemeenlyk 5. of 6. en als zy groot is van 15. tot 20. *Sols*.

Handwerken.

HANDWERKEN waren 'er nog niet in 't Land. Miſſchien wil *Frankryk* dat voordeel voor zig behouden. Dog in oorlogstyden bragt dit de *Franſchen* hier te lande, zo wel als de *Wilden* hunne bondgenoten, in grote vergelegenheid.

Houwelyken.

JONGE lieden die zig in 't huwelyk begeven willen moeten de toeſtemming

handeling der Kon. Maatſchappy voor het 1751. bl. 190. omſtandiglyk beſchreven.

ming van hunne ouders hebben. Dog als de ouders om redenen die niet voldoende zyn zig 'er tegenſtellen, kan de Regter verlof om te trouwen geven. Een mansperſoon van dertig en een meisje van zesentwintig jaar kunnen trouwen zonder de toeſtemming hunner ouders. De Prieſter kondigt, gelyk by ons, drie zondagen de huwelyksgeboden in de kerk af. Als 'er gene hinderniſſen komen verrigt hy de trouw in de kerk, in byzyn van meer of minder menſchen, naar welgevallen. De Prieſters ſtaan niet ligt toe dat de trouw in huis geſchiede.

Den 29. September, na dat de regen was opgehouden, ging ik na den middag op reis naar de zuidweſtelyke zyde van het eiland *Montreal*, om het land en de levenswys der menſchen daar te leren kennen, en zaden te vergaderen. Even buiten de ſtad lagen ſchone velden, die eertyds bebouwd waren geweeſt, dog nu tot weiden dienden. Naar het noordweſten zag men den hogen berg, die ten weſten van *Montreal* legt, en die van beneden aan de Rivier af tot op den top toe zeer vrugtbaar en geheel bebouwd is. Aan den zuidooſtelyken kant liep de *St. Laurence*, die hier zeer breed was, en op welks oever zig ruime koorn- en weilanden, met fraye ſtenen huizen, die op enigen afſtand wit ſchenen, vertoonden. Ver naar het zuidooſten kreeg men de twee hoge bergen die by *Fort Chamblais*, en enigen die by het Meer *Champlain* leggen, in 't gezigt. Zy keken over alle de boſſchen heen. De weiden waren hier vry vol van grote en kleine rotſen, waaronder men nu en dan enen zwarten kalkſteen vond. Omtrent ene *Fr.* myl van de ſtad begon de grote weg ter linkerhand langs de Rivier te lopen. Aan de regter hand was het land overal bebouwd en bewoond. De hofſteden lagen omtrent drie, vier of vyf *Arpents* van malkander. De oevers waren merendeels hoog en tamelyk ſteil, beſtaande uit aarde, en onder dezelven was het vol van ſtukken rots en zwarten kalkſteen. Twee mylen van de ſtad ſtroomt de Rivier zeer ſnel en is vol van ſtenen. Op ſommige plaatſen gingen 'er zelfs ſterke golven. Evenwel moeſten zulken die met ſchuiten naar de zuiderdelen van *Kanada* gaan zig hier door arbeiden.

Reisje over het Eland *Montreal*.

Digt by de ſtad ſtonden twee windmolens. De boerenhuizen waren in deze ſtreek meeſt van ſteen, gedeeltelyk van zwarten kalkſteen, gedeeltelyk van andere ſtenen, die men hier vindt. De daken waren met berden of met ſtroo gedekt. De gevel was altyd hoog en ſteil, en de ſchuren waren byna altyd van hout.

De wilde Ganzen en Enden begonnen thans in grote troepen naar het zuiden te trekken.

Ik beſteedde den tyd tot op den 2. October om zaden te verzamelen. De vorſt van tuſſchen den 1. en 2. October had ene grote verandering aan vele bomen en gewaſſen veroorzaakt. De walnootbomen lieten

ten nu sterk hun blad vallen. De bladen der netels waren allen bevroren. Dat van de *Amerikaansche* linden was zeer beschadigd. De bladeren der kawoerden waren geheel bevroren. Dog de beuken, de eiken en de berken schenen niets geleden te hebben. Het veld was des morgens sneuwwit van den ryp; en op sommige plaatsen had het zo sterk gevroren dat men 'er over gaan kon. Het ys in de poelen was anderhalve lyn dik.

De *Oenothera biennis* wies vry menigvuldig op de boschagtige hoogtens en braaklanden. Een oude *Franschman*, die my begeleide, meende dat deze plant niet genoeg geroemd kon worden om hare wondhelende kragt. Men moest de bladeren kneuzen en dan op de wond leggen.

Soeurs de Congregation. Een soort van geestelyke dogters, onderscheiden van de Nonnen, worden *Soeurs de congregation* genoemd. Dezen wonen in geen klooster, maar hebben huizen in de stad of op het land. Zy gaan waar zy willen, en mogen trouwen. Dog dit, zeide men, gebeurde weinig. Op verscheiden' plaatsen op het land woonden twee of meer van deze Zusters by malkander, gemeenlyk digt by ene kerk, en zo dat den meesten tyd aan den enen kant de Priester en zy aan den anderen woonden. Hare bezigheden waren jonge meisjes in haren godsdienst te onderwyzen, te leren lezen, en somtyds ook schryven, en verder aangaande allerlei vrouwelyk handwerk te onderrigten. Bemiddelde lieden gaven hunne dogters by deze Zusters enigen tyd in den kost, voor enen redelyken prys. Het huis behorende aan de Gemeenschap, uit de welke deze Zusters naar het platte land gezonden worden, was te *Montreal*. Als ene Juffrouw onder het getal dezer Zusters wilde aangenomen worden, moest 'er eerst aan de Gemeenschap ene somme gelds betaald worden, die sommigen op vier duizend *Livres* begrootten.

La Chine. La Chine was een frai Kerspel, drie *Fr.* mylen zuidwest van *Montreal*, op het Eiland van dien naam, aan de *St. Laurence* gelegen. De hofsteden lagen hier gewoonlyk langs de Rivier vier of vyf *Arpents* van malkander. Hier was ene fraye stenen kerk met enen toren. De plaats was zeer aangenaam. Zy had, zeide men, haren naam daarvan gekregen, dat de Heer *Salée*, die naderhand zo ongelukkig van zyn eigen volk, dieper in het land, vermoord wierd, en die zig zeer veel moeite gaf om enen korteren weg, dan de gewone is, door de *St. Laurence* naar *China* te vinden, van niets anders sprak dan van den korten weg naar *China*. Dog toen hy hier gekomen was geraakte de gehele aanslag door een onvoorzien toeval in duigen, zo dat hy noit in *China* kwam. Deze plaats kreeg hier van daan spotsgewyze den naam van *La Chine*.

Terug reis naar *Montreal.* Des avonds van den 2. October keerde ik naar *Montreal* te rug.

De

De *Gouverneur Generaal* te *Quebec* is de voornaamſte perſoon in *Kanada*, die over alle de overigen het bevel voert. Naaſt in rang aan hem volgt de *Intendant* te *Quebec*, en dan de *Gouverneur* van *Montreal*, en op dien die van *Trois Rivières*. De *Intendant* heeft een groot vermogen. Hy ſchiet al het geld der Kroon uit, en zit voor in den Raad der geldmiddelen en regtszaken. Egter ſtaat hy enigermate onder de Gouverneur Generaal, wien hy gehoorzaamheid bewyzen moet. Des niettemin kan hy de zaak tot nauwer onderzoek naar *Frankryk* overbrengen. In elke van de twee Hoofdſteden is de *Gouverneur* de eerſte perſoon, dan een *Luitenant Generaal*, daarna een *Major*, en na hem de Kapiteins. De Gouverneur Generaal geeft zyne bevelen omtrent alles wat van gewigt is. Als hy te *Montreal* of te *Trois Rivières* komt, houdt voor dien tyd het gezag der Gouverneurs op. Hy gaat meeſt eens 's jaars naar *Montreal*, en merendeels des winters, en gedurende zyne afwezigheid te *Quebec* voert daar de Luitenant Generaal het bevel. Als de Gouverneur Generaal komt te ſterven of uitlandig is, komt de Gouverneur van *Montreal* zo lang te *Quebec* zyne ſtede vervullen. En als de Gouverneur van *Montreal* uit de ſtad is, gebiedt daar de Major der plaats. Regeering van Kanada.

Alle jaren komt 'er uit *Frankryk* een of meer van 's Konings ſchepen in *Kanada*, om nieuwe Soldaten, in plaats der verſtorvenen, of zulken die den dienſt verlaten hebben, te brengen. Geen jaar gaat 'er voorby dat niet honderd of honderd en vyftig mannen worden overgezonden. By die gelegenheid worden 'er ook vele lieden, die zig aan 't invoeren van verbodene waren in *Frankryk* hebben ſchuldig gemaakt, herwaards gezonden. Voor dezen werden deze misdadigen op de galyen gebannen, dog tegenswoordig zendt men ze naar de Volkplantingen. Zo dra zy hier aankomen zyn zy vry, en kunnen zulk ene levenswys kiezen als zy willen, dog mogen zonder 's Konings verlof niet weer naar *Frankryk* keren. Men laadt op de ſchepen ene menigte van koopwaren voor 's Konings rekening, om ze onder de *Wilden* nu en dan uittedelen. De Inwoonders van *Kanada* betalen den Koning genoegzaam niets. In 't jaar 1748. begon 'er een tol van drie ten honderd gevorderd te worden van alles wat uit *Frankryk* herwaards gevoerd werd, zo wel als ene zekere ſom voor al het bontwerk dat van hier naar *Frankryk* werd gezonden. Dog van het geen van hier naar ene van de *Franſche* Volkplantingen, of van daar herwaards wordt gebragt, betaalt men niets. De Kooplieden van alle de *Franſche* plaatſen hebben vryheid ſchepen en goederen hier naar toe te zenden; en die van *Quebec* mogen insgelyks hunne koopwaren naar alle *Franſche* plaatſen voe- Schepen uit *Frankryk*. Tollen.

voeren. Dog die van *Quebec* hebben gemeenlyk' weinig schepen, dewyl het scheepsvolk hier te hoge soldy eischt, waarom de Kooplieden in *Frankryk* zelven hunne goederen hier naar toe zenden. De steden in *Frankryk* die den meesten handel op *Kanada* dryven zyn *Rochelle* en *Bourdeaux*, en na die *Marseille*, *Nantes*, *Havre de Grace*, *St. Malo* en anderen. De Koningsschepen, die jaarlyks op *Kanada* varen, komen of van *Brest* of van *Rochefort*. Dog naar de *Fransche* eilanden in de *West Indien* zenden de Kooplieden van *Quebec* zelven schepen met meel, weit, erwten, houtwaren, en diergelyken. De muren om *Montreal* werden omtrent het jaar 1738. op 's Konings kosten gebouwd, dog onder beding dat de stad den Koning van tyd tot tyd het geld terug betalen zou. Thans deed zy daarvan jaarlyks zes duizend *Livres* af, waarvan de Priesters tweeduizend *Livres*, en het overige de andere Inwoonders opbragten. Te *Quebec* heeft de Koning de muren op zyn eigen kosten doen opbouwen, zonder de Inwoonders daarmede te willen belasten, aangezien den tol, dien zy betalen moeten, waarvan gesproken is. De handel in Bevervellen behoort alleen der *Indische* Maatschappy in *Frankryk* toe, en niemant buiten hare bedienden mag dien dryven. Dog in ander bontwerk heeft ieder vryheid te handelen. Boven in het land zyn verscheiden' plaatsen, *Les Postes* genaamd, waar de *Franschen* hunne pakhuizen hebben. De Koning heeft gene andere Vestingen in *Kanada*, als *Quebec*, *Fort Chamblais*, *Fort St. Jean*, *Fort St. Frederic*, *Montreal*, *Frontenac* en *Niagara*. De andere plaatsen behoren aan byzondere personen en kooplieden. De Koning dryft te *Niagara* zelf den handel. Ieder mag niet naar de *Wilden* reizen om handel te dryven, maar moet daartoe verlof hebben van den Gouverneur Generaal, voor welk verlof men ene zekere som betalen moet, naar mate 'er op de plaats waar men wil gaan handelen meer of min winst te doen is. Een Koopman die ene schuit met vier of vyf man, geladen met allerlei waren uitrust, moet vyf of zeshonderd *Livres* betalen. Ja, zelfs zyn 'er plaatsen, voor de welken men tot duizend *Livres* betalen moet. Dikwyls kan men, hoe veel men ook biede, geen verlof krygen, wanneer namelyk de Gouverneur Generaal zulk ene plaats voor enen zyner vrienden schikt. De Gouverneur Generaal trekt wel dit geld, dog het is een gebruik dat hy 'er de helft van aan de armen geeft. Maar of dit altyd zo nauwkeurig wordt in agt genomen, is my onbekend.

Godsdienst. De *Godsdienst* in *Kanada* is de *Roomsche*. Geen andere wordt hier geduld. En zulken die in Frankryk geweest waren getuigden dat

dat het volk hier veel yveriger in den godsdienſt was dan in *Frankryk*. Dog de gehele godsdienſt ſcheen in uiterlykheden te beſtaan. Geen menſch verſtond iets van den dienſt, die in 't *Latyn* verrigt, en zo gerabbeld wordt dat iemant die 't *Latyn* magtig is nauwlyks een woord onderſcheiden kan. Alleen de preek geſchiedt in 't *Franſch*. Behalven by de Geeſtelyken van het mannelyke geſlagt heb ik in geheel *Kanada* niet enen Bybel, 't zy in 't *Latyn*, 't zy in 't *Franſch* gezien, hoe ik 'er ook oplettede. De *Maagd Maria* wierd hier meer vereerd dan God zelf.

WAARNEMINGEN
AANGAANDE
HET
WEDER
IN
PENSYLVANIE

IN DE JAREN 1748. *EN* 1749.

OP de eerſte Kolom van deze Tafels zal men vinden den *dag van de maand*, op de twede *het uur van den dag*, toen de Waarnemingen gemaakt wierden, op de derde *de hoogte van den Thermometer*, op de vierde den *Wind*, en op de vyfde het *Weder* in 't algemeen, als helder, betrokken, regen, enz.

De Thermometer dien ik gebruikt heb was die van Celsius, of de zogenaamde *Zweedſche Thermometer*. Om de graden boven het punt van Vorſt te onderſcheiden van die beneden het zelve, heb ik het vriespunt aan gewezen met 00. en voor elken graad daar onder o. geſteld. De getallen der halven voor de welken geen o. ſtaat duiden de graden boven het vriespunt aan. By voorbeeld: den 17. December 1748. is aangetekend dat de Thermometer des morgens om 8. uur was op o 2. 5. Hy ſtond dan op 2. graden en $\frac{5}{10}$ of $\frac{1}{2}$ graad beneden het *punt van Vorſt*. Maar om 2. uur na den middag was hy op 00. o. of op het *punt van Vorſt*. Stond 'er 00. 3., zou het betekenen dat de Thermometer tot op $\frac{3}{10}$ graads beneden het *Vriespunt* gezakt was. Maar o. 3. zou te kennen geven dat de Thermometer $\frac{3}{10}$ graads boven het *Vriespunt* gerezen was. Dus, op den 18. December des morgens om 8. uur, wil o 3. o. zeggen 3. graden beneden het vriespunt, en 2. uur na den middag wil 4. o. zeggen 4. graden boven het zelve.

De getallen in de Kolom van den *Wind* betekenen als volgt. o. is ſtilte; 1. een klein koeltje; 2. ene friſſche koelte; 3. ene ſterke koelte; en 4. enen ſtorm of orkaan. Als op ſommige kolommen voor de

de *Winden* en het *Weder* maar eens op enen dag iets aangetekend ſtaat, is het een teken dat de Wind en het Weder dien dag niet veranderd zyn. Dus, op den 21. December ſtaat *N.* o. *Helder.* Dit betekent dat de Weerhanen den gehelen dag Noordelyk geſtaan hebben, dog dat men genen wind den gehelen dag gevoeld heeft, en dat het den gantſchen dag Helder is geweeſt.

Voor dat ik in den zomer van 1749, naar *Kanada* ging, verzogt ik den Heer *Bartram* enige waarnemingen aangaande het weder in *Penſylvanie* te maken, ten einde de hette van den Zomer in dat geweſt te kunnen bepalen. Met dit inzigt liet ik hem enen Thermometer, en wees hem hoe hy 'er mede moeſt omgaan. Hy had de goedheid zyne Waarnemingen op zyn Landhuis, omtrent vier *Eng.* mylen ten zuiden van *Philadelphia* gelegen, aantetekenen. Men kan het hem ligt vergeven dat hy het uur, de ſterkte van den Wind, en het Weder ſomtyds nagelaten heeft aanteſchryven, vermits hy de handen met ene veel gewigtiger zaak vol had, namelyk het doen bebouwen van zyne gronden. Het geen hy gedaan heeft voldoet om een denkbeeld te krygen van de warmte der zomers in *Penſylvanie.*

 A U.

AUGUSTUS. 1748.

Dag.	Uur.	Therm.	Wind.	Weder.
1.	5. V.	20. 0.	O. Z. O. 2.	Helder.
	2. N.	24. 5.	O. 2.	———
2.	5 V.	22. 0.	O. 2.	———
	2. N.	24. 5.	O. 2.	———
3.	5. V.	22. 0.	O. 1.	———
	2. N.	25. 5.	Z. Z. W. 1.	Betrokken met wat regen.
4.	5. V.	22. 0.	Z. 1.	By buyen helder en betrokken met regen.
	1. N.	21. 0.	Z. 1.	
5.	5. V.	17. 0	Z. Z. W. 1.	Meeſt regenagtig.
6.	7. V.	17. 0.	Z. 2.	Betrokken.
	2. N.	19. 0.	Z. 2.	Meeſt helder, dog ſomtyds wat betrokken.
7.	5. V.	15. 5.	Z. Z. W. 2.	By buyen helder en betrokken.
8.	5. V.	18. 0.	Z. Z. W. 0.	Helder den gantſchen dag.
	3. N	19. 0.	Z. Z. W. 0.	———
9.	6. V.	17. 5.	W. N. W. 0.	———
	4. N.	21. 0.	W. N. W. 1.	———
10.	6. V.	18. 5.	O. 1.	———
	3. N.	20. 5.	O. 1.	———
11.	6. V.	17. 0.	O. N. O. 1.	Wat betrokken.
	½. N.	18. 5.	Z. W. 1.	Helder.
	4. ---	22. 0.	Z. W. 1.	———
	6. ---	22. 0.	W. 3.	———
12.	6. V.	16. 0.	N. W. 1.	Betrokken, en om 10. uur een ſtofregen.
	4. N.	19. 0.	N. W. 1.	By buyen, helder, betrokken en ſtofregen.
13.	6. V.	17. 0.	W. N. W. 2.	Betrokken met wat regen, nevelagtig, ſomtyds helder.
	2. N.	18. 5.	W. N. W. 2.	
14.	5. V.	18. 0.	W. Z. W. 0.	Wat betrokken; helder van 11. V. tot 3. N.
	4. N.	20. 0.	W. Z. W. 0.	Betrokken.
15.	5. V.	18. 0.	W. Z. W. 0.	Betrokken, ſomtyds helder, 10. V. een dunne nevel.
	2. N.	19. 5.	N. O. 2.	
16.	6. V.	18. 3.	N. N. O. 2.	Wat betrokken, ſomtyds helder.
	2. N.	19. 5.	———	Donker; 's nagts regen.
17.	6. V.	18. 5.	O. N. O. 2.	Donker, met ſtofregen.
	2. N.	19. 5.	———	Stofregen den gehelen namiddag.

AUGUSTUS.

Dag.	Uur.	Therm	Wind.	Weder.
18.	6. V.	19. 0.	O. 2.	Stofregen den gantschen dag.
	2. N.	20. 5.	——	——
19.	6. V.	19. 5.	——	Betrokken.
	2. N.	20. 0.	——	Wolkig.
20.	6. V.	19. 5.	——	Helder.
	2. N.	21. 5.	——	Wolkig, somtyds regen.
21.	6. V.	20. 8.	O. 1.	Wat betrokken, helder om 9.
	2. N.	21. 3.	——	Dunne wolken.
22.	5. V.	21. 0.	——	Helder. Om 12. begon het te betrekken.
	1. N.	23. 5.	O. Z. O. 1.	Betrokken.
23.	5. V.	22. 2.	——	Wolkig.
	7. V.	——	Z. O. 2.	——
	2. N.	24. 2.	——	Wolkig, tegens den avond donker.
24.	5. V.	23. 5.	W. Z. W. 2.	Zware regen.
	6. ---	——	W. 2.	——
	7. ---	——	W. N. W. 1.	Begon het op te klaren.
	9. ---	——	N. W. 1.	——
	2. N.	23. 5.	——	Wolkig.
25.	6. V.	24. 5.	W. 1.	——
	10. V.	——	W. N. W. 3.	——
	2. N.	23. 5.	——	——
26.	6. V.	24. 0.	W. 2.	Helder. Om 11. was 'er een grote kring om de Zon.
	2. N.	24. 5.	Z. W. 2.	Donker; by 't ondergaan der Zon de lugt zeer rood.
27.	6. V.	24. --	W. Z. W. 1.	Betrokken. Om 10. regen voor den gehelen dag.
	11. ---	——	Z. O. 2.	
	1. N.	——	O. 3.	——
	4. —	21. 5.	N. O. 4.	——
28.	7. V.	23. 0.	N. 1.	Wolkig.
	2. N.	23. 5.	——	——
29.	6. V.	23. 5.	Z. W. 1.	Wolkig.
	2. N.	25. 5.	—— 3.	—— Tegens den avond stofregen en blixem.
30.	6. V.	23. 5.	N. W. 2.	Wolkig; de lugt zeer koel.
	2. N.	21. 5.	——	——
31.	6. V.	22. 2.	Z. W. 1.	Helder; op den middag begon het betrokken te worden. Des avonds
	2. N.	25. 0.	—— 2.	donder, blixem, en zware regen.

SEPTEMBER.

Dag.	Uur.	Therm.	Wind.	Weder.
1.	7. V.	20. 0.	N. W. 2.	Wolkig.
	2. N.	21. 5.	———	Dryvende wolken. Regen en ſterke wind den gehelen namiddag.
2.	6. V.	19. 0.	N. W. 1.	Wolkig den gehelen dag.
	2. N.	20. 5.	N. W. 0.	'sAvonds een kring om de Maan.
3.	6. V.	21. 5.	W. Z. W. 0.	Wolkig.
	2. N.	23. 0.	Z. 1.	Meer wolken. Des avonds een kring om de Zon.
4.	6. V.	23. 3.	O. 1.	Wolkig.
	12. ---	27. 5.	O. Z. O. 1.	———
	2. N.	24. 0.	———	———
5.	6. V.	24. 5.	Z. O. 3.	———
	12. ---	26. 5.	———	———
6.	6. V.	27. 0.	Z. O. 2.	———
	1. N.	28. 5.	———	——— Des avonds een grote kring om den Maan, en de lugt zeer rood.
7.	6. V.	27. 5.	O. 3.	Betrokken; de Zon brak egter nu en dan door.
	12. ---	28. 5.	N. O. 2.	Wolkig.
8.	6. V.	26. 0.	N. N. O. 2.	Wolkig den gantſchen dag.
	1. N.	26. 5.	———	———
9.	6. V.	24. 5.	N. 1.	Wolkig den gantſchen dag.
	1. N.	24. 5.	———	———
10.	5. V.	24. 0.	N. N. W. 1.	Helder.
	1. N.	24. 5.	———	———
11.	6. V.	23. 2.	W. N. W. 1.	———
	2. N.	25. 0.	———	——— Des avonds een kring om de Maan.
12.	6. V.	24. 0.	0.	Helder, en zeer heet.
	½. N.	26. 0.	———	———
13.	5. V.	25. 5.	Z. O. 1.	Helder.
	1. N.	26. 5.	———	———
14.	6. V.	25. 5.	Z. O. 1.	Helder; dog de wind den gehelen dag koel.
	1. N.	26. 5.	———	———
15.	5. V.	23. 0.	Z. O. 1.	Wolkig.
	1. N.	27. 5.	———	Hoe langer hoe meer betrokken. Des avonds en des nagts ſterke regen en wind.

S E P T E M B E R. 1748.

Dag	Uur.	Therm.	Wind.	Weder.
16.	5. V.	21. 5.	N. N. O. 1.	Sterke regen den gantſchen dag.
	2. N.	21. 5.	———	———
17.	5. V.	25. 5.	N. W. 1.	Betrokken.
	1. N.	21. 0.	———	Wolkig.
18.	6. V.	13. 0.	O.	Helder.
19.	1. N.	24. 5.	N. N. O. 1.	Helder den gantſchen dag.
20.	6. V.	14. 0.	N. O. 1.	Wolkig.
21.	6. V.	11. 0.	N. O. 0.	———
	1. N.	23. 0.	———	———
22.	7. V.	10. 5.	N. O. 1.	Helder.
	1. N.	25. 0.	———	———
23.	6. V.	11. 0.	N. N. O. 1.	Helder.
	2. N	28. 0.	———	———
24.	6. V.	14. 0.	N. O. 1.	Helder.
	2. N.	28. 0.	———	Betrokken; 's avonds en 's nagts regen.
25.	6. V.	18. 0.	N. W. 1.	Betrokken, om 8. uur wolkig.
	2. N.	28. 0.	N. O. 1.	Wolkig.
26.	6. V.	15. 5.	N. N. O. 1.	Helder.
	2. N.	27. 5.	———	———
28.	6. V.	14. 0.	N. O. 1	Helder en betrokken, beurtelings.
	2. N.	20. 0.	———	———
29.	7. V.	15. 5.	N. O. 1.	Betrokken.
	1. N.	20. 5.	———	Fyne ſtofregen.
30.	7. V.	16. 0.	N. O. 0.	Helder en betrokken by buyen.

O C T O B E R. 1748.

Dag.	Uur.	Therm.	Wind.	Weder.
1.	6. V.	19. 0.	Z. 1.	Helder. Om 8. wolkig.
	2. N.	18. 5.	———	Wolkig. Tegens den avond betrokken.
2.	6. V.	18. 5.	Z. W. 0.	Betrokken.
3.	6. V.	15. 0.	N. W. 1.	Betrokken.
	1. N.	18. 0.	———	Wolkig. Des avonds laat een kring om de Maan.

O C.

OCTOBER. 1748.

Dag.	Uur.	Therm.	Wind.	Weder.
4.	7. V	6. o.	N. W. 1.	Helder.
	1. N.	16. o.	———	———
5.	7. V.	2. o.	N. 1.	Helder.
6	7. V.	2. o.	N. O. 1.	Helder.
	1. N.	18. o.	———	Des avonds een grote kring om de Maan.
7.	6. V.	7. o.	O. N. O. 1.	Betrokken. Klaar om 9. en den gantſchen dag.
8.	6. V.	14. o.	O. N. O. 1.	Betrokken. Om 8. wolkig.
9.	6. V.	18. o.	Z. Z. O. 1.	Regen den gantſchen voormiddag.
	3. N.	23. o.	———	Betrokken.
10.	6. V.	20. o.	Z. W. o.	Nevel, en ſtofregen.
	2. N.	23. o.	———	Helder.
11.	7. V.	20. o.	Z. W. 1.	Vallende Nevel. Om 8. helder.
	2. N.	26. o.	———	Helder.
12.	6. V.	8. o.	W. N. W. 1.	Helder den gantſchen dag.
	8. ---	———	W. 1.	———
	2. N.	20. o.	W. Z. W. 1.	———
13.	6. V.	2. o.	W. N. W. o.	Des morgens lag de ryp op de bladeren der planten.
	2. N.	17. o.	W. Z. W. o.	Helder den gantſchen dag.
14.	6. V.	5. o.	Z. Z. W. o.	Helder.
	2. N.	21. o.	———	———
15.	6. V.	4. 5.	Z. Z. O. o.	Helder.
	2. N.	24. o.	———	———
16.	6. V.	11. o.	O. N. O. o.	Betrokken.
17.	6. V.	8. o.	N. O. 1.	Betrokken,
	2. N.	18. o.	———	——— Des avonds regen, die den gehelen nagt ſterk aanhield.
18.	6. V.	12. o.	N. W. o.	Wolkig.
	5. N.	4. o.	Z. W. o.	———
19.	6. V.	00. o.	W. Z. W. 1.	Helder.
	2. N.	9. o.	———	———
20.	5. V.	01. o.	W. N. W. 1.	Helder.
	1. N.	9. o.	———	———
21.	7. V.	00. o.	W. o.	Des morgens was 'er ys op de ſtilſtaande wateren, en de grond wit van den ryp. Den gantſchen dag helder.

O C-

O C T O B E R. 1748.

Dag.	Uur.	Therm.	Wind.	Weder
	1. N.	15. 0.	———	Helder.
22.	6. V.	00. 0.	W. 0.	Helder.
23.	6. V.	4. 5.	N. N. O. 1.	Helder.
	1. N.	16. 0.	———	———
24.	6. V.	4. 5.	N. 0.	Helder.
	2. N.	18. 0.	———	———
25.	6. V.	4. 5.	Z. W. 1.	Helder. Na den middag was de lugt zeer dik.
26.	6. V.	4. 0.	Z. W. 0.	Helder.
	3. N.	19. 0.	———	———
27.	6. V.	1. 0.	———	Helder.
	3. N.	17. 0.	———	———
28.	6. V.	9. 0.	O. 2.	Sterke regen den gantschen dag.
29.	6. V.	14. 0.	W. 1.	Helder.
	1. N.	20. 0.	———	Des avonds was 'er een lugtverschynsel, lopende zeer ver van 't N. W. naar 't Z. O.
30.	6. V.	3. 0.	N. W. 1.	Helder.
31.	7. V.	4. 0.	W. 1.	Helder.
	1. N.	18. 0.	———	———

N O V E M B E R. 1748.

Dag.	Uur.	Therm.	Wind.	Weder.
1	7. V.	3. 0.	Z. 1.	Helder.
2	6. V.	4. 0.	N. 0.	Helder.
	3. N.	18. 0.	———	———
3.	7. V.	7. 0.	N. W. 1.	Helder.
	1. N.	14. 0.	Z. O. 0.	———
4.	7. V.	1. 0.	Z. W. 0.	Helder. 's Morgens lag de ryp op het veld.
	12. —	19. 0.	———	———
5.	7. V.	4. 0.	Z. W. 1.	Helder.
	1. N.	17. 0.	———	———
6.	7. V.	4. 5.	N. O. 1.	Helder.
	1. N.	12. 0.	———	Tegens den avond wat betrokken.
7.	7. V.	7. 0.	N. O. 1.	Betrokken.
	4. N.	11. 5.	———	———

NOVEMBER. 1748.

Dag.	Uur.	Therm.	Wind.	Weder.
8.	7. V.	11. 5.	O. N. O. 2.	Stofregen.
	½. N.	18. 0.	O. Z. O. 3.	Sterke regen.
9.	7. V.	17. 0.	Z. O. 1.	Stofregen.
	9. —	15. 0.	Z. Z. W. 1.	Om 8. klaarde het op, en wierd (wolkig.
	1. N.	17. 0.	———	Wolkig.
10.	7. V.	6. 0.	Z. Z. W. 2.	Helder.
	½. N.	13. 0.	W. N. W. 2.	———
11.	7. V.	4. 0.	W. Z. W. 1.	Betrokken.
	½. N.	12. 0.	———	Wolkig.
12.	6. V.	03. 0.	Z. W. 1.	Helder.
	2. N.	11. 5.	N. W. 2.	Betrokken.
	4. —	5. 0.	———	Betrokken.
13.	7. V.	00. 0.	N. N. O. 1.	Helder. Des morgens vond men ys op 't water.
	2. N.	5. 5.	———	———
14.	7. V.	0. 5.	N. 3.	Helder.
	1. N.	8. 0.	N 2.	———
15.	7. V.	3. 0.	Z. 2.	Stofregen. De lugt 's morgens zeer (rood.
	1. N.	8. 0.	———	———
16.	7. V.	4. 5.	W. 1.	Helder.
17.	7. V.	01. 0.	W. 1.	Helder en betrokken by buyen.
	1. N.	8. 0.	———	———
18.	7. V.	4. 0.	Z. 1.	Somtyds Stofregen.
	3. N.	6. 5.	N. W. 2.	———
19.	7. V.	03. 0.	W. 0.	Helder.
	2. N.	11. 5.	———	———
20.	7. V.	01. 0.	N. N. O. 1.	Helder.
	2. N.	———	Z. 1.	———
21.	7. V.	15. 0.	Z. W. 2.	Helder.
	1. N.	19. 0.	———	———
22.	7. V.	20. 0.	O. 1.	Regen den gantſchen dag.
	2. N.	10. 0.	———	———
23.	8. V.	16. 0.	Z. 1.	Betrokken, nevelig, en regen daar tuſſchen.
	8. N.	———	Z. W. 4.	———
24.	7. V.	00. 0.	W. N. 3.	Helder.
25.	7. V.	00. 0.	N. W. 0.	Den vorigen nagt was het zeer koud, dog de dag was helder.

NOVEMBER. 1748.

Dag.	Uur.	Therm.	Wind.	Weder.
26.	7. V.	00. 0.	N. W. 0.	Helder en wolkig, by buyen tamelyk koud in de lugt.
27.	——	——	——	Helder, en wolkig; tamelyk koud in de lugt.
28.	——	——	——	Betrokken, nevelig en zeer stil.
29.	——	——	——	Een weinig betrokken.
30.	——	——	N. 1.	Helder en wat koud.

DECEMBER. 1748.

Dag.	Uur.	Therm.	Wind.	Weder.
1.	——	——	N. 1.	Helder.
2.	——	——	W. Z. W. 1.	Helder en koud. Des avonds een kring om de Maan.
3.	——	——	W. Z. W. 1.	Des morgens de lugt rood. De dag helder.
4.	7. V.	6. 0.	Z. Z. W. 0.	Helder.
	3. N.	18. 0.	——	——
5.	7. V.	5. 5.	N. N. O. 1.	Helder.
	4. N.	9. 5.	——	——
6.	7. V.	6. 5.	Z. Z. W. 1.	Betrokken.
	2. N.	14. 0.	——	Enigsins helder. Des nagts zware regen.
7.	7. V.	13. 5.	Z. W. 1.	Betrokken.
	2. N	19. 0.	——	Helder.
8.	7. V.	5. 0.	Z. 1.	Betrokken.
	2. N.	13. 5.	——	Des nagts regen en wind.
9.	7. V.	12. 0.	Z. W. 2.	Zware dog verstroide wolken.
	2. N.	10. 0.	W. N. W. 2.	——
10.	——	——	W. N. W. 2.	Wolkig.
11.	7. V.	2. 0	Z. Z. W. 1.	Helder.
	2. N.	12. 5.	——	——
12.	7. V.	0. 5.	N. O. 1.	Betrokken. Om 9 regen en mist, voor den gehelen dag.
	2. N.	10. 5.	——	
13.	8. V.	7. 5.	Z. W. 0.	Nevel en betrokken.
	2. N.	10. 0.	——	Des nagts sterke wind uit het N. W.

D E C E M B E R. 1748.

Dag.	Uur.	Therm.	Wind.	Weder.
14.	8. V.	1. 0.	N. W. 2.	Wolkig.
	2. N.	2. 0.	———	———
15.	8. V.	07. 0.	W. N. W. 1.	Helder en betrokken by buyen.
	2. N.	01. 0.	———	———
16.	8. V.	01. 0.	W. 1.	Helder.
	2. N.	1. 5.	———	———
17.	8. V.	02. 5.	N. W. 1.	Betrokken. Enige ſneeuw voor de eerſte maal van dezen winter.
	2. N.	00. 0.	———	
18.	8. V.	03. 0.	W. 1.	Helder.
	2. N.	4. 0.	———	———
19.	8. V.	1. 0.	W. 1.	Betrokken.
	2. N.	8. 0.	———	Helder.
20.	8. V.	01. 5.	W. Z. W. 2.	Wolkig. Om 6. N. enige rode ſtrepen in de lugt.
	2. N.	7. 5.	———	
21.	8. V.	07. 0.	N. 0.	Helder.
	2. N.	2. 0.	———	———
22.	8. V.	04. 5.	Z. O. 0.	Helder.
	2. N.	13. 0.	———	Zeer betrokken.
23.	8. V.	13. 0.	Z. Z. W. 0.	Zware regen.
	2. N.	18. 0.	———	Betrokken en nevel.
24.	8. V.	13. 0.	W. Z. W. 0.	Zware miſt.
	2. V.	17. 0.	Z. W. 1.	Helder. Des avonds laat regen.
25.	8. V.	18. 0.	Z. 3.	Zware regen. Des nagts had men donder, blixem en ſterken wind.
	2. N.	18. 5.	Z. Z. O. 2.	
26.	8. V.	3. 0.	W. 3.	Des nagts had het geweldig uit Z. en W. geſtormd met zwaren regen. De voormiddag was betrokken, en'er viel een weinig ſneeuw.
	2. N.	3. 5.	W. N. W. 3.	Opgehelderd.
27.	8. V.	04. 0.	W. N. W. 3.	Helder.
28.	8. V.	07. 0.	W. 0.	Helder.
	2. N.	8. 0.	———	———
29.	8. V.	3. 0.	N. N. O. 1.	Wat betrokken, en regen by buyen.
	2. N.	13. 0.	N. N. O. 0.	———
30.	8. V.	8. 0.	N. N. O. 1.	Betrokken, en miſt.
	2. N.	10. 0.	N. N. O. 0.	———
31.	8. V.	6. 0.	W. 3.	Helder.
	2. N.	4. 0.	N. W. 1.	Des avonds een kring om de Maan.

J A N-

J A N U A R I. 1749.

Dag.	Uur.	Therm.	Wind.	Weder.
1.	7½. V.	07. 0.	N. W. 0.	Helder
	2. N	4. 0.	———	———
2.	7½. V.	04. 5.	W. N. W. 1.	By buyen helder en betrokken.
	2. N.	5. 5.	———	———
3.	7½. V.	2. 0.	N. W. 1.	Betrokken.
	2. N.	2. 0.	———	———
4.	7½. V.	02. 0.	W. 1.	Helder.
	2. N.	11. 0.	———	———
5.	7½. V.	03. 0.	W. 0.	Helder.
6.	7½. V.	03. 0.	W. 0.	Helder. Des avonds laat wind en sneeuw.
	2. N.	14. 5.	———	
	5. N.	———	N. W. 3.	———
7.	7½. V.	01. 0.	W. N. W. 1.	Wat betrokken.
	2. N.	3. 0.	———	———
8.	7½. V.	04. 0.	W. N. W. 1.	Helder.
	2. N.	8. 0.	———	———
9.	7½. V.	03. 0.	W. N. W. 1.	Betrokken, de lugt rood. Des avonds sterke regen.
	2. N.	8. 0.	———	
10.	7½. V.	15. 0.	Z. 2.	Betrokken en regenvlagen. Des avonds wat sneeuw.
	2. N.	2. 0.	W. 4.	Des morgens 9. W. Z. W. 3. te 11. Z. W. 4. te 2. Nam. W. 4.
11.	7½. V.	03. 0.	W. N. W. 3.	Betrokken.
	2. N.	04. 0.	———	———
12.	7¼. V.	04. 0.	W. N. W. 3.	Helder.
	2. N.	01. 5.	N. W. 2.	———
13.	7¼. V.	07. 5.	W. N. W. 2.	Helder.
	2. N.	03. 0.	———	Betrokken.
14.	7¼. V.	05. 5.	W. N. W. 1.	Betrokken en sneeuw den gantschen dag. De sneeuw lag meer dan 2. (duim hoog.
	2. N.	02. 0.	———	
15.	7. V.	07. 0.	W. N. W. 0.	Helder.
	2. N.	3. 0.	———	———
16.	7. V.	08. 9.	N. W. 3.	Den laatsten nagt W. N. W. 4. Den gehelen dag Helder.
	8. V.	09. 0.	———	
	2. N.	08. 0.	———	———
17.	7. V.	011. 0.	N. N. O. 0.	Betrokken, en sneeuw den gehelen dag en volgenden nagt.
	N.	09. 0.	———	

JANUARI. 1749.

Dag.	Uur.	Therm.	Wind.	Weder.
18.	7. V.	012. 0.	N. W. 1.	Betrokken en ſneeuw voor den middag.
	10. V.	011. 0.	———	Helder den namiddag. De ſneeuw
	N.	011. 0.		was een ¼ el hoog.
19.	7. V	015. 0.	W. 1.	Helder.
	1. N.	010. 5.	———	———
20.	7. V.	012. 5.	W. 1.	Helder.
	2. N.	07. 0.	———	———
21.	7. V.	022. 0.	W. N. W. 0.	Helder.
	2. N.	03. 0.	W. 1.	———
22.	7. V.	05. 0.	W. 1.	Helder.
	2. N.	01. 0.	———	Betrokken.
23.	7. V.	010. 0.	W. N. W. 1.	Helder. Des avonds een kring om de Maan.
	N.	3. 0.	———	
24.	7. V.	01. 0.	N. N. O. 0.	Betrokken. Sneeuw den gantſchen dag.
	2. N.	4. 0.	N. O. 0.	
25.	7. V.	00. 0.	W. N. W. 0.	Helder.
	2. N.	4. 0.	W. 0.	———
26.	7. V.	013. 5.	W. N. W. 1.	Helder.
	2. N.	1. 0.	———	Betrokken. Ten 3. begon het te ſneeuwen.
27.	7. V.	07. 0.	W. 1.	Helder. Des avonds een kring om de Maan.
	2. N.	00. 0.	———	
28.	7. V.	01. 0.	W. N. W. 1.	Betrokken. Sneeuw den gehelen dag.
	3. N.	4. 0.	———	
29.	7. V.	05. 0.	N. N. O. 1.	Helder.
	3. N.	03. 0.	———	———
30.	7. V.	013. 0.	W. N. W. 1.	Helder. Des avonds een kring om de Maan.
	3. N.	4. 0.	———	
31.	7. V.	04. 0.	W. N. W. 1.	Helder. Des avonds een kring om de Maan.
	3. N.	8. 0.	———	

F E-

F E B R U A R I. 1749.

Dag.	Uur.	Therm.	Wind.	Weder.
1.	7. V.	03. 0.	W. N. W. 1.	Helder. Des avonds een kring om de Maan.
	1. N.	11. 0.	W. 1.	
2.	7. V.	5. 0.	W. N. W. 0.	Helder.
	2. N.	6. 0.	W. 0.	———
3.	7. V.	00. 0.	W. 0.	Helder.
	2. N.	19. 5.	———	———
4.	7. V.	5. 5.	W. 0.	Betrokken. Des nagts om 10. N. N. O. 3. sneeuw en storm.
	2. N.	11. 0.		
	4. N.	———	N. N. O. 2.	
5.	7. V.	06. 0.	N. N. W. 2.	Helder.
	1. N.	03. 0.	N. W. 2.	———
6.	7. V.	010. 5.	N. W. 0.	Des nagts te voren hoorde men in alle de huizen een gekraak. 's Morgens was de lugt rood. Helder den gantschen dag. V. ten 7. N. W. 0. ten 9. W. N. W. 1. ten 11. W. 1. ten 2. N. W. Z. W. 1.
	2. N.	3. 0.	W. Z. W. 1.	
7.	7. V.	01. 0.	N. N. O. 1.	Helder. Ten 9. V. N. 1. ten 11. W. N. W. 1. ten 12. N. W. 1.
	2. N.	1. 0.	N. W. 1.	
8.	7. V.	09. 0.	N. W. 0.	Helder.
	2. N.	7. 0.	W. 1.	———
9.	7. V.	03. 0.	W. 1.	———
	3. N.	16. 0.	———	———
10.	7. V.	7. 0.	W. 1.	Meest helder. Den volgenden nagt een heftige storm met regen.
	1. N.	19. 0.	Z. Z. W. 4.	
11.	7. V.	9. 0.	Z. Z. W. 2.	Helder. Tegens den avond regen. Des avonds een soort van noorderligt in Z. W.
	2. N.	11. 0.	———	
12.	7. V.	4. 0.	Z. Z. W. 3.	Helder. Des avonds om 9. uur een schyn van flauw noorderligt in Z. (W.
	1. N.	10. 0.	———	
13.	7. V.	2. 0.	W. N. W. 2.	Betrokken.
	3. N.	5. 0.	N. W. 2.	Helder.
14.	7. V.	06. 5.	N. W. 1.	Helder.
	3. N.	02. 0.	W. N. W. 2.	Wolkig.
15.	6.¼ V.	010. 5.	N. W. 1.	Helder. Om 8. uur des avonds Noorderligt.
	2. N.	03. 0.	W. N. W. 2.	———

F E-

FEBRUARI. 1749.

Dag.	Uur.	Therm.	Wind.	Weder.
16.	6¼. V.	013.0.	N. N. W. o.	Helder.
	2. N.	00.0.	N. W. 1.	———
17.	6½. V.	02.0.	W. N. W. 1.	Betrokken en ſneeuw. Den gantſchen Nam. regen.
	2. N.	00.0.	W. 1.	
18.	6½. V.	2.0.	W. N. W. 1.	Betrokken.
	2. N.	00.0.	———	———
19.	6½. V.	03.0.	N. N. O. 2.	Betrokken. Den gehelen dag regen met ſneeuw en hagel.
	2. N.	01.0.	———	
20.	6½. V.	1.5.	N. W. 1.	Betrokken.
	2. N.	4.5.	———	———
21.	6½. V.	00.8.	N. W. o.	Betrokken. Om 5. V. hoorden wy een waterval by enen molen Z. Z. van ons omtrent 1. myl, makenden een ſterker geraas dan gewoonlyk, ſchoon het zeer ſtil was. Ten 10. begon het te regenen, 't welk den gehelen dag duurde.
	4. N.	4.0.	N. N. O. 1.	
22.	6½. V.	3.0.	W. N. W. 2.	Helder.
	2. N.	3.5.	———	———
23.	6½. V.	06.0.	W. 2.	Helder.
	4. N.	4.0.	———	Enige wolken die om de zon t'zamentrokken.
24.	6½. V.	4.0.	Z. Z. W. 1.	Betrokken.
	3. N.	10.0.	W. 1.	———
25.	6. V.	3.0.	W. N. W. o.	Betrokken en helder by beurten.
	2. N.	1.0.	———	———
26.	6. V.	012.0.	N. N. W. 1.	Helder. Des avonds betrokken. 's Avonds om 8. een kring om de Maan. De wolken in 't Z. zeer rood.
	3. N.	02.0.	———	
27.	6. V.	04.0.	N. 2.	Betrokken, ſneeuw en wind.
	3. N.	01.0.	———	Om 4. uur helder.
28.	6. V.	04.5.	N. W. 4.	Ligte verſpreide wolken.
	3. N.	03.5.	W. N. W. 4.	———

MAART.

M A A R T. 1749.

Dag.	Uur.	Therm.	Wind.	Weder.
1.	6. V.	09. 0.	W. N. W. 2.	Helder. Des avonds een grote kring om de Maan.
	3. N.	01. 5.	———	
2.	6. V.	06. 0.	N. W. 2.	Helder. Een flauwe kring des avonds om de Maan.
	4. N.	2. 5.	———	
3.	6. V.	04. 0.	N. W. 1.	Helder. Nam. betrokken. Ten 8. des avonds waren de wolken in 't Z. W. zeer rood. Om 9. uur begon het te fneuwen.
	2. N.	6. 5.	Z. 1.	
4.	6. V.	0. 5.	O. Z. O. 1.	Betrokken. Des avonds fterke regen.
	2. N.	7. 0.	Z. 1.	
5.	6. V.	4. 0.	W. 1.	Betrokken en helder by buyen. Den volgenden nagt ftilte.
	2. N.	11. 0.	W. 3.	
6.	6. V.	4. 0.	W. 2.	Helder.
7.	6. V.	00. 0.	W. Z. W. 1.	Helder en betrokken by buyen. Nam. donder en regen.
	2. N.	8. 0.	———	
8.	6. V.	2. 0.	W. N. W. 0.	Helder. Des avonds om 8. uur zag men in 't Z. W. een zogenaamd *Sneuwvuur.*
	3. N.	20. 0.	W. Z. W. 2.	
9.	6. V.	5. 0.	N. 1.	Helder.
	3. N.	13. 5.	———	Betrokken. Om 8. weder een fneuwvuur in 't Z. W.
10.	6½. V.	5. 0.	Z. Z. O. 1.	Betrokken. Sneuw en regen den gantfchen dag en nagt.
	2. N.	6. 5.	Z. O. 1.	
11.	6. V.	9. 0.	Z. Z. O. 1.	Betrokken en fterke regen. Nam. enigfins helder.
	3. N.	14. 0.	W. 1.	
12.	6. V.	9. 0.	N. N. W. 0.	Wolkig. Om 10. klaarde het weder op. Tegen den avond regen.
	3. N.	15. 0.	O. N. O. 0.	
13.	6. V.	9. 5.	N. N. O. 2.	Sterke regen, 4. uur Nam. helder.
	2. N.	8. 0.	N. 3.	
14.	6. V.	4. 0.	W. N. W. 2.	Helder.
	2. N.	10. 0.	———	———
15.	6. V.	00. 0.	W. Z. W. 0.	Helder. Tegen den avond betrokken.
	3. N.	13. 0.	———	
16.	6. V.	2. 5.	N. N. O. 3.	Sneuw en ftorm den gehelen dag.
	3. N.	01. 0.	———	———
17.	6. V.	01. 0.	N. W. 2.	Betrokken. Om 8. helder.
	3. N.	5. 0.	———	———

M A A R T. 1749.

Dag.	Uur.	Therm.	Wind.	Weder.
18.	6. V.	02. o.	W. Z. W. o.	Helder. Het veld lag met ſneuw bedekt.
	3. N.	4. o.	W. 2.	
19.	6. V.	02. o.	W. N. W. 1.	Helder.
	3. N.	6. o.	N. W. 2.	———
20.	6. V.	05. 5.	W. o.	Helder.
	3. N.	11. 5.	Z. W. 1.	———
21.	6½. V.	2. o.	Z. Z. O. o.	Betrokken, en regen by buyen.
	3. N.	14. 5.	———	———
22.	6. V.	10. o.	Z. Z. O. o.	Betrokken.
	3. N.	19. 5.	———	———
23.	6. V.	15. o.	Z. Z. O. 1.	Zware regen.
	3. N.	19. o.	———	———
24.	6. V.	8. o.	Z. W. 1.	Helder.
	3. N.	15. o.	———	———
25.	6¼. V.	6. 5.	W. N. W. 3.	Helder.
	3. N.	11. o.	———	Wolkig.
26.	6. V.	00. o.	W. N. W. 2.	Helder.
	3. N.	11. o.	Z. W. 2.	Wolkig. Om 8. een ſneuwvuur aan den gezigteinder in 't Z. W.
27.	6. V.	3. o.	W. N. W. 2.	Helder.
	3. N.	9. o.	———	———
28.	6½. V.	3. o.	Z. 1.	Regen den gantſchen dag en volgenden nagt.
	3. N.	12. o.	———	Des avonds om 11. uur de wind N. N. W. 3.
29.	6. V.	1. o.	N. N. W. 2.	Helder.
	2. N.	4. o.	———	———
30.	6. V.	03. o.	O. 1.	Helder; op den middag betrokken. Het begon te ſneuwen en te ſtormen dat tot den nagt duurde, toen de ſneuw in regen veranderde.
	2. N.	4. o.	———	
31.	6¼. V.	5. o.	N 1.	Betrokken.
	3. N.	14. o.	———	———

APRIL.

A P R I L. 1749.

Dag.	Uur.	Therm.	Wind.	Weder.
1.	6. V.	5. 5.	N. N. O. 1.	Regen. Des Nam. en des nagts
	3. N.	3. 5.	O. 1.	ſneuw te gelyk met donder en blixem.
2.	6. V.	0. 5.	N. N. O. 1.	Sneuw byna den gantſchen dag.
	3. N.	0. 5.	———	———
3.	6. V.	02. 0.	N. W. 1.	Helder.
	3. N.	9. 0.	———	———
4.	6. V.	02. 0.	W. 1.	Helder.
	3. N.	16. 0.	———	———
5.	6. V.	00. 5.	N. 1.	Helder. De zon des avonds zeer
	3. N.	19. 0.	Z. W. 1.	rood.
6.	6. V.	4. 0.	Z. W. 1.	Helder.
	3. N.	23. 0.	———	———
7.	6. V.	13. 0.	Z. 2.	Helder. Nam. betrokken.
	3. N.	24. 0.	———	Om 7. regen tot 's nagts toe.
8.	7. V.	9. 0.	N. W. 3.	Wolkig.
	3. N.	13. 0.	———	———
9.	6. V.	1. 0.	N. 1.	Helder en betrokken by buyen.
	3. N.	7. 0.	———	Des avonds begon het te ſneuwen, 't welk tot 's nagts toe duurde.
10.	7. V.	2. 5.	N. O. 1.	Betrokken. Op den middag ging
	3. N.	6. 5.	———	het aan 't regenen, dat tot 's nagts duurde.
11.	6. V.	5. 0.	N. O. 1.	Byna den gehelen dag regen.
	3. N.	9. 0.	———	———
12.	6. V.	2. 0.	W. N. W. 2.	Helder. Nam. wolkig en hagel.
	2. N.	13. 0.	———	
13.	6. V.	———	N. W. 2.	Helder.
	2. N.	———	Z. W. 1.	Betrokken.
14.	6. V.	———	O. 1.	Betrokken. Om 8. uur helder. Tegen den avond betrokken.
15.	6. V.	———	O. 1.	Meeſt helder.
16.	6. V.	6. 5.	W. N. W. 2.	Helder.
	2. N.	13. 5.	W. N. W. 1.	———
17.	6. V.	7. 0.	Z. 1.	Helder en betrokken by buyen.
	3. N.	16. 0.	Z. W. 1.	Regen.

A P R I L. 1749.

Dag.	Uur.	Therm.	Wind.	Weder.
18.	7. V.	6. o.	N. o.	Helder.
	3. N.	18. o.	N. W. 3.	———
19.	5½. V.	2. o.	N. N. W. o.	Helder.
	3. N.	20. o.	W. 2.	———
20.	6. V.	2. o.	Z. W. o.	Een fterke ryp des morgens. Nam. helder; en den gantfchen dag zeer heet.
21.	———	———	Z. W. 1.	Helder. De zon trok veel dampen op.
22.	5. V.	13. o.	Z. o.	Meeft helder.
	3. N	23. o.	———	———
23.	5½. V.	11. o.	W. 1.	Helder.
	3. N.	25. 5.	———	———
24.	6. V.	12. o.	Z. 1.	Nu en dan ftofregen.
	3. N.	22. o.	———	———
25.	6. V.	18. o.	Z. o.	Regen den nagt van te voren en de gehelen dag dikwyls. Des avonds donder en blixem.
	3. N.	24. o.	———	
26.	6. V.	18. o.	W. 1.	Helder.
	3. N.	30. o.	———	———
27.	6. V.	17. o.	W. 2.	Helder.
	3. N.	25. o.	———	———
28.	6. V.	7. o.	W. o.	Helder.
	3. N.	24. o.	———	———
29.	6. V.	7. o.	N. 2.	Helder.
	3. N.	17. o.	O. 2.	———
30.	5. V.	3. o.	O. 1.	Wolkig.
	3. N.	15. 5.	Z. o.	———

M A I. 1749.

Dag.	Uur.	Therm.	Wind.	Weder.
1.	4. V.	01. 5.	Z. o.	Helder. Des morgens ryp.
	3. N.	18. 5.	Z. W. 1.	———
2.	5. V.	1. o.	W. 1.	Helder.
	3. N.	23. o.	———	———
3.	5½. V.	4. o.	W. 1.	Helder.
	3. N.	27. 5.	———	———
4.	5. V.	10. o.	W. 1.	Helder.
5.	5. V.	13. o.	Z. 3.	Wolkig.
	3. N.	27. o.	———	———
6.	5. V.	14. 5.	N. o.	Helder.
7.	5. V.	13. o.	N. o.	Wat betrokken.
8.	5. V.	4. o	N. o.	Helder.
9.	6. V.	14. o.	Z. 1.	Regen byna den gantſchen dag.
	3. N.	14. o.	———	———
10.	6. V.	13. o.	Z Z. W. o.	Regen by buyen.
	3. N.	16. o.	———	———
11.	6. V.	12. o.	W. Z. W. o.	Helder.
	3. N.	28. o	———	———
12.	6. V.	13. o.	W. N. W. 2.	Helder.
	3. N.	20. o	———	———
13.	5. V.	9. o	N. W. 1.	Helder.
	3. N.	18. 5.	———	———
14.	5. V.	00. 5.	N. W. o.	Helder.
15.	5 V.	9. o.	Z. Z. W. 1.	Betrokken.
	3. N.	20. o.	———	Regen.
16.	5. V.	17. o.	———	Betrokken.
	4. N.	23. o.	———	———
17.	5. V.	20. o	Z. 1.	Regen nu en dan den gehelen dag.
	3. N.	24. o.	———	Des avonds ſterke blixem.
18.	5. V.	13. o.	———	Helder.
19.	5. V.	17. o.	W. 2.	Helder.
20.	5. V.	19. o	W. 1.	Helder.
	3. N.	24. o.	———	Helder.
21.	6. V.	20. o.	———	———
22.	———	———	Z. W. 1.	Helder en zeer heet.
23.	5. V.	17. o.	Z. W. 1.	Helder.

M A I. 1749.

Dag.	Uur.	Therm.	Wind.	Weder.
24.	12.	32. o.	Z. W. 1.	Helder.
25.	8. V.	23. o.	Z. W. 1.	Helder en zeer warm.
	2. N.	28. o.	———	———
26.	8. V.	21. o.	W. N. W. 2.	Wolkig. Des avonds de lugt met ſtrepen: regen en wind.
	3. N.	25. o.	———	
27.	7. V.	17. o.	W. 2.	Zware verſpreide wolken.
	2. N.	25. o.	———	Tamelyk koel.
28.	7. V.	15. o.	W. 1.	Wolkig.
	2. N.	25. o.	———	———
29.	7. V.	16. o.	W. 2.	Wolkig.
	2. N.	25. o.	———	———
30.	5. V.	13. o.	W. N. W. 1.	Helder.
	N.	25. o.	W. 1.	Betrokken.
31.	5. V.	13. o.	Z. W. 1.	Wat betrokken.
	1. N.	27. o.	———	Helder.

J U N I. 1749.

Dag.	Uur.	Therm.	Wind.	Weder
1.	5. V.	23. o.	Z. W. 1.	Regen den voorgaanden nagt.
2.	———	———	Z. O. 1.	's Morgens betrokken. Om 10. uur helder, met verſpreide wolken.
3.	7. V.	24. o.	Z. W. 1.	Wolkig. Nam. regen met donderwolken, komende uit het N. W.
4.	3. N.	26. o.	N. W. 1.	Wolkig.
5.	5½. V.	15. 5.	Z. 1.	Helder.
	3. N.	22. o.	———	———
6.	5. V.	18. 5.	Z. W. 1.	Betrokken en helder by buyen.
	3. N.	23. o.	———	Helder.
7.	———	20. o.	———	Den gantſchen dag regen.
8.	6. V.	15. 5.	N. W. o.	Betrokken.
	3. N.	23. o.	——— 1.	Wolkig.
9.	5. V.	13. o.	———	Helder.
10.	5. V.	11. o.	Z. W. 1.	Helder.
	3. N.	22. 5.	———	———

J U N I. 1749.

Dag.	Uur.	Therm.	Wind.	Weder.
11.	7. V.	20. 0.	N. 1.	Wolkig.
	2. N.	33. 0.	Z. W. 1.	Onweder met regen.
12.	6. V.	23. 0.	N. 0.	Helder.
	3. N.	32. 0.	Z. 2.	Wat betrokken.
13.	5. V.	19. 0.	Z. O. 2.	Meest helder.
	3. N.	27. 0.	———	———
14.	6. V.	26. 0.	Z. 1.	Helder.
	3. N.	25. 0.	———	Onweder en regen.
15.	6. V.	18. 0.	N. 0.	Helder.
	3. N.	26. 5.	———	———
16.	6. V.	20. 0.	N. N. O. 1.	Helder.
	2. N.	28. 0.	———	———
17.	5½. V.	18. 0.	N. 0.	Helder
	3. N.	27. 5.	———	———
18.	5. V.	21. 0.	O. Z. O. 1.	Helder.
	3. N.	32. 0.	N. O. 1.	Onweder met stortregen.
19.	6. V.	20. 0.	N. N. W. 1.	Helder.
	3. N.	27. 0.	———	———
20.	5. V.	18. 0.	Z. 1.	Helder.
	3. N.	26. 0.	———	Betrokken.
21.	5. V.	23. 0.	Z. W. 0.	Betrokken, somtyds regen.
22.	5. V.	9. 0.	W. 1.	Helder.
23.	6. V.	17. 0.	Z. 1.	Helder.
	N.	———	N. W. 1.	Betrokken.
24.	6. V.	20. 5	Z. 1.	Betrokken; naderhand helder.
	N.	———	Z. W. 1.	Onweder en regen.
25.	5. V.	23. 0.	Z. 1.	Helder.
	2. N.	32. 0.	———	
26.	5. V.	14. 0.	N. 1.	Helder.
27.	6. V.	15. 0.	———	Helder.
28.	5. V.	18. 0.	Z. 1.	Helder.
	1. N.	35. 0.	———	———
29.	7. V.	26. 0.	———	Helder.
30.	5. V.	11. 0.	Z. 1.	Helder.
	3. N.	31. 0.	W. 1.	———

J U L I. 1749.

Dag.	Uur.	Therm.	Wind.	Weder.
1.	——	——	N. 3.	Wolkig.
2.	5. V.	7. 5.	N. 2.	Helder.
3.	8. V.	26. 0.	N. 1.	Helder.
	2. N.	28. 0.	——	Des avonds onweder met regen.
4.	6. V.	20. 0.	Z. 1.	Betrokken.
	N.	——	N. 2.	Regenbuyen.
5.	——	——	W. 1.	Helder.
	4. N.	26. 0.	——	Betrokken. Des avonds regen.
6.	5½. V.	18. 0.	Z. W. 1.	Helder; dog regen den voorgaanden (nagt.
7.	4½. V.	17. 0.	N. W. 0.	Helder.
8.	6. V.	16. 0.	N. 0.	By buyen helder en betrokken. Des morgens een grote kring om de Zon.
9.	7. V.	21. 0.	Z. W. 0.	Den voorgaanden nagt regen. Den dag betrokken en somwylen regen.
	3. N.	22. 0.	——	
10.	4¾. V.	18. 0.	Z. W. 0.	Helder. Somtyds schielyk dryvende wolken en regenvlagen.
	3. N.	24. 5.	—— 1.	
11.	5. V.	17. 0.	Z. Z. O. 1.	Helder.
	2. N.	26. 0.	——	——
12.	5. V.	22. 0.	W. 1.	Helder.
13.	6. V.	20. 0.	Z. Z. W. 1.	Helder.
	3. N.	33. 0.	——	——
14.	5. V.	21. 0.	W. Z. W. 1.	Helder.
	2. N.	28. 0.	——	——
15.	5. V.	16. 0.	N. N. O. 1.	Helder.
	3. N.	28. 0.	——	——
16.	5. V.	14. 0.	Z 0.	Helder. Somtyds wat betrokken.
	10. V.	——	Z. Z. O. 1.	——
17.	5. V.	19. 0.	Z. 1.	Helder.
	3. N.	24. 0.	Z. 1.	Betrokken.
18.	5. V.	15. 0.	N. N. O. 0.	Helder.
	2. N.	25. 0.	N. N. O. 0.	——
19.	5. V.	19. 0.	Z. Z. W. 1.	Regen. Nam. enigsins helder.
20.	5. V.	19. 0.	Z. 1.	Helder.
	3. N.	24. 0.	——	Wat regen.
21.	——	——	Z. 0.	Helder.
	3. N.	27. 0.	——	Wolkig.

J U L I. 1749.

Dag.	Uur.	Therm.	Wind.	Weder.
22	5. V.	16. o.	Z. W. 2.	Helder.
	3. N.	27. o.	Z. W. 2.	———
23.	6. V.	19. o.	Z. Z. W. 1.	Helder en betrokken by buyen.
	3. N.	28. 5.	———	———
24.	6. V.	20. o.	Z. W. 1.	Helder.
	3. N.	29. o.	———	———
25.	5. V.	20. o.	W. Z. W. o.	Helder.
	3. N.	29. 5.	———	———
26.	5. V.	21. o.	Z. o.	Helder.
	3. N.	30. o.	Z. 1.	———
27.	5. V.	22. o.	W. 1.	Regen nu en dan.
	3. N.	21. 5.	———	———
28.	6. V.	17. o.	W. 1.	Helder.
	3. N.	27. 9.	———	———
29.	6. V.	16. o.	N. W. ½.	Helder. Des avonds vliegende
	2. N.	24. o.	N. W. 1.	wolken met regen.
30.	6. V.	14. o.	W. N. W. 1.	Helder.
	2. N.	26. o.	———	———
31.	6. V.	16. o.	O. 1.	Regen byna den gantſchen dag.
	3. N.	22. o.	———	———

A U G U S T U S. 1749.

Dag.	Uur.	Therm.	Wind.	Weder
1.	6. V.	22. o.	N. O. 1.	Somtyds regen.
	3. N.	28. o.	———	———
2.	4½. V.	16. o.	N. O. 1.	Helder.
	N.	———	Z. W. 1.	Betrokken. Tegen den avond hel-
3.	5. V.	13. o.	Z. W. 2.	Helder. (der.
4.	———	———	N. O. 2.	Betrokken. Nu en dan regen.
	2. N.	21. o.	———	———
5.	V.	———	N. O. 1.	Helder.
	N.	———	Z. W. 1.	———
6.	5. V.	16. o.	N. O. 3.	Sterke regen den gehelen dag. Nu
	3. N.	16. o.	———	en dan donder.
7.	6. V.	13. o.	O. Z. O. 1.	Betrokken, dikwyls regen.
	3. N.	16. o.	———	———

A U G U S T U S. 1749.

Dag.	Uur.	Therm.	Wind.	Weder.
8.	6. V.	16. 0.	Z. W. 1.	Betrokken. Nu en dan regen.
	3. N.	27. 0.	———	———
9.	6. V.	14. 0.	Z. W. 1.	———
	1. N.	20. 0.	———	Des avonds regen.
10.	6. V.	14. 0.	Z. W. 1.	Wolkig.
	3. N.	24. 0.	———	———
11.	6. V.	13. 5.	W. 1.	Betrokken.
12.	6. V.	14. 0.	W. 1.	Wolkig.
	2. N.	25. 0.	———	———
13.	7. V.	15. 5.	N. W. 1.	Helder.
	2. N.	30. 0.	———	———
14.	6. V.	16. 0.	N. O. 2.	Helder.
	2. N.	26. 0.	———	———
15.	6. V.	14. 0.	N. O. 1.	Helder.
	2. N.	28. 0.	———	———
16.	5. V.	14. 0.	Z. O. 1.	Helder. Des avonds donder en regen.
	3. N.	26. 0.	———	
17.	5. V.	14. 5.	Z. 0.	Wolkig.
	3. N.	27. 0.	———	———
18.	5. V.	16. 0.	W. 1.	Des morgens donder en regen. Om 10. uur wolkig.
	3. V.	29. 0.	———	
19.	6. V.	17. 0.	W. 1.	Helder.
	3. N.	30. 0.	———	———
20.	5. V.	16. 5.	Z. W. 0.	Helder.
	3. N.	28. 0.	———	———
21.	5. V.	17. 0.	Z. W. 1.	Helder.
	2. N.	29. 0.	———	———
	5. N.	27. 0.	———	———
22.	5. V.	19. 0.	N. O. 2.	Regen den gantſchen dag.
	3. N.	17. 5.	———	———
23.	5. V.	16. 5.	Z. W. 3.	Des morgens regen. Om 10. uur wolkig.
	2. N.	22. 5.	———	
24.	6. V.	13. 5.	Z. W. 2.	Wolkig.
	2. N.	22. 0.	———	———
25.	5. V.	7. 0.	Z. W. 2.	Helder.
	4. N.	20. 5.	———	———
26.	5. V.	13. 0.	N. O. 1.	———
	3. N.	18. 0.	———	Helder en betrokken by buyen.

A U-

AUGUSTUS. 1749.

Dag.	Uur.	Therm.	Wind.	Weder.
27.	5. V.	10. 5.	Z. W. 1.	Wolkig.
	2. N.	23. 0.	——	——
28.	5. V.	10. 0.	Z. W. 1.	Helder.
	2. N.	20. 0.	——	——
29.	5. V.	13. 0.	N. O. 2.	Helder.
30.	5½. V.	11. 0.	N. O. 2.	Helder.
31.	6. V.	13. 0.	Z. 1.	Helder en betrokken by buyen.
	3. N.	18. 5.	——	Nu en dan regen.

SEPTEMBER. 1749.

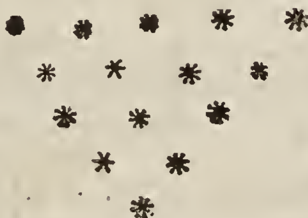
Dag.	Uur.	Therm.	Wind.	Weder.
1.	5½. V.	14. 5.	N. N. W. 1.	Helder.
	3. N.	20. 0.	——	——
2.	5½. V.	9. 0.	N 1.	Helder.
	2. N.	18. 0.	Z. Z. W. 1.	——
3.	5½. V.	7. 5.	Z. 1.	Wat betrokken; nu en dan helder.
	2. N.	20. 0.	——	Helder.
4.	6. V.	14. 0.	Z. 1.	Nu en dan regen en dan weder helder.
	2. N.	17. 5.	——	
5.	6. V.	14. 0.	N. O. 2.	Nevel. Regen den gantſchen dag. Nu en dan donder.
6.	10½. V.	15. 0.	N. O. 2.	Nevel en ſtofregen den gantſchen dag.
	N.	15. 0.	——	
7.	7. V.	17. 0.	Z. W. 1.	Nevel en regen.
	3. N.	22. 0.	——	Helder.
8.	5½. V.	15. 0.	Z. Z. W. 1.	Helder.
	4. N.	28. 0.	——	——
9.	5. V.	17. 5.	O. N. O. 2.	Helder.
	3. N.	25. 0.	——	——
10.	5½. V.	16. 0.	N. O. 2.	Helder.
	3. N.	26. 0.	——	——
11.	5½. V.	15. 0.	O. N. O. 0.	Helder
	3. N.	25. 0.	——	——
12.	7. V.	14. 5.	N. N. O. 1.	Helder.
	N.	——	Z. W. 1.	——

S E P T E M B E R. 1749.

Dag.	Uur.	Therm.	Wind.	Weder.
13.	5½. V.	14. 0.	N. O. 1.	Helder.
	1½. N.	24. 5.	———	———
14.	5. V.	15. 0.	N. O. 2.	Helder
	1. N.	22. 5.	———	———
15.	5½. V.	16. 0.	N. N. O. 3.	Helder. Des morgens een kring om de Zon.
	2. N.	19. 0.	———	
16.	5½. V.	8. 5.	N. N. O. 1.	Helder.
	3. N.	20. 5.	———	———
17.	5. V.	12. 0.	Z. W. 0.	Helder.
18.	6. V.	17. 0.	Z. W. 1.	Helder.
	3. N.	27. 0.	———	———
19.	6. V.	14. 0.	Z. W. 1.	Helder.
	3. N.	26. 0.	———	———
20.	6. V.	19. 0.	Z. W. 1.	Helder.
	3. N.	26. 0.	———	Betrokken. Tegens den avonds regen.
21.	6. V.	15. 0.	———	Helder.
	3. N.	19. 5.	———	———
22.	6. V.	13. 0.	O. 0.	Wat betrokken.
	3. N.	22. 0.	———	———
23.	6. V.	14. 0.	Z. W. 0.	Helder.
24.	6. V.	18. 0.	Z. W. 2.	Helder. Des middags regen.
	2. N.	26. 0.	———	Wolkig.
25.	7. V.	16. 0.	W. 1.	Helder en betrokken by buyen.
	2. N.	17. 0.	———	———
26.	8. V.	12. 0.	N. O. 1.	Helder.
	3. N.	11. 5.	———	Regen.
27.	6. V.	9. 5.	N. 1.	Regen den gantſchen dag.
	3. N.	14. 0.	———	———
28.	6. V.	8. 0.	Z. W. 1.	Sterke regen den gantſchen dag.
	3. N.	14. 0.	———	———
29.	6. V.	8. 0.	Z. 1.	Nevel.
	1. N.	13. 0.	———	Wolkig.
30.	8. V.	14. 0.	Z. W. 2.	Stofregen.
	2. N.	18. 0.	———	Enigſins helder.

O C T O B E R. 1749.

Dag.	Uur.	Therm.	Wind.	Weder.
1.	$7\frac{1}{2}$.V.	9. 0.	N. W. 2.	Regen. Nam. enigfins helder.
2.	7. V.	2. 0.	W. 1.	Helder. Des morgens ryp.
3.	6. V.	3. 5.	Z. W. 1.	Helder.
	N.	12. 0.	———	———
4.	6. V.	11. 0.	Z. 1.	Regen.
5.	6 .V.	10. 5.	N. O. 1.	Betrokken.
	N.	11. 0.	———	———
6.	$6\frac{1}{2}$.V.	10. 0.	O. N. O. 1.	Regen den gantfchen dag.
	3. N.	12. 0.	———	———
7.	$6\frac{1}{2}$.V.	10. 0.	O. N. O. 1.	Wolkig.
	2. N.	14. 0.	———	———
8.	$6\frac{1}{2}$.V.	7. 0.	Z. 1.	Helder.
	3. N.	18. 0.	———	———

WAARNEMINGEN
AANGAANDE
HET
WEDER
IN DEN ZOMER VAN HET JAAR 1749.
OMSTREEKS
PHILADELPHIA,
DOOR DEN HEER
JOHN BARTRAM
GEDAAN.

JUNI. 1749.

Dag.	Therm. Voorm.	Therm. Nam.	Wind.	Weder.
1.	22.	25.	W.	Betrokken.
2.	20.	27.	——	——
3.	23.	28.	——	Stortvlagen.
4.	22.	28.	——	Helder.
5.	18.	25.	——	——
6.	18.	25.	——	Betrokken.
7.	22.	22.	N. O.	——
8.	----	21.	N. O.	——
9.	----	----	N.	——
10.	14.	22.	O.	——
11.	22.	23.	——	——
12.	25.	25.	——	——
13.	23.	25.	——	——
14.	25.	27.	O. 3.	——
15.	24.	28.	O.	Helder.
16.	22.	26.	——	——

JUNI. 1749.

Dag.	Therm. Voorm.	Therm. Nam.	Wind.	Weder.
17.	23.	27.	——	——
18.	25.	27.	O. 2.	——
19.	23.	24.	N. W.	Helder.
20.	17.	26.	W.	——
21.	24.	26.	——	——
22.	18.	27	——	——
23.	15.	29.	——	——
24.	22.	32.	——	——
25.	22.	31.	——	——
26.	23.	30.	N.	——
27.	19.	32.	W.	——
28.	24.	36.	——	——
29.	25.	37.	——	——
30.	25.	36.	N.	——

JULI.

Dag.	Therm. Voorm.	Therm. Nam.	Wind.	Weder.
1.	21.	30.	W.	Helder.
2.	18.	27.	N. W.	—
3.	26.	28.	Z. W.	Stortregens.
4.	24.	36.	N. W.	—
5.	22.	32.	W.	—
6.	22.	34.	N. W.	Regen.
7.	20.	35.	W.	Stortregens.
8.	20.	35.	N. O.	Regen.
9.	20.	29.	N.	Helder.
10.	16.	29.	—	—
11.	17.	33.	N. W.	—
12.	20.	35.	W.	Helder; des avonds regen.
13.	22.	33.	—	Helder.
14.	26.	30.	—	Stortregens.
15.	20.	29.	N.	Helder.
16.	21.	30.	O.	Regen.
17.	19.	29.	N. O.	Betrokken.
18.	18.	19.	—	Regen.
19.	18.	33.	W.	Helder.
20.	19.	33.	—	Helder.
21.	22.	31.	—	—
22.	23.	23.	—	Stortregen.
23.	23.	25.	—	—
24.	20.	36.	—	Helder.
25.	27.	36.	—	—
26.	28.	32.	—	—
27.	24.	30.	—	—
28.	19.	27.	—	Helder.
29.	23.	36.	—	Regen.
30.	30.	34.	—	—
31.	21.	34.	—	—

AUGUSTUS.

Dag.	Therm. Voorm.	Therm. Nam.	Wind.	Weder.
1.	----	----	—	—
2.	18.	32.	—	—
3.	17.	30.	—	—
4.	18.	33.	—	—
5.	22.	39.	W.	—
6.	18.	37.	N. 2.	—
7.	17.	27.	W.	—
8.	14.	25.	N. W.	—
9.	12.	24.	—	—
10.	13.	24.	—	—
11.	11.	25.	—	—
12.	14½.	30.	—	—
13.	18.	31.	W.	—
14.	18.	30.	—	—
15.	15.	30.	W.	Regen.
16.	23.	33.	N.	—
17.	14.	34.	N. W.	—
18.	18.	37.	W.	—
19.	18.	25.	Z. W.	—
20.	20.	26.	N. W.	Regen.
21.	20.	25.	—	—
22.	23.	34.	N. W.	—
23.	17.	34.	W.	—
24.	18.	30.	W.	—
25.	20.	32.	N.W.W.	—
26.	10.	24.	N. W.	Helder.
27.	12.	20.	—	—
28.	13.	23.	N. W.	—
29.	22.	24.	—	—
30.	17.	25.	O.	—
31.	20.	29.	—	—

SEPTEMBER.

Dag.	Therm. Voorm.	Therm. Nam.	Wind.	Weder.
1.	19.	30.	O.	Stortregen.
2.	18.	20.	—	Regen.
3.	19.	25.	—	—
4.	22.	25.	—	Nevel.
5.	23.	31.	N. O.	Betrokken.
6.	23.	37.	—	—
7.	24.	34.	—	—
8.	24.	32.	—	—
9.	23.	33.	—	Regen.
10.	23.	32.	W.	—
11.	19.	25.	N. O.	—
12.	13.	23.	—	—
13.	12.	25.	—	—
14.	12.	30.	—	—
15.	13.	27.	—	—
16.	20.	26.	—	—
17.	17.	27.	O.	—
18.	16.	34.	Z. O.	—
19.	12.	30.	Z. W.	—
20.	17.	26.	—	—
21.	17.	25.	W.	—

SEPTEMBER.

Dag.	Therm. Voorm.	Therm. Nam.	Wind.	Weder.
22.	15.	30.	O.	—
23.	20.	29.	—	—
24.	21.	29.	W.	—
25.	23.	28.	W. 3.	—
26.	20.	15.	O. N.	Onweder.
27.	15.	19.	N. W.	—
28.	10.	20.	—	—
29.	----	—	—	—
30.	6.	26.	W.	—

OCTOBER.

Dag.	Therm. Voorm.	Therm. Nam.	Wind.	Weder.
1.	13.	25.	W.	—
2.	14.	29.	N. W.	—
3.	8.	15.	N.	—
4.	13.	29.	W.	—
5.	17.	30.	O.	—
6.	18.	30.	—	—
7.	16.	21.	N. W.	—
8.	11.	22.	—	—

EINDE VAN HET TWEDE DEEL.

BLADWYZER
OP DE
TWEE EERSTE DELEN.

a. betekent het *eerste* Deel, *b.* het *twede*; de syffers wyzen de bladzyden aan, en *n.* de aantekeningen.

G.

H.

H.

I.

K.

S.

T.

V.

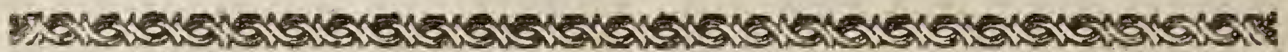
W.

W.

Y.

Z.

E I N D E.

Gedrukt ter Drukkerye van DIRK KEMINK,
Boekdrukker in de Schoute-Steeg
t'Utrecht 1772.

